

ΘΡΑΚΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ

ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΟΥ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ
ΟΜΙΛΟΥ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ

ΤΟΜΟΣ

ΠΡΩΤΟΣ

ΚΟΜΟΤΗΝΗ

1980

ΘΡΑΚΙΚΗ
ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ

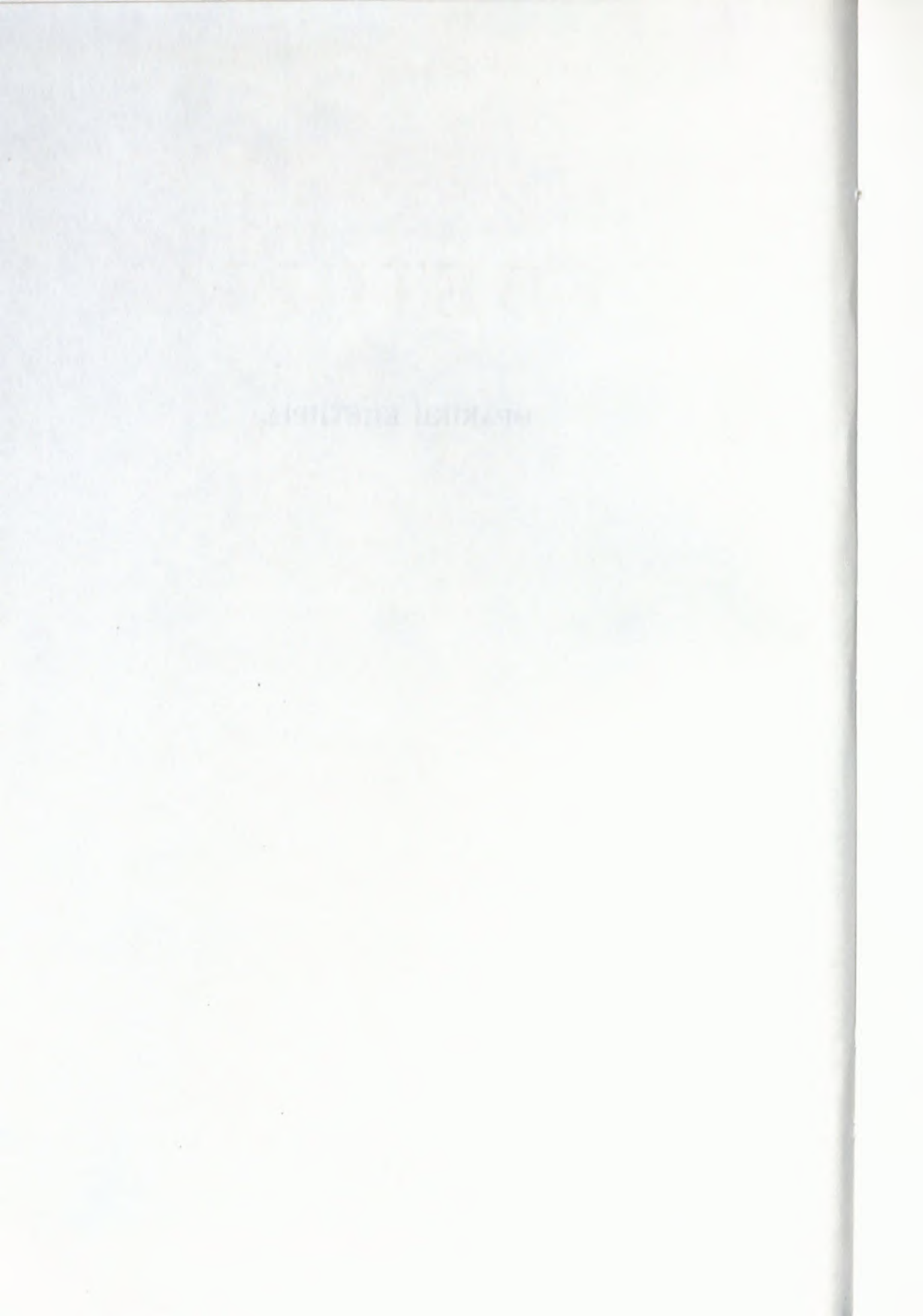
ΘΡΑΚΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΘΡΑΚΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ

**ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΟΥ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ
ΟΜΙΛΟΥ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ**

ΤΟΜΟΣ

ΠΡΩΤΟΣ

ΚΟΜΟΤΗΝΗ

1980

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ

ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1959

ΕΔΡΑ: ΚΟΜΟΤΗΝΗ, ΑΓ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ 42, ΤΗΛ. 27344.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος	:	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ
Άντιπρόεδρος	:	ΙΩΑΚΕΙΜ ΚΑΛΔΙΡΙΜΤΖΗΣ
Γεν. Γραμματέας	:	ΕΛΕΝΗ ΤΕΦΟΥ
Ταμίας	:	ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΣΤΕΡΓΙΟΥΛΗΣ
Σύμβουλοι	:	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΟΪΜΤΖΟΓΛΟΥ
		ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΓΚΩΓΚΟΣ
		ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΣΣΟΠΟΥΛΟΣ
		ΣΤΕΛΛΑ ΚΑΤΣΑΝΟΠΟΥΛΟΥ
		ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΡΑΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΓΚΩΓΚΟΣ
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΚΑΤΣΙΜΙΓΑΣ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΟΪΜΤΖΟΓΛΟΥ
ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΤΣΚΙΔΗΣ
ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΡΩΣΣΙΔΗΣ
ΕΛΕΝΗ ΤΕΦΟΥ
ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ

ΘΡΑΚΙΚΗ
ΕΠΕΤΗΡΙΣ

ΕΤΗΣΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΘΡΑΚΙΚΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ

ΕΤΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

1897

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ
ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ
1897

Τὸ ἐξώφυλλο τῆς α' ἐκδόσεως (περίοδος Α') τῆς «Θρακικῆς Ἐπετηρίδας».

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ «ΘΡΑΚΙΚΗΣ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑΣ»

1. Ἡ «Θρακική Ἐπετηρίδα» εἶναι ἐτήσια ἔκδοση τοῦ Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς.

2. Στὴν «Θρακική Ἐπετηρίδα» δημοσιεύονται μελέτες καὶ ἄρθρα ποὺ ἀφοροῦν στὴν Θράκη (Βόρεια, Ἀνατολική καὶ Δυτική). Ἐπίσης λογοτεχνικά κείμενα Θρακῶν λογοτεχνῶν καὶ βιβλιοκρισίες γιὰ βιβλία καὶ δημοσιεύσεις ποὺ ἀναφέρονται στὴν Θράκη.

3. Τὰ κείμενα ποὺ ἀποστέλλονται γιὰ δημοσίευση πρέπει: α) νὰ μὴν καταλαμβάνουν ἔκταση μεγαλύτερη ἀπὸ 2½ τυπογραφικά φύλλα (40 σελίδες) καὶ β) νὰ μὴν περιέχουν προσωπικὲς ἐπιθέσεις ἢ ἀντεγκλήσεις.

4. Ἡ δημοσίευση τῶν ἀποστελλομένων κειμένων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἔγκριση τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐκδόσεων τοῦ Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς.

5. Τὰ κείμενα ποὺ ἀποστέλλονται γιὰ δημοσίευση πρέπει νὰ εἶναι εὐανάγνωστα, κατὰ προτίμηση δακτυλογραφημένα, γραμμένα στὴν μία ὄψη τῆς κόλλας καὶ τὴν ὀριστικὴ μορφή.

6. Στοὺς συνεργάτες τῆς «Θρακικῆς Ἐπετηρίδας» προσφέρονται 50 ἀνάτυπα τῶν κειμένων τους. Ἐκτύπωση περισσοτέρων ἀνατύπων γίνεται μὲ δαπάνη τοῦ συνεργάτη καὶ μόνον ἂν τὸ ἔχει ζητήσει κατὰ τὴν παράδοση τῆς συνεργασίας του. Ὁ ἐκδότης διατηρεῖ τὸ δικαίωμα ἐκτυπώσεως καὶ διαθέσεως γιὰ λογαριασμό του ἀνατύπων τῆς κάθε συνεργασίας.

7. Γιὰ κάθε βιβλίο ἢ περιοδικό ποὺ ἀποστέλλεται στὸν Μορφωτικό Ὁμιλο Κομοτηνῆς γιὰ τὴν «Θρακική Ἐπετηρίδα» ἢ τὴν Βιβλιοθήκη του γίνεται μνεῖα στὶς βιβλιογραφικὲς σελίδες τῆς ἐκδόσεως.

8. Τὰ ἐνυπόγραφα ἄρθρα τῆς «Θρακικῆς Ἐπετηρίδας» δημοσιεύονται μὲ προσωπικὴ εὐθύνη τῶν συγγραφέων γιὰ τὸ περιεχόμενο, τὴν γλωσσικὴ μορφή καὶ τὸ τονικὸ σύστημά τους. Ὁ Μορφωτικὸς Ὁμιλὸς Κομοτηνῆς εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὴν προσαρμογὴ τῶν χειρογράφων στοὺς τεχνικοὺς κανόνες δημοσιεύσεως καὶ τὰ ἀνυπόγραφα κείμενα.

9. Ἡ «Θρακική Ἐπετηρίδα» ἀνταλλάσσεται μὲ ὅλες τὶς ἀνάλογες ἐκδόσεις.

10. Ἡ σχετικὴ μὲ τὴν ἔκδοση ἀλληλογραφία πρέπει νὰ ἀπευθύνεται στὴν ἐξῆς διεύθυνση: Μορφωτικὸ Ὁμιλο Κομοτηνῆς. Γιὰ τὴν «Θρακική Ἐπετηρίδα», Ἀγίου Γεωργίου 42, Κομοτηνή.

Τιμὲς διαθέσεως τοῦ Πρώτου Τόμου (1980):

α) γιὰ τοὺς προεγγραφόμενους συνδρομητὲς	δρχ. 350
β) γιὰ ἰδιῶτες	δρχ. 500
γ) γιὰ νομικὰ πρόσωπα	δρχ. 800
δ) γιὰ φοιτητὲς καὶ μαθητὲς	δρχ. 400

Ὁ Μορφωτικὸς Ὁμιλος Κομοτηνῆς θεώρησε ἀπαραίτητο νὰ συμπληρώσει τὴν δραστηριότητά του στὸν πολιτιστικὸ τομέα μὲ τὴν ἔκδοση ἑνὸς ἐτήσιου περιοδικοῦ συγγράμματος. Ὁ προγραμματισμὸς καὶ ἡ σχετικὴ ἀπόφασις χρονολογοῦνται ἀπὸ ἀρκετὸ καιρὸ, φέτος ὅμως μόνον ξεπεράσθηκαν οἱ δυσχερεῖς ποὺ ὑπῆρχαν καὶ κατέστη δυνατὴ ἡ ὑλοποίηση τῆς ἀποφάσεως μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ πρώτου τόμου τῆς «Θρακικῆς Ἐπετηρίδας».

Στόχος τῆς ἐκδόσεως, ἀπόλυτα συνταγισμένος μὲ τὶς μέχρι σήμερα ἐπιδιώξεις τοῦ Ὁμίλου, εἶναι νὰ προσφέρει τὴν δυνατότητα δημοσιεύσεως καὶ προβολῆς ἀξιολόγων ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν σχετικῶν μὲ τὴ Θράκη, παρουσιάσεως τῶν δραστηριοτήτων ποὺ ἀναπτύσσονται σ' αὐτήν, τῶν προβλημάτων της, καθὼς καὶ τῶν ἀποφύων καὶ θέσεων τοῦ Ὁμίλου πᾶν ὅσον τὰ καντὰ θέματα τοῦ τόπου μας. Γιὰ τὴν ὑλοποίηση τῶν στόχων αὐτῶν στοὺς τόμους τῆς «Θρακικῆς Ἐπετηρίδας» θὰ δημοσιεύονται μελέτες καὶ ἄρθρα ποὺ θὰ ἀναφέρονται στὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τῆς Ἑλληνικῆς Θράκης, δηλαδὴ κείμενα ἱστορικά, λαογραφικά, ἀρχαιολογικά, κοινωνιολογικά, οἰκονομικά καὶ λοιπά. Ἐπίσης θὰ ὑπάρχουν λογοτεχνικὲς σελίδες ἀφιερωμένες στὴν παρουσίαση τοῦ ἔργου τῶν Θρακῶν λογοτεχνῶν, σελίδες χρονικῶν γιὰ τὴν καταγραφή τῆς ζωῆς καὶ τῆς κινήσεως τῆς Θράκης καὶ βιβλιογραφικὲς σελίδες γιὰ τὴν παρουσίαση τοῦ συγγραφικοῦ ἔργου ποὺ ἀφορᾷ στὸν τόπο μας.

Ἡ ἰδέα δὲν εἶναι καινούργια· περιγράφεται ἄριστα στὸ εἰσαγωγικὸ κείμενο τοῦ πρώτου τόμου τῆς «Θρακικῆς Ἐπετηρίδος» ποὺ ἐξέδωσε ἡ «Ἐν Ἀθήναις Θρακικὴ Ἀδελφότης» τὸ 1897, στὸ ὁποῖο ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς:

«Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπετηρίς» περιέχουσα ἱστορικὰς πραγματείας σκοπεῖν ἀσμεῖα τῆς Θρακικῆς ἱστορίας διαλευκαινούσας, ἐξετάζουσα τὴν φύσιν τῆς Θράκης, βιογραφοῦσα Θράκας διαπρεπεῖς, συγκομίζουσα ἀρχαίας ἐπιγραφὰς καὶ περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν τῆς Θράκης ἐν γένει διατρέβουσα, ἀποθησαυρίζουσα τὰ κατὰ τὸν ἰδιωτικὸν τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ βίον διὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν παραδόσεων καὶ τῶν μύθων αὐτοῦ καὶ παντὸς ἄλλου λαογραφικοῦ γνωρίσματος, δημοσιεύουσα δημώδη ᾄσματα, ἐν οἷς ἐκφαίνεται ἡ ψυχὴ τοῦ Θρακικοῦ λαοῦ, καὶ διηγήματα ἢ ποιήματα σχέσιν πρὸς τὴν Θράκην ἔχοντα καὶ περὶ πᾶν ἐν γένει θρακικὸν ἀσχολουμένον, ἔσται τὸ στόμα, οὕτως εἰπεῖν, τῆς Θράκης, τὸ ὁμιλοῦν περὶ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ ἐνεστώτος καὶ συνηγοροῦν ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος».

Ἡ διαπίστωση τῆς πλήρους ταυτότητος τῶν στόχων καὶ ἡ ἐπιδίωξις νὰ συνδεθεῖ ἡ νέα ἔκδοσις μὲ τὴν σχετικὴ Θρακικὴ παράδοσις ὁδήγησαν τὴν Ἐπιτροπὴ Ἐκδόσεων στὴν εἰσήγησιν ποὺ ἔγινε δεκτὴ ἀπὸ τὸ Διοικητικὸ Συμβού-

λιο νὰ χρησιμοποιηθεῖ ὁ τίτλος ἐκείνου τοῦ «δημοσιεύματος» καὶ νὰ θεωρηθεῖ ἡ ἔκδοση τοῦ Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς σὰν δευτέρη περίοδος τῆς «Θρακικῆς Ἑπετηρίδος» τῆς «Ἐν Ἀθήναις Θρακικῆς Ἀδελφότητος».

Ἡ εὐθύνη πὺν ἀνέλαβε ἡ Διοίκηση τοῦ Ὁμίλου καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ Ἐκδόσεων εἶναι βαρειά, τόσο ἐξ αἰτίας τῆς ὑψηλῆς ποιότητος ἔργου πὺν ἀποφασίσθηκε νὰ συνεχισθεῖ ἡ παράδοση, ὅσο καὶ ἐξ αἰτίας τῶν στόχων πὺν ὁρίσθηκαν σὰν ἀντικείμενο τῆς ἐκδόσεως. Καταβλήθηκε μεγάλη προσπάθεια γιὰ νὰ ἐκπληρωθεῖ αὐτὴ ἡ μεγάλη εὐθύνη. Τὸ πόσο ἡ προσπάθεια εἶναι ἐπιτυχημένη θὰ τὸ κρίνουν οἱ ἀναγνώστες, οἱ ὅποιοι πάντως θὰ πρέπει νὰ λάβουν ὑπόψη τους τὴν ἀπόλυτη ἀπειρία τῶν ὑπευθύνων τοῦ Ὁμίλου σὲ θέματα ἐκδόσεων.

Φυσικὰ ἡ προσπάθεια ἦταν ἀδύνατο νὰ καρποφορήσει χωρὶς τὴν πολύτιμη συνδρομὴ τῶν ἐκλεκτῶν ἐπιστημόνων, λογίων καὶ λογοτεχνῶν πὺν ἀνταποκρίθηκαν στὴν σχετικὴ πρόσκληση τοῦ Ὁμίλου καὶ παρεχώρησαν ἐργασίες τους γιὰ νὰ δημοσιευτοῦν στὸν πρῶτο τόμο τῆς «Θρακικῆς Ἑπετηρίδας». Ἀποφασιστικῆς ἐπίσης σημασίας γιὰ τὴν παρουσίαση τοῦ τόμου ὑπῆρξε ἡ φιλότιμη καὶ προθύμη προσφορὰ τοῦ Κομοτηναίου φοιτητῆ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς κ. Ν. Τσακιράκη πὺν ἐπετέλεσε τὸ ἔργο τοῦ ἐπιμελητῆ τῆς ἐκδόσεως καὶ διέθεσε ὅλη τὴν ἀξιόλογη ἐμπειρία καὶ τὸν νεανικὸ του ἐνθουσιασμό στὸ ἔργο αὐτό. Ἀνεκτίμητη τέλος ὑπῆρξε ἡ ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ συμπαράσταση τῶν συνδρομητῶν πὺν προεγγράφηκαν μὲ προθυμία καὶ ἐμπιστοσύνη. Πρὸς ὅλους αὐτοὺς τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ Ἐκδόσεων τοῦ Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς ἐκφράζουν θερμότατες εὐχαριστίες.

Κομοτηνὴ, Δεκέμβριος 1980

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΛΕΤΕΣ

	Σελ.
Ἀντωνίου Ρωσσίδη, Τὸ χρονικὸ ἀπελευθερώσεως τῆς Δυτικῆς Θράκης	1 - 24
Καλ. Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, Συμβολὴ στὴ νεώτερη ἱστορία τῆς Θράκης	25 - 28
Παναγιώτη Φωτέα, Μετάφραση καὶ σχόλια σ' ἓνα κεῖμενο τοῦ ἀρχιεπισκόπου Χρυσάνθου.	29 - 37
Δημ. Ι. Δελιβάνη, Ἡ οἰκονομία τῆς Δυτικῆς Θράκης ἀπὸ τὸ 1920	39 - 45
† Μ. Μελιρρύτου, Περιγραφή ἱστορικὴ καὶ γεωγραφι- κὴ ὑπ' ἐκκλησιαστικὴν ἐποψιν τῆς θεοσώστου ἐπαρχίας Μαρωνείας (ἐπιμέλεια Δημ. Βασιλειάδη)	47 - 112
Θανάση Παπαζώτου, Προανασκαφικὲς ἐρευνες στὸ Παπίκιον ὄρος	113 - 152
Σοφ. Κλήμη-Παναγιωτοπούλου, Τὰ Καβείρια μυστήρια	153 - 160
Νικολάου Ἐφραιμίδη, Ἀνέκδοτος «Κῶδιξ προι- κοσυμφώνων, πωλητηρίων ἐγγράφων καὶ διαφόρων δωρεῶν τῆς Κοινότητος Μαρωνείας»	161 - 168
Θεοδώρου Θωμοπούλου, Ἡ αὐτοδιοίκηση στὴ Μαρώνεια, θεσμὸς τοῦ θρακιώτικου λαϊκοῦ δικαίου . .	169 - 204
Μόσχου Η. Κούκου, Ὁ πρῶτος ἱστορικὸς τῆς Θράκης Κωνσταντῖνος Γ. Κουρτίδης.	205 - 218
† Λαζάρου Ἀναστασιάδη, Ἐνθόμιον τοῦ στρα- κοῦ μου βίου (ἐπιμέλεια Ἀντ. Ρωσσίδη)	219 - 231
Στέφανου Ἰωαννίδη, Ξάνθη. Περίοδοι δημιουργίας καὶ ακμῆς (1870-1940)	233 - 238
Θανάση Μουσόπουλου, Θρακικὴ λογοτεχνία. Στοι- χεῖα καὶ σκέψεις γιὰ τὴ θέση τῆς	239 - 244
Ἰωάν. Α. Παπαδριανοῦ, Δύο σερβικὰ ἐπιτύμβια τῆς θρακιώτικης οἰκογένειας τῶν Κουμανούδηδων (19ος-20ος αἰ.)	245 - 249

Ἀναστασίου Γκώγκου, Οἱ λιμνοθάλασσες τῆς Ροδόπης ἰχθυοτροφεία ἐθνικοῦ πλοῦτου καὶ πολύτιμων ζωϊκῶν τροφίμων	251 - 276
Δημ. Κ. Ἰωάννου, Νεοελληνικά ἐπώνυμα ἀπὸ τῆς Θράκης	277 - 302
Μανόλη Ἀναγνωστίδη, Μελέτη ἀναστήλωσης καὶ ἀναπαλαίωσης κτιρίου Λαογραφικοῦ Μουσείου Κομοτηνῆς	303 - 324
† Στίλπωνος Π. Κυριακίδου, Τὰ κατὰ τὸν γάμον ἔθιμα ἐν Γκιουμουλτζίνη	325 - 334
† Γεωργ. Ἀν. Μαμέλη, Ἡ Ἀδριανούπολις ἐθνικὴ ἐπαλξίς καὶ πνευματικὴ ἐστία ἐπὶ Τουρκοκρατίας	335 - 358
Ἀρ. Γ. Μανούδη, Ὁ αὐτοκινητόδρομος Θράκης βασική προϋπόθεσις ἀναπτύξεως τῆς περιοχῆς	359 - 362
Χριστίνας Μπουλάκη-Ζήση, Ὁ Ἰλαρίων Τυρνόβου καὶ ἡ ἀναγεννητικὴ κίνησις ἐν Βουλγαρίᾳ κατὰ τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ 19 ^{ου} αἰῶνος	363 - 371
Κατίνας Βέικου-Σεραμέτη, Θράκη. Στιγμὲς στὴν πορεία τῆς	373 - 380

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

Κατίνας Βέικου-Σεραμέτη, Γῆ μου	383 - 384
Πέτρου Σπεντζή, Ἑσπερινὸς γιὰ τὴ μικρὴ θάλασσα	385 - 397
Σοφ. Κλήμη-Παναγιωτοπούλου, Οἱ ἄνθρωποι τῶν λιμανιῶν	398 - 400
Ἀναστάση Βιστωνίτη, Ἡ γλῶσσα τῆς σιωπῆς	401 - 410

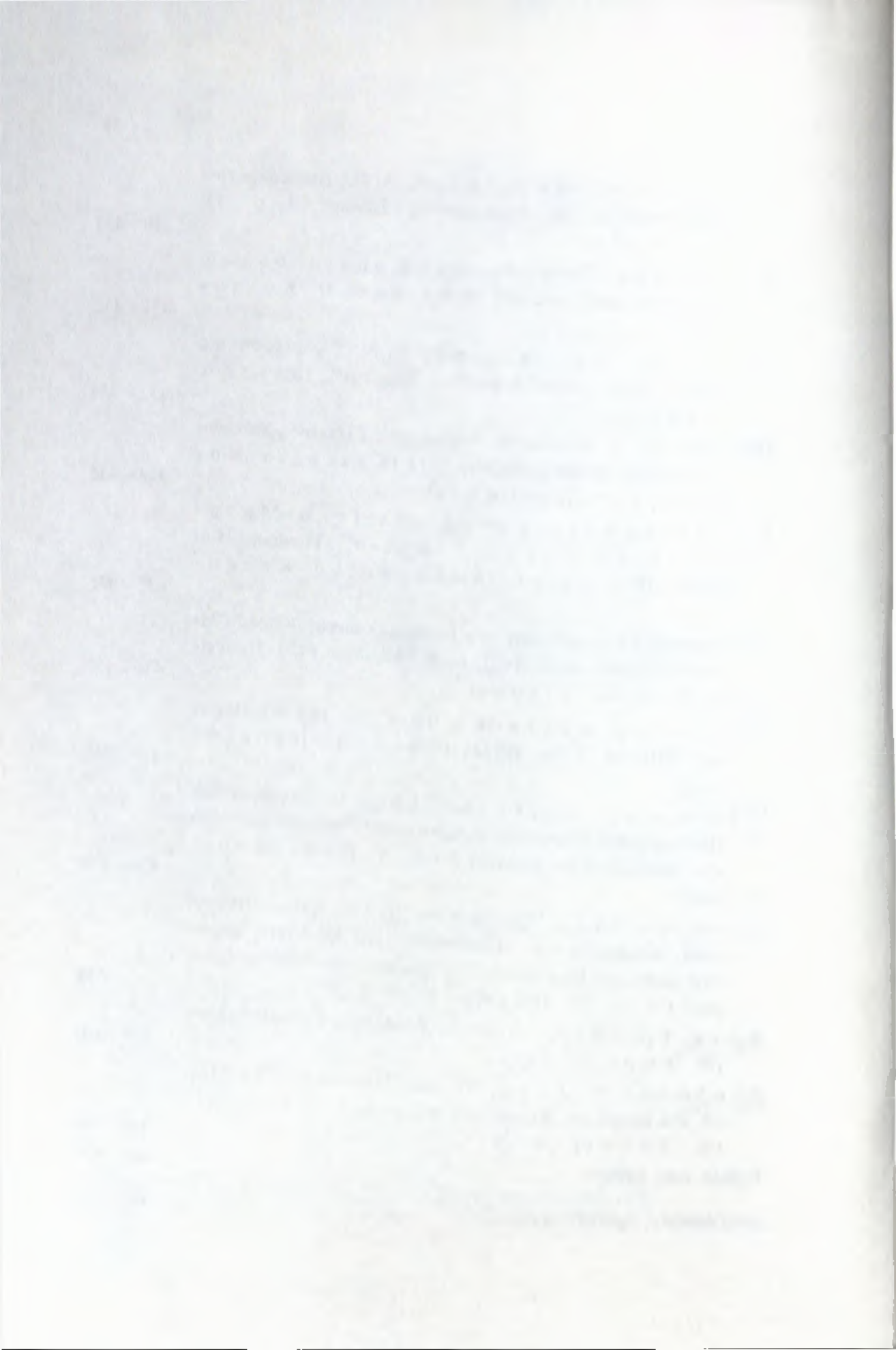
ΧΡΟΝΙΚΑ

Εὐαγγέλου Πεντάζου, Ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία. Πέντε χρόνια δράσης στὴ Ροδόπη	413 - 418
Ἐλένης Φ. Τέφου, Τὸ χρονικὸ μιᾶς ἐτήσιας πολιτιστικῆς προσπάθειας	419 - 425

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

Γεωργίου Μαμέλη, Ἡ προσφορά τῶν Θρακῶν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 (Βασ. Θ. Κοντοβάς)	429 - 430
--	-----------

Ἀθανασίου Γερομιχαλοῦ, Αἰ ἐπὶ Τουρκοκρατίας Δημογεροντίαι. Ἡ Δημογεροντία Ξάνθης (Βασ. Θ. Κοντοβᾶς)	430 - 431
Καλλιόπης Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, Ἑλληνικά προξενεῖα στὴ Θράκη (Βασ. Θ. Κοντο- βᾶς)	431 - 432
Θεολόγου Χρ. Ἀλιμπράντη, Ἀνασκαφὴ εἰς Ἅγιον Χαράλαμπον Μαρωνείας Κομοτηνῆς (Β. Κ. Κα- τσαρός)	432 - 434
Πρακτικὰ τοῦ Α' Συμποσίου Λαογραφίας (Ἠπειρος-Μακεδο- νία-Θράκη), 18-20 Ἀπριλίου 1974 (Κατερίνα Κα- λαμαρτζῆ-Κατσαρό)	434 - 435
Fol Alexander-Venedikov Ivan-Maga- zov Ivan-Ρορον Dimiter, Thracian Le- gends (Κατερίνα Καλαμαρτζῆ-Κατσα- ρό)	435 - 436
Α' Συμπόσιο Γλωσσολογίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ Χώρου (Ἠ- πειρος-Μακεδονία-Θράκη), 28-30 Ἀπριλίου 1976. Πρακτι- κὰ (Εὐθ. Κ. Λίτσας)	436 - 437
Catherine Asdracha, La région des Rhodopes aux XIII ^e et XIV ^e siècles (Θανάσης Παπαζώ- τος)	437 - 438
Ἀθανασίου Ἀγγελοπούλου, Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἔναντι τῶν ἐμπεριστάτων ἐπαρχιῶν του κατὰ τὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα (Ἀντ. Χ. Παπαδόπου- λος)	438 - 439
Κωνσταντίνου Ἀπ. Βακαλοπούλου, Οἰκονο- μικὴ λειτουργία τοῦ Μακεδονικοῦ καὶ Θρακικοῦ χώρου στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα στὰ πλαίσια τοῦ διεθνοῦς ἐμπο- ρίου (Ἀντ. Χ. Παπαδόπουλος)	439
Φώτη Τριάρχη, Ὁ Νομὸς Ροδόπης χθὲς καὶ σήμερα (Ν. Ἐφραιμίδης)	439 - 440
Θεοδώρου Ν. Ζήση, Ἡ ἁγία Παρασκευὴ ἢ Ἐπιβατη- νὴ καὶ ἄγνωστος Κανὼν τοῦ Μελετίου Συρίγου εἰς αὐτὴν (Ν. Ἐφραιμίδης)	440 - 441
Βιβλία πού λάβαμε	442 - 444
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ	447 - 455

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΡΩΣΣΙΔΗ

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Ἡ ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1453, ἐπισφράγισε τὸ τέλος τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἡ διαδρομὴ ὁμῶς πρὸς τὸ τέλος εἶχε ἀρχίσει πολλὰ χρόνια πρὶν. Οἱ Ὀθωμανοὶ Τούρκοι, ὕστερα ἀπὸ τὶς κατακτήσεις τους στὴ Μικρὰ Ἀσία, ἀποβιβάστηκαν τὸ 1353, ἓνα ἀκριβῶς αἰῶνα πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, στὴ Θράκη καὶ ἀπὸ κεῖ γρήγορα ἐξαπλώθηκαν στὸ ἐσωτερικὸ τῆς καὶ σ' ὅλη τὴν Ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα. Ἡ Κομοτηνὴ, ἡ Κουμουτσηνὴ ἢ τὰ Κουμουτσηνά τῶν βυζαντινῶν χρονικογράφων καὶ σημερινὴ πρωτεύουσα τῆς Δυτικῆς Θράκης, κυριεύθηκε τὸ 1361 ἀπὸ τὸν στρατηγὸ Ἐβρενδζ μπέη ποὺ ἦταν ὅπως λέγει ἡ παράδοση χριστιανὸς ἐξωμότης ἑλληνικῆς καταγωγῆς¹.

Ἀρχισε ἔτσι ἀπὸ τότε ἡ μακρόχρονη περίοδος τῆς Τουρκοκρατίας ποὺ συνεχίστηκε γιὰ τὴ Θράκη καὶ μετὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση. Μέχρι τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους τοῦ 1912 καὶ 1913 μόνο μιὰ φορά, τὸ 1878 κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ τότε ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου, στρατεύματα ξένα πρὸς τὰ τουρκικά, τὰ ρωσσικά, πάτησαν τὰ χῶματα τῆς Δυτικῆς Θράκης καὶ ἔφθασαν μέχρι τὸ Αἰγαῖο καὶ τὰ προάστεια τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπ' ὅπου ὁμῶς ἀναγκάστηκαν γρήγορα νὰ ἀποχωρήσουν ὕστερα ἀπὸ τὴ λυσσασμένη ἀντίδραση τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων καὶ κυρίως τῆς Βρετανίας.

Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1912 λίγο μετὰ τὴν ἔκρηξη τοῦ Α' βαλκανικοῦ πολέμου, τοῦ πολέμου τῶν συνασπισμένων βαλκανικῶν κρατῶν Ἑλλάδος, Σερβίας, Μαυροβουνίου καὶ Βουλγαρίας ἐναντίον τῆς Τουρκίας, ὁλόκληρη σχεδὸν ἡ Θράκη καταλήφθηκε πολὺ εὐκόλα ἀπὸ τὰ βουλγαρικά στρατεύματα. Τὸν Ἰούλιο ὁμῶς τοῦ 1913, κατὰ τὸν Β' βαλκανικὸν πόλεμον, τὸν πόλεμον ποὺ προκάλεσε ἡ βουλγαρικὴ βουλμία ἡ ὁποία ἀνάγκασε τοὺς πρώην συμμάχους τῆς Βουλγαρίας, Ἑλλάδα, Σερβία καὶ Μαυροβούνιο νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον τῆς δίνοντας τὴν εὐκαιρία καὶ στὴν Ρου-

1. Στίλπωνος Κυριακίδου, Περὶ τὴν Ἱστορίαν τῆς Θράκης. Ὁ ἑλληνισμὸς τῶν συγχρόνων Θρακῶν. Αἱ πόλεις Ξάνθη καὶ Κομοτηνὴ, Θεσσαλονίκη 1960, σ. 45-64, ἐκδ. ΙΜΧΑ.

μανία καὶ τὴν Τουρκία νὰ ἐπωφεληθοῦν, τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Δυτικῆς Θράκης ἀπελευθερώθηκε ἀπὸ τὸν προελάσαντα ἑλληνικὸ στρατὸ καὶ τὰ ἀγῆματα τῶν πεζοναυτῶν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ποὺ ἀποβιβάστηκαν στὴν Ἀλεξανδρούπολη, τὴ Μάκρη, τὴ Μαρώνεια καὶ τὸ Πόρτο Λάγος. Τὸ πρωὶ τῆς 12ης Ἰουλίου μὲ τὸ παλιὸ ἡμερολόγιο², ἀπελευθερώθηκε ἡ Ἀλεξανδρούπολις καὶ τὸ ἀπόγευμα τῆς ἰδίας μέρας ἡ Ξάνθη. Μετὰ δύο μέρες τὴν 14ην Ἰουλίου³ ἀπελευθερώθηκε καὶ ἡ Κομοτηνὴ στὴν ὁποίαν, μέσα σὲ μία ἀτμόσφαιρα ξέφρενου ἐνθουσιασμοῦ καὶ συγκινήσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ Μουσουλμάνων κατοίκων τῆς, εἰσῆλθε ἡ προπομπὸς τῆς 8ης Μεραρχίας ἔφιππος, ὑπὸ τὸν λοχαγὸν τότε Γεώργιον Κατεχάκην, ἡμιλαρχία καὶ τὸ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Γεώργιον Καναβατζόγλου ἡρωϊκὸ τάγμα τῶν Κρητῶν. Εἶναι τότε ποὺ στὸ Διοικητήριον τῆς Κομοτηνῆς, τὸ σημερινὸ Δικαστικὸ Μέγαρον ἀναπετάσθηκε καὶ ἡ πρώτη ὕστερα ἀπὸ 550 περίπου χρόνια ἑλληνικὴ σημαία, ἡ ἱστορικὴ σημαία τῆς πόλεως μὲ τὰ κρόσσια ποὺ τὴν φιλοτέχνησαν βιαστικὰ ἐκείνη τὴ μέρα, ὕστερα ἀπὸ τίς ἄλλες φροντίδες τοὺς γιὰ τοὺς ταλαιπωρημένους στρατιῶτες, γυναῖκες τῆς πόλεως καὶ ποὺ διαφυλάχθηκε καὶ δωρήθηκε ἀργότερα μετὰ τὴν ὁριστικὴ ἀπελευθέρωση τῆς πόλεως τὸ 1920 στὸ Δῆμο Κομοτηναίων.

Μὲ τὴ συνθήκη ὅμως Εἰρήνης ποὺ ἐπακολούθησε, τὴ συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου τῆς 28ης Ἰουλίου 1913, ὁλόκληρη ἡ Δυτικὴ Θράκη, ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα μικρὸ τμῆμα τῆς γύρω ἀπὸ τὴ Σταυρούπολη μὲ προέκταση πρὸς τὰ βορειοδυτικά, ἐπιδικάστηκε στὴ Βουλγαρία καὶ οἱ ἑλληνικὲς στρατιωτικὲς δυνάμεις ἀπεχώρησαν μετὰ δέκα μέρες ἐκεῖ. Ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς Ἑλλήνων τῆς Δυτ. Θράκης τότε ἔχοντας πικρὴ γεύση ἀπὸ τὴν προηγούμενη βουλγαρικὴ κατοχὴ ἐγκατέλειψαν τὰ σπίτια τοὺς καὶ χρησιμοποιώντας κάθε μέσο προτίμησαν νὰ ἐκπατρισθοῦν. Μέσα σὲ τρεῖς μέρες (μεταξὺ τῆς 7ης καὶ 9ης Αὐγούστου) ἔφθασαν μόνον στοὺς Τοξότες περὶ τοὺς 25.000 πρόσφυγες σιδηροδρομικῶς, ἀπὸ τὴν Ξάνθη καὶ τὴν Κομοτηνὴ, γράφει στὸ ἡμερολόγιό του ὁ ἀντιστράτηγος Κων/νος Ζωρογιαννίδης, λοχαγὸς τότε, ποὺ εἶχε σταλεῖ ἐκεῖ μὲ τὸ λόχο του γιὰ τὴν τήρηση τῆς τάξεως⁴. Οἱ ὑπόλοιποι, ὅσοι ἀπέμειναν μὲ τὴν βοήθεια τῶν ντόπιων Μουσουλμάνων, ἀνεπίσημα ὅμως καὶ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως ἡ ὁποία δὲν εἶχε ἀκόμη συνθηκολογήσει μὲ τὴν Βουλγαρία, ἐξεγέρθηκαν κατὰ τῶν Βουλγάρων, σχηματίσαν ἀξιόλογα ἄτακτα σώματα, ἐδιώξαν τὰ βουλγαρικὰ ἀποσπάσματα ποὺ εἶχαν κατέβει γιὰ νὰ καταλάβουν τὴ χώρα καὶ κήρυξαν

2. Ὅλες οἱ ἡμερομηνίες τοῦ κειμένου εἶναι μὲ τὸ Ἰουλιανὸ (παλιὸ) Ἡμερολόγιο.

3. Πολεμικὴ ἔκθεσις τοῦ Β' βαλκανικοῦ πολέμου.

4. Κωνσταντίνου Ζωρογιαννίδη, ἀντιστρατήγου, Ἡμερολόγιον πορείων καὶ πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων 1912-1913, Θεσσαλονίκη 1975, ἐκδ. ΙΜΧΑ.

τὴν αὐτονομία τῆς Δυτ. Θράκης μὲ πρωτεύουσα τὴν Κομοτηνὴ⁵. Πολλοὶ Ἕλληνες τότε ποὺ βρισκόταν ἀκόμη πρόσφυγες στοὺς Τοξότες ἔτρεξαν πίσω γιὰ νὰ προσφέρουν τὴ βοήθειά τους⁶.

Ἡ αὐτονομία ὅμως αὐτὴ τῆς Δυτικῆς Θράκης δὲν κράτησε πολὺ. Μετὰ τὴ σύναψη, τὴν 16ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1913, τῆς τουρκοβουλγαρικῆς συνθήκης στὴν Κωνσταντινούπολη, τὰ μέλη τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν Τούρκων τῆς Δυτικῆς Θράκης ποὺ εἶχαν προστρέξει ἐκεῖ γιὰ νὰ ζητήσουν τὴν ἐπίσημη ὑποστήριξη τῆς αὐτονομίας ἀπὸ τὴν τουρκικὴ κυβέρνηση, ἐπέστρεψαν μαζί μὲ ἄλλους Τούρκους πράκτορες στὴ Δυτ. Θράκη καὶ μὲ ὑπόδειξη τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως ἐπείσαν τοὺς ὁμοεθνεῖς τοὺς νὰ ὑποταχθοῦν καὶ νὰ ἀνεχθοῦν τοὺς Βουλγάρους. Ὑστερα ἀπ' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες μὴ ἔχοντας ἐλπίδα βοηθείας ἀπὸ πουθενά, διότι ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνηση τηροῦσε πιστὰ τὴ συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου καὶ δὲν δεχόταν τὴν προσφερόμενη ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς στρατιωτικὴ κατάληψη τῆς Δυτικῆς Θράκης, ὑποτάχθηκαν κι αὐτοὶ στὴ σκληρὴ τους μοίρα. Ἐτσι τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1913 οἱ Βούλγαροι ξαναγύρισαν στὴ Δυτικὴ Θράκη καὶ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1914 ἀπέλασιν ἢ ἐξόρισαν ὁλόκληρο τὸν ἐλληνικὸ πληθυσμὸ τῆς. Στὴν Κομοτηνὴ, ὅπως γράφει στὸ ἱστορικὸν τοῦ «Ἡ Δυτικὴ Θράκη καὶ οἱ Βούλγαροι» ὁ Κομοτηναῖος Στίλπων Κυριακίδης, διευθυντῆς τότε τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, τὸν Νοέμβριο τοῦ 1914 δὲν ἀπέμειναν παρὰ μόνον δύο ἐλληνικὲς οἰκογένειες ποὺ εἶχαν Αὐστριακὴ ὑπηκοότητα. Τοῦ Στάλιου καὶ τοῦ Παυλίδου. Τὰ χωριὰ Μαρώνεια καὶ Κιρκὰς ἐρημώθηκαν τελείως, φερόταν δὲ ἐντελῶς ἀκατοίκητα ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν ἀπογραφή τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Δυτ. Θράκης ποὺ ἐγίνε ἀργότερα ἐπὶ Διασυμαχικῆς Κατοχῆς.

Ἐπακολούθησε ὁ Α' Παγκόσμιος πόλεμος, τὸν Αὐγούστον τοῦ 1914. Στὸν πόλεμο αὐτὸ ἡ Τουρκία καὶ ἡ Βουλγαρία τάχθηκαν σύμμαχοι τῶν κεντρικῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων Γερμανίας καὶ Αὐστρουγγαρίας, ἐνῶ ἀντίθετα ἡ Ἑλλάς ἐξῆλθε στὸ πλευρὸ τῶν δυνάμεων τῆς Ἀντάντ, τῆς τριπλῆς συνεννοήσεως Γαλλίας, Ρωσίας καὶ Ἀγγλίας ἀπὸ τὸν Νοέμβριο τοῦ 1916 μὲ τὴν κυβέρνησι τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἀπὸ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1917 ἐνωμένη πλέον μὲ τὴν νέαν ὑπὸ τὸν Ἐλευθέ-

5. Ἡ αὐτονομία τῆς Γκιουμουλτζίνης ἀπὸ τὸ «Ἡμερολόγιον» παλαιοῦ πολεμιστοῦ, «Θρακικά», παράρτημα τ. Γ'. Γεωργίου Τασοῦδη, Βιογραφικαὶ ἀναμνήσεις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσάνθου τοῦ ἀπὸ Τραπεζοῦντος, τ. Α', Ἀθῆναι 1970. Τοῦ αὐτοῦ, Ἀρθρα καὶ Μελέται Χρυσάνθου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, τ. Γ', Ἀθῆναι 1977.

6. Στ. Κυριακίδου, Ἡ Δυτικὴ Θράκη καὶ οἱ Βούλγαροι, Ἀθῆναι 1919, ἔκδ. Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὀφελίμων βιβλίων.

ριον **Βενιζέλον** κυβέρνηση τῶν Ἀθηνῶν χωρίς καμμιὰ προηγούμενη συμφωνία με τοὺς συμμάχους ὡς πρὸς τὰ ὀφέλη πού θὰ ἀπεκόμιζε μετὰ τὸν τερματισμὸν τοῦ πολέμου γιὰ τὶς ὑποχρεώσεις πού ἀνελάμβανε καὶ τὶς θυσίες στὶς ὁποῖες θὰ ὑποβαλλόταν. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1918 ἄρχισε ἡ κοινὴ ἐπίθεση τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων Ἑλλήνων, Σέρβων, Ἀγγλῶν καὶ Γάλλων στὸ μακεδονικὸ μέτωπο. Μετὰ τὴν διάσπαση τοῦ μετώπου στὴν ὁποίαν συνέβαλε οὐσιαστικά ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ τὴν ὑποχώρηση τῶν Γερμανῶν καὶ Βουλγάρων, ἡ Βουλγαρία ἔσπευσε πρώτη καὶ δικαιολογούμενη ὅτι ἐξαπατήθηκε ζήτησε νὰ συνθηκολογήσῃ, δυστυχῶς νωρίτερα ἀπ' ὅτι ἔπρεπε γιὰ τὴν ἑλληνικὴ πλευρά. Τὴν 17ην Σεπτεμβρίου ἀφοῦ δέχτηκε ὅλους τοὺς ὅρους πού τῆς ἐπέβαλαν οἱ σύμμαχοι καὶ ἔλαβε ἀόριστες ὑποσχέσεις ὅτι ἡ συμπεριφορὰ τῆς αὐτῆ καὶ ἡ προθυμία τῆς γιὰ τὴν κατάπαυση τῶν ἐχθροπραξιῶν δὲν θὰ ξεχνιόταν κατὰ τὸν διακανονισμὸ πού θὰ γινόταν ἀργότερα στὸ συνέδριο τῆς Εἰρήνης, **ὑπέγραψε** στὴ Θεσσαλονίκη τὴν συμφωνία τῆς ἀνακωχῆς καὶ ἀπεχώρησε στὰ παλιά τῆς σύνορα, τὰ σύνορα τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου. Ἡ ἀνακωχὴ αὐτὴ μετὰ τὴ Βουλγαρία ὑπῆρξε ὁ προάγγελος τῆς τελικῆς νίκης τῶν συμμάχων τῆς Ἀντάντ.

Ἀπὸ τὴν ἐπομένην τῆς ἀνακωχῆς, σύμφωνα με τοὺς ὅρους τῆς καὶ τὸ σχέδιο πού καταρτίσθηκε, τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα εἰσέβαλαν στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Βουλγαρίας καὶ μετὰ ραγδαία προέλαση μέσα σ' ἓνα μῆνα κατέλαβαν ὁλόκληρὴ τὴ Βαλκανικὴ. Τὸ πρῶτο σῶμα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπαρτιζόμενον ἀπὸ 3 μεραρχίες προῆλασε πρὸς ἀνατολὰς καὶ σύμφωνα με τοὺς ὅρους τῆς ἀνακωχῆς ἀνακατέλαβε διαδοχικὰ μέχρι τῆς 15ης Ὀκτωβρίου ὁλόκληρὴ τὴν Ἀνατ. Μακεδονία. Τὸ μέτωπο τῆς Δυτ. Θράκης πρὸς τὴν Τουρκία, στὸν Ἑβρο, προκαλύφθηκε ἀπὸ γαλλικὲς καὶ βρετανικὲς δυνάμεις καὶ στὸ ἐσωτερικὸ ὅπου παρέμειναν οἱ βουλγαρικὲς πολιτικὲς καὶ στρατιωτικὲς ἀρχὲς ἐγκαταστάθηκε διασυμμαχικὸς ἐλεγχος καὶ στάλθηκαν ὀλιγάριθμα στρατεύματα γιὰ τὴν ἐξασφάλιση κυρίως τῶν συγκοινωνιῶν.

Ὑστερα ἀπ' αὐτὰ ἔσπευσαν καὶ οἱ Τοῦρκοι νὰ συνθηκολογήσουν καὶ τὴν 17ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1918 συνήψαν κι αὐτοὶ ἀνακωχὴ μετὰ τοὺς συμμάχους ἡ ὁποία ὑπογράφηκε ἔξω ἀπὸ τὸν λιμένα τοῦ Μούδρου τῆς Λήμνου πάνω στὴν Ἀγγλικὴ ναυαρχίδα «Ἀγαμέμνων» μετὰ τὴν ὁποίαν οἱ Τοῦρκοι ἔθεταν οὐσιαστικὰ τὴν αὐτοκρατορία τους στὴ διάθεση τῶν νικητῶν. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ὅρους τῆς ἀνακωχῆς μετὰ τὴν Τουρκία ἦταν ὅτι οἱ σύμμαχοι εἰ-

7. Ἀ. π. Δ ο ξ ι ά δ ο υ, Ἀπελευθέρωσις - Ὑποδούλωσις τῆς Θράκης, «Θρακικά», τ. Α'.

χαν τὸ δικαίωμα νὰ καταλαμβάνουν γιὰ λόγους ἀσφαλείας ὁποιοδήποτε τμῆμα τοῦ τουρκικοῦ ἐδάφους ἤθελαν χωρὶς προηγούμενη συνεννόηση μὲ τὴν τουρκικὴ κυβέρνησις. Ἀφοπλισμὸς ὅμως τῆς Τουρκίας σύμφωνα μὲ τοὺς ὅρους τῆς ἀνακωχῆς δὲν πραγματοποιήθηκε ἕνεκα τῶν ἀντιζηλιῶν τῶν συμμάχων καὶ κυρίως ἕνεκα τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ἰταλίας ἡ ὁποία φοβόταν μίαν ἰσχυρὴ Ἑλλάδα ἀντίπαλόν της στὴν ἀνατολικὴ Μεσόγειο.

Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1918 ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τῆς μεγάλης ἐπιθέσεως τῶν Γερμανῶν στὸ δυτικὸ μέτωπο, στὴν ὁποία οἱ κεντρικὲς αὐτοκρατορίαι εἶχαν στηρίξει ὅλες τὶς ἐλπίδες τους, ἡ ἔκβασις τοῦ πολέμου ἔπαιρνε πιά ἀποφασιστικὴ τροπὴ ὑπὲρ τῶν δυνάμεων τῆς Ἀντάντ. Εἶχε βέβαια ἀποσυρθεῖ ἀπὸ τὸν πόλεμο πρὸς τὸ τέλος τοῦ 1917 ἡ Ρωσία ἀλλὰ εἶχαν προστεθεῖ καὶ συνασπισθεῖ μὲ τὶς δυνάμεις τῆς Ἀντάντ ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1915 ἡ Ἰταλία, ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριο τοῦ ἰδίου ἔτους ἡ Ἰαπωνία καὶ ἀπὸ τὸν Μάρτιο τοῦ 1917 ἡ Ἀμερικὴ. Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1918 ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐναρξὴ τῆς νικηφόρου προελάσεως τῶν συμμάχων στὸ δυτικὸ μέτωπο, συνθηκολόγησε καὶ ὑπέγραψε ἀνακωχὴ ἄνευ ὁρων καὶ ἡ Αὐστρουγγαρία, τὴν 21ην Ὀκτωβρίου στὸ ἰταλικὸ μέτωπο (Πάδουα) καὶ τὴν 31ην Ὀκτωβρίου στὸ βαλκανικὸ μέτωπο (Βελιγράδι). Τέλος τὴν 29ην Ὀκτωβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους στὸ δάσος τῆς Κομπιένης ἡ Γερμανία δέχθηκε τοὺς ὅρους τῆς ἀνακωχῆς καὶ παραδόθηκε στὸ ἔλεος τῶν νικητῶν της. Οἱ ἐχθροπραξίαι σταμάτησαν αὐθημερόν σ' ὅλα τὰ μέτωπα. Ὁ πόλεμος εἶχε λήξει. Ἀπέμενε νὰ ὀργανωθῇ ἡ εἰρήνη στὴν Εὐρώπῃ καὶ σ' ὅλον τὸν ὑπόλοιπο κόσμον. Μιὰ εἰρήνη διεθνὴς καὶ διαρκὴς ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν ἑνὸς διεθνοῦς ὀργανισμοῦ, τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, ὅπως τὴν ὀραματίσθηκε ὁ πρόεδρος τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς Οὐίλσον μὲ τὸ διάγγελμα ποὺ ἀπηύθυνε στὸ Κογκρέσσο τὴν 26ην Δεκεμβρίου τοῦ 1917 καὶ ποὺ ἐκλήφθηκε τότε σὰν νέο Εὐαγγέλιον⁸.

Στὸ Παρίσι ποὺ ὀρίσθηκε ἡ ἔδρα τοῦ συνεδρίου τῆς Εἰρήνης ἔφθασαν σὲ λίγο οἱ Πρωθυπουργοὶ καὶ οἱ Ὑπουργοὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὅλων σχεδὸν τῶν κρατῶν ποὺ εἶχαν ὅπωςδήποτε μετάσχει στὸν συμμαχικὸν ἀγῶνα καὶ ποὺ συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν κρατῶν τῆς νοτίου Ἀμερικῆς ἔφθαναν τὰ 32, καὶ τὸ συνέδριο ἄρχισε ἐπίσημα τὶς ἐργασίες του τὴν 5ην Ἰανουαρίου τοῦ 1919 μὲ πρόεδρο τῆς συνδιασκέψεως τῆς Εἰρήνης τὸν μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1920 πρωθυπουργὸ τῆς Γαλλίας Κλεμανσώ. Ὅλες οἱ σπουδαῖες ἀποφάσεις πάρθηκαν ἀπὸ τὸ συμβούλιο τῶν «πέντε» ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους δηλαδὴ τῶν πέντε μεγάλων δυνάμεων, Ἀμερικῆς

8. Σ. Θ. Λάσκαρι, Διπλωματικὴ Ἱστορία τῆς Συγχρόνου Εὐρώπης (1914-1939), Θεσσαλονίκη 1954, ἔκδ. IMXA.

Γαλλίας, Ἀγγλίας, Ἰταλίας καὶ δευτερευόντως τῆς Ἰαπωνίας ὅπως εἶχε συμφωνηθεῖ μεταξύ τους πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπίσημη ἑναρξη τοῦ συνεδρίου. Οἱ λοιποὶ πληρεξούσιοι ἀκούσθηκαν μόνον ὅταν ἐπρόκειτο νὰ συζητηθοῦν θέματα ποὺ ἀφοροῦσαν στὰ κράτη τὰ ὁποῖα ἀντιπροσώπευαν. Παράλληλα ὁμοῦ καὶ ὑπὸ τὴν διεύθυνση πάλι τῶν «πέντε», ἐργάσθηκαν καὶ πολλὰς ἐπιτροπὰς καὶ ὑποεπιτροπὰς ποὺ ἐπιφορτίσθηκαν μὲ τὴν μελέτη ὁρισμένων ζητημάτων ἢ μὲ τὴν προετοιμασία τῶν ἀποφάσεων ποὺ θὰ ἐλαμβάνοντο.

Τὴν Ἑλλάδα στὸ συνέδριο ἐκπροσωποῦσε ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἐλευθέριος Βενιζέλος ὁ ὁποῖος ἀναχώρησε ἀμέσως γιὰ τὸ Παρίσι καὶ ἠγεῖτο προσωπικῶς τῶν ἀγώνων τῶν ἐθνικῶν διεκδικήσεων στὶς συνδιασκέψεις καὶ στὴν ἐπιτροπὴ τῶν ἐλληνικῶν ὑποθέσεων, ὅπου οἱ μεγάλες δυνάμεις εἶχαν παραπέμψει τὸ σχετικὸ μὲ τὶς ἐλληνικὲς ἀξιώσεις ὑπόμνημα τοῦ πρωθυπουργοῦ. Οἱ συζητήσεις ποὺ ἀρχισαν καὶ συνεχίσθηκαν ἐπὶ ἓνα ἔτος στὸ Παρίσι, ἐξακολούθησαν ἔπειτα μὲ ἐλλιπὴ σύνθεση μελῶν στὸ Λονδίνο, στὸ Σάν Ρέμο τῆς Ἰταλίας (ὅπου καὶ ἀρθρήκαν ὁριστικὲς ἀποφάσεις γιὰ τὴν συνθήκη Εἰρήνης μὲ τὴν Τουρκία), στὴ Βουλώνη τῆς Γαλλίας καὶ στὸ Σπᾶ τοῦ Βελγίου καὶ κατέληξαν στὴν ὑπογραφή τῶν πέντε συνθηκῶν Εἰρήνης μὲ τοὺς ἡττημένους, ἦτοι:

- 1) τῆς συνθήκης τῶν Βερσαλλιών μὲ τὴν Γερμανίαν (15-6-1919),
- 2) τῆς συνθήκης τοῦ Ἀγίου Γερμανοῦ μὲ τὴν Αὐστρία (28-8-1919),
- 3) τῆς συνθήκης τοῦ Νεϊγὺ μὲ τὴν Βουλγαρία (14-11-1919),
- 4) τῆς συνθήκης τοῦ Τριανόν (ἀνάκτορο κοντὰ στὶς Βερσαλλίες) μὲ τὴν Οὐγγαρία (22-5-1920) καὶ
- 5) τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν μὲ τὴν Τουρκία (28-7-1920).

Ἀπὸ τὶς συνθήκες αὐτὲς ἡ συνθήκη τῶν Σεβρῶν δὲν κυρώθηκε ἀπὸ κανένα καὶ ἀντικαταστάθηκε ἀργότερα μὲ τὴν συνθήκη τῆς Λωζάννης ποὺ ὑπογράφηκε τὴν 11-7-1923. Μὲ τὴν συνθήκη τοῦ Νεϊγὺ ποὺ ἀφοροῦσε ἄμεσα τὴν Ἑλλάδα, καθορίζονταν τὰ νέα σύνορα τῆς Βουλγαρίας μὲ τοὺς γείτονές της (ἄρθ. 27-35) καὶ ἡ Βουλγαρία (ἄρθ. 48) παραιτεῖτο «ὕπὲρ τῶν προεχουσῶν καὶ συνησπισμένων δυνάμεων» ὅλων τῶν ἐπὶ τῆς νοτίου Δυτικῆς Θράκης δικαιωμάτων της ἀναγνωρίζουσα ἐκ τῶν προτέρων ὅλες τὶς ἀποφάσεις ποὺ θὰ ἔπαιρναν οἱ δυνάμεις γιὰ τὴν περιοχὴ αὐτὴ μεταγενέστερα.

Καθὼς οἱ ἐργασίαι τῆς συνδιασκέψεως τῆς Εἰρήνης συνεχίζονταν στὴν ἔδρα της καὶ ἡ ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν ὑποθέσεων εἶχε προτείνει ἀπὸ τὸν Μάιο τοῦ 1919 τὴν κατ' ἀρχὴν παραχώρηση τῆς Δυτ. Θράκης στὴν Ἑλλάδα, οἱ σύμμαχοι δὲν μποροῦσαν νὰ καταλήξουν σὲ συμφωνία γιὰ τὴν τύχη αὐτῆς τῆς περιοχῆς. Οἱ Γάλλοι ἦταν ἐπιφυλακτικοί, οἱ Ἴταλοι ἔθεταν ὅρους καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ ἀντιδροῦσαν φανερά. Μόνον οἱ Ἀγγλοὶ

καὶ ἀκριβέστερα ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας Λόυδ Τζώρτζ ἦταν ὑπέρμαχοι τῶν Ἑλληνικῶν αἰτημάτων. Ἡ κατάληψη τῆς Σμύρνης ποὺ μεσολάβησε καὶ τὸ κύμα τῶν ἀντιρρήσεων ποὺ προκάλεσε, καθὼς καὶ ἡ προηγηθεῖσα συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδος στὴν ἐκστρατεία τῆς Ρωσίας, ἀνέστειλε τίς προσπάθειες τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας γιὰ τὴ Θράκη μέχρι τὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1919 ὅποτε ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος μὲ ἐπιστολὴ τοῦ ποὺ ἀπηύθυνε στὸ Ἀνώτατο Συμβούλιο τῶν Μεγάλων δυνάμεων προκάλεσε νέα συζήτηση ἐπὶ τοῦ θέματος⁹ κατὰ τὴν ὁποίαν ἀποφασίσθηκε κατ' οἰκονομίαν, καὶ μὲ συγκεκρισμὸ τῆς γνώμης ὧλων, ἡ ἄμεση καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ὑπογραφὴ τῆς συνθήκης Εἰρήνης μὲ τὴ Βουλγαρία, κατάληψη ἀπὸ τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα τοῦ μεσημβρινοῦ τμήματος τῆς Δυτ. Θράκης ποὺ σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιο τῆς συνθήκης ἀφαιρεῖτο ἀπὸ τὴ Βουλγαρία.

Ὡς πρὸς τὸν τρόπο τῆς καταλήψεως ἀποφασίσθηκε ἡ μὲν ὑποδιοίκηση τῆς Ξάνθης νὰ καταληφθῇ ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν στρατὸ ἡ δὲ ὑπόλοιπη χώρα ἀπὸ τὰ ἄλλα συμμαχικὰ στρατεύματα, ὁλόκληρος δὲ ἡ περιοχὴ νὰ αποτελέσῃ ἑνιαῖον διοικητικὸν ὀργανισμόν. Ἡ ἐκτέλεση τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν ἀνατέθηκε στὸν ἀρχηγὸ τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων τῆς περιοχῆς Γάλλο στρατηγὸ Φρανσαί ντ' Ἐσπεραί. Τὴν 25ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1919 ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις εἰδοποιήθηκε μέσω τοῦ Ἀρχηγοῦ τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων κατοχῆς τῆς Βουλγαρίας νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Δυτ. Θράκη ἀπὸ τὸν στρατό, τοὺς διοικητικούς της ὑπαλλήλους καὶ τὴν χωροφυλακὴ. Ἡ Βουλγαρία δὲν ἀντέδρασε καὶ μέσα σὲ τέσσαρες μέρες ὕστερα ἀπὸ ἕνα ὄργιο λαφυραγωγίας ἐξεκένωσε διαδοχικὰ ἀπὸ δυσμᾶς πρὸς ἀνατολὰς ὁλόκληρη τὴν χώρα ἡ ὁποία καταλήφθηκε ταυτόχρονα ἀπὸ τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα.

Ἡ ἐκκένωση τῆς μὲν περιφερείας Ξάνθης ἀρχισε τὴν 2αν Ὀκτωβρίου καὶ περατώθηκε τὴν ἐπομένην ὅποτε καταλήφθηκε κατὰ τρόπον ἄψογον ὅπως ἀξίωνε ἀπὸ τὸ Παρίσι ὁ πρωθυπουργὸς Ἐλευθέριος Βενιζέλος ἀπὸ τὴν 9ην Ἑλληνικὴν Μεραρχίαν ἡ ὁποία μὲ διοικητὴν τὸν ὑποστράτηγον Λεοναρδόπουλον ξεκίνησε πεζῇ ἀπὸ τὸ Παρανέστι ὅπου βρισκόταν, καὶ ὁδοιπορώντας διὰ τῆς σημερινῆς Ἑθνικῆς ὁδοῦ Σταυρουπόλεως-Ξάνθης μῆκε στὴν Ξάνθη ἀπὸ τὰ βόρεια τὴν 4ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1919, τῆς δὲ ὑπολοίπου νοτίου Δυτ. Θράκης ἀπὸ τὸ Πόρτο-Λάγο μέχρι τὸ προάστειο τῆς Ἀδριανουπόλεως Καραγάτς ἀμέσως κατόπιν μέχρι τῆς 7ης Ὀκτωβρίου ὅποτε καταλήφθηκε ἀπὸ τρία γαλλικὰ συντάγματα, ἕνα ἰταλικὸ λόχο καὶ μία

9. Σπύρου Μαρκεζίνη, Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1966.

βρετανική διμοιρία. Ἡ διασυμμαχική διοίκηση στήν καταληφθεῖσα Θράκη ἀνατέθηκε στὸν ἀρχιστράτηγο τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων τῆς Ἀνατολῆς Φρανσαί ντ' Ἑσπεραί, ὁ ὁποῖος διόρισε ἀντιπρόσωπό του στήν ἔδρα τῆς Διοικήσεως, τὴν Γκιουμουλτζίνα ὅπως λεγόταν τότε ἡ Κομοτηνή, τὸν ἀρχηγὸ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου τοῦ στρατηγὸ Σαρπὺ καὶ μὲ διάταγμά του διέγραψε καὶ τὸ ἰδιότυπο σύστημα τῆς διακυβερνήσεως τῆς χώρας¹⁰. Ὅργανα διοικήσεως κατὰ τὸ διάταγμα ὁ Γάλλος στρατηγὸς εἶχε:

α) τὸ πολιτικὸ καὶ διοικητικὸ γραφεῖο ποὺ συγκροτοῦνταν ἀπὸ ἀξιωματικούς ποὺ διορίζε ὁ ἴδιος καὶ

β) τὸ Ἀνώτερο Διοικητικὸ Συμβούλιο, τῇ μικρῇ δηλαδὴ Θρακικῇ Βουλῇ ποὺ ἦταν γνωμοδοτικὸ σῶμα καὶ ποὺ συγκροτοῦνταν κατὰ τὴν ἀναλογικὴ σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ μέλη ὅλων τῶν ἐθνότητων ποὺ κατοικοῦσαν τὴ Δ. Θράκη.

Μὲ τὴν ἐξέλιξη αὐτὴ ποὺ ἔπαιρνε τὸ θέμα τῆς Δυτ. Θράκης ἡ τύχη τῆς χώρας διαγραφόταν ἐπισημῶς γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἀφοῦ ἦταν γνωστὸ ὅτι ἡ Δυτ. Θράκη εἶχε ἀποβῆ πεδῖον ποικίλων διπλωματικῶν ραδιουργιῶν καὶ ἀνταγωνισμῶν μεταξὺ πολλῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν καὶ ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Γάλλους καὶ πολλοὶ ἄλλοι παράγοντες, Βούλγαροι, Τούρκοι καὶ ἄλλοι, ἐπιζητοῦσαν ἐπίμονα καὶ ἐργαζόταν γιὰ τὴν αὐτονόμηση τῆς περιοχῆς καὶ τὴν γαλλικὴ προστασία, δημιουργία δηλαδὴ προτεκτοράτου στὴ Δυτ. Θράκη μὲ ὑποπτες γιὰ τὸ μέλλον βλέψεις ἀπ' ὅλους καὶ γιὰ λόγους διαφορετικούς ὁ καθένας. Ἡ κατοχὴ τῆς Δυτ. Θράκης εἶναι προσωρινή, τόνιζε σὲ τηλεγράφημά του ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος, καὶ οὐδαμῶς προδικάζει τὸν ὀριστικὸν διακανονισμόν της. Ἡ κατάσταση ποὺ δημιουργήθηκε ἦταν κρίσιμη γιὰ τὶς δίκαιες διεκδικήσεις τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπέβαλε ἄμεσες, ἐπίμονες καὶ συντονισμένες ἐνέργειες. Ἡ μάχη δόθηκε κυρίως στὸν διπλωματικὸ στίβο καὶ σ' ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς διπλωματίας καὶ κερδίσθηκε χάρις στὴ νοημοσύνη καὶ τῇ μεγάλῃ δεξιότητι δύο κυρίως ἐξόχων πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος, τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου στὰ κέντρα τῶν συνδιασκέψεων τῶν συμμάχων στήν εὐρωπαϊκὴ Δύση καὶ τοῦ Χαρισίου Βαμβακᾶ στήν ἔδρα τῆς διασυμμαχικῆς Διοικήσεως τῆς Δυτ. Θράκης, στήν Κομοτηνή.

Ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος συναισθανόμενος τὴν κρισιμότητα τῆς δημιουργουμένης καταστάσεως ἔσπευσε ἁμέσως μετὰ τὴν ἀπόφαση τῆς διασκέψεως γιὰ τὴ κατάληψη τῆς Δυτ. Θράκης ἀπὸ τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα νὰ τοποθετήσῃ ἀντιπρόσωπο τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως στήν ἔδρα τῆς διασυμμαχικῆς Διοικήσεως τῆς Θράκης ἕναν διακεκριμένο καὶ

10. Κώστα Γεραγᾶ, Ἀναμνήσεις ἐκ Θράκης (1920-1922), Ἀθῆναι 1926.

ἄξιο γιὰ τὴν ὅσο τὸ δυνατόν ἐπιδεξιότερη προάσπιση τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων στὴν Θράκη συνεργάτη του. Μὲ ἓνα λακωνικὸ τηλεγράφημα ποὺ ἀπέστειλε ἀπὸ τὸ Παρίσι στὸν εὐρισκόμενο τότε μὲ διπλωματικὴ ἀποστολὴ στὴ Κωνσταντινούπολη ἔμπειρο καὶ χαρισματοῦχο διπλωμάτη Χαρίσιο Βαμβακᾶ τοῦ παρήγγελε νὰ συναντήσῃ τὸν ἀρχιστράτηγον ντ' Ἐσπεραὶ καὶ νὰ μεταβῇ στὴ Δυτ. Θράκη γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὸν στρατηγὸ Σαρπύ. Ὁ Χαρίσιος Βαμβακᾶς ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴν Κοζάνη τῆς Δυτ. Μακεδονίας ἦταν δοκιμασμένος διπλωμάτης καὶ εἶχε ὥς τότε πλούσια ἐθνικὴ δράση στὴν Κωνσταντινούπολη, τὴ Θεσσαλονίκη, σὲ διάφορες εὐρωπαϊκὲς πρωτεύουσες καὶ στὴν ἔδρα τῆς συνδιασκέψεως, τὸ Παρίσι. Τὸ τηλεγράφημα δὲν ἔλεγε τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ ὁ Χαρίσιος Βαμβακᾶς ἐννόησε πλήρως τὸ μήνυμα καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐντολῆς ποὺ ἀνελάμβανε. Ὁ ἐπίσημος διορισμὸς του ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησις ἦλθε ἀργότερα¹¹.

Τὰ μεγάλα καὶ δύσκολα ἔργα ὀφείλονται συνήθως στὶς ἰδιοφυεῖς. Ἐπιτελοῦνται μόνον ὅταν τὰ ἀναλαμβάνουν ἐκλεκτοὶ τοῦ πνεύματος ἄνθρωποι. Νίκες ἐπιτυγχάνονται καὶ μὲ πολέμους ἀλλὰ καὶ χωρὶς πολέμους¹². Γιὰ νὰ ἀκριβολογήσουμε ὁ πόλεμος εἶναι τὸ ἔσχατο μέσο στοὺς ἀνταγωνισμοὺς τῶν ὁμάδων. Ὁ σπουδαῖος ὁ αὐλὸς συντελεστής τῆς νίκης εἶναι ὁ νοῦς ποὺ κατευθύνει. Μᾶς ἔχουν συνηθίσει νὰ ὑμνοῦμε κατορθώματα στὰ πεδία τῶν μαχῶν ποὺ μπορεῖ νὰ ὀφείλονται στὴν γενναιότητα, τὴν εὐσυχία καὶ γενικὰ στὶς ἱκανότητες τοῦ στρατοῦ καὶ συνήθως μᾶς ἀποσιωποῦν ἢ θέτουν σὲ δευτέρη μοίρα τὸν κατευθυντήριον νοῦ ποὺ προνοεῖ, συλλαμβάνει ἰδέες, καταστρώνει σχέδια, ὀργανώνει, καθοδηγεῖ καὶ ἐλέγχει τὶς ἐνέργειες. Σὲ κάθε περιφανῇ νίκη ὑπάρχουν δύο στοιχεῖα ποὺ ξεχωρίζουν σαφῶς μεταξύ τους. Τὸ ἓνα προϋπάρχει καὶ τὸ ἄλλο ἔπεται. Τὸ ἐπόμενον ὅμως συγγέεται μὲ τὸ ἀποτέλεσμα καὶ καταλαμβάνει τὴν κυρία ἐντύπωση. Ξεχνιέται τὸ πρῶτο. Ἀναφέρονται τὰ γεγονότα ἐπιφανειακὰ καὶ δὲν γίνεται ἀνάλυση καὶ διείσδυση σὲ βάθος. Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Δυτ. Θράκης καὶ ἡ παραχώρησις τῆς στὴν Ἑλλάδα ποὺ ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων τῆς Ἀνατολῆς Φρανσαὶ ντ' Ἐσπεραὶ τὴν ἔβλεπε σὰν τὴ δίκαιη ἀμοιβή τῆς Ἑλλάδος γιὰ τὴν λαμπρὴ συμμετοχὴ τοῦ στρατοῦ τῆς στὸν πόλεμον ἐκεῖνο ὑπῆρξε ἐν τούτοις ὁ καρπὸς νέων σκληρῶν ἀγώνων σὲ ὑψηλότερες σφαῖρες ὅπου ὁ νοῦς, ἡ διανοητικότης, ἔπαιξε τὸν πρωτεύοντα, τὸν βαρύνοντα ρόλον.

11. Καλλιόπης Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Δυτικῆς Θράκης, ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Χαρισίου Βαμβακᾶ, Ἀθῆναι 1975.

12. Arnold Toynbee, Σπουδὴ τῆς Ἱστορίας. Ἐπιτομὴ Δ. Κ. Σόμερβελ (D. C. Somervell, A Study of History, Oxford University Press, London 1962).

Τὸ ἔργο τοῦ Χαρισίου Βαμβακᾶ στὴ Θράκη στὸ ὀκτάμηνο διάστημα 1919-1920 εἶναι μεγάλοπνοο. Ἐργάστηκε μὲ διορατικότητα μὲ μεθοδικότητα καὶ μὲ ἀφθαστη διπλωματία, παλαίοντας συνεχῶς μὲ πολλαπλές δυσχέρειες ποὺ τὶς προκαλοῦσαν ὄχι μόνον τὰ ξένα ἔθνη στοιχεῖα μὲ τὶς σκοτεινές σκευωρίες τους, ἀλλὰ καὶ μερικοὶ δικοὶ μας στρατιωτικοὶ καὶ ὑπάλληλοι μὲ τὴν στενὴ διανοητικότητα καὶ τὸν ἀντιβενιζελισμό τους. Κατόρθωσε μὲ διπλωματικούς ἐλιγμούς νὰ κερδίσῃ τὴ φιλία καὶ ἐκτίμηση τόσο τοῦ φιλέλληνα ἀρχιστρατήγου τῶν συμμάχων στὴν Ἀνατολὴ Γάλλου ντ' Ἐσπεραὶ ὅσο καὶ τοῦ δύσπιστου στρατιωτικοῦ διοικητοῦ τῆς Δυτ. Θράκης Σαρπύ. Ἐπέτυχε ἀπὸ ἀπλὸς ἀντιπρόσωπος τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως, χάρις στὶς συμβουλές ποὺ προσέφερε καὶ στὰ ἔργα ποὺ ἀνελάμβανε κοντὰ στὸν Γάλλο διοικητὴ, νὰ γίνῃ στὴν πραγματικότητα αὐτὸς ὁ ἴδιος διοικητής, νὰ ἀνασυνθέσῃ τὴν πληθυσμιακὴ εἰκόνα τῆς Δυτ. Θράκης ποὺ εἶχε τελείως ἀλλοιωθεῖ μετὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους¹³ καὶ νὰ ἀνορθώσῃ μὲ ἐκπληκτικὴ ταχύτητα μιὰ περιοχὴ ποὺ ἦταν ἐντελῶς κατεστραμμένη.

Ἐφρόντισε μόλις ἐφθασε στὴ Δυτ. Θράκη νὰ πλαισιωθῇ μὲ καταλλήλους συνεργάτες¹⁴ ποὺ τοὺς ἀνεζήτησε στὴν ἔδρα τῆς διασυμμαχικῆς Διοικήσεως, τὴν Κομοτηνὴ, στὴν Κων/πολη, τὴ Φιλιπούπολη καὶ τὴ Θεσσαλονίκη, νὰ προωθήσῃ τὴν παλινόστηση τῶν προσφύγων, τὴν ἀπόδοση τῶν κτημάτων στοὺς δικαιοῦχους, τὴν προάσπιση τοῦ γοήτρου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κλήρου, τὴν ἀναδιοργάνωση τῆς παιδείας καὶ τὴν ἀνόρθωση γενικῶς τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τοῦ τόπου. Οἱ ἐμπιστευτικὲς ἐκθέσεις του καὶ οἱ καταστάσεις του γιὰ τὴν πληθυσμιακὴ σύνθεση τῆς περιοχῆς, θαυμάσιες καὶ ἐξαιρετικὰ κατατοπιστικὲς, εἶχαν ἀποφασιστικὴ σημασία γιὰ τὸ βαρὺ ἔργο τοῦ ἐθνάρχῃ Ἐλευθερίου Βενιζέλου στὴν συνδιάσκεψη τῆς Εἰρήνης.

Τὸ σημαντικώτερο ὅμως ἐπίτευγμα τοῦ Χαρισίου Βαμβακᾶ ὡς κυβερ-

13. Σ' αὐτὸ βοήθησε πολὺ καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Κ. Μαζαράκη-Αἰνιᾶνα στρατιωτικὴ ἐλληνικὴ ἀποστολὴ στὴ Σόφια ἡ ὁποία ἐγκατασταθεῖσα, εὐθὺς μετὰ τὴν συνθηκολόγηση, ἀνέλαβε δράση καὶ ἐπέτυχε τὴν ἀπελευθέρωση καὶ τὸν ἐπαναπατρισμό τῶν βιαίως ἐκπατρισθέντων (ἐγκλείστων σὲ στρατόπεδα, «ὀρφανοτροφεία» πρὸς ἐκβουλαρισμὸν κλπ.) Ἑλλήνων. Ἡ αὐτὴ ὑπὸ τὸν Κ. Μαζαράκη ἀποστολὴ ἐπέτυχε προσεγγίζουσα τοὺς Τούρκους βουλευτὰς ποὺ ἐκπροσωποῦσαν τὴν Δυτικὴ Θράκη στὴ βουλγαρικὴ Βουλὴ νὰ ἀποστείλουν τὴν 31-12-1918 καὶ τὸ πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγο Φρανσαὶ ντ' Ἐσπεραὶ ὑπόμνημα, ζητοῦντες τὴν κατάληψη τῆς Δυτ. Θράκης ἀπὸ συμμαχικὰ καὶ ἐλληνικὰ στρατεύματα. Τοῦτο διαβιβασθὲν στὸ Παρίσι ἐνίσχυσε πολὺ τὴν διπλωματικὴ προσπάθεια τοῦ Ἑλ. Βενιζέλου.

14. Κωνσταντίνου Καρκατσέλη, Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Θράκης, ἐφημ. Κομοτηνῆς «Πρωΐα», 1960, φύλ. 732-735.

νητικοῦ ἀντιπροσώπου στὴ Θράκη μετὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς παλινοστήσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν ξεριζωμένων ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους Ἑλλήνων καὶ τὸν προσεταιρισμὸ τῆς μουσουλμανικῆς μειονότητας ἦταν ὅτι κατόρθωσε μὲ τὴν ἀξιοθαύμαστη διπλωματία του νὰ κυριαρχήσῃ στὸ Ἀνώτερο Συμβούλιο τῶν ἀντιπροσώπων τῶν κατοίκων τῆς Δυτ. Θράκης πὺ ἀπαρτιζόταν ἀπὸ 5 Ἑλληνες, 5 Μουσουλμάνους, 2 Βουλγάρους, 1 Ἰσραηλίτη, 1 Ἀρμένιο καὶ 1 Λεβαντῖνο. Τὴν 22αν Μαρτίου τοῦ 1920 κατὰ τὴν ἐναρκτήρια συνεδρίαση τοῦ Ἀνωτάτου αὐτοῦ Συμβουλίου κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγίνε ψηφοφορία μεταξὺ τῶν μελῶν του γιὰ τὴν ἀνάδειξη προέδρου τοῦ Συμβουλίου, μὲ τὴ διάσπαση τῶν Μουσουλμάνων ἐκλεκτόρων καὶ τῇ λευκῇ ψήφῳ τοῦ Ἰσραηλίτη πὺ ἐπέτυχε, κατόρθωσε νὰ ἀναδειχθῇ στὸ ἀξίωμα τοῦ προέδρου τοῦ Συμβουλίου ὁ Ἕλλην Ἐμμανουὴλ Δουλᾶς ἀπὸ τὸ Καραγάτς τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἡ ἐκλογή αὐτὴ Ἕλληνας προέδρου στὸ Ἀνώτερο Συμβούλιο τῶν ἀντιπροσώπων πὺ εἶχε τὴν ἐννοια δημοψηφίσματος τῶν ἐθνικῶν ὁμάδων ἦταν ἀποφασιστικὴ γιὰ τὴν τύχη τῆς Δυτ. Θράκης. Ἐδωσε τὰ ὅπλα στὸν μαχόμενον στὴν Δύση Ἐλευθέριο Βενιζέλον νὰ ὑποστηρίξῃ στὴ συνδιάσκεψη τῆς Εἰρήνης ὅτι ὁ λαὸς τῆς Δυτ. Θράκης διὰ τῶν ἀντιπροσώπων του ἐψήφισε ἤδη ὑπὲρ τῆς παραχωρήσεως τῆς Δυτ. Θράκης στὴν Ἑλλάδα καὶ ὕστερα ἀπ' αὐτὸ ἀφοῦ ἐξησφάλισε τὸν ἴδιο μῆνα τὴν συναίνεση τῶν κυριωτέρων συμμάχων ἔδωσε τηλεγραφικὰς ὁδηγίες στὴν ἐλληνικὴ κυβέρνησις καὶ τὸν κυβερνητικὸ ἐπίτροπο Χ. Βαμβακᾶ γιὰ τὴν προετοιμασία τῆς καταλήψεως τῆς Δυτ. Θράκης ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ στρατό.

Ὁ Χαρίσιος Βαμβακᾶς συνεργάσθηκε μὲ τὶς στρατιωτικὰς Ἑλληνικὰς ἀρχὰς καὶ μὲ τὸν Γάλλο στρατηγὸ Σαρπὺ καὶ ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἐγγραφα πὺ ὑπάρχουν στὸ προσωπικὸ του ἀρχεῖο καὶ πὺ δημοσιεύτηκαν τὸ 1975 ἀπὸ τὴν ἐγγονή του Καλλιόπη Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, καθώρισε μέχρι καὶ τῆς τελευταίας λεπτομερείας τὴν διαδικασίαν τῆς ἀποχωρήσεως τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων καὶ τῆς ἀμέσου ἐγκαταστάσεως τῶν ἐλληνικῶν κατὰ τρόπον ὥστε ἡ ὅλη κίνησις νὰ γίνῃ ταχύτατα καὶ μεθοδικὰ ὥστε νὰ μὴν ὑπάρξῃ χρονικὸ κενὸ πὺ θὰ μπορούσε νὰ ἀποβῇ μοιραῖο γιὰ τὴν ἐλληνικὴ κατάληψη ἀπὸ τοὺς παραμονεύοντας ὑπουλους ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ κατάληψη τῆς Δυτ. Θράκης ἀνατέθηκε στὸ Σῶμα Στρατοῦ Ἐθνικῆς Ἀμύνης πὺ μετονομάσθηκε σὲ λίγο σὲ Στρατιὰ Θράκης καὶ πὺ μὲ διοικητὴ τὸν ἀντιστράτηγον Ἐμμανουὴλ Ζυμβρακάκη βρισκόταν τότε σὲ ἐφεδρεία μὲ τὸ στρατηγεῖο του στὴ Θεσσαλονίκη. Ἡ στρατιὰ πὺ σχηματίσθηκε καὶ ὁργανώθηκε περιελάμβανε¹⁵:

15. Ἐπιχειρήσεις εἰς Θράκην (1919-1923), Ἀθῆναι 1969, ἐκδ. Ἀρχηγείου Στρατοῦ.

1) τὴν 9η Μεραρχία ποῦ στρατοπέδευε στὴν περιοχή τῆς Δράμας καὶ στὸ ἐλεύθερο τρίγωνο τῆς Ξάνθης μὲ διοικητὴ τὸν ὑποστράτηγο Λεο-
ναρδόπουλο,

2) τὴν Μεραρχία¹⁶ Σερρῶν μὲ διοικητὴ τὸν ὑποστράτηγο Ἐπαμεινών-
δα (Παμῖκο) Ζυμβρακάκη ἡ ὁποία ἔλαβε ἐμπόλεμη συγκρότηση καὶ ἐνι-
σχυμένη μὲ τμήματα καὶ ἄλλων μεραρχιῶν μετεστάθμευσε μεταξὺ τῆς 28ης
Ἀπριλίου καὶ 7ης Μαΐου στὴν περιοχή τοῦ Ἰάσμου-Ροδόπης καὶ

3) τὴν νεοσχηματισθεῖσα Μεραρχία Ξάνθης ποῦ βρισκόταν γιὰ ἐκ-
παίδευση στὴ Θεσσαλονίκη¹⁷ μὲ διοικητὴ τὸν ὑποστράτηγο Κων/νο Μα-
ζαράκη-Αἰνιάν.

Ἡμερομηνία ἐνάρξεως τῶν ἐπιχειρήσεων γιὰ τὴν ὀριστικὴ κατάληψη
τῆς Δυτ. Θράκης ὀρίσθηκε ἡ 14η Μαΐου τοῦ 1920, ἡμέρα Πέμπτη. Τὴν
ἱστορικὴ ἐκείνη μέρα ἡ 9η Μεραρχία ἀναχώρησε σιδηροδρομικῶς καὶ
ὡς τὸ βράδυ τῆς 15ης Μαΐου συγκεντρώθηκε στὸ Πύθιο καὶ τὸ Καραγάτς
τοῦ Ἑβρου, ἡ Μεραρχία Σερρῶν καὶ τὰ μὴ μεραρχιακὰ τμήματα πεζοπο-
ρῶντας κατέλαβαν τὶς διαβάσεις πρὸς τὴ Βουλγαρία καὶ καλύπτοντας τὴν
πορεία τοῦ κυρίου σώματος ἀπὸ Βορρᾶ καὶ νότο εἰσῆλθαν καὶ συγκεντρώ-
θηκαν στὴν Κομοτηνὴ, ἐνῶ ἡ Μεραρχία Ξάνθης μὲ τὸ στρατηγεῖο τῆς
στρατιᾶς ἐπιβιβάστηκε σὲ πλοῖα στὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐφθα-
σε αὐθημερόν στὴν Ἀλεξανδρούπολη. Οἱ Γάλλοι παρέμειναν καὶ παρέ-
δωσαν τὴ χώρα στὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα καὶ ἔτσι ἡ κατάληψη τῆς
Δυτ. Θράκης περατώθηκε ὁμαλὰ μέσα σὲ δύο μέρες¹⁸. Μέχρι τῆς 20ης
Μαΐου εἶχαν φθάσει στὸν προορισμό τους καὶ οἱ τελευταῖες στρατιωτικὲς
μονάδες καὶ εἶχαν τοποθετηθεῖ ὅλες οἱ φρουρὲς κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ
Ἑβρου καὶ τῶν συνόρων μὲ τὴ Βουλγαρία.

Τὴν 15ην Μαΐου κατὰ τὴν ὁποίαν ὁλοκληρώθηκε ἡ κατάληψη τῆς
Δυτ. Θράκης κυκλοφόρησε καὶ ἡ ἱστορικὴ τρίγλωσση (στὰ Ἑλληνικά,
τὰ Τουρκικὰ καὶ τὰ Βουλγαρικὰ), προκήρυξη ποῦ ἀπηύθυνε πρὸς τὸν πλη-
θυσμό τῆς Δυτ. Θράκης ὁ διοικητὴς τοῦ στρατοῦ καταλήψεως καὶ τοῦ
Σώματος Στρατοῦ Ἐθνικῆς Ἀμύνης Ἐμμανουὴλ Ζυμβρακάκης, μὲ τὴν

16. Ἡ δύναμις κάθε μεραρχίας, ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἦταν περίπου 17.000 ἄνδρες. Τὴν συνθέταν τρία συντάγματα πεζικοῦ, ἀπὸ τρία τάγματα τὸ καθένα, δύο μοῖραι ὀ-
ρειβατικοῦ πυροβολικοῦ, τέσσερις πυροβολαρχίαι, μία πυροβολαρχία χαρακωμάτων,
μία ἡμιίλαρχία, δύο λόχοι σκαπανέων, ἓνας ὄρχος μεραρχιακοῦ πυροβολικοῦ, τρία ὀρεινὰ
χειρουργεῖα, ἓνας λόχος μεταγωγικοῦ καὶ τέλος ἓνας λόχος ἡμιονηγῶν. Βλ. Δ η μ. Β α -
κ ᾱ, ἀντιστρατήγου, Μεγάλῃ Ἑλλάς - Ἐλευθέριος Βενιζέλος, πολεμικὸς ἡγέτης, 1949.

17. Στὸ εἰδικὸ στρατόπεδο ἐκπαιδεύσεως (Νάρες) βορειοδυτικὰ τῆς Θεσσαλονίκης
ἀπου ἀποστέλλονταν ὅλες οἱ νεοσυγκροτούμενες μεραρχίες.

18. Ἰ ω ᾱ ν ν ο υ Κ α λ ο γ ε ρ ᾱ, Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Θράκης, «Λεώκωμα Θρά-
κης-Μακεδονίας», 1932, ἐκδ. Θρακικῆς Στοῦς.

ὅποιαν τονίζεται ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσέρχεται στὴ Δυτ. Θράκη ὡς ἐλευθερωτὴς καὶ προστάτης τῆς ζωῆς, τιμῆς, περιουσίας, θρησκείας, γλώσσας καὶ τῶν ἐν γένει ἡθῶν καὶ ἐθίμων ὅλων τῶν κατοίκων της.

Ἡ εὐφρόσυνη εἰδηση τῆς ἀποφάσεως τῶν συμμάχων μας γιὰ τὴν κατάληψη τῆς Δυτ. Θράκης ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ στρατὸ ἔκανε φτερά καὶ ἔγινε ἀμέσως γνωστὴ στοὺς κατοίκους της. Στὴν Κομοτηνὴ τὴν παραμονὴ τῆς εἰσόδου τοῦ στρατοῦ μας ὅλοι ἤξεραν ὅτι πλησίαζε ἡ ὥρα καὶ μιὰ ἀνείπωτη συγκίνησις καὶ λαχτάρα ἦταν ζωγραφισμένη στὰ πρόσωπα ὅλων. Οἱ παλαιοὶ Κομοτηναῖοι συγκλονίζονται ὅταν ἀναπολοῦν τὶς ἀξέχαστες ἐκεῖνες ὥρες. Ἐκείνη τὴν ἀξέχαστη νύκτα, λένε, κανένας δὲν κοιμήθηκε. Ὅλη ἡ πόλις ἔμοιαζε σὰν νὰ ἀγρυπνᾷ σὲ ὁλονύκτια ἀκολουθία. Ἀπὸ βραδύς καὶ ὅλη τὴ νύκτα, ἄνδρες καὶ γυναῖκες πηγαينوέρχονταν, καὶ μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν δημαρχεύοντα Ἀπόστολο Σοῦζο προετοίμαζαν τὴν ὑποδοχὴ τοῦ στρατοῦ. Μεγάλα λουῆς τοποθετήθηκαν στοὺς δρόμους καὶ τὰ συνεργεῖα ποὺ στήθηκαν σὲ κεντρικὰ σπίτια ἔκοβαν καὶ ἔραβαν ἀσταμάτητα ἑλληνικὲς σημαῖες. Καὶ ἄκουγες παντοῦ γέλια, εὐχὲς καὶ χαρούμενα τραγούδια. Καὶ ὅταν οἱ πρῶτες ἡλιακτίδες τῆς 14ης Μαΐου τοῦ 1920 φώτισαν τὸν καταγάλανο οὐρανὸ ὅλη ἡ πόλις βρέθηκε νὰ πλέει στὸ γαλανόλευκο. Καὶ ὁ λαὸς τῆς Κομοτηνῆς ξεχύθηκε νὰ προῦπαντήσῃ τοὺς ἐλευθερωτὲς του καὶ διασχίζοντας τὴν ὁδὸ Ξάνθης ἔφθασε μὲ ἀλαλαγμοὺς καὶ ἐπιφωνήματα χαρᾶς ὡς τὴν γέφυρα τοῦ Κουλακλόγλου καὶ στὸ ἀντίκρουσμα τοῦ στρατοῦ ξέσπασε σὲ ζητωκραυγές, ἀγκαλιὲς καὶ χειροκροτήματα.

Ἄλλ' ἐκεῖνο ποὺ ἐπακολούθησε σὲ λίγο μέσα στὴν πόλις εἶναι δύσκολο νὰ περιγραφῇ. Ἐβλεπε κανεὶς ἓνα πλῆθος ἀνθρώπων μὲ ἀνοιξιὰτικα λουλούδια καὶ στεφάνια, στὰ χέρια καὶ στὰ μαλλιά, νὰ λάμπει ἀπὸ χαρὰ, νὰ ἀγκαλιάζεται, νὰ φιλιέται, νὰ πετᾷ ἀνθοδέσμες καὶ νὰ ζητωκραυγάζῃ. Ἦταν ὅπως τὸ παρουσιάζουν ἐκεῖνοι ποὺ ἔζησαν τὶς ἀνεπανάληπτες ἐκεῖνες στιγμὲς ἓνα παραλήρημα ἐνθουσιασμοῦ, μιὰ τρελλὴ χαρὰ, ἓνα ἀσυγκράτητο καὶ ἑξαλλο πανηγύρι. Καὶ ὁ στρατὸς περήφανος καὶ βαθειὰ συγκινημένος μὲ ἔφιππο μπροστὰ τὸν διοικητὴ τοῦ Παμίκο Ζυμβρακάκη, βάδιζε πρὸς τὴν ἀσφυκτικὰ γεμάτη κεντρικὴ πλατεία τῆς πόλεως, τὴν πλατεία Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, ὅπως ὀνομάσθηκε τότε.

Ἐδῶ ὅμως ἄς γυρίσουμε λίγο πίσω καὶ ἄς ἀκούσωμε ἀπὸ πρῶτο χέρι πῶς περιγράφει τὴν προέλαση τοῦ στρατοῦ μας στὴν Δυτ. Θράκη καὶ τὸν πανηγυρισμὸ τῶν κατοίκων της ἓνας αὐτόπτης μάρτυς ποὺ ἦταν μεταξὺ ἐκείνων ποὺ μπῆκαν τὴ μέρα ἐκείνη ἐλευθερωτὲς στὴν Κομοτηνὴ καὶ τὴν ἐπομένην συνέχισαν τὴν πορεία τους πρὸς τὸν Ἑβρο, τὸν λοχία τοῦ 1ου Τάγματος τοῦ 1ου Συντάγματος Πεζικοῦ τῆς Μεραρχίας Σερρῶν Κων/νον Μαστορίδην ἀπὸ τὴν Μεσορώπην Καβάλας. Γράφει ὁ κ. Μαστορίδης σὲ ἰδιόχειρη ἐπιστολὴ του, ἀπόσπασμα ἀπὸ τὶς νεανικὲς του ἀναμνήσεις:

«...Ἐν ὧσει τῆς τοιαύτης ἐξελίξεως, τὸ Γενικὸν Ἐπιτελεῖον Στρατοῦ, διαταγῇ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐκάλεσε ὑπὸ τὰ ὄπλα τοὺς ἐφεδρους Ἀνατολικῆς Μακεδονίας νομοῦ Σερρῶν-Δράμας-Καβάλας ὡς καὶ τὴν προσέλευσιν τῶν ἐν ἀναστολῇ διατελούντων κλάσεων 1915-1916-1917 καὶ 1918 ἀπάντων διατελεσάντων ὑπὸ Βουλγαρογερμανικὴν κατοχὴν ἀπὸ τὸν Ἰούνιον 1916 μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου 1918 καὶ ἀπαχθέντων ὡς ὁμήρων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Βουλγαρίας. Ἡ πρόσκλησις διέτασσε τὴν αὐθημερὸν παρουσίαν τῶν καλουμένων εἰς τὸ 1ον πεζικὸν σύνταγμα τῆς Μεραρχίας Σερρῶν ἐδρεύοντος ἐν τῇ πόλει Σερρῶν. Οἱ ἐπιστρατευθέντες ἐφεδροὶ ἐξεπαιδεύθησαν ἐντατικῶς ἐντὸς τριμήνου περίπου, ἐξοπλίσθησαν μὲ πλήρη ἐξάρτησιν Γαλλικοῦ ὀπλισμοῦ καὶ συμπλήρωσαν τὰ κενὰ τριῶν συνταγμάτων τῆς Μεραρχίας Σερρῶν.

Ὑστερα ἀπὸ τὰς προετοιμασίας αὐτὰς διετάχθη ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου ἡ ἐκκίνησις τῆς Μεραρχίας Σερρῶν μὲ πρωτοπόρον τὸ 1ον Σύνταγμα μὲ κατεύθυνσιν καὶ προορισμὸν τὴν Ξάνθην διὰ τὴν ἀντικατάστασιν τῆς Μεραρχίας Λεοναρδόπουλου καὶ τὴν μετέπειτα ἐκκίνησιν διὰ τὴν κατάληψιν τοῦ τριγώνου Θράκης. Ἡ πεζοπορία ἐγένετο ὑπὸ συνεχεῖς βροχᾶς καὶ διήρκεσε ἐπὶ πενθήμερον, μὲ μίαν ἀνάπαυλαν τῆς στρατοπεδεύσεως τοῦ Συντάγματος εἰς τὸ χωρίον Μамουτλῆ κάτωθι τῆς Σταυρουπόλεως καὶ πρὸ τοῦ Ὁξιλάρ (Τοξόται).

Τὴν 1ην Μαΐου ὑπὸ καταρρακτώδη βροχὴ διήλθε τὰς βουνοκορφὰς ἄνωθι τῆς Σταυρουπόλεως μὲ κατεύθυνσιν τὴν Ξάνθην, ἔπειτα ἀπὸ μίαν διανυκτέρευσιν στίς βουνοκορφὰς καὶ συγκεκριμένως στὸ χωριὸ Κούρ Ἀλάν. Τὴν ἐπαύριον 2αν Μαΐου 1920 φθάσαμε ἐξωθι τῆς Ξάνθης καὶ στρατοπεδεύσαμε ἐξωθι τοῦ χωρίου Κιρετσιλέρ μὲ τὰ ὄρατα μυρωδάτα καπνὰ. Ἡ παραμονὴ τοῦ Συντάγματος στὸ ἐν λόγῳ στρατόπεδον διήρκεσε ἐπὶ δεκαήμερον.

Τὴν 12ην Μαΐου τὸ ἀπόγευμα ἐγένετο συγκέντρωσις τοῦ 1ου Τάγματος ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ τοῦ Συντάγματος Συνταγματάρχου Μάρκου Ἀθανασίου μὲ ὁμιλητὴν τὸν ἴδιον τὸν λεβεντόκορμον Συνταγματάρχην καὶ μὲ ἐνθαρρυντικὰς παραινέσεις πρὸς τοὺς ἄνδρες τοῦ Τάγματος ποὺ θὰ διέτρεχαν πεζοποροῦντες ὅλον τὸ τρίγωνον Θράκης, ἀπὸ Ξάνθης μέχρι Σουφλίου. Ἐπηκολούθησαν ζητωκραυγὰς καὶ χειροκροτήματα ὑφ' ὀλοκλήρου τοῦ Τάγματος ποὺ εἶχε τὴν τύχην νὰ καταλάβῃ τὴν πρώτην πόλιν τοῦ τριγώνου Θράκης, τὴν Κομοτηνὴν (Γκιουμουλτζίνα).

Τὴν ἐπαύριον 13ην Μαΐου 1920 ἐγένετο τὸ ξεκίνημα τοῦ 1ου Τάγματος. Διήλθε διὰ μέσου τῆς πόλεως Ξάνθης μὲ σαλπίσματα, τὰ ὄπλα ἐπ' ὤμου καὶ μὲ σταθερὸν βῆμα ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας τῶν Ἑλλήνων τῆς Ξάνθης καὶ ἔλαβε τὴν ἄγουσαν πρὸς Κομοτηνὴν ὁδόν. Ὑπὸ ἡλιόλουστον καθαρὸν οὐρανὸν φθάσαμεν σὲ ἓνα μικροπόταμον μὲ ἄρκετὸ νερὸ λόγῳ τῶν προη-

γυμένων βροχοπτώσεων ἀλλὰ μὲ καταγάλαζον καθαρὸ νερό. Διαταγὴ τοῦ Συνταγματάρχου νὰ διαβοῦμε τὸ ποτάμι βαδίζοντες ἐν πορείᾳ παρατάξεως. Τὸ νερὸ ἐφθανε μέχρι τὰ στήθη μας περίπου ἀλλὰ λόγῳ τῆς προκυψάσης ζέστης μᾶς φαινόταν δροσιτικώτατο. Πέρασαμε τὴν ἀμαξιτὴ, Ξάνθης-Κομοτηνῆς, ὁδὸ κάτωθι τῶν χωρίων ποὺ τὰ χώριζε ὁ ποταμὸς, Γιασίκιοι καὶ Γενίκιοι, ἂν ἐνθυμοῦμαι καλῶς, καὶ ἔπειτα ἀπὸ τρεῖς ἢ τέσσαρες ὥριατες στάσεις φθάσαμε τὶς ἀπογευματινὲς ὥρες ἔξωθι τῆς πόλεως Κομοτηνῆς καὶ ἔμπροσθεν τοῦ πρὸ τῆς πόλεως χειμάρρου στρατοπεδεύσαμε.

Δὲν ἐπετράπη σὲ κανένα στρατιώτῃ νὰ προχωρήσῃ πέραν τῆς γεφύρας. Τὸ πρωτὶ 14 Μαΐου 1920. Τὸ Τάγμα ἐπὶ ποδὸς μετὰ τὸ προσκλητήριο διήλθε τὴ γέφυρα καὶ παρετάχθημεν μὲ τὴν σειρὰν. Ὁ Διοικητὴς τοῦ τάγματος ἀείμνηστος Ταγματάρχης Κυρίμης Γεώργιος λεβεντόκορμος, ἐπᾶνω στὸ μαῦρο ἄλογό του, ἀκολουθοῦσε τὸ μικρὸν ἐπιτελεῖον τοῦ τάγματος μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ἀνθυπασπιστὴν Σαχίνην Νικόλαον, τοὺς ἄνδρες τοῦ μικροῦ ἐπιτελείου κατὰ τετράδας, μὲ τὰς εἰδικότητας, γραφέων, τηλεφωνητῶν, σηματοδοτῶν, τραυματιοφορέων καὶ λοιπῶν εἰδικοτήτων κατὰ τὴν γαλλικὴν πολεμικὴν σύνθεσιν.

Ἀκολουθοῦσαν οἱ λόχοι πεζικοῦ καὶ ὁ λόχος πολυβόλων. Ὁ πρῶτος λόχος ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Τσιόλαν Σταμάτιον μετὰ τῶν διμοιριτῶν ἀξιωματικῶν τοῦ λόχου του, ὁ δεῦτερος κατὰ σειρὰν λόχος ὑπὸ τὸν ὑπολοχαγὸν Σταματάκην Ἀριστόδημον μετὰ τῶν διμοιριτῶν ἀξιωματικῶν καὶ στελεχῶν τοῦ λόχου, ὁ τρίτος λόχος πεζικοῦ ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Λάμπρον Χριστοδούλου μετὰ τῶν διμοιριτῶν ἀξιωματικῶν τοῦ λόχου.

Ἀκολουθοῦσε ὁ 1ος λόχος πολυβόλων ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Πρώϊον Στέφανον μὲ τοὺς ἀξιωματικοὺς διμοιρίτας. Τέλος τὰ μεταγωγικὰ τοῦ τάγματος καὶ λόχων μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Βογιατζῆν Δήμον. Σύνδεσμος τῆς παρατάξεως τάγματος καὶ λόχων ὁ ἀνθυπασπιστὴς Ρισκάκης Σωτήριος ὅστις ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς τῶν τηλεφωνητῶν καὶ τηλεγραφητῶν.

Ἄπαντες οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀναφερομένων τμημάτων ἦσαν ἱππεῖς. Περὶ τὴν 10ην προμεσημβρινὴν ὥραν ἐδόθη τὸ σύνθημα τῆς ἐκκινήσεως προπορευομένων τῶν σαλπίγγων. Ὅλοι οἱ πεζοποροῦντες στρατιῶτες μὲ πλήρη ἐξάρτηση καὶ μὲ τὰ ὄπλα ἐπ' ὤμου μὲ βῆμα σταθερὸ προχωροῦσαν διὰ μέσου τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν ποὺ ἦσαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν σπιτιῶν καὶ καταστημάτων τῆς σημαιοστολισμένης πόλεως καὶ μὲ ζητωκραυγὰς ὑπεδέχοντο τοὺς ἀδελφούς των ἐλευθερωτάς.

Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ ὑπερέβη κάθε προσδοκίαν ἦτο τὸ εἰς τὴν πλατεῖαν ἀσφυκτικῶς ἀναμένον πλῆθος μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὶς Δημοτικὰς ἀρχές, τοὺς μαθητὰς καὶ μαθήτριες Γυμνασίου καὶ Δημοτικῶν σχολείων μὲ ἐπικεφαλῆς καθηγητὰς καὶ διδασκάλους, τὶς νεάνιδες μὲ τὶς τοπικὰς ἐνδυμασίαις μὲ

κάνιστρα στὸ χέρι ραίνοντες μὲ ροδοπέταλα τὸ προελαύνον τάγμα. Τὸ βάδην ἤρχισε νὰ γίνεται σημειωτὸν λόγῳ τῶν ἐκφωνουμένων λόγων καὶ τοῦ παραληροῦντος ἀπὸ ἐνθουσιασμὸν Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως καὶ τῶν ζητοκραυγῶν ποὺ μετεφέροντο εἰς τὶς πλαγιές τῶν βουνοκορφῶν τῆς Ροδόπης καὶ ἀντανεκλαστικῶς ἐγέμιζαν τὸν ἡλιόλουστον οὐρανὸν τῆς πόλεως. Ἦτο κάτι τὸ ἀπερίγραπτα συγκινητικόν. Θὰ μοῦ μείνῃ ἀξέχαστη ἡ μέρα ἐκείνη ποὺ εἶχα τὴν τιμὴν νὰ συμμετέχω εἰς τὴν παρέλασιν τῆς καταληφθείσης ὑπὸ τοῦ 1ου τάγματος πόλεως καὶ θὰ μοῦ μείνῃ ἀλησμόνητος. Ἐξελίχθησαν ὅλα ὁμαλά ἐκτὸς 4-5 ἡλιάσεις στρατιωτῶν καὶ μιᾶς κυκλοφορησάσης φήμης ποὺ εἶχαμε στὶς προφυλακές μας τὸν τραυματισμὸν ἢ ἀπώλειαν ἐνὸς ἀξιωματικοῦ καὶ ἐνὸς στρατιώτου κατὰ τὰς ὥρας τῆς παρελάσεως μας. Διῆλθομεν παρελαύνοντες τὴν ὡραίαν πόλιν καὶ κατασκευάσαμε πρὸ τῶν παλαιῶν χαμηλῶν στρατῶνων, πιθανῶς τουρκικῶν ποὺ ἐστέγαζαν μέχρι τότε τὸν Βουλγαρικὸν στρατὸν.

Γιὰ προληπτικοὺς λόγους δὲν ἐπετράπη ἡ εἰσοδὸς μας εἰς τοὺς στρατῶνες. Τὴν ὅλην παρέλασιν παρηκολούθει ὁ Μέραρχος Παμίκος Ζυμβρακάκης μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του, πιθανῶς δὲ καὶ ὁ Στρατηγὸς Σαρπύ. Ὁρισμένοι ἐξ' ἡμῶν ἀντελήφθημεν τὴν παρουσίαν τοῦ Μεράρχου καθότι παλούθουν Μέραρχος καὶ λοιποὶ ἀπὸ ἓνα ἰσὸγειο μιᾶς διορόφου ἢ τριορόφου οἰκοδομῆς, παρελαύνοντες ἀριστερά. Πιθανὸν τὸ Δημαρχεῖον τῆς πόλεως. Ἡ παρέλασις ἦτο τόσο ζωερὴ καὶ αὐθορμητοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ χαρᾶς τῶν παρελαυνόντων ποὺ δὲν παρέλειπον νὰ τραγουδοῦν πρὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὴν πλατείαν ὅπου ἴσταντο οἱ ἐπίσημοι, τὰ γνωστὰ στοὺς ἄνδρας τοῦ τάγματος πολεμικὰ τραγούδια, ὅπως τὸ «Ξημέρωσε ἡ χαραυγὴ, ἡ δέκα ἐπτὰ Μαΐου, διαταγὴ ἐδόθηκε παρὰ τοῦ στρατηγείου νὰ προελάσῃ ὁ στρατὸς τὸ Σκρᾶ νὰ καταλάβῃ» ἢ κάπως παρηλλαγμένα· «Ξημέρωσε ἡ χαραυγὴ, ἡ πρώτη τοῦ Μαΐου, διαταγὴ ἐδόθηκε παρὰ τοῦ στρατηγείου νὰ καταλάβῃ ὁ στρατὸς τὸ τρίγωνο τῆς Θράκης» κλπ.

Τὰς ἀπογευματινὰς ὥρας τῆς 14ης Μαΐου ἐπετράπη εἰς ὠρισμένους τοῦ μικροῦ ἐπιτελείου ὑπαξιωματικοὺς καὶ ὀπλίτας νὰ ἐπισκεφθοῦν τὴν πόλιν τῆς Κομοτηνῆς. Μεταξὺ τῶν εὐνοηθέντων νὰ ἐπισκεφθοῦν τὴν πόλιν περιελήφθη καὶ ἐγὼ καὶ ἔτσι ἔχω ἔκτοτε τὴν ὡραίαν ἀνάμνηση ἀπὸ τὴν πόλιν Κομοτηνῆν, τὴν Γκιουμουλτζίνα μὲ τοὺς στενοὺς δρόμους, μὲ τὰ καλντερίμια καὶ τὸν φιλόξενον Ἑλληνικὸν πληθυσμὸν.

Ἀναπολῶ πάντοτε τὴν πόλιν Κομοτηνῆς τῆς 14ης Μαΐου 1920. Τὴν ἐπαύριον 15ην Μαΐου 1920 ἐγινε ἡ ἐκκίνησις τοῦ τάγματος διὰ νὰ ἀποτελειώσῃ τὴν ἐντολὴν ποὺ εἶχε. Περάσαμε τὴν πόλιν σας τραγουδώντας τὰ παρὰ πάνω τραγούδια καὶ πήραμε τὸν δρόμον διὰ μέσου τοῦ κάμπου τῆς Κομοτηνῆς, ὑπὸ καυστικὸν ἥλιον καὶ δίψαν, διότι καθ' ὁδὸν καὶ εἰς τὰς ὡριαίας στάσεις δὲν ὑπῆρχε νερὸ. Βαδίζοντες νοτιοανατολικῶς φθά-

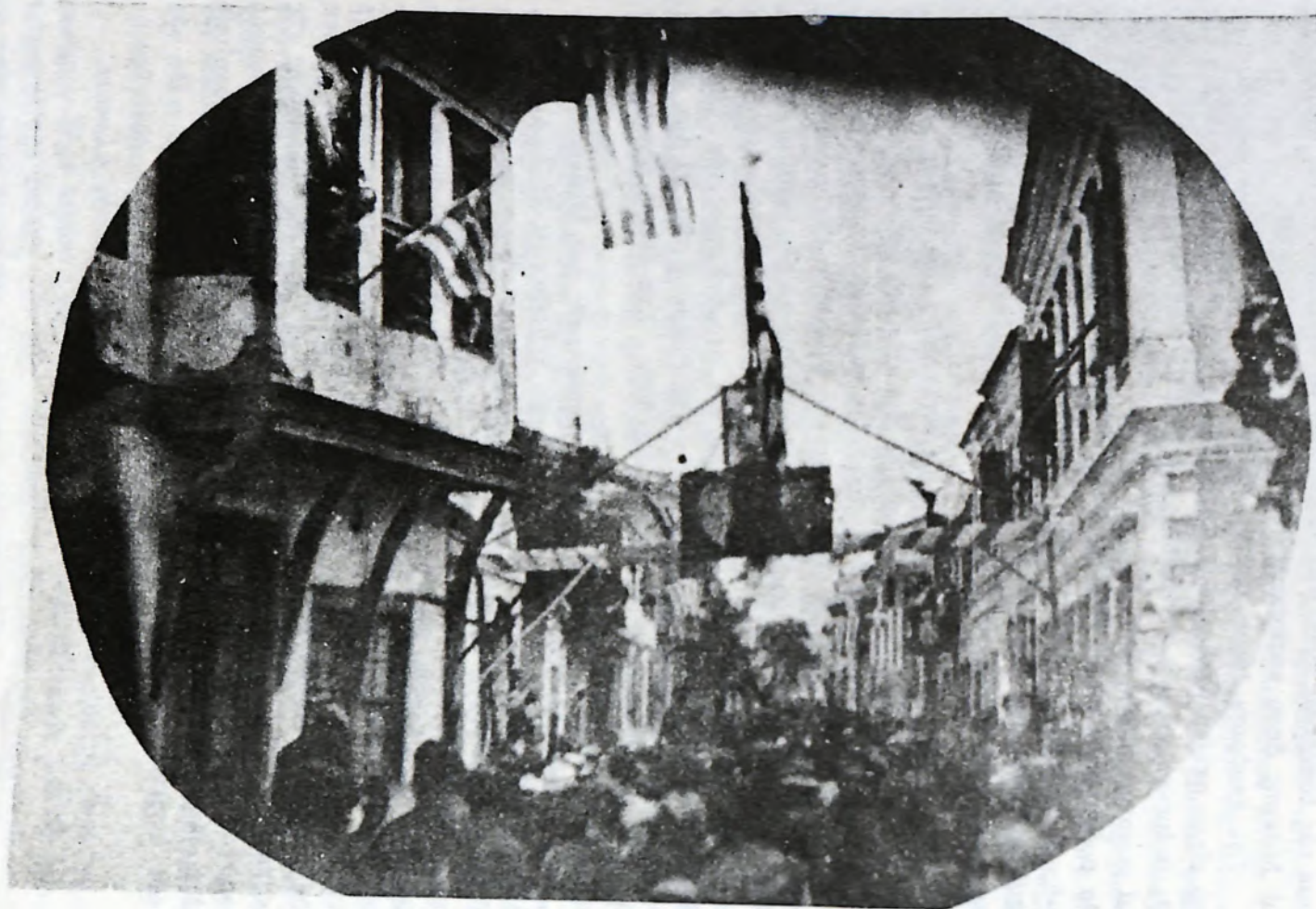
σαμε τὰς ἐσπερινὰς ὥρας στὸ συνοικισμό Δεκελῆ Τάς, μεταξύ Μαρωνείας καὶ Μάκρης ὅπου κατασκηνώσαμε καὶ διανυκτερεύσαμε.

Τὴν ἐπαύριον 16ην Μαΐου διήλθαμε διὰ τῆς κωμοπόλεως Μάκρης ποὺ εἶχον στήσει ἀψίδες οἱ κάτοικοί της μὲ γιρλάντες ἀπὸ λουλούδια καὶ μᾶς ἀνέμενον νὰ μᾶς ὑποδεχθοῦν καὶ ἐκεῖθεν βαδίσαμε πρὸς τὴν ὠραίαν καὶ ρυμοτομημένην πόλιν τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως. Ἀψίδες, γιρλάντες καὶ νέα ροδοπέταλα στοὺς ἐλευθερωτάς. Στὴν Ἀλεξανδρούπολη συναντήσαμε τμήματα τῶν ἄλλων ταγμάτων τοῦ Συντάγματός μας ἅτινα σιδηροδρομικῶς ἐπιβιβασθέντα τοῦ Σίδ/κοῦ Σταθμοῦ Ξάνθης προχωροῦσαν ἐπανδρώνοντες σταθμοὺς-γέφυρες καὶ φυλάκια μέχρι τὸ Καραγάτς (Παλαιὰ Ὁρεστιάδα)...».

Οἱ ἐντυπώσεις τοῦ ἀφηγητοῦ μας, ἐντυπώσεις μιᾶς ἡμέρας, εἶναι ζωηρὲς καὶ ἐπιβεβαιώνουν ὅσα οἱ παλαιοὶ Κομοτηναῖοι μαρτυροῦν μὲ συγκίνηση. Ὁ ἴδιος ξένος πρὸς τὸν τόπο οὔτε γνώστης τῶν ἰδιαιτέρων χαρακτηριστικῶν τῆς περιοχῆς ἦταν, οὔτε στὸ ἐπίκεντρο τῶν γεγονότων βρισκόταν. Κατόρθωσε ὅμως μὲ τὴν περιγραφή του νὰ μᾶς δώσῃ μὲ ζωντάνια τὴν εἰκόνα ποὺ ἐμφάνιζε τὴ μέρα ἐκείνη ἡ Κομοτηνὴ καὶ τὸν ἐνθουσιασμό ποὺ ἐπικρατοῦσε σ' ὅλη τὴ διαδρομὴ τοῦ στρατοῦ πρὸς τὸν Ἑβρο. Ὁ λαὸς τῆς Δυτ. Θράκης πανηγύριζε τὴν ἀπελευθέρωσή του. Ἡ Δυτ. Θράκη ἢ πολὺπαθὴ χώρα ἦταν ἐπὶ τέλους ἐλεύθερη. Ἐνα ὄνειρο τόσων αἰώνων εἶχε γίνῃ πραγματικότητα.

Ἀργότερα ἐγίνε καὶ ἡ τυπικὴ κατακύρωση τῆς Δυτ. Θράκης στὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν ὑπογραφή τῆς συνθήκης τῶν Σεβρῶν στίς 28 Ἰουλίου 1920, ὅπου ταυτόχρονα μὲ τὴν συνθήκη Εἰρήνης μὲ τὴν Τουρκία, τὴ συνθήκη τῶν Σεβρῶν ἢ ὅποια οὐδέποτε ἴσχυσε, ὑπογράφηκε καὶ χωριστὴ συνθήκη μεταξύ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν συμμάχων μὲ τὴν ὁποίαν οἱ σύμμαχοι παραχωροῦσαν τὴ Δυτ. Θράκη στὴν Ἑλλάδα. Ἡ συμπληρωματικὴ αὐτὴ συνθήκη παρέμεινε ἐν ἰσχύϊ δυνάμει ἐιδικοῦ πρωτοκόλλου ποὺ ὑπογράφηκε ἀπὸ τοὺς συμμάχους στὴ Λωζάννη τὸν Ἰούλιο τοῦ 1923¹⁹. Ἡ Δυτ. Θράκη παρέμεινε στὴν Ἑλλάδα καὶ εἶναι τὸ μόνον κομμάτι τῆς Ἑλληνικῆς γῆς ποὺ ἀπέμεινε στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μητέρας πατρίδας, ὅστερα ἀπὸ τὴ μεγαλειώδη ἐξόρμησή της πρὸς τίς χαμένες σήμερα πατρίδες γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν ὁνείρων τοῦ ἔθνους μας.

19. Α. Ι. Κοραντῆ, Διπλωματικὴ Ἱστορία τῆς Εὐρώπης (1919-1955), τ. Α', Θεσσαλονίκη 1968, ἐκδ. ΙΜΧΑ.

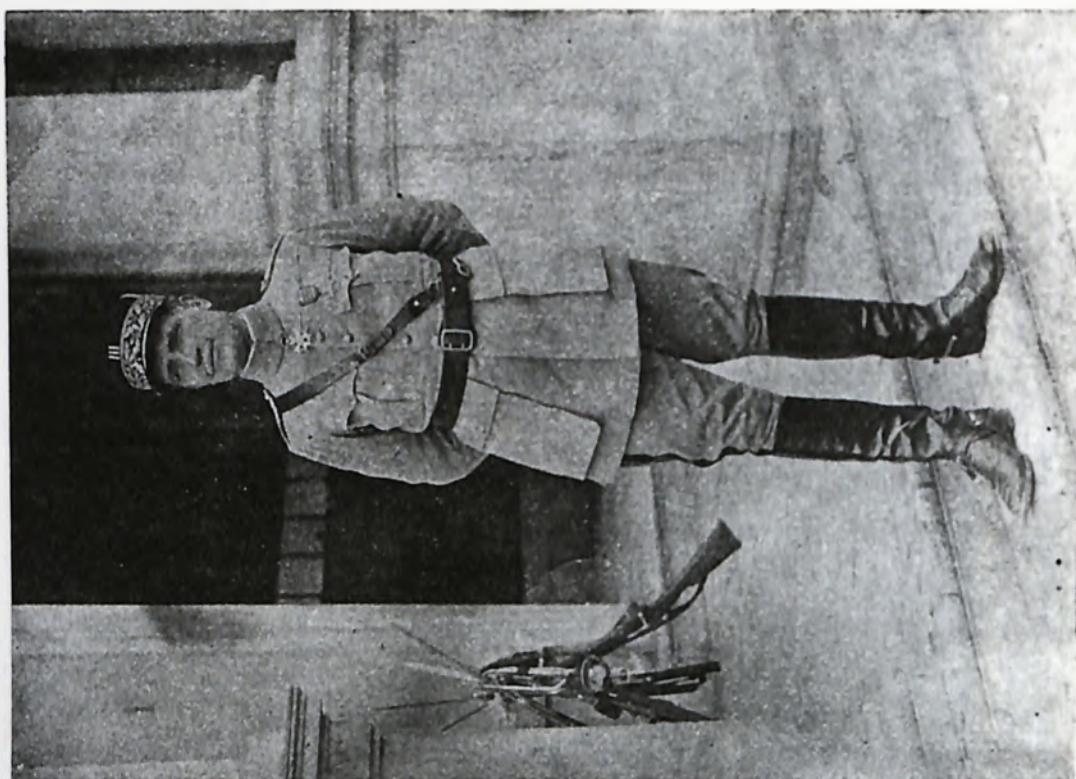

Ἡ εἴσοδος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ στὴν Κομοτηνὴ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1913. (Ἡ φωτογραφία
στὴν ὁδὸ Βενιζέλου μπροστὰ στὸ ξενοδοχεῖο «Ροδόπη»).

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μιχαὴλ Κωνσταντινίδης, ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος τῆς Μητροπόλεως
Μαρωνείας, τὸ 1919-1920, μετέπειτα μητροπολίτης Κορινθίας καὶ ἀρχιεπίσκοπος
Ἀμερικής, καταγόμενος ἀπὸ τὴ Μαρώνεια.

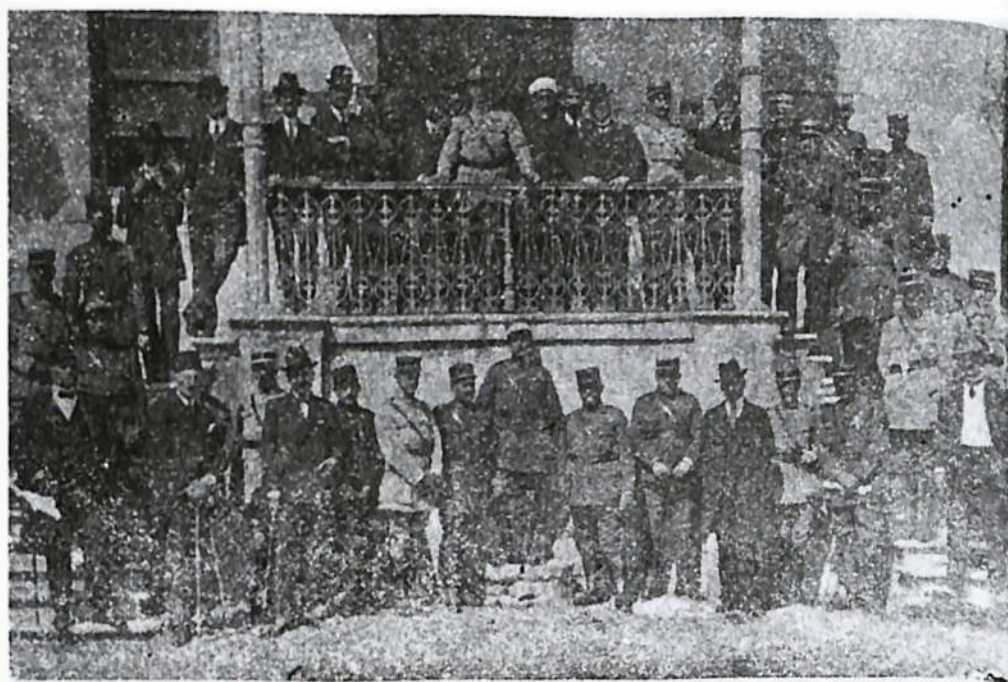
ΠΙΝΑΚΑΣ 3

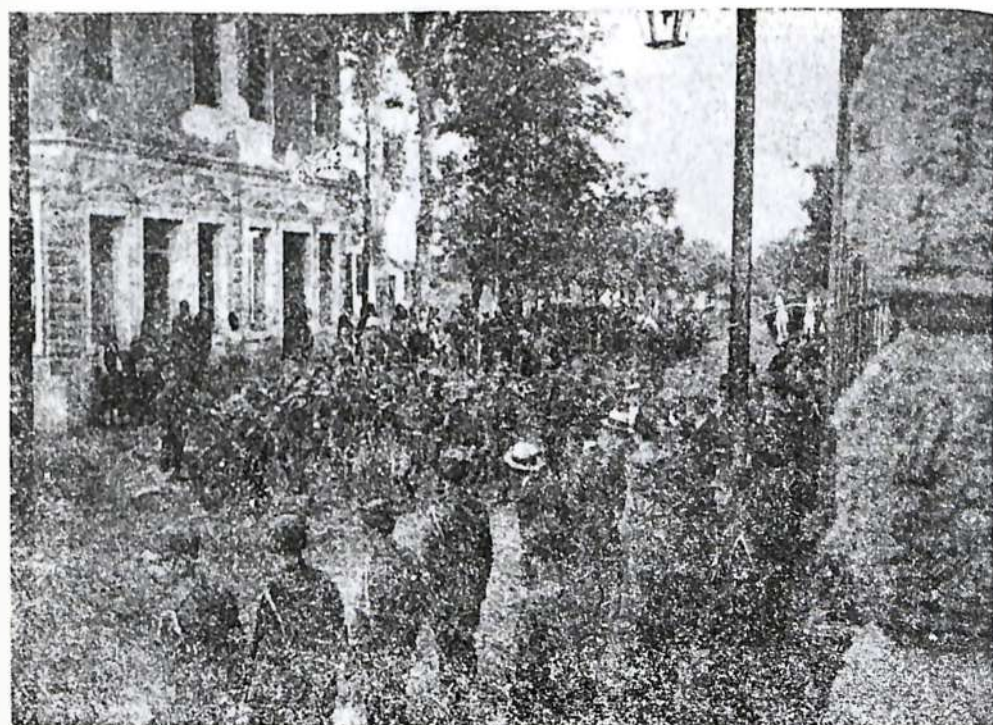
β. Ο σταθμάρχης Σαγιάς.

α. Ο Χαρίσιος Βαμβακός.

α. Ο στρατηγός Σαμπό περιστριζόμενος από τὰ μέλη τοῦ Ἀνωτέρου Διοικητικοῦ Συμβουλίου κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἐκλογῆς τοῦ προέδρου.

β. Εἰσόδος τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ στὴν Κομοτηνὴ τὴν 14ην Μαΐου 1920. (Ἡ φωτογραφία μπροστὰ στὸν τότε μέλο τοῦ Στάλιου. Προπορεύονται σαλπικταὶ καὶ ἀκολουθοῦν ἱππεῖς).

α. Είσοδος του ελληνικού στρατού στην Κομοτηνή την 11ην Μαΐου 1920 μπροστά στην Τσανάκλειο σχολή.

β. 11η Μαΐου 1920. Παγκρητισμός της απελευθερώσεως στην πρό του δημορχείου πλατεία. Όμιλει από τον εξώστη του δημορχείου ο δήμαρχος αείμνηστος Άποστολος Σουζος.

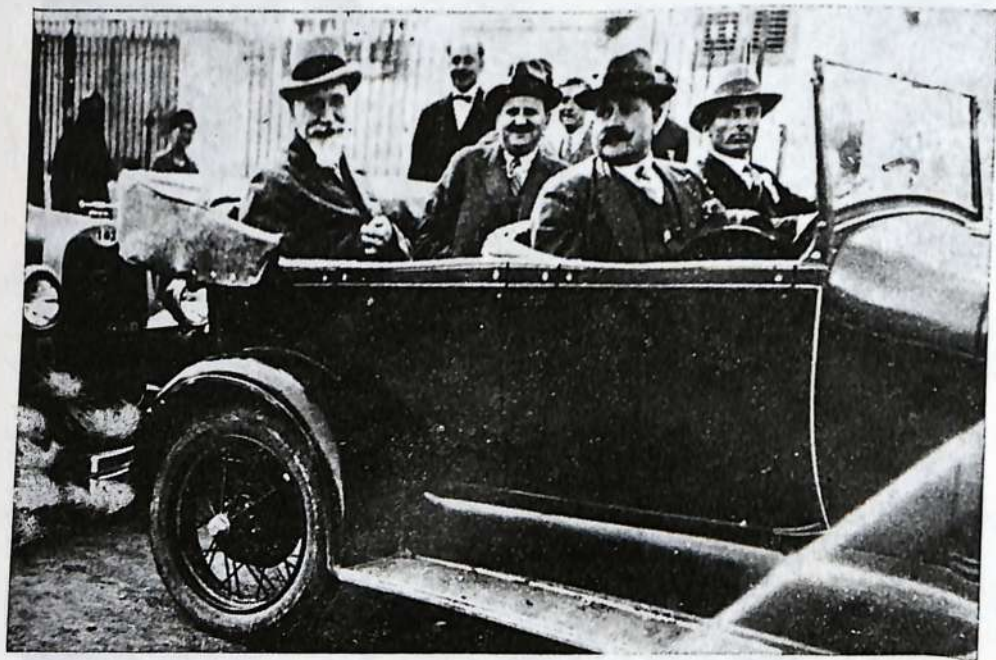
α. 14η Μαΐου 1920. Ο Χαρίσιος Βαμβαζᾶς καὶ ὁ Π. Ζερβοακάκης ἐξερχόμενοι τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας μετὰ τὴν δοξολογία ἐπὶ τῇ ἀπελευθερώσει τῆς πόλεως.

β. Ἀναχώρηση τοῦ στρατηγικοῦ Σαρπὶν ἀπὸ τὸν σιδηρὸ σταθμὸ Κομοτηνῆς.

α. Ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος, πρὸ τοῦ κτηρίου τῆς Μεγαρχίας κατὰ τὴν ἄφιξή του στὴν Κομοτηνὴ τὸ 1920. Πλησίον τοῦ αὐτοκινήτου ὁ στρατηγὸς Π. Ζυμβρακάκης.

β. Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος στὴν Κομοτηνὴ τὸ 1930.

ΚΑΛΛΙΟΠΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΗ-ΜΟΥΣΙΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΝΕΩΤΕΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Μετά τὸ τέλος τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ἀκολούθησαν οἱ διπλωματικές ζυμώσεις καὶ διαπραγματεύσεις στὴ Συνδιάσκεψη τῶν Παρισίων. Ὁ βαθυστόχαστος πολιτικός Ἐλευθέριος Βενιζέλος ἔδωσε μάχες στὸ Παρίσι καὶ στὸ Λονδίνο γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὴν πραγματοποίηση τοῦ ἐθνικοῦ ὀνείρου τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Ἐπικέντρο τῶν ἐνεργειῶν του ἦταν ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ Θρακικοῦ Χώρου. Χαρακτηριστικὸ γιὰ τὴ διορατικότητα τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ εἶναι τὸ ἀπὸ 2.11.1918 τηλεγράφημα, ποὺ ἔστειλε ἀπὸ τὸ Λονδίνο στὸ Ὑπουργεῖο μας τῶν Ἐξωτερικῶν:

«Γάλλος Ἀρχιστράτηγος ἀπεφάσισε ἀποστολὴν Ἑλληνικοῦ συντάγματος εἰς Αἶνον καὶ Ραιδεστόν εἶναι ἤδη μεγάλη ἐπιτυχία. Μὴ ἀρκοῦμενοι ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τοῦτο στομφωδῶς ζητοῦντες νὰ στείλωμεν καὶ ἓν τάγμα εἰς Κων/λιν κινδυνεύομεν μόνον νὰ ματαιώσωμεν ἀποστολὴν στρατοῦ εἰς Αἶνον καὶ Ραιδεστόν διότι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα Ἀρχιστράτηγος (;) ἀποστολὴν αὐτὴν χωρὶς νὰ ζητήσῃ γνώμην..... φοβοῦμαι δὲ ἂν αὗται ἐρωτηθῶσιν θὰ ἀπαγορεύσουν αὐτήν. Τηλ/φῶ εἰς Κ. Ρωμᾶνον νὰ μὴ προβῇ εἰς οὐδεμίαν ἐνέργειαν καὶ παρακαλῶ τηλ/σατε καὶ ὑμεῖς εἰς Στρατηγὸν Δαγκλῇ νὰ ἀρκεσθῇ εἰς προσφερόμενον καὶ φροντίσῃ μόνον ὅπως ἐκτελεσθῇ ὅσον τάχιστα.

ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ».

Τὸ Θρακικὸ Θέμα ἦταν ἀπὸ τὰ πιὸ δυσεπίλυτα, γιὰ τὸ τόσο οἱ Τούρκοι, ὅσο καὶ οἱ Βούλγαροι προσπαθοῦσαν μὲ διάφορα μέσα νὰ παρεμποδίσουν τὶς Ἑλληνικὲς ἐπιδιώξεις. Ἀποκαλυπτικὸ εἶναι τὸ ἀκόλουθο ἀπόσπασμα ἀπὸ ἐκθεση τοῦ Συν/χη Μαζαράκη, Ἀρχηγοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιωτικῆς Ἀποστολῆς στὴ Σόφια, στὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν μὲ ἡμερομηνία 10 Μαρτίου 1919:

Βραχυγραφίαι: Α.Υ.Ε.: Ἀρχεῖον Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν
Φ.: Φάκελος

1. Α.Υ.Ε. Φ. ἐμπιστ. πρωτ. Α/5 ἔγγρ. 10591/2.11.1918.

«...Πλὴν εἶναι βέβαιον ὅτι αἱ Ἀγγλικαὶ Ἀρχαὶ ἐνταῦθα δὲν ἐννοοῦν ν' ἀνεχθῶσιν ἐπεμβάσεις τοῦ Στρατηγοῦ Ντ' Ἐσπεραί εἰς τ' ἀφορῶντα τὴν Τουρκίαν ζητήματα, τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐπιλύσεως τῶν ὁποίων ἐπιδιώκουν νὰ διατηρήσουν αὐτοί. Ἐπεσκέφθην διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ τὰς Ἀγγλικὰς Ἀρχὰς καὶ δὴ τὸν Στρατηγὸν Deeda, ὅστις εἶναι ὁ ἀρμόδιος. Μοῦ ἀπήντησεν εἰς ὅσα σχετικῶς τῷ ἐξέθῃκα ὅτι δὲν ἐγνώριζον ἂν ὅσα ἐζήτουν ἐγὼ θὰ ἐγένοντο δεκτὰ ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, ἡ ὁποία προβάλλει ὅτι καὶ εἰς Ἑλλάδα ἀπαγορεύεται ἡ παλινόστησις Ὀθωμανῶν ἐξ Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν καὶ ζητεῖ διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀμοιβαιότητα. Τῷ εἶπον ὅτι ὁ ἰσχυρισμὸς τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως εἶναι ἀνακριβὴς αὐτὸς δ' ὑπεσχέθη νὰ μελετήσῃ σοβαρῶς τὸ ζήτημα. Θὰ ἦτο ἀναγκαῖον νὰ ἐδίδετό τις ὥθησις ὑπὲρ εὐνοϊκῆς λύσεως τοῦ ζητήματος τούτου ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως.

Οἱ ἐδῶ ἀντιπρόσωποι τῆς ἐπιδεικνύουν ποιὸν τινα φιλοτουρκισμόν. Τοῦτο ἐξεδηλώθη σαφέστατα ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐνεργείας Τούρκων τινων πρὸς ἐπίτευξιν αὐτονομίας ἐν ὁλοκλήρῳ τῇ Θράκῃ ὡς ἐτηλεγράφησα ὑμῖν χθὲς ἢ Ἐπιτροπὴ ἢ ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ Μεχμέτ Τζελάλ Βέη, Βουλευτοῦ Νευροκοπίου εἰς τὴν Σοβράνιε, Χουσεῖν Σαμπρού, Καπνεμπόρου ἐκ Ξάνθης, Νεντήμ Βέη, *licencié es lettres* ἐξ Ἀδριανουπόλεως καὶ Ἀρὶβ Βέη, πρώην Βουλευτοῦ Γκιουμουλτζίνης ἐν τῇ Τουρκικῇ Βουλῇ καὶ ἥτις ἀνεχώρησε διὰ Παρισίους συνεπήχθη ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἐνταῦθα Ἀγγλικῆς ἀρμοστείας ἥτις καὶ διηκόλυνε τὴν ἀναχώρησίν της.

Ὡς καὶ χθὲς τηλ/κῶς ἀνέφερον οὗτοι θὰ ἐργασθῶσιν ὑπὲρ αὐτονομίσεως ὁλοκλήρου τῆς Θράκης (Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς) ὑπὸ ἀγγλικὴν προστασίαν. Φέρουν δὲ μεθ' ἑαυτῶν καὶ χάρτην, οὗ ἀκριβὲς ἀντίγραφον ἀποστέλλω ὑμῖν συνημμένως.

Ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη ἐκπροσωπεῖ τὸν πληθυσμὸν τῆς Θράκης παρ' οὗ λέγει ὅτι ὑπεδέχθη. Πρόκειται ὅμως περὶ τῆς Ἀνατολικῆς μᾶλλον τοιαύτης, καθόσον τὴν Δυτικὴν ἐκπροσωποῦσιν οἱ ἐν τῇ Σοβράνιε Ὀθωμανοὶ Βουλευταί, ἢ καὶ οἱ ὑπογράψαντες τὸ πρὸς τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως ὑπόμνημα...»².

Ὁ Γάλλος Ἀρχιστράτηγος Fr. d'Esperey εἶχε ἀποφασίσαι τὴν κατάληψιν τῆς Δ. Θράκης με συμμαχικὰ στρατεύματα, ὅπως ἀναφέρει στὸν Ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν ὁ Ἑλληνας πρεσβευτὴς στὴν Κωνσταντινούπολιν με τηλεγράφημά του ἀπὸ 2 Ἰουλίου 1919:

«*Λίαν ΕΠΕΙΓΟΝ. Ἀπόρρητον διὰ Ὑπουργὸν μόνον. Ἀνακοινῶ τηλ/μα Συνταγματάρχου Κατεχάκη Ἀαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀναφέρω ὅτι Ἀρχιστράτηγος Ντεσπεραί κατὰ τὸ πέρασ ἐπισήμον γεύματος δοθέντος ὑπ' αὐτοῦ διὰ ἐθνικὴν ἑορτὴν εἰς ἀρχηγούς ἐνταῦθα Συμμάχων στρατῶν καὶ ἀποστολῶν καλέσας ἰδιαιτέρως Σέρβον συν/ρχην Νικολάγεβιτς καὶ ἐμὲ διέταξε ἀκόλουθα. Καθορισθέντων νέων συνόρων Βουλγαρίας Συν/χης Νικολάγεβιτς νὰ τηλεγραφήσῃ Σέρβον Ἀρχιστράτηγον ἔχει ἑτοιμον στρατόν του ὅπως καταλάβῃ παραχωρουμένην εἰς Σερβίαν μικρὸν τμήμα Βουλγαρικοῦ ἐδάφους καὶ ἐξασφαλίσῃ συγκοινωνίας μεταξὺ Σόφιας καὶ Σερβικῶν συνόρων. Ἀρχιστράτηγος Ντεσπεραί ἔχει ἐτοίμην ἐγγὺς Σόφιαν μίαν Γαλλικὴν μεραρχίαν ἣτις εἰσπηδήσει Σόφιαν εἰς πρώτην ἐνδεικτικὴν πρόθεσιν Βουλγάρων ἀντισταθῶσι κατὰ ἀποφάσεως Συνδιασκέψεως. Διέταξε ἤδη κατάληψιν παραχωρουμένου εἰς Ἑλλάδα ἐδάφους Θράκης διὰ συμμαχικῆς φάλαγγος ἀποτελουμένης ἐξ ἑνὸς Γαλλικοῦ ἑνὸς Ἀγγλικοῦ καὶ ἑνὸς Ἰταλικοῦ τάγματος προσέτι δὲ ἀπέστειλε Βουλγαροκρατουμένην Θράκην δια-συμμαχικὴν ἐκ Στρατηγῶν ἐπιτρόπων ἣτις θὰ ἐπιβλέψῃ ὅπως μὴ κατὰ ἀναχώρησίν του Βουλγ. στρατός προβῇ βιαιοπραγίας καὶ καταστροφὰς καθόσον ὡς εἶπε ἐπιθυμεῖ περιέλθῃ εἰς ἡμᾶς Θράκην ἄθικτος. Μὲ διέταξε ὅπως ἐκφράσω ὑμῖν ἐπιθυμίαν του νὰ εὐρεθῇτε πρὸ 25 τρέχοντος μηνὸς (νέας ἡμερομηνίας) εἰς Θεσ/κην ὁπότε δεόν ἔχητε στρατεύματα ἡμῶν ἑτοιμα πρὸς ἐκκίνησιν. Παρακαλῶ ὅπως εἰς οὐδεμίαν προβῇτε προχώρησιν ἄνευ διαταγῆς αὐτοῦ. Ἀνεκοινώθη Ἀθήνας, Παρισίους.*

ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐλήφθη τὴν 3 Ἰουλίου»³.

Ἡ Δυτικὴ Θράκη ἀπὸ τὸ Πόρτο Λάγο ὡς τὸ Κάραγατς καταλήφθηκε (15-20 Ὀκτωβρίου 1919) ἀπὸ τὰ συμμαχικά στρατεύματα ποὺ διοικοῦσε ὁ στρατηγὸς Charpy, ὥσπου νὰ ἀποφασίσῃ ἡ Διάσκεψη τῆς Εἰρήνης γιὰ τὴν τύχη τῆς περιοχῆς αὐτῆς, τῆς τόσο σημαντικῆς μιά καὶ εἶναι τὸ σταυροδρόμι μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσης.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, ποὺ ἐνδιαφερόταν γιὰ τὴν ὅσο τὸ δυνατόν πιὸ ἐπιδέξια προάσπιση τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων στὴ Θράκη, διόρισε στὶς 29.9.1919 ἀντιπρόσωπό της στὸν Γάλλο στρατηγὸ Charpy τὸν ἔμπειρο πολιτικὸ Χαρίσιο Βαμβακᾶ. Τὰ πιὸ σημαντικὰ ἐπιτεύγματα τοῦ Χ. Βαμβακᾶ ἦταν: νὰ ἐπιτραπῇ ἀπὸ τὶς Γαλλικὲς Ἀρχές ἡ παλινόστηση τῶν ξεριζωμένων ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους Ἑλλήνων, νὰ ἐπιτευχθεῖ ὁ προσεταιρισμὸς τῆς Μουσουλμανικῆς μειονότητας μὲ τὴν

3. Α.Υ.Ε. Φ. ἐμπιστ. πρωτ. Α/5 ἔγγρ. ὑπ' ἀρ. 6.448/4.7.1919.

προσφορά από τὸν Ἑλληνικὸ Ἑρυθρὸ Σταυρὸ τροφίμων καὶ φαρμάκων, ν ἂ σ υ σ τ α θ ε ῖ εὐνοϊκὸ γιὰ τὶς Ἑλληνικὲς ἐπιδιώξεις Ἀνώτατο Συμβούλιο Ἀντιπροσώπων (πέντε Ἑλληνες, πέντε Μουσουλμάνοι, δύο Βούλγαροι, ἓνας Ἰσραηλίτης, ἓνας Ἀρμένιος καὶ ἓνας Λεβαντίνος)⁴, ν ἂ ἂ π ο τ ρ α π ο ὖ ν τὰ ὑπονομευτικὰ σχέδια τῶν κομιτατζήδων. Γιὰ τὰ σχέδια αὐτὰ ἀναφέρει τὸ ἀκόλουθο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ὑπ' ἀριθ. πρωτ. 473/29.9.1919 ἐκθεσὴ τοῦ Ὑποστρατήγου Κ. Μαζαράκη, Ἀρχηγοῦ τῆς Ἀποστολῆς στὴ Βουλγαρία, στὸ Γενικὸ Στρατηγεῖο Θεσσαλονίκης:

«Περὶ τῆς ἐν Δυτικῇ Θράκῃ καταστάσεως»

Λαμβάνω τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω τὰς κάτωθι πληροφορίες περὶ τῶν ἐν Δυτικῇ Θράκῃ Βουλγαρικῶν ἐνεργειῶν: Εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφισβητήσεως ὅτι οἱ Βούλγαροι προετοιμάζουν ἀντίστασιν διὰ συμμοριῶν, ἐν περιπτώσει Ἑλληνικῆς προελάσεως. Αἱ συμμορίαι αὗται καταρτίζονται ἐκ Βουλγάρων ἐφέδρων Ἀξιωματικῶν καὶ ὁπλιτῶν καὶ ἐκ δῆθεν λιποτακτῶν τοιούτων τοῦ ἐνεργοῦ στρατοῦ ὡς καὶ ἐκ διαφόρων βουλγαρομακεδόνων καὶ ἄλλων κακοποιῶν στοιχείων. Εἶναι ὥπλισμένοι δι' ὅπλων, χειροβομβίδων κατὰ τινὰς δὲ πληροφορίες καὶ διὰ πολυβόλων. Αἱ συμμορίαι αὗται ὁργανοῦνται ἐντὸς Βουλγαρικοῦ ἐδάφους καὶ εἰτα μεταφέρονται ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς Δυτικὴν Θράκην. Κέντρον τῶν συμμοριῶν τούτων εἶναι ἡ Ξάνθη, Γκιουμουλτζίνα, Δεδεαγάτς, Καραγάτς καὶ Κίρτζαλη. Εἰς ἐκάστην τῶν ἀνωτέρω πόλεων ὑπάρχουν οἱ ἀντιπρόσωποι καὶ ὁργανῶται τῶν συμμοριῶν. Εἰς Ξάνθην ὡς ἀρχηγὸς τούτων φέρεται ὁ ἐξ ἐπαγγέλματος κομιτατζῆς Τάνι Νικόλωφ ἡλικίας περίπου 40 ἐτῶν, φέρει γενειάδα· εἰς Γκιουμουλτζίναν δὲ ὁ ἐπίσης παλαιὸς κομιτατζῆς δόκτωρ Nentscheff. Ἐπίσης εἰς τὰς δύο ταύτας πόλεις περιφέρονται συνεργαζόμενοι καὶ οἱ ἐξῆς ὁργανῶται κομιτατζῆδες: Λιάπωφ Γεώργιος Σκρίζοφσκι καὶ Γρηγόριος Ἰβανώφ· περὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἄλλων πόλεων δὲν ἔχω πληροφορίες...»⁵.

* * *

Παρ' ὅλες τὶς ἀντιξοότητες καὶ τὶς ὑποβολιμαῖες ἐνέργειες διαφόρων ποὺ ὑπέβλεπαν τὶς Ἑλληνικὲς ἐπιδιώξεις, ἡ Δυτικὴ Θράκη ἀπελευθερώθηκε ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα μὲ ὑποδειγματικὴ τάξη, ὅταν ἐφθάσε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου (14-15 Μαΐου 1920).

Τὸ πόνημά μου αὐτὸ εἶναι μιὰ ἐλάχιστη ἀπότιση φόρου τιμῆς σὲ ὁσους ἐργάσθηκαν γιὰ τὴ Θράκη μας, μιὰ προσπάθεια νὰ διατηρηθοῦν ζωντανὲς οἱ ἱερὲς μνῆμες.

4. Κ α λ. Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, Ἡ Ἀπελευθέρωση τῆς Δυτικῆς Θράκης, ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Χαρ. Βαμβάκᾶ, Ἀθήναι 1975, σελ. 251 κ.ἐξ.

5. Α.Υ.Ε. Φ. ἐμπιστ. πρωτ. Α/5 ἐγγρ. 473/29.7.1919.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΦΩΤΕΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ Σ' ΕΝΑ ΚΕΙΜΕΝΟ
ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΕΡΙΓΥΡΟ

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1913 ὁ πόλεμος Ἑλλάδος-Βουλγαρίας εἶχε λήξει νικηφόρος γιὰ τὰ ὅπλα μας. Ἡ Συνδιάσκεψη ὅμως, τοῦ Βουκουρεστίου, ἐλαυνόμενη, ὅπως ὅλες οἱ παρόμοιες διπλωματικὲς συνάξεις, ἀπὸ σκοπιμότητες καὶ προκρούστειους διακανονισμούς, παρέδιδε τὴν ἑλληνικώτατη Δυτικὴ Θράκη στοὺς Βουλγάρους. Ὁ Μητροπολίτης Τραπεζούντος Χρῦσανθος, ὁ μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, ἐθνικὸς, πάντοτε, πρωτοπόρος, ἔχει ἀφήσει τὴν ἐπαρχία του καὶ βρίσκεται στὴ Θεσσαλονίκη, προκειμένου νὰ ἀποτρέψει τὸν κίνδυνο καὶ νὰ ἐπιδιώξει τὴν ἀνακήρυξη τῆς Θράκης σὲ αὐτόνομη πολιτεία. Ἡ Μητρόπολη ὅπου διαμένει, γίνεται ἐπίκεντρο μιᾶς φλογερῆς δραστηριοποίησης καὶ ἄλλων ἱεραρχῶν (Θεσσαλονίκης, Σερρῶν κλπ.) ἀλλὰ καὶ τῆς παροικίας τῶν Θρακῶν. Τὸ δεύτερο δεκαήμερο τοῦ Αὐγούστου (1913), ὅπως γράφει ὁ ἴδιος, χωρὶς νὰ προσδιορίζει ἐπακριβῶς, ὁ Μητροπολίτης Χρῦσανθος, τῇ προτροπῇ τοῦ Στεφάνου Δραγούμη, Γενικοῦ Διοικητοῦ Μακεδονίας, ἀποφασίζει, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Κιτίου Μελέτιο Μεταξάκη, νὰ ἐπισκεφθεῖ στὴν Ἀθήνα, τὸν Ἐλευθέριο Βενιζέλο, τὸν ὁποῖο τελικὰ, συναντοῦν στὸ Λουτράκι. Ἀναπτύσσει σ' αὐτόν τὴν ὑπόθεση τῆς αὐτονομίας, παρουσία καὶ τοῦ Ἐμμανουὴλ Μπενάκη. Ὁ Βενιζέλος θεωρεῖ τὸ θέμα ὀριστικὰ κλεισμένο καὶ ἀμετάκλητη τὴν ὑπαγωγή τῆς Δυτικῆς Θράκης στοὺς Βουλγάρους.

Τὴν ἐπομένη τῆς συνομιλίας γυρίζει μὲ τὸν Βενιζέλο καὶ τοὺς λοιποὺς στὴν Ἀθήνα, ὅπου προσπαθεῖ καὶ πάλι ἄκαρπα νὰ προωθήσει τὴν ὑπόθεση τῆς αὐτονομίας. Καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὴν Πρωτεύουσα δὲν ἔμεινε ἄπρακτος. Ὡς μιὰ ἀπὸ τὶς πολλὲς τοῦ ἐνέργειες θεωρεῖται ἡ σύνταξη καὶ ἀποστολὴ ὑπομνήματος πρὸς τὶς μεγάλες Δυνάμεις ποὺ ὑπογράφουν καὶ οἱ Μητροπολίτες Θράκης. Πρόκειται γιὰ ἔγγραφο ἀληθινὰ ἱστορικό. Εἶναι ἰδιόγραφο, συντεταγμένο στὴν γαλλικὴ, δὲν φέρει ἡμερομηνία (βλέπε κατ. ἀριθ. 7) καὶ βρέθηκε στὸ μυστικὸ ἀρχεῖο τοῦ Ἱεράρχη. Παρατίθεται φωτοτυπημένο στὸν τρίτο τόμο, «Ἀρθρα καὶ Μελέται Ἀρχιεπισκόπου Χρυσάνθου» (1977), τοῦ σχετικοῦ ἔργου τοῦ Γεωργίου Τασοῦδη. Κρίνομε σκόπιμη τὴν εὐρύτερη παρουσίαση τοῦ ὑπομνήματος, γι' αὐτὸ τὸ μεταφράζομε καὶ τὸ δημοσιεύομε στὸν τόμο τοῦ Μορφωτικοῦ Ὁμίλου.

ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Ἐξοχώτατε

Ἡ εἰδῆση ὅτι οἱ Μεγάλες Δυνάμεις κατηγοροῦν γιὰ παράβαση τὴν Ὄθωμανικὴ Κυβέρνηση καὶ διαμαρτύρονται ἐναντίον τῆς ἐπειδὴ ὥρισε ὡς σύνορα τῆς Τουρκίας τὴν γραμμὴ ΑἼνον-Μηδείας, δὲν παύει ἀπὸ τὸ νὰ μᾶς ἐκπλήττει. Βρισκόμαστε σὲ τέτοια κατάσταση ἀπελπισίας λόγῳ τοῦ ἐπὶ μὴ-νες ζυγοῦ τῶν Βουλγάρων, ὥστε ἡ ἀπαλλαγὴ μας ἀπ' αὐτόν, ἀδιακρίτως τρόπων καὶ μέσων, νὰ σημαίνει τὴν ὑλοποίησιν τῆς σωτηρίας.

Ἐξετάζοντας βαθύτερα τὰ κίνητρα τῆς ἐνέργειας αὐτῆς τῶν Δυνάμεων θέλομε νὰ πιστεύομε ὅτι δὲν ὀφείλεται παρὰ στὴν μέριμνά τους γιὰ τὴν βελτίωση τῆς μοίρας τῶν κατοίκων τοῦ μεγαλύτερου τμήματος τῆς περιοχῆς μας, πού, μιὰ καὶ ἐλευθερώθηκαν ἀπὸ προαιώνια δουλεία θὰ ἦταν δίκαιο νὰ μὴ ξαναπέσουν σὲ ξένη κυριαρχία. Ξεκινώντας ἀπ' αὐτὴ τὴν σκέψη ἐκφράζομε στὶς μεγάλες Δυνάμεις τὴν βαθειὰ μας εὐγνωμοσύνη γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον τους πρὸς τὴν Θράκην.

Ἰσως, ὅμως, εἶναι τώρα ἡ κατάλληλη εὐκαιρία νὰ ἐξετάσομε μήπως μιὰ ἀποτελεσματικὴ παρέμβαση ἀπὸ μέρους τῶν Δυνάμεων θὰ συντελοῦσε στὴ λύση τοῦ Θρακικοῦ ζητήματος κατὰ τρόπο πιὸ σύμφωνο πρὸς τὰ συμφέροντα τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας.

Ὁ Γλάδστων ἔλεγε ὅτι κανένας λαὸς δὲν εἶναι τόσο ἐξωνημένος ὥστε νὰ μὴν ἐπιθυμεῖ τὴν σύνταξή του σὲ κράτος ὁμοιογενές. Ἄν αὐτὸ εἶναι καθολοκληρία ἀληθινά, κανεὶς δὲν θὰ πρέπει νὰ ἐκπλήσσεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ γηγενεῖς πληθυσμοὶ τῆς Θράκης — οἱ ὁποῖοι παρὰ τίς συνεχεῖς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς ἀπὸ παλαιότατους καιροὺς ἐξικνούμενους μέχρι τίς ἡμέρες μας, μαζὶ μὲ τοὺς μουσουλμάνους συγκροτοῦν καὶ σήμερα, στὴν Θράκην, τὸ πολυαριθμότερο στοιχεῖο καὶ συγχρόνως τὸ πιὸ πολιτισμένον — διακηρύσσουν ὅτι ἡ φλογερότερη καὶ δικαιότερη ἐπιθυμία τους εἶναι νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὸ βασίλειον τῆς Ἑλλάδος πού κατοικεῖται ἀπὸ τοὺς ὁμοεθνεῖς καὶ τοὺς ὁμοθρήρῃς τους. Μιὰ τέτοια λύση θὰ ἦταν ἡ πιὸ δίκαιη καὶ ἡ μόνη ἱκανὴ νὰ χαρίσει τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ὁλοκληρωτικὴν εὐημερίαν στὴν τλήμονα αὐτὴ γῆ. Ἄν μολαταῦτα δὲν θὰ μπορούσε σὲ τούτῃ τὴν (κρίσιμη) ὥρα νὰ πραγματοποιηθῇ, κάνομε ἐκκλήσιν στὶς δυνάμεις παρακαλώντας τες νὰ καταστήσουν τὴν χώρα μας, κράτος ἀπόλυτα αὐτόνομο, ἀνεξάρτητο καὶ οὐδέτερο, πού θὰ μπορούσε κατὰ τὸ δυνατόν, νὰ ἐξασφαλίσῃ στοὺς χριστιανικοὺς καὶ μουσουλμανικοὺς πληθυσμοὺς συνθήκας ζωῆς τουλάχιστον ὑποφερτές.

Ἄν ἡ Εὐρώπη ἐμφανίσθηκε ἐμπερίστατη γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τῶν Ἀλβανῶν, λαοῦ στερημένου ἀπὸ κάθε σφραγίδα πολιτισμοῦ, εἶναι ἔξω ἀπὸ κάθε λογικὴ νὰ θέλῃ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Θράκης, μήτρα ἀρχαιότατου πολιτισμοῦ,

σ' ἓνα κυρίαρχο μὲ τὸν ὁποῖο τίποτε δὲν τὴν συνδέει ἐκτὸς ἀπὸ ἐπιδρομὰς καὶ βάρβαρες ἐρημώσεις ποὺ ἢ ἀνάμνησή τους καὶ μόνο μᾶς παγώνει.

Μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι δὲν προστρέχομε μάταια στὶς φωτισμένες Κυβερνήσεις τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων διατελοῦμε μὲ τιμὴ

Χρυσάνθος Φιλιππίδης

Μητροπολίτης Τραπεζοῦντας, γεννημένος στὴν Γκιουμουλτζίνα

Νικόλαος, Μητροπολίτης Γκιουμουλτζίνας

Φιλάρετος, Μητροπολίτης Διδυμοτείχου

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

1. Θὰ πρέπει ἐξαρχῆς νὰ τονισθεῖ ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χρυσάνθος, προσπάθησε ὅσον ἀφορᾷ τὸ θέμα τῆς Αὐτονομίας, νὰ δημιουργήσει, εὐθὺς ἀμέσως, κατάσταση τετελεσμένων γεγονότων. Πρὶν τίς ἐνέργειες ποὺ ὠχρὰ περιγράψαμε στὴν εἰσαγωγή, μὲ τὴν σύμπραξη καὶ τῶν δύο στοιχείων (χριστιανῶν καὶ μουσουλμάνων) τῆς Δυτικῆς Θράκης, κηρύχθηκε ἡ αὐτονομία, ἐγκαταστάθηκε προσωρινὴ Κυβέρνηση καὶ κόπηκαν γραμματόσημα. Αὐτὸ βέβαια ἀποσκοποῦσε στὸ νὰ πιέσει ἀποτελεσματικότερα τὴν ἐλληνικὴ κυβέρνηση καὶ τίς Δυνάμεις, πράγμα ἄλλωστε ποὺ προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν κατὰ κόρο ἐπίκληση τῆς αὐτονομίας ὡς πραγματικοῦ γεγονότος στὶς συνομιλίες μὲ τὸν Βενιζέλο (στὸ Λουτράκι καὶ στὸ ἀντιτορπιλικὸ ποὺ τοὺς μετέφερε τὴν ἐπομένη στὴν Ἀθήνα —, βλ. Γεωργ. Τασοῦδης, Βιογραφικαὶ Ἀναμνήσεις Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσάνθου, τ. Α', σ. 82 ἐπ.).

2. Καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐνέργεια καταφαίνεται ἡ πίστη τοῦ Ἱεράρχη πῶς, ὅ,τι ἐπιτυγχάνεται πρέπει νὰ εἶναι προῖόν συνεννοήσεως τῶν δύο στοιχείων ποὺ ζοῦν στὴν περιοχὴ. Ἀπὸ καταβολῆς, λοιπόν, ὁ Χρυσάνθος κλίνει περισσότερο πρὸς τὴν γραμμὴ Δραγούμη περὶ ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως καὶ τονισμοῦ τῆς ἰδιαιτερότητας κάθε ἐθνότητος, φυσικά ἐν πλαισίῳ, παρὰ πρὸς τὴν βενιζελικὴ γραμμὴ τῆς κρατικῆς ἐπεκτάσεως.

3. Ἀπὸ τὸ ἔγγραφο προκύπτει ἡ διπλωματικότητα καὶ ἡ σταθερότητα τοῦ Χρυσάνθου. Ἡ πρώτη κρατεῖ ἀπὸ τίς μεγάλες παραδόσεις τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, ἡ δευτέρη ἀπὸ τὴν ἡγετικὴ καὶ πατριωτικὴ προσωπικότητά του. Καὶ ἀπὸ τὸ κείμενο αὐτὸ ὁ Χρυσάνθος ἀναδύεται σπάνιος γιὰ τὴν ἐποχὴ του χαρακτήρας καὶ γιὰ τὴν γενικώτερη παιδεία του ἢ τὴν γλωσσομάθειά του, ἀλλὰ καὶ τὴν γνώση τοῦ βαλκανικοῦ καὶ διεθνoῦς ὀρίζοντος, τοῦ ὁποῖου κάνει μαεστρικά τὴν περιήγηση εἴτε ἐπικαλούμενος τὸν Γλάδστωνα εἴτε θίγοντας τὸ Ἀλβανικό.

4. Ὁ Χρυσάνθος εἶναι μορφὴ συναγερμικὴ. Ἐξηγᾷ τὸν τελευταῖο δρο.

Γνωρίζει να συναγείρει περί κοινό στρατηγικό στόχο ὅ,τι καλλίτερο ἔχει ἡ περιοχή, ἀλλὰ κινούμενος ἐπίσης με ἄνεση σέ εὐρύτερους ἢ ἀνώτερους κύκλους, νά συγκεντρώνει ὅ,τι καλλίτερο διαθέτει γενικώτερα ὁ τόπος (στήν περίπτωσή μας Μπενάκη, Πηνελόπη Δέλτα, Ἱεράρχες κλπ.). Δέν παραγνωρίζει δὲ ποτὲ τί ἀπύθμενο κεφάλαιο θετικής συμβολῆς ἀποτελεῖ ἡ κινητοποίηση τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου. Ἐνῶ χειρίζεται ἐπιδέξια τὸ παρασκήνιο δέν ἀφήνει ἀνεκμετάλλευτη τὴν καθαρότητα τοῦ προσκηνίου, ἐκεῖ ὅπου δρᾷ καὶ ἀγωνίζεται ὁ Λαός. Στοιχεῖο, ἐπίσης σημαντικό, εἶναι ὅτι δέν κάνει τίποτε ὥστε, προβαλλόμενος, νά μονοπωλήσει τὶς ἐνέργειες. Τὶς δικές του προσπάθειες τὶς καταθέτει στὸ κοινὸ Ταμεῖο δράσης, ὅπως ἀποδεικνύει, προκειμένου νά ἐμφανισθεῖ ἀδιάσπαστο Ἐθνικὸ μέτωπο, ἡ συνυπογραφή τοῦ ὑπομνήματος ἀπὸ τοὺς Μητροπολίτες τῆς Θράκης.

Ὁ ἴδιος, ποιμενάρχης ἄλλης ἐπαρχίας, μνημονεύει τὴν Γκιουμουλτζίνα ὡς τόπο γεννήσεώς του, με τὴν πρόθεση νά νομιμοποιήσῃ τὸ μέγεθος τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ ἀγάπης του. Χαρακτηριστικὸ ἐπίσης εἶναι ὅτι ὁ Μητροπολίτης Μαρωνείας Νικόλαος, λησμονώντας πρόσκαιρα τὸ ἱστορικὸ ὄνομα τοῦ θρόνου του, ὑπογράφει ὡς μητροπολίτης Γκιουμουλτζίνας με σκοπὸ, καὶ αὐτός, νά προσδιορίσῃ εὐκρινέστερα τὸν τόπο ὁ ὁποῖος ἀποτελοῦσε τὸ ἐπίκεντρο τῶν γενικώτερων Ἐθνικῶν συμφερόντων. Ἀπ' ὅλ' αὐτὰ συνολικὸ συμπέρασμα βγαίνει ὁ ἡγετικὸς τότε ρόλος τῆς ἐκκλησίας καὶ ἡ *de facto* περίπου ἐθναρχικὴ τῆς ἀποστολῆς.

5. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἴδιο Ὑπόμνημα: Εἶναι κατὰ τὸν λατινικὸ περὶ γραπτῶν ὀρισμὸ, *brevis, clarus et sufficiens*. Βραχύλογος, σαφὲς καὶ πλήρες, διακρίνεται γιὰ τὴν ψυχραιμία του, ὑπὸ τὴν ὁποία, ὅμως, κρυφοκαίει τὸ ἡφαίστειο. Ἀδιάψευστος μάρτυρας τῆς γνώσης τῶν πραγμάτων σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις, ἀλλὰ πρὸ παντός σὲ ἐνέργειες ὅπως τοῦ ὑπομνήματος, εἶναι, ἀκριβῶς, ὁ συνδυασμὸς τῶν πραγμάτων. Ἡ ἀντιπαράθεση τοῦ ἁλβανικοῦ ζητήματος, ἡ ἐπὶ κλήση τῶν λόγων τοῦ Γλάδστωνος σὲ συνάρτηση με τὶς πολιτιστικὰς ρίζες τῆς περιοχῆς, ἡ συγκρατημένη ἀναφορὰ σὲ μιὰ πολὺ πικρὴ ἐμπειρία, ἀποτελοῦν τὰ βασικὰ ὑλικά ποὺ συνθέτουν τὸ ἄλκιμο αὐτὸ κείμενο. Παραμένει δέ, πάντοτε, στὰ πλαίσια τοῦ διπλωματικοῦ διαβήματος ποὺ ἀπαιτεῖ ἐκφραστικὴ ἰσορροπία, πρισματικὸ φωτισμὸ τῶν θεμάτων, εὐγλωττὴ ἀποσιώπηση καί, πολλὰς φορές, τεθλασμένη προβολὴ τῶν αἰτουμένων. Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖο, ρίγος δημιουργεῖ ἡ πλαγιαστικὴ θέση τοῦ ζητήματος τῆς Ἑνώσεως με τὸ «Βασίλειο τῆς Ἑλλάδος», σκοπὸς ποὺ ἀποτελεῖ στὸ βάθος τὸ ὀδηγητικὸ ἀστὲρὶ κάθε σκέψης ἢ ἐνέργειας.

Ὑπέροχος εἶναι τὸ σημεῖο, γιὰ ὅσους ξέρουν νά διαβάζουν, ὅπου, με ἄκρα λεπτότητα ποὺ ὑποκρύπτει σφαγιαστικὴ εἰρωνεία, ἀποκαλύπτεται ἡ ὑποκρισία τῶν Μεγάλων, ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἀνεξαρτησία τῶν Ἀλβανῶν καὶ τὴν δουλεία τῆς Θράκης. Αὐτὴ ἡ Εὐρώπη ἡ κοπτόμενη (*tellement*

jalousie!) για την ἐλευθερία τῆς Ἀλβανίας, στήν σκοπιμότητα τῆς «μοιρασιάς» θυσιάζει τὴν πάμπορη γῆ τῆς Θράκης — τὸ ἀρχαιότερο ἴσως πολιτισμικὸ κέντρο τῶν βαλκανίων.

6. Προσεγγίζουμε τώρα στὸ πιὸ κρίσιμο ἐρώτημα. Τὸ ὑπόμνημα αὐτὸ στάλθηκε ἢ ὄχι; Ὁ Γ. Τασούδης (σελίδα 14 ἐνθ. ἀν.) βεβαιώνει ὅτι ὁ ἱεράρχης τὸ «ἀπέβαλεν». Στὴν φωτοτυπία ὅμως διακρίνεται ὅτι ἐνῶ εἶναι ἀναμφισβήτητα γραμμένο διὰ χειρὸς Χρυσάνθου, (ταυτότητα γραφῆς κειμένου-ὑπογραφῆς του) ἡ ὑπογραφή τουλάχιστον τοῦ Μητροπολίτη Νικολάου (Γκιουμουλτζίνας) διαφέρει. Μᾶς προβληματίζει ἡ ὑπογραφή τοῦ Διδυμοτείχου, τὴν ὁποία μιὰ γραφολογικὴ ἐρευνα θὰ ἀποδείκνυε ὅτι μᾶλλον ἀνήκει καὶ αὐτὴ στὸν Χρυσάνθο. Ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ κείμενο αὐτὸ νομίζουμε ὅτι δὲν εἶναι πρόχειρο σχέδιο, ἀλλὰ πρωτότυπο. Εἶχε δύο κείμενα μὲ ὑπογραφές ὁ Χρυσάνθος ὥστε ἓνα ἐκράτησε καὶ ἓνα ὑπέβαλε; Μᾶλλον εἶναι παρακινδυνευμένο νὰ ὑποστηριχθεῖ παρόμοια ἄποψη. Ἄλλωστε ἀπ' ὅσα λίγα γνωρίζω ἀπὸ καμιὰ ἄλλη πηγὴ δὲν ἐπιβεβαιώνεται ἡ ὑποβολὴ τοῦ ὑπομνήματος. Ἴσως θὰ πρέπει μὲ ἐπιφύλαξη νὰ καταλήξουμε στὴν σκέψη ὅτι ὁ Χρυσάνθος, ἐρχόμενος ἀπὸ τὴν Τραπεζοῦντα στὴ Θεσσαλονίκη, εἶχε ἤδη συντάξει τὸ ὑπόμνημα καὶ περνώντας ἀπὸ τὴν Θράκη ἐπῆρε καὶ τὶς ὑπογραφές τῶν ὁμολόγων του ἢ τὴν συγκατάθεση νὰ χρησιμοποιήσει τὴν ὑπογραφή τους, στὴν ἀρμόζουσα στιγμή.

7. Τὸ γεγονὸς ἐλλείψεως ἡμερομηνίας πάνω στὸ ὑπόμνημα ποὺ θὰ μπορούσε νὰ συμπληρωθεῖ ὅταν χρειάζοταν, ἐνδυναμώνει τὸν προηγούμενο ἰσχυρισμό. Ἴσως ὅμως στὴν πορεία τῶν ὅλων ἐνεργειῶν εἶδε ὅτι τὸ ὑπόμνημα γινόταν «ἄχρηστο χαρτί» καὶ τὸ κράτησε ντοκουμέντο στὸ μυστικὸ τοῦ ἀρχιεπ. Μὲ τὴν ἄποψη αὐτὴ προσφέρουμε μιὰν ἐρμηνεῖα χωρὶς νὰ διεκδικούμε καμιὰν αὐθεντικότητα ἢ ἀλάθητο. Ὅπως ὅμως κι ἂν ἔχει τὸ πράγμα ἡ ἀξία τοῦ κειμένου παραμένει. Ὅχι μόνο γιὰ τὴν γνωριμία τῶν ἱστορικῶν συνθηκῶν ἀλλὰ καὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ συγγραφέα. Ὑστατὴ ἐπισήμανση (γιὰ τὴν σπουδαιότητα τοῦ κειμένου καὶ τὴν διπλωματικὴ του ἀξία) εἶναι ἡ ἐναλλακτικὴ (ἐν ἀδυναμία τῆς Ἑνώσεως) ἐπιδίωξη τῆς οὐδετερότητας. Ἡ ἐπίκλησή της, προκειμένου νὰ ἀποφευχθοῦν οἱ τριβές τῆς «λιανοκόκκαλης» Θράκης στὶς μυλόπετρες τῶν μεγάλων, παρὰ τὰ ἐλάχιστα προηγούμενα τῆς τότε ἐποχῆς, καταπλήσσει καὶ σήμερα ποὺ ὁ ὅρος καὶ τὸ περιεχόμενό του εἶναι διαβημένα καὶ ἀποτελοῦν πολιτικὸ *modus vivendi* μεγάλου μέρους τοῦ πλανήτη μας. Καὶ μὲ τὸ ὑπόμνημα λοιπὸν αὐτὸ ὁ Χρυσάνθος ἀποδείχεται εὐέλικτος ἀλλὰ σκληρότατος διαπραγματευτὴς ποὺ ἀκόμα πιὸ δύσκολα παραιτεῖται τοῦ σκοποῦ του. Παραμένοντας ρεαλιστής, βλέπει περιθώρια καὶ στὶς πιὸ ἄγονες περιπτώσεις ἢ προσπαθεῖ ὁ ἴδιος νὰ τὰ δημιουργεῖ. Εἶναι ἓνας αἰσιόδοξος ρεαλιστής. Καὶ ἡ αἰσιοδοξία του αὐτὴ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀσίγαστη ἀγωνιστικότητα του.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1 Μνημονεύω σάν πεδίο διαρκούς αναφοράς τὸ τρίτομο ἔργο τοῦ Γεωργ. Τα-
σοῦδη, ἀνεψιοῦ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου:

- 1) Βιογραφικαὶ Ἀναμνήσεις Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσάνθου (1970),
- 2) Ἐθνικὴ καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Δράση 1926-1949 (1973),
- 3) Ἄρθρα καὶ Μελέται Χρυσάνθου (1977).

2. Ἀπὸ τὸ πλῆθος τῆς συναφοῦς βιβλιογραφίας ἃς μοῦ ἐπιτραπεί νὰ ἀναφέρω τὸ
δικό μας ἄρθρο, Ὁ ἀπὸ Τραπεζοῦντος..., περιοδ. «Εὐθύνη», Φεβρουάριος 1980.

Excellence

La nouvelle que les grandes Puissances ont protesté contre la violation par le gouvernement ottoman fixant comme frontière de la Turquie la ligne Enos-Midia ne laisse pas que de nous étonner; nous nous trouvons dans un tel état de désespoir du fait du joug des Bulgares subi pendant des mois que notre délivrance par quelque moyen que ce fût nous apparaît comme le salut.

En examinant plus à fond les motifs de cette attitude des Puissances nous aimons à croire qu'elle n'est due qu'à leur sollicitude pour l'amélioration du sort des habitants de la plus grande partie de notre pays. Qui une fois délivré d'un joug séculaire devrait ne plus retomber sous une domination étrangère. C'est dans cette pensée que nous tenons à exprimer aux grandes Puissances notre profonde reconnaissance de l'intérêt qu'elles ont montré envers la

Θράκη.

Il y aurait pourtant lieu d'examiner si une médiation plus efficace de la part des Puissances ne pourrait résoudre la question de la Thrace d'une manière plus conforme aux intérêts réels de la population de cette province. Gladstone avait dit qu'aucun peuple n'est tellement vil pour ne pas désirer sa constitution en un état homogène, ceci étant à tous points vrai nul ne pourra s'étonner de ce que les populations indigènes grecques de la Thrace — qui malgré les invasions consécutives des barbares depuis des temps reculés jusqu'à nos jours constituaient encore en Thrace l'élément le plus nombreux avec les musulmans et en même temps le plus civilisé — déclarent que leur vœu le plus ardent et le plus légitime est de s'unir avec le royaume de Grèce habité par des compatriotes et des coreligionnaires. Cette solution serait la plus juste et la seule capable de rendre la tranquillité et le parfait bien-être à ce malheureux pays. Si pourtant cette solution ne paraissait pas, à l'heure qu'il est,

praticable nous faisons appel aux
grandes Puissances en les priant de faire
de notre pays un état complètement
autonome, indépendant et neutre, qui
pourrait aussi à la rigueur assurer
aux populations chrétiennes et mu-
sulmanes des conditions de vie au-
moins supportables.

Si l'Europe parait tellement jalouse
de l'indépendance des albanais qui est
un peuple dénué de toute marque de
civilisation il ne saurait entrer dans
aucun raisonnement de vouloir aban-
donner la Thrace, foyer d'une
civilisation très ancienne, à un peuple
qui n'a de commun avec elle que
des incursions et des dévastations barbares
dont le souvenir seul nous fait frémir.

Avec l'espoir que ce n'est pas
en vain que nous avons recouru aux
gouvernements éclairés des Puissances
européennes nous avons l'honneur
de nous rasseoir.

Chrysanthos Philippiades Métropolitte
de Trébizonde, né à Gumuldjina

Nicolaos, Métropolitte
de Gumuldjina

Philaretos, Métropolitte
de Demotika.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ι. ΔΕΛΙΒΑΝΗ

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ ΑΠΟ ΤΟ 1920

Όταν έλαβον με κάποια καθυστέρησιν λόγω των διακοπών την πρόσκλησιν του Μορφωτικού Όμιλου Κομοτηνής προς συμμετοχήν εις τον πρώτον τόμον της «Θρακικής Έπετηρίδος» έσκέφθην την έρευνάν μου της οικονομίας της Δυτικής Θράκης από το 1920. Εις αυτήν προέβην, όταν μου έζητήθη πρό έτους και πλέον να κάμω μίαν διάλεξιν σχετικώς. Έν όψει του μεγάλου μου ενδιαφέροντος διά την Δυτικήν Θράκην, ή όποία αποτελεί μίαν των επάλξεων της Έλλάδος, ειχον έρευνήσει το θέμα, το όποιον πάντοτε παρακολουθώ και το επέλεξα διά την παρούσαν μου συμβολήν. Ός γνωστόν ή Δυτική Θράκη απηλευθερώθη δυνάμει της συνθήκης του Neuilly, άφου όμως

— συνεπεία της εκβάσεως των βαλκανικών πολέμων περιήλθεν εις την Βουλγαρίαν 1912-18,

— δυνάμει της άνακωχής του 1918 ύπήχθη εις γαλλικήν στρατιωτικήν διοίκησιν έως το 1920,

— παρενεβλήθησαν 1941-4 μόν ή βουλγαρική κατοχή, ή όποία εξέλαβεν έαυτήν ως προσάρτησιν εις την Βουλγαρίαν 1946-9 δέ ό συμμοριτοπόλεμος.

Άπό άπόψεως οικονομικής ιδιάζουσαν σημασίαν ειχον επί πλέον

α) ή είσροή των προσφύγων, κυρίως εξ Άνατολικής Θράκης,

β) ή έν τινι μέτρω εγκατάλειψις της περιοχής εις την τύχην της με-
ταξύ των δύο παγκοσμίων πολέμων και υπό της Κυβερνήσεως αλλά και υπό των κατοίκων της,

γ) ή έντατική οικονομική ανάπτυξις των τελευταίων είκοσι έτών χάρις

— εις την ριζικήν αλλαγήν των κυβερνητικών αντιλήψεων περί του έκάστοτε ένδεδειγμένου,

— εις την έντασιν των έλληνοτουρκικών σχέσεων, ήτις προεκάλεσε και προκαλεί άφ' ενός την παρατεταμένην παραμονήν εις την Δυτικήν Θράκην μεγάλων στρατιωτικών μονάδων, άφ' έτέρου την ανάπτυξιν, έστω άνεπαρκή, της ύποδομής, τέλος την εφαρμογήν εκεί του Ν.Δ. 289/1976 περί παραμεθόριων περιοχών.

I

Ή Δυτική Θράκη επέπρωτο από το 1912 να άποβή παραμεθόριος πε-

ριοχή, ή όποία ήτο άρκετά έγκαταλελειμμένη και ύπό όθωμανικήν και ύπό βουλγαρικήν διοίκεισιν μέ κύριον πλουτοπαραγωγικόν πόρον, μέχρι τό 1928, τά πολύτιμα καπνά Ξάνθης και γενικώτερον τήν γεωργίαν έκτατικής μορφής παρά τήν εύφορίαν τών έδαφών. Ή βιοτεχνία ήτο μόνον τοπικής σημασίας, ή δέ βιομηχανία ήτο άνύπαρκτος. Ή ύποδομή ήτο μετρία μέ τήν κακώς χαραγμένην και κακώς συντηρουμένην σιδηροδρομικήν γραμμήν, μέ τό άνεπαρκές και μέτριοι όδικόν δίκτυον, τέλος μέ άσθενές ηλεκτρικόν ρεύμα. Ή μικρασιατική καταστροφή έν συνδυασμῳ μέ τήν επάνοδοι τής 'Ανατολικής Θράκης ύπό τουρκικόν ζυγόν και μέ τό μικρόν ένδιαφέρον τής έλληνικής Κυβερνήσεως διά τήν μακρυνήν Δυτικήν Θράκην — έχρειάζοντο τότε από τάς 'Αθήνας εις τήν Κομοτηνήν 36 ώραι σιδηροδρόμου έκτός τών συχνών καθυστερήσεων μέ τήν άνυπαρξίαν τότε άεροπλάνων και τήν κακήν κατάστασιν τοῦ όδικοῦ δικτύου, ή όποία απέκλειε τήν ανάπτυξιν ίκανοποιητικής ταχύτητος τών αυτοκινήτων θά επρεπε νά δημιουργήσουν εις τήν Δυτικήν Θράκην αίσθημα άνασφαλείας. Τοῦτο θά επετείνετο από τήν συνήθη εις τήν 'Ελλάδα ανεπάρκειαν τής άποκεντρώσεως, ήτις απέκλειε τήν έγκαιρον λήψιν αποφάσεων, έστω και αν αύτη ήτο επείγουσα.

II

Έν τούτοις ή μικρασιατική καταστροφή και ή συνεπεία αύτης είσροή προσφύγων, κυρίως έκ τής 'Ανατολικής Θράκης και έκ τοῦ Πόντου, έδραιώσαν τήν κατάστασιν εις τήν Δυτικήν Θράκην. Πράγματι ένισχύθη αύτη, πρώτον έκ τής ταχυτάτης δημιουργίας τοῦ στρατοῦ τοῦ Έβρου, ήτο τότε κατόρθωμα, χάρις εις τόν όποίον ό Έλευθέριος Βενιζέλος επέτυχε τή άπόρριψιν παραλόγων τουρκικών αξιώσεων, ως ή παράδοσις έλληνικών πολεμικών σκαφών, ή καταβολή πολεμικής άποζημιώσεως, ή επιστροφή εις τήν Τουρκίαν τών νήσων τοῦ Βορείου Αιγαίου, δεύτερον από τήν ύπογραφήν τής συνθήκης τής Λωζάννης τοῦ 1923, χωρίς νά περιληφθῇ οίαδήποτε τοιαύτη διάταξις εις αύτήν, τρίτον από τήν τόνωσιν τοῦ ελληνικοῦ στοιχείου χάρις εις τήν μεταξύ Έλλάδος και Τουρκίας ύποχρεωτικήν ανταλλαγήν τών πληθυσμῶν ανεξαρτήτως τοῦ ότι άτυχῶς διά τοῦς γνωστοῦς άποδειχθέντας άβασίμους λόγους εξηρέθησαν αύτης οί 'Οθωμανοί τής Δτικής Θράκης. Πράγματι εις αύτήν έδραιώθη ή πεποίθησις ότι δέν πρόκειται νά έγκαταλειφθῇ ανεξαρτήτως τής κακής λειτουργίας τής κρατικής μηχανής, τής ανεπαρκείας τής άποκεντρώσεως και τής, θά έλεγον, συχνά υπερβολικής λήψεως ύπ' όψιν τών κατά κανόνα παραλόγων αξιώσεων τής όθωμανικής μειονότητας. Τό τελευταίον έγινετο κατά τόν κανόνα *pacta sunt servanda*, τό όποιον όμως προϋποθέτει ανάλογον ένέργειαν τοῦ αντίσυμβαλλομένου κράτους. Τοῦτο, ως γνωστόν, οὔτε συνέβαινει, οὔτε συμ-

βαίνει, μὲ ἀποτέλεσμα οἱ μὲν Ἕλληνες τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῶν Πριγκηποννήσων, τῆς Ἰμβρου καὶ τῆς Τενέδου νὰ κατέλθουν κάτω τῶν 10.000, οἱ δὲ Τοῦρκοι τῆς Δυτικῆς Θράκης νὰ φθάσουν τὰς 110.000 ἐνῶ ἐκάστη τῶν δύο αὐτῶν ομάδων ἠρίθμει τὸ 1923 περίπου 70.000 πρόσωπα.

Ἡ ἐπιτυχὴς ἀποκατάστασις τῶν Ἑλλήνων προσφύγων ἐξησφάλισεν εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα καὶ συνεπῶς εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην, μεγαλύτεραν πυκνότητα πληθυσμοῦ, τὴν ἐξάλειψιν, ἐκτὸς τῆς τουρκικῆς, τῶν μειονοτήτων, ταχεῖαν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τόνωσιν τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν διαφόρων περιοχῶν. Οὕτως αἱ οἰκονομικαὶ σχέσεις τῆς Δυτικῆς Θράκης μὲ τὴν γειτονικὴν Μακεδονίαν ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν Νότιον Ἑλλάδα ἐνισχύθησαν ἀνεξαρτήτως τῆς ἀνεπαρκείας τῆς ὑποδομῆς τῆς.

III

Παρὰ τὰ ὅσα ἐπετεύχθησαν 1923-40 ἡ ἐξέλιξις ἦτο ὀλιγώτερον ἱκανοποιητικὴ ἀπὸ ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν, ἂν εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην

- ἐγένετο μεγαλύτερα ἀποκέντρωσις,
- κατεβάλετο ἐντατικώτερα κυβερνητικὴ προσπάθεια ὥς πρὸς τὴν ὑποδομὴν καὶ τὴν εὐπρεπῆ στέγασιν τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν,
- ἐτονίζετο περισσότερον τὸ αἶσθημα τῆς πλήρους ἀλληλεξαρτήσεως, ἀλληλεγγύης, συνοχῆς καὶ κοινῆς τύχης ὁλοκλήρου τῆς χώρας εἰς οἰανδήποτε περιπλοκὴν καὶ εἰς οἰανδήποτε περιπέτειαν,
- ὅσοι ἐκ τῶν κατοίκων ἠδύναντο εἴτε διὰ ἰδίων κεφαλαίων, εἴτε διὰ δανειζομένων κεφαλαίων νὰ προβοῦν εἰς ἐπενδύσεις ἐπὶ τόπου ἐξασφαλίζουσας ἀπασχόλησιν καὶ κατὰ τὴν ἐκτέλεσίν των καὶ κατὰ τὴν λειτουργίαν των, ἀρκεῖ νὰ μὴ ὑπάρχουν ἐμπόδια ἐκ μέρους τῆς κρατικῆς μηχανῆς, προέβαινον εἰς αὐτάς. Γνωστὸν εἶναι ὅτι δὲν εἴμεθα ὅλοι τέλειοι καὶ ὅτι τὸ αὐτὸ ἰσχύει διὰ τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους. Οὗτοι εἴτε ἐκ κακῆς θελήσεως, εἴτε ἐξ εὐθυνοφοβίας, εἴτε ἐξ ἀγνοίας, εἴτε ἐκ σχολαστικότητος, εἴτε ἐξ ἐλλείψεως τῆς ἀναγκαίας πρωτοβουλίας δύνανται νὰ δημιουργήσουν ἀνυπερβλήτους δυσχερείας διὰ τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν, ἀπὸ τὴν ὁποία ὀρθῶς ἀναμένεται ἡ βελτίωσις τῶν κακῶς ἐχόντων. Αὐτὸ συνέβαινεν εἰς μεγάλην κλίμακα εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην πρὸ τοῦ 1940 τοσοῦτω μᾶλλον ὅτι κατὰ τὰ ἔτη 1936-40 ἔλειπον οἱ βουλευταῖ, οἱ ὅποιοι, ἂν ἐνεργοῦν ὅπως πρέπει, δύνανται σημαντικῶς νὰ διευκολύνουν τὸν ἐπιχειρηματικὸν κόσμον καὶ γενικώτερον τὴν ἀνάπτυξιν τῆς περιφερείας των.

IV

Ἡ δεκαετία 1940-50 ὑπῆρξε κακίστη διὰ τὴν οἰκονομίαν τῆς Δυτικῆς

Θράκης υπό την επίδρασιν ἀφ' ενός τῆς βουλγαρικῆς κατοχῆς 1941-4, ἀφ' ἑτέρου τοῦ συμμοριτοπολέμου, ὅστις καθυστέρησε σημαντικά τὴν ἀποκατάστασιν τῶν καταστροφῶν καὶ ἐδημιούργησε νέας. Ἡ βουλγαρικὴ κατοχὴ ἐξέλαβεν ἑαυτὴν ὡς προσάρτησιν καὶ τὰ ὄργανά της ἐπεδίωξαν νὰ ἐκδιώξουν ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρους Ἑλλήνας καὶ μάλιστα τοὺς μορφωμένους, τοὺς ἐπιστήμονας, τοὺς ἐφέδρους ἀξιωματικούς καὶ ὄσους ἦλθον ὡς πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην καὶ ἀπὸ τὸν Πόντον. Ἡ λεηλασία ὄλων τῶν κινητῶν κατὰ τὴν Ἑλευσιν καὶ κατὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Βουλγάρων ἦτο πλήρης, προεκάλεσε δὲ τὴν ἐκπληξιν τῶν ὀλίγων ξένων, ὅσοι ἔτυχον νὰ παραμείνουν εἰς τὰς πόλεις τῆς Δυτικῆς Θράκης κατὰ τὰ ἔτη 1941-4.

Ἡ βουλγαρικὴ διοίκησις ἀφῆρεσε συστηματικῶς ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ μετακινηθῇ καὶ ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐπὶ τόπου. Κατασχέσεις, ἐπιτάξεις, δεσμεύσεις, καθορισμός τιμῶν ἐξαιρετικὰ χαμηλῶν διὰ τὰ ὑπὸ τῆς βουλγαρικῆς διοικήσεως ἀγοραζόμενα ἀγαθὰ καὶ ἐξαιρετικὰ ὑψηλῶν διὰ ὅσα προσέφερεν εἰς τοὺς κατοίκους ἐν συνδυασμῷ πρὸς ἀνάλογον καθορισμὸν τοῦ ἀντιτίμου τῶν ζητουμένων καὶ προσφερομένων ὑπηρεσιῶν ἐφηρμόσθησαν συστηματικῶς καὶ ἐντατικῶς, ὅπως ἄλλωστε καὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν κατὰ τὰ ἔτη 1916-8 καὶ κατὰ τὰ ἔτη 1941-4 ἔκαμον αἱ βουλγαρικαὶ ἀρχαί. Αἱ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συσσωρευθεῖσαι ζημίαι εἰς βάρος τῶν κατοίκων τῆς Δυτικῆς Θράκης ἤργησαν νὰ ἀποκατασταθοῦν, πρῶτον διότι ἡ ἑλληνικὴ διοίκησις ἐπανῆλθε μόλις τὸν Μάρτιον 1945, δεῦτερον διότι ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐνδεδειγμένης κοινωνικῆς πολιτικῆς ἐδυσχεράνθη ἀπὸ τὸν πληθωρισμὸν, τρίτον διότι τὰχέως ἤρχισεν ὁ συμμοριτοπόλεμος, ὅστις προεκάλεσεν ἔτι μείζονας καταστροφάς.

Πράγματι παρὰ τοῦτον καὶ τοὺς ἐκ τούτου κινδύνους διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ διὰ τὴν ἑλληνικὴν οἰκονομίαν ἡ προϋῶσα, ἕως τὸ 1949 ἔντασις τοῦ πληθωρισμοῦ καὶ τῆς ἀπεργιακῆς κινήσεως ἔγιναν ἐντονώτερον αἰσθηταὶ εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην μετὰ τὴν βουλγαρικὴν ἀφαίμαξιν παρὰ εἰς τὴν ὑπόλοιπον Ἑλλάδα. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη εἰς πολλοὺς κατοίκους τῆς Δυτικῆς Θράκης ἡ ἐντύπωσις τῆς ἐγκαταλείψεως, ἡ σκέψις ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐλπίς ἐπιτυχίας μῆδ' νέας προσπάθειας δημιουργίας ἐπὶ τόπου βάσεως ἐκκινήσεως, ἡ ἰδέα ὅτι συμφέρουσα θὰ εἶναι ἡ μετανάστευσις εἴτε εἰς τὰ μεγάλα ἑλληνικὰ ἀστικά κέντρα, εἴτε εἰς τὴν Δύσιν, εἴτε ἀκόμη εἰς τὰς μεγάλας ὑπερποντεῖους χώρας μὲ πολυαριθμούς ἑλληνικὰς παροικίας.

V

Τὰ πράγματα ὅμως εὐτυχῶς ἐξειλήχθησαν πολὺ καλύτερα ἀπὸ ὅτι προεβλέπετο εἰς τὸ τέλος τοῦ συμμοριτοπολέμου. Ἡ οἰκονομία τῆς Δυτικῆς Θράκης ὅλον ἐν περισσότερον ἤρχισε νὰ ἐνισχύεται

1) ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσιν σημαντικῶν δημοσίων ἔργων, ἂν καὶ οὔτε τὸ σιδηροδρομικὸν δίκτυον οὔτε αἱ μεγάλαι ὁδικαὶ ἀρτηρίαι δὲν εἶναι τέλεια,

2) ἀπὸ τὴν ἀνέγερσιν οἰκοδομῶν ἱκανοποιητικῶν πρὸς ἀξιοπρεπῆ στέγασιν τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν,

3) ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσιν οἰκοδομικῶν ἐργασιῶν μὲ χρηματοδότησιν ἐκ μέρους τῶν μεταναστῶν οἱ ὅποιοι εἴτε ἐπιστρέφουν, εἴτε παρατείνουν τὴν δρᾶσιν των εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ἐκ μέρους ὧσων ἐξασφαλίζουν εἰσοδήματα μεγαλύτερα τῶν δαπανῶν των καὶ ἐκ μέρους τῆς Κτηματικῆς Τραπεζῆς,

4) ἀπὸ τὰς ἐπενδύσεις καὶ ἀπὸ τὰς τρεχοῦσας δαπάνας τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν μονάδων, εἰς τὰς ὁποίας προσετέθη τὸ Δ' Σῶμα Στρατοῦ εἰς τὴν Ξάνθην, αἱ ὁποῖαι ὡς ἐκ τῆς ἐπιδεινώσεως τῶν μετὰ τῆς Τουρκίας σχέσεων μας μονίμως παραμένουν εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην,

5) ἀπὸ τὰς πολλὰς ἐπενδύσεις τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέως εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην χάρις εἰς τὰς διευκολύνσεις, τὰς ὁποίας ἐξασφαλίζει εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους τὸ Ν.Δ. 289/1976,

6) ἀπὸ τὴν ἔναρξιν τῆς λειτουργίας τριῶν σχολῶν τοῦ Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης εἰς Κομοτηνὴν, Ξάνθην καὶ Ἀλεξανδρούπολιν,

7) ἀπὸ τὴν ἐδραίωσιν τῆς πεποιθήσεως εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην ὅτι ἐν περιπτώσει ἐξωτερικῶν περιπλοκῶν ὁλόκληρος ἡ Ἑλλάς θὰ ἔχῃ τὴν αὐτὴν τύχην.

VI

Ἄν ἀποβλέψωμεν περισσότερον εἰς τοὺς ὡς ἄνω παράγοντας, οἱ ὅποιοι συνέβαλον καὶ συμβάλλουν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομίας τῆς Δυτικῆς Θράκης ἀπὸ τὸ 1960 ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς

— τὰ δημόσια ἔργα δὲν ἐκτελοῦνται πάντοτε εἰς τὴν Ἑλλάδα βάσει κριτηρίων οἰκονομικῶν ἀλλὰ βάσει τῆς ἀντιλήψεως ὅτι τὰ πολιτικὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα τὰ ἀποφασίζουν, διευκολύνονται εἰς τὴν σταδιοδρομίαν των, ἂν ἐκτελοῦνται εἰς τὴν Ἀττικὴν ἢ τουλάχιστον εἰς τὴν ἐκλογικὴν των περιφέρειαν. Ἐν ὧσιν τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ βουλευτῶν Θράκης οἱ ὅποιοι καταλαμβάνουν ὑπουργικὰ ἀξιώματα, πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ ὅτι ἔγιναν ἐκεῖ πολλαὶ δημόσιαι ἐπενδύσεις ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι οὐδέποτε εἶναι ἀρκεταί, χωρὶς νὰ παραβλέψωμεν ὅτι οὔτε τὰ ἔσοδα τοῦ Δημοσίου, οὔτε αἱ τεχνικαὶ τοῦ ὑπηρεσίαι, οὔτε τὰ τεχνικά του μέσα εἶναι ἀπεριόριστα. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς

αί κυριώτεραι ἑλλείψεις εἰς τὴν Θράκην ἀφοροῦν τῶρα

αα) τὸ σιδηροδρομικὸν δίκτυον,

ββ) τὸ ὁδικὸν δίκτυον,

καλὸν δὲ θὰ ἦτο νὰ προωθηθοῦν ἐντατικῶς μὲ ἐγκατάλειψιν ἐξωραϊστικῶν καὶ ὄχι ἐπειγουσῶν ἐπενδύσεων εἰς τὴν περιοχὴν Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὡς καὶ τῆς χρωματιστῆς τηλεοράσεως.

Χρειάζεται πρὸς τοῦτο βεβαίως ἐντατικὴ κινητοποίησις τῆς κοινῆς γνώμης, τοῦ τύπου καὶ φυσικὰ τῶν βουλευτῶν Θράκης μὲ ὑποστήριξιν συστηματικὴν τῶν ἀπανταχοῦ ἐπιστημονικῶν, ἐργατικῶν, ἐκπολιτιστικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν ὁργανώσεων τῇ προτροπῇ τῶν τῆς Θράκης.

— Ἡ εὐπρεπὴς ἐγκατάστασις τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην, ἀφορᾷ καὶ τὰς πολιτικὰς καὶ τὰς στρατιωτικὰς, προώδευσεν σημαντικὰ καὶ μάλιστα ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν κατάστασιν ἢ ὅποια ἐπεκράτει τὸ 1945 ἢ τὸ 1960. Μὲ χαροποιεῖ τὰ μέγιστα εἰς πᾶσαν ἐκεῖ ἐπίσκεψίν μου. Φυσικὰ χρειάζεται τὰ κτίρια αὐτὰ νὰ εἶναι ἰδιοκτησίας τοῦ Δημοσίου, νὰ μὴ εἶναι μόνον εὐπαρουσίαστα ἀλλὰ καὶ νὰ ἀνταποκρίνονται εἰς τὸν σκοπὸν των, τέλος νὰ προσδίδουν τὴν βεβαιότητα τῆς μονιμότητος.

— Ἡ ἐντασις τῆς οἰκοδομικῆς δραστηριότητος εἰς τὸν ἰδιωτικὸν τομέα εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην εἶναι ἀξιόλογος καὶ συμβάλλει εἰς τὴν πρόοδον τῆς οἰκονομίας της καὶ εἰς τὴν καλυτέραν διάρθρωσίν της.

Ἡ ἀνέγερσις ἰδιωτικῶν οἰκοδομῶν δὲν διευκολύνεται μόνον ἀπὸ τὰς πηγὰς χρηματοδοτήσεώς της, αἱ ὅποιαι ἀνεφέρθησαν ἤδη, ἀλλὰ ἐπίσης

α) ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν διασώσεως τῆς ἀποταμιεύσεως ἀπὸ τὸν πληθωρισμόν,

β) ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν ἐξασφαλίσεως ἰδιοκτητοῦ στέγης καὶ εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τὴν ἐξοχὴν,

γ) ἀπὸ τὴν εὐκολίαν ἐξευρέσεως ἐνοικιαστῶν χάρις

αα) εἰς τὴν αὐξήσιν τῶν κατοίκων τῶν πόλεων τῆς Δυτικῆς Θράκης,

ββ) εἰς τὴν διὰ μακρὸν χρόνον ἐγκατάστασιν πολλῶν στρατιωτικῶν εἰς περιοχάς, ὅπου δὲν ἀνεγέρθησαν ἀκόμη διὰ αὐτοὺς ξενῶνες,

γγ) εἰς τὴν ἀπροθυμίαν τῶν νέων ζευγαριῶν νὰ συζοῦν μὲ τοὺς γονεῖς των,

δδ) εἰς τὴν δημιουργίαν τριῶν σχολῶν τοῦ Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης. Ὡς πρὸς αὐτάς βεβαίως θὰ πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι δὲν ἀρκεῖ ἡ ἐκλογή καὶ ὁ διορισμὸς τῶν νέων καθηγητῶν των καὶ τῶν συνεργατῶν των καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν διδασκαλία, θὰ ἔλεγον μεταξὺ δύο ἀεροπλάνων. Χρειάζεται ἡ ἐπὶ τόπου ἐγκατάστασις, ἡ

ἔρευνα τῶν προβλημάτων τοῦ τόπου κατὰ τρόπον ἐνδελεχῇ μὲ τὴν συνεργασίαν ὅσων τὸ δυνατόν περισσοτέρων συνεργατῶν ἐντοπίων, τέλος ἡ ἐντονος συμβολή των εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῆς περιοχῆς. Αὐτὸ δὲν γίνεται οὔτε ἐξ Ἀθηνῶν οὔτε ἐκ Θεσσαλονίκης, ὅπως ἐγένετο τὰ πρῶτα ἔτη τῆς λειτουργίας τοῦ Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης μὲ ὄχι καλὰ ἀποτελέσματα.

Πιθανὸν τὸ Ν.Δ. 289/1976 νὰ ἡδύνατο νὰ παράσχη μεγαλυτέρας εὐκολίας χρηματοδοτήσεως ἀλλὰ ἐν ὧσιν τῶν ὧσων ἐγιναν καὶ γίνονται εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἀπαραίτητον. Ὡς μὴ λησμονήσωμεν ὅτι δὲν εἶναι ἀρκετὸν νὰ ζητῆται δάνειον διὰ οἰανδήποτε ἐπένδυσιν εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην διὰ νὰ χορηγῆται μὲ χρήματα τῶν καταθετῶν. Πρέπει ἡ ἀρμοδία ἐκάστοτε Τράπεζα νὰ εἶναι πεπεισμένη ὅτι οἱ κίνδυνοι χρεωκοπίας τοῦ πιστολήπτου εἶναι περιορισμένοι. Φυσικὰ καλύτερον θὰ ἦτο τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου νὰ εἶχε τὸ Ὑπουργεῖον Βορείου Ἑλλάδος ἀντὶ τοῦ πολυασχόλου καὶ ἀπομάκρυσμένου Ὑπουργείου Συντονισμοῦ. Καλὸν θὰ ἦτο ἐπίσης νὰ ἐδίδοντο ὅλαι αἱ ὑπουργικαὶ ἀρμοδιότητες εἰς τοὺς οἰκείους νομάρχας. Ἡ ἐκεῖ ἐπιτυχία τοῦ πειράματος θὰ ἡδύνατο νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἐφαρμογὴν τοῦ θεσμοῦ εἰς ὅλην τὴν χώραν, ἀσφαλῶς διὰ τὸ καλὸν τῆς καὶ διὰ ὅσους λόγους ἐξέθεσα ἤδη πλεον ἢ ἅπαξ ἀλλαχοῦ.

† Μ. ΜΕΛΙΡΡΥΤΟΥ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ
ΥΠ' ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΝ ΕΠΟΨΙΝ
ΤΗΣ ΘΕΟΣΩΣΤΟΥ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ

"Όπως είναι γνωστό, οί πληροφορίες πού διαθέτουμε γιά τήν ιστορία τής Δυτικής Θράκης κατά τά τελευταία χρόνια τής τουρκοκρατίας είναι πολύ λίγες. Γι' αυτό τόν λόγο πιστεύουμε ότι είναι πολύτιμα όσα κείμενα αναφέρονται σ' αυτήν. 'Ανάμεσά τους, ασφαλώς, σπουδαία θέση κατέχει ένα φυλλάδιο μέ τόν τίτλο «Περιγραφή ιστορική και γεωγραφική ύπ' εκκλησιαστικήν έποψιν τής θεοσώστου επαρχίας Μαρωνείας», πού εκδόθηκε τό έτος 1871 στήν Κωνσταντινούπολη από τόν ιατρό Μ. Μελίρρυτο.

Στό φυλλάδιο αυτό, πού σήμερα είναι έξαιρετικά δυσεύρετο¹, περιέχονται πολύτιμες ιστορικές, έθνολογικές και λαογραφικές πληροφορίες γιά τήν περιοχή στήν όποία έκτείνονταν τότε ή δικαιοδοσία του Μητροπολίτη Μαρωνείας, δηλαδή τό μεγαλύτερο μέρος του σημερινού νομού Ροδόπης, τά νησιά Θάσο και Σαμοθράκη, τίς περιφέρειες τής Μάκρης και τών Φερρών καθώς και μικρό τμήμα τής Δυτ. Θράκης πού ανήκει σήμερα στήν Βουλγαρία.

Τό «πονημάτιο» αυτό, όπως τό χαρακτηρίζει ό συγγραφέας του, έχει επί πλέον τό προσόν ότι είναι γραμμένο σέ γλώσσα, γιά τήν έποχή του άπλή, αλλά και σήμερα εύκολονόητη και σέ ύφος έξαιρετικά γλαφυρό ώστε και ό σημερινός αναγνώστης τό διαβάσει μέ μεγάλη εύχαρίστηση.

Τό ύφος και ή ποιότητα του κειμένου, οί αναφορές στον Όμηρο, ή μεθοδικότητα στήν παρουσίαση τών διαφόρων στοιχείων και οί διάσπαρτες στό κείμενο και τίς ύποσημειώσεις πληροφορίες, αποδεικνύουν ότι ό συγγραφέας, πού ασκούσε τό επάγγελμά του στήν Μαρωνεία, ήταν διακεκριμένος έπιστήμονας και αξιόλογος λόγιος, άξιος νά συγκαταλεγεί ανάμεσα στους ιατροφιλόσοφους τής έποχής του, του όποίου τό έργο και ή προσωπικότητα αξίζει νά έρευνηθούν περισσότερο.

Γιά όλους αυτούς τούς λόγους θεωρήσαμε χρήσιμο νά αναδημο-

1. Σέ μας είναι γνωστό ένα μόνο αντίτυπο πού βρίσκεται στήν Έθνική Βιβλιοθήκη.

σιεύσουμε στὸν πρῶτο τόμο τῆς «Θρακικῆς Ἐπετηρίδας» τὴν «Ἱστορικὴ καὶ Γεωγραφικὴ Περιγραφή τῆς Ἐπαρχίας Μαρωνείας» γιὰ νὰ θέσουμε στὴν διάθεση ὅλων τῶν μελετητῶν τὶς πολύτιμες πληροφορίες ποὺ περιέχει καὶ νὰ δώσουμε τὴν εὐκαιρία νὰ ἀπολαύσουν τὸ χαριτωμένο κείμενό της περισσότεροι ἀναγνώστες.

Στὴν ἀνατύπωση σεβασθήκαμε ἀπόλυτα τὸ περιεχόμενο τοῦ πρωτοτύπου μὲ μοναδικὴ ἐπέμβαση τὴν ἀναγραφὴ σὲ ὑποσημειώσεις τῶν σημερινῶν ὀνομάτων πόλεων, χωριῶν καὶ τοποθεσιῶν ποὺ ἀναφέρονται σ' αὐτό. Οἱ ὑποσημειώσεις αὐτὲς ἀριθμήθηκαν μὲ ἀραβικοὺς ἀριθμούς, ἐνῶ διατηρήθηκε ὁ χαρακτηρισμὸς μὲ γράμματα τῆς ἀλφαβήτου τῶν ὑποσημειώσεων τοῦ πρωτοτύπου.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ
ΥΠ' ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΝ ΕΠΟΨΙΝ
ΤΗΣ
ΘΕΟΣΩΣΤΟΥ ΕΠΑΡΧΙΑΣ
ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ,

Συντεθείσα

ΥΠΟ

Μ. ΜΕΛΙΡΡΥΤΟΥ

Διδάκτορος τῆς Ἱατρικῆς

Μέλους ἀντεπιστέλλοντος πολλῶν ἐν Εὐρώπῃ

Ἐπιστημονικῶν Ἑταιριῶν.

(Ἀδεία τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας).

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

ἐκ τοῦ Τυπογραφείου καὶ Λιθογραφείου **Ε. ΚΑΪΟΛ.**
312 Μεγάλη ὁδὸς τοῦ Πέρα **312.**

1871.

«Ὅτι τῆς Γεωγραφίας τὸ πλεον ἐστὶ πρὸς τὰς
χρείας τὰς πολιτικές, χώρα γὰρ τῶν πράξεων
ἐστὶ γῆ καὶ ἡ θάλασσα, ἣν οἰκοῦμεν, τῶν μὲν
μικρῶν μικρά, τῶν δὲ μεγάλων μεγάλη».

(Στραβ. Βιβ. α', Κεφ. Ι.)

ΤΗ
ΣΕΒΑΣΤΗ ΜΟΙ
ΜΟΥΣΟΣΤΕΦΕΙ
ΚΟΡΥΦΗ
ΤΟΥ
ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ

ΑΓΙΟΥ
ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ
ΚΥΡΙΟΥ ΚΥΡΙΟΥ

ΑΝΘΙΜΟΥ

ΤΟΥ ΕΞ
ΗΡΑΚΛΕΙΤΖΑΣ ΤΩΝ ΓΑΝΟΧΩΡΩΝ
ΤΗΝ

ΒΙΒΛΟΝ

ΤΗΝ ΔΕ
ΒΑΘΥΤΑΤΗΣ ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ
ΤΕΚΜΗΡΙΟΝ

ΑΝΑΤΙΘΗΣΙΝ

Ο
ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ

Μ. ΜΕΛΙΡΡΥΤΟΣ

Σεβασμιώτατε!

Λαμβάνω τὴν τόλμην ὅπως προσφωνήσω, μὲ τὴν ἀδύνατόν μου φωνήν, τῇ Σῇ Μουσοςτεφεῖ κορυφῇ, τὸ πονημάτιόν μου τοῦτο, ἐπιγραφόμενον «Πε-ριγραφὴ Ἱστορικὴ καὶ Γεωγραφικὴ, τῆς ὑμετέρας Θεοσώστου Ἐπαρχίας Μαρωνείας», πέπεισμαι ὅτι θέλει γίνεαι εὐπρόσδεκτος ἢ ταπεινὴ μου αὕτη προσφορά, ἀπορρέουσα ἐκ συντόνου σπουδῆς τῶν ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ αὐτῆς τιμᾷ δὲ οὐ μικρὸν τὴν ὑμετέραν Σεβασμιότητα, καθότι πρώτην ἤδη φορὰν ἀναφαίνεται τοιαύτη μονογραφία διὰ τὴν Θεόσωστον ὑμῶν Ἐπαρχίαν, καίτοι μὴ τελεία· με δίδει ὁμῶς τὸ θάρρος νὰ ἐλπίσω ὅτι θέλετε δεχθῇ ταύτην προθύμως καθότι τοῦτο τὸ πόνημα ἀφορᾷ ἀποκλειστικῶς αὐτὴν τὴν ἱερὰν αὐτῆς παροικίαν.

Μένω δὲ μετὰ βαθέως Σεβασμοῦ, Τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος

Ἐν Μαρωνείᾳ 30 Ἰουλίου 1870

Τέκνον ἐν πνεύματι εὐπειθέστατον

Μ. ΜΕΛΙΡΡΥΤΟΣ

ΑΓΓΕΛΙΑ

Ἐκαστος Ἕλλην ὀφείλει, εἴτε λαϊκὸς εἴτε κληρικὸς, ὅπως ἐργάζεται διηνεκῶς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πτωχοῦ καὶ περιφρονημένου ἔθνους του, τοῦ ὁποίου καὶ μόνου ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις θέλει φέρει αὐτὸ βαθμὴδὸν εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ εὐκλείαν καὶ δόξαν τὴν προγονικὴν, καὶ θέλει καὶ αὖθις ἔλθει μίᾳ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν θὰ δακτυλοδεικτεῖται καὶ θὰ γίνῃ ἐφάμιλλον τῶν πεφωτισμένων ἔθνων τῆς σημερινῆς Εὐρώπης· πρὸς τὸν τοιοῦτον πάντοτε ἀποβλέποντες σκοπὸν, ἀπεφασίσαμεν νὰ θυσιάσωμεν καὶ τὰς ὀλίγας τῆς ἀναπαύσεώς μας ὥρας εἰς τὴν σύνταξιν «Περιγραφῆς Ἱστορικῆς καὶ Γεωγραφικῆς ὑπ' Ἑκκλησιαστικὴν ἔποψιν τῆς Ἑπαρχίας Μαρωνείας». Τὸ πονημάτιον θέλει ἀπαρτίζεσθαι ἐξ ὀκτῶ περίπου τυπογραφικῶν φύλλων εἰς δον, τιμώμενον ἀντὶ μπεςλικίων δύω. Διὸ καὶ ἐπικαλούμεθα τὴν συνδρομὴν τῶν φιλομούσων ὁμογενῶν, πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἐκδόσεως ταύτης.

Ἐρῶσθε

Ἐν Μαρωνείᾳ 30 Ἰουλίου 1870

Μ. ΜΕΛΙΡΡΥΤΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μὲ τὸν μικρὸν μας νοῦν καὶ μὲ τὰς ὀλίγας μας γνώσεις, ἀποφαινόμεθα καὶ δίδομεν γνώμην, ὅτι, ἐπειδὴ καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους (ὅπου ὑπάρχουν χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι, ποιμενόμενοι ὑπὸ Ἐπισκόπων, Ἀρχιεπισκόπων καὶ Μητροπολιτῶν), εὐρίσκονται πολλοὶ λόγοι καὶ πεπαιδευμένοι ὁμογενεῖς, ἀποφαινόμεθα, λέγω, καὶ εὐχόμεθα ὁλοφύχως, ὅπως συντάξωσιν οὗτοι ἐκάστης ἐπαρχίας σύντομον ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν, μιμούμενοι τὸ ποράδειγμα ἡμῶν, καὶ ὅταν συμπληρωθῶσιν, ὅλων τῶν Ἐπαρχιῶν (Ἐκκλησιαστικῶς), αἱ τοιαῦται περιγραφαὶ γένηται ἐν σύγγραμμα, ὁγκῶδες καὶ τέλειον, καὶ συναφθῇ εἰς τόμον ἓνα ἢ καὶ περισσοτέρους, τὸ ὅποιον ἔχει οὐ μικρὰν σημασίαν εἰς τὸν παρόντα καιρὸν.

Ὁ ὑποφαινόμενος δὲν εἶμαι ὁ πρῶτος λαβὼν τὴν πρωτοβουλίαν τῆς τοιαύτης Συγγραφῆς· διότι, εἰς τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ἔχομεν Ἐκκλησιαστικὸν τοιοῦτον Συγγραφέα, τὸν ἀοίδημον Μελέτιον, τοῦ ὁποῖου τὴν Γεωγραφίαν διήλθομεν ἐν τρυφερᾷ ἡλικίᾳ (εἰς ἓνα ὁγκωδέστατον καὶ μεγαλόσχημον τόμον), ὅτε τὸ κριτικὸν καὶ μνημονικὸν μας δὲν ἦτον ἀνεπτυγμένον ἔτι· οἱ δὲ λοιποὶ οἱ πρὶν καὶ οἱ μετὰ τὸν Μελέτιον Γεωγράφοι, ἀναφέρουν ἐν παρόδῳ καὶ ἐν γενικότητι περὶ ὅλων τῶν μερῶν καὶ κρατῶν τοῦ κόσμου, δὲν πραγματεύονται δὲ καὶ ἰδιαίτερος περὶ ἐκάστου· διότι, τότε, ἐννοεῖται ὅτι δὲν φθάνει ὁλόκληρος ὁδοιχῶντα ἑτῶν ἀνθρώπινος ζωῆ, πρὸς δὲ πολυέξοδος καὶ πολυχρόνιος περιοδεία καὶ αὐτοψία εἰς ὅλα τὰ μέρη ἀπὸ ἓνα μόνον ἀνθρώπου ἢ Συγγραφέα γενομένη, πρὸς λεπτομερεῖ περιγραφὴν ὅλων τῶν μερῶν τοῦ κόσμου, χωρὶς νὰ παραλειφθῇ οὐδὲ τὸ παραμικρὸν χωρίον. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη, τὰ λεγόμενα (Quides), ἦτοι βιβλία περιήγησεως, ἢ ὁδηγοὶ πρὸς περιήγησιν, ὑπάρχουν εἰς ὅλας τὰς γλώσσας, καὶ δι' ὅλα τὰ κράτη τοιαῦται περιγραφαί· ἀλλὰ διὰ τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος, ὕστερόν μιν τοιούτων προχείρων ὁδηγῶν, καθότι τὸ παρελθὸν μας δὲν ἐσυγχώρησεν ἔτι, οὔτε φαίνεται διενεκόλυνε πολλοὺς περιηγητὰς εἰς τοιαύτας λεπτομερεῖς ἐρεῦνας καὶ περιγραφάς.

Ἡμεῖς δὲ πρὸ δέκα ἡδὴ ἑτῶν διατελοῦντες κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας ταύτης, καὶ πολλὰς κατὰ τὸ ἐνὸν ἡμῖν συλλέξαντες πηγάς, καίτοι κατοικοῦντες ἐν τῷ ἀποκεντρωτέρῳ, ὀλιγανθρωποτέρῳ καὶ μεμονωμένῳ χωρίῳ τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ἀπεφασίσαμεν νὰ συντάξωμεν, τὸ παρὸν ἀτελέστατον π ο -

νημάτιον (α), ὅπως εἰς τὴν νεωτέραν ταύτην ἐποχὴν δώσωμεν αἰτίαν καὶ γίνωσι παρόμοιαι περιγραφαί, ὅλων τῶν ἄλλων Ἐπαρχιῶν ὑπ' Ἐκκλησιαστικὴν ἔποψιν θεωρουμένων, καὶ πολὺ θὰ χαρῶμεν, εἴαν τις εὗρεθῇ, ἐπιδιορθώσῃ καὶ ἐπαιυξήσῃ καὶ τὴν παροῦσαν ἡμῶν σύνοψιν, πρὸς τελειοποίησιν αὐτῆς.

Ἐγγραφον ἐν Μαρωνείᾳ 30 Ἰουλίου 1870

Μ. ΜΕΛΙΡΡΥΤΟΣ

(α) Εἰς τὴν Σύνταξιν τοῦ παρόντος πονηματίου, ἐβοηθήθη διὰ σημειώσεων, ὡς τινες μᾶς ἐχορήγησεν ὁ Σεβ. Μητρ. ἅγιος νῦν Μαρωνείας ΚΚ. Ἀνθιμος.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ
τῆς
ΘΕΟΣΩΣΤΟΥ ΕΠΑΡΧΙΑΣ
ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'
ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΣΥΝΤΟΜΟΣ

Η ΕΠΑΡΧΙΑ αὕτη, κεῖται ἐν Θράκῃ, εἰς τὸ δυτικομεσημβρινὸν μέρος αὐτῆς, σχεδὸν πᾶσα παράλιος· συνορεύει ἐκ τοῦ δυτικοῦ μέρους αὐτῆς μὲ τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ξάνθης, τοῦ Γένιτζε¹, καὶ τοῦ λιμένος Πόρτο-Λαγῶ (Καραγατζίου), ἀπέχοντος τῆς νῦν πρωτευούσης Γιμουρτζίνης² τέσσαρας ὥρας· ἀνερχόμενοι ἐκ Π. Λαγῶ εἰς Γιμουρτζίναν, ἀπαντῶμεν ἀμέσως καθ' ὁδόν, τὸ ἐπισημότερον καὶ ἐκτενέστερον καὶ προσοδοφόρον, δι' ὅλην τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν Ἰχθυοτροφεῖον (Ταλιάνι τῆς Μπουροῦς³ καλούμενον)· πρὸς βορρᾶν τούτου εὐρίσκονται λείψανα ἀρχαίου τείχους ὀνομαζομένου Μπουροῦ-Καλεσί· ἐν τῇ θέσει αὐτῇ, λέγεται, ὅτι Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, ἠθέλησε νὰ κτίσῃ κατ' ἀρχάς τὴν πρωτεύουσάν του, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀκατάλληλον καὶ χθαμαλὸν τοῦ τόπου, ὥρισε τὸ μέρος τοῦτο εἰς ναύσταθμον ἢ ναυπηγεῖον, αὐτόσε λέγεται ὅτι εἶναι τὸ ὄριον τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας (α)· ἀπὸ τὸ μεσημβρινὸν μέρος ἐκτείνεται, καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς θαλάσσης, ἀπὸ τοῦ εἰρημένου Π. Λαγῶ μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ ἐγγύτατα τῆς Αἴνου, ἐν τῷ μεταξύ δὲ τοῦ παραλίου τούτου ἀπαντῶμεν τέσσαρας ἄλλους ἀδλιζομένους λιμένας, τὸν τοῦ Μ ο υ μ π α γ ῆ⁴, τῆς Μ α -

(α) Ἐκάμαμεν τὴν μικρὰν αὐτὴν παρέκβασιν (τὸ μέρος τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ ἁγίου Ξάνθης)· διότι, ἡ Γιμουρτζίνα συγκοινωνεῖ ἐκ τοῦ λιμένος Πόρτο-Λαγῶ, καὶ Μουμπαγιά.

1. Ἡ σημερινὴ Γενησαία.
2. Ἡ σημερινὴ Κομοτηνὴ.
3. Ἡ λίμνη Βιστωνίς.
4. Ἐγκαταλειμμένο λιμάνι Β. τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ Φανάρι, ἀπέναντι στὰ ἑρείπια τῆς ἀρχαίας Δίκαιας.

ρω νείας, Μάκρης και Δίδ-άγάτζι· όπου σήμερα οικοδομείται σιδηρόδρομος μέχρις Ἀδριανουπόλεως· από δὲ τὸ ἀνατολικόν μέρος συνορεύει μετὰ τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Διδυμοτείχου καὶ Ἡρακλείας· πρὸς δὲ τὸ βορρῆιον μέρος περιορίζεται κατὰ μήκος, ὑπὸ τοῦ ὄρους τῆς Ῥοδόπης (κλάδου τοῦ Αἵμου ὄρους)· διὸ καὶ ὁ κατὰ καιρὸν Μητροπολίτης φέρει τὸν τίτλον «Μαρωνείας καὶ ἐξάρχου πάσης Ῥοδόπης»· πρὸς μεσημβρίαν, τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ, ἀνήκουσι καὶ δύο ἐκτεταμέναι νῆσοι· ἡ Θάσος καὶ ἡ Σαμοθράκη.

Ἡ ἐπαρχία αὕτη σύγκειται ἀπὸ πόλεις, κωμοπόλεις, κώμας καὶ χωρία, διαφόρου ἐκτάσεως καὶ πληθυσμοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀνέκαθεν ἦτο πρωτεύουσα ἡ Μαρώνεια, διὸ καὶ μέχρι τῆς σήμερον οἱ Μητροπολίται στελλόμενοι ἐκ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας τὸν τίτλον τοῦτον φέρουσι «Μαρωνείας καὶ ἐξάρχου πάσης Ῥοδόπης», διὰ τοῦτο κρίνομεν καλὸν ν' ἀρχίσωμεν τὴν περιγραφὴν τῆς Μαρωνείας.

Η ΠΑΛΑΙΑ ΜΑΡΩΝΕΙΑ

Ἡ παλαιὰ Μαρώνεια κτίσμα, ὡς λέγεται, Μάρωνος τινος δεσπότη καὶ ἱερέως τοῦ Ἀπόλλωνος, τῶν ἀρχαιοτάτων ἐκείνων χρόνων 1,184 π.χ., ὅτε κατὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν Ἑλλήνων ἐκ τοῦ δεκαετοῦς πολέμου τῆς Τρωάδος (τῶν λεγομένων Νόστων) (α), ὁ Ὀδυσσεὺς φθάσας εἰς τὴν παραλίαν τῆς πάλαι ποτὲ πόλεως Μαρωνείας, κυριεύσας αὐτὴν (β) πρὸς καιρὸν, ὡς σύμμαχον δῆθεν τῆς Τροίας (γ), ἐδόθη μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ εἰς διαρπαγὴν καὶ οἰνοποσίαν (ἐπειδὴ τὸ μέρος τοῦτο καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἐξάγει καλοὺς οἶνους, ἐξ' οὗ καὶ ἡ ἐπὶ Ῥωμαιοκρατίας λέξις «Μαρώνειος οἶνος», ὅτε ἐπρόκειτο νὰ παραβάλλουν ἄλλων μερῶν οἶνους), τότε προσκληθέντων τῶν γειτόνων Κικόνων λεγομένων ἐκ τῶν φυγᾶδων Μαρωνειτῶν (οἵτινες κατέκουν τὰ πέριξ τῆς Ἰσμαρίδος λίμνης), εὐρόντες τοὺς νεήλι-

(α) Ἐξ οὗ καὶ λέξις Νοσταλγία, τοῦτέστιν ἐπιθυμία ἀκάθεκτος, ἀπληστος, καὶ μέγας πόθος τοῦ νὰ ἐπιστρέψῃ τις εἰς τὴν πατρίδα του· τοῦτο συνήθως τὸ νόσημα παθαίνουν οἱ Γάλλοι, ὅταν πολὺν καιρὸν εὐρίσκονται μακρὰν τῆς γενετείρας αὐτῶν γῆς εἰς ἐκστρατείας, (ὅπερ καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ νεότητί μας ἐπάθομεν εὐρισκόμενοι εἰς Σερβίαν μέχρι τοῦ 1859 ἔτους), ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ «νόστιμον ἡμᾶρ», καὶ ἡ λέξις νόστιμον φαγητόν, τοῦτέστι τῆς πατρίδος μου, καλόν.

(β) Φαίνεται ὁ Μάρων ὅτι ἐξήσκει μεγάλην ἐπιβροχὴν ἐπὶ τῶν γενναίων γειτόνων του Κικόνων τῶν παρὰ τὴν Ἰσμαρον οἰκούντων λίμνην.

(γ) Πρὸς δὲ τὸν Μάρωνα, ἐξαγοράσαντα ἑαυτὸν, προσηνέχθη φιλοφρόνως ὁ Ὀδυσσεύς.

1. Ἡ σημερινὴ Ἀλεξανδρούπολη.

δας κατακτητὰς ἐκβεβακχευμένους, ἐδίωξαν αὐτοὺς κακῶς ἔχοντας ἐπιβάντας ἐπὶ τῶν πλοίων των.

Σημείωσις. Ὁ Μάρων ἐξαγοράσας ἑαυτὸν ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως, ὅτε κατεπόρθησε τὴν Ἰσμαρον, ἔδωκε δῶρα, ἅτινα φαίνεται ὠνόμαζον τότε διὰ τὸ εὐσχημον «δῶρα φιλοξενίας», ὅτε ἠναγκάζοντο νὰ φιλοξενήσωσι τοιοῦτους δυνάστας ξένους, ἐξηγόραζον τὴν ὑπαρξίν των διὰ τοιούτων δῶρων, τὸ ὅποιον συμφωνεῖ πολὺ μὲ τὸ ἐπὶ τῶν Γιανιτζάρων «Δίσσο-παρασί» (δόδοντοκόπι)· διότι ἔκαμαν κόπον, ἢ διότι κατεδέχθησαν καὶ ἔφαγον παρὰ τοῦ ἀπίστου ἢ ἀδυνάτου· ἔδωκε δὲ ὁ Μάρων τὰ ἐξῆς σημειούμενα ἐν τῷ Ἰῶτα τῆς Ὀδυσσεΐας τοῦ Ὀμήρου, στίχος 195 = 210:

« Αὐτὰρ ἐγὼ κρίνας ἐτάρων δυοκαίδεκ' ἀρίστους
 » βῆν' ἀτὰρ αἶγεον ἄσκὸν ἔχον μέλανος οἴνοιο,
 » ἡδέος, ὃν μοι ἔδωκε Μάρων, Εὐάνθεος υἱός,
 » ἱεὺς Ἀπόλλωνος, ὃς Ἰσμαρον ἀμφιβεβήκει,
 » οὐνεκά μιν σὸν παιδὶ παρὶσχύμεθ' ἡδὲ γυναικὶ
 » ἄζόμενοι· ὦκει γὰρ ἐν ἄλσει δεινὸν ἔνι
 » Φοῖβον Ἀπόλλωνος· ὁ δέ μοι πόρρεν ἀγλαὰ δῶρα·
 » χρυσοῦ μὲν μοι δῶκ' εὐεργέος ἑπτὰ τάλαντα,
 » δῶκε δέ μοι κρατῆρα πανάργυρον, αὐτὰρ ἔπειτα
 » οἶνον ἐν ἀμφιφορεῦσι δώδεκα πᾶσιν ἀφύσσας
 » ἡδὺν ἀκηράσιον, θεῖον ποτόν· οὐδέ τις αὐτόν
 » ἡεῖδ' ὁμῶν οὐδ' ἀμφιπόλων ἐνὶ οἴκῳ,
 » ἀλλ' αὐτὸς ἄλοχός τε φίλη ταμὴν τε μὲν οἶη·
 » τὸν δ' ὅτε πίνουσιν μελιθεῖα οἶνον ἐρυθρόν,
 » ἐν δέπας ἐμπλήσας ὕδατος ἀνὰ εἴκοσι μέτρα
 » χεῦ', ὁδμή δ' ἡδεῖα ἀπὸ κρατῆρος ὁδῶδει,
 » θεσπεσίη» . . .

Ἴδου ἡ ἐξήγησις τοῦ χωρίου τούτου:

«Ἐγὼ δὲ ἐκλέξας δώδεκα ἐκ τῶν συντρόφων μου τοὺς ἀρίστους, ἀνέχωρησα· εἶχον δὲ αἷγιον ἄσκον γεμάτων μαύρου κρασίου γλυκυτάτου, τὸ ὅποιον μοι εἶχε δώσει ὁ Μάρων, ὁ υἱὸς τοῦ Εὐάνθους, ἱερέως τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ προστάτου τῆς Ἰσμάρου, ἐπειδὴ τὸν ἐπροστατεύσαμεν καὶ τὸν ἐπεριποιήθημεν μαζῇ μὲ τὸν υἱόν του καὶ τὴν γυναῖκά του, ἐκ σεβασμοῦ· διότι κατ'ῶκει εἰς κατάδενδρον ἄλσος, ἀφιερωμένον εἰς τὸν Φοῖβον Ἀπόλλωνα· ἐκεῖνος δὲ μοι ἔδωκε λαμπρὰ δῶρα· χρυσοῦ μὲν καθαροῦ μοι ἔδωκεν ἑπτὰ τάλαντα· μοι ἔδωκε δὲ καὶ κρατῆρα πανάργυρον· κατόπιν δὲ οἶνον εἰς δώδεκα ἀμφιφορεῖς (λαγίνες), γεμίσας ὅλους, γλυκύν, ἄδολον θεῖον ποτόν· δὲν τὸν ἤξευρε δὲ κἄνεις ἐκ τῶν ὑπηρετῶν του, ἢ ἐκ τῶν ὑπηρετριῶν τῆς οἰκίας, ἀλλὰ μόνος αὐτός, καὶ ἡ ἀγαπητὴ του σύζυγος, καὶ μία ταμία

μόνη· αὐτόν δὲ ὅτε τὸν ἔπινον τὸν γλυκύτατον ἐρυθρὸν οἶνον, γεμίσας ἐν ποτήριον ἔχυνεν ἐπάνω εἴκοσι μέτρα ὕδατος· ἡ δὲ γλυκεῖα ὁσμὴ ἀπὸ τὸν κρατῆρα εὐωδίαζε, θαυμαστή»...

Ἴδου δὲ τίνι τρόπῳ διηγείται ὁ Θεῖος Ὅμηρος τὴν ἀπόβασιν τοῦ Ὀδυσσέως ἐν Μαρωνείᾳ καὶ τοῖς παραλίοις αὐτῆς, (Ὅμ. Ὀδυσ. ἰῶτα στίχος 38 = 61):

« Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσι πέλασεν,
 » Ἰσμάρω. ἔνθα δ' ἐγὼ πόλιν ἔπραθον, ὤλεσα δ' αὐτούς·
 » ἐκ πόλιος δ' ἀλόχους καὶ κτήματα πολλὰ λαβόντες
 » δασσάμεθ', ὥς μή τις μοι ἀτεμβόμενος κίοι ἴσης·
 » ἔνθ' ἦτοι μὲν ἐγὼ διερῶ ποδὶ φευγέμεν ἡμέας
 » ἠνώγεα, τοῖ δὲ μέγα νήπιοι οὐκ ἐπίθοντο·
 » ἔνθα δὲ πολλὸν μὲν μέθην πίνετο, πολλὰ δὲ μῆλα
 » ἔσφαζον παρὰ θῖνα καὶ εἰλίποδας ἑλικας βοῦς·
 » τόφρα δ' ἄρ' οἰχόμενοι Κίκονες Κικόνεσσι γεγόνεν,
 » οἱ σφιν γείτονες ἦσαν ἅμα πλέονες καὶ ἀρείους
 » ἠπειρον ναίοντες, ἐπιστάμενοι μὲν ἄφ' ἵππων
 » ἀνδράσι μάρνασθαι καὶ ὄθι χρὴ πεζὸν ἔοντα·
 » ἦλθον ἔπειθ' ὅσα φύλλα καὶ ἄνθεα γίγνεται ὦρη,
 » ἥεριοι τότε δὴ ῥα κακὴ Διὸς αἶσα παρέστη
 » ἡμῖν αἰνομόροισιν, ἵν' ἄλγεα πολλὰ πάθοιμεν·
 » στησάμενοι δ' ἐμάχοντο μάχην παρὰ νηυσὶ θοῇσιν,
 » βάλλον δ' ἀλλήλους χαλκήρεσιν ἐγχείρουν·
 » ὄφρα μὲν ἡὼς ἦν καὶ ἀέξετο ἱερὸν ἡμᾶρ,
 » τόφρα δ' ἀλεξόμενοι μένομεν πλεονὰς περ ἔοντας
 » ἡμος δ' Πέλιος μετενίσσετο βουλευτόνδε,
 » καὶ τότε δὴ Κίκονες κλῖναν δαμάσαντες Ἀχαιοὺς·
 » ἔξ δ' ἄφ' ἐκάστης νηὸς ἐϋκνήμιδες ἑταῖροι
 » ὤλονθ'. οἱ δ' ἄλλοι φύγομεν θάνατόν τε μόρον τε» . . .

Ἴδου καὶ ἡ ἐξήγησις τοῦ χωρίου τούτου:

«Ἐκ τῆς Τρωάδος λαβὼν με ὁ ἄνεμος, μὲ ἔρριψεν εἰς τὴν γῆν τῶν Κικόνων, εἰς τὴν Ἰσμαρον (α), ὅπου ἐγὼ ἐλαφυραγώγησα τὴν πόλιν, καὶ

(α) Ἡ σήμερον Μαρωνεία. Ἡ Ἰσμαρος ὀρθότερον ἀπέχει τῆς Μαρωνείας τρεῖς ὁδοιπορικὰς ὥρας, πρὸς δυσμὰς αὐτῆς, τὴν ὁποίαν τουρκιστὶ καλοῦσιν Ἀνά-κιολοῦ· οἱ δὲ Κίκονες κατέκουν τοὺς πρὸς νότον αἰγιαλοὺς τῆς Θράκης μέχρι τοῦ Λισσοῦ ποταμοῦ (τουρκιστὶ Ἀκ-Σοῦ¹, Μαξιμιανούπολις).

1. Οἱ σύγχρονοι μελετηταὶ ταυτίζουν τὸν Ἀκ-Σοῦ μὲ τὸν ἀρχαῖο Τραῦο καὶ τὸν Φιλιουρῆ μὲ τὸν ἀρχαῖο Λίσσο.

ἠφάνισα τοὺς κατοίκους (α), ἐκ δὲ τῆς πόλεως λαβόντες τὰς γυναῖκας καὶ πολλὰ κτήματα, τὰ ἐμοιράσθημεν, ὥστε κἄνεις νὰ μὴν παραπονεθῇ ὡς ἀδικημένος· τότε ἐγὼ μὲν ἐβίαζον νὰ φύγωμεν τὸ ὀγληγορότερον· ἐκεῖνοι δὲ ὅμως (οἱ σύντροφοί μου) οἱ ἀσυνετώτατοι δὲν μὲ ἤκουσαν· ὅτε δὲ πολὺς μὲν ἄκρατος οἶνος ἐπίνετο, πολλὰ δὲ πρόβατα ἐσφαζον εἰς τὸ περιαιγάλιον καὶ βραδυποροῦντας κυρκοκεράτους βόας· ἐν τοσοῦτῳ ὅμως φυγάδες Κίκονες, προσεκάλεσαν ἄλλους Κίκονας (ἀνήγγειλον τὰ γενόμενα εἰς αὐτούς), οἵτινες ἦσαν γείτονές των, καὶ πλειότεροι καὶ ἀνδρειότεροι, κατοικοῦντες εἰς τὰ μεσόγεια, ἔμπειροι εἰς τὸ νὰ πολεμῶσιν ἀπὸ τῶν ἱππῶν, καὶ ὅπου τὸ καλέσει ἡ χρεῖα καὶ πεζοί· ἤλθον λοιπὸν, ὅσα εἶναι τὰ φύλλα καὶ τὰ ἄνθη τὴν ἀνοιξιν, πρωῒνοί· τότε δὲ λοιπὸν κακὴ ὀργὴ τοῦ Διὸς εὗρεν ἡμᾶς τοὺς δυστυχεῖς, διὰ νὰ πάθωμεν καὶ ὑποφέρωμεν πολλὰ· ἀρχίσαντες δὲ τὴν μάχην ἐπολέμουν πλησίον τῶν ταχυπλόων πλοίων, ἐκτυπῶντο δὲ μὲ χάλκινα δόρατα. Καὶ ἐνόσφῳ μὲν ἦν πρωῒ καὶ ἠῤῥξανεν ἡ ἡμέρα (ἀνέβαινε ὁ ἱερὸς ἥλιος), ἡμεῖς ἀποκρούσαντές τους, καὶ τοὶ πλειοτέρους, ἐβαστούσαμεν· ὅταν ὅμως ὁ ἥλιος ἤρχισε νὰ κλίνη πρὸς τὴν δύσιν, τότε δὲ οἱ Κίκονες ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τσακίσαντες τοὺς Ἑλληνας· ἐχάσαμεν δὲ ἕξ ἀνθρώπους ἀπὸ κάθε μας πλοῖον (ἕξ δὲ ἀπὸ κάθε μας πλοῖον ἐχάθησαν ἀνδρεῖοί μου σύντροφοι), (β), οἱ δὲ λοιποὶ ἀπεφύγαμεν τὸν θάνατον καὶ τὴν κακὴν μοῖραν...».

Ἡ παλαιὰ Μαρωνεία εἰς τὸ παραθαλάσσιον εὕρισκομένη, ἐσυνόρευεν ἡ ἐγεινίαζε πρὸς δυσμὰς μετὰ τῆς λίμνης Ἰσμαρίδος, τῆς νῦν καλουμένης τουρκιστὶ Ἀνὰ-κιολοῦ¹. Τὸ τεῖχος αὐτῆς ἐξετείνεται ἐκ τοῦ παραλίου καὶ ἐσχημάτιζε τρίγωνον πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ ἡμικύκλιον ἐκ τοῦ χερσαίου μέρους, εἶχε περιοχὴν δύο ὥρων, ὡς φαίνονται μέχρι τῆς σήμερον τὰ ἑρείπια τῶν τειχῶν, ἕξ ἀσβέστου, ἁμμου θαλασσίου, καὶ ἀκανονίστων τὸ πλεῖστον λίθων ἐκτισμένων, εἶχε πάχος τὸ τεῖχος 7-10 ποδῶν· ἡ δὲ μεγαλητέρα πύλη τῆς εἰσόδου ἦν, ὅπου σήμερον εὕρσκεται ἡ λεγομένη μεγὰ λη καλύβη, ἣν εἶχε καὶ ἄλλας μικροτέρας εἰς διαφόρους πλευρὰς τοῦ τείχους δὲν διακρίνονται πού, ὡς ἐκ τῆς ἐπελθούσης καταστροφῆς τοῦ πανδαμάτορος χρόνου.

Τὰ περίξ ἐκτὸς καὶ ἐντὸς τοῦ φρουρίου εἰσὶ πλήρη μὲ πυκνὰ δάση ἐλαιῶνων, ἅτινα ἦσαν πυκνότερα ἐκ τοῦ εἶδους τούτου τῶν δένδρων, πρὶν τῆς ἐκ πάγου γενομένης καταστροφῆς αὐτῶν τὸ 1848· κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀπ' ἐσπέρας ἔπεσε ῥαγδαία βροχὴ, ἐν καιρῷ δρυμέος χειμῶνος, τὸ δὲ με-

(α) Διότι ἦσαν βοηθοὶ τῶν Τρῶων.

(β) Ἐπειδὴ τὰ πλοῖα τοῦ Ὀδυσσεῶς ἦσαν δώδεκα, οἱ δὲ ἀπωλεσθέντες ἦσαν 72.

1. Ἡ σημερινὴ λίμνη Μητρικοῦ.

σονόκτιον ἐγένετο παγετός, καὶ ἐμαράνθησαν ὅλα ἐν γένει, ὀλίγα δὲ ἐξηράνθησαν ἀληθῶς, οἱ δὲ κτήτορες τούτων, νομίσαντες ὅτι παντελῶς ἐξηράνθησαν πάντα, ἐφθειραν τὰ πλείστα τούτων διὰ πελέκεων, καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐθερμαίνοντο δι' αὐτῶν ἐν καιρῷ χειμῶνος, μεταφέροντες ταῦτα εἰς τὰς οἰκίας των, ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν ὀκτῶ ἐτῶν ἤρχισαν νὰ βλαστάνωσι, καὶ ἤδη ἐκ νέου τὰ περιποιῶνται, ἕως οὗ φθάσωσι τὴν προτέραν αὐτῶν εὐθάλειαν.

Ἀνασκαφαὶ δὲν ἔγιναν μέχρι τοῦδε εἰς τὴν παλαιόπολιν ταύτην, ἀλλ' ὑπάρχουν μνημεῖα πάμπολλα τῆς ἀρχαιότητος, ὡς ἀρχαίων κτηρίων λείψανα, μάρμαρα μετ' ἐπιγραφῶν, ἀγάλματα κερματισμένα καὶ τεμάχια στηλῶν, ἅτινα καὶ μέχρι τῆς σήμερον μεταφέροντες οἱ κάτοικοι εἰς τὴν νέαν Μαρωνεῖαν θάπτουσι βαθύτερον ταῦτα (ἢ ὅσον ἦσαν πρότερον), οἰκοδομοῦντες δι' αὐτῶν τοὺς οἴκους των, ἐν ᾧ ἡδύνατο, τὰ τοιαῦτα ἱερὰ κειμήλια ἢ κοινότητος Μαρωνείας, νὰ διατηρήσῃ ἀνέπαφα καὶ ἀκέραια ἢ ἐντὸς ἐκκλησίας τινος ἢ ἐντὸς τοῦ Σχολείου, ἕως οὗ ἔλθῃ ὁ καιρός, καθ' ὃν θὰ διαγνώσουν τὴν σημασίαν αὐτῶν.

Εἶδον καὶ ἐν νόμισμα ἀργυροῦν τῆς ἀρχαίας Μαρωνείας παρὰ τῷ κ. Παναγ. Ζωγράφῳ κατοίκῳ Μαρωνείας, λίαν σπάνιον, φέρον ἀφ' ἐνὸς ὠραίας κεφαλῇν (προτομὴν) τοῦ Διονύσου, ἐστεμένην ἐκ κλάδου ἀμπέλου μετὰ σταφυλῶν ἀνευ ἐπιγραφῆς· ἀφ' ἐτέρου δὲ τὸν Διόνυσον ὀλόκληρον ἱστάμενον καὶ κρατοῦντα τῇ μιᾷ τῶν χειρῶν σταφυλὴν, καὶ πέριξ φέρον καθαρὰν καὶ ὠραίαν Ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν μὲ κεφαλαιώδη γράμματα:

ΔΙΟΝΝΥΣΟΥ-ΣΩΤΗΡΟΣ-
ΜΑΡΩΝΙΤΩΝ

Ὁ εἰρημένος Π. Ζωγράφος κατέχει μικρὸν χρυσοῦν νόμισμα, μὲ προτομὴν δαφνοστεφῆ, φέρον, ἐπιγραφὴν Λατινικὴν:

TILIA AUGUSTORVM
(ἔστι ῥωμαϊκόν).

Ἐτερον ἀργυροῦν ὑπάρχει παρὰ τῷ Κομνηνῷ Κωστῇ, φέρον δαφνοστεφῇ προτομὴν, καὶ ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν:

ΦΙΛΙΠΠΟΣ
(τοῦτό ἐστι Μακεδονικόν).

Ἐξῴθεν τῆς θύρας τῆς οἰκίας τοῦ κ. Βριώνη Κώστα, εὑρηται ἐκτισμένον τεμάχιον μάρμαρου ἐπὶ τοῦ τείχου μὲ ἐπιγραφὴν τόσην καὶ τοιαύτην:

ΤΗ ΜΟΥΣΩΝ ΧΑΡ.
ΦΗ ΦΡΕΝΙ
ΤΙΜΩΝ ΘΕΜΙΝ
ΤΟΝ ΚΡΑΤΩΝ
ΘΥΝΕΙ ΝΩΩ

— Ἐτερον μνημεῖον ἀρχαιότητος εὑρηται ἐξωθεν τῆς οἰκίας τοῦ κ. Ἀνδρονίκου Εὐστρατίου ἀνώφλιον μαρμάρινον, φέρει εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πρόσωπον δόρυ καὶ ἀσπίδα.

— Ἐτι ὁμάς ὁμοειδῶν ἀργυρῶν νομισμάτων εὑρέθη πρό τινων ἐτῶν ἐν τοῖς παρακειμένοις ὄρεσι Μαρωνείας ὑπὸ Ἀποστ. Γενιτζαρέλη καὶ Νάσιου Μπακάλη με προτομὴν καὶ ἐπιγραφὴν τοιαύτην:

ΗΡΑΚΛΕΩΣ-ΣΩΤΗΡΟΣ-
ΘΑΣΙΩΝ.

— Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Φιλίππου Ψαρᾶ, ἐν τῇ β'. βαθμίδι τῆς κλίμακος αὐτοῦ, εὑρίσκεται τεμάχιον μικρὸν μαρμάρου με τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν:

ΦΑΣΙΣ ΕΠΑ-
ΦΡΟΔΕΙΤΟΥ
ΗΡΩΣ

Μετὰ τὴν λέξιν ΦΑΣΙΣ ὑπάρχει ἐν σχῆμα φύλλου μετὰ μίσχου, ἢ σχῆμα καρδίας.

Εἰς τὸ πλάγιον τὸ δεξιὸν τῆς Κρήνης Γλάννη Τζιρίνη, εὑρίσκεται μάρμαρον ἐκτισμένον 2 σπιθαμῶν τὸ μῆκος καὶ 1 ½ σπιθαμῆς τὸ πλάτος, καὶ ἡ ἐξῆς ἐπιγραφὴ:

ΓΑΙΩΝ ΟΥΑΛΕΡΙ-
ΩΝ ΣΕΥΗΡΩΝ ΗΡΩΑ
ΙΔΙΑ ΓΑΡ ΣΟΥ ΗΡΩΣ
Ο ΔΗΜΟΣ.

Εἰς δὲ τὴν παρακειμένην τῇ ἀνωτέρῳ, ξηρὰν Κρήνην, τὴν λεγομένην τοῦ Μπουγγουκλή, εὑρηται μικρὸν τεμάχιον μαρμάρου με ἑλλιπῆ ἐπιγραφὴν τοιαύτην:

...ΑΡΧΟΣ ΔΙΟΝΥΣΟΣ...
ΡΟΥ ΗΡΩΣ.

Ἐξωθεν δὲ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τῆς οἰκίας Ταβ. Σταματίου, ἐπὶ τοῦ τοίχου, ἔστιν ἐκτισμένον τεμάχιον μαρμάρου 1 ½ σπιθαμῆς τὸ μῆκος, καὶ μιᾶς σπιθαμῆς τὸ πλάτος, τὸ δὲ λοιπὸν λείπει, με ἐπιγραφὴν τοιαύτην:

ΟΡΚΗΣ ΠΟΡΚΕΩΣ ΕΙΠΕΝ
ΕΠΕΙΔΗ ΠΑΣΙΝ ΜΕΝ
ΑΝΘΡΩΠΟΙΣ ΑΔΗΛΟΝ ΤΗΣ ΕΣΧΑΤΗΣ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΕ-
ΛΕΥΤΗΣ ΟΥΣΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΑΣΤΑΤΟΥ... ΑΙ ΦΕΡΟΥ-
ΣΑ ΑΛΛΟΤΕ ΑΛΛΑ ΤΗΣ ΤΥΧΗΣ ΚΑΛΛΗ...

(τὸ ἐξῆς τοῦ μαρμάρου λείπει).

Ἐξωθεν δὲ τῆς οἰκίας τὸ Γκιουζέλ-Κυργιάκη, εὐρίσκεται μάρμαρον 3 σπιθαμῶν τὸ μήκος καὶ 2 τὸ πλάτος, μετὴν ἐξῆς ἐπιγραφῆν:

ΔΩΡΙΩΝ ΔΙΟΝΥ-

ΣΙΟΥ ΗΡΩΣ.

Εἰς τὴν Σύναξιν λεγομένην, λέγουσιν, ὅτι ὑπάρχει μόνον (3 ὥρας μακρὰν τῆς νῦν Μαρωνείας, καὶ 2 τῆς παλαιᾶς πρὸς ἀνατολᾶς) ἐν μάρμαρον 4 πηχῶν τὸ μήκος καὶ 1 1/2 τὸ πλάτος, καὶ ὑπὲρ τὸν 1/2 πῆχυν τὸ πάχος, μετ' ἐπιγραφῆν, καὶ τὸ ὅποιον ὁ Θωμᾶς Μαργαρίτου Χ. Θωμᾶ ἠθέλησε νὰ τὸ μεταφέρῃ εἰς τὸν ἐν Γιμουρτζίνῃ Γιανχανᾶν του, διὰ νὰ τὸ κάμῃ δεξαμενὴν σισαμελαίου, ἀλλὰ ἔσπασε, καὶ τὸ ἀφῆκεν ἐκεῖ πάλιν· εἰς τὸ μέρος τοῦτο (Σύναξιν) ἀπαξ τοῦ ἔτους τοῦ ἁγίου Γεωργίου (α) πηγαίνουν πολλοὶ μεθ' ἱερέως, καὶ ἀναγινώσκουσιν Παράκλησιν· διότι εἰς τὸ μέρος τοῦτο ὑπῆρχε ποτε Μετόχιον ἁγιορείτικον μετ' κτήματα ἐλαιῶνων.

— Ἐπὶ τῆς γ'. βαθμίδος τῆς κλίματος, ἐν τῇ οἰκίᾳ τῆς Ζωΐτζας Σαμουλαδᾶ, καὶ ἀπέναντι τῆς οἰκίας τοῦ Μανώλη Ζαννῆ, εὐρίσκεται ἡ ἐξῆς ἐφθαρμένη ἐπιγραφή, ἐπὶ μαρμαρόν:

ΡΟΡ. ΕΙΑ . . .

ΠΡΣΙΣΚΑ . . .

ΟΝΥΣ. Σ.ΙΟΥ . .

ΟΔΗ

Ξ(Σ)ΙΟΞ(Σ).

— Εἰς τὸ παραθαλάσσιον πλησίον τῆς καλύβης τοῦ φύλακος Φιλίππου, εὐρίσκεται κυλισμένον τετράγωνον μάρμαρον, 6 σπιθαμῶν τὸ μήκος, καὶ 2 1/2 τὸ πλάτος, τετράγωνον ἰσόπλευρον· ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς αὐτοῦ εὐρίσκεται ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή:

ΒΡΟΥΤΤΙΟΣ ΕΠΙ

ΝΕΙΚΟΣ ΖΩΝ ΕΠΟΙ

ΕΙ ΕΑΥΤΩ ΚΑΙ ΤΗ

ΣΥΜΒΙΩ ΒΡΟΥΤΗ

ΔΗΜΗΤΡΙΑ. ΤΟ ΜΝΗ

ΜΑ .

καὶ κάτωθεν τῆς ἄνω ἐπιγραφῆς μικρὰ γυναικεία κεφαλὴ γεγλυμμένη.

(α) Ὁ ἅγιος Γεώργιος εἶναι βορειότερον τῆς Συνάξεως 1/2 ὥραν, καὶ μέχρι τῆς σήμερον λέγεται «Βουνὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου» ὅπου εἶναι πλῆθος ἐλαιοδένδρων ἡμέρων τε καὶ ἀγρίων.

— Ἐντὸς δὲ τοῦ νάρθηκος τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους ἐπὶ ὁμοίου τῷ ἀνωτέρῳ μαρμάρου εὔρηται ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή:

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟ
ΡΑ ΤΡΑΙΑΝΟΝ
ΑΔΡΙΑΝΟΝ
ΚΑΙΣΑΡΑ ΣΕΒΑ
ΣΤΟΝ ΤΟΝ ΣΩ
ΤΗΡΑ Ο ΔΗΜΟΣ

— Ἐξώθεν δὲ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους πρὸς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν ὑπάρχει μάρμαρον 2 σπιθαμῶν καὶ 2 δακτύλων τὸ μῆκος, μιᾶς δὲ σπιθαμῆς καὶ 2 δακτύλων τὸ πλάτος, τὸ ὁποῖον εὑρέθη τὸ (1865), ὅτε ἐσκάπτοντο τὰ θεμέλια τοῦ νῦν ἐκ βάθρων ἀνεγερθέντος ναοῦ τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους, καὶ εἶναι ἐκτισμένον ἤδη ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ Ναοῦ ἐξώθεν, φέρει δὲ ἐπιγραφὴν τοιαύτην:

ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ
ΙΕΡΕΥΣ ΔΙΟΣ
ΜΑΡΩΝ ΕΔΙ
. . ΙΥΙ . . ΚΑΙ
. . ΜΑΡΩΝΟΣ . .
. ΡΤΑ . ΠΑΣ
ΜΥΡΟΝΟΣ

— Τὸ παρεκκλησίον τῆς Παναγίας πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους ὀλίγα βήματα ἀπέχον αὐτοῦ τε, καὶ τῆς θαλάσσης ὁμοίως, καὶ πολλὰ πλησίον τοῦ παρεκκλησίου ἢ καθ' αὐτὸ ἐκκλησία τῆς Παναγίας, ἤδη ἐρείπια μόνον, ἦν 22 βήματα τὸ μῆκος καὶ 10 τὸ πλάτος.

Σημ. Πολλὰς ἑλληνικὰς ἀρχαιότητας ἠφάνησε καὶ κατέστρεψε α'. ὁ πανδαμάτωρ χρόνος, β'. αἱ ἐπιθέσεις τῶν ἐχθρῶν, γ'. ὁ χριστιανισμὸς εἰς τοὺς πρώτους αἰῶνας, τὸν ὁποῖον ἀσπασθέντες μετὰ ζήλου μεγάλου περιεφρόνουν πᾶν ἐθνικὸν (εἰδωλολατρικὸν ἔργον), ὡς τοῦτο συνέβη καὶ ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, δ'. ὁ Μωαμεθανισμὸς ἐπίσης ε'. σεισμοί, εἰς διάφορα μέρη καὶ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐπισυμβάντες.

— Κατ' Ἰούλιον 1870 ὁ κ. Ι. Α. Περβανᾶς, ἀναδιφῶν θαλασσίους ἐχίνους, εὔρεν ἀγαλμάτιον εἰς τὸ παράλιον ἀκέραιον, μιᾶς καὶ ἡμισείας σπιθαμῆς τὸ μῆκος, παριστῶν γυναῖκα μὲ κεκρύφαλον κεκοσμημένην τὴν κεφαλὴν ἀπὸ κεφαλῆς δὲ μέχρι ποδῶν διὰ μακροῦ μανδύου κεκαλυμμένην, ἔχουσαν τὸ πρόσθιον μέρος διὰ χιτῶνος ἢ ἐσωκαρδίου μακροῦ ἐνδεδυμένην, περὶ δὲ τὴν ὀσφὺν μὲ ζώνην ἀπλὴν περιεζωσμένην, ἔχουσαν τὴν μίαν χεῖρα πρὸς τὸ ἐν πλάγιον τοῦ σώματος πρὸς τὰ κάτω ἐκτεινομένην, διὰ δὲ τῆς ἄλλης κρατοῦσαν κέρας ἀμαλθείας πλήρες ἀνθέων· φαίνεται ὅτι εἶναι τῆς

παρηκμακυίας ελληνικής λιθοξοϊκής τέχνης ἔργον, ἡ ἀπείρου τεχνίτου ποίημα. Ὁ εὐρὼν τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο, ἐσκίρτα ἀπὸ χαράν, ἐν ᾧ ὁ πατήρ τοῦ εἰρημένου, τὸν τέκτονα ἐπαγγελλόμενος, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, εὐμέγεθες μάρμαρον ἐκ τοῦ παραλίου διὰ πολλῶν ἐξόδων καὶ κόπου ἐξαχθὲν (διὰ τὴν κάτωθι Κρήνην), ἐφ' ᾧ ἦν γεγλυμμένον μὲ ἐξέχουσαν γλυφὴν, ἐπίσημόν τι γλύμμα παριστάνον δὺς σ ῶ μ α τ α ἁ κ έ ρ α ι α (ὡς οἱ ἰδόντες αὐτὸ λέγουσι), ἄνευ ἐπιγραφῆς, τὸ κατέστρεψεν, ἐξ ἀγνοίας, καὶ ἀποξέσας τὰ πρόσωπα, ἔθεσεν αὐτὸ ὡς προσωπίδα κρήνης τῆς λεγομένης τοῦ Γιάννη Τζιρίνη, ἀπέναντι τῆς οἰκίας τοῦ μακ. παπᾶ-Χρήστου κειμένης.

Ἡ ἀρχαία καὶ ἱστορική αὕτη πόλις, λέγεται ὅτι κατῳκεῖτο ἕως τὸ ἐξηκοστὸν ἔτος μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Μωάμεθ τοῦ β'. ἀλλ' αἱ τότε συνεχεῖς καὶ ἀλλεπάλληλοι πειρατικαὶ προσβολαί, ὄλων τῶν παραλίων τῆς μεσογείου ἐκ διαφόρων ληστρικῶν πειρατικῶν λαῶν γενόμεναι συνεχῶς, κατέστρεψαν αὐτὴν πολλάκις, ἠνάγκασαν τοὺς τοσάκις ἀπογυμνωθέντας κατοίκους αὐτῆς ν' ἀποικίσωσιν εἰς τὸ βορειότερον μέρος, ἡμίσειαν ἢ τρία τέταρτα ὥρας τῆς παλαιᾶς πόλεως τοῦ Μάρωνος, φέρουσιν καὶ αὖθις τὸ ὄνομα «Μαρωνεία». Καὶ μολονότι ἀνεχώρησαν μακρὰν τοῦ παραλίου, ἐληστεύθησαν πολλάκις καὶ ἐνταῦθα, καὶ ἕως ἐσχάτων ἡμερῶν 1827 ὑφ' ἐλλήνων διὰ θαλάσσης, ὅτε ὅλοι οἱ κάτοικοι κατέφυγον εἰς τὰ πέριξ ὄρη μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν, ἠχμαλώτισαν δὲ καὶ ψυχὰς 108, ἐξαγορασθεῖσας ἔπειτα ὑπὸ τῶν ἄλλων Μαρωνειτῶν διὰ 50,000 γροσιῶν, καὶ ἐπέστρεψαν σῶοι πάντες· εἰς δὲ ἐπλεόνασε, γεννηθεῖς ἐν τῷ πλοίῳ τῶν ληστῶν, ὁ καὶ ἐτι ζῶν Ἀθανάσιος Καπετάνος ὀνομαζόμενος· τότε ἀπεγύμνωσαν ὅλας ἐν γένει τὰς οἰκίας, ἀπαγαγόντες πᾶν τὸ προστυχὸν πολυτιμὸν τε καὶ μὴ, διότι, ὡς λέγουσιν ἤλθον ὑπὲρ τὰ δέκα πειρατικὰ πλοῖα ἐν τῷ λιμένι Μαρωνείας.

Μέχρι τῆς σήμερον ἔδεται ὑπὸ τῶν ἐντοπίων τῆς νέας μετοικήσεως, ἄσμά τι ὀνομαζόμενον «τραγοῦδι τῆς παλαιόχωρας» προσωποποιημένον, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἀνήκει ἐν μέρει εἰς τὴν παλαιὰν ἐποχὴν τῆς ἀλώσεως αὐτῆς ἐκ διαφόρων ἐθνῶν, ῥωμαίων, φράγγων καὶ ὀθωμανῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὀθωμανῶν ὅτε ὁ Σουλτάν Μουράτ ἔστησε τὴν ἔδραν τοῦ εἰς Ἀδριανούπολιν, ὅλα τὰ μέρη τῆς Θράκης ταῦτα, ὡς καὶ οἱ πατέρες τοῦ ἀγίου ὄρους, προσήνεγκον τὴν ὑποταγὴν τῶν αὐτοπροαιρέτως, προῖδόντες τὴν μέλλουσαν αὐτῶν πτῶσιν, ὥστε πόλεμος δὲν ἐγένεν ἐνταῦθα τῶν ὀθωμανῶν καὶ Μαρωνειτῶν· νὰ ἦναι ἄραγε ἄσμα ἐρωτικὸν συντεθειμένον καὶ πεπλασμένον οὕτως, μὲ χαρακτῆρα πολεμικόν, μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν εἰς τοὺς τούρκους; ἀλλὰ καὶ ἐν πολλαῖς καιρικαῖς περιστάσεσιν ὡς καὶ τὸ 1821 ἀκόμη, οἱ Μαρωνεῖται ἐπροστατεύοντο ὑπὸ τῶν τότε τιμαριωτικῶς

κατεχόντων καὶ διοικούντων τὰ μέρη ταῦτα Τιμαριούχων Δερεμπέϊδων καὶ ὕστερον Ἀγχιάνιδων· ἢ θὰ εἶναι ἐτι παλαιότερον καὶ ἡλλαξαν ὕστερον τὰ ὀνόματα καὶ τὰς λέξεις.

Τὸ ἄσμα τοῦτο ἔχει ὡς ἐξῆς:

» "Ενας κοντὸς Γιανίτζαρος ἔβαλλε μαῦρα
 » ῥοῦχα καὶ καλογέρεψε,
 » Τὸ Κάστρο τρογυρίζει καὶ παρακαλεῖ,
 » Κατέβα κόρη κατέβα νὰ ῥίξης τὰ κλειδιά,
 » (Ν' ἀνοίξης τὸν καλόγηρο ἢ τὸν παπᾶ),
 » Ἐγὼ δὲν κατεβαίνω καὶ πλανέβομαι,
 » Ἀνίσως κ' εἶμαι πλάνος καὶ πλανέβοσαι,
 » Σ' τὸ σπαθὶ νὰ λάχω καὶ στή μαχαιρογιά,
 » Κ' ἡ κόρη ξεπλανεύτικε κ' ἔρριξε τὰ κλειδιά,
 » "Οσο ν' ἀνοίξ' ἡ πόρτα χίλι' ἐμπήκανε,
 » κι' ὅσο νὰ καλανοίξη τὸ κάστρο γέμισε,
 » κ' ἡ κόρ' ἀπὸ τὸ φόβο κι' ἀπ' τὴν ἐντροπή,
 » ἀπ' ὑψηλὰ ἐκρέμνισε καὶ χαμηλὰ ξεψύχησε.»

Ἡ ἑπαρχία τῆς Μαρωνείας πολιτικῶς (διοικητικῶς) ἀνήκει εἰς τοὺς ἐξῆς Νομοὺς ἢ Καζάδες τρίτης τάξεως, ἢ Καϊμακαμάτα καλούμενα:

- α'. τὸν τῆς Γιμουρτζίνης,
- β'. τὸν τῶν Φερρῶν καὶ Μάκρης,
- γ'. τὸν τοῦ Δαρὶ-Δερέ,
- δ'. τὸν τῆς Σαμοθράκης, καὶ
- ε'. τὸν τῆς Θάσου.

Α'. ΝΟΜΟΣ Η ΚΑΖΑΣ ΓΙΜΟΥΡΤΖΙΝΗΣ

α'. Η ΝΕΑ ΜΑΡΩΝΕΙΑ (α)

Εἰς τὸν Νομὸν ἢ Καζὰν τοῦτον ἀνήκει καὶ ἡ παλαιὰ καὶ ἡ νέα Μαρωνεία, ἀποικία οὖσα τῆς παλαιᾶς, ὥς ἐρρέθη ἀνωτέρω· κατοικεῖται ἐκ καθαρᾶς Ἑλληνικῆς φυλῆς, λαλούσης τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, μὲ καθαρὰν προφορὰν καὶ φθόγγον· κατ' ἀρχὰς αἱ οἰκίαι ἦσαν ταπεινῶς ἐκτισμέναι, καὶ ἐπάγγελμα τῶν κατοίκων ἦτον ἡ τε κ τ ο ν ι κ ῆ, κεραμοπλαστικὴ

(α) Τουρκιστὶ ὀνομάζεται Μαρουνία καὶ Μαρούλια, κεῖται δὲ ἐπὶ λοφίσκων πετρωδῶν, ἔχουσα πρὸς βορρᾶν ὑψηλότερα ὄρη, κατάφυτα ἐκ πρῖνων.

καὶ ἡ γεωργικὴ, ἀκολουθῶς δὲ ἀναπτυχθέντες ξενιτεύονται ἤδη πάντες, διενεργοῦντες πρὸ πάντων τὸ ἐμπόριον τῶν καπνῶν (νικοτιανῆς) εἰς διάφορα μέρη, ὡς Κωνσταντινουπόλεως, ἄλλης Τουρκίας, Αἰγύπτου, Ῥωσσίας καὶ ἄλλων μερῶν προμηθευόμενοι τὸ πλεῖστον ἐμπόρευμα τοῦ εἵδους τούτου ἐκ τῆς γείτονος ἐπαρχίας τῶν Γενιτζῶν (Γένιτζε-Καρά-Σοῦ), ἐκ Καβάλλας, Δράμας, καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας (Σαμψούντος)· ἡ καλειτέρα δὲ ποιότητος αὐτοῦ τοῦ εἵδους εὐρίσκεται εἰς τὸν Καζᾶν Γένιτζε, ὅθεν προμηθεύονται καὶ διὰ πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης.

Ἡ μικρὰ αὕτη κώμη Μαρώνεια, ἀλλὰ κομψή κατὰ τὰς οἰκοδομὰς σήμερον (ἐσχάτως ἀνανεωθείσας καὶ ὁλονὲν κομψευομένας), εἶναι ἐκτισμένη εἰς τοὺς πρόποδας ὁρέων ἐπὶ λόφων πετρωδῶν, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, ἔχουσα ἐστραμμένα τὰ βλέμματα πρὸς μεσημβρίαν διὰ τὸ ὑγιεινόν, εὐήλιον καὶ προσήλιον, καθότι καὶ οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοι ἡμῶν, εἶχον μεγάλην φροντίδα τοῦ νὰ ἔχωσι τὰς τῶν πόλεων τῶν ὄψεις πρὸς μεσημβρίαν.

(Ἴδε Πλούταρχον περὶ Πολυπραγμοσύνης).

Ἡ γῆ τῆς Μαρωνείας εἶναι στερεὰ καὶ πετρώδης ἢ λεπτόγειος, οὐδέποτε ὑπὸ σεισμῶν προσβάλλεται ὁ τόπος, μόνον ὑπὸ μικρῶν ἀντανακλαστικῶν δονήσεων ἐνίοτε ἐπηρεάζεται· οἱ κάτοικοί εἰσι φίλεργοι καταγινόμενοι, καθόσον τὸ ἐπιτρέπει αὐτοῖς ὁ μικρὸς κύκλος, καὶ εἰς τὴν γεωργίαν, κηπουρικὴν, δενδροφυτείαν, ἀμπελουργίαν, κτηνοτροφίαν, καὶ μεταξουργίαν· ὁ τόπος προϊόντα δὲν δύναται νὰ μεταφέρῃ ἄλλαχού, διότι τὰ ἐξαγόμενα εἰσιν ὀλίγα ἔνεκεν τῆς ἀνυδρίας τοῦ τόπου (α), πολλὰ μάλιστα τῶν τροφίμων προμηθεύεται ἐκ τῶν περιχώρων. Ὑπάρχουν οἰκίαι 350 περίπου μικραὶ μεγάλαι, ψυχαὶ δὲ σχεδὸν 2,000. Ὁ ρησκευία μόνῃ ἢ ὀρθόδοξος Ἀνατολική. Ἑκκλησίαι δύο κομψόταται ἡ τοῦ προδρόμου, καὶ ἡ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

Ἐπὶ τοσοῦτον οἱ κάτοικοι τῆς κώμης ταύτης εἰσι φιλοπάτριδες, ὥστε, μολονότι, πάντες σχεδὸν ξενιτεύονται ἐκ τρυφερᾶς ἡλικίας χάριν τοῦ ἐμπορίου τῶν, μετὰ τὴν πρόσηβον ἡλικίαν ἐπανερχόμενοι ἐκ τῶν διαφόρων μερῶν, ὅπου εἰσι διασκορπισμένοι, νυμφεύονται ἐν αὐτῇ, «παπούτζι ἀπ' τὸν τόπον μου κι' ἄς εἴν' καὶ μπαλωμένο»· ἡ δὲ πολυτέλεια καὶ διαφθορά τῆς Εὐρώπης, δὲν μετεφέρθη οὔτε εἰσῆχθη ἔτι· ὁ δὲ πρῶην Γεωργὸς ἐκτὸς τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος τὸν ἔμπορον ἐπαγγελλόμενος, ἐπιστρέφων πρὸς καιρὸν ἐν τῇ ἑαυτοῦ παροικίᾳ καὶ πατρίδι, δὲν διστάζει, ὅπως ἐπαναλάβῃ τὰ πρῶτα αὐτοῦ ἔργα, ὡς τὸ τοῦ ξυλοκόπου, γεωργοῦ, ἀμπελουργοῦ ἢ ἰχθυοθήρα, καὶ πάλιν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ μεταβαίνων ἐξακολουθεῖ τὸ ἐπὶκτητον

(α) Ἐν ποτάμιον μόνον ὑπάρχει τὸ τοῦ Πλατανίτου καλούμενον.

αὐτοῦ ἐπάγγελμα· ἔτι οἱ κάτοικοι τῆς κώμης ταύτης διακρίνονται διὰ τῆς αὐστηρᾶς αὐτῶν ἠθικῆς τιμιότητος, καὶ διὰ τὸ φιλήσυχον αὐτῶν.

Κυριώτερα καταστήματα ἱερὰ, ἐκτὸς τῶν εἰρημένων δὺν ἐκκλησιῶν, ὑπάρχει ἐν τῇ παλαιᾷ χώρᾳ νεόδμητος ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους, ἐγκαινιασθεῖσα τὸ 1866. Φυλακὴ Ὑγειονομικὴ εἰς τὸ περιαιγιάλιον ἐκ δὺν φυλάκων, λεγομένων βιγλατόρων ἐκ τῆς λέξεως βιγλίζω, ἐξ οὗ καὶ βίγλα, τοὔτεστι μακρὰν βλέπειν, καὶ σκοπεύειν, σκοπός. Τὸ παράλιον τῆς παλαιᾶς χώρας, πάντοτε μὲν, πρὸ πάντων δὲ τὸν Ἰούλιον μῆνα κατοικεῖται ἐν πολλαῖς καλύβαις ἑαριναῖς, ὑπὸ πολλῶν οἰκογενειῶν, ἔνθα κατέρχονται διὰ ν' ἀπολαύσωσιν ἐκ τοῦ πλησίον τὰ μαγευτικὰ τῆς θαλασσίας αὔρας κάλλη, καὶ ἐξακολουθήσωσι συνεχῇ θαλάσσια λουτρά πρὸς εὐεξίαν τοῦ σώματος· παρομοίως καὶ ἐκ τῶν γειτνιαζόντων πέριξ μερῶν προσέρχονται πολλοὶ οἰκογενειαδὸν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Κατὰ τὸν Ἰούλιον μῆνα δὲν παύει ἀπὸ τοῦ νὰ πνέῃ καθ' ἐκάστην ὁ ὥραιος καὶ δροσερὸς Ζέφεϊρος, συγκιρνῶν τὰ εἰς ἄλλα μέρη κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον κυνικά καύματα· ἡ αἰθρία καὶ γαληνιαία θάλασσα μὲ τὰ ἡσύχως κινούμενα ἐκ τοῦ δροσεροῦ Ζεφεΐρου κύματα, παριστῶσιν ὅλως μαγευτικὴν θέαν, πρὸς δὲ καὶ ἡ ἐν εἵδει ὥραιου τάπητος ἐστρωμένη ἀμμωδία, καὶ ὁ πλήρης διαφόρων ὀστρακοδέρμων μαλακίων καὶ ἰχθύων κολπίσκος.

Εὐμοιρεῖ ἔτι ἡ κώμη τῆς νῦν Μαρωνείας, ἐκ μιᾶς νεοδμήτου κομφῆς καὶ ἐκτεταμένης Σχολῆς (1865 ἀνοικοδομηθείσης), ἥς τὸ κάτω πάτωμα ἀπαρτίζει τὴν ἀλληλοδιδασκικὴν, τὸ δὲ ἄνω τὴν ἐλληνικὴν Σχολήν, διευθυνομένης ἀμφοτέρας ὑπὸ φιλομούσου ἐφορίας τῆς λεγομένης ἀδελφοτότης, ἥτις συνεμάχησε πρὸ δὺν ἐτῶν ἤδη, καὶ ἀναπληροῖ ὅλας τὰς ἐλλείψεις αὐτῆς, πληρώνουσα τοὺς διδασκάλους, καὶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως προμηθεύουσα διάφορα διδακτικά βιβλία, ἐξ ὧν πολλὰ διανέμονται δωρεὰν τοῖς ἀπόροις τῶν μαθητῶν· ὁ τοιοῦτος συνασπισμός, καὶ ἡ τοιαύτη τῆς ἀδελφότητος ἐνέργεια, δύναται τῷ ὄντι νὰ πληρώσῃ διὰ τὴν Μαρωνεϊαν τὴν ὡραιότεραν σελίδα τῶν ἐπαινῶν συγκρινομένην πρὸς τὰς γειτνιαζούσας ἄλλας κώμας καὶ πόλεις.

Ἐχουν ἔτι ἰδιαιτερον ταχυδρομόν ἀνέκαθεν, ὃς τις ἅπαξ τοῦ μηνὸς (α) τακτικῶς πηγαινοέρχεται εἰς Κων/πολιν, καὶ διὰ τοῦ μέσου τούτου συγκοινωνεῖ διὰ θαλάσσης ἢ Μαρώνεια μὲ ὅλα τὰ μέρη

(α) Πρὸς δὺν δὲ ἤδη ἐτῶν δὶς τοῦ μηνός, δὺν κυρατζίδες λεγόμενοι, καὶ ὑπὸ τῆς Δημογεροντίας ἐπὶ ἐγγυήσει διοριζόμενοι, ἀκολουθοῦν τακτικῶς τὰς γραμμάς των μέχρι Κωνσταντινουπόλεως.

τοῦ κόσμου μέσον Κωνσταντινουπόλεως· ὑπάρχουν καὶ ἕτεροι κυρα-
τζίδες καθ' ἑβδομάδα πηγαινοερχόμενοι εἰς Γένιτζε καὶ Γι-
μουρτζίνα.

Ἐν Μαρωνεῖα ἐγίνετο πάντοτε ἀπαξ τῆς ἑβδομάδος παζάρι κατὰ
Κυριακὴν· ἐπὶ δὲ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου κ. Θεοκλή-
του (1864) μετεβλήθη τὸ Σάββατον· καὶ κάθε τετάρτην ἔτι τῆς ἑβδομάδος
γίνεται μισὸ παζάρι· ἐν τοῖς παζαρίοις τούτοις μεταφέρουσι καὶ πωλοῦσιν
ἐκ τῶν περιχώρων διάφορα ἐδώδιμα ὡς σίτον, κριθήν, ἄλευρα, καὶ τὰ τού-
τοις ὁμοία· κοσμεῖται ἔτι ἡ κώμη αὕτη ἀπὸ ἐξ Νερομύλους κτῆμα τῶν
ἐντοπίων.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀγορᾶς ὑπάρχουν δύο Κρήναι (καὶ πλάτανοι πέριξ),
τῶν ὁποίων τὸ ὕδωρ γλυκύτατον, ῥέει νυχθημερόν· εἰς τὴν μίαν τούτων
τὴν κάτω βρύσιν λεγομένην δις τοῦ ἔτους τῇ ἐπιφωσκούσῃ πάντο-
τε, προστρέχουσι πάντες μικροὶ μεγάλοι καὶ νίπτονται κατ' ἀρχαίαν
παράδοσιν· α'. τῆς Ἀναλήψεως ἑξημέρωμα ὡς ἀλεξητήριον
πάσης πληγῆς καὶ παντὸς μολυσμοῦ· β'. τῆς Μεταμορφώσεως (Σω-
τήρος), πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς καὶ σώματος ὡς λέγουσι, τὸ ἔθιμον τοῦτο
γίνεται μέχρι τῆς σήμερον· ὡς καὶ τὸ ἔθιμον, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει εἰς ὅλα
τὰ μέρη, ὅπου κατοικοῦν Ἕλληνες τοῦ ν' ἀνάπτωσι πυρὰς τὴν 28 Αὐγού-
στου καὶ νὰ τὰς πηδῶσιν (εἰς τιμὴν τῶν Ἑφαιστίων), ἐνταῦθα τὸ ἔθιμον
τοῦτο γίνεται τὴν 31 Ἰουλίου (α). Εἰς τὸ ἄνω καὶ πλάγιον δεξιὸν μέρος
τῆς Κρήνης ταύτης εὕρηται τεμάχιον ἐκ Γρανίτου λίθου μὲ ἀνορθόγραφον
ἐπιγραφὴν καὶ ταύτην δυσανάγνωστον τοιαύτην (β):

ΟC ΕΚΤΟΥΤΟΥ ΕΣΤΗΣΕΝ ΕΡΓΩΝ
ΕΝ ΧΡΟΝΟΙΣ ΤΕΣΑΡΑΣ ΚΑΙ ΤΕΤΡΑΚΙΣ
ΔΕΚΑ ΥΠΕΒΟΥΣΙ ΚΕ
ΠΡΟΣ ΓΕ ΕΝΑΚΟΣΙΑ ΚΑΙ ΧΙ
ΛΙΟΙΣ ΕΙΚΟΙC

Σημ. Ἡ εἰρημένη ἐπιγραφὴ καὶ πέτρα ἡ μετεφέρθη ἄλλοθεν ποθεν
ἀντὶ πέτρας, ἡ ὅπερ πιθανώτερον ἐτέθη εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ὑπὸ
τῶν κτητόρων· ἡ δὲ ἀναφερομένη χρονολογία εἶναι ἀπὸ κτ' ἰσ' ε' ῥω-
μης (1944), ἥτις ἔγινε τὸ 753 π.χ. καὶ 1,870 μ.χ. γίνονται τὰ ἔτη ἀπὸ κτί-

(α) Καθ' ἣν ἡμέραν ἐγράφομεν τὸ μέρος τοῦτο, ἦν ἡμέρα τοῦ ἐθίμου τούτου, τὰ
δὲ παιδιά ἀνάψαντα ἐμπρηστικὰς ὕλας πέριξ τῆς κατοικίας μου, μικροῦ δεῖν μᾶς ἐπεμπον
εἰς τὴν ἀθανασίαν.

(β) Ὅλαι αἱ ἐν Μαρωνεῖα εὗρισκόμεναι ἐπιγραφαὶ εἰσιν ὀρθογραμμέναι καὶ καλλι-
γραμμέναι, αὕτη δὲ μαρτυρεῖ ὅτι εἶναι ὡς ἀνωτέρω ἀναφέρω 679 ἐτῶν.

σεως Ῥώμης 2,623, ἐὰν δὲ ἀφαιρέσωμεν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ	2,362
τὴν ἀναφερομένην χρονολογίαν ἐν τῷ εἰρημένῳ ἐπιγράμματι,	1,944
εὐρίσκομεν ἔτη ἀπὸ κτίσεως τῆς πηγῆς ταύτης	0,679

679: ἔτη ὥστε ὑπῆρχεν ἡ Κρήνη αὕτη 322 ἔτη πρὶν ἀποικήσουν ὧδε ἐκ τῆς παλαιᾶς Μαρωνείας, ἡμπορεῖ νὰ κατῴκουν καὶ τινες πρότερον εἰς ποταπὰς καλύβας, διότι δεικνύονται μέχρι τῆς σήμερον πατροπαραδότως δύο οἰκίαι αἱ ἀρχαιότεραι, ἐνταῦθα, οἱ δὲ κάτοικοι τῆς παλαιᾶς Μαρωνείας συσχετιζόμενοι πάντοτε μὲ τοὺς ἐν ταῖς ποταπαῖς καλύβαις οἰκούντας, παρακινήθεντες ἀπόκησαν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον πάντες τῷ 1,513 μ.χ. δι' αἵτίας ἀνέφερον ἀνωτέρω.

Σημ. Ὅσοι μέχρι τῆς σήμερον, ἔχουσι κτήματα ἐλαιῶνων ὡς κληρονομίαν πατροπαράδοτον καὶ διαδοχικὴν εἰς τὴν παλαιόχωραν, οὗτοι εἰσὶν καὶ οἱ ἀπόγονοι τῶν ἀποικισάντων ἐκεῖθεν διότι τὰ οἰκογενειακά των ἐπίθετα ἐδῶ δὲν ἔχουν συνήθειαν νὰ τὰ ἀλλάζουν, τὰ δὲ ἐν παλαιοχώρᾳ πανάρχαια κτήματα καὶ Κρήναι διετήρησαν τὰ ὀνόματα μέχρι τοῦ νῦν τῶν τότε κτητόρων.

Σχεδὸν αὐτοδιοικοῦμενοι οἱ κάτοικοι τῆς νῦν Μαρωνείας κυβερνῶνται ὑπὸ Δημογεροντίας καὶ ἐνὸς Προέδρου Προεστῶτος λεγομένου, οἵτινες ἐτησίως ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν ἄλλων κατοίκων.

Ὁ Κατὰ καιρὸν Μητροπολίτης ἐπισκέπτεται τὴν παλαιὰν αὐτοῦ πρωτεύουσαν ἀπαξ τοῦ ἔτους, ἡμέραν τοῦ νέου Χριστιανικοῦ ἔτους, καὶ ἱεουργεῖ ἐν ταῖς ἀγίαις αὐτοῦ Ἐκκλησίαις διέρχεται ὁ Μητροπολίτης καὶ κατ' Ἰούλιον ἐπανακάμπτων ἐκ τῶν νήσων Θάσου καὶ Σαμοθράκης, καὶ διαμένων ἐπὶ τινὰς ἡμέρας θεωρεῖ τὰς τυχὸν παρεμπιπτούσας τῶν κατοίκων ἐκκλ. ὑποθέσεις, καὶ ἀπέρχεται εἰς τὴν νέαν αὐτοῦ πρωτεύουσαν.

β'. ΧΩΡΙΟΝ ΧΑΤΖΙΛΑΡΙ'

Μίαν ὥραν μακρὰν τῆς Μαρωνείας πρὸς τὸ μεσημβρινοδυτικὸν μέρος, κεῖται τὸ χωρίον Χατζιλάρι' κατοικεῖται ἐκ χριστιανῶν καὶ μωαμεθανῶν, μὲ Ἐκκλησίαν νεόδμητον οἱ κάτοικοι χριστιανοὶ συμποσούμενοι εἰς 60 οἰκίας χριστιανικάς, καὶ 10 τουρκικάς, ὁμιλοῦσι τὴν βουλγαρικὴν γλῶσσαν ὁ δὲ κατὰ καιρὸν ἐφημέριος τοῦ χωρίου διδάσκει καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἰσὶ πάντες Γεωργοὶ καὶ ἄνθρωποι φιλήσυχoi. Πρὸ 30 ἡδὴ ἔτων τὸ χωρίον τοῦτο κατφεῖτο ἐξ ὀθωμανῶν τὸ πλεῖστον, ἀλλ' ἡ στρατολογία ἀφ' ἐνός, καὶ ἡ ὀκνηρία αὐτῶν ἀποδεκατίσασα αὐτούς,

1. Σήμερα ὀνομάζεται Προσκυνητές.

ἔμειναν τόσοι ὀλίγοι, ὑπερισχύσαντος τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου, τὸ ὁποῖον καθ' ἑκάστην ἐπαυξάνεται καὶ κραταιοῦται.

Σημ. Ἐπειδὴ πρόκειται τοῦ λοιποῦ νὰ περιγράψωμεν πολλὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας κατοικοῦμενα ἐκ Βουλγάρων κρίνομεν καλὸν νὰ προτάξωμεν τὴν παροῦσαν σημείωσιν, καθὼς χρήσιμον τοῖς ἀναγνώσταις:

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ προπαγάνδα τῶν Βουλγαριστῶν (ἦτοι ἐχθρῶν τοῦ Βουλγαρικοῦ ἔθνους), ἐπηρέασε καὶ τὴν ἐπαρχίαν ταύτην τῆς Μαρωνείας ἐξαποστέλλουσα καθ' ἑκάστην εἰς ὅλα τὰ βουλγαρικὰ χωρία ἀποστόλους, κατηχούντας τοὺς μέχρι τοῦδε φιλησύχους καὶ ἀγαθοὺς τούτους ἀνθρώπους, ν' ἀποσκιρτήσωσιν ἐκ τῆς ἐπαρχίας ταύτης, καὶ ἐνωθῶσι μετὰ τῶν ἄλλων Βουλγαριστικῶν ἐπισκοπῶν τῶν καθηρημένων ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἐπισκόπων, ὀνειρευομένων τῶν μὲν Πατριαρχικοῦς Θρόνους, τῶν δὲ βουλγαρικὰ βασιλεία, ὥς πρό τινων ἔτι μηνῶν κομητάτον τι ἐν Βλαχία, ἐκήρυξεν εἰς τὰς ἐφημερίδας ἐν εἰδει ἀναφορᾶς πρὸς τὸν Σουλτάνον, νὰ κηρύξῃ τὴν Βουλγαρίαν βασιλείον ὑποτεταγμένον εἰς τὸν Σουλτάνον.

Πρὸ τινων ἐτῶν ἔτι ἐκ τοῦ ἀ λ ὅ γ ο υ αὐτῶν μίσους πρὸς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Γραικικὸν ἔθνος, ὁμᾶς βουλγάρων ἀποσκιρτήσασα ἐκ τῆς μητρὸς Μ. Ἐκκλησίας ἠνώθη μετὰ τοῦ Πάπα, ὀνομασθέντες Οὐνίται (ἐνωτικοί), ἐσύστησαν καὶ ναὸν ἐν Κων/πόλει καὶ Πατριάρχην διὰ φερμανίου, ἀλλὰ περιφρονηθέντες ὑπὸ τῶν ἀληθῶς Βουλγάρων, ἐπανήλθον εἰς τὰ πάτρια ὁμοθυμαδόν. Ἐσχάτως ἔτι ἔλαβον ἕτερον φερμάνιον ν' ἀποχωρισθῶσι τῆς Μ. Ἐκκλησίας 15 ἐπαρχίαι βουλγαρικαὶ ἔχουσαι ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἓξ α ρ χ ο ν ὑποκείμενον τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ, ἧς ἐζητήθη ἡ Ἐ π ι κ ῦ ρ ω σ ι ς, ἀλλ' αὕτη ἀπήντησεν, ὅτι τὸ τοιοῦτον δὲν εἶναι ἔργον αὐτῆς μόνης, ἀλλ' ο ἰ κ ο υ μ ε ν ι κ ῆ ς Σ υ ν ὀ δ ο υ τῶν Ὁ ρ θ ο - δ ὄ ξ ω ν, ἦτις καὶ μόνῃ δύναται ν' ἀποφανθῇ περὶ τούτου, καὶ οὕτως ἐναυάγησε καὶ τὸ σχέδιόν των τοῦτο (α).

Ἐτέρα Σημ. Ὅσα βουλγαρικὰ χωρία ὑπάρχουν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μαρωνείας, εἰσὶ πάντα ἐξελληνισμένα, ἀναγινώσκουσι καὶ γράφουσιν ἑλληνιστί, ἐν ταῖς ἐκκλησίαις αὐτῶν, σχολείοις, καὶ ἐν ταῖς δοσοληψίαις πάσαις αὐτῶν· καὶ εἰς μὲν τὰ μικρότερα τούτων, οἱ κατὰ καιρὸν ἐφημέριοι διδάσκουσι τοὺς παῖδας αὐτῶν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα τοῦ γράφειν ἀναγινώσκειν καὶ ἀριθμεῖν, εἰς δὲ τὰ μεγαλείτερα ὑπάρχουν ἰδιαιτέροι διδάσκαλοι· οἱ

(α) Ἐσχάτως ἀνέγνωμεν εἰς τὰς ἐφημερίδας, ὅτι ἡ Ὁθωμ. Κυβέρνησις συγκατετέθη εἰς τὴν συγκάλεσιν Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῶν Ὁρθοδόξων, οἱ δὲ Βουλγαρισταί, φοβηθέντες μὴν ὑποπέσωσιν εἰς τὰς ἀράς καὶ τ' ἀναθέματα τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ θείων Πατέρων ἀνεφέρθησαν εἰς τὴν Ὑψ. Πύλιν, ζητοῦντες νὰ ἐμποδισθῇ αὕτη ἡ Σύνοδος· πλατύτερον θέλομεν ἀναφέρει τὰ περαιτέρω εἰς τὴν ὑφ' ἡμῶν, ὅσον οὔπου ἐκδοθησομένην Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν τοῦ 19. αἰῶνος.

δὲ κατὰ καιρὸν Μητροπολίται προστατεύουσι καὶ περιθάλλουσι τὰ σχολεῖα, προσφέροντες καὶ ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν ἐπιχορηγήσεως συνδρομάς.

γ'. ΧΩΡΙΟΝ ΚΟΥΣΛΑΝΛΙ Η ΞΥΛΑΓΑΝΗ

Ἀπέχον τοῦ ἄνω Χατζιλαρίου ὥρας δύο, καὶ θεωρεῖται τὸ μέρος τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Μαρωνείας εἰς Γιμουρτζιναν¹ κατοικεῖται ἐξ ὀρθοδόξων χριστιανῶν, ἐπίσης ὁμιλούντων τὴν βουλγαρικὴν γλῶσσαν, συνισταμένων ἐξ οἰκιῶν 100. Ἐπάγγελμα τῶν κατοίκων ἐστὶν ἡ Γεωργία. Ὑπάρχει νεόδμητος ἐκκλησία καὶ σχολεῖον κοινόν.

δ'. ΤΖΙΑΔΙΡΛΙ

Ἀπέχει 4 ὥρας τῆς Μαρωνείας, εἰς τὸ ὀπισθεν πρὸς βορρᾶν καὶ περὶ αὐτῆς² οἱ κάτοικοι εἰσιν ὅλοι χριστιανοὶ τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος³· ὑπάρχει ἐκκλησία νεόδμητος. Ἔργον τῶν κατοίκων ἡ Γεωργία· οἰκίαι ἑκατὸν (150) πεντήκοντα⁴ καὶ σχολεῖον κοινόν.

Σημ. Εἰς ἅπασαν τὴν ἐπαρχίαν Μαρωνείας, θεία ἀβρωγῇ, δὲν ὑπάρχουν ἄλλων χριστιανικῶν αἱρέσεων ἄνθρωποι, πρὸς μολυσμὸν τῆς ἀθωότητος.

ε'. ΚΑΡΑΓΑΤΖ-ΚΙΟ¹

Ἀπέχει τοῦ ἁνωτέρω 2 ὥρας, οἱ κάτοικοι ὅλοι χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι, κατοικοῦντες εἰς 60 οἰκίας. Μὲ ἐκκλησίαν νεόδμητον² καὶ σχολεῖον κοινόν.

ς'. ΚΑΡΑ-ΚΟΥΡΤΖΑΛΙ

Ἀπέχει δύο ὥρας μακρὰν τῆς Μαρωνείας, πρὸς τὸ ὀπισθεν αὐτῆς μέρος, ἐπὶ ὠραιότητος καὶ εὐφορωτάτης πεδιάδος³ κατοικεῖται ἐκ 50 χριστιανικῶν οἰκιῶν⁴· ἐπάγγελμα τῶν κατοίκων ἡ Γεωργία· ὁμιλοῦσι βουλγαριστί· ἔχουν νεόδμητον ἐκκλησίαν καὶ κοινόν σχολεῖον⁵· ἀπέχει τῆς Γιμουρτζίνης ὥρας ἕξ.

ζ'. ΣΟΦΟΥΛΑΡ Η ΜΙΛΙΟΣ

Καὶ τοῦτο ὀπισθεν τῆς Μαρωνείας ἐπὶ τῆς αὐτῆς εὐφόρου πεδιάδος,

-
1. Ἡ σημερινὴ Στρώμη.
 2. Ἡ σημερινὴ Διώνη.
 3. Ἡ σημερινὴ Κρωβόλη.
 4. Τώρα ὀνομάζεται Ἀσκητές.

οί κάτοικοι ὅλοι γεωργοὶ καὶ ποιμένες, ἀπέχει τῆς Μαρωνείας δύο ὥρας· κατοικεῖται ἐξ 20 χριστιανικῶν καὶ 10 τουρκικῶν οἰκιῶν· ὁμιλοῦσι βουλγαριστί· οἱ κάτοικοι ἐκκλησιάζονται εἰς Καρά-Κουρτζαλί $\frac{1}{4}$ ὥρας ἀπέχον ἀπὸ τούτου.

η'. ΚΙΟΥΤΖΟΥΚ-ΚΙΟΪ'

Τὸ χωρίον τοῦτο ἀπέχον τῆς Ξυλαγανῆς 1 $\frac{1}{2}$ ὥραν, καὶ τῆς Γιμουρτζίνης $\frac{1}{2}$ ὥραν, κατοικεῖται ἐξ 80 χριστιανικῶν οἰκιῶν, ὁμιλοῦντων ἀπάντων τὴν καθαρὰν ἑλληνικὴν· εἰσὶ πάντες εὐποροὶ, καθὼ φιλεργότεροὶ τῶν γειτόνων τῶν· ἔχουσι νεόδμητον ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, πανηγυρίζοντες δις τοῦ ἔτους, τὴν 2 Μαΐου καὶ τὴν 18 Ἰανουαρίου, ὅτε παρευρίσκεται καὶ ὁ κατὰ καιρὸν Μητροπολίτης Ἱερουργῶν, ὡς καὶ πολὺ πλῆθος τῶν πέριξ χωρίων, πόλεων καὶ κωμῶν προσέρχεται.

Σημ. Οἱ κατὰ καιρὸν Μητροπολίται καθ' ὠρισμένας ἡμέρας καὶ ὥρας τοῦ ἔτους, περιέρχονται τὴν ἐπαρχίαν αὐτῶν ἅπασαν, εὐλογοῦντες καὶ ἀγιάζοντες τὸ ποίμνιον αὐτῶν· πρὸς δὲ θεωροῦσι καὶ τὰς τυχόν παρεμπιπτούσας ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις τῶν χριστιανῶν.

θ'. ΓΙΜΟΥΡΤΖΙΝΑ Η ΓΚΙΟΥΜΟΥΛΤΖΙΝΑ'

Ἡ νῦν πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας, πάλαι ὀνομαζομένη Μαξιμιανούπολις, ἦτον ὅπου σήμερον τὸ Ἄ κ - Σ ο ὕ, $\frac{1}{2}$ ὥραν μακρὰν τῆς νῦν Γιμουρτζίνης, πρὸς δυτικομεσημβρίαν αὐτῆς. Εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ ἑκτενοῦς πεδιάδος, περιορίζεται πρὸς βορρᾶν ἐκ τῶν ὁρέων τῆς Ῥοδόπης, πρὸς μεσημβρίαν ἐκ τῆς θαλάσσης (4 ὥρας ἀπεχούσης ταύτης), ἐκ δυσμῶν καὶ ἀνατολῶν, ἐκ πεδίου ἑκτενοῦς, εὐφόρου, ἐνύδρου, ἀλλὰ καὶ βαλτώδους, ἐνεκα τῶν πολλῶν ὑδάτων· ἔχει ἐξοχὰς τερπνοτάτας καὶ μάλιστα ἡ ὅλως φυσικὴ καὶ ἀχειροποίητος θέα τοῦ Μολλά-Ὁμέρ, ὁμοιάζει πολὺ ἐκεῖνα τὰ χειροποίητα δάση τῆς Λειψίας, μὲ τὴν διαφορὰν μόνον ὅτι δὲν ἐκτείνονται εἰς μακρὸν διάστημα ὡς ἐκεῖνα· ὁ δρόμος τοῦ μέρους τούτου διωρθώθη ἐσχάτως ὑπὸ τέκτονος ἐκ Κων/πόλεως σταλέντος, κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σχέδιον σύνδεσμος ἐνθεν καὶ ἐνθεν, παρεμφέρει ὀλίγον πρὸς τὰ Μπουλεβάρια τῶν Παρισίων.

Ὑπάρχουν πέριξ τῆς νῦν Γιμουρτζίνης πάμπολλοι κῆποι, ἀμπελῶνες, συκαμινεοφυτεῖαι εἰς ἀπεράντους ἐκτάσεις $\frac{1}{2}$ -2-3 ὥρας διαρκοῦσαι· ἐνταῦθα ἀναπολεῖ τις τὸν νοῦν εἰς τὴν ὁλόφυτον Γερμανίαν, Βιέννην, τὸ

1. Τὸ σημερινὸ Κόσμοιο.

2. Ἡ Κομοτηνὴ.

παραρρήνειον Δουκάτον Βάδεν-Βάδεν, καὶ πολλὰ ἄλλα εὐρωπαϊκὰ μέρη.

Καθόσον ἀφορᾷ τὴν νέαν ὀνομασίαν Γκιμουρ(λ)τζίναν, φαίνεται νὰ ὑπῆρχε τὸ πάλαι χωρίον τι ἀνθρακῶν εἰς τὸ μέρος τοῦτο· διότι οἱ τουρκοὶ κολουῦρ καλοῦσι τοὺς ἀνθρακας· ἔτι καὶ σήμερον ὑπάρχει πλῆθος ἀνθράκων καιομένων εἰς τὰ πέριξ χωρία καὶ εὐθυνώτατα πωλουμένων ἐν τῇ ἀγορᾷ.

Ὑπάρχουν νομαὶ ἢ βοσκαὶ πάμπολλαι, ἐνθα διατρέφονται πολλότατα εἶδη ζώων χρησίμων εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, ὡς βοῶν, βουβάλων, προβάτων, αἰγῶν κτλ.

Ὁ τόπος ἐξάγει σῖτον, κριθήν, οἶνους, σίκαλιν, δέρματα ζώων, ἀραβόσιτον, ἅτινα προϊόντα μεταφέρονται εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διὰ πλοίων πολλῶν τόνων χωριτικότητος, ἐκ τοῦ μικροῦ λιμένος Μουμπαγιά καὶ Καραγατζίου φορτωνομένων· ἔτι ἐξάγει ὁ τόπος μεταξανεῖς μυθῶδη ποσὰ ὀκάδων, μόνον δὲ εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη, ἐνεκεν τῆς ἐπελθούσης νόσου εἰς τὸ εἶδος τοῦτο, ἐξάγεται ὀλιγωτέρα ποσότης μετάξης ἢ πρότερον.

Τὸ ἡμισυ τῆς ἀγορᾶς (τζιαρσίου) τῆς Γιμουρτζίνης διεφθάρη ἐκ πυρκαϊᾶς (1867), ἀνηγέρθη δὲ ἤδη κομψοτάτη καὶ ὠραιότατη κατ' εὐρωπαϊκὸν σχέδιον· ἡ δὲ ἑκτασις τῆς ὅλης ἀγορᾶς ἔχει περιφέρειαν $\frac{3}{4}$ ὥρ. ἢ καὶ ὥραν ὅλην χθιζῶς βαίνων.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως ταύτης ὑπάρχει φρούριον τῶν Γαινουέων ἢ Γενοβέζων, ἔχον μεγάλην περιοχὴν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κατοικοῦσιν ὑπὲρ τὰς 100 οἰκογενείας Ἰουδαϊκαὶ μόνον. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ φρουρίου ἐστὶ λίαν ἀκάθαρτον, μολονότι ὑπάρχουν ἀρκετὰ φρέατα ἐντὸς, ἀλλὰ κατὰ τὴν κοινήν παροιμίαν «βρωμᾷ ὄβριδς κι' ἂν τὰ 'χει, βρωμᾷ κι' ἂν δὲν τὰ 'χει».

Ἡ πόλις αὕτη κατοικεῖται ἐξ Ἰουδαίων, Μωαμεθανῶν, Ἀρμενίων, Χριστιανῶν Ὁρθοδόξων, καὶ Ἀθιγγάνων (τζεγγενὲ καὶ Κυπτὶ τοῦτέστιν Αἰγυπτίων ὑπὸ τῶν τούρκων καλουμένων) (α).

Διαιρεῖται ἡ πόλις Γιμουρτζίνα εἰς συνοικίας ἢ μαχαλάδες (ἐκ τῆς τουρκ. λέξεως μαχάλ-μέρος)· κυριώτεροί εἰσιν ἡ τοῦ Βαρωσίου (οὕτω

(α) Τὸ σκηνιτικὸν τοῦτο ἔθνος διεσκορπισμένον εἰς ὅλην τὴν Τουρκίαν καὶ Εὐρώπην, κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς κατὰγεται ἐξ Ἰνδιῶν, τῆς φυλῆς τζιανδαλά, τὸ ὅποιον ἐθεώρουν ὡς βρωμερὸν καὶ ἐναγὲς οἱ ἄλλοι Ἰνδοί, ἀποφεύγοντες τὴν μετ' αὐτοῦ σχέσιν καὶ συγκοινωνίαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ ἂν τις ἡγγίζεν αὐτοὺς ἐνμίξεν δι' ἐμολύνετο· φαίνεται αὕτη νὰ εἶναι ἡ αἰτία τοῦ τε σκηνιτικοῦ βίου αὐτῶν καὶ τῆς διασπορᾶς τῶν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Καὶ ἐπειδὴ ἐν τινὶ ὑπομνήματι (1859) ἡμῶν ἐπιγραφομένῳ «Περὶ τῶν κατὰ τὴν Νύσσα ν διαλειπόντων πυρετῶν» ἀναφέρομεν ἐν ἐκτάσει τὰ περὶ τοῦ ἔθνους τοῦτου, διὰ τοῦτο δὲν ἐκτεινόμεθα ἐνταῦθα· πλείοτερον. Πάντες προσποιοῦνται πρεσβεύοντες τὴν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν, ἐν ᾗ Κράτει διαβιοῦσιν, ἀλλ' ἐν τῷ κρυπτῷ πάντες εἰσι πυρολάτραι, ὥς περ καὶ οἱ σκηνίται Φλοκατῖνοι, Καρακατζιανέοι, καὶ οἱ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Τουρκμένιδες.

καλοῦσιν οἱ τοῦρκοι τὰς χριστιανικὰς συνοικίας)· ἡ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἡ τῶν Ἀρμενίων, ἡ τῆς νέας συνοικίας (Γενί-μαχαλέ), ἡ τῆς ἐξοχῆς (Κίρ-μαχαλέ), ἡ τῆς τῶν Ἰουδαίων (ἐντὸς τοῦ τείχους κατοικοῦντων μετὰ συναγωγῆς), ἡ τῆς τῶν Τούρκων, μὲ πολλὴν ἑκτασιν καὶ μὲ πολλὰ τεμένη αὐτῶν· πρὸς δὲ καὶ ἐνὸς λουτροῦ· καὶ ἡ τῆς τῶν Γύφτων.

α'. Ἡ συνοικία τῶν Χριστιανῶν (Βάρως), κτισμένη κατὰ τὸ πανάρχαιον σχέδιον ὧν τῶν τουρκικῶν πόλεων, κατοικεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων, ἐντιμότερων, καὶ εὐγενεστέρων οἰκογενειῶν τῆς πόλεως ταύτης, μὲ δρόμους στενοὺς καὶ ἀκανονίστους. Διαχωρίζεται ἡ πόλις εἰς δύο ὑπ' αὐλακες ἐπιπολαίου ἢ ρύακος, ἡ ὁποία τὸ θέρος εἶναι ξηρά, καθ' ὅλον δὲ τὸν χειμῶνα διατρέχει ἀφθονον ὕδωρ, καὶ ἐνίοτε πλημμυρεῖ (ὑπὸ τῶν ἐντοπίων καλεῖται τουρκιστὶ Τζάι) (α) ὑπάρχουν ἐπὶ τούτου ξύλινοι γέφυραι πολλαί, καὶ μάλιστα ἡ μακρὰ ξύλινος γέφυρα 110 βημάτων τὸ μῆκος, ἡ ὑπ' ἐμοῦ ὀνομασθεῖσα ὁ δὲ τῶν μακάρων· καθότι ταύτην διερχόμενοι φθάνομεν εἰς τὸ χριστιανικὸν νεκροταφεῖον· καὶ ἡ λίθινος γέφυρα (Τάσσ-κιοπρουσοῦ)· εἰς ἓν μέρος τοῦ ρύακος τούτου ὑπάρχουν πολλὰ βυρσοδεψεῖα (Ταβάκ-χανές), ὅπου κατεργάζονται καλλίστης ποιότητος δέρματα, ὅλοι δὲ οἱ βυρσοδέψαι εἰσὶν ὀθωμανοί.

Ὅλοι ἐν γένει οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης, δὲν ἔχουν τὴν αὐτὴν καταγωγὴν, εἰσὶν ἐκ διαφόρων περιχώρων, καὶ μακρόθεν ἐλθόντες, ὥστε εἰσέτι δὲν ἀφωμοιώθησαν εἰς ἓν κρᾶμα ἢ εἰς μίαν ζύμην, καθότι πρὸ ὀλίγων ἡδὴ ἐτῶν ἀπέκησαν εἰς τὸ μέρος τοῦτο· διὸ καὶ δὲν δύνανται ἔτι ν' ἀπαρτίσωσι τελείαν, σύμφωνον, ὁμόφωνον, ὁμόφρονα, καὶ ὁμοίαν ἡθῶν καὶ ἐθίμων κοινωνίαν, ἕκαστος ἔτι κρατεῖ τὰ ἴδια τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἥθη καὶ ἔθιμα· τοῦτο, τὸ ὁποῖον ζητεῖται εἰς ὅλας τὰς καλὰς κοινωνίας, θὰ γίνῃ ἐνταῦθα μετὰ ἑκατὸν ἔτη.

Ἐν τῇ συνοικίᾳ ταύτῃ τοῦ Βαρωσίου, ὑπάρχει ἡ τε Μητρόπολις καὶ ἡ Μητροπολιτικὴ Ἐκκλησία (β), ἐντὸς ταύτης φυλάττεται καὶ κοιμᾶται τὸν νήδυμον ὕπνον, ἡ πολύτιμος βιβλιοθήκη τοῦ ἀοιδίου καὶ σοφοῦ Μητροπολίτου ἁγίου Μαρωνείας κ. Κυρίλλου, τὴν ὁποίαν ἡ Μ. Ἐκκλησία ἐδῶρσεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην (1863).

Ἡ Μητρόπολις, ἥτοι, ἡ κατοικία τοῦ κατὰ καιρὸν Μητροπολίτου, ἐκτίσθη δαπάναις τῆς Ὁρθοδόξου κοινότητος, ἀπάσης τῆς ἐπαρχίας, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἀοιδίου Μητροπολίτου κ. Δανιήλ· περιέχει δὲ εἰς τὸ κάτω μέρος τέσσαρα δωμάτια, καὶ εἰς τὸ ἄνω πέντε· ἔτι μαγειρεῖον, σταθλὸν καὶ κηπάριον.

(α) Κάθε 20-30 ἔτη πλημμυρεῖ, καὶ φέρει μεγάλας ζημίας εἰς τοὺς κατοίκους.

(β) Ἐνταῦθα ἀπέθανεν καὶ ἐτάφη 1863 ὁ Μητροπολίτης Μαρωνείας κ. Κύριλλος, ἐν τῷ νάρθηκι τῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τὸν περίβολον τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ὑπάρχουσιν ἡ Ἀλληλοδιδακτική καὶ Ἑλληνική σχολή, πρὸς δὲ καὶ Παρθεναγωγεῖον.

β'. Ἡ δὲ συνοικία τοῦ ἁγίου Γεωργίου εἶναι ἐπίσης ἐκτεταμένη, ἀπέχουσα λεπτά τινα τῆς τοῦ Βαρωσίου· ἔχουσα ἐκκλησίαν νεόδμητον καὶ μεγαλοπρεπῆ, ἀνακαινισθεῖσαν πρὸ δύο ἐτῶν· οἱ κάτοικοι τῆς συνοικίας ταύτης ἀμιλλώμενοι πρὸς τοὺς Βαρωσινούς, καὶ χριστιανικῶ φιλοτίμῳ πόθῳ κινηθέντες, ἐσύστησαν ἐσχάτως ἐν τῇ συνοικίᾳ αὐτῶν ἀλληλοδιδακτικὴν καὶ ἑλληνικὴν Σχολήν, ἴσως δὲ συστήσουν κατόπιν καὶ Παρθεναγωγεῖον.

γ'. Ὅπισθεν τῆς συνοικίας ταύτης, πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν μέρος, ὑπάρχει ἡ Συνοικία τῶν Ἀρμενίων, συνισταμένη ἐξ 70 οἰκίων περὶπου, μιᾶς ἐκκλησίας καὶ Σχολῆς αὐτῶν, (α) καὶ περίξ ἐκ πολλοτάτων κήπων καὶ δενδροφυτειῶν κεκοσμημένη· κεῖται εἰς τὸ ὑψηλότερον καὶ εὐαερότερον μέρος τῆς Γιμουρτζίνης. Ὅλα τὰ κατοικοῦντα ἔθνη τὴν πόλιν ταύτην εὐποροῦσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον· διότι εἰσὶ φίλεργα, φιλόπονα, εὐσεβῆ, ἀλλ' ὀλίγον φιλόμουσα.

Τερψικάρδιον καὶ τερψιλαρύγγιον γλύκισμα κατασκευάζεται ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν διασημοτέρων τῆς πόλεως ταύτης, ὁ λεγόμενος Γιρμίκ-χελβασί, οἱ δὲ Μαρωνεῖται (τὴν πατρίδα οὐχὶ δὲ τῷ δόγματι) κατασκευάζουσι τὸν λεγόμενον Νισεστὲ-χελβασί, ἀμφοτέρω δὲ γίνονται μετ' ἀμιμήτου δεξιότητος.

Ὑπάρχουν ἐν Γιμουρτζίνῃ καὶ ἄλλαι ἀγοραί, ὡς τὸ Ἐλμά-παζάρι (μῆλων ἀγορά)· τὸ Ἄτ-παζάρι (ἵππων ἀγορά), εἰς τὸ τελευταῖον ἐτησίως ἔρχονται ἐκ πολλῶν καὶ μεμακρυσμένων μερῶν ἔμποροι, ἀγοράζοντες ἵππους, ἡμιόνους καὶ ὄνους, διότι γίνεται ἐτησίως τὴν ἡμέραν τῶν Βαΐων Πανήγυρις μεγάλη τῶν ζώων, διαρκοῦσα 3-4 ἑβδομάδας κατὰ συνέχειαν.

Καθ' ὅλην τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν δὲν ὑπάρχει ἄλλο μέρος, τὸ ὁποῖον νὰ ἐξάγῃ ἀστραγάλια (λεπλεβί) καλλιτέρας ποιότητος, καὶ εἰς μυθώδη ποσά, ὡς ἡ πόλις αὕτη, ἅτινα πωλούμενα μεταφέρονται εἰς ὅλην τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, Βουλγαρίαν, Βοσνίαν καὶ Σερβίαν.

Ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, ἐκτὸς τῆς συγκοινωνίας, τὴν ὁποίαν ἔχει μετὰ τοῦ Π. Λαγῶ καὶ Μουμπαγιά διὰ θαλάσσης, διέρχεται καὶ ταχυδρομεῖον ξηρᾶς ἁπαξ τῆς ἑβδομάδος μέχρι Κων/πόλεως καὶ Θεσσαλονίκης, διακλαδούμενον καὶ συγκοινωνοῦν μὲ πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς εὐρ. Τουρκίας.

Ἐκ παλαιτάτων χρόνων, ἐγένετο ἐν τῇ πόλει ταύτῃ παζάρι ἡμέραν Κυριακῇ, καθ' ἣν οἱ χριστιανοὶ ἠναγκάζοντο ν' ἀφίνωσι τὰς νενο-

(α) Πάντες οἱ ἐν Γιμουρτζίνῃ Ἀρμένιοι εἰσὶν ἀποικοὶ ἐξ Ἀδριανουπόλεως, οἵτινες ἀπὸ 50 ἡδὴ ἐτῶν ἤρχισαν νὰ κατοικῶσι τὴν Γιμουρτζίναν.

μισμένας αὐτῶν ἐξαγνίσεις καὶ προσευχάς, ἵνα παρευρεθῶσιν ἐν τοῖς ἐμπο-
ρικοῖς καταστήμασιν αὐτῶν· ἀλλὰ τῇ συνεργείᾳ (1864) τοῦ ἀοιδίμου Μη-
τροπολίτου κ. Θεοκλήτου μετεβλήθη εἰς ἡμέραν τ ρ ί τ η ν.

Κατοικεῖται ἡ πόλις ἀπὸ 600 περίπου χριστιανικὰς οἰκίας, συμπερι-
λαμβανομένων καὶ τῶν ἀρμενικῶν· ὑπὲρ δὲ τὰς 1.500 ὀθωμανικὰς· 40 γυ-
φτικὰς· χωριστὰ δὲ αἱ ἐν τῷ τείχει οἰκίαι τῶν Ἰουδαίων, ἃς τινὰς ἀνωτέρω
διελάβομεν.

Ἐχει ἡ πόλις περίξ πολλοὺς νερομύλους ἐπαρκοῦντας, οὐ μόνον εἰς
τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ εἰς πολλῶν πέριξ χωρίων· διότι ὑπάρ-
χουν ἐν Γιμουρτζίνῃ ἄφθονοι ὑδάτων πηγαί, καὶ ποταμίσκων, ἅτινα κατέρ-
χονται ἐκ τῶν παρακειμένων ὀρέων· ἐκτὸς τούτου ἅμα ὡς σκάψη τις δὺν
πήχεων βάθος θὰ εὕρῃ ὕδωρ πόσιμον (α).

Ἐπάρχει κτίριον ἐκτεταμένον τὸ Νομαρχεῖον (κονάκι), ἐν τῷ περι-
βόλῳ αὐτοῦ καὶ νεόδμητος σ τ ρ α τ ῶ ν, καὶ δ ι ε ὕ θ υ ν σ ι ς Τ η λ ε -
γ ρ ά φ ω ν· πρὸς βορρᾶν καὶ πλησίον τοῦ Νομαρχείου ἐκτίσθη (1866)
τουρκικὸν Γ υ μ ν ά σ ι ο ν (μεκτέπι-βουσδιέ), ἐνθα διδάσκονται τὴν Ἀ-
ραβικὴν καὶ Περσικὴν γλῶσσαν πολλοὶ ὀθωμανόπαιδες, ὑπὸ διδασκάλων
ἐκ Κωνσταντινουπόλεως παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ἀποσταλέντων.

Διευθύνεται ὁ Ν ο μ ὸ ς οὗτος, ὑπὸ Νομάρχου τρίτης τάξεως, καλου-
μένου Κ α ῖ μ α κ ά μ η (τοποτηρητοῦ), ὃς τις ὑπῆκει ἀμέσως εἰς τὸν
τῆς β'. τάξεως Νομὸν Καλλι(ου)πόλεως, καὶ ἐκεῖνος δὲ εἰς τὸν τῆς α'.
τάξεως Νομάρχην, ἡ Βιλαέτ (πρότερον ἐλέγετο Ἐγλαέτ)-πασασὶ τῆς Ἀ-
δριανουπόλεως.

ι'. ΚΑΛΑΪΤΖΙ-ΔΕΡΕΪ

Ἀπέχει 6 ὥρας τῆς Γιμουρτζίνης, κείμενον τὸ χωρίον τοῦτο ἀνατο-
λικῶς ταύτης· σύγκειται ἐξ 150 χριστιανικῶν οἰκιῶν· οἱ κάτοικοι ὁμιλοῦσι
βουλγαριστί· ὑπάρχει ἐκκλησία καὶ κοινὸν σχολεῖον· ἀπέχει τῆς Μάκρης
3 ὥρας.

ια'. ΧΙΡΚΑΣΪ

Τὸ χωρίον τοῦτο ἀπέχει τῆς Γιμουρτζίνης 7 ὥρας· ἀπαρτίζεται ἐξ 100

(α) Ἄπαντα τὰ ὕδατα τῆς πόλεως ταύτης εἰσὶ γλυκύτατα.

1. Πρόκειται γιὰ τὸ χωριὸν Κασσιτερά πού ἐγκαταλείφθηκε στὴν περίοδο 1946-49 καὶ
ἐρειπώθηκε σήμερον ἐντελῶς. Σῶζεται μόνον ἡ Ἐκκλησία του καὶ ἓνα σπίτι στὴν αὐλὴ τῆς.

2. Ἡ σημερινὴ Κίρκη.

χριστιανικῶν οἰκιῶν· ὁμιλοῦσιν ἑλληνιστί· ἔχουσιν ἐκκλησίαν, καὶ σχολεῖον κοινόν.

ιβ'. KIZILAP¹

Ἀπέχει 5 ὥρας τῆς Γιμουρτζίνης· σύγκειται ἐκ 30 χριστιανικῶν οἰκιῶν· ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον εἰσέτι δὲν ἀπήκτησεν ἕως οὗ προσευξήσῃ ὁ πληθυσμὸς τῶν κατοίκων του καὶ ἐνδυναμωθῇ ὑλικῶς, ἥδη δὲ ἐξοικονομεῖται ἐκ τοῦ παρακειμένου χωρίου.

ιγ'. ΣΙΤΖΙΑΝΛΙ²

Τὸ Σιτζιανλί ἀπέχει 6 ὥρας τῆς Γιμουρτζίνης· πάντες εἰσὶ ποιμένες καὶ Γεωργοί· φημίζονται καὶ ὡς ἄριστοι κατζίκοκλέπται παρὰ τῶν γειτόνων τῶν· περιέχει ὄσας οἰκίας χριστιανικὰς 180· ἔχει ἔτι ἐκκλησίαν, καὶ σχολεῖον· κοινόν.

ιδ'. ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ³

Τὸ χωρίον τοῦτο ἀπέχει τῆς Γιμουρτζίνης 6 ὥρας· μὲ οἰκίας χριστιανικὰς ὄσας 90· ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον κοινόν· οἱ κάτοικοι πάντες γεωργοί, ὡς καὶ εἰς ὅλα τὰ προηγούμενα Χωρία.

ιε'. ΠΙΑΣΟΟΥΤ⁴

Πέντε ὥρας ἀπέχει τῆς Γιμουρτζίνης, σύγκειται ἐκ 15 χριστιανικῶν οἰκιῶν μόνον· ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον διὰ τὴν σμικρότητά του δὲν ἀπέκτησεν ἔτι, ὡς καὶ τὸ κατωτέρω, ἀλλ' ἐκκλησιάζονται εἰς τὰ πλησιόχωρα.

ις'. ΛΕΦΕΤΖΙΑΕΡ⁵

Ἀπέχει τῆς πρωτευούσης δύο ὥρας, οἱ κάτοικοί εἰσι πάντες γεωργοί· περιέχει οἰκίας χριστιανικὰς 15-19.

1. Τὸ σημερινὸ Κίζαρι.

2. Μετονομάσθηκε σὲ Ποντίκια, ἐγκαταλείφθηκε καὶ σήμερα ὑπάρχουν ἐλάχιστα ἑρείπια.

3. Ἐγκαταλείφθηκε καὶ σήμερα μόνον ἑρείπιά του ὑπάρχουν.

4. Τὸ σημερινὸ Ἰάσιο.

5. Τὸ σημερινὸ Λοφάριο.

ιζ'. ΓΡΙΤΖΑΝ-ΑΣΑΡ¹

Ἀπέχει τῆς πρωτευούσης 3 ὥρας· κεῖται εἰς τοὺς πρόποδας ὄρους τινος, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὁποίου, ὑπάρχουν λείψανα ἀρχαίων τειχῶν, καὶ κατάψυχρον ὕδωρ· ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χωρίου διέρχεται ποταμίσκος ξηραίνόμενος τὸ θέρος· ὑπάρχει ἐκκλησία καὶ σχολεῖον κοινόν· κατοικεῖται ἐκ 50 χριστιανικῶν οἰκιῶν, εἶναι εἰς θέσιν ὑψηλὴν καὶ τερπνὴν.

ιη'. ΚΟΖΛΟΥ-ΚΙΟ-Ι²

Κεῖται πρὸς βορρᾶν τῆς Γιμουρτζίνης, καὶ ἀπέχει ταύτης μίαν ὥραν· κεῖται ἐπὶ ἀνωφεροῦς, καὶ τερπνοτάτου συσκίου πεδίου· οἱ κάτοικοι ὅλοι γεωργοί· ἔχουν νεόδμητον ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον κοινόν· κατοικεῖται ἐκ 30 χριστιανικῶν οἰκιῶν· ἐντεῦθεν πηγάζει τὸ ποτάμι (Τζάι) τῆς Γιμουρτζίνης.

ιβ'. ΔΕΡΕ-ΚΙΟ-Ι³

Πλησίον τοῦ εἰρημένου, ἀπέχει τῆς Γιμουρτζίνης δύο ὥρας· σύγκειται ἐξ 20 χριστιανικῶν οἰκιῶν· οἱ κάτοικοι ἐκκλησιάζονται εἰς τὴν τοῦ εἰρημένου χωρίου ἐκκλησίαν, θεωροῦνται ἀμφότερα μία ἡμερία.

κ'. ΠΛΑΤ-ΚΙΟ-Ι⁴

Πλησίον τῆς Γιμουρτζίνης, μίαν ὥραν ἀπέχον ταύτης· ὑπάρχει καὶ ἐκκλησία, κατοικεῖται ἐκ 38 χριστιανικῶν οἰκιῶν.

κα'. ΣΟΥΣΟΥΡ-ΚΙΟ-Ι⁵

Κατοικεῖται ἐκ 36 οἰκιῶν χριστιανικῶν, πλησίον τοῦ ἀνωτέρω, μετ' ἐκκλησίας.

κβ'. ΚΙΡΣΑΡΤΖΑ⁶

Κατοικεῖται ἐκ 16 χριστιανικῶν οἰκιῶν· πλησίον τοῦ ἀνωτέρω.

-
1. Ἡ σημερινὴ Γρατινή.
 2. Ἡ σημερινὴ Καρυδιά.
 3. Ἡ σημερινὴ Πάνδροσος.
 4. Τὸ σημερινὸ χωριὸ Ἀσώματοι.
 5. Ὁ σημερινὸς Σώστης.
 6. Ἡ σημερινὴ Μεσσούνη.

ΚΥ'. ΦΑΤΙΡ-ΓΙΑΚΑΣ'

Πλησίον τοῦ εἰρημένου· κατοικεῖται ἐκ 15 χριστιανικῶν οἰκιῶν.

ΚΔ'. ΚΙΡ-ΤΖΙΦΛΙΚ'

Πλησίον τοῦ ἀνωτέρω· κατοικεῖται ἐκ 10 χριστιανικῶν οἰκιῶν.

Σημ. Τὸ Πλάτ-κιοῖ, Σουσοῦρ-κιοῖ, Κίρ-σάρτζα, Φατίρ-Γιακάς, καὶ Κίρ-τζιφλίκ, συνεκκλησιάζονται εἰς τὰς ἄνω δύο ἐκκλησίας, ἐνθα ἱερατεύει εἰς ἑφημέριος εἰς ὅλα ταῦτα, καθὼ μικρά, ἡ δὲ ἀπόστασις ὅλων αὐτῶν ἀπὸ τε τῆς πρωτεύουσας Γιμουρτζίνης, καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἐστὶν ἀπὸ 1-2 ὥρας· ὅλοι εἰσὶ γεωργοί.

Σημ. ἑτέρα. Ὅλα τὰ χωρία Γιμουρτζίνης τὰ χριστιανικά, ἅτινα μέχρι τοῦδε περιεγράψαμεν (παρελείψαμεν ὅλα τὰ τουρκικά ὡς μὴ συνάδοντα πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν), ὡς καὶ τὰ τῶν Φεβρῶν, ἅτινα παρακατιόντες θέλομεν ἀπαριθμήσει, κεῖνται εἰς τοὺς πρὸς μεσημβρίαν πρόποδας τοῦ ὄρους τῆς Ῥοδόπης, καὶ μακρὰν ὄντα τῆς θαλάσσης ἀπὸ 1-10 ὥρας, ὁ δὲ Δαρι-δερεὺς ἀπέχει 16 ὥρας τῆς θαλάσσης.

Ἑτέρα Σημ. Εἰς τὸν Καζᾶν τοῦτον πλησίον τῆς Γιμουρτζίνης ὑπάρχουν καὶ τρία τζιφλίκια κατοικοῦμενα ὑπὸ χριστιανῶν· τὸ Ἐβρὲν-κιοῖ³, Δενι-ζλέρ⁴, καὶ Ὀρτατζί⁵.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Β'. ΝΟΜΟΣ Η ΚΑΖΑΣ ΔΑΡΙ-ΔΕΡΕ'

ΤΟ ΔΑΡΙ-ΔΕΡΕ ἀπέχει τῆς Γιμουρτζίνης 14 ὥρας, καὶ εἶναι μακρὰν τῆς θαλάσσης 16 ὥρας· ἐξ ὅλου τούτου τοῦ Κ α ζ ᾱ χριστιανοὶ ὑπάρχουν μόνον εἰς τὴν πρωτεύουσαν ταύτην 120 χριστιανικαὶ οἰκίαι, καὶ 200 οἰκίαι μωαμεθανῶν· ὅλα δὲ τὰ πέριξ αὐτοῦ χωρία ἐπὶ τῶν ὁρέων τῆς Ῥοδόπης

1. Τσιφλίκι μεταξὺ τοῦ σημερινοῦ Αἰγείρου καὶ τῆς Μονῆς Φανερωμένης στῇ θέσῃ τοῦ Ἀμπελουργικοῦ Σταθμοῦ. Δὲν ὑπάρχει σήμερα.

2. Τσιφλίκι μεταξὺ Ν. Καλλίστης καὶ Παλλαδίου. Δὲν ὑπάρχει σήμερα.

3. Ὁ σημερινὸς Ἑβρεῖνος.

4. Ἡ σημερινὴ Πελαγία.

5. Ἡ σημερινὴ Ἀμβροσία.

6. Βρίσκεται στὸ τμήμα τῆς Ῥοδόπης ποὺ σήμερα ἀνήκει στὴν Βουλγαρία.

κείμενα, ὡς καὶ τὸ Δαρὶ-δερέ, κατοικοῦνται ὑπ' ὀθωμανῶν (α)· οἱ κάτοικοι ζῶσιν ἐκ τε τῆς γεωργίας καὶ ἄλλων χειροτεχνημάτων, ἐργαζόμενοι τάπητας, κιλίμια, μακατλίκια καὶ ἄλλα ἀξια μνείας ἐκ μαλλίου ἐργόχειρα, καὶ μάλιστα ἡ ὠραία καὶ ἀνεξίτηλος ἐρυθρὰ βαφή τῶν μαλλίνων τούτων ὑφασμάτων καὶ ἀμπάδων (β).

Ἐκ τοῦ μέσου τῆς πόλεως ταύτης διέρχεται ποταμίσκος, ὃς τις τὸ θέρος ξηραίνεται.

Ὑπάρχουν δενδροφυτεῖαι πολλῶν καὶ διαφόρων ὀπωροφόρων δένδρων· μόνον ἀμπελῶνας δὲν ἔχουν, φαίνεται, ὅτι ἐξ αἰτίας τοῦ ψυχροῦ κλίματος νὰ μὴν βλαστήνῃ ἡ ἀμπελος.

Ὑπάρχουν δύο ἐκκλησίαι χριστιανικαί, καὶ ἓν σχολεῖον κοινόν.

Καὶ ἐνταῦθα ὑπάρχει ἔδρα Κ α ῖ μ α κ ά μ η.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Γ'. ΝΟΜΟΣ Η ΚΑΖΑΣ ΦΕΡΡΩΝ

ΚΑΙ ΜΑΚΡΗΣ

Α'. ΤΑ ΦΕΡΡΑ

Τὰ Φεῤῥά ἢ Φεῤῥά (Θράκης), κειμένη πρὸς βορρᾶν τῆς Μάκρης 10 ὥρας ἀπεχούσης ταύτης διὰ ξηρᾶς ἐφ' ἵππου· εἶναι π ρ ω τ ε ὕ ο υ σ α τοῦ νομοῦ τούτου· συμπεριλαμβάνουσα (ἀπὸ ὀκτῶ ἤδη ἐτῶν) καὶ τὸν ποτὲ Καζᾶν χωριστὸν ὄντα τῆς Μάκρης· εἶναι Νομὸς γ'. τάξεως, ὡς καὶ ὁ περιγραφεῖς ἤδη τῆς Γιμουρτζίνης, ἀφ' ἧς ἀπέχει 20 ὥρας, ὑποκείμενος εἰς Καλλι(οῦ)πολιν καὶ Ἀδριανούπολιν, με ἔδραν Κ α ῖ μ α κ ά μ η.

Κατοικεῖται ὑπὸ χριστιανῶν συγκειμένων ἐξ οἰκίων 100, καὶ ὀθωμανῶν, ἐξ οἰκίων 200, καὶ γύφτων ἢ ἀθιγγάνων. Ὑπάρχει μία ἐκκλησία καὶ ἓν

(α) Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ῥοδόπης ἠσπάσθησαν τὸν Μωαμεθανισμόν, φαίνεται, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν· διότι, ὁμιλοῦσιν ὅλοι βουλγαριστί, καὶ φέρουσιν ἐπιθετα οἰκογενειακὰ χριστιανικά, ἔδουσιν ἄνδρες καὶ γυναῖκες βουλγαριστί βουλγαρικά ὀνόματα μέχρι τῆς σήμερον, ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ὀνομάζονται Ἀχρι-γιάννιδες (ἴσως ἀχρεῖοι γιάννιδες, ἢ ἄγριοι ἢ ἀγροῖκοι-Γιάννιδες, ἐκτὸς ἂν ὑπάρχει καμμία παραγωγή ἐκ τοῦ σλαβωνικοῦ ΓΚΟΡΑΤΖ (ὄρος) ὀρεινοὶ Γιάννιδες).

(β) Ἡ λέξις Ἀμπάς εἶναι ἐκ τῆς ἀραβικῆς λέξεως Ἀμποῦ (πατήρ), λέγεται δὲ οὕτω, ἢ διότι τὸ ἡργάζοντο, ἢ διότι τὸ ἐφόρουν οἱ πατέρες (μοναχοί).

ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον. Μεταξὺ τῶν ἐν αὐτῷ ὀθωμανικῶν τεμένων, ὑπάρχει καὶ ἐν μεταβεβλημένον ἀπὸ ἐκκλησίαν.

Ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ κατ' Αὐγουστον μῆνα, γίνεται πανήγυρις περιενδεδυμένη ἡμιεπίσημον χαρακτηῖρα. Ἡ Φερρὰ ἀπέχει τοῦ ποταμοῦ Ἑβρου (Μαρίτζας) $\frac{1}{2}$ ὥραν. Οἱ κάτοικοι Φερρῶν διαβιοῦσιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν, ἐπαγγελλόμενοι διάφορα χειρονακτῶν ἔργα πένοντες· ὁμιλοῦσι τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν οἱ χριστιανοὶ ὥς καὶ οἱ ἐν Γιμουρτζίνῃ.

Τὰ δὲ περὶ τοῦ Καζᾶ τοῦτου χριστιανικά χωρία, ἀνήκοντα ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μαρωνείας, εἰσὶ τὰ ἑξῆς:

α'. ΟΚΟΥΦΙ¹

Ἀπέχει τῶν Φερρῶν μίαν ὥραν· ἔχει ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον κοινόν· κατοικεῖται ἐκ 55 χριστιανικῶν οἰκίδων.

β'. ΠΑΣΜΑΚΤΖΙ²

Ἀπέχει δύο ὥρας τῶν Φερρῶν· μετ' ἐκκλησίαν καὶ κοινὸν σχολεῖον· οἰκίαι χριστιανικαὶ 85.

γ'. ΚΑΒΑΤΖΙ-ΚΙΟ³

Τέσσαρας ὥρας ἀπέχει τῶν Φερρῶν· ἔχει ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον ἀλληλοδιδασκτικόν· κατοικεῖται ἐξ οἰκίδων 250 χριστιανικῶν.

δ'. ΠΙΣΜΑΝ-ΚΙΟ⁴

Πέντε ὥρας ἀπέχει τῶν Φερρῶν· ἔχει σχολεῖον κοινόν καὶ ἐκκλησίαν· κατοικεῖται ἐξ 140 χριστιανικῶν οἰκίδων.

ε'. ΤΕΚΕΣ⁵

Ἀπέχει δύο ὥρας τῶν Φερρῶν· κατοικεῖται ἐξ 20 χριστιανικῶν οἰκίδων, ἀποίκων νέων ὄντων ἐκ τοῦ χωρίου Ταχτατζίκι.

-
1. Ἡ σημερινὴ Λυκόφει.
 2. Τὸ σημερινὸ Τριφύλι.
 3. Ἡ σημερινὴ Λευκίμη.
 4. Ἡ σημερινὴ Μάνθεια.
 5. Ἡ σημερινὴ Ταύρη.

ζ'. ΜΑΡΧΑΜΛΙ'

Ἀπέχει καὶ τοῦτο τῶν Φερρών δύο ὥρας· περιέχει 20 χριστιανικῶν οἰκιῶν, ἀποίκων ὄντων ἐκ τοῦ χωρίου Δουγάν-άσαρ.

Σημ. Ἐπειδὴ τὰ δύο εἰρημένα χωρία δὲν ἔχουσιν ἐκκλησίας ὡς ἐκ τῆς μικρότητός των, ἐκκλησιάζονται οἱ κάτοικοι εἰς τὰ παρακείμενα χωρία, ὅπου ὑπάρχουν ἐκκλησίαι.

ζ'. ΤΑΧΤΑΤΖΙΚΙ'

Ἀπέχει ἑξ ὥρας τῶν Φερρών· με ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον κοινόν· κατοικεῖται ἐκ 55 χριστιανικῶν οἰκιῶν.

η'. ΔΟΥΓΑΝ-ΑΣΑΡ'

Ἀπέχει ἑξ ὥρας τῶν Φερρών· ἔχει ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον ἀλληλοδιδακτικόν, κατοικοῦμενον ἐκ 215 οἰκιῶν χριστιανικῶν.

θ'. ΔΟΜΟΥΖ-ΔΕΡΕ'

Πέντε ὥρας ἀπέχον τῶν Φερρών, ἔχει ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον κοινόν· κατοικεῖται ἐξ 124 χριστιανικῶν οἰκιῶν.

ι'. ΒΑΛΙ-ΚΙΟ-Ι'

Ἀπέχει δύο ὥρας τῶν Φερρών· ἔχει ἐκκλησίαν καὶ ἀλληλοδιδακτικόν σχολεῖον· κατοικεῖται ἐκ 230 χριστιανικῶν οἰκιῶν.

ια'. ΔΟΥΡ-ΒΑΛΙ-ΚΙΟ-Ι'

Μίαν ὥραν μακρὰν τῶν Φερρών ὑπάρχον, ἔχει ἐκκλησίαν καὶ κοινόν σχολεῖον· κατοικεῖται ἐξ 100 χριστιανικῶν οἰκιῶν.

ιβ'. ΛΟΥΤΖΑ-ΚΙΟ-Ι'

Ἀπέχει τρεῖς ὥρας τῶν Φερρών· ἔχει ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον κοινόν·

-
1. Ἡ σημερινὴ Θυμαριά.
 2. Ἐχει ἐγκαταλειφθεῖ μᾶλλον πρὸ τοῦ 1920.
 3. Ἡ σημερινὴ Αἰσύμη.
 4. Ἡ σημερινὴ Νίψα.
 5. Ἡ σημερινὴ Πυλαία.
 6. Τὰ σημερινὰ Λουτρά.

ν ό ν' κατοικεῖται ἐκ 40 χριστιανικῶν οἰκιῶν ἐνταῦθα μακράν τοῦ χωρίου ἡμίσειαν ὥραν ὑπάρχουσι θ ε ι ο ὕ χ ο ι θ ε ρ μ α ἰ π η γ α ἰ ἀναβρύουσαι, ἐνθα εἰσὶ καὶ βωμοὶ ἀρχαῖοι θολωτοί· εἰς τὸ μέρος αὐτὸ συρρέουσι κατ' ἔτος τῇ 21 Μαΐου, ἄπειρον πλῆθος ἀνθρώπων, καὶ ἐμβαίνοντες εἰς τὸ ὕδωρ λούονται, καὶ πίνουνσιν ἀκορέστως ὡς διψαλέοι πρὸς σωματικὴν δῆθεν ὠφέλειαν.

ιγ'. TZAMEPEN'

Ἀπέχει τρεῖς ὥρας τῶν Φεβρών· ἔχει ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον κ ο ι - ν ό ν' κατοικεῖται ἐξ 25 χριστιανικῶν οἰκιῶν.

ιδ'. ΡΟΥΜΤΖΙΟΥΚΙ²

Ἀπέχει μίαν ὥραν τῶν Φεβρών· ἔχει ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον ἀλληλοδιδασκικόν· τὸ πάλαι ὠνομάζετο Τ ρ α ῖ α ν ο ὕ π ο λ ι ς· κατοικεῖται ἐκ 200 χριστιανικῶν οἰκιῶν· ἐνταῦθα ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ὁ Μητροπολίτης Μαρωνείας κ. Ἰωαννίκιος 1838.

ιε'. ΔΕΡΒΕΝΤΙ³

Ἀπέχει τέσσαρας ὥρας τῶν Φεβρών, καὶ 10 ὥρ. ἐκ Γιμουρτζίνης· ἔχει ἐκκλησίαν νεόδμητον λαμπράν, καὶ σχολεῖον κ ο ι ν ό ν' κατοικεῖται ἐξ 160 χριστιανικῶν οἰκιῶν.

Β'. Η ΜΑΚΡΗ

Ἡ Μ ά κ ρ η εὐρίσκεται μακράν τῆς παραλίας 10 λεπτὰ τῆς ὥρας, εἶναι εἰς θέσιν ὠραιωτάτην, κομψοτάτην, καὶ τερπνοτάτην· ποτίζεται ἡ κωμόπολις αὕτη ἐκ δύο ποταμίσκων, ὁ μὲν εἰς τούτων ὁ καὶ μεγαλήτερος, ἐξέρχεται ἐκ μέσου πετρῶν θ ε ρ μ ό ς, πλησίον τοῦ πάλαι ποτὲ μ ε χ κ ε - μ ε (ἱεροῦ κριτηρίου), ὃς τις χυνόμενος εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ψυχραινόμενος μετὰ τὴν ἐκβολὴν του ἐκ τῶν πηγῶν, ποτίζει τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἐλαιοδενδροφυτείας τοῦ τόπου, καὶ γυρίζουσι δι' αὐτοῦ δέκα ν ε ρ ό - μ υ λ ο ι κατὰ σειρὰν εὐρισκόμενοι· ὁ δὲ ἕτερος μικρότερος ἐξερχόμενος

1. Μετονομάσθηκε σὲ Πεδκα.

2. Ὁ σημερινὸς Δωρίσκος.

3. Ὁ σημερινὸς Ἄβαντας.

ἐκ πετρῶν ἐπίσης, ἀλλὰ ψυχρός, ἐκ τοῦ πλαγίου τῆς οἰκίας τοῦ πρώην πενθεροῦ μου κ. Παναγιωτάκη Μανουήλ, καὶ λεγόμενος, νερόν τῆς ἁγίας Κυριακῆς (διότι, ἐξῶθεν τῆς πηγῆς ταύτης εὐρίσκεται παρεκκλήσιον τῆς ἁγίας Κυριακῆς) ποτίζει ὅλους τοὺς κήπους τῆς Μάκρης.

Ἡ Μάκρη ἐξάγει ἐξαιρετοὺς οἶνους, ὥς καὶ ἡ Μαρώνεια, διὸ καὶ τὸ κοινὸν λόγιον:

*«νὰ φάγῃς ψάρι τῆς Μπουρούς,
νὰ πιῇς κρασί τῆς Μάκρης,
καὶ νὰ φιλήσῃς Ξανθιανή,
ποτέ νὰ μὴν ξεχάσῃς».*

Τὸ πάλαι ἡ πόλις αὕτη ὀνομαζομένη Ἀναστασιούπολις, ἐκατοικεῖτο ὑπὸ πολλῶν εὐπόρων κατοίκων, ἐπαγγελλομένων τὸ ἐμπόριον τοῦ καπνοῦ ἐν Κων/πόλει· σύμβολον δὲ τῆς ἀρχαίας αὐτῆς εὐκλείας, δείκνυται μέχρι τῆς σήμερον τὸ λιθόστρωτον τῶν ὁδῶν αὐτῆς.

Ὅπου ὑπῆρχεν ἡ πάλαι ποτὲ ἐπισκοπικὴ κατοικία τοῦ ἐπισκόπου Ἀναστασιουπόλεως, ὑπάρχει σήμερον τὸ ἑλληνο-ἄλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον, καὶ πλησίον τούτου τὸ νεκροταφεῖον τῶν εὐγενῶν.

Ὑπάρχει ἐκκλησία μία, ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας, κομψοτάτη, ὥραιότατη με βασιλικὴν τεκτονικὴν (λεγομένην) τῶν Βυζαντινῶν, πλουσίως κεκοσμημένη με ἄργυρον ὑπὲρ τὰς 300 ὀκάδας, ἀλλὰ γείτονες ὀθωμανοὶ πρό τινων ἐτῶν ἀπεγύμνωσαν ταύτην ἐν νυκτί, καὶ ἔμεινεν ἤδη ἡ πτωχοτέρα πασῶν τῶν ἐπερὶ ἐκκλησιῶν, οὐχ ἦττον ὁμως ἡ μεγαλοπρέπεια αὐτῆς δεικνύει τὸ πρῶην αὐτῆς εὐγενὲς κάλλος.

Πλησίον τῆς ἐκκλησίας ὑπάρχει οἶκος μεγαλοπρεπῆς (ἤδη σεσαθρωμένος), τοῦ μακ. Παναγιώτου Ἀγγέλου Κομήσου, ἐπὶ πολλὰ ἔτη χρηματίσας Δημαρχεῖον (Μουδοῦρ-κοναγί), καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἔτι, ὁ ἐπίτροπος τοῦ Καϊμακάμη Φεβρῶν κατοικεῖ ἐν αὐτῇ· εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας ταύτης ὑπάρχουν δύο πυροβόλα (κανόνια) μικρά, ἅτινα προσελήφθησαν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐκ τινος πλοίου εὐρωπαϊκοῦ ναυαγήσαντος ἐν τῷ λιμένι τῆς πόλεως ταύτης, τὸ ὅποιον ἔφερε φορτίον ἐρίου (μαλίου), καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἔτι πνέοντος νοτίου ἀνέμου ἐξερνᾷ καὶ ἐκπέμπει ἡ θάλασσα εἰς τὸ παράλιον τεμάχια τοῦ ἐρίου ἐκείνου, ἐφ' ὅσον σήπονται ἐν τῷ πυθμένι τῆς θαλάσσης τὰ δέματα.

Ὑπάρχουν ἔτι ἐν Μάκρῃ τρία ὀθωμανικὰ τεμένη, ἐν λουτρὸν ὀθωμανικόν, ἀγορὰ μικρὰ ἐξ ὀλίγων ἐργαστηρίων συγκειμένη, σταθμὸς ταχυδρομείου καὶ πολλαὶ χιλιάδες ἡμέρων ἐλαιοδένδρων.

Ἡ πόλις αὕτη κατοικεῖται ἀπὸ χριστιανοὺς ὀρθοδόξους καὶ ὀθωμανοὺς, ὅλαι αἱ χριστιανικαὶ οἰκίαι ἀριθμοῦνται εἰς 120, αἱ δὲ ὀθωμανικαὶ εἰς 150.

Ὅλη ἡ περιφέρεια τῆς Μάκρης διαβρεχομένη ἐκ τῶν δύο εἰρημένων ποταμίσκων τὴν κάμνει νὰ γίνῃ ἄλλη γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ἐὰν οἱ κάτοικοι αὐτῆς τῆς πλουσίας χώρας, δὲν ἦσαν ὀκνηροὶ καὶ ὅλως ἀφοσιωμένοι εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Βάκχου.

Ὑπάρχει λ ι μ ῆ ν μικρὸς, καὶ πλοῖα μικρὰ ἐντοπίων ὑπὲρ τὰ 10, μετὰ πολλῶν γειτνιαζόντων παραλίων σχέσιν ἔχοντα· ἀλλὰ δυστυχῶς, ὁ κάτοικος τῆς Μάκρης, ἅμα ὡς ἐκ τῶν κόπων του κερδήσῃ μιᾶς ἢ δύο ἐβδομάδων πόρον, πρὶν ἢ καταστρέψῃ τοῦτον ἐν τοῖς οἰνοπωλείοις, καὶ πρὶν ἢ χρεωθῇ ἄλλα τόσα, καὶ πρὶν ἢ ἀχθῇ εἰς τὸ δικαστήριον πρὸς ἀπότισιν τοῦ χρέους του δὲν ἐπανέρχεται εἰς ἐργασίαν· καὶ οὐ μόνον οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι αὐτῆς εὐρίσκονται εἰς τὴν θέσιν ταύτην, ἀλλὰ καὶ οἱ μωαμεθανοί.

Ἄλλοτε ἡ κωμόπολις αὕτη ἀντιπροσωπεύετο διοικητικῶς ὑπὸ Νομάρχου δ'. τᾶξεως (Μουδούρι), ἀλλ' ἡ ὀκνηρία καὶ μέθη τῶν κατοίκων ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτοῦς τὴν ἐδραν ταύτην, καὶ ὑπεβίβασεν ἡ κυβέρνησις εἰς τὴν τ ᾶ ξ ι ν χωρίο υ· ὑπῆρχε καὶ μεχκεμές, καὶ οὗτος ἐξέλιπεν ἐκεῖθεν.

Πρὶν τῆς καταστροφῆς τῶν Γιανιτζάρων (1826), ὑπῆρχεν ἐν Μάκρῃ περίφημος Τεκές (μονὴ ὀθωμανικὴ), τὸν ὁποῖον ὁ Σουλτὰν Μαχμουὺτ β'. συγκατέστρεψε μετὰ τῶν ἱερέων αὐτοῦ· μένει δὲ σήμερον τῆς παλαιᾶς αὐτοῦ μνείας καὶ ἐκτάσεως, σύνορα καὶ σημεῖα καταρρέουσάντων καὶ καταστραφέντων ἤδη τοιχῶν· τὸ ὁποῖον μέρος (ὁ τόπος) πωληθὲν ἡγοράσθη ὑπὸ τοῦ εἰρημένου κ. Π. Μανουήλ, καὶ μένει ἀκαλλιέργητον μέχρι τοῦδε· εἰς τὸ ὑψηλότερον τῆς θέσεως τούτου διαμένει μέχρι τοῦδε μικρὸς Τ ο υ λ - μ π έ ς, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κοιμᾶται ἱερὸς ὀθωμανὸς μπαϊρακτάρης τοῦ τάγματός του· τινὲς δὲ τῶν εὐσεβῶν μωαμεθανῶν προσερχόμενοι προσεύχονται ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ ὡς εἰς ἱερὸν μνημεῖον· ἐξωθεν τοῦ Τουλμπέ τούτου ὑπάρχει σ α ρ κ ο φ ᾶ γ ο ς κενὴ μετ' ἐπιπάματος (καπακίου) ἐκ λίθου γρανίτου, καὶ μ' ἐπιγραφὴν ἐλληνικοῖς γράμμασι γεγλυμμένην, ὅπου φαίνεται νὰ ἐτάφη σῶμα ἢ τέφρα ῥωμαίου τινος Τίτου, καὶ ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τοῦ εἰρημένου Τεκέ ἐχρησίμευεν ὡς ἀποθήκη ὕδατος, πρὸς πλύσιν καὶ καθαρισμὸν τῶν πιστῶν μωαμεθανῶν καθαριζομένων πρὸ τῆς προσευχῆς αὐτῶν, καθότι παρατηροῦμεν εἰς τὸ ἐν ἄκρον τῆς μιᾶς γωνίας τῆς σαρκοφάγου ταύτης ὁ π ῆ ν μετὰ ταῦτα ἀνοιχθεῖσαν.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως ταύτης, ὀπισθεν τοῦ νῦν κονακίου, ὑπάρχουν λείψανα παλαιῶν τοιχῶν, πύργων· ἄλλα ἄξια περιεργίας καὶ περιγραφῆς δὲν παρατηροῦνται ἐν τῇ κωμοπόλει ταύτῃ.

Τὰ δὲ πέριξ τῆς Μάκρης εὐρισκόμενα χωρία, ἀνήκοντά ποτε εἰς τὸν Καζᾶν-Μάκρης, συμπεριλαμβανόμενα δὲ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μαρωνείας εἰσὶ τὰ ἐξῆς:

α'. ΠΟΤΑΜΟΝ'

Μικρόν χωρίον, κατοικούμενον ἐκ (30) τριάκοντα χριστιανικῶν οἰκιῶν· ἔχει ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον κ ο ι ν ό ν.

β'. ΓΕΝΙ-ΚΙΟ-Ι'

Κατοικεῖται ἐξ 105 χριστιανικῶν οἰκιῶν, ἔχει ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον κ ο ι ν ό ν.

γ'. ΤΖΟΒΑΝ-ΚΙΟ-Ι'

Ἀπέχει τῆς Μάκρης δύο ὥρας, καὶ 5 ὥρας τῆς Μαρωνείας· εἶναι εἰς τερπνοτάτην ἐπίπεδον θέσιν· οἱ κάτοικοι ἔχουν πλῆθος βοσκημάτων, προβάτων, αἰγῶν κτλ. εἰσὶ δὲ καὶ γεωργοὶ οἱ πλεῖστοι· κατοικεῖται ὑπὸ 86 χριστιανικῶν οἰκιῶν· ἔχουν ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον κ ο ι ν ό ν· εἰς ὅλα τὰ εἰρημένα χωρία βασιλεύει ἡ Δήμητρα θεὰ τῆς γεωπονίας· οἱ κάτοικοι εἰσιν εἰς ἄκρον φίλεργοι, ἡμεροὶ καὶ φιλήσυχοι καὶ φιλόξενοι καθ' ὑπερβολήν, τὸ μόνον γνῶρισμα τῆς Ἀνατολῆς· Ὁθωμανοί, Βούλγαροι, Ἑλληνες, ὡς καὶ οἱ Γύφτοι καὶ αὐτοὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐνθυμοῦνται τὴν φιλοξενίαν τοῦ πατρὸς των Ἀβραάμ· αἱ οἰκίαι των εἰς Τζοβάν-κιοῖ εἶναι μὲν χθαμαλαὶ καὶ ἐπίγειοι, ἀλλὰ κομψαὶ καὶ ὁποσοῦν καθαραί, καθὼς καὶ εἰς ὅλα τὰ χωρία τῆς θεοσωστού ἐπαρχίας ταύτης.

Σημ. Εἰς ὅλην τὴν ἐπαρχίαν Μαρωνείας ἐντόπιοι ἱερεῖς δὲν ὑπάρχουν· ὅλοι ἐρχόμενοι ἐκ Ζαγορίου (Ἡπείρου), καὶ ἐκ Καστορίας ἐμβατικιάζονται εἰς τὰς διαφόρους ἐκκλησίας τῶν τε πόλεων καὶ χωρίων τὴν 26 Ὀκτωβρίου (τοῦ ἁγίου Δημητρίου), καὶ μετὰ ἐν ἔτος ἡ μένουσι πάλιν εἰς τὰ ἴδια διὰ β'. ἔτος (κατὰ τὴν διάθεσιν τῶν κατοίκων), ἡ μετατίθενται, ἡ ἀναχωροῦν εἰς τὰς πατρίδας των καὶ ἐρχονται ἄλλοι, ἡ καὶ οἱ ἴδιοι πάλιν· ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς ἐπαρχίας ταύτης· ἐντόπιοι ἱερεῖς ὑπάρχουν μόνον, ἐν Μάκρῃ εἰς· ἐν Τζοβάν-κιοῖ εἰς· εἰς Φέρρα καὶ εἰς τὰς νήσους Θάσον, καὶ Σαμοθράκην. Εἰς τὸ ἐξῆς ὅμως εἰς πολλὰ μέρη ἤρχισαν νὰ προδιαθέτουν καὶ προετοιμάζουν νέους διὰ τὸ ἱερατεῖον ἐν ᾧ μέχρι τινὸς καὶ μέχρις ἐσχάτων ἡμερῶν ἐβασίλευε παχυλὴ ἀμάθεια εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῶν χριστιανῶν εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην.

1. Πρόκειται γιὰ τὸ χωριὸ Πόταμος ποῦ σήμερα ἔχει ἐγκαταλειφθεῖ καὶ εἶναι ἐρειπωμένον.

2. Ἡ σημερινὴ Συκορράχη.

Ἔως ἐδῶ ἐτελειώσαμεν τὴν περιγραφὴν ὅλης τῆς Θεοσώστου ἑπαρχίας Μαρωνείας, καθ' ὅσον ἀφεῶρα τὸ ἀνήκον αὐτῇ μέρος ἐν Θράκῃ· ἥδη δὲ μεταβαίνομεν εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν δύο νήσων Σαμοθράκης καὶ Θάσου, τῶν ἀνηκόντων ἐπίσης ἐν τῇ ἀρχιερατικῇ περιφερείᾳ τῆς Μ α ρ ω ν ε ῖ α ς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Δ'. Η ΝΗΣΟΣ ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ

Ἡ νῆσος Σ α μ ο θ ρ ά κ η (τουρκ. Σεμενδρέκ), Σαμοθρητικὴ καὶ Σάμος θρητικὴ νῆσος τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἀντικρὺ τῶν παραλίων τῆς Θράκης, καὶ ἀπέναντι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἑβρου ποταμοῦ. Ἀρχαίῳθεν Δαρδανία καὶ Λευκωσία, 5 ½ μίλια ἀπέχουσα τῆς Αἴνου, καὶ 1 ¾ περίπου τετραγωνικὰ μίλια ἑκτασιν ἔχουσα. Οἱ κάτοικοί εἰσι χριστιανοὶ ὅλοι τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος· κατοικοῦσι σήμερον μόνον εἰς ἓν χωρίον ὅλοι, συγκροτούμενον ἐκ 500 οἰκιῶν, μιᾶς ἐκκλησίας καὶ ἑνὸς σχολείου ἀλληλοδιδασκτικοῦ. Τὸ χωρίον ἀπέχει τοῦ παραλίου μίαν ὥραν.

Ἡ νῆσος αὕτη ἐκκλησιαστικῶς σήμερον ἀνήκει εἰς τὴν ἑπαρχίαν Μαρωνείας (α), ἡ ὀνομασία Σαμοθράκη λέγεται οὕτω, ἢ διότι, εἶναι σιμὰ (πλησίον) τῆς Θράκης, ἢ θὰ εἶναι ἀποικία Σαμίων, εἰς τὴν πλησίον τῆς Θράκης νῆσον ταύτην. Ἡ νῆσος αὕτη ἦν περίφημος τὸ πάλαι διὰ τὰ ἐν αὐτῇ τελούμενα ἱερὰ μυστήρια τῶν Καβείρων (β), ἐνθα συνέβρεον ἑκάστοτε ἐκ διαφόρων χωρῶν καὶ πόλεων πλεῖστοι καὶ ἔξοχοι ἄνδρες διὰ νὰ μυηθῶσιν αὐτά, ἐλπίζοντες δι' αὐτῶν τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς των ἀπὸ παντὸς οἰουδήποτε ἀνομήματος, καὶ αἵσιον ἐπίτευξιν τῶν ἐπιχειρήσεών των· εἰσέτι φαίνονται ἀμυδρά τινα λείψανα τῶν ἀρχαίων ναῶν τῆς κατεσκιασμένα ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ πυκνῶν δασῶν· ὁ κάτοικος αὐτῆς ἑκαλεῖτο Σαμόθραξ καὶ Σαμόθρηξ, νῦν δὲ Σαμοθρακίτης. Οἱ Κάτοικοι αὐτῆς Ἕλληνες ἐνασχολοῦνται ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, μελισσοουργίαν, καὶ ἐλαιοφυτείαν, οὔσα ἐπὶ πολὺ ὀρεινὴ καὶ κεκαλυμμένη ὑπὸ πυκνοτάτων

(α) Πρὸ ὀκτῶ ἐτῶν ἡ νῆσος αὕτη ἦτον ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Καδδῆ τῆς Μάκρης (ὅτε ἡ Μάκρη ἦτο Μουδουρλίκι καὶ εἶχε καὶ Καδδῆν), ἥδη δὲ ἐπέραςεν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Καδδῆ Τενέδου καὶ Δαρδανελλίων.

(β) Οἱ Κάβειροι ἦσαν δαίμονες τινες μυστηριώδεις τρεῖς ἢ δύο μόνον, τῶν ὁποίων ἡ λατρεία εἰσῆχθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τῶν Πελασγῶν εἰς τὴν Σαμοθράκην ἢ ὑπὸ τοῦ Αἰνείου· ἦσαν υἱοὶ τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς Καβείρας θυγατρὸς τοῦ Πρωτέως, παριστανόμενοι μὲ μικρὸν ἀνάστημα, καὶ μὲ Πριαπῶδη (μεγάλα καὶ ἐξέχοντα) γεννητικὰ μόρια.

καί σκιερών δρυμῶν, ἐνθα εὐρηται ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς αὐτῆς παραλίας ἡ πολίχνη Κάστρον καλουμένη, ἔχουσα μικρὸν λιμένα· οἱ κάτοικοι ἔχοντες περίπου 15 πλοιάρια, ἐνεργοῦσι μικρὸν ἐμπόριον αἰγοδερμάτων, τυρῶν ἐξαισίων (ὡς αἱ λεγόμεναι οὐρδαι τῶν Ἰωαννίνων), καὶ μέλιτος φημιζομένου διὰ τὴν ἑξοχὸν αὐτοῦ ποιότητα.

Οἱ Σαμοθρακῖται εἰσι φίλεργοι, τίμιοι, καὶ χρηστοθήεις.

Ἐν τῇ νήσῳ Σαμοθράκῃ ἐγένετο τῷ 1868 τρομερὰ πυρκαϊά, καὶ κατεκάησαν 15,000 ἐλαιοδένδρων τῶν πτωχῶν κατοίκων, ἐξ ἀπροσεξίας καί-
όντων κάμινον ἀνθράκων.

Οἱ κάτοικοι ἔζων ἐπίσης καὶ ἐκ τῆς ἀ ν θ ρ α κ ε ί α ς, διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τῶν ὁποίων δὲν ἐπλήρωνον τίποτε φόρον, ἂν δὲ ὡς λέγεται ἤδη ἐπιβληθῇ δέ κ α τ ο ν, ἀφεύκτως παραιτοῦνται τῆς ἀ ν θ ρ α κ ο π ο ι ῆ -
α ς, καὶ πιθανῶς ν' ἀφήσωσιν ἔρημον τὴν νῆσον καὶ νὰ μετοικήσωσιν ἀλλαχοῦ· διότι, ἄλλος πόρος ζωῆς δὲν τοὺς ἔμεινεν· ὡς ἀνεφέρθησαν ἐσχάτως ἱκετευτικῶς εἰς τὴν Σεβ. Κυβέρνησιν, καὶ εἶθε ἡ δικαία των δέησις νὰ γίνῃ εὐπρόσδεκτος!

Εἰς τὸ νότιον μέρος τῆς νήσου ὑπάρχει γῆϊνος γλῶσσα χαμηλή, ἐκφυομένη ἀπὸ τῆς ξηρᾶς φθάνει μακρὰν εἰς τὸ ἐνδότερον τῆς θαλάσσης ὑπὲρ τὴν μίαν ὥραν, καὶ ἔχουσα πλάτος σχεδὸν ἓν τέταρτον ὥρας, ἐν αὐτῇ ὑπάρχει καὶ λ ῖ μ ν η ἄλμυρά, ἔχουσα βάθος 10-15 πήχεων· ἡ λίμνη αὕτη δ ι α ι ρ ο υ μ ῆ ν η πρὸς τὸ ἐν μέρος δύναται νὰ γίνῃ ἁ ξ ι ὅ λ ο γ ο ς λ ι μ ῆ ν περιεκτικὸς πολλῶν πλοίων καὶ τότε θὰ ἐλλιμενίζονται ἐν ἀσφαλείᾳ, ἐν ᾧ τώρα τὰ σύρουν ἐν καιρῷ τρικυμίας εἰς τὴν ξηράν, καὶ πολλὰ καταποντίζονται καὶ ἀφανίζονται ξένα τε καὶ ἐντόπια, καὶ ἐν ἔαρι καὶ ἐν χειμῶνι· ἐκτὸς δὲ τούτου καὶ οἱ πτωχοὶ αὐτῆς κάτοικοι θέλουν εὐπορήσει, καὶ τὸ ταμεῖον τῆς Σεβ. Κυβερνήσεως θέλει ὠφελεῖσθαι μεγάλως.

Ἡ νῆσος αὕτη τὸ πάλαι ἐκατοικεῖτο εἰς τὸ παράλιον, ἀλλ' ἔνεκα τῶν τότε πειρατικῶν προσβολῶν διαφόρων ἐθνῶν, μετετέθη ἐνδότερον μίαν ὥραν μακρὰν τοῦ παραλίου.

Ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, μέχρι τῆς σήμερον, παρατηρητῆς ἄξιος λόγου δὲν εὐρέθη· διατρέφονται ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ μεγάλοι ἀγέλαι αἰγῶν ἡμέρων τε καὶ ἀγρίων, ὡς καὶ χοίρων.

Ἐν καιρῷ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως (1821), οἱ κάτοικοι καταφυγόντες εἰς τὰ ὕψηλά καὶ κατάσκια ὄρη τῆς νήσου, καὶ ὕστερον ἀπατηθέντες ἐκ τῶν ἀπατηλῶν προσκλήσεων τοῦ τότε κ α π ε τ ᾶ ν - π α σ ᾶ, πάντες οἱ προὔχοντες τῆς χώρας ταύτης ἀπηγχονίσθησαν ἢ ἀνιλεῶς κατεσφάγησαν· ὑπάρχουν ἐν τῇ νήσῳ μυριάδες ἐλαιοδένδρων, ὅθεν ἐξάγεται ἔλαιον καὶ ἐλαῖαι, ὡς καὶ ἐν Μάκρῃ.

Ὑπάρχουσι καὶ θερμαὶ θ ε ι ο ὕ χ ο ι πηγαί, ὅπου προσπελάζουσι κατ' Ἰούλιον ἐκ διαφόρων μερῶν πρὸς ἱασιν καὶ θεραπείαν αὐτῶν (ὡς ποτε ἐν

τῇ ἀρχαιότητι διὰ τὰ μυηθῶσι τὰ μυστήρια τῶν Κυβείρων); Ὑπάρχουν ἔτι καὶ ψυχραὶ μεταλλικαὶ πηγαὶ ἄλλης φύσεως πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν. Τὸ χωρίον ἀπέχει ἀπὸ τῆς ἱαματικῆς ταύτης πηγῆς ὥρας 3, αἱ δὲ ἱαματικαὶ πηγαὶ ἀπέχουν τῆς θαλάσσης ἐν τέταρτον τῆς ὥρας.

Ὑπάρχει ἐν μετόχιον Ἰβηρικὸν τοῦ ἁγίου δρους τοῦ Ἀθωνος ἐν τῇ νήσῳ· τὸ ὅποιον ἔχει ἀρκετὰς κτήσεις καὶ προσόδους.

Αἱ ὑψηλαὶ κορυφαὶ τῶν ὀρέων τῆς νήσου εἰσὶ καὶ τὸ θέρος ἔτι χιονοσκεπεῖς.

Ἐπισκέπτονται τὴν νήσον ταύτην οἱ κατὰ καιρὸν Μητροπολῖται ἅπαξ τοῦ ἔτους κατ' ἰούλιον μῆνα, ἱερουργοῦντες, εὐλογοῦντες καὶ ἀγιάζοντες τοὺς χριστιανούς των· πρὸς δὲ θεωροῦσι καὶ τὰς τυχόν παρεμπιπτούσας ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις.

Ἡ νήσος αὕτη διοικεῖται ὑφ' ὑπαλλήλου τοῦ Καϊμάκη, στελλομένου ἐκ Δαρδανελλίων καὶ Τενέδου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Ε'. Η ΝΗΣΟΣ ΘΑΣΟΣ

Ἡ νήσος Θάσος κειμένη δυτικώτερον τῆς Σαμοθράκης, ἀπέναντι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νέστου ποταμοῦ, εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος· $\frac{3}{4}$ μιλίον ἀπέχουσα τῆς θρακικῆς παραλίας, καὶ περιλαμβάνουσα ἅπασα $3\frac{1}{4}$ τετραγωνικῶν μιλίων περίπου ἑκτασιν, καὶ 10-12 χιλ. κατοίκους Ἕλληνας, ἦτις εἰς σχῆμα πενταγώνου ὑψουμένη ἱκανῶς ἄνω τῆς θαλάσσης, ἔχει εὐφορον καὶ πάσης φιλοπόνου θεραπείας ἐπιδεκτικὸν ἔδαφος, παράγον οἶνον, ἔλαιον, γεννήματα καὶ μέλι, ἐκ τῆς νήσου ταύτης ἐλατομοῦντο ἀρχαιόθεν πλεῖστα ποικίλα καὶ ἀξιόλογα πρὸς οἰκοδομὴν μάρμαρα, φημιζομένη ὡσαύτως ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἡ νήσος καὶ διὰ τὰ ἐν αὐτῇ πλούσια τοῦ χρυσοῦ μεταλλεῖα, καὶ τοὺς ἀδάμαντας λίθους τῆς, ποικιλοχρόους ὄντας.

Κατ' ἀρχὰς ἐκτίσθη ὑπὸ Φοινίκων, εἴτα ὑπὸ τῶν Παρίων· ἦν τὸ πάλαι περίφημος ἡ νήσος αὕτη διὰ τὸν ἐξαιρετικὸν αὐτῆς οἶνον, καὶ ὅταν ἔλεγον «Θάσιος οἶνος» ἦν ὁ ἐξαιρετώτερος πολλῶν ἄλλων μερῶν. (Ἴδε Ἡροδ. 2,44-6,47, Διον. Περ. 523 καὶ Ἀριστοφ. Πλουτ. 1023).

Ὁ κάτοικος τῆς νήσου προσαγορεύεται Θάσιος, Θασία, Θάσιον.

Ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ κατασκευάζετο εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ποτόν τι ἐκ γλυκῶν ἀμυγδάλων (γαλάκτωμα), ὀνομαζόμενον τὸ τοιοῦτον γαλά-

κτωμα μέχρι τουδε θιάσος, ήτοι ποτόν της Θάσου, όπουδήποτε και άν κατασκευάζεται ούτω καλείται «θιάσος».

Ἐπὶ τῆς βορειοανατολικῆς αὐτῆς παραλίας κεῖται τανῦν μικρὸς λιμὴν μὲ ὀλίγας οἰκίας καὶ ἐργαστήρια καὶ καφενεῖα (α), ἐπὶ τοῦ παραλίου λιμένος τῆς Παναγίας ἐνταῦθα κατοικοῦσιν ὅτε ὕγειονόμος, τελώνης, καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Διοικητοῦ τῆς νήσου, ὅπου συχνὰ ἀναβαίνουνσι καὶ καταβαίνουνσιν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Παναγίας καὶ τῶν πλησίον τοῦ παραλίου χωρίων, διὰ ληψοδοσίας αὐτῶν· οἱ κάτοικοι ἐνεργοῦσιν ἐμπόριον μετὰ τῆς ἀπέναντι στερεᾶς διὰ τῶν ἐγχωρίων προϊόντων. Ἡ νήσος αὕτη ἐγένετό ποτε (εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν) ἐνδοξος εἰς τὰς ναυμαχίας.

Καὶ αὕτη ἡ νήσος ἀπαρτίζει μέρος τῆς θεοσώστου ἐπαρχίας Μαρωνείας· οἱ κάτοικοι αὐτῆς εἰσὶ πάντες χριστιανοὶ τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος.

Ὑπάρχει Μονὴ τοῦ ἁγίου Νικολάου (β), ἀνεγερθεῖσα τῇ 1860, ὑπὸ μοναχοῦ τινος Ἀδριανοπολίτου γέροντος πολὺ προβεβηκότος. Παντελεήμονος καλουμένου, καὶ ὡς ἀμαθοῦς καὶ ἀγραμμάτου ἀποπλανηθέντος, λέγουσιν, εἰς αἰρετικὰ φρονήματα (δεξιῶ δὲ δημηγέρτου), ἔχοντος συνεργάτην καὶ σύμβουλον ἱεροδιάκονόν τινα Στέφανον πατριώτην του καὶ Ζωγράφον ἄμα ἄριστον (ὃς τις ὕστερον ἐχειροτονήθη ἐν Κων/πόλει εἰς τὴν ἐν Ταξιμῷ ἐκκλησίαν τῶν οὐνιτῶν Χαλεπλίδων, Ἀρχιμανδρίτης, ὑπὸ τοῦ ἐξομώσαντος τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ οὐνίτου γενομένου πρώην Δράμας Μελετίου) ἀνεψιοῦ τοῦ αἰοιδίμου Γέροντος (κ. Ἰγνατίου Ἡρακλείας), ἡ δὲ κοινὴ ἡμῶν Μήτηρ Μ. Ἐκκλησία, ἄμα πληροφορηθεῖσα τὰ ἐναγῆ φρονήματα αὐτοῦ, ἀπεδίωξεν αὐτόν τε καὶ τὸν ἱεροδιάκονόν του, οἵτινες εὗρον ἄσυλον πρὸ χειρὸς ἐν Ἀδριανουπόλει παρὰ τοῖς Οὐνίταις, καὶ ἤδη ἡ Μονὴ κατέχεται ὑπ' Ὁρθοδόξων Μοναχῶν, κυβερνωμένων ὑφ' ἐνὸς Ἡγουμένου, διορισθέντος ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου ἁγίου νῦν Μαρωνείας ΚΚ. Ἀνθίμου, κεῖται δὲ αὕτη ἡ Μονὴ παραλίως μετ' ἐκκλησίας νεοδμήτου ἐπίσης.

Ὑπάρχουν ἔτι ἐν ἀπάσῃ τῇ νήσῳ 15 Μετόχια ἀγιορείτικα, καὶ ἐνεῖκοσι φηνίτικον, ἅτινα ἔχουν κτήματα ἐλαιῶνων ἀπέραντα.

Ἡ νήσος ἅπασα εἶναι κατάφυτος ἐλαιῶνων, καὶ πεύκων (τσαμίων)

(α) Διηγοῦνται ἀνέκδοτόν τι περὶ ὀκνηρίας τῶν Θασίων τῶν νῦν: Θασίος τις φέρων ζεῦγος ἡμιόνων ἀπῆρχετο εἰς τὸν ἀγρόν του διὰ νὰ ἐργασθῇ, διερχόμενος δὲ ἀπὸ τι καφενεῖον, προσεκλήθη παρὰ τινος χαρτοπαίκτη νὰ παίξωσι μίαν παρτίδαν· ἔδесεν οὖν τὰς ἡμιόνους του ἐξῶθεν τοῦ καφενεῖου, καὶ ἤρχισε νὰ παίξῃ· δύσαντος δὲ τοῦ ἡλίου, ἔλαβεν αὐτὰς οὕτω νήστεις, καὶ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὸν οἶκόν του.

(β) Ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ὁ Μητροπολίτης Μαρωνείας κ. Θεόκλητος (1865).

κατὰ τὸ παράλιον, εἰς ὅλα τὰ παράλια αὐτῆς ἔχει πολλοὺς λιμένας, κυριώτερος εἶναι ὁ τῆς ὁμωνύμου πρωτευούσης, ἐνθα ὑπάρχει *τελωνεῖον*, *ὕγειονομεῖον*, τὸ ὁποῖον διατηρεῖται ὑπὸ τῆς Σεβ. Κυβερνήσεως τοῦ Σουλτάνου.

Τὸ δέκατον τοῦ ἐξαγομένου ἐλαίου ἐτησίως, ἀναβαῖνον εἰς 80 χιλ. ὀκάδων, στέλλεται εἰς Αἴγυπτον.

Τὸ τοπικὸν ἐμπορικὸν ναυτικὸν τῆς νήσου ἀπαρτίζεται ἐκ 30 πλοιαρίων.

Ἡ νῆσος αὕτη ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου διατελοῦσα, αὐτοδιοικεῖτο σχεδὸν πάντοτε (ὥς καὶ ἡ Σαμοθράκη), ὑπὸ τῶν προϋχόντων ἢ δημογερόντων, ἐκ τοῦ λαοῦ ἐκλεγομένων, ὥς καὶ ἐξ ἑνὸς *Προέδρου*· ἐπὶ τῶν ἡμερῶν δὲ τοῦ Σουλτάν Μαχμούτ β'. ἐδωρήθη (ἢ ἀντελλάγη μετ' ἄλλης νήσου, τῆς Κρήτης) ὡς ψάμισμα εἰς τὸν ἀντιβασιλέα τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ-ἀλῆ-πασᾶν, καταγόμενον ἐκ Καβάλλας· οὗτος δὲ λαβὼν τὴν νῆσον ὑπὸ τὴν προστασίαν του καὶ ἐλαττώσας τοὺς φόρους αὐτῆς, ὅλα τὰ εἰσοδήματα τῆς νήσου ἐδώρησε εἰς τὸ Ἱμαρέτι (Ξε-νῶνα) τῆς πατρίδος του Καβάλλας.

Τὰ τοιαῦτα Ἱμαρέτια ὑπῆρχον ποτέ, πολλὰ ἐν Τουρκίᾳ, ἀλλ' ἐσχάτως κατηργήθησαν, καὶ μόνον εἰς ὀλίγα μέρη διέμεινον ἔτι· κατ' ἀρχὰς ὁ *Διαθέτης* τῆς μεγάλης περιουσίας εἰς τοιαῦτα καταστήματα, σκοπὸν εἶχεν ἅγιον, ὅπως διατρέφονται οἱ πένητες τῶν μερῶν ἐκείνων, ἀλλ' ὕστερον κατήντησαν ὁκνηρίας καταγῶγια (τεμπέλ-χανέδες)· οἱ κάτοικοι τῆς Καβάλλας καὶ νῦν ἔτι πένητες καὶ διατρεφόμενοι ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῆς Θάσου, τὰ ὁποῖα στέλλονται εἰς τὸ Ἱμαρέτι τοῦτο, ἀντὶ νὰ ὠφεληθῶσι βλάπτονται μεγάλως, συνεθίζοντες εἰς τὴν ὁκνηρίαν καὶ ἀεργίαν, ἐν ᾧ ὁ Θεὸς εἶπεν «ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου σου φαγεῖν τὸν ἄρτον σου»· ἀλλ' ἐλπίζεται ἐντὸς ὀλίγου, ὁ νῦν εὐπαιδευτος καὶ ὅλως εὐρωπαϊκὴν λαβὼν ἀνατροφὴν ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Ὑψ. Ἰσμαῆλ πασᾶς, νὰ καταργήσῃ τὸ ἐπιβλαβὲς τοῦτο προγονικὸν δῶρημα, καὶ διωρίσῃ νὰ δίδωνται τὰ εἰσοδήματα τῆς νήσου Θάσου ἢ ὅλα ἢ μέρος τούτων εἰς καταρτισμὸν σχολείων, ἢ καὶ ἐνὸς *Γυμνασίου* ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, διὰ νὰ ἔχῃ αἰωνίως, ἐφ' ὅσον διατηρεῖται ὁ κόσμος, τοὺς νησιώτας τούτους, ὥς καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν, διαπύρους εὐχέτας! εἴθε! ἡ θερμὴ δέησίς μου αὕτη νὰ φθάσῃ καὶ μέχρι τοῦ ὑψηλοῦ Θρόνου τῆς αὐτῆς Ὑψ. τοῦ Ἀντιβασιλέως, καὶ πληρωθῶσιν αἱ εὐχαὶ ὁλοκλήρου τῆς νήσου Θάσου, εἰς μνημόσυνον αἰώνιον τοῦ Ἀντιβασιλέως!!! γένοιτο!

Ἡ νῆσος Θάσος πολιτικῶς διοικεῖται, ὥς ἀνωτέρω εἴρηται, ὑπὸ τῆς αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως, ἐκ τινος *Νομάρχου* (πασᾶ) Θάσου, διατρίβοντος πάντοτε ἐν Καβάλλᾳ, ἵνα ἐπιτηρῇ καὶ τὸ ἐν αὐτῇ Ἱμαρέτιον, εἰς δὲ τὴν Θάσον ἔχει σταλμένον ἀντιπρόσωπόν του, ὥς ἀνωτέρω διελάβομεν.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
ΟΛΩΝ ΤΩΝ
ΕΝ ΤΗ ΝΗΣΩ
ΘΑΣΩ
ΧΩΡΙΩΝ

Σημ. Όλα τὰ χωρία τὰ εὕρισκόμενα ἐπὶ τῆς νήσου Θάσου κεῖνται μακρὰν τῆς θαλάσσης.

α'. ΠΑΝΑΓΙΑ

Ἡ Παναγία σήμερον εἶναι πρωτεύουσα πόλις, ὅλων τῶν ἄλλων χωρίων τῶν ἐν τῇ νήσῳ Θάσῳ εὕρισκομένων· κατοικεῖται ἐκ 500 χριστιανικῶν οἰκιῶν· ἔχει μίαν ἐκκλησίαν νέαν παμμεγέθη καὶ μεγαλοπρεπῆ· ἔχει καὶ σχολεῖον ἑλληνο-ἑλληνοδιδακτικόν. Ἀπέχει ἡ Παναγία τοῦ λιμένος 1 ¼ ὥρας, κεῖται ἐπὶ τῆς βορειοδυτικῆς παραλίας· ὁ λιμὴν αὐτῆς ἐκ τοῦ ἀρκτικοῦ μέρους δὲν προσβάλλεται παρ' οὐδενὸς τῶν ἐναντίων ἀνέμων, καθότι ἀπὸ τὰ λοιπὰ τρία μέρη περικλείεται ὑπὸ τῆς νήσου.

Ἀπέναντι τοῦ λιμένος τούτου ἐν τῷ μέσῳ τῆς θαλάσσης ὑπάρχει ἀκατοίκητος τις νῆσος Θασοπούλα καλουμένη.

Ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ ὑπάρχουν πάμπολλαι ἑλληνικαὶ ἀρχαιοότητες, ὡς βουλευτήρια, θέατρα κυκλωτερῇ (ἀμφιθέατρα), δεξαμεναί, φρούρια ἀρχαῖα κτλ. Πρὸ ἐξ δὲ ἤδη ἑτῶν ἀρχαιολόγος τις γάλλος Μίλλερ καλούμενος, καὶ εἰς τὰ ἑλληνικά γράμματα ἐμβριθὴς (διότι ἠξιώθημεν νὰ ἴδωμεν ἰδιοχείρους αὐτοῦ ἐπιστολὰς ἑλληνιστὶ γεγραμμένας καὶ συντεθειμένας ὑπὸ τοῦ ἰδίου), ἐλθὼν εἰς τὴν νήσον Θάσον ἀδεία τῆς Σεβ. Κυβερνήσεως ἐνήργησεν ἀνασκαφάς, ἐξωρύξας πλεῖστα ὅσα δύναται τις νὰ φαντασθῇ μνημεῖα ἱερὰ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ ἀξία πολλοῦ θαυμασμοῦ, ἅτινα ἔλαβεν ἡ Κυβ. τοῦ Σουλτάνου διὰ τρικρότου βασιλικοῦ πλοίου· μεταξὺ τῶν κειμηλίων τούτων καὶ μίαν θύραν μεγάλην ἐκ λαμπροῦ καὶ πολυτίμου μαρμάρου ἔχουσαν ἀφ' ἑνὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Ἡρακλέους μὲ τὴν λεοντήν του καὶ τὸν λέοντα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁμοίαν τοῦ Βάκχου (Διονύσου), ἅπαντα ζωηρότατα καὶ μὲ ἐπιγραφὰς ἑλληνικάς, ταῦτα καὶ πολλὰ ἄλλα ἀπαχθέντα, ἐννοεῖται, ὁποῖαν συντριβὴν καὶ θλίψιν ἐπροξένησαν εἰς ἅπασιν τὴν νήσον μὲ τὴν ἀδικὸν ἀφαίρεσιν αὐτῶν. Νέος δὲ τις Θάσιος ἐλθὼν ἐν τῇ Μητροπόλει Γιμουρτζίνης κατ' Ὀκτώβριον (1865) μετὰ τοῦ Προέδρου Θάσου, τοῦ ὁποῦ ἀγνοῶ τ' ὄνομα, μ' εἶπεν ὅτι ἐσυνώδευσε τὸν Κ. Μίλλερ εἰς τὰς ἀνασκαφάς του, καὶ μάλιστα ὁ ἴδιος κρύφα ἀντέγραψε πολλὰς εἰκόνας καὶ

ἐπιγραφὰς τῶν ἀνασκαφέντων, καὶ διὰ προϋτίθετο νὰ στείλῃ ταῦτα εἰς Γαλλίαν, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπιστεύσαμεν (α).

β'. ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Κατοικεῖται ἐξ 100 οἰκιῶν· ἔχει δύο ἐκκλησίας, διαιρεῖται εἰς δύο συνοικίας εἰς ἄνω καὶ κάτω· ἔχει ἓν σχολεῖον ἑλληνο-ἀλληλοδιδασκικόν· ἀπέχει τῆς πρωτευούσης δύο ὥρας, ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὰς δύο θαλάσσας τοῦ λιμένος καὶ τῶν ἐλαιῶνων τῶν.

γ'. ΡΑΧΩΝΙ Η ΒΟΥΛΓΑΡΟΝ

Κεῖται μεσογείως εἰς τοὺς πρόποδας ὄρους τινος, κατοικεῖται ἐξ 100 οἰκιῶν· ἔχει μίαν ἐκκλησίαν καὶ ἓν σχολεῖον· ἀπέχει τῆς πρωτευούσης ὥρας τρεῖς.

Ἐκ τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωρίου τούτου ἀναβρίει καὶ ῥέει ἀφθονον ὕδωρ δίκην ποταμοῦ, δι' οὗ γυρίζουσι πολλοὶ μύλοι καὶ ἐλαιοτριβεῖα, ὑπάρχουν καὶ ἀρκεταὶ πλάτανοι πέριξ τῆς ἐκκλησίας, ἡ δὲ θέσις ἐστὶ κατάσκιος καὶ τερπνοτάτη.

δ'. ΚΑΖΑΒΗΤΙ ΜΕΓΑΛΟ

Ἀπέχει τέσσαρας ὥρας τῆς πρωτευούσης, ἔχει ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον· κατοικεῖται δὲ ἐκ 250 οἰκιῶν.

ε'. ΚΑΖΑΒΗΤΙ ΜΙΚΡΟΝ Η ΠΑΠΑΖ-ΜΑΧΑΛΕΣΙ

Ἀπέχει τῆς πρωτευούσης πέντε ὥρας· ἔχει ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον· καὶ κατοικεῖται ἐξ ὀκτὼ οἰκιῶν μόνον.

ς'. ΣΩΤΗΡΟΣ

Ἀπέχει ἐξ ὥρας τῆς πρωτευούσης· ἔχει ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον, κατοικεῖται ἐξ 100 οἰκιῶν.

(α) Ἐν τῇ ἀρχαιότητι κατήγετο ἐκ Θάσου Θεαγένης ὁ ἀθλητὴς υἱὸς Τιμοσθένους, φημιζόμενος διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ καὶ ἐξαίσιον ῥώμην, νικήσας, ὥς λέγεται, ὑπὲρ τὰς 1,400 φορὰς εἰς τοὺς διαφόρους ἐν Ἑλλάδι ἀγῶνας, διὸ καὶ ἐτιμήθη μετὰ θάνατον ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ μὲν θείας τιμὰς καὶ μὲν ἀνδριάντας. (Παυσ. Ἡλιακ. 11, Λουκ. Συμπ. 12).

ζ'. ΚΑΛΗ ΡΑΧΗ Η ΚΑΙ ΚΑΚΗ ΡΑΧΗ

Ἀπέχει τῆς πρωτευούσης ἑξ ὥρας· ἔχει ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον· κατοικεῖται ἐκ 400 οἰκιῶν.

Ἐνταῦθα ἐξορισθεῖς ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ὁ αἰρεσιάρχης Σαβέλλιος, καὶ ὁ ἄσημος τάφος του μέχρι τῆς σήμερον δεικνύεται ὑπὸ τῶν ἐντοπίων.

η'. ΜΑΡΙΑΙ Η ΜΑΡΙΩΝ

Ἀπέχει ἑξ ὥρας τῆς πρωτευούσης· ἔχει ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον, κατοικεῖται ἐκ 250 οἰκιῶν.

θ'. ΚΑΣΤΡΟΝ

Ἀπέχει πέντε ὥρας τῆς πρωτευούσης· ἔχει ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον· κατοικεῖται ἐκ 250 οἰκιῶν· ὑπάρχουν ἐρείπια ἀρχαίου φρουρίου ἐξωθεν τοῦ χωρίου ἐφ' ὕψηλου λόφου· ὅθεν φαίνεται ἡ νότιος θάλασσα, καὶ τὸ ἅγιον ὄρος τοῦ Ἀθωνος.

ι'. ΘΕΟΛΟΓΟΣ

Ἀπέχει πέντε ὥρας τῆς πρωτευούσης, καὶ δύο ὥρας τῶν θαλασσῶν νοτίου καὶ βορείου διαιρεῖται εἰς δύο συνοικίας· ἔχει δύο ἐκκλησίας καὶ ἓν σχολεῖον· κατοικεῖται ἐκ 500 οἰκιῶν.

ια'. ΠΟΤΑΜΙΑ

Ἀπέχει μίαν ὥραν μακρὰν τῆς πρωτευούσης, ἔχει ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον· κατοικεῖται ἐξ 100 οἰκιῶν· ἀπέχει τῆς βορείου θαλάσσης $\frac{3}{4}$ ὥρας, ἔχει καὶ λιμενάριον χειροποίητον, τοῦ ὁποίου τὸ χῶμα μετεφέρθη ἐκ Σαντορίνης.

Σημειώσεις. Ἐχρειάζετο εἰς τὸ τέλος τοῦ παρόντος βιβλιαρίου, νὰ προστεθῇ κατάλογος, τῶν ἀπ' ἀρχῆς ἀρχιερατευσάντων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ κατὰ χρονολογικὴν τάξιν, ἀλλὰ τοιοῦτον οὐδαμοῦ εὑρομεν· διὸ ἀφίνομεν τὴν ἀναπλήρωσιν καὶ ταύτης τῆς ἐλλείψεώς μας εἰς τοὺς μεταγενεστέρους· ὥς καὶ προσθήκην Τοπογραφικοῦ (Γεωγραφικοῦ) Χάρτου. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ λεκτικόν, ἐξελέξαμεν τὴν σήμερον ὁμιλουμένην γλῶσσαν διὰ νὰ γίνωμεν καταληπτοὶ τοῖς πᾶσιν. Ἐκ τῶν Μητροπολιτῶν τῆς Μαρω- νείας γινώσκομεν μόνον τὸν Νεόφυτον Σμυρναῖον, ὃς τις ἐγίνε Πατριάρχης

Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1789 (τοὺς πρὶν τούτου δὲν τοὺς γνωρίζομεν), μετὰ τοῦτον κάποιον Κωνστάντιον (ἀπὸ Μαδενοχώρια τῆς Χαλκηδικῆς χερσονήσου), ὃς τις τῷ 1821, ἔφυγεν ἐκ τῆς ἐπαρχίας του εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἀπέθανεν εἰς ἅγιον ὄρος, ὃ δὲ Μπουλουμποῦτ-πασᾶς ἐζήτησεν αὐτὸν ἐπιμόνως, καὶ ἀνοίξας τὸν τάφον αὐτοῦ, ἐπίστευσε ὅτι ἀπέθανε· μετὰ τοῦτον ἔγινε Μαρωνείας ὁ Δανιήλ, καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Ἰωαννίκιος (υἱὸς Ἀβραμάκη ἐκ Κων/πόλεως), μετὰ τοῦτον Ἀνθιμος Θεσσαλονικεὺς ὁ σήμερον πρῶην Ἐφέσου, μετὰ τοῦτον Κύριλλος Πελοποννήσιος, μετὰ τοῦτον Θεόκλητος (1863), καὶ μετὰ τοῦτον Ἀνθιμος (1865) ἐξ Ἡρακλείτσας τῶν Γανοχώρων, ὁ νῦν Μητροπολίτης.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΓΕΝΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ
ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ
ΘΕΟΣΩΤΩ ΕΠΑΡΧΙΑΙ
ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ
ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΩΝ ΠΟΛΕΩΝ, ΚΩΜΟΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ ΧΩΡΙΩΝ
Α'. ΝΟΜΟΣ Η ΚΑΖΑΣ ΓΙΜΟΥΡΤΖΙΝΗΣ

						Ἄπεχει Γιμουρ- τζίνης ὥρ. 5
α'	Μαρώνεια	Ἐκκλ. 2	Σχολ. 2	Οικίαι	350	
β'	Χατζιλάρι	» 1	» 1	»	80	» 4
γ'	Κουσλανλί	» 1	» 1	»	120	» 2 ½
δ'	Τζιαδirlι	» 1	» 1	»	150	» 4
ε'	Καραγάτζ-κιοί	» 1	» 1	»	50	» 4
ς'	Καρά-Κουρτζαλί	» 1	» 1	»	40	» 6
ζ'	Σοφουλάρ	» 0	» 0	»	20	» 4
η'	Κιουτζούκ-κιοί	» 1	» 1	»	X. 100	» ½
θ'	Γιμουρτζίνα	» 2	» 5	T.1500 X. 600		» —
ι'	Καλατζι-δερε	» 1	» 1	»	X. 150	» 6
ια'	Χιρκάς	» 1	» 1	»	100	» 7
ιβ'	Κιζιλάρ	» 0	» 0	»	30	» 5
ιγ'	Σιτζιανλί	» 1	» 1	»	180	» 6
ιδ'	Μοναστήρι	» 1	» 1	»	90	» 6
ιε'	Γιασοούτ	» 0	» 0	»	15	» 5
ις'	Λεφειτζιλέρ	» 0	» 0	»	15	» 2
ιζ'	Γριτζάν-Ἀσάρ	» 1	» 1	»	50	» 3
ιη'	Κοζλοῦ-κιοί	» 1	» 1	»	50	» 1
ιθ'	Δερε-κιοί	» 1	» 0	»	20	» 2
κ'	Πλάτ-κιοί	» 0	» 0	»	38	» 1
κα'	Σουσοῦρ-κιοί	» 1	» 0	»	36	» 1 ½
κβ'	Κιρσάρτζα	» 0	» 0	»	16	» —
κγ'	Φατίρ-Γιακάς	» 0	» 0	»	15	» —
κδ'	Κιρ-Τζιφλικ	» 0	» 0	»	10	» —

Β'. ΝΟΜΟΣ Η ΚΑΖΑΣ ΔΑΡΙ-ΔΕΡΕ

α'	Τὸ Δαρι-Δερε μόνον	Ἑκκλ. 2	Σχολ. 1	Οίκ. Χρ. 120 » Τ. 200	Ἀπόστ. ἐκ Γιμουρτζί- νης ὥρ. 14
----	--------------------	---------	---------	--------------------------	---------------------------------------

Γ'. ΝΟΜΟΣ Η ΚΑΖΑΣ ΦΕΡΡΩΝ ΚΑΙ ΜΑΚΡΗΣ

α'	ΤΑ ΦΕΡΡΑ	Ἑκκλ. 1	Σχολ. 1	Οίκ. Χρ. 100 » Τ. 200	Ἀπόστασις ἐκ Φερρών
	Χωρία				
α'	Ὁκούφι	» 1	» 1	» Χ. 55	ὥρ. 1
β'	Πασμακτζί	» 1	» 1	» 85	» 2
γ'	Καβατζί-κιοϊ	» 1	» 1	» 250	» 4
δ'	Τεκές	» 0	» 0	» 20	» 2
ε'	Πισμάν-κιοϊ	» 1	» 1	» 140	» 5
ς'	Μαρχαμλί	» 0	» 0	» 20	» 2
ζ'	Ταχτατζίκι	» 1	» 1	» 55	» 6
η'	Δουγάν-Ἀσάρ	» 1	» 1	» 235	» 6
θ'	Δομοῦζ-Δερε	» 1	» 1	» 124	» 5
ι'	Βαλί-κιοϊ	» 1	» 1	» 230	» 2
ια'	Δοῦρ-Βαλί-κιοϊ	» 1	» 1	» 110	» 1
ιβ'	Λουτζά-κιοϊ	» 1	» 1	» 40	» 3
ιγ'	Τζαμερέν	» 1	» 1	» 25	» 3
ιδ'	Ῥουμτζιούκι	» 1	» 1	» 200	» 1
ιε'	Δερβέντι	» 1	» 1	» 160	» 4
β'	Η ΜΑΚΡΗ	» 1	» 1	» 120 » και Τ. 150	» 12
	Χωρία				
α'	Πόταμον	» 1	» 1	» 30	» 8
β'	Γενί-κιοϊ	» 1	» 1	» 105	» 6
γ'	Τζοβάν-κιοϊ	» 1	» 1	» 86	» 7

Δ'. Η ΝΗΣΟΣ ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ

α'	Ἡ Σαμοθράκη εἶναι μόνον ἐν χωρίον	Ἐκκλ. 1	Σχολ. 1	Οἰκ. Χρ. 500	Ἀπέχει τῆς θα- λάσσης τὸ χωρ. ὥρ. 1
----	--------------------------------------	---------	---------	--------------	---

Ε'. Η ΝΗΣΟΣ ΘΑΣΟΣ

Χωρία					
α'	Παναγία πρωτεύουσα δ- λων τῶν ἄλλων χωρίων τῆς νήσου	Ἐκκλ. 1	Σχολ. 1	Οἰκ. 500	Ἀπέχει τῆς θα- λάσσης ὥρ. 1
β'	Ἅγιος Γεώργιος	» 2	» 1	» 100	Παναγ. 2
γ'	Ῥαχῶνι ἢ Βουλγάρων	» 1	» 1	» 100	» 3
δ'	Μεγ. Καζαβίτι	» 1	» 1	» 250	» 4
ε'	Καζαβίτι μικρόν	» 1	» 1	» 8	» 4
ς'	Σωτήρος	» 1	» 1	» 100	» 5
ζ'	Καλὴ Ῥάχη καὶ κακὴ Ῥάχη	» 1	» 1	» 400	» 6
η'	Μαριαὶ ἢ Μαριῶν	» 1	» 1	» 250	» 6
θ'	Κάστρον	» 1	» 1	» 250	» 6
ι'	Θεολόγος	» 2	» 1	» 500	» 5
ια'	Ποταμία	» 1	» 1	» 100	» 1

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΙΝΑΚΟΣ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ
τῶν
ΦΙΛΟΜΟΥΣΩΝ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ

<i>Οἱ ἐν Μαρωεῖα ΚΚ.</i>	<i>Σωμ.</i>		<i>Σωμ.</i>
† Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης ΚΚ. Ἀν- θιμος	10	Θωμᾶς Δ. Χ. Γιαννούδη	1
Δούκας Κυριάκου	1	Νικ. Δ. Χ. Γιαννούδη	1
Σπυρίδων Γεωργίου	1	Βασ. Π. Δούκα	1
Σοφία καὶ Βασιλικὴ Μελιόρτου	2	Ἐμμ. Κυριάκου	1
Δ. Χ. Δούκα	1	Ταβ. Σταματίου	1
Κυρ. Π. Γιαννάκη	1	Κομν. Σταματίου	1
Κωνστ. Χ. Λεοντιάδης ἑλληνοδι- δάσκαλος	1	Σαράντης Σταματίου	1
Γιαννάκης Μιχαλοῦδης	1	Δούκας Ι. Πανδρεμένου	1
Φραντζῆς Ἀνανίου	1	Γεώργιος Ι. Πανδρεμένου	1
Παναγ. Ζωγράφος	1	Μιχαὴλ Μόσχου	1
Νικ. Εἰδοτρ. Παστρικούλη	1	Δημήτριος Α. Περβανᾶς	1
Παναγ. Καρόδης	1	Ἀντώνιος Ἀθανασίου	1
Δημ. Εἰδοτρ. Παστρικούλη	1		
Ἀλέξης Εἰδοτρ. Παστρικούλη	1	<i>Οἱ ἐν Σαμοθράκη ΚΚ.</i>	
† Οἰκονόμος Ἰωάννης	1	Ἡ ἐκκλησία αὐτῆς	1
† Πρωθιερεὺς Μιχαὴλ	1	Πρωτονοτάριος Α. Σκανδαλίδης	1
† Σακελλάριος Φίλιππος	1	Ἡ Ἀλληλοδιδασκτικὴ Σχολή	1
Σταυρὴς Βαμβακᾶς	1	Μιχαὴλος Βασιλείου	1
Χ. Γιάννης Χ. Πασχάλη	1	Ἀναστ. Χ. Γιάννη	1
Χαράλαμπος Χ. Ἰωάννου	1	Ἀναγνώστης Γ. Βούλγαρης	1
Παναγ. Δούκα	1	Ἀναγνώστης Χρυσοστόμου	1
Ταβ. Γ. Ταβανιώτου	1	Γεώργιος Γρηγορίου	1
Δ. Ἀναστασιάδης Ταβανιώτου	1	Προηγούμενος Πορφύριος Ἰβηρί- της	1
Ἰωάν. Γεωργίου	1	Ἀντώνιος Σταύρου	1
Κυρ. Δούκα	1	Γεώργιος Γιαννάκης	1
Γ. Ν. Μολλᾶ	1	Γιαννάκος Μιχαὴλ	1
Π. Ι. Τζιρίνης	1	Γεώργιος Φραγγο-Μιχάλης	1
Στέργιος Μ. Κάλφα	1	Κυριάκος Δήμου	1
Χρηστ. Κωνσταντίνου	1	Ἡλίας Κομνηνάκης	1
Μαν. Ζαννίδης	1	Ἀντώνιος Καραδήμου	1
Δημ. Εἰδοτρατίου	1	Γεώργιος Ἀμπατζῆς	1
Ἀνδρόνικος Εἰδοτρ. Προεστῶς	1	Γιωργούδης Ἰωάννου	1
Ι. Α. Περβανᾶς	1	Ἰωάννης Νικολάου	1
Παναγ. Γεωργιάδης	1	Χρῆστος Κωνσταντίνου	1
		Νικόλαος Ῥαλιᾶς	1

	Σωμ.		Σωμ.
Μιχάλης Γεωργίου	1	Γιαν. Ἰωάννου	1
Ἀναστάσιος Θεοδώρου	1	Βασίλ. Γ. Ἑπειρώτης	1
Ξένος Χ. Ραζής	1	Χριστόδουλος Γ...	1
Ζαφείριος Κ. Βαρελλᾶς	1	Γεώργιος Ἰωάννου	1
Γιαννακούδης Εὐστ. Χ. Γιαννακούδης	1	Χ. Ἰωάννου Ἑπειρώτης	1
		Γ. Δήμου	1
<i>Οἱ ἐν Θάσῳ ΚΚ.</i>		Παναγ. Γρηγορίου	1
Τὸ μοναστ. τοῦ ἁγ. Νικολάου	1	Α. Γεωργίου Χ.	1
Ἡ ἐν Κωμοπόλει ἐκκλ. Κοίμησις τῆς Παναγίας	1	Κ. Ἰωάννου Χ. Ἑπειρώτης	1
Ὁ Κ. Πρόεδρος Θάσου Δ. Κ.	1	Γιαννακὸς Ν.	1
Πανάρετος Ἱερομόναχος Ν. Ἀθανασιάδης	1	Γ. Θεοδώρου	1
Τριαντάφυλλος Χριστοδούλου	1	Ἰω. Ἀθανασίου	1
Γ. Ἀθανασίου	1	Γ. Ἀθανασίου	1
Φίλιππος Γεωργίου	1	Κωστάκης Ἀναγνώστου	1
Κώστας Χριστοδούλου	1	Ἀργυρόπουλος Ἰωάννου	1
Δ. Θεοδώρου	1	Γ. Δημητρίου	1
Γιαννάκης Σωτηρίου	1	Γ. Τριανταφύλλου	1
Δ. Σ. Λαῖου	1	Φίλιππος Θεοδοσίου	1
Γ. Σωτηρίου	1	Δημήτριος Ἀδάμ. Πράβι	1
Ἀδελφοὶ Χ. Μιχαήλου	1	Ὁ Πρόεδρος Θάσου Δ. Χ. Κωνσταντινίδης	3
Ἰω. Χρυσάφη	1	Ἰωάν. Χ. Κωνσταντινίδης	1
Ζήσους Γ. Ταμάκης	1	Γ. Μ. Χριστίδης	1
Χριστ. Π. Κωστή	1	Μανώλης Χ. Μιχαήλου	1
Ν. Π. Οἰκονόμου	1	Δ. Κυράτσης διδ. ἐξ Ἑπείρου	1
Μιχ. Ἰωαννίδης ἐξ Ἑπείρου	1	Κ. Γ. Μαρμαρόπουλος Κρής	1
Κ. Π. Δημητρίου	1	Κωνστ. Π. Οἰκονόμου	1
Δημ. Ἑπειρώτης διδ.	1	Γεώργιος Βασιλειάδης	1
Ἰω. Κωνσταντίνου	1	Π. Γεώρ. Λούκα	1
Δ. Γεωργίου	1	<i>Χωρίον Βουλγάρων (ἐν Θάσῳ)</i>	
Γ. Χαρίση, Χ. Μπόνια ἐκ Κοζίνης	1	Δανιήλ Μοναχὸς Βατοπαιδινὸς	1
Ν. Κλονάρη	1	Βασ. Κωνστ. Βακάλβαση	1
Παπᾶ Δημήτριος	1	Ἀναγνώστης Γεωργίου Μουσικὸς	1
Ἀντ. Στεργίου	1	Κωνσταντὴς Χρήστου	1
Παπᾶ Γ. Ἰωάννου	1	Πα. Δ. Οἰκονόμος	1
Ν. Οἰκονομίδης	1	Νικ. Οἰκονομ. Χριστίδης	1
Βαρσάμης Γεωργίου	1	Γ. Καμπῶχος Πρόκριτος	1
Ἀντώνιος Ξίον Ἑπειρώτης	1	Χριστοφὸρος Οἰκονόμος Βατοπ. ἐκ Νικοπόλεως τῆς Μακεδονίας	1
Χριστόφας Δημητρίου	1	Κωνστ. Χρήστου	1
Εὐστάθιος Γεωρ. Ἑπειρώτης	1	Δημ. Γεωργίου	1
Ν. Παναγιώτου	1	Θεολόγης Βασιλικὸς	1
Ν. Παπᾶ Κωνσταντίνου	1	Γεώρ. Ἀθανασίου	1
Μ. Κ. Σκουτέρας Ἑπειρώτης	1	Δ. Ἰωάννου	1
Δ. Ἀθανασίου	1	Κώστας Καραμᾶς Ἑπειρώτης	1

	Σωμ.		Σωμ.
Γ. Χ. Γιαξής	1	Κ. Μ. Χριλίστης Ἡπειρ.	1
Γε. Ἰων. Πατήρα	1	Λωκάριος Ἰωάννου Προεστῶς	1
<i>Χωρίον Καζαβήτι</i>		Ἰωάννης Οἰκονομίδης μουσ.	1
Ἀνθιμος ἱερομόναχος	1	Οἰκονόμος Π. Γ. ἐπίτρ. τοῦ ἁγ. Μα- ρωνείας	1
Παπᾶ Δημήτριος	1	Γ. Κυπαρίση ἐκ Βώλου	1
Παύλος Μ. Ξηροποταμηνός	1	Ν. Βασιλείου	
Πρωτοσύγ. Χρύσανθος ἀγιορείτης		<i>Χωρίον Μαριῶν</i>	
Σάμιος	1	Δ. Θωμαΐδης	1
Ἡ ἐκκλησία τῶν ἁγ. Ἀποστόλων	1	Μακάριος Προηγ. Ξηροποτ.	1
Παπᾶ Φίλιππος	1	Φύλακτος Βαρσαμίδης ἱατρὸς	1
Κωνσταντῖνος	1	Παναγ. Δημητρίου	1
Γεώρ. Χ. Δημητρίου	1	Σωτήρης Ἀθανασίου	1
Σταυρόπουλος Ἰωάννου	1	Ἀναγνώστης Παναγιώτου	1
Μυτηλινός Ξάνθου	1	Γεώρ. Παναγιώτου	1
Ἰω. Γεωργιάδης	1	Δημ. Νικιτιάδης	1
Ἰ. Ἀργυρόπουλος Θεσσαλονικεὺς	1	Α. Νικιτιάδης	1
Λάμπρος Δημόπουλος	1	<i>Οἱ ἐν Γιμουρτζίνῃ ΚΚ.</i>	
Δημ. διδ. Ἡπειρώτης	1	Ὁ Πρωτοσύγ. Κ. Ἰωακείμ Ὁρτα- κινός	1
Α. Κωνστ.	1	Ὁ Ἀρχιδ. τοῦ ἁγίου Μαρωνείας Κ.	
Γ. Καλαβίτης	1	Ἀνθιμος	1
Ἰω. Δ. Καζαβίτη	1	Ἡ ἐκκλησία τῆς Μητροπόλεως Γι- μουρτζίνης	1
Ἡ ἐκκλησία	1	Παπᾶ Στέργιος Οἰκονόμος	1
Σύγκελος Π. Παναγιώτου	1	Ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Γεωργίου	1
Δανιὴλ Μ. Ξηροποταμηνός	1	Παπᾶ Σταῦρος Σαμοθρακίτης	1
Κωνστ. Νικολάου	1	Χ. Ῥαζῆς Κυριάκου	1
<i>Χωρίον Θεολόγου</i>		Ἡλίας Μόσχου	1
Ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγ. Δημητρίου	1	Χαρ. Ἀλεξιάδης	1
Παπᾶ Γ. Οἰκονόμου	1	Λαμπρινάκης Κομνηνοῦ	1
Δημ. Μουσικολογιώτατος	1	Μιχ. Π. Κομνηνοῦ	1
Παπᾶ Γεώργιος	1	Γεώργιος Τηλακίρης Ὁρτακινός	1
Δημ. Κυριακοῦ	1	Δημ. Γ. Τηλακίρη	1
Κ. Κυριακοῦ	1	Δημ. Πονίδης	1
Κ. Δημητριάδης	1	Ἀνδρέας Κυριάδης Ἡπειρώτης	1
Διαμαντῆς Ἀναγνώστου	1	Μιχ. Σοῦζος Ἡπειρώτης	1
Ἡ ἐκκλ. τῆς ἁγ. Παρασκευῆς	1	Γεώργιος Κόντης Ἡπειρώτης	1
Ἀναγνώστης Π. Δημητρίου	1	Ἰω. Ῥαφαὴλ Μυτηληναῖος	1
Δημ. Στεργιανοῦ	1	Καραμπέτ-ἀγᾶς-Ταβάκογλους	1
Ἀρχιμ. Γαβριὴλ	1	Ὁ Γέρο-Κομνιάνης Χρήστου	1
Ὁ Πνευματικὸς Ἀνθιμος		Χριστόδουλος Δημητρίου	1
Φιλοθεΐτης	1	Ἡ ἐκκλησία τοῦ χωρίου Κουσλανλῆ	1
Χριστόδ. Γεωργίου διδ.	1		
Κ. Ἀναστασίου Ἡπειρώτης	1		
Χ. Δημητριάδης Ἡπειρώτης	1		

	Σωμ.		Σωμ.
Παπᾶ Ἐμμανουήλ Θάσιος	1	Δημ. Α. Καρύδης	1
Ἡ ἐκκλησία τοῦ χωρ. Χατζιλᾶρι	1	Μιχ. Ἰωάννου Καπνέμπορος	1
Ὁ ἱερεὺς αὐτῆς	1	Νέστωρ Α. Βασιλειάδης	1
Ἡ ἐκκλησία τοῦ χωρ. Τζιαδιρλί	1	Ἐλευθέριος Παναγιώτου	1
Ὁ ἱερεὺς αὐτῆς	1	Σιδερῆς Πετρίδης	1
Ἡ ἐκκλ. τοῦ χωρ. Καραγάτζ-κιοϊ	1	Ἡ ἐκκλησία Γενί-κιοϊ	1
Ὁ ἱερεὺς αὐτῆς	1	Ὁ ἱερεὺς αὐτῆς	1
Ἡ ἐκκλ. τοῦ χωρίου Καρα-Κουρ- τζιαλί	1	Ἡ ἐκκλησία Πόταμον	1
Ὁ ἱερεὺς αὐτῆς	1	Ὁ ἱερεὺς αὐτῆς	1
Ἡ ἐκκλ. τοῦ χωρίου Κιουτζιούκ-κιοϊ	1	Ἡ ἐκκλησία Τζοβάν-κιοϊ	1
Ὁ ἱερεὺς αὐτῆς	1	Παπᾶ Κώστας ἐντόπιος	1
Ἡ ἐκκλ. τοῦ χωρίου Βλάτ-κιοϊ	1	<i>Καζᾶς Φεβῶν</i>	
Ὁ ἱερεὺς αὐτῆς	1	Ἀθ. Φωτιάδης ἱατρός	1
Ἡ ἐκκλ. Καλαϊτζί-Δερῆ	1	Ἡ ἐκκλησία Φεβῶν	1
Ὁ ἱερεὺς αὐτῆς	1	Ὁ ἱερεὺς αὐτῆς	1
Ἡ ἐκκλ. Σιτζιανλή	1	Ἡ ἐκκλησία Ῥουμτζιούκι	1
Ὁ ἱερεὺς αὐτῆς	1	Ὁ ἐφημ. παπᾶ Γεώργιος	1
Ἡ ἐκκλ. τοῦ χωρίου Μοναστήρι	1	Ἡ ἐκκλησία Ὀκιοῦφι	1
Ὁ ἱερεὺς αὐτῆς	1	Ἡ ἐκκλησία Πασματζή	1
Ἡ ἐκκλ. Ῥιτζιάν-Ἀσάρ	1	Ὁ ἱερεὺς αὐτῆς	1
Ὁ ἱερεὺς αὐτῆς	1	Ἡ ἐκκλησία Καβατζίκι	1
Ἡ ἐκκλ. Χιρκᾶ	1	Ὁ ἱερεὺς αὐτῆς	1
Ὁ ἱερεὺς αὐτῆς	1	Ἡ ἐκκλησία Παλί-κιοϊ	1
Δ. Σπάνιος ἐξ Ἠπείρου	1	Ὁ ἱερεὺς αὐτῆς	1
Ἐλ. Τελώνης	1	Παπᾶ Βασίλειος	1
Γ. Γκατζόπουλος	1	Ἡ ἐκκλ. Δοῦρ-Παλί-κιοϊ	1
Δ. Κεκόπουλος	1	Ἡ ἐκκλ. Λούτζια-κιοϊ	1
Δ. Σταυρίδης	1	Παπᾶ Γεώργιος	1
Ἀθ. Γεωργίου	1	Ἡ ἐκκλ. Δομούζ-δερε	1
Παν. Κυριακίδης	1	Παπᾶ Δημ. Θάσιος	1
Ἰωάννης Σηπαζμπᾶς	1	Ἡ ἐκκλ. Δουγάν-Ἀσάρ	1
Ἰωάν. Π. Σ. Οἰκονομίδης	1	Ὁ ἱερεὺς αὐτῆς	1
Δ. Λάλας	1	Ἡ ἐκκλ. Δερβέντη	1
Μιχ. Κ. Σοῦζος	1	Παπᾶ Χρήστος	1
Γεώργιος Βάλλας	1	Ἡ ἐκκλ. Πασματζή	1
Θρασύβ. Ἰγνατίου	1	Παπᾶ Ἰωάννης	1
Βασίλ. Γκογιανόπουλος	1	Ἡ ἐκκλ. Ταχτατζίκη	1
<i>Καζᾶς Μάκης</i>		<i>Οἱ ἐν Λαοδανελλείς ΚΚ.</i>	
Ἡ ἐκκλησία τῆς πόλ. Μάκης	1	Δι' ἐπιστασίας τοῦ Κ. Ἀριστ. Ξαν- θοπούλου ἱατροῦ	
Παπᾶ Θεόδωρος Μακρινός	1	Γρηγ. ἱερομ. Χ. Γεωργιάδης Βυζάν- τιος	1
Φλαμ. Δουκίδης	1	Βασ. Ι. Κάνδιος ἑλληνοδ.	1
Δημ. Δουκίδης	1	Νικ. Ι. Βλάχος ἀλληλοδ.	1
Μανουλάκης Π. Μ. Δουκίδης	1	Ἰωακείμ Φραγκᾶς	1
Ἀποστόλης Ὁρτακινός	1		
Δημ. Κομνηνίδης	1		

Οἱ ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει τοῦ Ἀθωνος

Σωμ.

Ὁ Προηγούμενος Γεράσιμος Ἰβηρίτης	1
Καὶ δι' ἐπιστασίας αὐτοῦ:	
Οἱ ἀντιπρ. τῆς ἱερᾶς κοινότητος	1
Ὁ ἐκ τῆς μεγ. Λαύρας Προηγούμε. Στέφανος	1
Ὁ ἐκ τῆς τοῦ Βατοπεδίου προηγ. Ἰωάσαφ	1
Ὁ ἐκ τῆς τῶν Ἰβήρων Ἀρχ. Γεράσιμος	1
Ὁ ἐκ τῆς τοῦ Χιλινδαρίου Ἀρχ. Παΐσιος	1
Ὁ ἐκ τῆς τοῦ Διονυσίου Γελάσιος μοναχός	1
Ὁ ἐκ τῆς τοῦ Κουτλουμουσίου Κύριλλος μοναχός	1
Ὁ ἐκ τῆς τοῦ Παντοκράτορος προηγ. Δανιήλ	1
Ὁ ἐκ τῆς τοῦ Ξηροποτάμου προηγ. Παῦλος	1
Ὁ ἐκ τῆς τοῦ Ζωγράφου Ἀρχ. Ἰλαρίων	1
Ὁ ἐκ τῆς τοῦ Δοχειαρίου Εὐλόγιος ἱερομ.	1
Ὁ ἐκ τῆς τοῦ Καρακάλλου Πέτρος ἱεροδιάκ.	1
Ὁ ἐκ τῆς τοῦ Φιλοθέου Νεόφυτος μοναχός	1
Ὁ ἐκ τῆς τοῦ Σίμωνος Πέτρου Δαμασκηνός μοναχός	1
Ὁ ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου Παύλου Δαμιανός	1
Ὁ ἐκ τῆς τοῦ Σταυρονικήτα προηγ. Νικηφόρος	1
Ὁ ἐκ τῆς τοῦ Ξενοφάντος Ἀνδρόνικος μοναχός	1
Ὁ ἐκ τῆς τοῦ Γρηγορίου . . .	1
Ὁ ἐκ τῆς τοῦ Ἑσφηγμένου Νεόφυτος ἱερομ.	1
Ὁ ἐκ τῆς τοῦ Ῥωσσικοῦ Θεοδοσίος μοναχός	1
Ὁ ἐκ τῆς τοῦ Κωνσταντινουπόλεως . . .	1
Ὁ Πρωτεπιστάτης τῆς ἱερᾶς κοινότητος προηγ. Δανιήλ Λαυριώτης	1
Ὁ Γραμμ. τῆς ἱερᾶς κοινότητος Ἀλέξ. Εὐμορφόπουλος Ἀδριανουπόλιτης	1

Οἱ ἐν Καρταίς τοῦ ἁγίου Ὄρους

Ὁ ἱερομ. Εὐγένιος ἱερομ. ἐκ νήσου Σκοπέλου	1
Ἰωάσαφ ἱερομ. ἐκ νήσου Σκιάθου	1

Οἱ ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ τῶν Ἰβήρων

Τὸ κοινόν αὐτῆς	1
Ὁ Ἀρχιμ. Κ. Ἰλαρίων	1
Λεόντιος μοναχός	1
Δημ. Ἀντωνιάδης γραμ. τῆς ἱερᾶς μονῆς τῶν Ἰβήρων	1

Οἱ ἐν Μυριοφύτῳ (Γανοχώρῳ)

Ὁ Θεοφιλ. Ἐπίσκοπος Μυριοφύτου Γρηγόριος Σισώκη	1
Δι' ἐπιστασίας αὐτοῦ εἰς ἐπαρχιώτας του	10

Οἱ ἐν Καλλιουπόλει

Ὁ Θεοφιλ. Ἐπίσκοπος Καλλιουπόλεως Γρηγόριος	1
Ἀντ. Κ. Σιδερίδης	1
Καὶ δι' ἐπιστασίας αὐτοῦ	10

Οἱ ἐν Κεσσάνι

Σωμ.

Νικόλαος Φωτίου

10

Οἱ ἐν Κυζίκῳ (Μικρᾷ Ἀσίᾳ)

Δι' ἐπιστασίας τοῦ αἵδου. Κ. Νικ. Ἰωαννίδου Σακελλαρίου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων
 Νικ. Ἰωάν. Σακελλάριος καὶ Γεν. ἐπίτρ. τοῦ Γερ. ἀγίου Κυζίκου

1

Χωρίον Καποῦ-Δαγί

Σωτ. Γεωργίου τζιορβατζῆς ἐκ Λαγγάδας

Ἰωάννης ἱερεὺς

1

Ἀθανάσιος ἱερεὺς

1

Συμεὼν ἱερεὺς

1

Γεώργιος Σωτηρίου

1

Σινώδης τζιορβατζῆς ἐκ τοῦ χωρίου Κατατόπου

1

Ἀπόστολος ἱερεὺς

1

Ἀντώνιος ἱερεὺς

1

Ζαφείριος ἱερεὺς

1

Ζαφείριος τζιορβατζῆς τοῦ χωρίου Δρακούντας

1

Παναγ. ἱερεὺς

1

Συμεὼν ἱερεὺς

1

Χ. Βαγγέλης Χ. Γρηγορίου ἐκ τοῦ χωρίου Χαράκι

1

Μιχαὴλ ἱερεὺς

1

Ἀντώνιος ἱερεὺς

1

Δημήτριος τζιορβατζῆς ἐκ τοῦ χωρίου Ῥόδι

1

Εὐστράτιος ἱερεὺς

1

Ἀργύριος ἱερεὺς ἐκ τοῦ χωρίου Γωνιάς

1

Οἱ ἐν Ἐλευθερουπόλει (Πράβι)

†Ὁ Θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος ἅγιος Ἐλευθερουπόλεως ΚΚ. Νεόφυτος

1

†Ὁ πατὴρ τοῦ εἰρημένου Πρωτοσύγ. Κωνστάντιος

1

Δι' ἐπιστασίας τοῦ ἀγίου Ἐλευθερουπόλεως εἰς τὴν θεόσωστον ἐπαρχίαν αὐτοῦ

10

Οἱ ἐν Δράμα

†Ὁ Μητροπολίτης ἅγιος Δράμας

1

Καὶ δι' ἐπιστασίας αὐτοῦ εἰς τὴν θεόσωστον ἐπαρχίαν Δράμας

10

†Ὁ Μητροπολίτης ἅγιος Ξάνθης

1

Καὶ δι' ἐπιστασίας εἰς τὴν θεόσωστον ἐπαρχίαν αὐτοῦ

10

†Ὁ Μητροπολίτης ἅγιος Αἰνίου

1

Καὶ δι' ἐπιστασίας αὐτοῦ εἰς τὴν θεόσωστον ἐπαρχίαν Αἰνίου

10

†Ὁ Μητροπολίτης ἅγιος Ἰωαννίνων

1

Καὶ δι' ἐπιστασίας αὐτοῦ εἰς τὴν θεόσωστον ἐπαρχίαν Ἰωαννίνων

10

Οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ

Ἀντ. Καραγιαννίδης Κ/λίτης

1

Καὶ δι' ἐπιστασίας αὐτοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ

10

	Σωμ.
<i>Οί ἐν Καβάλλα</i>	
Κυριακὸς Ἰω. Λεβίδης	1
Καὶ δι' ἐπιστασίας αὐτοῦ ἐν Καβάλλα	10
<i>Οί ἐν Ὁδησσῷ (Ῥωσσίας)</i>	
Σγ. Σγουρίδης	1
Καὶ δι' ἐπιστασίας αὐτοῦ ἐν Ὁδησσῷ	10
<i>Οί ἐν Διδυμοτείχῳ</i>	
† Ὁ Μητροπολίτης ἅγιος Διδυμοτείχου	1
Καὶ δι' ἐπιστασίας αὐτοῦ ἐν τῇ θεοσώστῳ ἐπαρχίᾳ Διδυμοτείχου	10
<i>Οί ἐν Χίῳ</i>	
Ὁ Κ. Κοσμίδης ἱατρός	1
Καὶ δι' ἐπιστασίας αὐτοῦ εἰς τὴν πρωτεύουσαν	10
<i>Οί ἐν Σμύρνῃ</i>	
Ὁ Κ. Παναγ. Ι. Τζιρίνης	1
Καὶ δι' ἐπιστασίας αὐτοῦ ἐν Σμύρνῃ	10
<i>Οί ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (Αἰγύπτου)</i>	
Ὁ Κ. Δημ. Ἀναστ. Ταβανιώτου	1
Καὶ δι' ἐπιστασίας αὐτοῦ εἰς Ἀλεξάνδρειαν	10
<i>Οί ἐν Φιλαδελφείᾳ (Μ. Ἀσίας)</i>	
Δι' ἐπιστασίας τῶν ΚΚ. Π. Ι. Τζιρίνη καὶ Σα	
† Ὁ Μητροπολίτης ἅγιος Φιλαδελφείας	1
Καὶ δι' ἐπιστασίας αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Φιλαδελφείας	10
<i>Οί ἐν Τραπεζοῦντι</i>	
† Ὁ Μητροπολίτης ἅγιος Τραπεζοῦντος	1
Καὶ δι' ἐπιστασίας αὐτοῦ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ	10
<i>Οί ἐν Κωνσταντινουπόλει</i>	
Ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ.	
δι' ἐπιστασίας τοῦ Διδ. αὐτῆς Κ. Βασιλείου Δ. Καλλίφρονος	10
Γεώργιος Πολυχρονιάδης	1

Ἄς μᾶς συγχωρήσωσιν οἱ ΚΚ. Συνδρομηταί, ὧν τὰ ὀνόματα δὲν μᾶς ἤλθον ἐγκαίρως, ὅπως καταχωρισθῶσιν ἐνταῦθα. Μ.Μ.

ΘΑΝΑΣΗ ΠΑΠΑΖΩΤΟΥ

ΠΡΟΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΟ ΠΑΠΙΚΙΟΝ ΟΡΟΣ¹

Οί ιστορικές έρευνες του Στ. Κυριακίδη για τή Δυτική Θράκη παραμένουν ως σήμερα σημαντικές για τὸ πλῆθος τῶν λεπτομερειῶν ποὺ ἔφεραν στὸ φῶς πάνω στὴ διοικητικὴ διαίρεση τῆς περιοχῆς στὰ βυζαντινά χρόνια καὶ γιὰ τὸ ξεκαθάρισμα τῶν τοπογραφικῶν λεπτομερειῶν ποὺ δυστυχῶς μένουν σὲ μεγάλο μέρος ἀνεκμετάλλευτες². Ἡ πρόσφατη ἐργασία τῆς Αἰκ. Ἀσδραχᾶ ἀνοίγει νέο δρόμο στὴν ἔρευνα τῆς περιοχῆς μὲ τὴ συστηματικὴ χρῆση τῶν βυζαντινῶν πηγῶν τῆς τελευταίας περιόδου³. Γεωγραφικοὶ χῶροι ἔχουν ἀναγνωριστεῖ καὶ μαζί μὲ αὐτοὺς οἱ θέσεις τῶν πόλεων. Ἡ Δυτικὴ Θράκη εἶναι ἡ μοναδικὴ περιοχὴ στὴν ἑλληνικὴ ἐπικράτεια ὅπου ὑπάρχει σειρὰ ἐρειπωμένων βυζαντινῶν πόλεων. Οἱ πύργοι τῆς Ἀναστασιουπόλεως-Περιθεωρίου ὑψώνονται δίπλα στὸ μυχὸ τῆς Βιστονίδος λίμνης μέσα στὴν παραλίμνια βλάστηση. Ἐντύπωση ἐπίσης προκαλεῖ τὸ μέγεθος τῆς ἑκτασης ποὺ κάλυπτε ἡ Μοσυνούπολις. Τὸ ἐρειπωμένο κάστρο τῆς Γρατσιανοῦς ὑψώνεται σὲ λόφο βόρεια ἀπὸ τὸ σημερινὸ χωριὸ Γρατινὴ. Εἶναι περιττὸ νὰ προσθέσει κανεὶς τὸ κάστρο τῆς Κομοτηνῆς, τῆς Μαρωνείας, τῆς Ξάνθης, τοῦ Διδυμοτείχου κ.ά.⁴. Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα θὰ ἔδινε πρόσθετα ἱστορικὰ στοιχεῖα μαζί μὲ ἄλλα γενικότερου ἐνδιαφέροντος. Ὡστόσο τέτοιου εἴδους ἔρευνα τουλάχιστο στὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα δὲν ἔγινε καὶ ἀκόμη περισσότερο στὶς περιοχὲς ἐλέγχου τους, ἂν καὶ γι' αὐτὲς ἀκόμη τίς περιοχὲς οἱ ἱστορικὲς πηγὲς δὲν στάθηκαν φειδωλές. Γνωρίζουμε ἔτσι ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Καντακουζηνό

1. Εὐχαριστῶ τὴ συνάδελφο δ. Εὐη Σκαρλατίδου, ἀρχαιολόγο στὸ μουσεῖο Κομοτηνῆς, γιὰ τίς πολὺτιμες ὑποδείξεις της. Ἡ ἴδια εἶχε ἐντοπίσει παλιότερα μερικὰ ἀπὸ τὰ μνημεῖα ποὺ περιγράφονται ἔδῳ καὶ μὲ προθυμία μοῦ ἔδωσε ὅσες πληροφορίες τῆς ζήτησα. Εὐχαριστῶ ἐπίσης τὸν κ. Χαράλαμπο Μπακιρτζή, ἐπιμελητὴ βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων Καβάλας, γιὰ τίς ποικίλες διορθώσεις ποὺ μοῦ πρότεινε.

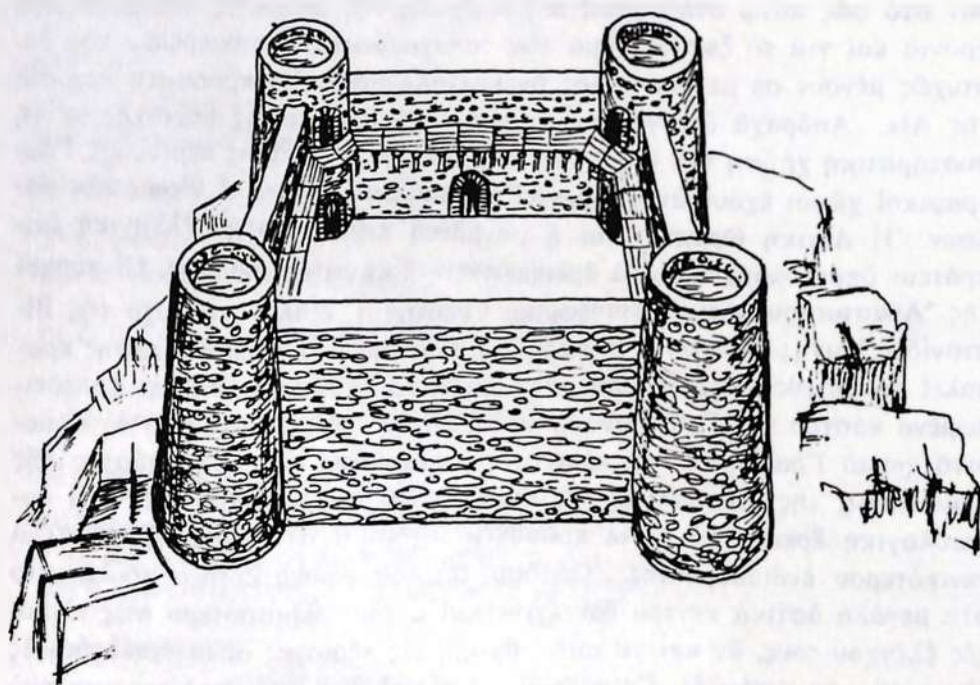
2. Βυζαντινὰ μελέται IV. Τὸ Βολερὸν, «Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης», τ. 3(1939), σ. 291-494.

3. C. A s d r a c h a, La région des Rhodopes aux XIIIe et XIVe siècles, Ἀθήνα 1976, σ. 93 κέ.

4. Γιὰ τὴ Μοσυνούπολη, δ.π., σ. 104-109, Περιθεώριο, σ. 98-104, Γρατσιανοῦ, σ. 113-115, Κομοτηνῆς, σ. 109-113, Μαρωνείας, σ. 115-117, Ξάνθης, σ. 93-96, Διδυμότειχο, σ. 130-137 κ.ά.

τὰ ὀνόματα τεσσάρων κάστρων στήν περιοχή τῆς Κομοτηνῆς, τὸν Ἀσώματο, Παραδημῷ, Κρανοβούνιο καὶ Στυλάριο⁵. Ἡ θέση τους δὲν εἶναι δυνατό νὰ προσδιοριστεῖ τώρα, ἂν καὶ στήν περιοχή σώζονται μερικά κάστρα ὅπως τῆς Κερασιᾶς, τῆς Νέας Σάντας, τοῦ Ληνοῦ καὶ τῆς Νυμφαίας⁶. Ἴσως τὸ βυζαντινὸ φρούριο τῆς Νυμφαίας (σχ. 1), ὅπως κακῶς ὀνομάστηκε, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ τέσσερα ποὺ ἀναφέρει ὁ Καντακουζηνός, ἐπειδὴ βρίσκεται ἀρκετὰ κοντὰ στήν Κομοτηνή⁷.

Κάστρον Νυμφαίας

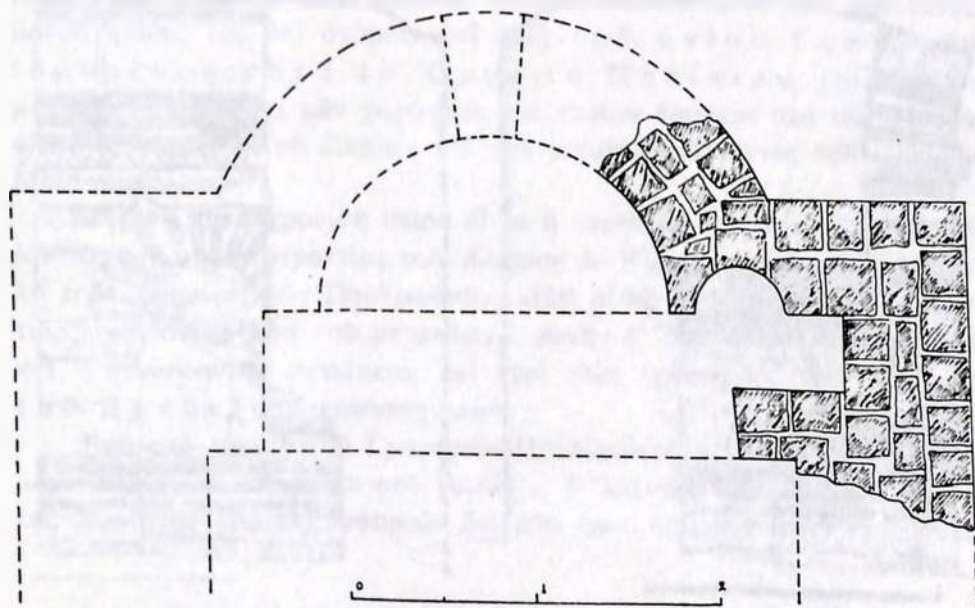
Σχ. 1. Ἀποκατάσταση τῆς μορφῆς τοῦ κάστρου Νυμφαίας.

5. Ioannis Cantacuzeni eximperatoris Historiarum, libri IV, cura L. Schopeni, I-III, Βόννη 1828-1832, II, σ. 415.

6. Κ. Τρεμόπουλου, Ἡ Κομοτηνὴ καὶ οἱ ἀρχαιότητες τῆς περιοχῆς της, Θεσσαλονίκη 1966, σ. 55-57.

7. Δυτικὰ ἀπὸ τὸ κάστρο τῆς Νυμφαίας, σὲ μικρὴ σχετικὰ ἀπόσταση ὑπάρχει τὸ χωριὸ Ἀσώματοι (παλιὰ Μπολάτκιοι). ΝΑ ἀπὸ τὸ ἴδιο κάστρο ὑπάρχει τὸ χωριὸ Στυλάριο (παλιὰ Μπαϊρακλή). Νότια ἀπὸ τὴν Κομοτηνὴ εἶναι τὰ χωριά Παραδημὴ (Μουχάντσιφλίκ) καὶ Κρανοβούνιο (Σουκουρλοῦ). Ἐπομένως ἡ Ἀσδραχὰ κάνει λάθος καθὼς σημειώνει τὴ θέση τῶν κάστρων στὴ θέση τῶν παραπάνω χωριῶν. Βλ. τὸ χάρτη στὸ τέλος τοῦ βιβλίου της.

Άλλα και ή συστηματική ανίχνευση της περιοχής θα απόδιδε εξαιρετικά ενδιαφέροντα στοιχεία για τή σύνθεση του ιστορικού χώρου, άφου υπάρχουν πληροφορίες για τήν ύπαρξη αρχαιοτήτων σε διάφορα σημεία. Τελευταία στο χωριό Πελαγία, κοντά στην Ξυλαγανή, έντοπίστηκε ένας μικρός βυζαντινός ναός του όποιου ή ΝΑ γωνία προβάλλει πάνω άπό τήν επιφάνεια της γης σε ύψος 2 μ. περίπου (σχ. 2,3 και πίν. 1)⁸. Άπό τά έρελπια πού σώζονται βγαίνει τό συμπέρασμα ότι ό ναός είχε ήμικυκλική κόγχη έσωτερικά και έξωτερικά και καμάρα πάνω άπό τό ιερό. Ή καμάρα σάν αρχιτεκτονικό στοιχείο του άνατολικού τμήματος του ναού προϋποθέτει ή τήν ύπαρξη τρούλλου, όποτε ό ναός της Πελαγίας θα έντασσόταν στην ομάδα των μονόχωρων ναών μέ τρούλλο⁹, ή καμάρας πάνω άπό τον κύριο ναό. Θα μπορούσε νά συζητηθεί άκόμη και ή περίπτωση ενός σταυρεπίστεγου ναού¹⁰. Ή τοιχοδομία του ναού παρουσιάζει έπιμελημένη μορφή.

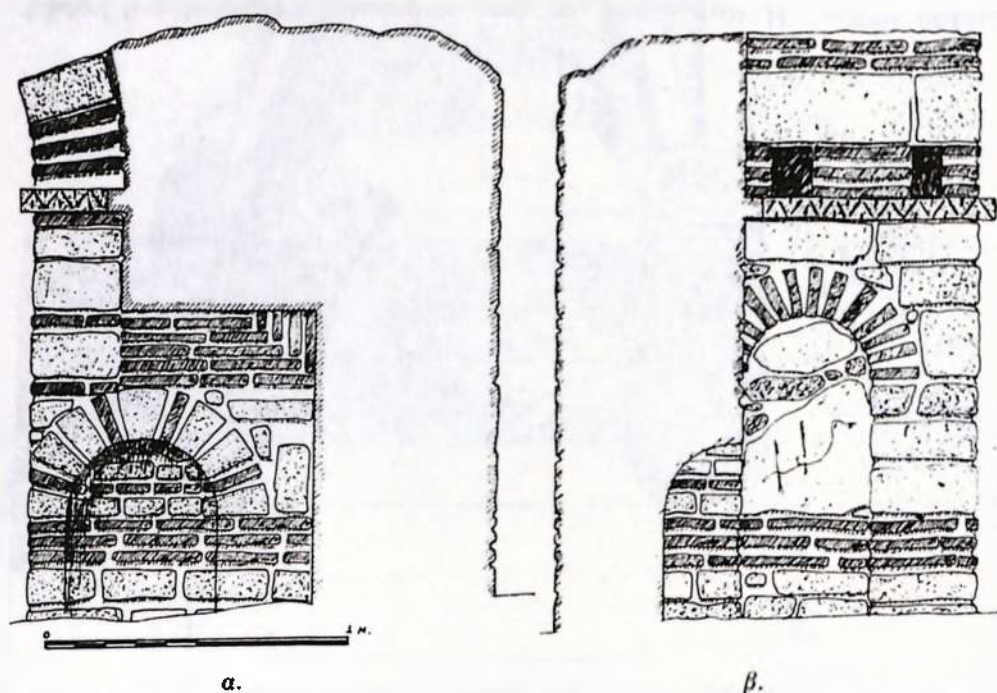
Σχ. 2. Κάτοψη του σωζόμενου τμήματος του ναού της Πελαγίας με συμπληρώσεις πού προκύπτουν άπό τά υπάρχοντα στοιχεία.

8. Δ. Τριαντάφυλλου, 'Αρχαιότητες και μνημεία Θράκης, ΑΔ 28(1973), Μέρος Β'2-Χρονικά, 'Αθήναι 1977, σ. 467.

9. Για μονόχωρους μέ τρούλλο, βλ. Γ. Βελένη, 'Ενας παλαιολόγειος ναός στην περιοχή της Δράμας, «Επιστημονική Έπετηρίς της Πολυτεχνικής Σχολής», Θεσσαλονίκη 1973, σ. 83-107.

10. Ά. Όρλάνδου, Οί σταυρεπίστεγοι ναοί της Ελλάδος, «ΑΒΜΕ», Α (1935), σ. 45, τον τύπο Α₂.

Δουλεμένοι ασβεστόλιθοι και πωρόλιθοι τοποθετούνται εξωτερικά σε στρώσεις χωρίς να παρεμβάλλονται πλίνθοι στους αρμούς. Στο έσωτερικό ή τοιχοποιία εμφανίζεται ακόμη περισσότερο επιμελημένη. Στην κόγχη του Ιεροῦ ανάμεσα στους δουλεμένους ισούψεις δόμους παρεμβάλλονται όριζόντιες σειρές πλίνθων και μία πλίνθος στους κάθετους αρμούς κατά τό πλινθοπερίβλητο σύστημα. Ἡ τοιχοδομία παρουσιάζει εξαιρετικήν όμοιοτητα με την τοιχοδομία τών ναών της Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ κατασκευή μάλιστα του τεταρτοσφαίριου της κόγχης και της καμάρας του Ιεροῦ με τρεις σειρές πλίνθων και δόμους έναλλάξ θυμίζει έντονα τους παλαιολόγειους ναούς της πρωτεύουσας και αποδίδει ίσως στο ναό μιá χρονολόγηση έξαρτημένη από εκείνους¹¹.

Σχ. 3. Δύο τομές της σωζόμενης ΝΑ γωνίας του ναού της Πελαγίας. Προβολή τών στοιχείων της έσωτερικής παρειάς του ανατολικού τοίχου (α) και του νότιου τοίχου (β).

11. Βλ. την τοιχοδομία του Μπογντάν Σαράι, του Χριστού της Χώρας, της Παμμακαρίστου, Βερά Κιλισέ, Κασίμ Ἀγά Μεσκιντί και Μαναστίρ Μεσκιντί, βλ. T. M a t h e - u s, *The Byzantine churches of Istanbul*, The Pennsylvania State University Press 1976, σ. 38, 44, 187, 196, 197, 350 και 388. Πρβλ. Ἀ. Π α σ α δ α ί ο υ, Ὁ κεραμοπλαστικός διάκοσμος τών βυζαντινών κτηρίων της Κωνσταντινουπόλεως, Ἀθήνα 1973, πίν. 29 και 34 δ.

Η γεωγραφική θέση του Παπικίου όρους των βυζαντινών πηγών, το όποιο ως σημειωθεί είχε απασχολήσει μερικούς παλιούς έρευνητές, όρίστηκε από το Στ. Κυριακίδη¹². Το όρος βρίσκεται ΒΔ της Κομοτηνής, στις ύπώρειές του απλώνονται τα έρείπια της Μοσυνουπόλεως και σύμφωνα με τη βυζαντινή διοικητική διαίρεση της περιοχής ανήκε στο θέμα Βολεροῦ¹³. Οι μαρτυρίες των γραπτών πηγών για το Παπίκιον όρος είναι άρκετές, ώστε να καταλήξει κανείς σε συμπεράσματα για την ιστορία του χώρου. Οι μαρτυρίες αυτές καλύπτουν ένα διάστημα τεσσάρων αίωνων και η παρουσίασή τους έδω κρίνεται σκόπιμη.

Η πρώτη μέχρι τώρα γνωστή μαρτυρία βρίσκεται στο τυπικό του Γρηγορίου Πακουριανού για τη μονή της Παναγίας της Πετριτζονιτίσσης (Μπάτσκοβο) γραμμένο στα 1083: «Ετι δέδωκα εις την δηλωθεϊσαν μονήν ήμων και ταίς εν αυτή άγίας εκκλησίας εν τῷ θέματι του Βολεροῦ κατὰ την τοποθεσίαν του βάνδου Μοσυνουπόλεως μετὰ και του εκτός μοναστηρίου, του επ' ονόματι και τιμῇ του ἁ γίου Γεωργίου ἰδρυμένου κατὰ το Ὅρος το Παπίκιον, μετὰ των ἀμπελώνων αὐτοῦ και των χωραφίων και τοπίων ἀπάντων και των λοιπών δλων ἀκινήτων αὐτοῦ δικαίων και του μετοχίου του εντός του κάστρου Μοσυνουπόλεως»¹⁴.

Δεύτερη κατὰ χρονική σειρά είναι η μαρτυρία του Ζωναρά κατὰ την εξιστόρηση της εκστρατείας του Ἀλεξίου Α' Κομνηνού για την καταστολή του κινήματος των Παυλικιανών: «Εἴτ' αὖθις ἀποδημεῖ εκ της Βυζαντίδος, φθίνοντος ἤδη του μετοπώρου· συνῆν δ' ἐκείνῳ και η βασιλίτσα και η γυναικωνίτις συνείπετο, και περι τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους τοῦ Παπυκίου κατασκηνοῖ»¹⁵.

Ενῶ στο τυπικό του Γρηγορίου Πακουριανού γίνεται λόγος για μιὰ μονή του ἁγίου Γεωργίου στο Παπίκιο, ο Ἰωάννης Κίνναμος και Νικήτας Χωνιάτης μᾶς πληροφοροῦν ότι στο όρος υπήρχαν πολὺ περισσότε-

12. Στ. Κυριακίδης, Το Παπίκιον Όρος, «Αθηνά», τ. 35(1923), σ. 219-225 και C. Asdracha, δ.π., σ. 8-9. Ο Α. Μηλιαράκης, Καθορισμός της θέσεως του Παπικίου όρους, «Θρακική Έπετηρίς», τ. 1 (1897), σ. 70-78 τοποθετοῦσε το όρος στη Ρίλα της Βουλγαρίας.

13. Για το θέμα Βολεροῦ βλ. Στ. Κυριακίδης, Βυζαντιναί Μελέται IV, δ.π., σ. 291 κέ.

14. L. Petit, Typikon de Grégoire Pacourianos pour la monastère de Petritzos (Bačkovno) en Bulgarie, «VV. Priloženije K XI», tomu N° 1, Sankpeterburg 1904, σ. 10 κέ. Για τη μονή βλ. E. Bakalova, Batzkovskata Kostnitsa, Sofia 1977, με περίληψη στα γερμανικά.

15. Ioannis Zonaras, Epitomae historiarum libri XVIII, libri XIII-XVIII, vol. III, ed. Th. Büttner-Wobst, Βόννη 1897, σ. 753.

ρες μονές. Ἐξιστορώντας τὴ σύλληψη τοῦ πρωτοστράτορος Ἀλεξίου ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Α΄ Κομνηνὸ (1168) γράφουν· Κίνναμος· «Ἀλέξιος, ὃς τὴν πρωτοστράτορος τότε, ὡς πολλάκις μοι ἐρρήθη, διεῖπε ἀρχήν, ἐκ πολλοῦ μὲν ἀποστασίαν ὤδινε, τότε δὲ καταφανῆς γεγωνώς, τὴν τρίχα ἐκάρη καὶ εἰς τοὺς μοναχοὺς μεταθέμενος ἐπὶ τῶν ὀρεστέρων ἀπήχθη σεμνείων, ἅπερ ἐπὶ Στρυμόνος ἐν ὄρει Παπικίῳ Ἰδρυνται πλεῖστα»¹⁶. Χωνιάτης· ὁ Μανουὴλ Α΄ τὸν πρωτοστράτορα Ἀλέξιο «οὐ μόνον τῶν ὄντων ἀπάντων ἀπογυμοῖ, ἀλλὰ καὶ εἰς μοναχὸν ἀποκείρας ἐν ἐνὶ τῶν κατὰ τὸ Παπύκιον ὄρος φροντιστηρίων παραρριπτεῖ»¹⁷.

Ὁ Νικήτας Χωνιάτης μνημονεύει ἀκόμη ὅτι ὁ αὐτοκράτορας Ἰσαάκιος Β΄ Ἀγγελος συνέλαβε στὴ Δράμα τὸν Ἀλέξιο, νόθο γιὸ τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ, μὲ τὴν ὑπόνοια ὅτι προετοίμαζε στάση καὶ τὸν ἀνάγκασε νὰ γίνεи μοναχὸς σὲ μονὴ τοῦ Παπικίου ὄρους (1191). «Ἐπεὶ δ' ἐκ Δράμας ἀπάραντες, ἐν ἣ τουτονὶ συνειλήφμεν εἰς Μοσυνούπολιν ἀφικόμεθα καὶ τῷ Παπυκίῳ προσβαίνειν ἐμέλλομεν, ὥς ἂν τὰ τῶν μοναχῶν προσταθὲν οὕτω τελέσωμεν ἐπ' αὐτῷ»¹⁸. Σὲ ἄλλο σημεῖο γιὰ τὸ ἴδιο γεγονός γράφει· «Καὶ τὸν συνίστορα δὲ τούτῳ τῆς βασιλείας λεγόμενον εἶναι Ἀλέξιον τὸν τῆς Κομνηνῆς Θεοδώρας υἱὸν ἀποκείρει εἰς μονάζοντα, ἡμῶν ὑπουργησάντων τῷ ἔργῳ, καθ' ἐν τῶν ἐν Παπυκίῳ σεμνείῳ»¹⁹. Τὰ ἀποσπάσματα αὐτὰ τοῦ Χωνιάτη ἔχουν τὴν ἀξία τῆς προσωπικῆς μαρτυρίας καὶ βοήθησαν στὴ λύση τοῦ καθορισμοῦ τῆς θέσεως τοῦ Παπικίου²⁰. Ὁ ἐξόριστος Ἀλέξιος πάντοτε κατὰ τὸν Χωνιάτη «ἐκ γὰρ ἀπασῶν τῶν κατὰ τὸ Παπύκιον μονῶν ἐκείνην κατοικεῖν ἡρετίσατο, καθ' ἣν ὁ πρωτοστράτωρ Ἀλέξιος τὴν κοσμικὴν ἀπεκείρατο τρίχα παρὰ τοῦ βασιλέως συλληφθεὶς Μανουήλ»²¹.

Ἀκόμη μιὰ πολὺ σημαντικὴ πληροφορία ἀναφέρεται στὸ κείμενο τοῦ Χωνιάτη. Ὁ μέγας ζουπάνος τῆς Σερβίας Στέφανος Νεμάνια (1166 περίπου-1196) ἀφήνει τὴν ἐξουσία στὸ γιό του Στέφανο (1196-1228) καὶ γίνεται

16. Ioannis Cinnami, *Epitomae rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum*, rec. A. Meineke, Βόννη 1836, σ. 265. Ὁ Κίνναμος λέγοντας «ἐπὶ Στρυμόνος» ἐννοεῖ τὴ διοικητικὴ περιφέρεια, ποὺ ἔφερε αὐτὸ τὸ ὄνομα. Ἡ πληροφορία ἐπομένως τοῦ Κιννάμου πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ἀνακριβὴς τοπογραφικὰ, ἐπειδὴ τὸ Παπικίον ὑπαγόταν στὸ θέμα Βολεροῦ καὶ ὄχι τοῦ Στρυμόνος· βλ. Στ. Κυριακίδη, Τὸ Παπικίον Ὅρος, δ.π., σ. 223.

17. Nicetae Choniatae, *Historia*, rec. I. Bekkerus, Βόννη 1835, σ. 127.

18. Χωνιάτης, δ.π., σ. 558.

19. Χωνιάτης, δ.π., σ. 556-557.

20. Στ. Κυριακίδη, Τὸ Παπικίον Ὅρος, δ.π., σ. 221.

21. Χωνιάτης, δ.π., σ. 559.

μοναχός στο Παπίκιο· «Ἦν δ' οὗτος Στέφανος Νεεμάν ήγεμών των Τριβαλλών. Ἀλλ' ό μὲν βραχὺν ἐπιμείνας τῇ ἀρχῇ χρόνον τό όρος ἀνεισι τό Παπύκιον καί βίον ὑπείσι τόν μοναδικόν»²².

Ἀπό τόν 13ο αἰ. δέν ὑπάρχει ὡς τώρα καμμιά ιστορική μαρτυρία γιά τό Παπίκιο. Εἶναι γεγονός ὡστόσο ὅτι ἡ περιοχή τοῦ Βολεροῦ μετὰ τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως περνᾷ μιᾷ δύσκολη περίοδο²³. Ἡ Μοσνοπούλις λεηλατεῖται ἀπό τόν Καλοϊωάννη στά 1206²⁴, μνημονεύεται ἀκόμη μερικὲς φορές ὡς τό τέλος τοῦ 13ου αἰ., ἀλλά δέν θά ὀρθοποδῇσει πλέον. Ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός πού πέρασε ἀπό αὐτήν στά 1343 τήν ὀνομάζει «πόλιν παλαιάν ἐκ πολλῶν ἐτῶν κατεσκαμμένην»²⁵.

Ἀπό τό 14ο αἰ. ἔχουμε ἄλλες δύο πληροφορίες γιά τό Παπίκιο. Τῇ μιᾷ ἀπό τίς δύο τήν ὀφείλουμε στόν πατριάρχη Φιλόθεο Κόκκινο²⁶, βιογράφο τοῦ Γρηγορίου Παλαμά, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι ὁ Παλαμάς καί οἱ ἀδελφοί του ἔμειναν στό Παπίκιο τό χειμῶνα τοῦ 1316 (κατά τόν Meyendorff²⁷), πρὶν περάσουν στό Ἅγιον Όρος. «Ἐξήεσαν μὲν οὖν τῆς Κωνσταντίνου, φθινοῦσης ὀπώρας ἤδη, πρὸς τόν ἱερὸν Ἀθῶ καί τήν ἐκεῖ παροικίαν βλέποντες, Θράκην γε μὴν διῶντες καί κατὰ τό Παπίκιον γεγονότες· ὁ ρος δ' ἱερὸν τοῦτο πάλαι μεταξὺ κείμενον Θράκης τε καί Μακεδονίας, καί μονασταῖς ἀνείμενον ἀνδράσι τότε θαυμαστοῖς καί σπουδαίοις, καί τὰ θεῖα φιλοσοφοῦσιν καλῶς· ἐγχειμάζειν παρ' αὐτοῖς ἔγνωσαν»²⁸.

Ἡ δεύτερη μνεῖα βρίσκεται στό βίο τοῦ ὁσίου Μαξίμου τοῦ Κausοκαλυβίτου, ὁ ὁποῖος νέος ἀκόμη πέρασε καί ἔμεινε στό Παπίκιο πρὶν ἐγκα-

22. Χωνιάτης, ὁ.π., σ. 704. Εἶναι περίεργο ὅτι ἡ πληροφορία αὕτη τοῦ Νικήτα Χωνιάτη δέν ὑπάρχει στό βίο τοῦ Στεφάνου Νεμάνια πού ἔγραψαν οἱ γιοί του Στέφανος καί ἅγιος Σάβας· βλ. S. Hafner, Stefan Nemanja nach den Viten des hl. Sava und Stefans des Erstgekrönten, Graz 1962, σ. 45-48 καί 94-95. Τήν πληροφορία φαίνεται ὅτι ἄγνοεῖ ὁ C. Jireček, Geschichte der Serben, Gotha 1911, τ. I, σ. 277-279. Ὁ V. Laurent, Le Corpus des sceaux de l'empire byzantine, V/2, Paris 1965, σ. 159, δέν ἔχει δισταγμοὺς γιά τὴ μαρτυρία τοῦ Χωνιάτη. Βλ. ἀκόμη I. A. van Dieten, Nicetae Choniatae Historia (Corpus Fontium Historiae Byzantinae), XI/1, Berlin 1975, σ. 531 καί XI/2 (Index nominum), σ. 80 λ. Στέφανος Νεμάν (I).

23. Γιά τὴ λατινοκρατία στήν περιοχή βλ. Στ. Κυριακίδη, Βυζαντινὰ Μελέται, ὁ.π., σ. 335 καί C. Asdracha, ὁ.π., σ. 105-106.

24. C. Asdracha, ὁ.π., σ. 105 καί Στ. Κυριακίδη, Περί τὴν ἱστορίαν τῆς Θράκης, Θεσσαλονίκη 1960, σ. 51.

25. Καντακουζηνός, ὁ.π., τ. II, σ. 429.

26. Γιά τὸ Φιλόθεο Κόκκινο βλ. K. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Literatur, München 1897, σ. 107 κέ.

27. J. Meyendorff, Introduction à l'étude de Grégoire Palamas, Paris 1959, σ. 50.

28. PG 151, στ. 562.

τασταθεί όριστικά στο "Άγιον Όρος"²⁹. Τόν βίο τοῦ Μαξίμου ἔγραψαν ὁ μαθητὴς τοῦ Θεοφάνη, προηγούμενος τῆς μονῆς Βατοπεδίου καὶ ἀργότερα μητροπολίτης Περιθεωρίου, ὁ ἡσυχαστὴς Ἰωαννίκιος, ὁ Κόχυλας καὶ ὁ ἱερομόναχος Μακάριος, ποὺ κατὰ τὴν ὑπόθεση τοῦ Ε. Κουρίλα εἶναι ὁ Μακάριος Μακρῆς³⁰. Τὸ Παπίκιο κατὰ τὸν Μακάριο «ὁρος ἐστὶ τραχὺ καὶ δυσχείμερον, μεθόριον Θρακῶν τε καὶ Μακεδόνων, ἐν ᾧ μοναστήρια συχνὰ μοναχῶν ἱδρυτο κατὰ συστήματα καὶ σποράδην καθ' ἓνα καὶ σύνδυο καὶ σύντρεις φιλοσοφούντων»³¹. Κατὰ τὸν Κόχυλα ὁ Μάξιμος πῆγε στοῦ Παπίκιο «ἐνθα εὗρε ἀνδρας ἐξ ὁλοκλήρου Θεῷ καθιερωμένους, αἰόικους, ἀστέγους, ἀύλους»³².

Ἀπὸ τὴν παράθεση τῶν πηγῶν συνάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ Παπίκιο ὑπῆρξε μοναστικὸ κέντρο μὲ πολλὰ μοναστήρια (μοναί, σεμνεῖα, φροντιστήρια, κατὰ τὸν Χωνιάτη, σεμνεῖα, κατὰ τὸν Κίνναμο) τουλάχιστον κατὰ τὸν 11ο καὶ 12ο αἰ. Ἐπώνυμα γνωρίζουμε τὴ μονὴ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ποὺ ἡ ἱδρυσή της ἀνάγεται στὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ 1083. Στὸ τυπικὸ τοῦ Γρηγορίου Πακουριανοῦ μνημονεύονται, χωρὶς βέβαια νὰ ὀνομάζονται ἐκκλησίες στοῦ θέμα Βολεροῦ «κατὰ τὸ βάνδον Μοσυνουπόλεως». Οἱ ἐκκλησίες αὐτὲς ποὺ ἀνῆκαν στὴ μονὴ Πετριτζονιτίσσης ἦταν πιθανότατα χτισμένες στὰ κράσπεδα τοῦ Παπικίου ποὺ ἀνῆκε στοῦ βάνδο Μοσυνουπόλεως³³.

Μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἱστορικὴ πορεία τοῦ μοναχισμοῦ στοῦ Παπίκιο παρουσιάζουν οἱ πηγὲς τοῦ 14ου αἰ. Ὁ Φιλόθεος τὸ ὀνομάζει

29. Ε. Κουρίλα, Ἱστορία τοῦ ἀσκητισμοῦ - Ἀθωνίται, Θεσσαλονίκη 1929, σ. 110.

30. Ὁ.π., σ. 109. Τὸ κείμενο τοῦ Θεοφάνη Περιθεωρίου στῶν Ε. Kousilas - F. Halikín, Deux Vies de S. Maxime le Kausokalybe ermite au Mont Athos (XIVe s.), «An. Boll.», τ. 54(1936), σ. 63-109. Ὁ Μακάριος Μακρῆς μοναχὸς στοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ ἀργότερα στὴ μονὴ Παντοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως πέθανε τὸ 1431· βλ. K. Krumbachér, δ.π., σ. 113-114.

31. Ε. Κουρίλα, δ.π., σ. 110.

32. Ὁ.π., σ. 111.

33. Ἀργότερα σὲ σιγνογραφικὸ γράμμα τοῦ 1294 ἀναφέρεται ἡ μονὴ τῆς Παναγίας Τζηντζηλουκιώτισσας καὶ ὁ ἡγούμενός της Θεοδώρητος, ἡ ὁποία ἦταν σύμφωνα μὲ τὸ ἔγγραφο αὐτοκέφαλη καὶ αὐτοδέσποτη καὶ βρισκόταν στὴν περιοχὴ τῆς Μοσυνουπόλεως, ἴσως στὶς ὑπάρξεις τοῦ Παπικίου· J. Lefort, Actes d'Esphigmenou, Paris 1973, σ. 194-196. Ἡ ἱδρυσή της ἀνάγεται στὸν 11ο-12ο αἰ. ἀπὸ δύο μολυβδόβουλλα τοῦ μοναχοῦ Κοσμᾶ Τζηντζηλούκη, V. Laurent, Le Corpus des sceaux de l'empire byzantine, V/2, Paris 1965, σ. 189 ἀρ. 1270 καὶ 1271. Ἴσως πρόκειται γιὰ τὸν Κοσμᾶ Τζηντζηλούκη ποὺ σύνταξε τὸ τυπικὸ τοῦ Κωνσταντίνου Θ' Μονομάχου γιὰ τοὺς Ἀθωνίτες (1045)· D. Papachryssanthou, Actes du Protaton, Paris 1975, σ. 221-222.

«όρος ιερών πάλαι», ό Μακάριος «όρος τραχύ, έν ώ μοναστήρια συχνά ἱδρυτο». Ό Φιλόθεος τουλάχιστον αφήνει νά έννοηθεῖ ότι ή άκμή του Παπικίου ως μοναχικό κέντρο δέν έντοπίζεται στην εποχή που πέρασε από εκεί ό Γρηγόριος Παλαμās (1316) αλλά παλιότερα. Άν αυτός ό ύπαινιγμός του Φιλοθέου αλλά και του Μακαρίου (ιδρυτο) συνδυαζόταν με την Ιστορία της περιοχής, τότε θά καταλήγαμε στο συμπέρασμα ότι ήδη από τις άρχές του 14ου αἰ. ό μοναχισμός στο Παπίκιο παρουσίαζε κάμψη που όφειλόταν κατά κύριο λόγο στη διάσπαση της συνοχής του κράτους μετά τη λατινοκρατία και στις ληστρικές επιθέσεις κατά της περιοχής της Μοσυνουπόλεως, όπως προαναφέραμε. Η έλλειψη πολιτικής ήρεμίας και οικονομικής σταθερότητας πρέπει νά όδήγησαν σέ μαρασμό τόν μοναχισμό στο Παπίκιο που σύμφωνα με τά δεδομένα που υπάρχουν είχε παρουσιάσει άκμή κατά τόν 11ο και 12ο αἰώνα. Μιά τέτοια άποψη εξηγεί και την πληροφορία ότι ό Μάξιμος Καυσοκαλυβίτης βρήκε στις άρχές του 14ου αἰ. τούς μοναχούς του Παπικίου «αοίκους, άστέγους, άϋλους».

Γιά την έσωτερική οργάνωση του μοναχισμού στο Παπίκιο υπάρχει ένα εξαιρετικά σημαντικό τεκμήριο· είναι ένα μολυβδόβουλλο του 10ου-11ου αἰ. με παράσταση Παναγίας στη μία όψη και στην άλλη με την επιγραφή· «†Θεοτόκε βοήθει τώ πρώτῳ του Παπικίου»³⁴. Ό θεσμός του Πρώτου, από όσο είναι γνωστό μέχρι σήμερα, υπήρχε στις μονές Γάνου και στο Άγιον Όρος. Έπομένως αντίστοιχη οργάνωση με αυτήν που υπήρχε στον Άθω θά πρέπει νά φανταστούμε και στο Παπίκιο³⁵.

Ό Στ. Κυριακίδης φαίνεται ότι είχε έντοπίσει αρκετά από τά «σεμνεῖα» του Παπικίου και είχε άναγγείλει τη μελέτη τους³⁶. Δυστυχώς τό υλικό που είχε συγκεντρώσει δέν δημοσιεύτηκε ποτέ. «Τό όρος τουτο, γράφει, κατά τās πληροφορίες, τās όποιās μου έδωκαν οί χωρικοί κατά τό αυτόσε ταξιδιόν μου τό 1920, είναι πλήρες έρειπίων, μου ύπεδείχθη δέ μακρόθεν και τοποθεσία επί του όρους μεταξύ του χωρίου Σουσούρκιοι και του πρόσ δυσμās αυτού ρέοντος Κουρούτσαῖ, σχεδόν άνωθεν του χωρίου Ναρλίκιοι, ή όποία και σήμεραν φέρει τό όνομα «Μαναστίρ γερί» δ έστι «τόπος μοναστηρίου»³⁷.

Μετά από επιτόπια έρευνα που κάλυψε την περιοχή του Παπικίου

34. V. Laurent, Le Corpus, ό.π., σ. 159 άρ. 1237.

35. K. Κωνσταντόπουλος, Πρώτος Παπικίου, «Λαογραφία» 7(1923), σ. 556-560, και για τόν τίτλο του Πρώτου στο Άγιον Όρος, D. Papachrysanthou, ό.π., εισαγωγή.

36. Βυζαντιναί Μελέται, ό.π., σ. 324.

37. Στ. Κυριακίδης, Τό Παπίκιον, ό.π., σ. 224.

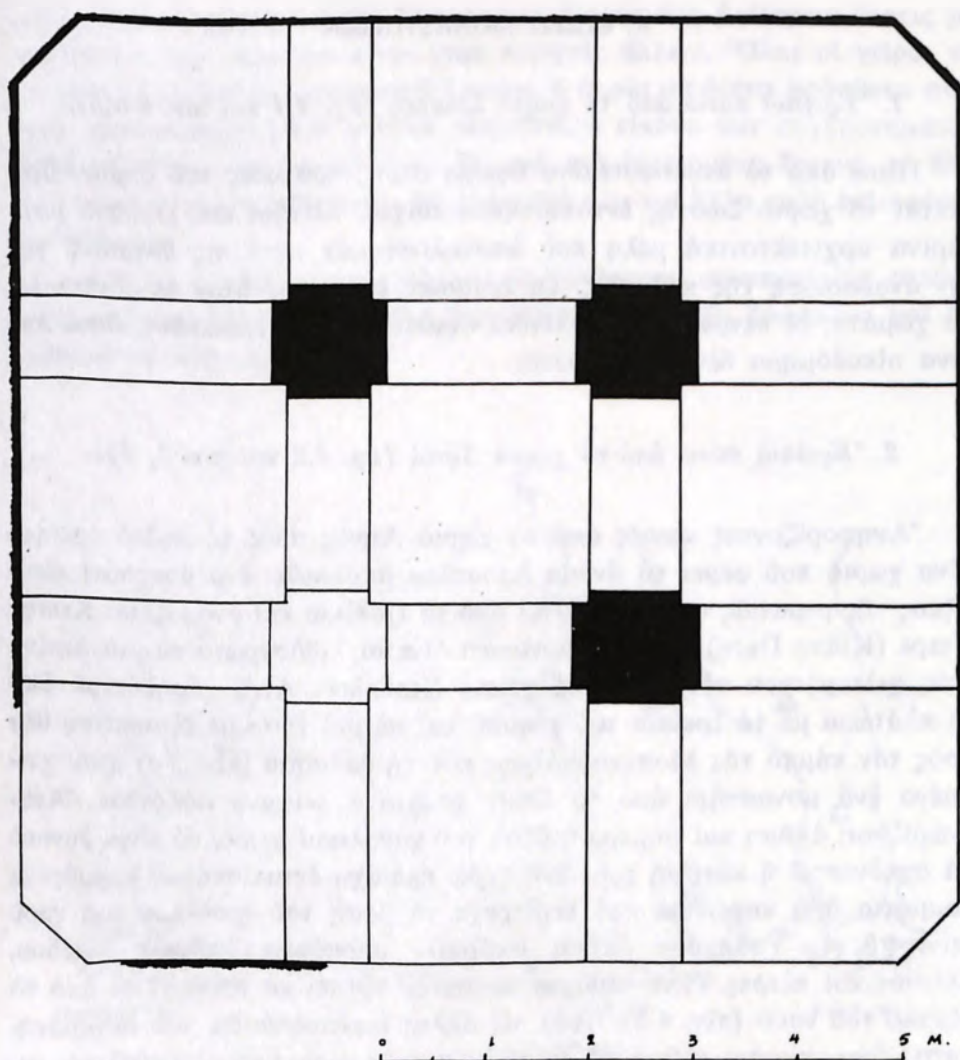
Α. ΘΕΣΕΙΣ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΩΝ

1. Έρείπια πάνω από το χωριό Σώστης (σχ. 4,1 και πίν. 2 α,β).

Πίσω από το πευκοφυτεμένο ύψωμα στους πρόποδες του όποιου βρίσκεται το χωριό Σώστης έντοπίστηκαν τοίχοι, πλίνθοι και λιγοστά μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη που άποκαλύφθηκαν μετά τις έργασίες για την άναδάσωση της περιοχής. Οί έργασίες έκσκαφής ήταν έπιφανειακές. Τά χώματα, οί πέτρες και οί πλίνθοι συνθέτουν έναν έρειπιώνα, όπου κα- νένα οικόδομημα δέν είναι όρατό.

2. Έρείπια πάνω από το χωριό Ληνός (σχ. 4,2 και πίν. 3, 4).

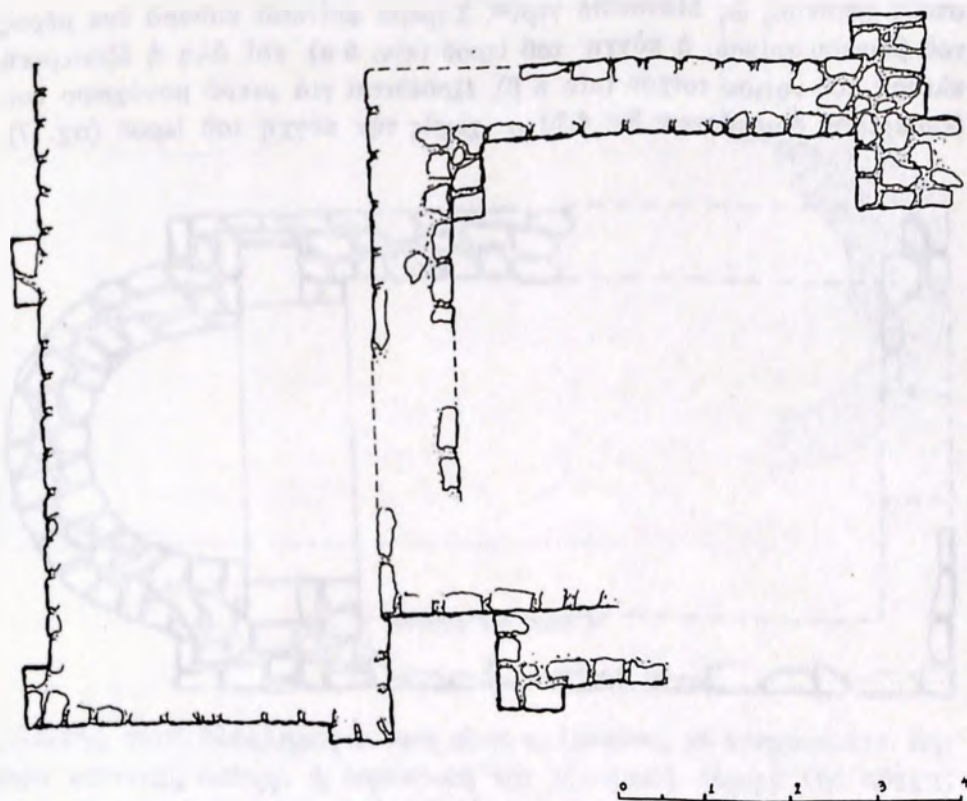
Άνηφορίζοντας κανείς από το χωριό Ληνός προς το παλιό έρειπω- μένο χωριό που φέρει το όνομα Κιουπλου άκολουθει ένα μονοπάτι κατά μήκος της ρεματιάς που κατεβαίνει από το Παπίκιο και όνομάζεται Κιλισέ Ντερέ (Kilise Dere). Το ίδιο μονοπάτι γίνεται λιθόστρωτο σε μιá άκτίνα ένός χιλιομέτρου νότια από το χωριό Κιουπλου. Λίγο χαμηλότερα από το πλάτωμα με τά έρείπια του χωριού και σε μιá θέση με έξαιρετική θέα προς τόν κάμπο της Μοσυνουπόλεως και τή θάλασσα (πίν. 3 α) ήταν χτι- σμένο ένα μοναστήρι από το όποιο έλάχιστα λείψανα σώζονται. Άνα- γνωρίζεται άκόμη και σήμερα ή θέση του καθολικού χωρίς νά είναι δυνατό νά σχεδιαστεί ή κάτοψη του. Στη γύρω περιοχή έντοπίστηκαν μαρμάρινα κομμάτια από κορωνίδα που περίτρεχε τή βάση του τρούλλου του ναού (πίν. 4 β, γ). Υπάρχουν άκόμη σκόρπιες μαρμάρινες πλάκες δαπέδου, πλίνθοι και πέτρες. Ένα τεμάχιο θωρακίου πρέπει νά προέρχεται από το τέμπλο του ναού (πίν. 4 δ). Άπό τις άλλες έγκαταστάσεις του συγκροτή- ματος διακρίνονται τοίχοι σε διάφορα σημεία γύρω από το καθολικό χω- ρίς νά είναι δυνατό νά δοθούν σε κάτοψη, άν δέν προηγηθεί συστηματική άνασκαφική έρευνα. Σχεδόν άκέραια σώζεται ή κινστέρνα της μονής (πίν. 3 β και 4 α). Είναι ένα τετράγωνο κτίσμα έσωτερικών διαστάσεων 8,90 x 8,90 μ. (σχ. 5). Τέσσερεις πεσσοί, από τούς όποιους έχει καταστραφεί ό νοτιοδυτικός, στηρίζουν τήν άνωδομή. Οί πεσσοί ένώνονται μεταξύ τους και με τούς τοίχους της κινστέρνας με τόξα. Πάνω σε αυτά τά τόξα στηρί- ζονται χαμηλές άσπίδες που καλύπτουν όλο το χώρο. Οί τοίχοι και οί πεσσοί είναι έπιχρισμένοι με ισχυρό κορασάνι που εξασφάλιζε τήν στε- γανότητα του χώρου.

Σχ. 5. Κάτοψη τῆς κινστέρας τοῦ συγκροτήματος 2.

3. Ἐρείπια πάνω ἀπὸ τὸ χωριὸ Πολύανθος (σχ. 4,3 καὶ πίν. 5).

Πάνω ἀπὸ τὸ χωριὸ Πολύανθος καὶ βορειοανατολικά ἀπὸ αὐτὸ σὲ μιὰ πευκοφυτεμένη περιοχή τῆς νοτιοδυτικῆς πλαγιάς τοῦ Παπικίου διαπιστώθηκε ἡ ὑπαρξὴ ἐνὸς ἄλλου κτιριακοῦ συγκροτήματος. Ἡ κατάστασις τοῦ χώρου ἀλλοιώθηκε σημαντικὰ ἀπὸ τὴν πευκοφύτευση καὶ τὶς λαθρανασκαφές. Στὸ σχ. 6 ἀποτυπώνεται ἡ ἐπιφανειακὴ κατάστασις τῶν ἐρειπίων στὸ κέντρο τοῦ χώρου. Εἶναι ἀδύνατο νὰ πεῖ κανεὶς, ἂν, ὅ,τι φαίνεται σή-

Σχ. 6. Κάτοψη του κεντρικού κτιρίου του έρειπιώνα 3.

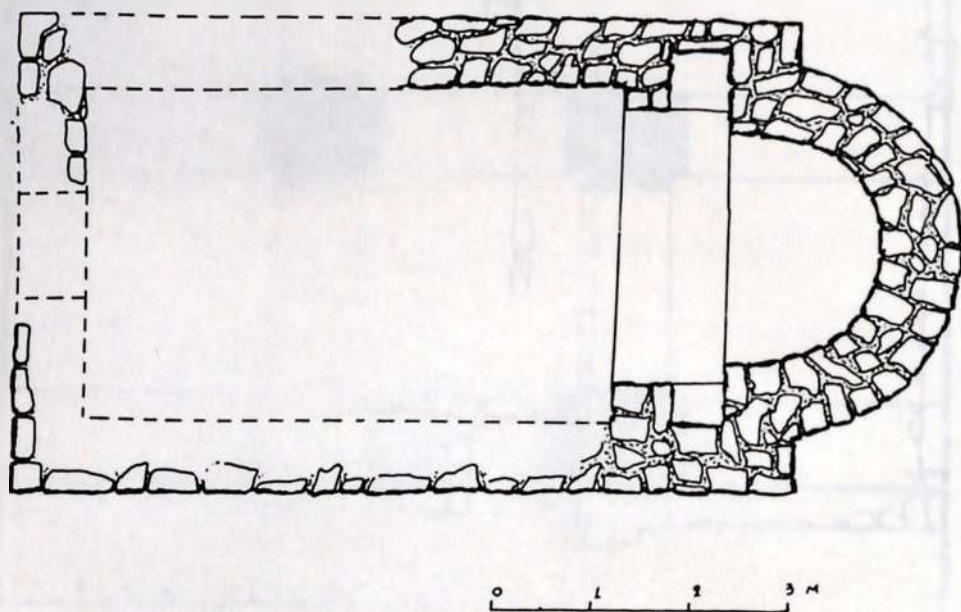
μερα ανάμεσα στους κορμούς των πύλων, ανήκει σέ ένα ναό. Οί τοίχοι στή περισσότερα σημεία είναι καλυμμένοι μέ κρημνίσματα (πίν. 5). Τό κεντρικό κτίριο πού σχεδιάστηκε έχει βέβαια τόν προσανατολισμό ενός ναού, ή ανατολική όμως πλευρά του έχει καταστραφεί σέ μεγάλο βαθμό. Ίσως ή μελλοντική ανασκαφική έρευνα νά δικαιώσει τήν άποψη, ότι τό συγκρότημα στόν Πολύανθο είναι ένα ακόμη από τά «σεμνεία» του Παπικίου.

Β. ΟΙ ΝΑΟΙ

Ναός Α (σχ. 4,Α και πίν. 6).

Βόρεια από τό έρειπωμένο χωριό Κιουπλού και πρός τήν κορυφογραμμή Άκ Καγιά Κεντί (Ak Kaya Kedi) συναντά κανείς μέσα στή δασωμένη πλέον περιοχή ένα από τά «δρέστερα σεμνεία» του Παπικίου, γνωστό

στούς χωρικούς ως Μαναστήρ γερύ³⁸. Σήμερα φαίνεται καθαρά ένα μέρος του βόρειου τοίχου, ή κόγχη του ιεροῦ (πίν. 6 α) καὶ ὅλη ἡ ἐξωτερικὴ πλευρὰ τοῦ νότιου τοίχου (πίν. 6 β). Πρόκειται γιὰ μικρὸ μονόχωρο ναὸ ἐξωτερικῶν διαστάσεων $8 \times 4,70$ μ. χωρὶς τὴν κόγχη τοῦ ιεροῦ (σχ. 7).

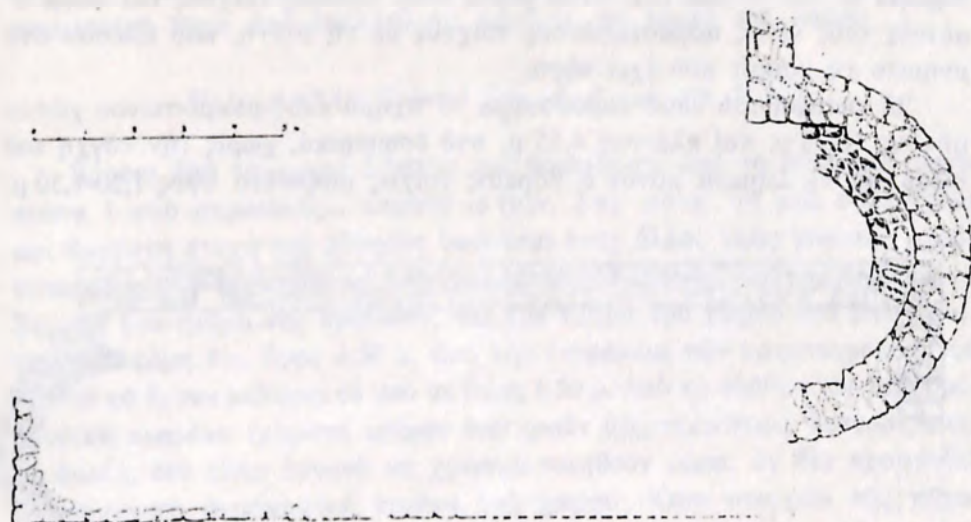
Σχ. 7. Κάτοψη τοῦ ναοῦ Α (Μαναστήρ γερύ).

Ἐσωτερικὰ ὁ κύριος ναὸς ἔχει μῆκος 5,50 μ. Μπροστὰ ἀπὸ τὴν κόγχη τοῦ ιεροῦ σχηματιζόταν καμάρα ποὺ δριζε κατὰ κάποιον τρόπο τὸ χῶρο τοῦ ιεροῦ. Μιὰ τέτοια ἀρχιτεκτονικὴ λεπτομέρεια ὑποδηλώνει ὅτι ὁ ναὸς ἦταν καμαροσκεπαστός. Ἡ κόγχη ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ εἶναι ἡμικυκλική. Ὁλος ὁ ναὸς εἶναι χτισμένος μὲ ντόπιες πέτρες καὶ ἀσβεστοκονίαμα. Λείπουν ἐντελῶς οἱ πλίνθοι.

Ναὸς Β (σχ. 4, Β καὶ πίν. 7).

Λίγο πρὸ νότια ἀπὸ τὸ μοναστηριακὸ συγκρότημα 2 διακρίνεται σὲ ὕψωμα ὁ ναὸς τοῦ σχεδίου 8 (πίν. 3 α). Ἡ κάτοψη τοῦ σχεδίου 8 εἶναι

38. Στ. Κυριακίδης, Τὸ Παπίκιον, ὁ.π., σ. 224.

Σχ. 8. Κάτοψη του ναού Β.

έλλειπής, γιατί ολόκληρος ό ναός είναι καλυμμένος με κρημνίσματα. Σήμερα φαίνεται καθαρά ή έσωτερική και έξωτερική πλευρά της κόγχης του ιερού και τμήμα της περιοχής της ΝΔ γωνίας του ναού (πίν. 7).

Ό ναός είναι ένα ορθογώνιο δρομικό κτίσμα και, άπ' όσο έχει διαπιστωθεί, είχε έξωτερικό μήκος 15,50 μ. χωρίς την κόγχη του ιερού. Στο έσωτερικό της κόγχης, ή όποια διαγράφει κυκλικό τομέα και όχι ήμικύκλιο, έχει έγγραφεί μιá δεύτερη κόγχη. Πέρα από την άνατολική περιοχή του ναού τό μόνο σίγουρο στοιχείο είναι ότι ό ναός είχε μεγάλο μήκος.

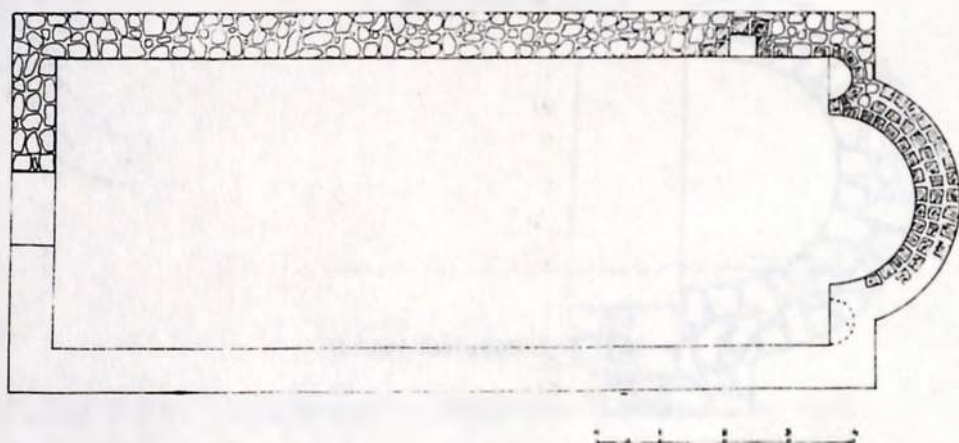
Τά ύλικά που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή του ναού είναι πέτρες και άσβεστοκονίαμα.

Ναός Γ (σχ. 4, Γ και πίν. 8).

Δυτικά από τό χωριό Σώστης και πολύ κοντά στο χωριό Ληνός συναντά κανείς ένα νεοχτισμένο έξωκκλήσι πάνω στα χνάρια ενός παλιού. Ό παλιός ναός φαινόταν λίγο πάνω από την επιφάνεια της γής, όπως θυμούνται οι γεροντότεροι του χωριού Σώστης. Πρίν από αρκετά χρόνια με προθυμία σκάψανε τον έσωτερικό χώρο του ναού, λευτέρωσαν τους τοίχους από τους θάμνους και τά χώματα και προχώρησαν στην άνοικοδόμηση αφήνοντας νά φαίνεται ή παλιά τοιχοδομία. Όποιος επισκέπτεται

σήμερα τὸ ναὸ βλέπει στὸ κάτω μέρος τοὺς παλιούς τοίχους καὶ πάνω σ' αὐτοὺς τοὺς νέους ἀσβεστωμένους τοίχους μὲ τὴ στέγη, ποὺ ἔδωσαν στὸ μνημεῖο τὴ μορφή ποὺ ἔχει τώρα.

Ἡ κάτοψη τοῦ ναοῦ παρουσιάζει τὸ σχῆμα ἐνὸς μακρόστενου χώρου μήκους 12,25 μ. καὶ πλάτους 4,55 μ. στὸ ἐσωτερικό, χωρὶς τὴν κόγχη τοῦ ἱεροῦ (σχ. 9). Σήμερα μόνον ὁ βόρειος τοῖχος σώζει ἓνα ὕψος 1,20-1,30 μ.

Σχ. 9. Κάτοψη τοῦ ναοῦ Γ (ἅγιος Μάριος).

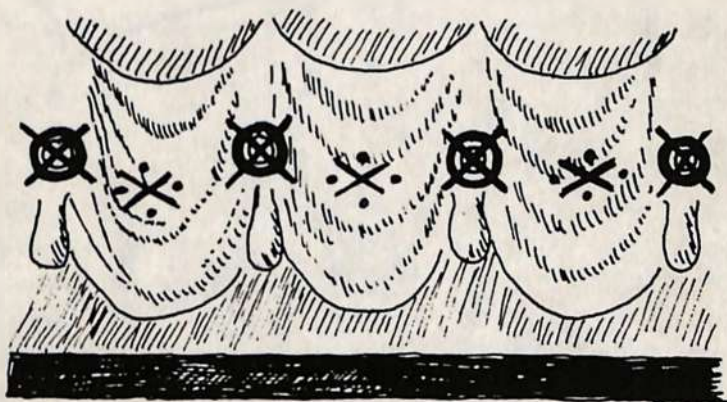
ἀπὸ τὸ ἀρχικό. Τὸ μισὸ ἱερὸ σώζεται στὸ ἴδιο πάνω κάτω ὕψος, ἐνῶ τὸ υπόλοιπο χάνεται κλιμακωτὰ κάτω ἀπὸ τὴ νέα τοιχοδομία καὶ τὸ τσιμεντένιο δάπεδο τῆς ἐπισκευῆς. Κανένα ἀρχιτεκτονικὸ στοιχεῖο δὲν διαχωρίζει τὸν κύριο ναὸ ἀπὸ τὸ ἱερὸ. Ὁλος ὁ ναὸς πρέπει νὰ ἦταν στεγασμένος μὲ ξύλινη δίριχτη στέγη. Ἡ τοιχοδομία τοῦ βόρειου τοίχου παρουσιάζει ἀπλή μορφή. Χρησιμοποιήθηκαν ποταμίσιες πέτρες καὶ ἀσβεστοκονίαμα (πίν. 8 α). Ἡ κόγχη τοῦ ἱεροῦ καὶ ἡ κόγχη τῆς πρόθεσης εἶναι δουλεμένες μὲ περισσότερη ἐπιμέλεια (πίν. 8 β). Ζῶνες ἀπὸ σειρὲς πλίνθων ἐναλλάσσονται μὲ σειρὲς ἀπὸ ποταμίσιες πέτρες, χωρὶς κανονικὸ ρυθμὸ στὴν ἐναλλαγή.

Στὴν περιοχὴ τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τοῦ ναοῦ ἔχουν διασωθεῖ τμήματα τῆς τοιχογράφησης σὲ δύο στρώματα. Καὶ τὰ δύο στρώματα ἀνήκουν στὴν πρώτη ζώνη τῆς διακόσμησης πάνω ἀκριβῶς ἀπὸ τὴ γραμμὴ τοῦ δαπέδου. Ἐλάχιστα λείψανα ἀπὸ τὴν ποδέα ποὺ κοσμοῦσε τὴν κάτω ζώνη διατηροῦνται στὸ πρῶτο στρῶμα. Ἡ λευκὴ ποδέα προβάλλει πάνω σὲ γαλαζοπράσινο κάμπο ποὺ ὀρίζεται χαμηλὰ μὲ μιὰ κόκκινη ταινία

(σχ. 10). Σε μεταγενέστερη έποχή ζωγράρισαν στην ίδια επιφάνεια ένα γεωμετρικό θέμα από επάλληλους ρόμβους σε λευκό και μαύρο.

Ναός Δ (*Ακ Κιλισέ) (σχ. 4, Δ και πίν. 9-11).

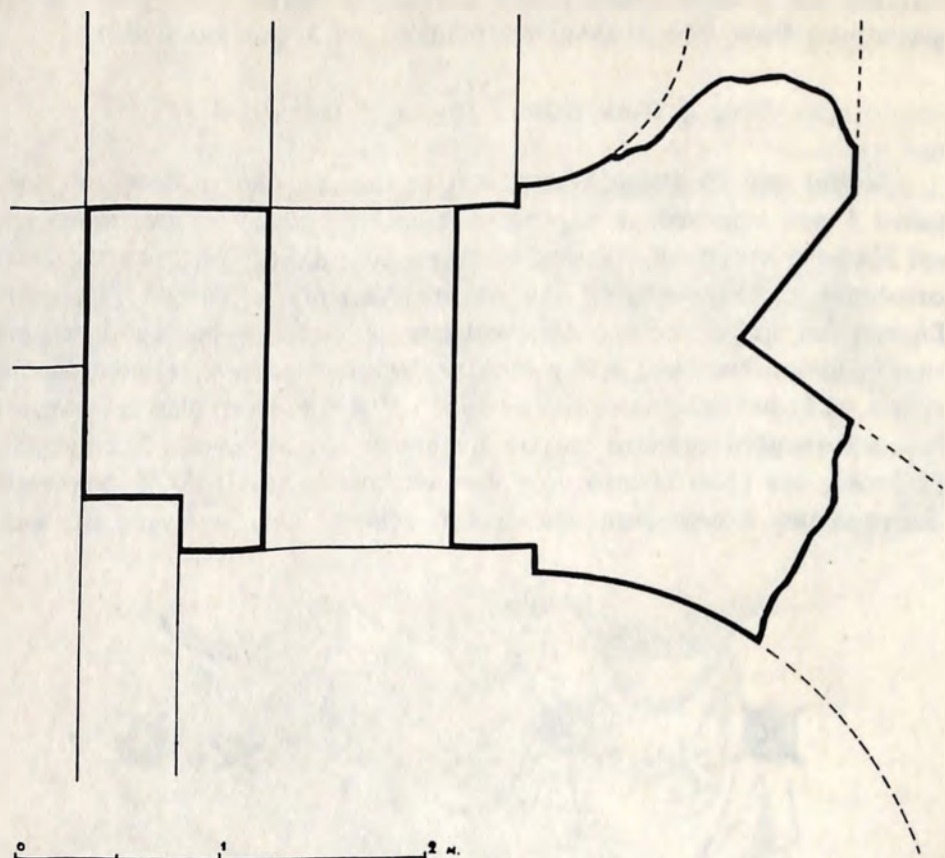
Βόρεια από το χωριό Σώστης και βορειότερα από τη θέση του έρειπιώνα 1 που σημειώσαμε παραπάνω (πίν. 2 α) πάνω σε μιá απόκρημνη και δύσβατη πτυχή του έδάφους ύψώνεται ένας άλλος ναός γνωστός στους κατοίκους της περιοχής ως *Ακ Κιλισέ (Ak Kilise = *Άσπρη Έκκλησία). Σήμερα ένα τμήμα της πρόθεσης και ένα τμήμα του χώρου του ιεροῦ διατηρούν ακόμη ένα ύψος 4,50 μ. από την επιφάνεια των κρημνισμάτων που πρέπει να έχουν καλύψει το ναό σε ύψος 1,50 μ. από τη στάθμη του δαπέδου. Μερικά πεσμένα τμήματα τοίχων διατηρούν αρχιτεκτονικές λεπτομέρειες, οι οποίες δέν είναι δυνατό να χρησιμοποιηθούν τώρα, αν δέν προηγηθεί συστηματική ανασκαφική έρευνα του χώρου. Όσα στοιχεία της κάτω-

Σχ. 10. Σκαρίφημα του πρώτου στρώματος τοιχογραφίας στο ναό Γ.

ψης διατηρούνται είναι αποτυπωμένα στο σχέδιο 11. Τα στοιχεία αυτά μās επιτρέπουν να αναγνωρίσουμε το σχήμα της κάτωψης της ανατολικής πλευράς του ναού χωρίς βέβαια απόλυτη ακρίβεια.

Με βάση το σωζόμενο τμήμα του ήμικύκλιου της κόγχης του ιεροῦ ή διάμετρος υπολογίζεται ότι ήταν τέσσερα περίπου μέτρα. Το χώρο του ιεροῦ κάλυπταν δύο καμάρες με βαθμιδωτή διάταξη. Το μήκος της πρώτης πρὸς το ιερό και μεγαλύτερης είναι 1,70 μ. ενώ της δεύτερης μισό μέτρο. Ο βόρειος τοίχος διατρυπάται από το άνοιγμα που οδηγούσε στην πρόθεση. Στο χώρο της πρόθεσης διακρίνει κανείς τμήμα της κατασκευής του τεταρτοσφαίριου της κόγχης, τη γένεση της καμάρας που διαχώριζε την

Σχ. 11. Κάτοψη του ορατού τμήματος του ναού Δ ("Ακ Κιλισέ).

πρόθεση από τὸν κύριο ναὸ καὶ ὑπολείμματα τῆς θολοκατασκευῆς ποὺ στέγαζε τὸ χῶρο. Μὲ βάση τὰ στοιχεῖα αὐτὰ σχεδιάστηκε ἡ τομὴ κατὰ τὸ μῆκος τῆς πρόθεσης (σχ. 12). Ἐξωτερικὰ ἡ κόγχη τῆς πρόθεσης ἦταν τρίπλευρη μὲ διακοσμητικὲς κόγχες στὶς πάνω ἀπολήξεις κάθε πλευρᾶς. Στὴν κόγχη τοῦ ἱεροῦ ἐλάχιστα σημάδια δείχνουν τὴν κατεύθυνση τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς. Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ ὑπάρχουν τώρα μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἐξωτερικὰ ἡ κόγχη ἂν δὲν ἦταν πολυγωνικὴ, ἦταν ὅπωςδήποτε ἡμιεξαγωνικὴ.

Ὁ διαχωριστικὸς τοῖχος ἱεροῦ καὶ πρόθεσης διατηρεῖ μερικὲς λεπτομέρειες τῆς ἀνωδομῆς (γενέσεις καμαρῶν, δημιουργία σφαιρικοῦ τρι-

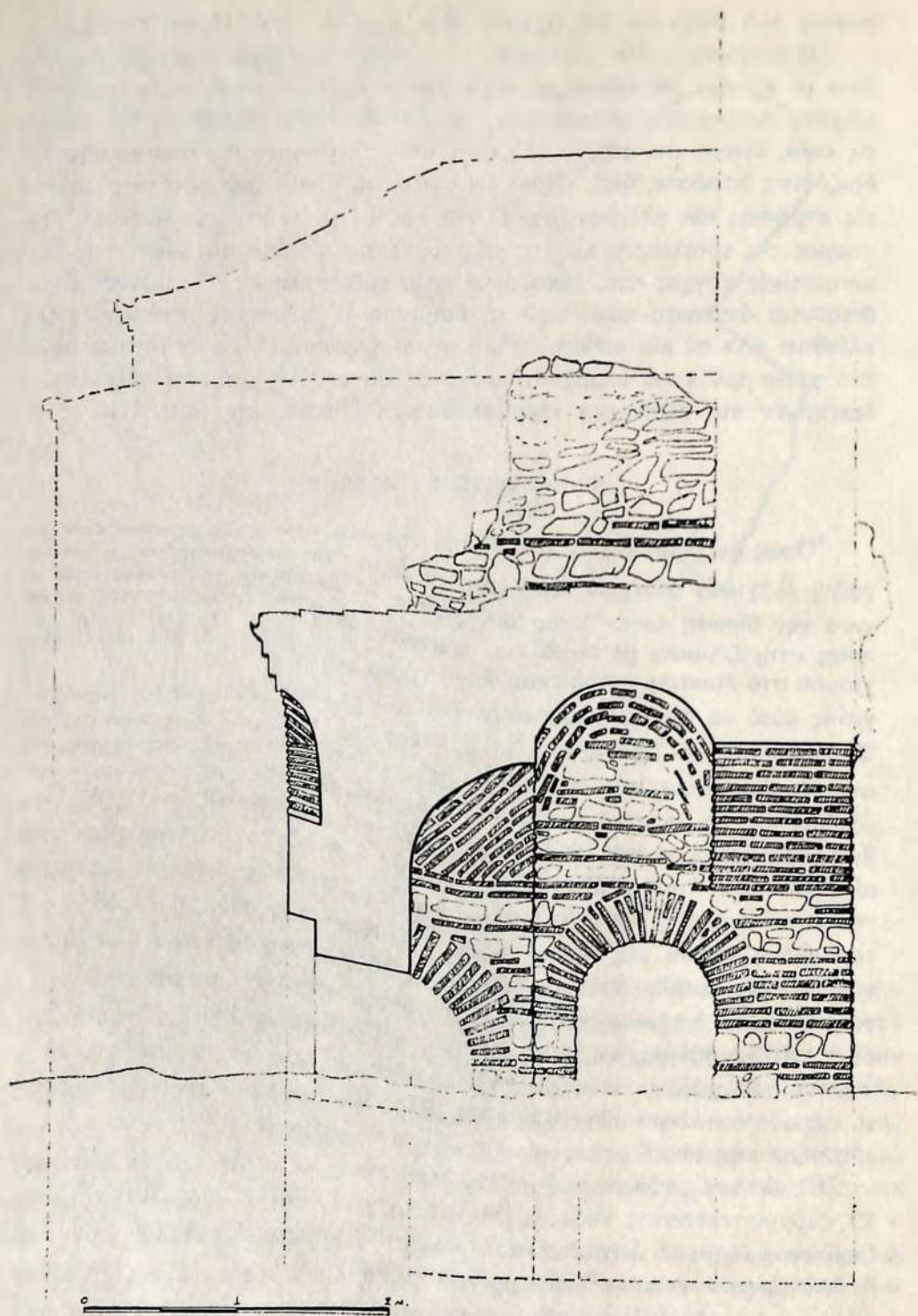
γώνου) που δείχνουν ότι ο ναός είχε τρούλλο (σχ. 13 και πίν. 9 β).

Η τοιχοδομία δεν παρουσιάζει οργανωμένο σχήμα. Υπερτερούν βέβαια οι πλίνθοι σε σχέση με τις πέτρες στις εξωτερικές επιφάνειες των τοίχων. Απανωτές στρώσεις που φτάνουν τις έννεα, άλλου τις ξι, άλλου τις έπτά, δίνουν στο κτίριο την όψη μιās πλινθόκτιστης κατασκευής. Οι όριζόντιες στρώσεις από πέτρες έμφανίζονται άραιά ανάμεσα στις άπανωτές στρώσεις των πλίνθων (σχ. 13 και πίν. 10 β). Ο κεραμοπλαστικός διάκοσμος της τρί πλευρης κόγχης της πρόθεσης περιορίζεται μόνο στις διακοσμητικές κόγχες στις πάνω άπολήξεις κάθε πλευράς. Οι πλίνθοι τοποθετούνται άκτινωτά πάνω από τη διάμετρο κάθε κόγχης, ενώ επάλληλα πλίνθινα «Λ» σε μία κάθετη στήλη συμπληρώνουν το διακοσμητικό θέμα. Στο χώρο του ναού υπάρχουν πεσμένα δύο μεγάλα τμήματα τοίχων που διατηρούν πιο περίτεχνη κεραμοπλαστική διακόσμηση (πίν. 11).

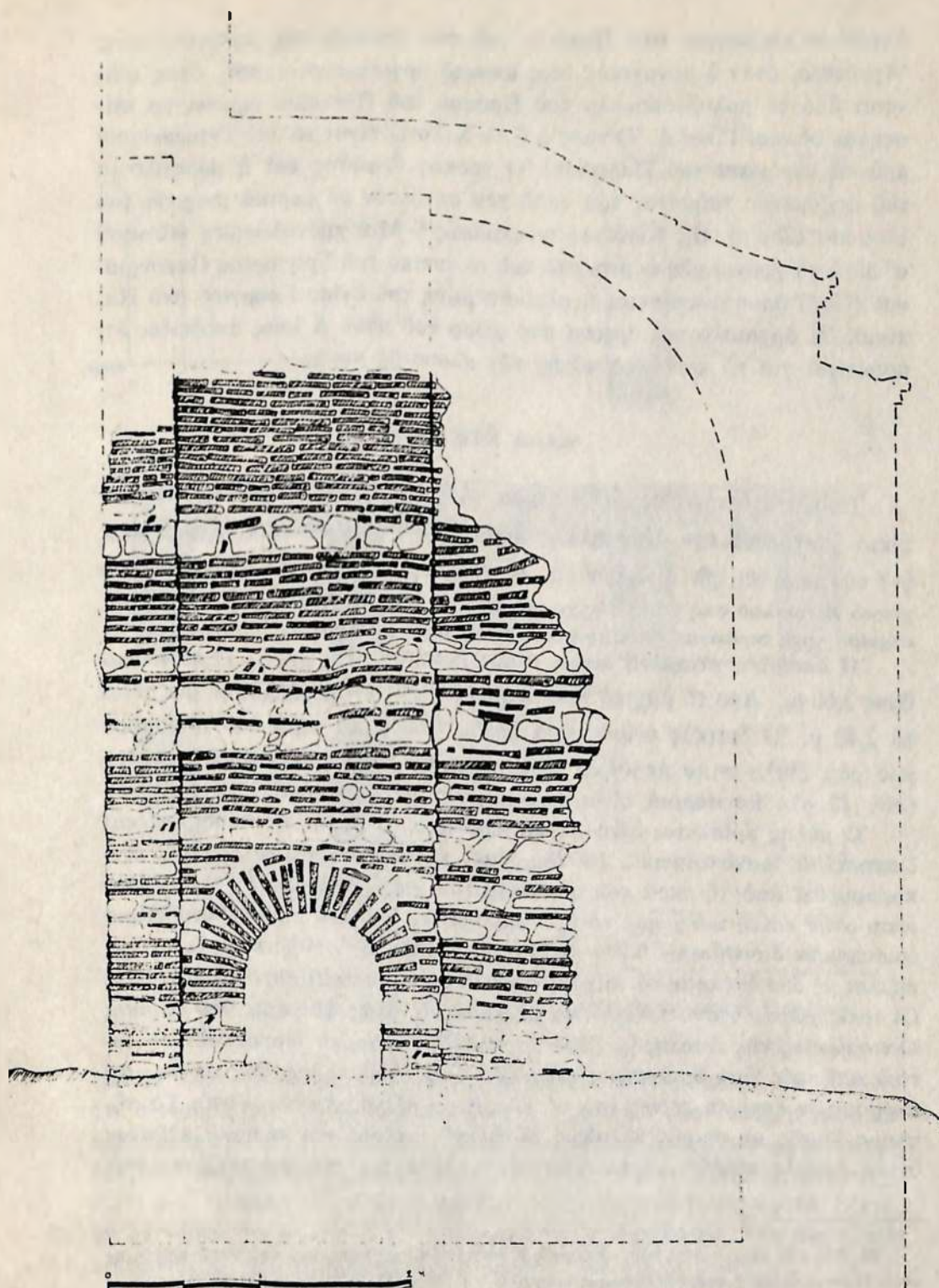
ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΝΑΩΝ

Όπως αντιλαμβάνεται κανείς από την περιγραφή των χώρων και των ναών, έλάχιστα στοιχεία υπάρχουν τα όποια θα προσδιόριζαν χρονολογικά την ίδρυσή τους. Υπάρχουν βέβαια οι ιστορικές μαρτυρίες στις όποιες στηρίζομαστε με ασφάλεια. Σύμφωνα με αυτές ή άνθηση του μοναχισμού στο Παπίκιο έντοπίζεται κατά κύριο λόγο στον 11ο και 12ο αιώνα, χωρίς αυτό να σημαίνει, ότι πριν από τον 11ο αί. δεν υπήρχαν μοναχοί. Η παρουσία του Γρηγορίου Παλαμά και του Μαξίμου Κουσοκαλυβίτου στο Παπίκιο άποτελούν τις τελευταίες γνωστές ιστορικές μαρτυρίες για το όρος και το μοναχισμό σ' αυτό, ό όποιος, σύμφωνα με τα κείμενα των βιογράφων τους, πρέπει να παρουσίαζε κάποια κάμψη στις άρχές του 14ου αί., που όφειλόταν μάλλον στα πολιτικά γεγονότα της περιοχής, μετά την κατάληψη της Μοσυνουπόλεως από τους Φράγκους και την μετέπειτα ταραγμένη πορεία της ως τα χρόνια του Καντακουζηνού, ό όποιος ρητά την όνομάζει «πόλιν παλαιάν εκ πολλών έτών κατεσκαμμένην». Για το λόγο αυτό τόσο ό ταραγμένος 13ος αί. για την περιοχή όσο και ό 14ος αί., όταν το Περιθεώριο, τα Κουμουτζηνά, ή Γρατσιανού και το Διδυμότειχο είχαν μεταβληθεί σε έπίμαχους χώρους θέσεων των δύο παρατάξεων κατά τον εμφύλιο πόλεμο των έτών 1321-1347, δεν ήταν μιá περίοδος που θά εύνοούσε την οίκοδομική δραστηριότητα στο Παπίκιο.

Οι κατόψεις των ναών βοηθούν έλάχιστα προς αυτήν την κατεύθυνση. Ο καμαροσκέπαστος ναός Α (Μαναστίρ γερί) και ό ναός Β άποτελούν ίσως τα παλιότερα δείγματα ναοδομίας στο Παπίκιο. Η έπιλογή των πιο άπλων άρχιτεκτονικών τύπων με την πιο άπλή τοιχοδομία ίκανοποιούσε τις λειτουργικές άνάγκες των μοναχών-άσκητών που πρώτοι άναζήτησαν

Σχ. 12. Τομή κατά μήκος της πρόθεσης. Μερική ολοκατάσταση.

Σχ. 13. Τομή κατά μήκος του Ιεραῦ. Μερική ἀποκατάσταση.

απρόσιτα καταφύγια στο Παπίκιο για την άσκηση της λατρείας τους. Αργότερα, όταν ο μοναχικός βίος αποκτά οργανωμένη μορφή, όπως φαίνεται από το μολυβδόβουλλο του Πρώτου του Παπικίου, πρέπει να κτίστηκαν οι ναοί Γ και Δ. Ο ναός Δ (Άκ Κιλισέ) είναι το πιο έντυπωσιακό από τα ερείσματα του Παπικίου. Ο τρόπος δόμησης και η μορφολογία του σωζόμενου τμήματος του ναού τον συνδέουν με μερικά μνημεία του 11ου και 12ου αί. της Κωνσταντινουπόλεως³⁹. Μία χρονολόγηση του ναού σ' αυτά τα χρόνια μάς φέρνει στο νομό το τυπικό του Γρηγορίου Πακουριανού (1083) όπου αναφέρεται η πλούσια μονή του αγίου Γεωργίου στο Παπίκιο. Η αρχαιολογική έρευνα στο χώρο του ναού Δ ίσως αποδείξει ότι πρόκειται για το καθολικό αυτής της πλούσιας μονής.

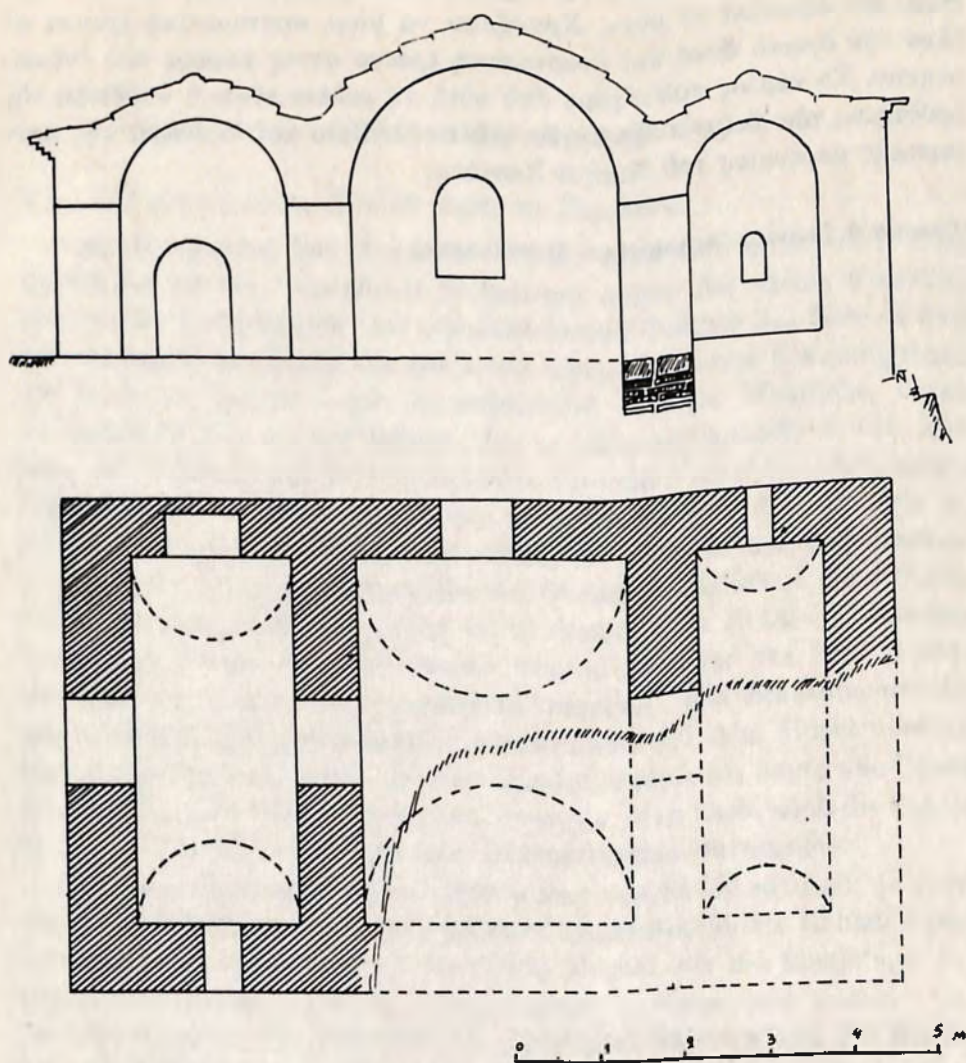
ΑΛΛΑ ΚΤΙΣΜΑΤΑ

Το κλειστό οικονομικό σύστημα της μοναχικής κοινωνίας στο Παπίκιο υπαγόρευε την ανάγκη της δημιουργίας κτιρίων κοινής ωφέλειας για την κάλυψη των αναγκών της κοινότητας. Δυτικά από το έρειπωμένο χωριό Κιουπλού στη βάση της χαράδρας του Κιλισέ Ντερέ σώζονται μέχρι σήμερα μια τεράστια αποθήκη και ένας μύλος (Κουτούζ Ντεϊρμενί).

Η αποθήκη κτισμένη δίπλα στους βράχους έχει μήκος 12,40 μ. και ύψος 2,60 μ.. Από το αρχικό πλάτος που υπολογίζεται σε 2,60 μ. σώζονται τα 2,40 μ. Ο δυτικός τοίχος έχει πέσει, επειδή τα νερά του χειμάρρου που ρέει δίπλα στην αποθήκη παρέσυραν το έδαφος στο σημείο εκείνο (πίν. 12 α). Έσωτερικά είναι επιχρισμένη με κορασάνι.

Ο μύλος βρίσκεται λίγο βορειότερα από τη θέση της αποθήκης και διατηρείται ικανοποιητικά, αν εξαιρέσει κανείς το ΝΑ τμήμα που έχει παρασυρθεί από τα νερά του παρακείμενου χειμάρρου και είναι πεσμένο μέσα στην κοίτη του χωρίς να έχει διαλυθεί. Είναι ένα μακρόστενο κτίριο έσωτερικών διαστάσεων 9,80 × 5,70 μ. (σχ. 14). Ο έσωτερικός χώρος χωρίζεται με δύο εγκάρσιους τοίχους σε τρία μέρη με πλατύτερο το κεντρικό. Οι τρεις χώροι ήταν στεγασμένοι με καμάρες, όπως φαίνεται από μερικές λεπτομέρειες της ανωδομής. Τρία ισοπλατή ανοίγματα διατρύχουν το δυτικό και τους δύο εγκάρσιους τοίχους. Κάτω από τη στάθμη αυτών των ανοιγμάτων έρεε το νερό μέσα σε εδρύχωρο πλινθόκτιστο αγωγό. Το σύστημα δομής με σειρές πλίνθων, συλλεκτές πέτρες και τεμάχια πλίνθων στους αρμούς μοιάζει με το σύστημα τοιχοδομίας που συνηθιζόταν στα

39. Βλ. την τοιχοδομία του ναού του Χριστού Παντεπόπη και του ναού του Χριστού Παντοκράτορα στην Κωνσταντινούπολη, T. Mathews, ό.π., σ. 63,81.

Σχ. 14. Τομή κατά μήκος και κάτοψη του μύλου στη ρεματιά Κιλισέ Ντερέ.

χρόνια των Παλαιολόγων (πίν. 12 β). Έντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι οι τοίχοι του μύλου κοσμούνται εξωτερικά με όδοντωτές ταινίες και κεραμοπλαστικά (πίν. 13). Μια χρονολόγηση του μύλου σε μίαν εποχή, πού, άπ' όσο τουλάχιστο συνάγεται από τα ιστορικά στοιχεία, ό μοναχισμός στο Παπίκιο παρουσίαζε κάμψη, εγείρει μερικά προβλήματα. Έκτός άν δεχτομε ότι μύλος ήταν συλλογικό έργο όλόκληρης της μοναχικής κοινωνίας σ' αυτά τα χρόνια της οικονομικής άστάθειας.

Τελειώνοντας θὰ ἤθελα νὰ σημειώσω ὅτι ἡ παρούσα ἔρευνα στὸ Παπίκιο δὲν ἐξαντλεῖ τὸ θέμα. Χρειάζεται νὰ γίνῃ συστηματικὴ ἔρευνα σὲ ὅλον τὸν ὀρεινὸ ὄγκο καὶ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα στοὺς χώρους ποὺ ἐντοπίστηκαν. Τὸ κέρδος ποὺ εἶχαμε ἀπὸ αὐτὴ τὴ μελέτη εἶναι ἡ ἀπόδειξη τῆς ὀρθότητος τῶν βυζαντινῶν πηγῶν γιὰ τὸ Παπίκιο καὶ ἰδιαίτερα τῆς προσωπικῆς μαρτυρίας τοῦ Νικήτα Χωνιάτη.

Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης

ZUSAMMENFASSUNG

Th. Papazotos, Forschungen zu Papikion.

St. Kyriakides hat Westliche Thraki historisch untersucht. Diese Forschung ist von besonderer Bedeutung wegen der vielen Einzelheiten, die im Licht kamen, der administrativen Teilung des Gebiets nach dem 11 Jahrhundert und der geklärten topographischen Erkundigungen, die leider in hohem Grade unausgebeutet blieben. Westliche Thraki ist vielleicht das einzige Gebiet, das so viele ruinenhafte Städte enthält, die während des 14 Jahrhunderts besonders lebendig vorkommen. Die kürzlich publizierte Studie der C. Asdracha über den Umkreis des Rhodopi-Berges führt zu der Forschung des Gebiets mit der systematischen Benutzung der byzantinischen Quellen bezüglich je einer Stadt. Keine archäologische Forschung ist in diesen alten Städten geworden. Die festen Türme des Peritheorion werden am Ufer des Sees Bourou inmitten der wilden Rohrvegetation erhoben. Die Stadtmauern der Gratzianou zeigen sich inmitten der Sträucher auf dem Hügel nördlich des heutigen gleichnamigen Dorfes. Man kann noch bis heute den Umriss der Stadtmauern der Mosynoupolis erkennen. Man kann noch die Städte Xanthi, Maroneia, Komotine und Didymoteichon dazustellen.

Die Verrückung des kontrollzentrums von Stadt zu Stadt je nach den Umständen in einem geographisch so empfindlichen Gebiet setzte fortdauernden ökonomischen Grundlagen voraus, die die Bestellung der fruchtbaren Felder und der Transithandel gewesen sein sollten. Der günstige ökonomische Zustand, die dichte Bevölkerung und die Kirche mit ihrem Einfluß im politischen und sozialen Leben müssen die kulturellen Fundamente von beschränkten Tätigkeiten, angepassten jedoch dem Klima der Epoche, gebildet haben. C. Asdracha fängt die Forschung dieser Tätigkeiten an. Geographische Gebiete mit ihren Städten, die bisher literarisch bekannt waren, sind topographisch identifiziert. Eine archäologische Forschung könnte interessante sowie andere Elemente zum Licht bringen, aber eine solche Forschung ist in großen bürgerlichen Zentren noch nicht geworden.

Der Berg Papikion, nördlich von Mosynoupolis (bei Komotine) ist bekannt aus der byzantinischen Quellen. Die erste Erwähnung des Berges gibt es in dem Typikon für das Kloster der Muttergottes-Petritzo-

nitisses (Bačkovo in Bulgarien) des Gregorios Pakourianos (1083). Er schenkt dem kloster der Muttergottes das kloster des heiligen Georgs auf dem Berg Papikion.

Die zweite Erwähnung ist des Zonaras, wenn er die Expedition des Alexios I Komnenos gegen die Paulikianer erzählt (Bonn. 753).

Ioannes Kinnamos und besonders Niketas Choniates berichten uns über die vielen klöster, die auf dem Berg errichtet wurden. Verbannte Männer, wie der Protostrator Alexios (verbannter von Kaiser Manuel I Komnenos) und Alexios, unehelicher Sohn des Kaisers Manuel I Komnenos, (verbannter von Kaiser Isaakios II Angelos), wurden als Mönche in dem Papikion-Berg abgesondert (Kinnamos, Bonn. 265, Choniates, Bonn. 127 und 556-559). Niketas Choniates erzählt noch (Bonn. 704) daß der große Zupan Serbiens Stefan Nemanja als Mönch in Papikion lebte.

Aus dem 13 Jahrhundert gibt es keine Nachricht über den Ort des Papikion Berges. Es ist wahrscheinlich, daß die Dinge des Theomas Boleron, nach der Eroberung Konstantinopels (1204), einen anderen Verlauf genommen hatten. Mosynoupolis ist wesentlich zerstört worden. Joannes Kantakouzenos schreibt daß die Stadt vor vielen Jahren von Grund aus zerstört worden war (1343).

Aus dem 14 Jahrhundert haben wir noch zwei sehr interessanten Nachrichten über den Berg. Der Patriarch Philotheos Kokkinos, Biograph des Gregorios Palamas, schreibt, daß Palamas mit seinen Brüdern zu Papikion blieb, wo sich von früheren Zeiten viele klöster befanden. Die Biographen des heiligen Maximos Kausokalybites, wenn sie seinen Aufenthalt zu Papikion erzählen, erwähnen, daß bei den vielen Klöster von ihm Mönche ohne Wohnung und kleidung wohnten.

Daher ist es zu erschließen, daß der Berg Papikion ein religiöses Zentrum im 11 und 12 Jahrhundert bildete und sein Mönchstum am Anfang des 14 Jahrhunderts zu verfallen begann.

Ein Molybdo bull mit der Inschrift «Muttergottes hilf dem Ersten des Papikion» ist besonders bedeutend für die innerliche Organisation des mönchischen Lebens dort. Das Gesetz des Ersten (Protos) gab es noch in Ganos und Athos.

In diesem Studium werden die archäologische Funde-Klosterlagen, Kirchen und andere Gebäuden, wie ein Lagerhaus und eine Mühle, die auf dem Papikion gefunden worden sind, vorgezeigt.

Klosterlagen: nördlich der heutigen Dörfer Sostes, Lenos und Polyanthos werden drei Klosterlagen lokalisiert (Taf. 2-5).

Kirchen: Kirche A (Manastir yeri). Kleine einschiffige gewölbte Kirche (Zeich. 8, Taf. 6).

Kirche B. Von dieser tritt die Apsis und die SW Ecke über der Erde auf. Sie ist im allgemeinen zerstört (Zeich. 9, Taf. 7).

Die Kirchen A und B sind vielleicht die ältesten, die auf dem Pa-pikion begründet worden waren.

Kirche Γ. Einschiffige Kirche mit Holzbedachung. Auf der nördlichen Wand sind Spuren der alten Freskodekoration in zwei Schichten erhalten (Zeich. 10, 11, Taf. 8).

Kirche Δ (Ak Kilise). Sie ist eine ruinenhafte Kreuzkuppelkirche. Über der Erde erhebt sich noch die nördliche Wand des Altarraums mit architektonischen Elementen der Überdeckung des Altarraums und der Prothesis (Zeich. 12-14, Taf. 9, 10). Der Bautypus und die Dekoration der östlichen Wand mit Ziegelornamenten verbindet das Monument mit den Kirchen des 11 und 12 Jahrhunderts in Konstantinopel. Vielleicht handelt es sich um das Katholikon des reichen Klosters des heiligen Georgs, das das Typikon des Gregorios Pakourianos erwähnt.

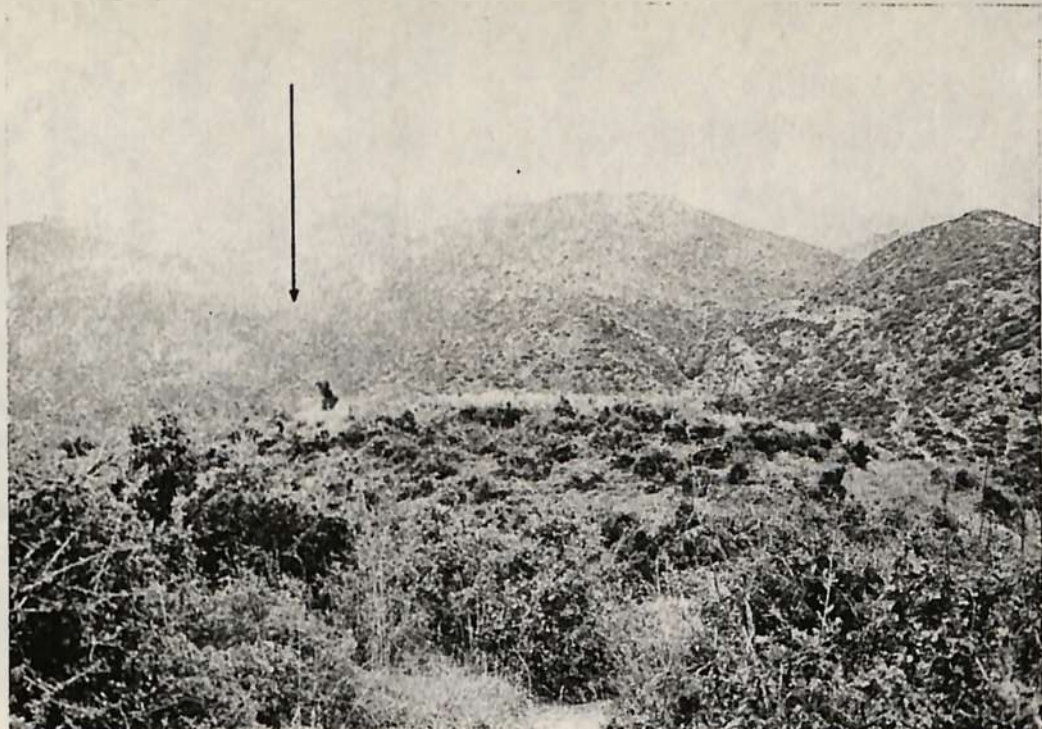

α

β

Τὸ ὁρατὸ τμήμα τοῦ βυζαντινοῦ ραιοῦ τῆς Πελαγίας. α. Ἐσωτερικὴ ὄψη τῆς ΝΑ γωνίας. β. Ὁ νότιος τοίχος ἐξωτερικά.

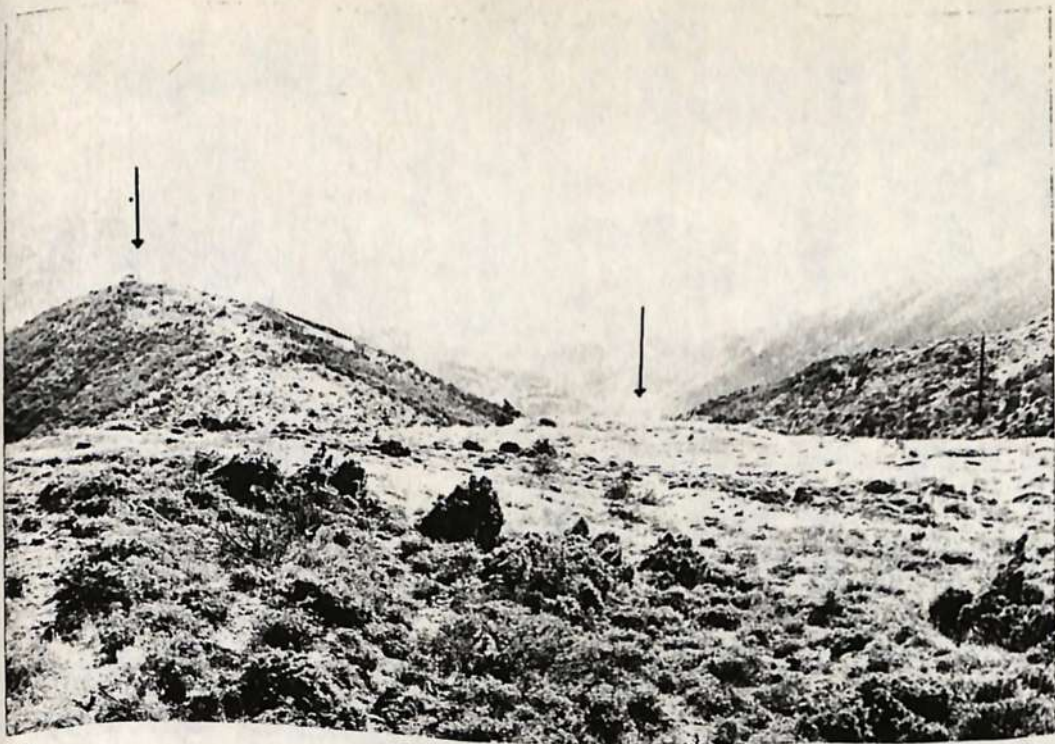

α

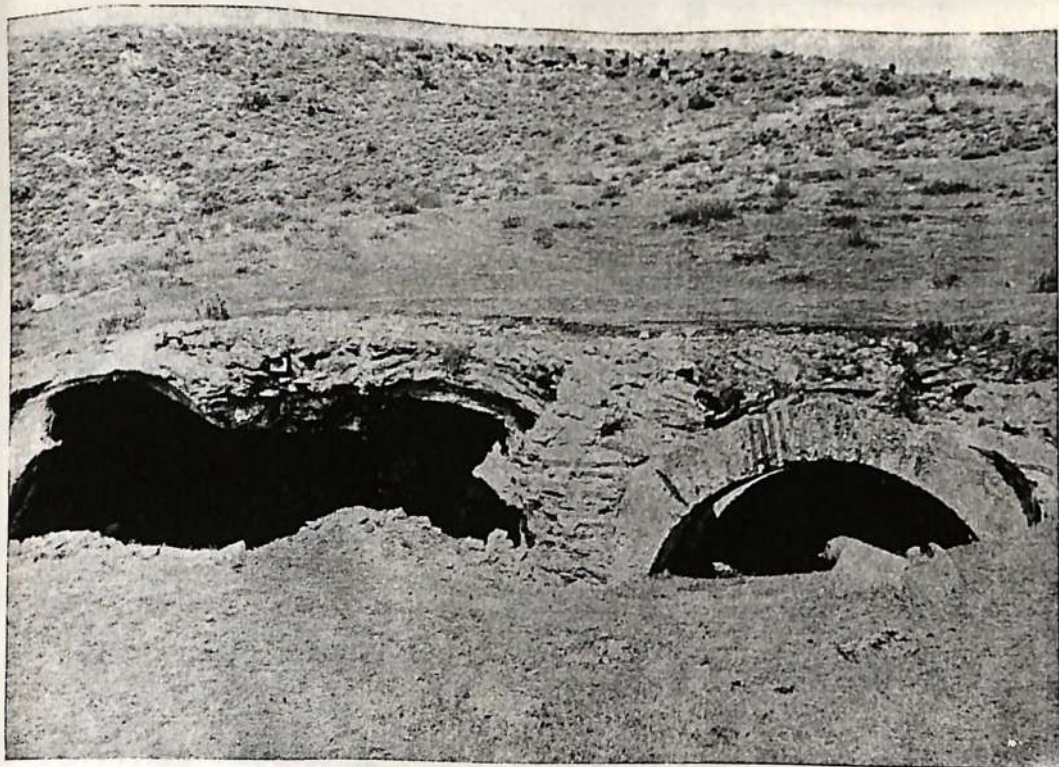

β

α. Ὁ χώρος τῶν ἐρειπίων βόρεια ἀπὸ τὸ χωριὸ Σώστης. Τὸ βέλος δείχνει τὴ θέση τοῦ ναοῦ Δ (Ἰ. Α. Κιλισέ). β. Κρημνίσματα καὶ μαρμαρίνο ἀρχιτεκτονικὸ μέλος ἀπὸ τὸν ἴδιον χώρο.

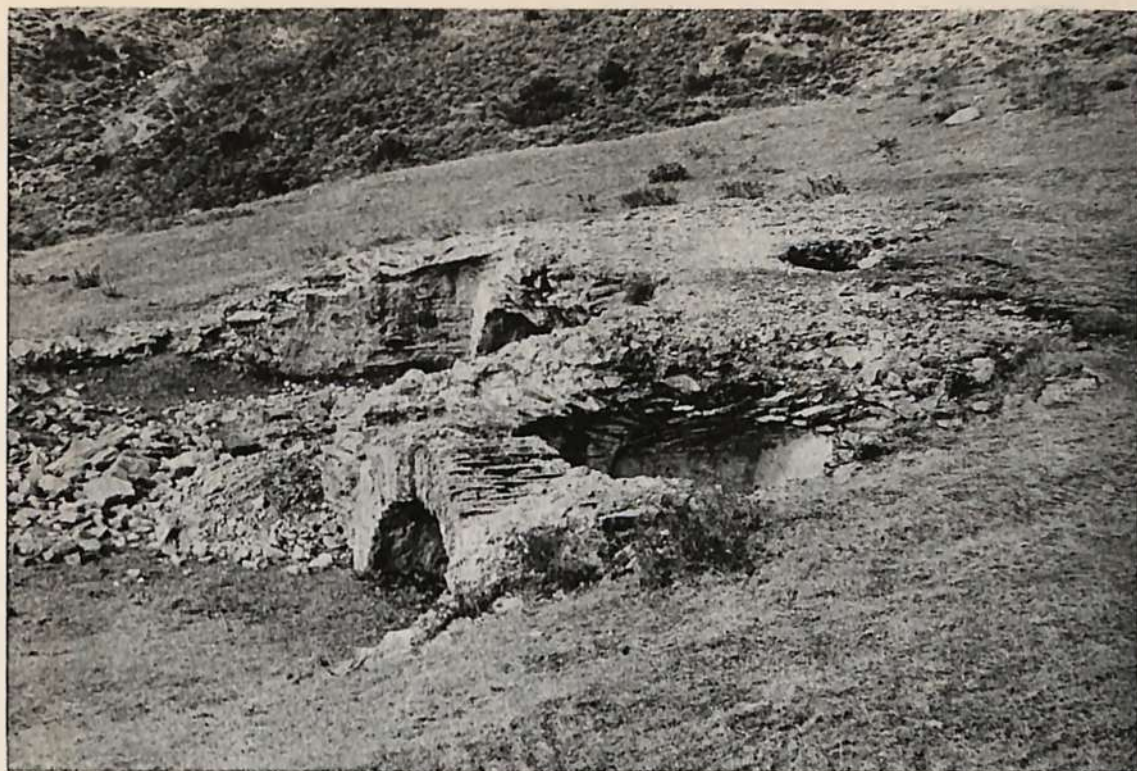

α

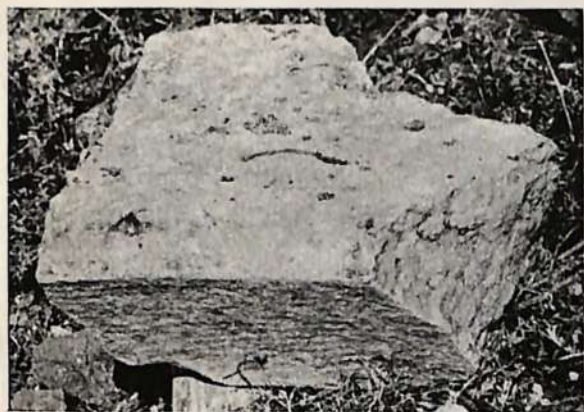

β

α. Ὁ χώρος τοῦ μοναστικοῦ συγκροτήματος νότια ἀπὸ τὸ ἐρειπωμένο χωριὸ Κιουπλού. Τὸ βέλος στὸ κέντρο δείχνει τὸν χώρον τοῦ καθολικοῦ, ἐνῶ τὸ βέλος δεξιὰ τὸν χώρον τῆς κινστέρας. Στὸ ὕψωμα τοῦ βάθους ἀριστερὰ εἶναι χτισμένος ὁ ναὸς Β. β. Ἀποψη τῆς κινστέρας ἀπὸ τὰ νότια.

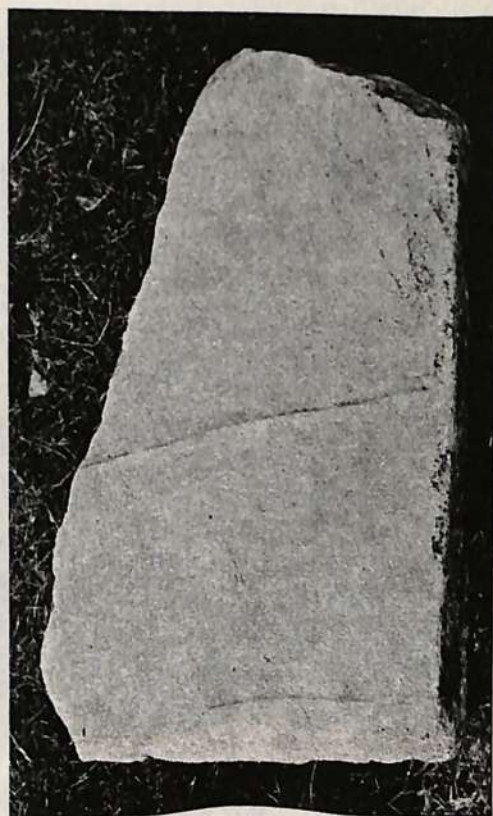
α

β

γ

δ

α. "Αποψη της κινστέρας από τὰ ἀνατολικά. β, γ. Τεμάχια κορωνίδας από τὸν τρούλλο τοῦ καθολικοῦ. δ. Τεμάχιο θωρακίου.

α

β

α. Μερική άποψη του συγκροτήματος πάνω από το χωριό Πολύανθος. Στην κορυφή διακρίνεται τμήμα του κεντρικού κτιρίου. β. Δείγμα της τοιχοδομίας του νότιου τοίχου του κεντρικού κτιρίου.

α

β

α. Ὁ χώρος τοῦ ἱεροῦ τοῦ ναοῦ Α (Μαναστιρ γερή). β. Ὁ νότιος τοῖχος τοῦ ναοῦ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

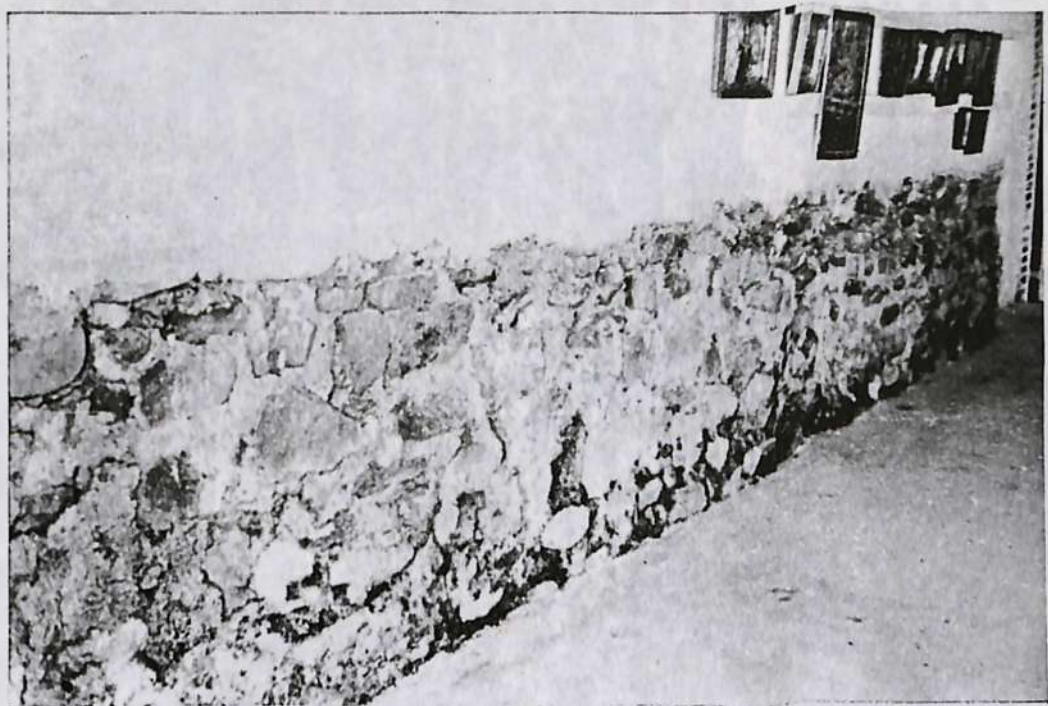

α

β

α. Ἐξωτερικὴ πλευρὰ τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ τοῦ ναοῦ Β. β. Τὸ ἐσωτερικὸ τῆς κόγχης.

α

β

α. Ὁ βόρειος τοῖχος τοῦ ναοῦ Γ. β. Δεῖγμα τῆς τοιχοδομίας τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ.

α

β

α. Ναός Δ (*Ακ Κιλισέ). *Ο χώρος της πρόθεσης. β. *Αποψη του σωζόμενου τμήματος από τα δυτικά. Διακρίνεται η γένεση του ημικύκλιου της κόγχης του ιερού.

α

β

α. *Η ανατολική πλευρά του όρατου τμήματος του ναού Δ. β. Δείγμα της τοιχοδομίας του ναού Δ.

α

β

α, β. Πεσμένα τμήματα του ναού Δ με κεραμοπλαστικό διάκοσμο.

α

β

α. 'Αποθήκη στη ρεματιά Κιλισέ Ντερέ. β. 'Ο βυζαντινός μύλος στην ίδια ρεματιά.

α

β

α. Τμήμα της ανωδομής του νότιου τοίχου του μύλου. β. Κεραμοπλαστική διακόσμηση.

ΣΟΦΙΑΣ ΚΛΗΜΗ-ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΑ ΚΑΒΕΙΡΙΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ

Είναι γενικά παραδεκτό και τὸ ἀναφέραμε κι' ἄλλες φορές πὼς ἡ θρησκευτικότητα εἶναι ἔμφυτη στὸν ἄνθρωπο. Ἡ ἀνάγκη τῆς ὑποταγῆς σὲ κάτι ἔξω ἀπ' τὶς δυνατότητες τοῦ μυαλοῦ, ἡ ἀνάγκη θεοποιήσεώς του καὶ λατρείας του, φανερώθηκε ἀπ' τὴν αὐγὴ τῆς ἀνθρωπότητας καὶ θεοποίησε τὸν κεραυνό, τὴ φωτιά, τοὺς ἄγριους βράχους, τὰ ὀρμητικὰ ποτάμια, τὰ αἰωνόβια δέντρα. Ἔτσι, ἡ ἀρχικὴ μορφή τῆς θρησκείας ἐκδηλώθηκε σὰν φυσιολατρεία. Σιγὰ-σιγὰ, δημιουργήθηκαν οἱ μῦθοι γύρω ἀπὸ κάθε παράξενο κι' ἀνεξήγητο, μῦθοι ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ γεφυρώσουν τὸ χάσμα ἀνάμεσα στὸ ἀδιανόητο καὶ τὴ δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ. Μῦθοι ποὺ ἔκρυβαν πάντοτε μεγάλες κι' αἰώνιες ἀξίες κι' ἀλήθειες, φυσικὲς καὶ ἠθικὲς.

Ἔτσι, καὶ στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, ποὺ ἐξανθρώπισε τοὺς Θεοὺς της, οἱ μῦθοι ἀποτελοῦν τὴ βάση τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων. Δημιουργοῦνται ἀπ' τοὺς ποιητές, τοὺς μουσουργοὺς, μεταδίδονται ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ ἀπ' τοὺς ραψωδοὺς κι' ἀποτελοῦν, θὰ λέγαμε, μιὰ λαϊκὴ θρησκεία ποὺ σκοπὸ ἔχει νὰ διαπαιδαγωγῇ, νὰ σωφρονίσει, νὰ φέρει φόβο Θεοῦ, νὰ δώσει ἰνδάλματα πρὸς παραδειγματισμὸ καὶ παραδείγματα πρὸς ἀποτροπιασμὸ. Γιατὶ ἡ ποίηση καὶ πρὸ παντὸς τοῦ Ἡσίοδου θεωροῦνταν ὅτι ἦταν τὸ ἀσφαλέστερο καὶ τελειότερο μέσο διαπαιδαγώγησης. Ὁ Ὅμηρος ἀποκαλοῦσε τοὺς ποιητές «σωφρονιστάς» καὶ οἱ νέοι διδάσκονταν, κυρίως μὲ ποιήματα, γιὰ σωφρονισμὸ καὶ ἀνάπτυξη σωστοῦ χαρακτήρα.

Ὅμως, ἡ ἀ λ η θ ι ν ἡ σ η μ α σ ί α τ ὶ ν μ ῦ θ ω ν, διατηρήθηκε καὶ παραδόθηκε στοὺς λίγους, τοὺς ἀνήσυχους, τοὺς ἀνικανοποίητους, σὰν μυστήριον. Διασώθηκε μόνο ἀπὸ μερικὲς θρησκευτικὲς ἐταιρίες ποὺ τὰ μέλη τους κατεχοῦσαν ἱερεῖς κληρονομικοί. Σύμφωνα μὲ τὸν Παπαρρηγόπουλο: «Εἰς τὰ ἱερὰ ταῦτα ἰδρύματα, μετὰ διαφόρους προκαταρκτικὰς τελετὰς, ἐπετρέπετο τελευταῖον, ἂν καὶ ὑπὸ τὸν ὄρον αὐστηροτάτης ἐχεμυθείας, ἡ ἀκρόασις τῆς ἀρχαίας καὶ κοσμογονικῆς διδασκαλίας, διὰ τῆς ὁποίας ἀπεκαλύπτετο ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ βεβαιότης τῆς μετὰ θάνατον ἀμοιβῆς ἢ τιμωρίας, ταῦτα δὲ ἀπληλαγμένα τῶν ποιητικῶν παραμορφώσεων καὶ τῶν συμβόλων καὶ ἀλληγοριῶν διὰ τῶν ὁποίων ἐξηκολούθουν περικαλυπτόμενα ὡς πρὸς τὸν κοινὸν ὄχλον».

Τοὺς πυρῆνες τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν ἑταιριῶν, ἀποτελοῦσαν οἱ Ὀρφικοὶ ἱερεῖς, οἱ Βακχικοί, οἱ τῶν Ἐλευσινίων καὶ τῶν Μυστηρίων τῆς Σαμοθράκης. Βλέπουμε, λοιπόν, πῶς στὴ Σαμοθράκη τελοῦνταν «μυστήρια» καὶ μάλιστα σύμφωνα μὲ μαρτυρίες οἱ πρόγονοι τῶν Ἐλευσινίων καὶ τῶν Διονυσίων, ποὺ κι' αὐτὰ ἔχουν τὶς ρίζες τους στὴν πανάρχαια Θράκη, ἀφοῦ ἡ λέξη «θρησκεία» ἀλλὰ καὶ ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων ἔχουν τὴν καταγωγή τους σ' αὐτήν. Στὸ Λεξικὸ Σουΐδα ἀναφέρεται: «Λέγεται, ὡς πρῶτος Ὀρφεὺς Θράξ ἐτεχνολόγησε τὰ Ἑλλήνων μυστήρια. Καὶ τὸ τιμᾶν Θεὸν θρησκεύειν ἐκάλεσαν, ὡς Θρακίας οὔσης τῆς εὐρέσεως». Ὁ Ἀπολλόδωρος λέει: «Εὖρε δὲ Ὀρφεὺς καὶ τὰ Διονύσια μυστήρια», ἀλλοῦ: «Πρῶτος Ὀρφεὺς μυστήρια Θεῶν εἶναι παρέδωκεν. Ὅθεν καὶ θρησκεία τὸ μυστήριον καλεῖται ἀπὸ τοῦ Θρακὸς Ὀρφέως» καὶ ἀλλοῦ: «Θρησκός ἐκ τοῦ Θράξ Θρακός. Καὶ θρησκεία παρὰ τὴν τῶν Θρακῶν ἐπιμέλειαν τὴν πρὸς τὸ θεῖον καὶ τὴν Ὀρφέως ἱερουργίαν» οὗτος γὰρ πρῶτος ἐξεῦρε τὴν πρὸς τὸ θεῖον ἔννοιαν».

Ἡ Σαμοθράκη, μὲ τὸν σκοτεινὸ ὄγκο τῶν βουνῶν της ποὺ φτάνουν τὰ 1800 μέτρα, ξεπετιέται κι' ὑψώνεται ἀπότομα μέσ' ἀπ' τὴ θάλασσα ἐκεῖ στὸν μυχὸ τοῦ βόρειου Αἰγαίου, στὸ Θρακικὸ πέλαγος. Εἶναι πάνω στὸ δρόμο γιὰ τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλήσποντου, στὸ δρόμο γιὰ τὴ μαύρη θάλασσα κι' ἀποτελοῦσε τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν καταφυγὴ τῶν θαλασσομάχων ἀπὸ τότε ποὺ οἱ θαλασσινοὶ δρόμοι ἀνοίχτηκαν στὴν ἐξερεύνηση, τὸ ἐμπόριο καὶ τὸν ἀποικισμό. Εἶχε δικό της στόλο ποὺ μάλιστα μιὰ μικρὴ του μοίρα πῆρε μέρος στὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας κι' ἀποτέλεσε μέλος τῆς Ἀθηναϊκῆς Συμμαχίας. Ἐκοψε δικὰ της νομίσματα, ἔχοντας δὲ καὶ κτήση στὴν ἀπέναντι Θρακικὴ ἀκτὴ, τὴν «περαιά», εἶχε τὸν πραγματικὸ ἔλεγχο πάνω στὸν θαλασσινὸ δρόμο ποὺ ὀδηγοῦσε στὰ Δαρδανέλλια.

Ὅμως, τὴ σπουδαιότητά της ὤφειλε, πρῶτα-πρῶτα καὶ κυρίως, στὴ φήμη τῶν Μεγάλων Θεῶν καὶ τὴ μυστικὴ λατρεία τους. Ὁ Ὅμηρος, ἀναφέρεται σ' αὐτὴν μὲ τὸ ἐπίθετο «ζαθέη» δηλαδὴ σεπτὴ καὶ ἀγιωτάτη καὶ ἐπίσης τὴν ὀνομάζει «ἱερὰ χώρα». «Ζαθέη Σαμοθράκη ἔνθα καὶ ὄργια φρικτὰ Θεῶν ἄρρητα βροτοῖσιν». (Σεπτὴ καὶ ἀγιωτάτη Σαμοθράκη ὅπου τελετὲς ποὺ προκαλοῦν ρίγος φόβου γίνονται γιὰ χάρη τῶν Θεῶν, οἱ ὁποῖες εἶναι ἀπόρρητες στοὺς κοινούς θνητοὺς).

Οἱ τελετὲς, τὰ μυστήρια, οἱ ἱερουργίες ποὺ τελοῦνταν στὴ Σαμοθράκη, γίνονταν γιὰ νὰ τιμηθοῦν οἱ Θεοὶ Κάβειροι. Ποιοὶ ἦταν αὐτοί; Πρώτη, ἡ Μεγάλῃ Μητέρα, ἡ μητέρα γῆ. Στὴν τοπικὴ γλῶσσα — ποὺ διατηρήθηκε σὰν γλῶσσα τῶν τελετῶν — λεγόταν Ἀξίερος. Ταυτίζονταν μὲ τὴν Δήμητρα καὶ τὴν ἀποκαλοῦσαν Ἠλέκτρα — δηλαδὴ φωτοδότρα — Λαμπρὴ, Στρατηγίδα καὶ Ἠγέτιδα. Ἡ μορφὴ της, εἰκονίζονταν στὰ νομίσματα τῆς Σαμοθράκης ἀνάμεσα σὲ δυὸ λιοντάρια. Μαζί μὲ τὴν Μεγάλῃ Μητέρα

λατρεύονταν ὁ σύζυγός της, ἕνας ἰθυφαλλικός θεὸς τῆς γονιμότητος ποὺ τὸ ὄνομά του ἦταν Καδμίλος καὶ ποὺ πολλές φορές ταυτίζονταν μὲ τὸν Ἑρμῆ γιὰ τὰ σύμβολα αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ τὸ ἱερό του ζῶο, ὁ κριός, ποὺ συμβόλιζε κατ' ἄλλους τὴ γονιμοποιὸ δύναμη, κατ' ἄλλους τὸν ἀρχηγὸ ποιμένα, καθὼς καὶ τὸ φιδοκέφαλο κηρύκειό του, βρέθηκαν χαραγμένα σὲ νομίσματα καὶ σὲ ἐπιγραφὰς τοῦ Ναοῦ.

Ὅμως, ἄλλοι ἔλεγαν πὼς οἱ Κάβειροι εἶναι δύο ἄρρενες δίδυμοι Θεοὶ καὶ τοὺς συνέδεαν μὲ τοὺς Διόσκουρους, ἄλλοι πάλι, πὼς οἱ Θεοὶ ἦταν τρεῖς καὶ κάτω ἀπ' τὰ τοπικὰ ὀνόματα ποὺ τοὺς ἀποδίδονταν Ἀξίερος, Ἀξιόκερσα, Ἀξιόκερσος, ὑποδηλώνονταν ἡ Δήμητρα, ἡ Κόρη καὶ ὁ Ἑρμῆς. Ἄλλοι προσθέτουν καὶ τὸν Ἄδη, τὴν Ἑκάτη, τὴ Ρέα, τοὺς Κορύβαντες, τὸν Οὐρανὸ καὶ τὴ Γαῖα. Ἀκόμα καὶ ἡ Ἀφροδίτη — ἡ Κηρινθία — ποὺ ἴσως εἶναι αὐτὴ ποὺ παριστάνεται σὲ περίεργα τρίμαστα γυμνὰ εἰδώλια ποὺ βρέθηκαν στὶς ἀνασκαφές, φαίνεται νὰ θεωρεῖται πὼς ἀνῆκε στοὺς Καβείρους, τοὺς Μεγάλους Θεοὺς. Εἶναι πολὺ ἀπροσδιόριστα τόσο ὁ ἀριθμὸς ὅσο καὶ τὰ ὀνόματά τους, ἔτσι ποὺ ἡ σύγχυση γύρω ἀπ' τὴν προσωπικότητά τους νὰ αὐξάνει μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων. Ὁ Στράβων, γράφει: «Διὰ τοὺς ἐν Σαμοθράκῃ τιμωμένους Θεοὺς πολλοὶ ἔχουν εἶπει ὅτι εἶναι οἱ Κάβειροι οἱ ἴδιοι, ἀλλ' οὔτε αὐτοὶ οἱ εἰπόντες τοῦτο, ἡμποροῦν νὰ μᾶς εἶπουν ὁποῖοι τινὲς εἶναι οἱ Κάβειροι».

Αὐτὴ ἡ πολυπροσωπία, ἡ ταύτιση τῶν Καβείρων μὲ τοὺς περισσότερους Θεοὺς τοῦ ἑλληνικοῦ μὰ καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ Πανθέου, μὴ καὶ ἄλλοι ἔλεγαν πὼς καὶ ἡ Κυβέλη συγκαταλέγεται σ' αὐτούς, αὐτὴ ἡ πολυωνυμία ποὺ ἐπιτρέπει στὸν ἀμύητο τὴν ἐλευθερίαν νὰ λατρεύει, ἐκεῖ, κάτω ἀπ' τὸ ὄνομα τῶν Μεγ. Θεῶν, τὸν Θεὸ ποὺ τὸν ἐκφράζει, ὁδηγεῖ στὴ σκέψη πὼς στὰ μυστήρια τῆς Σαμοθράκης φανερώνονταν ἡ γενικὴ καὶ ἀπρόσωπη γιὰ τὴν θεότητα θεωρία ποὺ ἐνυπάρχει καὶ στὰ Ὀρφικά μυστήρια ὅπου ὁ Θεὸς προσφωνεῖται «Μέγα πνεῦμα», «Μέγας Ἐλευθερωτής», «Μεγάλῃ ψυχῇ τοῦ κόσμου», «Λόγος».

Τὶ ἀκριβῶς γινόταν στὶς τελετὰς τῆς Σαμοθράκης, δὲν μποροῦμε νὰ ξέρουμε γιὰ τὸ οἱ μνῶμενοι τηροῦσαν μυστικά τὰ τελούμενα. Ὁ Πλούταρχος γράφει: «Ὅποιοι τινὲς εἶναι οἱ Κάβειροι καὶ ὅποια τινὰ μυστήρια τελοῦν εἰς τὴν Μητέρα Ρεάν θὰ ζητήσω συγγνώμην ἀπὸ τοὺς φιλομαθεῖς διὰ τὴν σιωπὴν μου αὐτὴν. Ὅποια δὲ ἡ παρακαταθήκη καὶ τὰ εἰς αὐτὴν τελούμενα δὲν μοὶ ἐπιτρέπεται νὰ γράψω». Κι' ὁ Ἡρόδοτος στὴν «Εὐτέρπη» τοῦ ἐξηγώντας ὀρισμένους θρησκευτικὰς συνήθειες τῶν Ἀθηναίων λέγει ὅτι τὸ ἔθιμον παρέλαβαν ἀπὸ τοὺς Σαμοθρακίτες. «Ὅστις δὲ ἐμύθηται τὰ μυστήρια τῶν Καβείρων τὰ ὅποια τελοῦν οἱ Σαμόθρακες, ἐκεῖνος γνωρίζει τί λέγω» καὶ παρακάτω: «Οἱ Πελασγοὶ ἀποδίδουν εἰς αὐτὸ ἱερὰν αἰτίαν τὴν ὁποίαν ἐξηγοῦν τὰ μυστήρια τῆς Σαμοθράκης». Καὶ ὁ Γερμανὸς ἀρ-

χαιολόγος και φιλόλογος Αύγουστος Λόμπεκ στη μελέτη του «Αγλαόφamos» για τη θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων, σηκώνει κατά το κοινώς λεγόμενο ψηλά τα χέρια και ομολογεί: «Ο θέλων να σαφηνίση την φύσιν των Καβειρίων μυστηρίων ματαιπονεί».

Γνωρίζουμε όμως κάτι πολύ σοβαρό που προκαλεί το ενδιαφέρον και τον θαυμασμό μας. Γνωρίζουμε πώς τα μυστήρια της Σαμοθράκης είχαν πανανθρώπινο χαρακτήρα! Κι' αυτό είναι το θαυμαστό κι' αξιοσημείωτο. Αυτή ακριβώς ή προοδευτική τάση, αυτή ή παγκοσμιότητα, ή απεριόριστη είσοδο στους κόλπους της θρησκείας παντός προσερχομένου προς αυτήν, ή χωρίς εξαιρέσεις και διακρίσεις διδασκαλία της. Αυτό είναι που μας εντυπωσιάζει. Είναι γνωστό πώς στα Έλευσinia μυστήρια, ή συμμετοχή περιοριζόταν φυλετικά, αποκλειστικά στους Έλληνες και κοινωνικά, μόνο στους ελεύθερους πολίτες. Στα Καβείρια μυστήρια, επιτρεπόταν ή συμμετοχή ατόμων αδιαφόρων εθνότητας, ηλικίας, κοινωνικού αξιώματος και φύλου κι' αυτό αποτελεί το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τους. Η εξομοίωση — κυρίως των φύλων και των τάξεων — σε μιὰ εποχή τόσο μακρινή που οί γυναίκες θεωρούνταν κατώτερες υπάρξεις και οί δούλοι ατελή όντα, αυτός ο πανανθρώπινος χαρακτήρας των μυστηρίων της Σαμοθράκης, δίνει το μέτρο αξιολογήσεως της ερύτητας των αντιλήψεων και της καθολικότητας των ιδεών και των αρχών τους και μπορεί να θεωρηθεί — ως προς το σημείο αυτό — ο πρόδρομος της χριστιανικής κοινωνίας. Άνδρες, γυναίκες, παιδιά, δούλοι, δουλοπάροικοι, άλλοεθνεis, άλλοπιστοι κι' έγχρωμοι, ήταν δεκτοί στη θρησκεία. Θεμελιώδης σκοπός των μυστηρίων αυτών ήταν ή ήθικοποίηση του ανθρώπου. Με τη μύησή τους αναλάμβαναν ήθικες και κοινωνικές υποχρεώσεις κι' ο Διόδωρος ο Σικελιώτης λέει ότι «οί μινούμενοι έγινοντο εύσεβέστεροι, δικαιότεροι και κατά πάντα καλλίτεροι».

Όμως, όσο κι' αν ο φιλελευθερισμός του χαρακτήρα των μυστηρίων επέτρεπε την προσέλευση και είσοδο παντός βουλομένου, όπως προαναφέραμε, υπήρχε ένας ρητός κι' απαράβατος όρος, που αποκλειστικά και μόνο εδώ συναντάμε. Τόν όρο αυτό κανείς δεν μπορούσε ν' αποφύγει ή να παρακάμψει. Ήταν ή έξομολόγηση! Βασική κι' απαραίτητη προϋπόθεση και προπαρασκευαστικό στάδιο της μύσεως, ήταν ή ψυχική κάθαρση του ανθρώπου που ζητούσε να μνηθεί! Πόσο μακρινός αλλά καρποφόρος πρόγονος εκείνης της περίφημης πράγματι επιταγής πάνω στην κρίση της Άγίας Σοφίας: «Νίψον ανομήματα μή μόναν όψιν». Ταγμένος γι' αυτόν τόν σκοπό, την εξομολόγηση δηλαδή, ήταν ειδικός ιερέας αποκαλούμενος Κόης. «Κόης, ο φονέα καθαίρων» που άκουγε τόν εξομολογούμενο κι' είχε το άξίωμα να εξαγνίζει ακόμα και τόν φονιά που μετάνιωνε για την πράξη του. Έτσι, εκτός απ' τη λατρευτική και θρη-

σκευτική έννοια, βλέπουμε πώς τὰ μυστήρια τῆς Σαμοθράκης, εἶχαν φιλοσοφική βάση καὶ χαρακτηῖρα κοινωνικῆς ἀρετῆς.

Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἐξομολόγησιν καὶ τὴν ἐγκρίσιν τοῦ Κόη καὶ τῶν Ἀνακτοτελεστών, ὁ κατηχημένος μπορούσε νὰ προσέλθῃ στὴν τελετὴ τῆς μύσεως. Πιθανολογεῖται πὼς ἡ μύση γινόταν τῇ νύχτῃ, μὲ τὸ φῶς τῶν δαδίων καὶ λυχναρίων τῶν μυημένων ποὺ παραβρίσκονταν στὴν τελετὴ. Πλῆθος εἶναι τὰ λυχνάρια ποὺ βρέθηκαν στὶς ἀνασκαφές μὲ ἐγγράκτο τὸ γράμμα Θ δηλωτικὸ τῶν Μεγάλων Θεῶν, ἀλλὰ καὶ πάμπολλες εἶναι οἱ θέσεις γιὰ τοποθέτησιν τῶν δαδίων ποὺ σώζονται στοὺς τοίχους τοῦ Ἱεροῦ. Ὁ μυούμενος καθόταν πάνω σὲ θρόνον γι' αὐτὸ καὶ ἡ τελετὴ λεγόταν «θρονισμός». Φαίνεται πὼς σ' αὐτὸ τὸ στάδιο οἱ μυοῦντες χόρευαν γύρω ἀπ' τὸν μυούμενο. Πολλές μαρτυρίες καὶ κυρίως τοῦ Πλούταρχου ὑπάρχουν γι' αὐτὴ τὴ φάσιν τῆς τελετῆς. «Καθάπερ εἰώθασιν ἐν τῷ καλουμένῳ θρονισμῷ καθίσαντες τοὺς μυομένους οἱ τελοῦντες κύκλῳ περιχορεύειν».

Ὑστερα ἀπὸ τὸν θρονισμό, ὁ ἱερέας ὀδηγοῦσε τὸν μύστη στὸ ἄβατο τοῦ Ἱεροῦ κι' ἐκεῖ, τὸ νέο μέλος, παρακολουθοῦσε, εἶχε δηλαδὴ τὴν ἐποπτεία, κάποιας ἱερῆς ἀναπαράστασης μὲ πιθανὸ ἀντικείμενο τὴν ἐκφρασὴν κοσμογονικῶν ἰδεῶν στὶς ὁποῖες πρῶτευσεν ἡ μυστηριώδης τους γενεαλογία. Ἔτσι, ἐφθανε στὸν βαθμὸ τῆς ἐποπτείας. Μπροστὰ στὸ ἄβατο τοῦ Ἱεροῦ ὑπῆρχε ἐπιγραφή, ποὺ ἀποκάλυψε ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη καὶ ποὺ ἀπαγόρευε μὲ λιτὸ ἀλλὰ ἀπόλυτο τρόπο, τὴν εἴσοδον. «Ἀμύητον μὴ εἰσιέναι». Ἀργότερα, μὲ τὴν προσέλευσιν καὶ τῶν Ῥωμαίων στὰ μυστήρια, προσετέθη ἀπαγορευτικὴ ἐπιγραφή καὶ στὰ Λατινικά. «Deorum sacra qui non acceperunt non intrant».

Στὸν καινούργιον μύστη προσφέρονταν στεφάνι ἀπὸ ἐλιά καὶ πορφυρὴ ζώνη ποὺ τὸν προφύλαγε ἀπ' τοὺς κινδύνους, ἰδιαίτερα τοὺς θαλασσινοὺς. Ἡ μύση μπορούσε νὰ γίνῃ σ' ὁποιαδήποτε ἐποχὴ καὶ κυρίως ἀπ' τὸν Ἀπρίλη ὥς τὸν Σεπτέμβριον, τὴν ἐποχὴ κυρίως ποὺ ἡ Σαμοθράκη ἦταν προσιτὴ στὴ ναυσιπλοΐαν. Φαίνεται δηλαδὴ πὼς δὲν ἦταν ἀπαραίτητο νὰ συμπέσει ἡ μύση μὲ τὶς ἐτήσιες πανηγυρικὰς ἐκδηλώσεις. Αὐτές, διαρκοῦσαν ἐννιά μέρες κατὰ τὶς ὁποῖες κάθε πόλη ἀπ' τὰ νησιά, τὴ Θράκην καὶ τὰ Μικρασιατικὰ παράλια ἔστελνε τοὺς πρεσβευτάς της. Πρεσβευτὴ ἔστελνε ἀκόμα καὶ ἡ πόλις τῆς Σαμοθράκης κι' αὐτὸ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ Ἱερό δὲν θεωροῦνταν αὐτονόητον ὅτι ἀνῆκε στὸ νησί ἀλλὰ πὼς ἦταν ὅλου τοῦ κόσμου.

Πρὶν ἀπὸ τὶς τελετὰς ἔσβυναν γενικὰ κάθε φωτιὰ στὸ νησί κι' ἔφερναν νέα φλόγα ἀπ' τὸ ἱερό τῶν Καβείρων τῆς Δήλου. Πότε γίνονταν οἱ γιορτὲς αὐτές; Δὲν μπόρεσε νὰ καθορισθεῖ, ὁ δὲ ἀρχαιολόγος Λέμαν ποὺ ἦταν ἐπὶ χρόνια ἐπικεφαλὴς τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀρχαιολογικῆς ἀποστολῆς ἐκεῖ,

ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι δίπλα στὸν ἀρχαῖο ἱερὸ χῶρο τῆς Σαμοθράκης βρίσκειται σήμερα ἐκκλησιάκι τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς ποὺ στὸ πανηγύρι του στὶς 26 Ἰουλίου σύγκεντρώνει τὸ σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ νησιοῦ, ἀποτολμᾷ σὲ σύγγραμμά του τὴν εἰκασία ὅτι οἱ τελετὲς δυνατόν νὰ γίνονταν καὶ τότε τὸν Ἰούλιο μῆνα.

Παρ' ὅλο ποὺ ἡ μύηση γίνονταν ἀποκλειστικά στὴ Σαμοθράκη, ὅπου ἡ λατρεία τῶν Καβείρων ἄρχισε πρὶν ἀπὸ τὸν 7ο αἰῶνα, ἡ διδασκαλία ξαπλώθηκε γρήγορα, πρῶτα στὰ γειτονικά νησιά, Λήμνο, Ἴμβρο, Τένεδο, πέρασε στὶς ἀκτὲς τῆς Θράκης καὶ τῆς Ἰωνίας καὶ τελικὰ ἔφτασε σ' ὅλοκληρη τὴν Ἑλλάδα. Σύμφωνα μετὰ περιγραφὲς τοῦ Στράβωνα καὶ τοῦ Πausανία ἀλλὰ καὶ διαπιστώσεις ἀπὸ ἀνασκαφές, ἱερὰ τῶν Καβείρων ὑπῆρχαν στὴ Σύρο, ὅπου καὶ νόμισμα μετὰ τὴ μορφή τους, στὴ Θήβα, Δῆλο, Πάρο, Χίο, Πέργαμο ποὺ ἐπίσης ἔκοψε σχετικὸ νόμισμα, ἀκόμα καὶ στὸ Ἰόνιο, τὴν Κέρκυρα. Μάλιστα ὁ Pausanias, ἀναφερόμενος στὸ ἱερὸ τῶν Καβείρων στὴ Θήβα, λέει ὅτι ἦταν ἀνέκαθεν «ἅγιον» καὶ «θαυματοργόν».

Στὴν θαυματοργίαν προστασία τῶν Καβείρων πίστευαν φυσικά, καὶ οἱ μυημένοι, γι' αὐτὸ καὶ φοροῦσαν πάντα τὴν πορφυρὴ ζώνη ποὺ τοὺς παραδίδονταν μετὰ τὴ μύηση καθὼς καὶ κάποιο δαχτυλίδι ποὺ γίνονταν ἀπὸ μαυρὸ μαγνητισμένο σιδηρομετάλλευμα τοπικῆς προελεύσεως καὶ συμβόλιζε τὸν δεσμὸ τοῦ πιστοῦ μετὰ τὴ Μεγάλῃ Θεᾷ. Οἱ ἐπιφανέστεροι ἀπ' τοὺς ἀρχαίους ἥρωες ποὺ πέτυχαν στὶς ἐκστρατείες καὶ τὰ ἐγχειρήματά τους, λέγεται πὼς ἦταν μυημένοι στὰ Καβείρια, ὅπως ὁ Ἰάσωνας, ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Ἀγαμέμνωντας καὶ ἄλλοι στρατηγοὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου.

Ὁ Ἀριστοφάνης — δὲν ἐξετάζουμε ἐδῶ τὴ φιλοπαίγμονα ἴσως διάθεση τοῦ κωμοδοῦ — ἀναφερόμενος στὴ βεβαιότητα τῆς ἀνταποκρίσεως τῶν Καβείρων στὴν ἐπὶ κλήση τοῦ μύστη μπρὸς τὸν κίνδυνο, λέγει στὴν «Εἰρήνη» του σὲ κάποια στιγμή πανικοῦ καὶ κινδύνου· «Εἴ τις ὑμῶν ἐν Σαμοθράκῃ τυγχάνει μεμυημένος, νῦν εὔξασθαι καλόν». Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ὁ Ἀριστοφάνης, ἀφήνει νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι ὄχι σπάνια πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους θεατὲς τοῦ ἀποδεικνύονταν μυημένοι στὰ μυστήρια τῶν Καβείρων.

Ὅπως ἀναφέραμε, οἱ μυημένοι ποὺ ὀνομάζονταν «εὐσεβεῖς» ἀνῆκαν σ' ὅλες τὶς τάξεις καὶ τὶς φυλές, ὅμως — καὶ εἶναι φυσικὸ αὐτὸ ἄλλωστε — οἱ ἱστορικοὶ περιέσπασαν τὰ ὀνόματα τῶν πιὸ σπουδαίων ἀπ' αὐτοὺς. Ἔτσι μαθαίνουμε πὼς πολλοὶ ἐπιφανεῖς Ἕλληνες ἦταν μυημένοι στὰ μυστήρια τῶν Καβείρων ὅπως ὁ Ἡρόδοτος — πατέρας τῆς ἱστορίας — ποὺ μᾶς λέει ὅτι οἱ μύστες μάθαιναν νὰ καταλαβαίνουν τὴ βαθύτερη σημασία τῶν ἰθυοφαλλικῶν εἰκόνων τοῦ Ἑρμῆ-Καδμίλου, ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας. Ὁ Πυθαγόρας φέρεται μυημένος στὰ Καβείρια, λέγεται δὲ ὅτι μέρος τῶν θεωριῶν του ἔλαβε ἀπὸ τὴν λατρείαν αὐτῶν. (Ἰ ἀ μ β λ ι χ ο ς, Βίος Πυ-

θαγόρου 151). Ἀλλά καὶ ὁ Ρωμαῖος φιλόσοφος Οὐάρρων, καθὼς ἐπίσης ὁ Πείσων, πεθερὸς τοῦ Ἰούλιου Καίσαρα καὶ ἄλλοι.

Ἐπειδὴ στὰ χρόνια τῆς ἀκμῆς τῆς λατρείας τῶν Καβείρων ἐθεωρεῖτο πὼς τὸ νησί ἦταν θεία ἰδιοκτησία καὶ ἱερὴ γῆ, ἀποτελοῦσε ἀσφαλὲς καὶ ἱερὸ ἄσυλο. Ὅποιος κατέφευγε σ' αὐτὸ θεωροῦνταν ἱκέτης καὶ εὕρισκε ἀπαραβίαστη ἀσυλία. Ἔτσι, ὁ Περσέας, ὁ τελευταῖος Βασιλιάς τῆς Μακεδονίας, ὕστερα ἀπ' τὴν ἡττα τοῦ στὰ 168 π.Χ. ἀπ' τὰ Ρωμαϊκὰ στρατεύματα τοῦ Παύλου Αἰμίλιου, στὴ Σαμοθράκη κατέφυγε ἱκέτης. Ἐπίσης, στὴ Σαμοθράκη προσέφυγε ζητώντας προστασία καὶ ἡ βασίλισσα τῆς Αἰγύπτου, Ἀρσινόη, κυνηγημένη ἀπ' τὸν ἀδελφὸ τῆς Πτολεμαῖο τὸν Κεραυνό. Ἡ Ἀρσινόη ἀφιέρωσε ἀργότερα στοὺς Μεγάλους Θεοὺς περίλαμπρο κυκλικὸ οἰκοδόμημα γιὰ θυσίες καὶ ἐπίσημες συγκεντρώσεις πού χτίστηκε μεταξὺ 289-281 καὶ πού σύμφωνα μὲ διαπίστωση τοῦ Ἀμερικανοῦ ἀρχαιολόγου Λέμαν, εἶναι ἡ μεγαλύτερη γνωστὴ θόλος τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Στὴ Σαμοθράκη κατέφυγε ἐπίσης ζητώντας ἄσυλο καὶ ὁ Πτολεμαῖος ὁ ΣΤ' ὁ φιλομήτωρ, δταν νικήθηκε ἀπ' τὸν Ἀντίοχο. Ὁ Πτολεμαῖος ὁ Β' ὁ φιλάδελφος καὶ ἡ μητέρα του Βερενίκη, ἀφιέρωσαν στοὺς Μεγάλους Θεοὺς μεγαλόπρεπο καὶ πλούσια διακοσμημένο κτίριο, μεταξὺ 280-264 π.Χ., πού ὁ Λέμαν ὀνομάζει τολμηρὸ κατασκευάσμα τῆς ἑλληνικῆς μηχανικῆς.

Οἱ Κάβειροι ἐξακολούθησαν νὰ λατρεύονται καὶ τὰ μυστήριά τους νὰ τελοῦνται καὶ νὰ προσελκύουν μύστες μέχρι τὸ τέλος τοῦ τέταρτου μετὰ Χριστὸν αἰώνα. Διαπιστώθηκε ἀπὸ τὶς ἀνασκαφές ὅτι οἱ Ρωμαῖοι περιτείχισαν τὸν ἱερὸ χῶρο καὶ πὼς παρ' ὅλο πού μεγάλες καταστροφές σημειώθηκαν στὰ 200 μ.Χ. πιθανῶς ἀπὸ σεισμό, ἀμέσως ἔγιναν ἀναστηλώσεις καὶ ἀποκαταστάσεις τῶν ζημιῶν σὲ μεγάλη ἔκταση. Ὁ ἱερὸς χῶρος ἐξακολούθησε νὰ ἀκμάζει, ἡ φῆμη τοῦ παρέμεινε ἀμείωτη καὶ ἡ ἀρχαία θρησκεία εἶχε πάντα τοὺς πιστοὺς της, ὡς τὸ τέλος τοῦ 4ου μ.Χ. αἰώνα ὁπότε ἐγκαταλείφθηκε καὶ λίγο παρ' ἑκεῖ ἐγκαταστάθηκε ἡ νέα θρησκεία. Στὰ μέσα τοῦ 6ου αἰώνα μ.Χ. καταστρεπτικὸς σεισμὸς ἱσοπέδωσε ὅ,τι ἀπόμεινε ὀρθό. Ὅ,τι βρίσκεται σήμερα ἀπείραχτο, ὀφείλεται στὴ στοργικὴ ἀγάπη τῶν πουρναριῶν πού βλάστησαν ἐκεῖ στὸ διάβα τῶν αἰώνων καὶ προφύλαξαν — κατὰ τὸ δυνατό — τὰ ἐρεῖπια ἀπ' τὴν πεινασμένη ἀνάγκη καὶ τὴν φριχτὴ ἀγνοία τῶν ἀσβεστάδων τῆς περιοχῆς.

Ἡ τοποθεσία ὅπου ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη ἀποκάλυψε τὸν ἱερὸ χῶρο τῆς Σαμοθράκης — κάπου 50 ὄλα κι' ὄλα στρέμματα τόπο — εἶναι εἰδυλλιακώτατη. Δίπλα σ' ἓνα βραχῶδες ἀκρωτήρι, πού ἀποτελοῦσε τὸν βραχίονα τοῦ παλιοῦ λιμανιοῦ, κοντὰ σὲ ἀφθονες καὶ γάργαρες πηγές κι' ἓνα δάσος ἀπὸ αἰωνόβια πλατάνια καὶ χαριτωμένες ροδοδάφνες, ὑψώνονται ξανὰ πάλι, λίγοι πάλλευκοι ἀπὸ θάσιο μάρμαρο κίονες τοῦ Ἱεροῦ.

Δίπλα τους, τὸ ἀνάκτορο, τὸ τέμενος, τὸ Ἀρσινόειο, ὁ οἶκος τῶν ἀφιερωμάτων, τὸ Πτολεμαῖον, ὁ μέγας βωμός, τὸ θέατρο, ἡ κρήνη τῆς Νίκης. Πάνωθὲ τους, οἱ πύργοι τῶν Γατελούζων, χοντροειδῆ κατασκευάσματα τοῦ Μεσαίωνα, ἔρχονται σὲ τρανταχτὴ ἀντίθεση μὲ τὴ μαρμάρινη νταντέλλα ἀπ' τὰ λευκὰ περίτεχνα κιονόκρανα.

Ὑποπτεύεται τὸ παλιὸ μεγαλεῖο κι' ἀντικρύζοντας τὴ σκουρογάλαζη θάλασσα πάνω ἀπ' τὸν λόφο, συλλογιέσαι πῶς καὶ μόνο ἡ ἀναζήτησις τῆς αἰτίας τῆς γενέσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἡ προσπάθεια παρακολουθήσεως τῆς πορείας του μετὰ τὸν θάνατο, ἡ προσπάθεια ἠθικοποιήσεώς του, καὶ ἡ πανανθρώπινη ἰδεολογία τῆς θρησκείας ἦταν ἓνα μέγιστο ἐπίτευγμα τῆς ἀνθρώπινης σκέψης, ἐκφρασμένο 700 καὶ πιότερα χρόνια πρὶν ἀπ' τὸν ἐρχομὸ τοῦ Θεοῦ τῆς ἀγάπης. Ἦταν ἓνας πρόδρομος γιὰ τὴν ὑποδοχή του. Δὲν ἀναζητᾷς ἱερέα, ξομολογιέσαι στὸν ἄνεμο ποὺ ἔρχεται ἀπ' τὸ Θρακικὸ πέλαγος τ' ἀνομήματά σου κι' αἰσθάνεσαι ἤδη μυημένος στὸ Μέγα μυστήριον: τὴ μέθεξή σου στὸ Θεῖο.

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

1. Ἐγκυκλοπαιδικὸ Λεξικὸ «Ἡλίου» στὶς λ. Κάβειροι, Καβείρια Μυστήρια, Ὀρφεὺς κλπ.
2. Ἡ ρο δ ό τ ο υ, Ἱστορίαι. Μετάφρ. Ε. Πανέτσου. Βιβλ. II (Εὐτέρπη), τ. Α', Ἀθῆναι 1959, σ. 276-531, ἔκδ. Πάπυρος.
3. Κ α ρ δ λ ο υ Λ έ μ α ν, Σαμοθράκη. Ὁδηγὸς διὰ τὴς ἀνασκαφῆς καὶ τὸ Μουσεῖον. Μετάφρ. ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ Χρ. I. Ἀποστολίδη, «Θρακικά», τ. 26(1957), σ. 215-287.
4. Π λ ο υ τ ά ρ χ ο υ, Βίοι Παράλληλοι. Μετάφρ. Α. I. Πουρνάρα, τ. Α'-Β', Ἀθῆναι 1953, ἔκδ. Πάπυρος.
5. Π λ ο υ τ ά ρ χ ο υ, Ἀποφθέγματα.
6. Ἀ χ ι λ λ έ ω ς Σ α μ ο θ ρ ά κ η, Τὰ μυστήρια τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΕΦΡΑΙΜΙΔΗ

ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ «ΚΩΔΙΞ ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΩΝ,
ΠΩΛΗΤΗΡΙΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΔΩΡΕΩΝ
ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ»

(ΠΡΟΔΡΟΜΗ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ)*

Με τὸν παραπάνω τίτλο σώζεται ἐνδιαφέρων κώδικας τῆς Κοινότητος Μαρωνείας¹. Τὸν κώδικα ἀνακάλυψε πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια στὸ γυναικωνίτη τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στὴν Μαρώνεια, ἀνάμεσα σὲ χαρτιά καὶ φθαρμένα παλιὰ λειτουργικὰ βιβλία, ὁ ἐφημέριος τοῦ χωριοῦ π. Φώτιος Στογιαννίδης στὰ χέρια τοῦ ὁποίου βρίσκεται σήμερα πρὸς φύλαξη.

Ὁ κώδικας εἶναι χάρτινος μὲ ριγωμένες τὶς σελίδες του καὶ ἔχει διαστάσεις $0,32 \times 0,24$ μ. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 47 φύλλα ἀριθμημένα κατὰ σελίδες ὡς ἑξῆς: 1-77², 86-87, 90-93 καὶ 98-101. Τὸ πρῶτο φύλλο στὸ ὁποῖο ἀναγράφεται ὁ τίτλος καὶ στὸ verso μιὰ σημείωση (βλ. παρακάτω) εἶναι χωρὶς ἀρίθμηση. Ἐπίσης στὸ τέλος ὑπάρχουν τρία φύλλα ἀπὸ χαρτὶ μὲ διαφορετικὴ χαράκωση ποὺ πιθανὸν νὰ ἀνῆκαν σὲ ἄλλο κώδικα ἢ νὰ ἀποτελοῦσαν ξεχωριστὸ φυλλάδιο. Ὁ κώδικας θὰ πρέπει νὰ ἦταν σταχωμένος μὲ χαρτόνι ἐπενδεδυμένο μὲ ὕφασμα· σήμερα ἀπὸ τὴ στάχωση αὐτὴ σώζεται μόνο τὸ πίσω ἐξώφυλλο, ἐνῶ τὰ φύλλα εἶναι λυτά. Ἡ κατάστασή του εἶναι μέτρια· ἰδίως οἱ ἄκρες τῶν φύλλων του εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατεστραμμένες. Σύμφωνα μὲ τὴ σημείωση τῆς σελ. [β'] μὲ ἡμερομηνία 27 Μαρτίου 1905 ὁ κώδικας εἶχε πάνω ἀπὸ 200 σελίδες, διότι ὅπως ἀναφέρεται σ' αὐτὴν «τοῦ λοιποῦ τὰ προικοσύμφωνα θὰ καταχωρίζονται ἀπὸ τῆς διακοσιοστῆς σελίδος καὶ πέραν».

* Εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ τὸν αἰδ. π. Φώτιο Στογιαννίδη γιὰ τὴν ἄδεια ποὺ μοῦ ἔδωσε νὰ δῶ τὸν κώδικα καὶ νὰ ἀποκτήσω φωτοαντίγραφό του καθὼς κι ἐκείνους ποὺ μὲ τὸν τρόπο τους βοήθησαν αὐτὴ τὴν προσπάθεια.

1. Ἡ Μαρώνεια μικρὸ σχετικὰ χωριὸ σήμερα, ἀκμαία ἐλληνικὴ κωμόπολις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας Μαρωνείας στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, βρίσκεται στοὺς πρόποδες τοῦ ὄρους Ἰσμάρου στὰ ΝΑ τῆς Κομοτηνῆς καὶ σὲ ἀπόσταση 30 χλμ. ἀπ' αὐτήν.

2. Οἱ ἀριθμοὶ 61 καὶ 62 βρίσκονται πάνω στὴν ἴδια σελίδα! Ἐπίσης οἱ σελίδες 71 καὶ 72 εἶναι κολλημένες μεταξύ τους μὲ ἀποτέλεσμα νὰ εἶναι ἀδύνατη ἡ ἀνάγνωσή τους.

Ὁ κώδικας, ὅπως ὑποδηλώνεται καὶ στὸν τίτλο του, περιλαμβάνει κυρίως ἀντίγραφα ἰδιωτικῶν δικαιοπρακτικῶν ἐγγράφων τῶν ἐτῶν 1895-1940 γραμμένα φυσικὰ ἀπὸ διάφορα χέρια, μὲ καλὴ γενικὰ ὀρθογραφία, πράγμα ποὺ δείχνει τὴν ὄχι εὐκαταφρόνητη γραμματικὴ κατάρτιση τῶν ἐκάστοτε γραφέων. Ἡ καταχώρηση τῶν ἀντιγράφων δὲν ἀνταποκρίνεται σὲ αὐστηρὴ χρονολογικὴ σειρά. Ἀπὸ ἀποψη περιεχομένου τὸ σύνολο τῶν ἐγγράφων ἀποτελεῖται ἀπὸ: 15 προικοσύμφωνα, 9 πωλητήρια, 17 δωρητήρια ἀπὸ τὰ ὁποῖα 3 εἶναι δωρητήριες ἐπιστολές, 8 πρακτικὰ συνεδριάσεων τῶν ἐκάστοτε Ἐφορειῶν, 3 πιστοποιητικά, 2 παραχωρητήρια, 2 διαθηκὲς ἀπ' τὶς ὁποῖες ἡ μία εἶναι ἡμιτελής, 1 αἴτηση υἱοθεσίας, 1 ἀπόφαση τοῦ Μικτοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαστηρίου Ἰ. Μητροπόλεως Μαρωνείας ποὺ ἐγκρίνει τὴν προηγούμενη αἴτηση, 1 ἐγκύκλια συνοδικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ' πρὸς τὸ Μητροπολίτη Μαρωνείας Νικόλαο, τὸ κτηματολόγιο τῶν ἱερῶν ναῶν τοῦ χωριοῦ καθὼς κι ἓνα μεγάλο ἀριθμὸ ἐγγραφῶν δωρεῶν τῶν πιστῶν πρὸς αὐτά.

Στὸ τέλος, στὰ δυὸ πρῶτα ἀπὸ τὰ τρία πρόσθετα φύλλα μὲ τὴ διαφορετικὴ χαράκωση περιέχονται μόνον τὰ 27 πρῶτα ἄρθρα (λόγω κολοβώσεως) τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Κοινότητος Μαρωνείας³.

Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἐγγραφα «ἐπιβεβαιοῦν» μὲ τὶς ὑπογραφές τους, κατὰ σειρά, οἱ Μητροπολίτες Μαρωνείας: Ἰωακείμ Βαλασιάδης (1894-1900), Κωνσταντῖνος Γαζῆς (1900-1902) καὶ Νικόλαος Σακκόπουλος (1902-1914).

Οἱ ἐγγραφές στὸν κώδικα, στὴ σημερινή του μορφή, μέχρι τὸ ἔτος 1913 παρουσιάζουν κανονικὴ συχνότητα. Μετὰ τὸ 1913 τὸ πρῶτο ἐγγραφο ποὺ βρίσκουμε εἶναι ἓνα ἀντίγραφο δωρητηρίου τοῦ ἔτους αὐτοῦ ποὺ καταχωρήθηκε ὁμως τὸ 1921. Ἀπὸ κεῖ καὶ ὕστερα οἱ ἐγγραφές εἶναι ἐλάχιστες καὶ παρουσιάζουν μεταξύ τους διαφορά ἐτῶν μέχρι τὸ δωρητήριον τῆς σελ. 100 ποὺ φέρει ἡμερομηνία 2 Ἰανουαρίου 1940 καὶ εἶναι τὸ τελευταῖο τοῦ κώδικα.

Στὸ διάστημα τῶν ἐτῶν 1913-1919 οἱ κάτοικοι τῆς Μαρωνείας, ὅπως κι ὅλοι οἱ Ἕλληνες τῆς Δ. Θράκης, ἐγκατέλειψαν τὸν τόπο τους ἐπειδὴ καταλήφθηκε ἀπὸ βουλγαρικὰ στρατεύματα καὶ ἐγκαταστάθηκαν προσωρινά, ὅπως πληροφορηθήκαμε, σὲ διάφορα μέρη κυρίως στὰ γειτονικά νησιὰ Σαμοθράκη, Θάσο καὶ στὴν Καβάλα. Μερικὲς μάλιστα οἰκογένειες ἔφθασαν ὡς τὴ Ἑσσεαλία. Ἡ ἐπάνοδός τους στὴν πατρίδα ἄρχισε τὸ 1919, ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο ἀποχώρησαν οἱ Βούλγαροι καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴ

3. Βλ. τὴ μελέτη τοῦ Θεοδ. Θωμόπουλου ποὺ ἀκολουθεῖ. Σ' αὐτὴν ὁ συγγραφέας ἀσχολεῖται μὲ τὴν αὐτοδιοίκηση στὴ Μαρωνεία, ὅπου ἐξετάζει εἰδικότερα τὸν Κανονισμό αὐτό, τὸν σχολιάζει καὶ τὸν ἐκδίδει σὲ παράρτημα.

Δ. Θράκη διασυμμαχική διοίκηση με έπικεφαλής τὸ Γάλλο στρατηγὸ Σαρπύ. Ἡ κατάσταση αὐτὴ δικαιολογεῖ πιθανότατα τὸ κενὸ ποὺ ὑπάρχει στὸν κώδικα ἀνάμεσα στὰ ἔτη 1913-1921.

Δεδομένου διὰ τὴν ἱστορία τῆς Μητροπόλεως Μαρωνείας καθὼς καὶ τὴ ζωὴ καὶ δράση τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς, κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, ἐλάχιστα γνωρίζουμε λόγω ἐλλείψεως γραπτῶν πηγῶν καὶ κυρίως ἔξ αἰτίας τῆς ἀπωλείας τῶν ἀρχείων τῆς Μητροπόλεως, κατὰ τὴν περίοδο τῆς α' βουλγαρικῆς κατοχῆς (1913-1919), ὁ κώδικας ἀποκτᾷ ἐνδιαφέρον παρ' ὅτι εἶναι σχετικὰ νεώτερος. Γι' αὐτὸ νομίζουμε διὰ καὶ ἡ πληρέστερη μελλοντικὰ ἐπεξεργασία καὶ παρουσίασή του — πράγμα ποὺ ἔχουμε ὡς σκοπὸ, μετὰ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ — θὰ ἀποβεῖ χρήσιμη φέρνοντας στὸ φῶς ἄγνωστα ὡς τώρα στοιχεῖα.

Στὴ συνέχεια παραθέτουμε μερικὲς φωτογραφίες ἀντιπροσωπευτικῶν ἐγγράφων τοῦ κώδικα, χαρακτηριστικῶν τόσο γιὰ τὴ γραφὴ ὅσο καὶ γιὰ τὸ περιεχόμενό τους.

Κομοτηνὴ, Αὐγούστος 1980

Δωρητήριο

απογεγραμμένος Εὐάγγελος Εὐλ. Καραμάνος, ἔχων
 πρὸς μελοχρῆτον ὑπαὶ δὲ δὲ, εἰς θύσαν ἡμεῖς Εὐαγγε-
 ρα, εὐπρωμωσάμενος ἡ ἀπὸ Πατριάρχου Ἐπιφάνη 2/200
 ραγὶ τοῦ βίου, 3/200 δὲ τὸς τοῦ πατρὸς καὶ 4/200 Γεννηθῶν
 ἡμεῖς, ὅσα αὐτὰ τὰ δωρεῖται διὰ τὴν ἑξῆς εἰς τὰς ἡμέρας
 ἡμεῖς, τὴν ἡμεῖς Μαρωνίας, (μόνον εἰς τὸ μὲν ἡμεῖς
 οὐδὲ δὲ δὲ ὑπαὶ ἀντιμωνία εἰς τὸν Μαιουμένη Ἐπιφάνη)
 αἱ 2/200, ὅσας αἱ ἀμνηστῆς μου, εἰς τὰς 2/200 καὶ ἡμεῖς
 ἡμεῖς μου ἡμεῖς, τὴν ὅσας δωρεῖται, εἰς μνημο-
 νον ἡμεῖς τὴν καὶ τὴν ἀμνηστῆς μου.
 Ἐγὼ συνετάχην τὸ σαρὶ Δωρητήριον μου ὑγραφοῦν,
 ὡς ὑπογεγραμμένον, ὡς ἡμεῖς, καὶ τὴν συνύπαρξιν
 ἡμεῖς ἀξιωματικῶν μαρτύρων.

Ἐν Μαρωνίᾳ τῇ 22/Ἰανουαρίου 1940
 ὁ Δωρὴς ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιφάνη
 Δωρὴς Καραμάνος + Τασσὶάνης Ἐπιφάνη

Οἱ μαρτυροῦντες
 ἡμεῖς ἡμεῖς
 ἡμεῖς ἡμεῖς
 ἡμεῖς ἡμεῖς

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Δ. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΣΤΗ ΜΑΡΩΝΕΙΑ
ΘΕΣΜΟΣ ΤΟΥ ΘΡΑΚΙΩΤΙΚΟΥ ΛΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
(ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ)

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ι. Μὲ τὸν ὄρο *Αὐτοδιοίκησις*, νοεῖται τὸ σύνολο τῶν ἐνεργειῶν κάθε ομάδας (θρησκευτικῆς, πολιτικῆς, στρατιωτικῆς, ἐπαγγελματικῆς, οἰκονομικῆς κλπ.), νὰ διοικήσῃ μόνη τῆς, χωρὶς ἐξωτερικὲς ἐπεμβάσεις, τίς κοινές, τῶν μελῶν τῆς ὑποθέσεις. Οἱ ὁμοειδεῖς ἀνάγκες καὶ τὰ κοινὰ προβλήματα τῶν μελῶν κάθε ομάδας, ἐπέβαλαν, γιὰ τὸ συμφέρον τῶν μελῶν τῆς, τὴ γέννηση μιᾶς διοικήσεως μὲ σάρκα τῆς σαρκὸς τῆς.

Ἡ αὐτοδιοίκηση εἶναι δημιούργημα ἄγραφων κανόνων, κι' ὄχι τοῦ γραπτοῦ νόμου. Εἶναι ἓνας αὐτοφυῆς θεσμὸς ποὺ συναντᾶται σ' ὅλες τίς ἐποχὰς καὶ σ' ὅλες τίς κοινωνίες. Ἀπ' τὴν ὑποτυπώδη του μορφή στίς πρωτόγονες κοινωνίες, μέχρι τίς σύγχρονες δημοκρατίες, ποὺ ἡ αὐτοδιοίκηση εἶναι ἀκμαία καὶ ζωντανή, γιατί ἔχει βαθιὲς ρίζες στὴ λαϊκὴ ψυχὴ. Ἀναμφισβήτητα μητέρα τοῦ κοινοτισμοῦ (*municipalis-
m u s*), εἶναι ἡ κλασσικὴ Ἑλλάδα ὅπου, ὁ κάθε Δῆμος-Πολιτεία-Κράτος, στάθηκε ἡ γνησιώτερη ἔκφραση τῆς δημοκρατίας.

Στὴν ἀρχή, τὰ μέλη τῆς κάθε αὐτοδιοικούμενης ομάδας, εἶχαν δεσμοὺς κοινοῦ αἵματος, κοινῆς θρησκείας, κι' ἦταν στρατιωτικὰ ὁργανωμένα σὲ «φατρίες» ἢ «φυλές».

Ἡ αὐτοδιοίκηση στὴ Θράκη ἄρχισε ἀπ' τὴν κώμη, ποὺ τὴ διοικοῦσε ὁ κωμάρχης. Αὐτὸς ἐκλεγόταν ἀπ' τὴν πλουσιώτερη καὶ πολυπληθέστερη πατριαρχικὴ οἰκογένεια¹. Πολλὲς γειτονικὲς κῶμες κάνανε μαζὺ τὴν κωμάρχια. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐκλεγόταν κι' ὁ ἀρχηγὸς τῆς κωμαρχίας, ποὺ ὀνομαζόταν γενάρχης ἢ φύλαρχος².

1. Πέτρου Γεωργαντζή, Ἀρχαῖοι καὶ σύγχρονοι Θράκες, Ξάνθη 1978, σ. 31.

2. Κ. Μ. Ἀποστολίδη, Θρακικὰ Μελετήματα, «Θρακικά», τ. 6, σ. 23 καὶ Ἀντ. Καμή, Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Θράκης στοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους, Ἀθῆναι 1963, σ. 166-167.

Ἡ ἐπέκταση τοῦ δικαιώματος τῆς ὁμάδωσης, μέ βάση τὸν κοινὸ τόπο καὶ τὸ κοινὸ συμφέρον, ποὺ πραγματοποιεῖται στὶς ἀρχές τοῦ βου π.Χ. αἰῶνα ἀπ' τὸ Σόλωνα, ὁδηγεῖ στὴ δημιουργία μιᾶς νέας μορφῆς Κράτους-Πολιτείας, τῆς «Πολιτείας-διαλλαγῆς», δηλαδὴ τῆς δημοκρατίας³. Ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξη, μέ τὴν πάροδο τῶν αἰώνων, ἐπέβαλε οὐσιώδεις μεταρρυθμίσεις, ὥς πρὸς τὸν ἐσωτερικὸ κυρίως ὀργανισμό τῶν κοινοτικῶν μορφῶν. Ὅμως ἀπὸ νομικὲς μαρτυρίες, ἀποδείχνεται ὅτι, ἡ ἀλυσίδα τῆς αὐτεξουσίας διοίκησης τῶν πόλεων-κρατῶν, δὲν διακόπηκε ποτὲ στὴν Ἑλλάδα. Ἡ πλήρης ἀπόδειξη τῆς θέσης τοῦ θεσμοῦ αὐτοῦ, εἶναι ἀπόλυτα συνυφασμένη, μέ τὴν ἀπόδειξη τῆς ἱστορικῆς συνέχειας τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων⁴.

Τὴ συνεχὴ καὶ ἀδιάκοπη ἐνότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου, ὑποστήριξε πρῶτος ὁ ἰδρυτὴς τῆς Νέας Ἱστορικῆς Σχολῆς τοῦ Δικαίου, Λουδοβίκος Mitteis καὶ στὴν Ἑλλάδα ὁ μαθητὴς του καθηγητὴς κι' ἀκαδημαϊκὸς Δημήτριος Παπούλιας⁵.

2. Αἱ ὁμαδώσεις αὐτές, τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης, πῆραν μεγάλη ἀνάπτυξη στὴν Τουρκοκρατία. Ἀποβλέπανε τότε στὸν περιορισμὸ τῆς παντοδύναμης Τουρκικῆς διοίκησης, στὴ διατήρηση θρησκείας, γλώσσας καὶ λαϊκοῦ δικαίου καὶ στὴν ἀπόκτηση τῆς λευτεριάς⁶. Οἱ θρησκευτικὲς, μ' ἐπικεφαλῆς τὸ Πατριαρχεῖο, ἀποβλέπανε στὸ νὰ διατηρήσουν καὶ νὰ διευρύνουν τὰ «προνόμια». Οἱ πολιτικὲς νὰ δυναμώσουν τὸν κοινοτισμὸ καὶ τὶς «ἐταιρεῖες»⁷, οἱ οἰκονομικὲς, νὰ δώσουν δύναμη κι' ἐλευθερία δράσης στὰ ἐσνάφια, τοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ τὶς κάθε εἴδους ἐπαγγελματικὲς κομπανιὲς καὶ οἱ στρατιωτικὲς, νὰ καταστήσουν τ' ἀρματολίκια, τὰ καπετανῶνα καὶ τοὺς κουρσάρους, κέντρα ἐνότητας τοῦ Γένους, ἀντίστασης κατὰ τοῦ δυνάστη καὶ φυτώρια ἀπελευθερωτικῆς κίνησης.

Οἱ θεσμοὶ τοῦ δημοσίου ἐθιμοδικαίου, ποὺ εἶχαν διαπλαστεῖ καὶ παγιωθεῖ στὴν Τουρκοκρατία, ὅπως ἦταν κι' ἡ αὐτοδιοίκηση, τόνωσαν καὶ τὸ πνεῦμα κοινότητας συμφερόντων τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας καὶ τὴν ὀργανικότητα τοῦ ὅλου ἐθιμικοῦ τῆς πλέγματος, ἀλλὰ καὶ τὸν αὐτοέλεγχο καὶ

3. Νικολάου Πανταζοπούλου, Ἑλλήνων συσσωματώσεις κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, ἀνάτυπο ἀπ' τὸ περιοδ. «Γνώσεις», Ἀθήναι 1958, σ. 11.

4. Σ. Ν. Δεληνίκου, Δῆμοι, Κοινότητες, «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδεῖα», τ. 10, σ. 608.

5. Δ. Παπούλια, Τὸ Ἑλληνικὸν Ἀστικὸν Δίκαιον ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἐξελίξει, Ἀθήναι 1912, σ. 8 ἐπ.

6. Ν. Πανταζοπούλου, δ.π., σ. 12.

7. Μὲ τὸν ὄρο «ἐταιρεῖες» νοοῦνται οἱ κάθε εἴδους μυστικὲς ὁμαδώσεις ποὺ σκοπὸ τους εἶχαν τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Γένους.

τὴ συναίσθηση εὐθύνης τῶν πολιτῶν, ὡς μελῶν αὐτῆς, ἀνεξάρτητα ἀπ' τὶς τόσες ἄλλες ὠφελιμότητες⁸.

Ἡ αὐτοδιοίκηση στὴν Τουρκοκρατία διατηρήθηκε στὴν ἀρχὴ σὰν ὄργανο ἐξυπηρέτησης τοῦ κατακτητῆ, ἀφοῦ εἶχε σὰν κύρια δικαιοδοσία της, τὴ συγκέντρωση τοῦ φόρου⁹, γιατί οἱ ἄλλες ἐξουσίες τῶν Κοινοτήτων, εἶχαν ἀπορροφηθεῖ ἀπ' τὴν Ἐκκλησία¹⁰.

Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ὅμως, οἱ Τούρκοι, γιὰ νὰ ἐφαρμόσουν τὸ διανεμητικὸ φορολογικὸ τοῦς σύστημα¹¹, ἤθελαν τὴ βοήθεια τῶν Κοινοτήτων. Ὅριζαν τὸ ποσὸ ποὺ ὑποχρεωνόταν νὰ πληρώσει ἡ κάθε Κοινότητα, κι' αὐτὴ ἔπρεπε νὰ κατανείμει στὰ μέλη της τὸ ποσὸ αὐτό, ποὺ ἦταν ἀλληλέγγυα στὴν καταβολὴ του. Ἡ πλήρης ἀνικανότητα τῆς Τουρκικῆς Διοίκησης νὰ ὀργανώσει ἓνα φορολογικὸ σύστημα, μὲ δικά της εἰσπρακτορικὰ ὄργανα, τὴν ἔκανε νὰ στηρίζεται στὴν ἄκοπη εἰσπραξὴ τῶν φόρων μέσω τῆς Κοινότητος. Κι' ἔτσι μὲ τὴν ἀναγκαστικὰ παραχωρούμενη αὐτῇ πρωτοβουλία, τὸ κύτταρο αὐτὸ τῆς Ἑλληνικῆς δραστηριότητος, στὴ διαχείριση τῶν κοινῶν, ἔμελε νὰ διαδραματίσει, μὲ τὴν ἀνοχὴ τῶν κατακτητῶν, σπουδαιότατο ρόλο¹². Αἱ Κοινότητες ἐκμεταλλευόμενες τὴν ἀνάγκη αὐτῇ τῶν Τούρκων κατόρθωσαν, μὲ πρόσθετα οἰκονομικὰ ἀνταλλάγματα νὰ ἐπεκτείνουν τὶς δικαιοδοσίες τους καὶ στὸ πολιτικὸ καὶ διοικητικὸ πεδίο, ἐπιτυγχάνοντας, μὲ τὴ μορφή ἐνὸς «προνομίου», τὴν ἀναγνώριση τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης¹³.

Οἱ ἀδιάκοποι ἀγῶνες τῶν ὑποδούλων, γιὰ τὴν αὔξηση τῶν ἀρμοδιοτήτων τῶν Κοινοτήτων, ποὺ ἀποδυνάμωναν σιγὰ-σιγὰ τὸν ἀσφυκτικὸ κλοιὸ Ἐκκλησίας καὶ κατακτητῆ, ἀναπτύξανε τὸ ἰδιόρρυθμο Ἑλληνικὸ κοινοτικὸ ἐθιμοδίκαιο. Ὁ ρυθμὸς τῆς προόδου αὐτῆς, ἦταν ἀνάλογος μὲ τὸ βαθμὸ ἐπίδρασης τῶν δύο παραπάνω παραγόντων καὶ τὴ μορφή αὐτοτέ-

8. Ἀ ρ. Β α ζ ο ὕ ρ α, Ἔθιμα καὶ κράτος εἰς τὴν Νεωτέραν Ἑλλάδα, Ἀθῆναι 1962, σ. 132.

9. Ὅμοια ἦταν καὶ ἡ συμπεριφορὰ στὴν αὐτοδιοίκηση τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Πρβλ. Κ. Π α π α ρ ρ η γ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἱστορία τοῦ Ἑλλην. Ἔθνους, στ' ἔκδ., τ. Δ', Ἀθῆναι 1932, σ. 51.

10. Ν. Π α ν τ α ζ ο π ο ὕ λ ο υ, δ.π., σ. 14.

11. Γ. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὕ λ ο υ, Περὶ τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως ἐν Ἑλλάδι, ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ, Ἀθῆναι 1879, σ. 11 ἐπ. Ν. Μ ο σ χ ο β ά κ η, Τὸ ἐν Ἑλλάδι Δημόσιον Δίκαιον ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Ἀθῆναι 1882, σ. 78 ἐπ. Α. Α n d r é - a d e s, L'administration Financière de la Grèce sous la domination turque, ἀνὰτ. ἀπ' τὸ «L'Hellenisme Contemporain», Αἰένες 1948· τ ο ὁ α ὁ τ ο ὁ, Ἡ Τουρκοκρατία, Ἀθῆναι 1957, σ. 36.

12. Χ ρ. Κ λ ε ι ώ σ η, Ἱστορία τῆς Τοπικῆς Αὐτοδιοίκησης, Ἀθῆναι 1977, σ. 145.

13. Ν. Π α ν τ α ζ ο π ο ὕ λ ο υ, δ.π., σ. 14.

λειας. Οί απομακρυσμένες απ' την Κων/λη περιοχές, οί άγονες με μειωμένο φορολογικό ενδιαφέρον (Άγραφα¹⁴, όρεινή Στερεά, άγονα νησιά του Αιγαίου κλπ.), απολαμβάνανε μιās αὐτονομίας. Σ' αυτές ή πρόσδος του κοινοτισμοῦ ήταν ταχύτερη. Κάτω απ' τις συνθήκες αυτές διαπλάστηκε βαθμιαία ιδιαίτερη συλλογική περί δικαίου συνείδηση και κωδικοποιήθηκε τὸ έθιμικό κοινοτικό δίκαιο, πού ἀντιτίθονταν στο δίκαιο του Κυριάρχου και της Έκκλησίας, πού, βάσει των «προνομίων», ἐφάρμοζε τὸ ἐπίσημο βυζαντινό δίκαιο¹⁵.

Γενικά ή άνοδος του κοινοτικού συστήματος, έδειξε τις βαθιές του ρίζες στις παραδόσεις και τις συνήθειες του Έλληνισμοῦ¹⁶. Ό θεσμός έγινε βίωμα της φιλελεύθερης και δημοκρατικής Έλληνικής ψυχής, πού πίστευε από άνέκαθε ότι, και αυτοί οί δούλοι της Κοινωνίας, ήταν ἐλεύθεροι μέσα στην κοινότητά τους¹⁷.

3. Στη Θράκη ό θεσμός είχε βραδύτερη εξέλιξη, γιατί δέν ήταν εύκολο ν' αποκτήσει την ανεξαρτητοποίηση, πού είχαν οί κοινότητες της Νότιας και Νησιωτικής Ελλάδας. Η Έκκλησία, πού είχε πολύ κοντά τα μεγάλα καθοδηγητικά της κέντρα, τὸ Πατριαρχείο και τὸ Άγιο Όρος, πολύ δύσκολα παραχωρούσε έδαφος στις Κοινότητες. Λ.χ. μόλις στις 26 Μαΐου 1870 συντάσσουν οί πρόκριτοι της χώρας Μαριών Θάσου κανονισμό εϊσοδημάτων των Ιερέων. Μέχρι τότε, χωρίς νά ρωτιώνται αυτοί, ό Μητροπολίτης τὰ καθόριζε μόνος του¹⁸. Με την ίδια βραδύτητα προχωρούσε κι' ό κατακτητής στις παραχωρήσεις του, πρὸς την τοπική αὐτοδιοίκηση της Θράκης. Όταν στη Νότια Ελλάδα, απ' τὰ μέσα του 17ου αἰώνα, οί Κοινοτικές αρχές παρουσιάζονται σημαντικά ενισχυμένες, κι' έχουν πετύχει την αναγνώριση του καθεστώτος της αὐτοδιοίκησης, απ' τὸν ίδιο τὸν κατακτητή¹⁹, σὲ σημείο πού, δέν δίσταζαν ἀπερίφραστα νά χαρακτη-

14. Σύμφωνα με μιὰ έκδοχή, ή ονομασία Άγραφα δόθηκε στὰ όρεινά συγκροτήματα πού ξεκινάνε απ' την κοίτη του Άχελώου Β.Δ. του Βραχωριού (Άγρινίου) και φτάνουν μέχρι την Πίνδο, γιατί δέν γράφτηκαν στοὺς φορολογικούς καταλόγους έπειδὴ δέν είχαν παραγωγή φορολογησίμων εϊσοδημάτων.

15. Ν. Παναζοπούλου, Τὰ «Προνόμια» ὡς πολιτιστικός παράγων εἰς τὰς σχέσεις Χριστιανῶν και Μουσουλμάνων, ἀνάτ. απ' την «Έπιστ. Έκστ. Σχ. Νομ. και Οίκ. Έπ. Πανεπ. Θεσ/νίκης», τ. Θ', Θεσσαλονίκη 1976, σ. 851[39].

16. Κ. Παπαρρηγοπούλου, δ.π., σ. 114.

17. Περ. Άργυροπούλου, Δημοτική διοίκησης ἐν Ελλάδι, 1843, σ. 37.

18. Α. Ρ. Ε. Βακαλοπούλου, Thasos, son histoire, son administration de 1453 à 1912, Paris 1953, σ. 120.

19. Ό Ιστορικός του Ναυπλίου μᾶς πληροφορεῖ ότι «καθ' όλην την ἐπὶ ένα και ήμισυ αἰώνα διαρκέσασαν πρώτην τουρκικήν κυριαρχίαν (1540-1686) ή πόλις του Ναυπλίου, κατοικουμένη τὸ πλείστον ὑπὸ Έλλήνων και ὀλίγων ὀθωμανῶν ἀγάδων, ἀπήλαυνεν

ρίζουν ἐπίμεπτη πράξη, τὴν προσφυγὴ τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων στὰ Τουρκικὰ δικαστήρια²⁰, στὴ Θράκη τὰ ὄργανα τῶν κοινοτήτων ἐλέγχονται καὶ παρακολουθοῦνται στενὰ ἀπ' τὸ δυνάστη. Τοῦτο γίνεται ἄμεσα μὲ τὰ κρατικά του ὄργανα καὶ ἔμμεσα μὲ τὴν Ἐκκλησία.

Ἡ μέχρι τὸ 1813 ἀνυπαρξία ὀργανωμένης καὶ συστηματικῆς κηδεμονίας στὴν αὐτοδιοίκηση ἀπ' τὸν κατακτητὴ, τῆς ἐπέτρεπε νὰ λειτουργεῖ, σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τοῦ δημόσιου ἐθιμοδικαίου, πού μεταφερόταν ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ, μὲ τὴ στοματικὴ παράδοση καὶ τελειοποιούνταν στὴν πρακτικὴ²¹. Μόλις τὸ 1860 ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνηση ψήφισε τοὺς «Ἐθνικοὺς Κανονισμοὺς», γιὰ τὶς ὑπόδουλες χριστιανικὲς Κοινότητες, πού τοὺς ἐπέβαλε μέσω τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου²². Στὴ Θράκη ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ συστήματος αὐτοῦ, ἦταν ἓνα βῆμα μπρὸς καὶ δυὸ βήματα πίσω, τοῦ θεσμοῦ τῆς αὐτοδιοίκησης. Διείδε ὁ κατακτητὴς τὸν κίνδυνο πού διέτρεχε ἀπὸ μιὰ ρωμαλέα καὶ συνεχῶς βελτιούμενη τοπικὴ αὐτοδιοίκηση, κι' ἔκανε τὴν ἐπέμβασή του μὲ τρόπο. Ἦθελε νὰ τὴν παρακολουθεῖ ἀπὸ κοντά, γιὰ νὰ τὴν κατευθύνει. Φαινομενικὰ τὴν παραχωροῦσε στὸ λαό, οὐσιαστικὰ ὅμως τὴν ἤθελε ὄργανό του. Ἀ.χ. στὴ Θάσο μὲ διαταγὴ τοῦ Τούρκου τοπάρχῃ τῆς 30 Δεκεμβρίου 1889, μετονομάστηκε μὲν ὁ μουχτάρης σὲ *προεστὸ* καὶ ἡ πενταμελὴς Δημογεροντία ἐπιτράπηκε νὰ ἐκλέγεται ἀπ' τὴ γενικὴ συνέλευση τῶν κατοίκων τῆς κάθε Κοινότητος, ὅμως τὴν ἐκλογὴ αὐτὴ, γιὰ νάταν ἔγκυρη, ἔπρεπε νὰ τὴν ἐπικύρωναν στὸ ἐξῆς, οἱ τουρκικὲς ἀρχές, πού ἤθελαν τοὺς τοπικοὺς αὐτοὺς ἄρχοντες, μὲ τὴ διπλὴ ἰδιότητα, τοῦ ἐκπροσώπου τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος καὶ τῶν συμφερόντων τους, περισσότερο φυσικὰ νάνα ὄργανο δικό τους²³.

Θρακιώτικοι Ἑλληνικοὶ οἰκισμοί, ποῦχαν τὴ δύναμη ν' ἀντιδράσουν ἀποτελεσματικὰ σ' αὐτὴ τὴν ὑποβάθμιση τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης, ἦταν αὐτοὶ πού εἶχαν παλιές καταβολάδες καὶ δύναμη ριζωμένη στὸ ἀπώτατο παρελθόν τους. Τὴν πρώτη θέση σ' αὐτοὺς πρέπει νὰ κατεῖχαν, ἡ Μπου-

ἄκρας ἐννομίας καὶ ποιᾶς τινος αὐτοδιοικήσεως» (βλ. Μ. Λαμπινίδου, Ἡ Ναυπλία, 1898, σ. 100).

20. Μ. Τουρτόγλου, Τὸ Δίκαιο κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους», τ. ΙΑ', Ἀθῆναι 1975, σ. 111, ἔκδ. Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν.

21. Χρ. Κλειώση, δ.π., σ. 13.

22. Π. Θ. Πέννα, Ἱστορία τῶν Σερρῶν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεώς των ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων (1383-1913), β' ἔκδ., Ἀθῆναι 1966, σ. 20-21. Πρβλ. Ἀ. π. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας 1354-1833, Θεσσαλονίκη 1966, σ. 401.

23. Α. ρ. Βακαλοπούλου, δ.π., σ. 135. Πρβλ. Ν. Πανταζοπούλου, Τὰ «Προνόμια», σ. 39.

λούστρα (Ἀβδηρα²⁴), ἡ Σαμοθράκη, ἡ Θάσος²⁵, ἡ Μαρώνεια, ἡ Γρατινή, οἱ Μεταξάδες κ.ἄ. Ἐκεῖ τὸ ἀμιγὲς Ἑλληνικὸ στοιχεῖο ἀγωνιζόταν ἀπεγνωσμένα νὰ διευρύνει τὶς κοινοτικές του δικαιοδοσίες γιὰ νὰ ἐξομοιωθοῦν μὲ τὶς Κοινότητες τῆς Πελοποννήσου, τῆς Στερεᾶς, τῆς Ἠπείρου καὶ τῶν Νήσων τοῦ Αἰγαίου. Γενικώτερα ὅμως οἱ Κοινότητες τῆς Θράκης, ὅσο ἀποχτοῦσαν οἰκονομικὴ δύναμη, τόσο κατάφερναν, τὴ δωροδοκία τοῦ κατακτητῆ, νὰ τὴν κάνουν μέσο ἀνάσχεσης τῆς κρατικῆς αὐθαιρεσίας. Γιατί, μὲ τὸν περιορισμὸ τῶν ἄνομων εἰσοδημάτων τῶν κρατικῶν λειτουργῶν ἀπὸ κατακτήσεις, μὲ τὸν ἀδιάκοπο ξευτελισμὸ τοῦ τουρκικοῦ νομίματος καὶ τὸ συνεχὲς ἀνταγωνισμὸ τῶν ἡγετικῶν τάξεων, ποὺ ἐξασθενίζε τὴν κεντρικὴ ἐξουσία, ἡ δωροδοκία γινόταν ὁ κύριος μοχλὸς κίνησης τοῦ τουρκικοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ²⁶.

Ἡ Τοπικὴ αὐτοδιοίκηση στὴν Τουρκοκρατία παρουσίασε βασικὰ τρεῖς μορφές. Αὐτὴ ποὺ ἀσκοῦνταν μὲ ἀπόλυτη πρωτοβουλία τῶν Ἑλλήνων προεστών καὶ Δημογερόντων, φορολογικὰ ὑπευθύνων στὸν κατακτητῆ, χωρὶς τὴν ἄμεση παρουσία του (Πελοπόννησος²⁷, νησιὰ τοῦ Αἰγαίου καὶ Κυκλάδες), αὐτὴ ποὺ ἀσκοῦνταν κάτω ἀπ' τὴν κηδεμονία τῶν ἀρματολῶν καὶ κλεφτῶν, στίς περιοχὲς ποὺ ἐπικρατοῦσαν αὐτοὶ (Ἀγραφα, Σοῦλι, Πήλιο, Στερεὰ²⁸ κ.ἄ.), κι' αὐτὴ ποὺ δροῦσε κάτω ἀπ' τὴ σκιά τοῦ Ὁρθόδοξου Κλήρου, τῆς Ἐκκλησίας. Στὴν τρίτη αὐτὴ κατηγορία, μπορεῖ νὰ καταταγεῖ καὶ ἡ αὐτοδιοίκηση τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων τῆς Θράκης.

Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὑποκατέστησε τὴν Ἑλληνικὴ Κρατικὴ Ἐξουσία, μετὰ τὴν κατάργησή της ἀπ' τοὺς Τούρκους. Κατάλαβε ὁ Κλῆρος σημαίνουσα πνευματικὴ, κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ θέση, σὰν ἡγέτιδα τάξη τοῦ ἔθνους, σ' ὅλη τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, ποὺ ἀγωνιζόταν νὰ ἐδραιώσει τὴ θέση της καὶ μὲ τὴ διείσδυσή της στὴν αὐτοδιοίκηση. Μεγαλύτερη ἐπιτυχία στὴν προσπάθειά του αὐτὴ εἶχε στὴ Θράκη.

24. Πρβλ. Δ. Δανδαλίδη, Ἀβδηρα. Σύντομη ἱστορία τοῦ σημερινοῦ χώρου, «Θρακικά Χρονικά», τεύχη 23-24, σ. 202 ἐπ. Τοῦ Ἰδίου, Ἀβδηρα. Κοινωνικὴ Ὁργάνωση, «Θρακικά Χρονικά», τ. 26(1967), σ. 91 ἐπ.

25. Α. Ρ. Βακαλοπούλου, δ.π., σ. 135. Πρβλ. Ν. Πανταζοπούλου Τὰ «Προνόμια», σ. 39.

26. Ν. Πανταζοπούλου, Τὰ «Προνόμια», σ. 41.

27. Τ. Κανδηλώρου, Ὁ ἀρματολισμὸς τῆς Πελοποννήσου, Ἀθήναι 1924. Γ. Βλαχογιάννη, Κλέφτες τοῦ Μοριά, Ἀθήναι 1935. Μ. Σακελλάρειο, Ἡ Πελοπόννησος κατὰ τὴν δευτέραν Τουρκοκρατίαν, Ἀθήναι 1939, σ. 142 ἐπ. Β. Π. Παναγιωτοπούλου, Νέα στοιχεῖα περὶ τοῦ θεσμοῦ τῶν Κάπων ἐν Πελοποννήσῳ, «Δελτίον Ἰστ. Ἑθν. Ἑτ. Ἑλλάδος», τ. 11(1956), σ. 79 ἐπ.

28. Ν. Πανταζοπούλου, Κοινοτικός βίος εἰς τὴν Θετταλομαγνησίαν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 49.

II. Η ΜΑΡΩΝΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΛΑΣΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΚΑΙ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Ὅπως εἰπώθηκε, ἡ καταγωγή τοῦ θεσμοῦ τῆς αὐτοδιοίκησης ἀναζητιέται στὶς Πόλεις-Κράτη τῆς Κλασσικῆς Ἑλλάδας. Ἡ Μαρώνια εἶναι τὸ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὸ θρακιώτικο δείγμα τῆς ἀναζήτησης αὐτῆς. Γεωγραφικὴ θέση, τοπωνυμικά, θρύλοι, παραδόσεις, ἱστορία καὶ λαϊκὸ δίκαιο, σὲ μιὰ ἀδιάκοπη ἐνότητα, τρεῖς χιλιάδες χρόνια. Μοναδικότητα, ὄχι μόνο γιὰ τὸ Θρακικὸ χῶρο, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Τόσοι κατακτητὲς πέρασαν ἀπὸ 'κεῖ, Πέρσες, Ρωμαῖοι, Μακεδόνες, Τούρκοι καὶ Βούλγαροι, καὶ κανένας δὲν κατάφερε νὰ τοὺς ἀπορροφήσει καὶ νὰ τοὺς σβύσει. Κανένας δὲν τόλμησε νὰ μετονομάσει τὸν οἰκισμό. Σεβάστηκε τὸν Ὀμηρο. Ὁ μυθικὸς Μάρωνας, δὲν ἀντικαταστήθηκε μὲ κανένα μεταγενέστερο ἥρωα, σ' ἀντίθεση μ' αὐτὸ ποὺ γίνεται στὴ σημερινή ἐποχὴ τῆς κολακείας καὶ τῆς αὐτοπροβολῆς, ποὺ οἱ δρόμοι τῶν πόλεων μας ἀλλάζουν ὀνόματα, τόσο συχνά, ποὺ κι' ἐμεῖς τὰ μπερδεύουμε. Σ' αὐτὴ τὴν οἰκιστικὴ μονάδα, τὸ δυναμικὸ οἰκονομικὸ καὶ πολιτιστικὸ κέντρο, τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς, ποὺ ἀναπτύχθηκε στὰ σύνορα δυὸ μεγάλων θρακικῶν πόλεων-κρατῶν, τῆς Θάσου καὶ τῆς Σαμοθράκης, ἀπ' τὴν ἀρχαϊκὴ ἐποχὴ²⁹, κι' ἔζησε μέχρι σήμερα, χωρὶς διακοπὴ, λίγοι εἰδικοὶ μελετητὲς (λαογράφοι, ἱστορικοί, ἀρχαιολόγοι, κοινωνιολόγοι, ἀρχιτέκτονες κ.ἄ.) ἔχουν στρέψει τὴν προσοχὴ τους. Ὁ σύγχρονος ἐπισκέπτης στὸ ἱερὸ αὐτὸ χῶρο, θὰ δοκιμάσει ποικίλα συναισθήματα. Σεβασμὸ καὶ δέος, θαυμασμὸ καὶ κατάπληξη, συγκίνηση καὶ χαρά, γιὰ τὸν ἀπὸ τὸν διαδραματίστηκε ἓνα ἱστορικὸ σημαδιακὸ γεγονὸς. Συνεχῆς Ἑλληνικὴ παρουσία τρεῖς χιλιετηρίδες.

Οἱ ἀνασκαφές, ποὺ διενεργήθηκαν στὴν περιοχὴ τῆς Μαρώνιας, ἀπ' τὸ 1958 καὶ ὠθε, ἂν κι' εἶναι πολὺ περιορισμένης ἔκτασης, ὅμως, ἔφεραν σὲ φῶς, πολλὰ νέα ἀρχαιολογικὰ στοιχεῖα. Τόσο οἱ ἐλάχιστες ἀρχαῖες γραπτὲς πηγές, ὅσο καὶ οἱ λίγες γνωστὲς, ὡς σήμερα ἐπιγραφές, τὰ νομίσματα καὶ τὰ ἄλλα λιγοστὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα, λίγα στοιχεῖα μᾶς παρέχουν, γιὰ τὴ σύνθεση τῆς κλασσικῆς Μαρωνίτικης Κοινωνίας καὶ τὴ συγκρότηση καὶ λειτουργία τῆς αὐτοδιοικούμενης Πόλης-Κράτους τῆς Μαρώνιας. Ὅσο μπορεῖ νὰ κρίνει κανεὶς ἀπ' τὶς ἑλλειπτεῖς αὐτὲς πηγές, τὴν ἀνώτατη ἐξουσία ἀσκοῦσαν ἡ Βουλὴ κι' ὁ Δῆμος³⁰. Γιὰ τὸν τρόπο ἐκλογῆς, τὴ σύνθεση καὶ τὶς ἀρμοδιότητες τῶν δύο αὐτῶν, διοικητικῶν ὀργάνων τῆς Μαρώνιας, δὲν ἔχουμε στοιχεῖα. Εἶναι πιθανὴ ἡ ὑπαρξη

29. Δ. Λαζαρίδης, Μαρώνια καὶ Ὁρθαγῶρια, (Ἀρχαῖες ἑλληνικὲς πόλεις, τ. 16), Ἀθήναι 1972, σ. 2, ἐκδ. Ἀθηναϊκοῦ Τεχν. Ὁμίλου καὶ Ἀθηναϊκοῦ Κέντρου Οἰκιστικῆς.

30. Βλ. τὶς λίγες ἀνέκδοτες ἐπιγραφές τῆς ἀρχαιολογικῆς συλλογῆς Μαρώνιας καὶ Δ. Λαζαρίδης, ὁ.π., σ. 15.

μιᾶς ἀριστοκρατικῆς ἀστικῆς τάξης, καταγόμενης ἀπ' τοὺς πρώτους ἀποίκους, ἀπ' τὴν ὁποία θὰ ἐκλεγόταν οἱ ἀνώτατοι ἄρχοντες, καὶ μιᾶς λαϊκῆς τάξης, τῶν γεωργοκτηνοτρόφων καὶ ναυτικῶν, ποὺ θὰ πρέπει νάπαιζε κάποιο ρόλο, ἔστω ἔμμεσο, στὴ διοίκηση τῶν κοινῶν.

Ἀπ' τὶς ἐλάχιστες ἐπίσημες αὐτὲς πηγές, προκύπτει ὅτι, οἱ ἀρμοδιότητες τῶν διοικητικῶν ὀργάνων τῆς Μαρώνιας, ποὺ τὰ ὅρια τῆς ἔφταναν στὴν κλασσικὴ Ρωμαϊκὴ καὶ Βυζαντινὴ ἐποχὴ μέχρι τὴν Ἑγνατία ὁδὸ καὶ τὴ Στρώμη, ἦταν εὐρύτατες. Εἶχε ἄρτια ὀργάνωση, στίς συναλλαγές, ὅπως συμπεραίνουμε ἀπ' τὰ πολλά καὶ σὲ μεγάλη ποικιλία νομίσματα, ποὺ εἶχε ἐκδώσει³¹ καὶ κυκλοφοροῦσαν σ' ὅλη τὴ Βαλκανικὴ³² καὶ τὴ Μ. Ἀσία, ὡς τὴ Συρία³³ καὶ στίς σχέσεις Δήμου-Κράτους καὶ πολιτῶν, δικῶν τῆς καὶ ξένης Πολιτείας, μὲ κάθε λεπτομέρεια, ὅπως φανερώνουν τὰ ψηφίσματα προξενείας. Σύμφωνα μ' ἓνα ἀπ' αὐτὰ ἡ Μαρώνεια, ὀνόμαζε πρόξενο, πολίτη ἄλλης πόλης, γιὰ τὶς ἀρετὲς καὶ τὴν εὐνοιά του πρὸς τὸ Δῆμο τῆς Μαρώνιας. Ἐκτὸς ἀπ' τὶς ἄλλες τιμὲς ποὺ τοῦ παρεῖχε, τοῦ ἔδιδε καὶ τὸ δικαίωμα νὰ καταπλέει καὶ νὰ ἀποπλέει ἀπ' τὸ λιμάνι τῆς Μαρώνιας, ν' ἀποκτάει γῆ στὴν ἐπικράτειά τῆς καὶ τὴν τιμητικὴ διάκριση, νὰ παρουσιάζεται στίς συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς πρῶτος, ὕστερα ἀπ' τὴ συζήτηση τῶν δημοσίων ὑποθέσεων³⁴. Αὐτὴ φυσικὰ ἡ ἰδιαίτερη μεταχείριση πολιτῶν ξένης, προφανῶς ὁμόρου Πολιτείας, θὰ παρεχόνταν ἀσφαλῶς μὲ ἀμοιβαιότητα.

Τὸ τυπικὸ τῶν ἄλλων τιμητικῶν ψηφισμάτων κλασσικῆς, ἢ ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, δείχνει πῶς, γιὰ κάθε ἀπόφαση τῆς Βουλῆς, ἔπρεπε νὰ προηγηθεῖ αἰτιολογημένη πρόταση εἰσηγητοῦ τοῦ θέματος³⁵.

31. Πρέπει νὰ εἶχε δικό της νομισματοκοπεῖο ἡ Μαρώνεια καὶ εἰδικούς τεχνίτες-χαράχτες, ὅπως φανερώνεται ἀπ' τὰ ὠραῖα Μαρωνίτικα νομίσματα ποὺ βρέθηκαν (βλ. Δ. Λαζαρίδης, ὁ.π., σ. 44).

32. Ἀρκετὰ νομίσματα τῆς Μαρώνιας, ὅλων τῶν ἐποχῶν, βρίσκονται στὸ Μουσεῖο τῆς Κομοτηνῆς. Μερικὰ ποὺ βρίσκονταν στὰ χέρια Μαρωνιτῶν μέχρι τὸ 1871, μνημονεύονται ἀπ' τὸ Μ. Μελίρρυτο· πρβλ. Μ. Μελίρρυτο, Περιγραφή Ἱστορικῆ καὶ Γεωγραφικῆ ὑπ' ἐκκλησιαστικὴν ἐποψιν τῆς Θεοσώστου Ἐπαρχίας Μαρωνείας, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1871, σ. 18 ἐπ.

33. Ἡ ἀνεύρεση νομισμάτων τῆς Μαρώνιας στὴ Θάσο, Στρώμη καὶ Ἀβδηρα καὶ διασπορὰ τῶν τετραδράχμων τῆς 2ο αἰ. π.Χ. ἀπ' τὴ Συρία ὡς τὴ Βαλκανικὴ χερσόνησο, δείχνουν τὴν ὑπαρξὴ ὀργανωμένων συναλλαγῶν καὶ σχέσεών τῆς μὲ τὰ μέρη αὐτά· πρβλ. Δ. Λαζαρίδης, ὁ.π., σ. 18. Ἐπίσης Γ. Μπακαλάκη, Ἀνασκαφὴ Στρώμης, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 132 ἐπ. Δ. Λαζαρίδης, ΠΑΕ 1952, 271· ΠΑΕ 1955, 164· ΠΑΕ 1966, 65. Chr. Dunant - Jean Pouilloux, ETY 1958, σ. 10.

34. Ch. Avezou - Ch. Picard, BCH 37(1913) 142, ἀρ. 45.

35. S. Reinach, BCH 5(1881) 89. Ch. Michel (1900) 245, ἀρ. 326. Πρβλ. Δ. Λαζαρίδης, ὁ.π., σ. 15 καὶ 56.

Ἀπ' τοὺς ἄρχοντες τῆς πόλης, στὴν κλασσικὴ περίοδο, εἶναι γνωστός ἓνας μεγάλος ἀριθμὸς ὀνομάτων, ὑπευθύνων τοῦ νομισματοκοπέου³⁶. Ἡ ὑπαρξὴ στοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους τῶν δύο πολιτικῶν σωμάτων, τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ Δήμου, προδίδουν τὴν λειτουργία ἐνὸς δημοκρατικοῦ πολιτεύματος μετὰ πλούσια νομοθεσία, ποὺ ρύθμιζε λεπτομερῶς τὴ ζωὴ τῆς αὐτοδιοικούμενης Μαρώνειας. Εἶχε καὶ τὰ ἀπαραίτητα ὄργανα ἐφαρμογῆς τῶν κανόνων, ὀργάνωσης καὶ λειτουργίας τῆς πολιτείας. Ἀπὸ δύο τμήματα ἐπιγραφῶν, πιθανολογεῖται ἡ ἀναφορὰ σὲ ἱεροκήρυκες καὶ ἀγορανόμους³⁷.

Ὁ θεσμὸς τῆς αὐτοδιοίκησης στὴ Μαρώνεια εἶχε τὴν πιὸ βελτιωμένη μορφή στὸ Θρακικὸ χῶρο, στὴν κλασσικὴ περίοδο, προφανῶς ἀπὸ ἐπιδράσεις ἀπ' τὴν Ἀθηναϊκὴ Πολιτεία, μετὰ τὴν ὁποία εἶχε ἐπαφές. Μετὰ τὴν ἀναχώρηση τῶν Περσῶν ἀπ' τὴν Ἑλλάδα, ἡ Μαρώνεια ἐγίνε μέλος τῆς πρώτης Ἀθηναϊκῆς Συμμαχίας καὶ βρέθηκε ἔτσι στὴ σφαῖρα τῶν ἐπιδράσεων τῆς πιὸ τέλειης Δημοκρατίας³⁸. Πέρασε γιὰ λίγο στὴν ἐπιρροὴ τῶν Λακεδαιμονίων, ὕστερα ἀπ' τὴν ἡττὰ τῶν Ἀθηναίων στοὺς Αἰγὸς Ποταμούς, τὸ 405 π.Χ. καὶ γύρω στὰ 377 π.Χ., ἐγίνε καὶ πάλι μέλος τῆς δευτέρης Ἀθηναϊκῆς Συμμαχίας, ὅπου παρέμεινε μέχρι τὸ 350 π.Χ., ποὺ κατακτήθηκε ἀπ' τοὺς Μακεδόνες. Στὸν αἰῶνα αὐτὸ (4ο π.Χ.) ἀναφέρεται σὲ κατάλογο θεοροδόκων τῆς Ἐπιδαύρου, ὅπως καὶ σ' ἐπιγραφὴ τῶν Δελφῶν τοῦ τέλους τοῦ 4ου, ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνα, ποὺ ἀναγράφει διάφορες πόλεις τῆς Θράκης³⁹. Τὸ ὄνομα ἐνὸς Μαρωνίτη ἐπισκέπτη τοῦ ναοῦ Ραμπσῆ Β' στὶς Θῆβες τῆς Αἰγύπτου, εἶναι γραμμένο, κοντὰ σὲ ὀνόματα Θασίων καὶ κατοίκων ἄλλων πόλεων, ποὺ προφανῶς ἐπισκέφτηκαν τὸ ναὸ στὴν ἴδια περίοδο (τέλη 4ου ἢ ἀρχὲς 3ου αἰῶνα), ἀπάνω σὲ μιὰ πλάκα τῆς δευτέρης αὐλῆς τοῦ ναοῦ⁴⁰.

Στὴν ἐλληνιστικὴ περίοδο, εἶναι πιθανὸ ἡ Μαρώνεια, ἀκολουθώντας τὶς τύχες τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων-Κρατῶν τῆς Θράκης, νὰ περιήλθε διαδοχικὰ στὴν ἐξουσία τῶν Ἑλλήνων βασιλέων τῆς Μακεδονίας, Θράκης, Αἰγύπτου καὶ Συρίας. Εἶναι πάντως βέβαιον ὅτι, μετὰ τὸ 240 καὶ 221 π.Χ. εἶχε τὴν ἔδρα τοῦ στὴ Μαρώνεια ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς τοῦ Πολεμαίου Γ', Ἐπίνικος, ἐπικεφαλῆς μιᾶς στρατιωτικῆς δυνάμεως⁴¹. Ὁ

36. B. Head, HN(1912) 249. Γ. Μπακαλάκη, δ.π., σ. 132 ἐπ., ἀρ. 1-28. A. I. Len B. West, NNM 40(1929) 59 ἐπ., 68, 73, 74, 94, 137.

37. A. Dumont, (1892) 444, ἀρ. 110 d5 καὶ Ch. Avezou-Ch. Picard, δ.π., σ. 142, ἀρ. 45. Πρβλ. Δ. Λαζαρίδης, δ.π., σ. 16 καὶ 56.

38. Δ. Λαζαρίδης, δ.π., σ. 16.

39. Ὁ.π., σ. 17.

40. P. Roussel, BCH 63(1939) 133. Πρβλ. Δ. Λαζαρίδης, δ.π., σ. 17.

41. Ὁ.π., σ. 17.

μως σ' όλα αυτά τα στάδια της ζωής της ή Μαρώνεια δὲν ἔχανε τὸ χαρακτηρισμὸς μιᾶς αὐτοδιοικοῦμενης πόλης. Τὴν αὐτὴ μορφή ἔξακολουθοῦσε νὰ χει καὶ στὴ Ρωμαϊκὴ ἐποχῇ. Ἐνας Δῆμος μὲ πλήρη αὐτοδιοίκηση καὶ ἀπόλυτη πρωτοβουλία στὸν τρόπο ὀργάνωσης τῆς ζωῆς του καὶ τῆς συμπεριφορᾶς του πρὸς τὸν ἔξω κόσμο. Ἀπ' τὶς ἀρχές τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος, οἱ Μαρωνῖτες συνάπτουν σχέσεις μὲ τοὺς Ρωμαίους καὶ ζητᾶνε τὴν ἐπέμβαση τους, κατὰ τοῦ Βασιλιᾶ τῆς Μακεδονίας Φιλίππου τοῦ Ε'. Γιὰ τὶς πρωτοβουλίες αὐτὲς τῆς Μαρωνίτικης αὐτοδιοίκησης, εὐγλωττα μιλᾶνε πολλές ἐπιγραφές ποὺ βρέθηκαν σὲ ρωμαϊκὰ κτίσματα στὴν παλιὰ Μαρώνεια. Λ.χ. στὸ νάρθηκα τοῦ Ἀγίου Χαραλάμπους, βρέθηκε ἐντοιχισμένη μιὰ μαρμάρινη πλάκα μὲ τὴν ἐπιγραφή: ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΤΡΑΙΑΝΟΝ ΑΔΡΙΑΝΟΝ ΚΑΙΣΑΡΑ ΣΕΒΑΣΤΟΝ ΣΩΤΗΡΑ—Ο ΔΗΜΟΣ⁴².

Στὸ πλάγιο δεξιὸ τῆς βρύσης Γιάννη Τζιρίνη, «εὐρίσκεται», κατὰ τὴν ὁμολογία τοῦ Μελίρρυτου, «μάρμαρον ἐντοιχισμένον 2 σπιθαμῶν τὸ μήκος καὶ 1 1/2 σπιθαμῆς τὸ πλάτος μὲ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφή: ΓΑΙΟΝ ΟΥΑΛΕΡΙΟΝ ΣΕΥΗΡΟΝ ΗΡΩΑ ΙΔΙΑ ΓΑΡ ΣΟΥ ΗΡΩΙΣ—Ο ΔΗΜΟΣ⁴³».

Κολακεύοντας τοὺς ἰσχυροὺς, κατὰ τὸν πιὸ ἐπίσημο τρόπο, γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ὁ Δῆμος τῆς Μαρώνειας, ἐπιδιώκει νὰ διατηρήσει τὴν ἀνεξάρτητη βούλησή του, στὴ διαχείριση τῶν κοινῶν.

Συχνὰ ἀναφέρουν τὴ Μαρώνεια, ἢ σὰν Ἰσμάρα (Στράβωνας) καὶ οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς Ἰγνάτιος, Καντακουζηνός, κ.ἄ., μαζὺ μὲ τὴ Μαξιμιανούπολη, τὴν κατοπινὴ Μοσυνούπολη, σὰν μιὰ ἀπ' τὶς σπουδαιότερες πόλεις τῆς περιοχῆς αὐτῆς⁴⁴.

III. ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

1. Ἡ Θράκη, στὴ γεωγραφικὴ θέση ποὺ κατέχει, κοντὰ στὴν Πόλη, πρωτεύουσα τοῦ Σουλτάνου, τόσο κοντὰ στοὺς στρατωνισμοὺς καὶ στίς βάσεις τῶν μεγάλων καὶ ἐπίλεκτων στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν τουρκικῶν μονάδων, δὲν προσφερόταν γιὰ ἀντίσταση, κατὰ τοῦ κατακτητῆ, ὅπως οἱ ἄλλες περιοχές τῆς Νότιας Ἑλλάδας. Γι' αὐτό, μετὰ τὴν ἐγκατάσταση τοῦ Σουλτὰν Μουράτ στὴν Ἀδριανούπολη, ὅλη ἡ Θράκη, μὲ τοὺς μοναχοὺς τοῦ Ἀγίου Ὁρους, ἀναγκάστηκαν νὰ προσφέρουν «οἰκειοθελῶς» τὴν ὑποταγὴ τους στὸ Σουλτάνο⁴⁵.

42. Μ. Μελίρρυτου, δ.π., σ. 22.

43. Ὁ.π., σ. 20.

44. Κ. Τρεμοπούλου, Ἡ Κομοτηνὴ καὶ οἱ ἀρχαιότητες τῆς περιοχῆς της, Θεσσαλονίκη 1966, σ. 22.

45. Μ. Μελίρρυτου, δ.π., σ. 25.

Ἡ «ἐκούσια» αὐτὴ παράδοση βοήθησε καὶ τὴν αὐτοδιοίκηση. Εὐχερέστερη ἔγινε κι' ἡ ἀπόκτηση ἰδιοκτητῶν γαιῶν ἀπὸ μὴ μουσουλμάνους, ὑπὸ τὸν ὄρο νὰ πληρώνουν τοὺς φόρους στὸ Κράτος. Οἱ Μαρωνῖτες εὐνοήθηκαν ἀπ' τὸ καθεστῶς αὐτό, γιὰ νὰ διατηρήσουν τὶς ἰδιοκτησίες τους⁴⁶. Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, ὅταν ἄρχισε νὰ παρακμάζει τὸ τουρκικὸ φεουδαρχικὸ σύστημα, μὲ κρατικὴ ἄδεια ἐπιτρεπόταν ἡ μεταβίβαση τῆς κυριότητος γῆς ἀπ' τοὺς τιμαριούχους⁴⁷. Ἔτσι οἱ Μαρωνῖτες, ὄχι μόνον δὲν ἀποχωρίστηκαν ποτὲ τὴ γῆ τῶν προγόνων τους, ἀλλὰ ἀποχτοῦσαν καὶ καινούρια κτήματα στὸν κάμπο. Ριζωμένοι σ' αὐτὴ τὴν πετρώδη καὶ λίγο γόνιμη, νότια πλαγιά τοῦ Ἰσμαρου, συνέχισαν νὰ τὴν ἀξιοποιοῦν μὲ τὴν ἀπαράμιλλη ἐργατικότητά τους. Νὰ καλλιεργοῦν τ' ἀμπέλια καὶ νὰ παράγουν τὸν ξακουστὸ ἀπ' τὴν ἀρχαιότητα «Μαρωνίτη οἶνο». Μὲ ἀδιάκοπο κέντρωμα τῶν ἀγριελιῶν («φέλιασμα» ἀγρουελιῶν, ὅπως τὸ λένε), ἐπεκτείνανε τοὺς ἐλαιῶνες⁴⁸.

Ἡ παθολογικὴ ἀγάπη τῶν Μαρωνιτῶν, γιὰ τὴ γῆ τῶν προγόνων τους, δὲν τοὺς ἐπέτρεπε νὰ τὴν ἀποχωριστοῦν. Κι' ὅταν τὸ 1513 ἀναγκάστηκαν, γιὰ ν' ἀποφύγουν τοὺς πειρατὲς τῆς Μεσογείου, νὰ μεταφέρουν τὸν οἰκισμό τους, 4 χιλιόμετρα βορειότερα, στοὺς πρόποδες τοῦ Ἰσμαρου, διατηρήσανε τὶς ἰδιοκτησίες τους ὅλοι, στὸν παλὸ οἰκισμό, στὴν παραλία. Μέχρι σήμερα, ὅπου καὶ νὰ εἶναι ἐγκατεστημένος ὁ Μαρωνίτης, στὴν Κομοτηνὴ, στὴν Ξάνθη, στὴ Θεσ/νίκη, ἢ καὶ στὴν Ἀθήνα καὶ τὸ ἐξωτερικόν, γιὰ κανένα λόγο, δὲν συζητᾷ ἀπαλλοτρίωση τοῦ μεριδίου του, ὅσο μικρὸ καὶ νάναι, τῆς ἀκίνητης περιουσίας του στὴ Μαρώνεια⁴⁹. Τὰ περισσότερα κτήματα μένουν τελείως ἀκαλλιεργήτα καὶ ὥραϊα παραδοσιακά κτίσματα καταρρέουν, χωρὶς συντήρηση, γιὰτὶ εἶναι τόσοι πολλοὶ οἱ συνιδιοκτῆτες, σὲ ἰδανικὰ μερίδια, ὥστε, εἶναι ἀδύνατο νὰ συνεννοηθοῦν μαζύ τους, γιὰ τὴν καλλιέργεια καὶ συντήρηση τοῦ κοινοῦ ἀκινήτου τους.

Ἡ τοπικὴ αὐτοδιοίκηση ἑνὸς τόπου εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένη μὲ τὴν οἰκονομικὴ, πολιτικὴ, ἐκπολιτιστικὴ καὶ κοινωνικὴ πρόοδό του. Ἡ συνεχῶς βελτιούμενη οἰκονομία τῆς Μαρώνειας, μὲ τὴ συστηματικὴ καλλιέργεια σιτηρῶν, ἐλαιῶν, ἀχλαδιῶν καὶ μουριῶν, γιὰ μεταξοπαραγωγή, καὶ τὰ ἐμβάσματα τῶν ξενιτευομένων τέκνων της, στὴ Πόλη, στὴ Σμύρνη, στὴ Ρωσία καὶ τὴν Εὐρώπη⁵⁰, εἶχε σοβαρὲς ἐπιπτώσεις καὶ στὴν αὐτοδιοί-

46. Ὁ.π., σ. 31.

47. Ν. Πανταζοπούλου, Τὰ «Προνόμια», δ.π., σ. 31.

48. Μεγάλῃ καταστροφῇ ἔπαθαν οἱ ἐλαιῶνες αὐτοὶ τῶν Μαρωνιτῶν ἀπὸ μιὰ φοβερὴ παγωνιά τὸ 1848 (βλ. Μ. Μελιρρύτου, δ.π., σ. 17).

49. Βλ. καὶ Μ. Μελιρρύτου, δ.π., σ. 31.

50. Στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰ. διαπρεπεῖς Μαρωνῖτες τοῦ Ἐξωτερικοῦ, ὅπως ὁ καπνο-

κτηση. Τὸ καλύτερεμα τῶν οἰκονομικῶν, φέρνει συνήθως καὶ τὸ καλύτερεμα στὴν ὁμαδική συμβίωση. Εἰδικώτερα στὴν περίπτωση τῆς Μαρώνειας, μπορούμε νὰ ποῦμε μὲ βεβαιότητα, ὅτι ἴσως ἡ αὐτοδιοίκησή της, νὰ μὴν παρουσίαζε τὰ ἐντονα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα, ποὺ τῆς δίνουν μιὰ πρωτοπορία, ἂν δὲν εἶχε αὐτὴ τὴν ἀνυψωμένη οἰκονομική της κατάσταση.

Ὅπως ὅλη ἡ Θράκη, ἔτσι κι' ἡ Μαρώνεια, στὴν ἀρχὴ τῆς τουρκικῆς κατάκτησης, ἀνῆκε στίς ἀφιερωμένες γαῖες (Warf), ποὺ ἡ ψιλὴ κυριότητα ἀνῆκε σὲ εὐαγῆ ἰδρύματα καὶ οἱ ἀφιερωτὲς τιμαριοῦχοι διατηροῦσαν μόνο τὴν κληρονομικὴ ἐπικαρπία, μέχρι ποὺ ἐκφυλίστηκε σιγὰ-σιγὰ, τὸ σύστημα αὐτό, ὅπως εἶπαμε παραπάνω. Οἱ Δερεμπέϊδες καὶ Ἀγιάνιδες, τιμαριοῦχοι τῆς περιοχῆς τῆς Μαρώνειας, ποὺ παραχωροῦσαν γιὰ καλλιέργεια τὰ κτήματά τους στοὺς Ἕλληνες, σὲ πολλὰς περιόδους ἔξαρσης τῶν παθῶν, ἀνάμεσα σὲ χριστιανοὺς καὶ μωαμεθανοὺς, ὅπως ἐγινε καὶ μὲ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ '21, προστάτησαν τοὺς Μαρωνίτες⁵¹.

Τὸ παραπάνω σύστημα τῆς ἀφιέρωσης τῆς γῆς σὲ ἰδρύματα, μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου βελτιώθηκε ὑπὲρ τοῦ ἀφιερωτῆ. Γιατί, αὐτός, παραμένοντας ὡς ἐκμισθωτής, μ' ἓνα εἰκονικὸ μίσθωμα (iğâre) ἐπιτύγγανε τὴ μείωση τῶν φορολογικῶν του ὑποχρεώσεων, κι' ἀπόφευγε μὲ τὸν τρόπο αὐτό, τὸν κίνδυνο δήμευσης, ἢ κατάσχεσης τῆς γῆς αὐτῆς.

Αὐτὸ εἶχε καὶ σὰν ἀποτέλεσμα καὶ τὴ βελτίωση τῆς θέσης τῶν καλλιεργητῶν ὑποτελῶν, ἀνάγκαιζε δέ, συνεχῶς τὴν ἐπιδίωξη, μὲ χιλίους δυὸ τρόπους, τοῦ μετασχηματισμοῦ τοῦ χαρακτῆρα τῆς δημόσιας γῆς, σὲ ἀφιερωμένη σὲ ἰδρύματα. Ἡ σπουδαιότερη δὲ συνέπεια τοῦ μετασχηματισμοῦ αὐτῶν ἦταν, ἡ βελτίωση τῆς θέσης τῶν ἐγκατεστημένων στὴ γῆ αὐτὴ ὑποτελῶν, γιὰ τοὺς ὁποίους διαμορφωνόταν βαθμιαία προϋποθέσεις συλλογικῆς δράσης, ποὺ ὁδηγοῦσαν στὴ διαμόρφωση τοῦ θεσμοῦ τῆς αὐτοδιοίκησης⁵².

2. Στὴν Τουρκοκρατία ἡ Μαρώνεια, εἶχε μιὰ ἀκμαιότατη κοινότητα, ποὺ αὐτοδιοικοῦνταν, σύμφωνα μὲ ἄγραφους κανόνες δημοσίου ἐθιμοδικαίου, ποὺ ἔφταναν σὰν ἀχὸς ἀπ' τὰ βάθη τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς. Καὶ τοῦτο γιατί, σ' αὐτὸ τὸν Ἑλληνικὸ οἰκισμό, παρουσιάζεται ὅπως εἶπαμε, τὸ

βιομήχανος Ἀγγελῆς Κωνσταντίνου ἀπ' τὸ Ἀννόβερο τῆς Γερμανίας καὶ οἱ μεγαλέμποροι ἀδελφοὶ Π. Χατζέα ἀπὸ τὴν Πόλη, ὁ Π. Ζηρίνης ἀπ' τὴ Σμύρνη, ὁ Π. Βασιλείου ἀπ' τὴ Δρέσδη κ.ἄ., δείχνουν μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα τους καὶ διαθέτουν μεγάλα ποσὰ γιὰ τὴν αὐτοδιοίκηση τῆς Μαρώνειας (γιὰ σχολεῖα, γιὰ κοινοτικά καταστήματα, γιὰ ἰ. ναοὺς κλπ.)· βλ. Παράρτημα σ. 199 ὅπου μνημονεύονται δειγμάτων τέτοιων δωρεῶν.

51. Μ. Μελιρρύτου, ὁ.π., σ. 25.

52. Ν. Πανταζοπούλου, Κοινοτικός βίος, σ. 41 ἐπ.

μοναδικό φαινόμενο, τῆς παρουσίας, χωρὶς καμιὰ διακοπή⁵³, τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, μὲ τὶς ἴδιες παραδόσεις τὰ ἴδια ἥθη καὶ ἔθιμα, τὴν ἴδια γλῶσσα, τὴν ἴδια ἱστορία, τὴν ἴδια θρησκεία, τοὺς ἴδιους προγόνους, τὸ ἴδιο λαϊκὸ δίκαιο καὶ τοὺς ἴδιους τρόπους ὀργάνωσης τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς, μέσα στὴν ὁποία περιλαμβάνεται καὶ ὁ κοινοτισμός, τ ρ ε ῖ ς χ ι λ ι ε - τ η ρ ῖ δ ε ς.

Ὅπως σ' ὅλη τὴ Θράκη, ἔτσι καὶ στὴ Μαρώνεια, ἡ πολιτικὴ ὁμάδωση τῆς Κοινότητος, ζοῦσε κάτω ἀπ' τὴ σκιά τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ ἐπιδίωκε συνεχῶς, μὲ τὸν Μητροπολίτη ποὺ ἄλλωστε φέροντας τὸν τίτλο τοῦ «Μητροπολίτου Μαρωνείας καὶ ἐξάρχου πάσης Ροδόπης»⁵⁴ εἶχε καὶ τὴν ἔδρα του, μέχρι τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰῶνα στὴ Μαρώνεια, νὰ πατρονάει καὶ νὰ κατευθύνει τὸν κοινοτισμὸ τῆς κωμόπολης αὐτῆς.

Γραπτὸ Ὅργανισμὸ ὀργάνωσης καὶ λειτουργίας τῆς Κοινότητος Μαρωνείας, πρὸ τοῦ 1900 δὲν μπορέσαμε νὰ βροῦμε. Εἶναι πιθανό, νὰ μὴν εἶχε συνταχθεῖ, γιατί ὅλος ὁ θεσμὸς διεπόταν ἀπὸ ἀγραφους κανόνες, ὅπως γίνονταν καὶ μὲ τὶς ἄλλες κοινότητες τῆς Θράκης. Μόνο μετὰ τὸ 1860, ποὺ ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνηση ψήφισε τοὺς «Ἐθνικοὺς Κανονισμοὺς» γιὰ τὶς ὑπόδουλες χριστιανικὲς κοινότητες συνταχθῆκανε γραπτοὶ κανονισμοί. Δὲν ἔχουμε τέτοιου εἶδους στοιχεῖα ἐπίσημα γραπτὰ, γιατί στὴν Τουρκοκρατία οἱ Ἕλληνες ἱστορικοί, πατριδογράφοι, ὅπως λεγόταν, εἶχαν στρέψει ὅλη τους τὴν προσοχὴ στὴν ἀρχαία περίοδο, λιγώτερο ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ Βυζάντιο καὶ καθόλου μὲ τὴ σύγχρονή τους ἐποχὴ⁵⁵. Πάντως, ὅσο ἐλλειπεῖς καὶ νᾶναι οἱ σχετικὲς πηγές, τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι, ἡ τοπικὴ αὐτοδιοίκηση τῆς Μαρωνείας, ποτὲ δὲν μπόρεσε ν' ἀποφύγει τὸ σφιχταγκάλιασμα τῆς Ἐκκλησίας.

Καὶ ναὶ μὲν ὁ Μ. Μελίρρυτος γράφει στὰ 1871 γιὰ τὴ Μαρώνεια, «σχεδὸν αὐτοδιοικούμενοι οἱ κάτοικοι τῆς νῦν Μαρωνείας, κυβερνῶνται ὑπὸ

53. Μόνο μετὰ τὴν κάθοδο τῶν Βουλγάρων, μετὰ τὴ συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου τοῦ 1913 ποὺ ἡ Δ. Θράκη παραχωρήθηκε στὴ Βουλγαρία, ὅλος ὁ πληθυσμὸς τῆς Μαρωνείας ἐπιβίβαστηκε σ' Ἑλληνικὰ πλοῖα τὴν 5-8-1913 καὶ μεταφέρθηκε στὴν Καβάλα καὶ στὴ Θάσο, ἀπ' ὅπου ἐπέστρεψε στὰ χῶματά του μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Θράκης ἀπ' τὸν Ἑλληνικὸ Στρατὸ (1919). Στὴν ἀπογραφὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Θράκης τοῦ Γάλλου Σαρπύ, ἡ Μαρώνεια βρέθηκε τελείως ἀκατοίκητη (βλ. Κ. Γ ε ρ α γ ᾱ, Ἀναμνήσεις ἐκ Θράκης (1920-1922), ἐν Ἀθῆναις 1925, σ. 12).

54. Μ. Μ ε λ ι ρ ρ ῦ τ ο υ, δ.π., σ. 12. Σ' ἄλλες ὁμοῦ περιοχὲς τῆς Νότιας Ἑλλάδας, ὅπως στὴ Θεσσαλομαγνησία, ὁ κλῆρος ἀγωνίζεται νὰ διατηρήσει τὴν πρωτοκαθεδρία του στὰ κοινά, χωρὶς νὰ καταφέρνει νὰ ἐπηρεάσει τὴν ἐξέλιξη τῆς κοινοτικῆς ζωῆς ὅπως στὴ Θράκη (βλ. Ν. Π α ν τ α ζ ο π ο ὗ λ ο υ, Κοινοτικὸς Βίος, δ.π., σ. 50).

55. Ἀ θ α ν α σ ῖ ο υ Γ ε ρ ο μ ι χ α λ ο ὦ, Ἰωακείμ Σγουρὸς, Μητροπολίτης Ξάνθης καὶ αἱ ἀποφάσεις τῆς Δημογεροντίας, Θεσσαλονίκη 1968, σ. 14.

Δημογεροντίας και ενός Προέδρου Προεστώτος λεγομένου, ατινες έτησίως εκλέγονται υπό των άλλων κατοίκων⁵⁶», άλλ' ας λάβουμε υπ' όψιν μας τους ιδιαίτερους δεσμούς που είχε με το περιβάλλον της Μητρόπολης Μαρωνείας, που χρηματοδότησε τη μελέτη του με τον τίτλο «Περιγραφή 'Ιστορική και Γεωγραφική υπ' εκκλησιαστικήν έποψιν της Θεοσώστου 'Επαρχίας Μαρωνείας» — άδεία της του Χριστού Μεγάλης 'Εκκλησίας, εύκολα έννοουμε ότι ή κηδεμόνευση της 'Εκκλησίας, στην αυτοδιοίκηση, κρύβεται στη λέξη «σχεδόν». 'Ο νέος Κανονισμός της Κοινότητας της Μαρωνείας, που συντάχτηκε με το πνεύμα του ειδικού Τουρκικού νόμου του 1860, φανερώνει τό ρόλο της 'Εκκλησίας στην αυτοδιοίκηση της κωμόπολης αυτής, που δεν έπαψε ούτε στιγμή νά την έπηρεάζει. 'Ηθελε νά κατευθύνει, όχι μόνο τις κοινές ύποθέσεις, που άφοροδσαν τὰ εκκλησιαστικά ζητήματα, άμεσα ή έμμεσα, αλλά και τὰ καθαρως κοσμικά. Λ.χ. ο Μητροπολίτης Θεόκλητος, επέμβηκε και πέτυχε τό 1864 τη μεταφορά του έβδομαδιατικού παζαριού της Μαρωνείας, άπ' την Κυριακή που γινόταν, στο Σάββατο⁵⁷.

'Η Μαρώνεια ύπαγόταν διοικητικά στον Καζά (Νομό) γ' τάξης της Γκιμουρτζίνης (Κομοτηνής), 28 χιλιόμετρα Ν.Α. της όποιας κείται στους πρόποδες του 'Ισμαρου, που είχε στα μέσα του 19ου αιώνα 350 οικογένειες και 2.000 περίπου κατοίκους⁵⁸. Μέχρι την κατάληψή της άπ' τους Βουλγάρους (1913), παρουσίαζε συνεχως πρόοδο και ανάπτυξη οίκονομική και πληθυσμιακή.

Στό γραπτό Κανονισμό του 1900, που καταχωρήθηκε στο χειρόγραφο κώδικα της Μαρωνείας⁵⁹ έχει σχεδόν κωδικοποιηθεί, όλο τό δημόσιο έ-

56. Μ. Μελιρρύτου, δ.π., σ. 32.

57. 'Ο.π., σ. 30. Για τη μεταφορά και άλλων έβδομαδιαίων παζαριών άπ' την Κυριακή στο Σάββατο, με επέμβαση του κλήρου, ύποστηρίχτηκε ότι, έγινε για νά αποκλειστούν άπ' αυτά οι 'Εβραίοι που είχαν άργία και δεν μπορούσαν νά δουλέψουν την ήμερα αυτή. Όμως ο Ισχυρισμός αυτός, προκειμένου για την Μαρώνεια, δεν εδσταθεί, γιατί έβραϊκό στοιχείο δεν υπήρξε ποτέ εκεί. 'Απεναντίας μάλιστα, στη Γκιμουλτζίνα (Κομοτηνή), τον ίδιο χρόνο (1864) ο ίδιος Μητροπολίτης διέταξε την μεταφορά παρόμοιου παζαριού άπ' την Κυριακή στην Τρίτη (βλ. Μ. Μελιρρύτου, δ.π., σ. 42), παρ' ότι στην πόλη αυτή, την περίοδο εκείνη, κατοικούσε μιά άκμαία έβραϊκή μειονότητα (δ.π., σ. 38).

58. 'Ο.π., σ. 27.

59. Στόν 1. ναό 'Ιωάννου Προδρόμου Μαρωνείας σώζονται 49 φύλλα του χειρόγραφου Κώδικα, μερικά των όποιων δεν διαβάζονται γιατί τὰ γράμματα τους είναι ξεθωριασμένα άπ' την πολυκαιρία. Φέρει τον τίτλο «Κώδιξ προικοσυμφώνων, πωλητηριων έγγραφων και διαφόρων δωρεών της Κοινότητος Μαρωνείας». 'Η πρώτη πράξη του φέρει χρονολογία 1-5-1896 και ή τελευταία 29-11-1931.

θιμικὸ δίκαιο, ποὺ μέχρι τότε ρύθμιζε τὸν κοινοτικὸ βίο τῆς Μαρώνειας.

Ἡ Κοινότητα διαχειριζόταν τὰ κοινὰ μὲ τὰ ὄργανά της, ποὺ μνημονεύουμε παρακάτω. Στὴν ἀρμοδιότητά της δέ, ὑπαγόταν, ὅλα τὰ ζητήματα ποὺ ἀντιμετωπίζει ἓνα μικρὸ κλειστὸ κρατίδιο, ἀσφάλειας, υγείας, ἐπικοινωνίας (ταχυδρομεῖο), κατανομή καὶ εἰσπραξὶ οἰκονομικῶν βαρῶν, ἀνάλογα μὲ τὴν κατηγορία ποὺ εἶχε καταταγεῖ ἀπ' τὴν Κοινότητα τὸ κάθε μέλος, σύμφωνα μὲ τὰ ἀκαθάριστα ἔσοδά του, λύση διαφορῶν (ἀστικῶν καὶ ποινικῶν ἀκόμα) μὲ διαιτησία, κ.ἄ.

Σύμφωνα μὲ τὸν κανονισμὸ αὐτό, μέλη τῆς Κοινότητος ἦταν ὅλοι οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοί, κάτοικοι τῆς Μαρώνειας, κι' ἀπ' τοὺς ξένους, αὐτοὶ ποὺ ἔμειναν διαρκῶς στὴν κωμόπολη ἀπὸ τρία χρόνια κι' ἀπάνω⁶⁰.

Ἀπ' τὰ μέλη αὐτά, ὅσοι εἶχαν συμπληρώσει τὸ 25ο ἔτος τῆς ἡλικίας τοὺς εἶχαν δικαίωμα νὰ ψηφίσουν, κι' ὅσοι εἶχαν συμπληρώσει τὸ 30ο ἔτος εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ θέσουν ὑποψηφιότητα, γιὰ τὴν ἐκλογή, σὰν μέλη τῆς διοίκησης τῆς Κοινότητος, τῆς Σχολικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς⁶¹. Μετὰ τὴ λήξη τῆς θητείας τοὺς, εἶχαν, ἀπεριόριστα τὸ δικαίωμα νὰ θέσουν καὶ πάλι ὑποψηφιότητα γιὰ μιὰ ἀπ' τίς θέσεις τῶν ὀργάνων αὐτῶν, ποὺ ἦταν τιμητικὴ καὶ ἄμισθη. Τὸ δικαίωμα τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας τῶν Μαρωνιτῶν, ἦταν τὸ πρῶτο προοδευτικὸ σημεῖο τοῦ Κανονισμοῦ αὐτοῦ. Δὲν γινόταν ἐκεῖ, ὅπως σ' ἄλλες περιοχές, χωρισμὸς τῶν πολιτῶν σὲ τάξεις⁶². Ὅλοι ἦσαν ἴσοι, μὲ τὰ ἴδια δικαιώματα καὶ τίς ἴδιες ὑποχρεώσεις. Φαίνεται πῶς τὰ νέα πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ ρεύματα τῆς Εὐρώπης τοῦ 19ου αἰῶνα, εἶχαν εἰσέλθει στὴ Μαρώνεια, ἀπ' τὸν πηγαينوερχομὸ τῶν ἐγκατεστημένων σ' αὐτὴ, ἀπὸ χρόνια, εὐκατάστατων ἀστῶν Μαρωνιτῶν καὶ ἐφαρμόστηκαν στὴν αὐτοδιοίκησή τους.

Ἐκεῖ ἡ ψηφοφορία ἦταν ἄμεση καὶ καθολικὴ, αὐτὴ ποὺ εἶχαν καθιερώσει, ὅλα τὰ προοδευτικὰ Συντάγματα τῆς Εὐρώπης, κι' ὄχι ἔμμεση μὲ ἐκλέκτορες⁶³.

60. Ἄρθρο 1 τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Κοινότητος Μαρώνειας, ποὺ εἶναι καταχωρημένος στὸν χειρόγραφο Κώδικα τῆς Κοινότητος (βλ. Παράρτ. σ. 201).

61. Ἄρθρο 2 τοῦ Κανονισμοῦ (Παράρτ. σ. 201).

62. Σύμφωνα μὲ τὸ Καταστατικὸ τοῦ 1813 τοῦ Μελενίκου, τὴν πρώτη ἐβδομάδα κάθε χρόνου σὲ συνέλευση ἀπὸ «εἴκοσι νουνεχεῖς καὶ φρονίμους ἀδελφοὺς πάσης τάξεως», ποὺ εἶχαν ἐκλεγεί ἀπ' τίς δυὸ τάξεις τῶν τσορμπατζήδων καὶ τῶν ποχειριῶν, ἐκλέγονταν τρεῖς Ἐπίτροποι «τοῦ κοινοῦ» καὶ τρεῖς Ἐφοροὶ ποὺ διαχειρίζονταν τὴν περιουσία αὐτοῦ «τοῦ Κοινοῦ» ἐπὶ ἓνα χρόνο καὶ στὸ τέλος τῆς χρήσης αὐτῆς λογοδοτοῦσαν στὸ λαὸ (βλ. Π. Σπανδωνίδου, Μελένικος, ὁ νεκρὸς Μακεδονικὸς ἀκρίτης, Θεσσαλονίκη 1930, σ. 108).

63. Πρβλ. Π. Σπανδωνίδου, ὁ.π., σ. 108.

Στεροϋνταν τοῦ δικαίωματος «ἐκλογέως ἢ ἐκλεξίμου», βάσει τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Κοινότητος: α) Οἱ καταδικασθέντες τελεσιδίκως ἐπὶ κακούργηματι, κλοπῇ, ἀπάτῃ, πλαστογραφία καὶ προσβολῇ ἡθῶν, β) Οἱ ἀρνούμενοι νὰ δώσωσι λόγον τῆς κοινο(;) αὐτῶν διαχειρίσεως, γ) οἱ δι' ἀποφάσεως τοῦ πολιτικοῦ ἢ μικτοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου κηρυχθέντες καταχρασταί, τῶν κοινοτικῶν προσόδων, δ) οἱ ἀρνούμενοι νὰ πληρώσουν τὰς ὀφειλὰς αὐτῶν εἰς τὴν Κοινότητα καὶ ε) ἅπαντες οἱ ἔμμισθοι τῆς Κοινότητος ὑπάλληλοι καὶ οἱ ἄγαμοι ξένοι»⁶⁴.

Στὴν ἐξαίρεση τῆς τελευταίας (ε) κατηγορίας, τῶν μὲν ἔμμίσθων κοινοτικῶν ὑπαλλήλων, ἤθελε ν' ἀποφύγει τὴν ἐπίδραση ἀπ' τὸν ὑπαλληλικὸ δεσμό, τῶν δὲ ἀγάμων ξένων, γιατί δὲν τοὺς συνέδεε τίποτε μὲ τὴ Μαρώνεια, δηλαδὴ ἠθικὸς δεσμός, ποὺ δημιουργοῦνταν μόνο μὲ τὸ γάμο ντόπιας, κι' ὄχι μὲ τὴν ἀπόκτηση κινητῆς ἢ ἀκίνητης περιουσίας, κι' ἐπαγγελματικὴ ἐγκατάσταση στὴν κωμόπολη.

Α'. Ὁργανα τῆς Κοινότητος

Τὰ ὄργανα ποὺ ἀσκοῦσαν τὶς ἀρμοδιότητες τῆς αὐτοδιοίκησης στὴ Μαρώνεια ἦταν πέντε: α) Ὁ Μητροπολίτης, β) Ἡ Δημογεροντία, γ) Ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν ἱερῶν ναῶν, δ) Ἡ Ἐπιτροπὴ (Ἐφοροεπιτροπὴ) τῶν Σχολῶν καὶ ε) Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τῶν Μαρωνιτῶν.

Ἡ Δημογεροντία καὶ οἱ δύο Ἐφοροεπιτροπὲς ἐκλεγόταν ἀπ' τὴ Γενικὴ Συνέλευσις, αὐτῶν ποὺ εἶχαν συμπληρωμένο τὸ 25ο ἔτος τῆς ἡλικίας τους, σὲ καθολικὴ καὶ μυστικὴ ψηφοφορία⁶⁵. Ἐνεργοῦσαν δὲ πάντοτε γιὰ λογαριασμό καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ συνόλου καὶ σύμφωνα μὲ τὶς τοπικὲς συνήθειες.

Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις συνέρχονταν τὴν πρώτη ἐβδομάδα τοῦ Ἰανουαρίου, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μητροπολίτου, ἢ τοῦ ἀντιπροσώπου του⁶⁶. Θεωροῦνταν σὲ ἀπαρτία, ἂν ἦταν παρόντα 40 τοὐλάχιστο πρόσωπα, ἀπ' τὰ ταμειακῶς ἐντάξει, γιατί ὅπως, εἰπώθηκε παραπάνω, ὅσοι ἀρνοῦνταν νὰ καταβάλουν τὶς ὀφειλές του στὴν Κοινότητα, ἀποκλείονταν. Σὲ περίπτωσι ποὺ δὲν ὑπῆρχε ἀπαρτία στὴν πρώτη Γεν. Συνέλευσις, ἐπαναλαμβάνονταν τὴν ἐπομένη, ἢ τὴ μεθεπομένη ἡμέρα, ὅποτε ὅσοι καὶ νὰ προσερχόταν θεωροῦνταν ὅτι ὑπῆρχε ἀπαρτία. Ὁ κατώτατος αὐτὸς ἀριθμὸς τῆς ἀπαρτίας, δὲν ἐπιτρεπόταν νὰναι κάτω ἀπὸ τὰ εἴκοσι μέλη. Ἄν δὲν ἔφταναν τοὺς εἴκοσι, ὁ Κανονισμὸς παρεῖχε τὸ δικαίωμα στὸν Πρόεδρο τῆς Γεν.

64. Ἄρθρο 3 τοῦ Κανονισμοῦ (Παράρτ. σ. 201).

65. Ἄρθρο 5 τοῦ Κανονισμοῦ (Παράρτ. σ. 201).

66. Ὁ.π.

Συνέλευσης νὰ διορίσει τὰ μέλη τῆς Ἐφοροεπιτροπῆς «ἐκ τῶν μᾶλλον εὐὐπολήπτων προσώπων», χωρὶς νὰ γίνουν πλέον ἀρχαιρεσίες. Ἐδῶ ἡ ἔννοια τῆς φράσης «εὐὐπολήπτων προσώπων»⁶⁷, δὲν ἀναφέρεται σὲ πρόσωπα «ἀνωτέρας» κοινωνικῆς τάξεως, ποὺ δὲν ὑπάρχουν στὴ δημοκρατικὴ Μαρώχεια, ἀλλὰ τῶν προσώπων ποὺ χαίρουν, κατὰ κοινὴ ὁμολογία, ἐκτίμησης καὶ σεβασμοῦ.

Ἡ ἐκλογή γινόταν μὲ μυστικὴ ἀπλὴ ψηφοφορία. Σὲ περίπτωσι ἰσοψηφίας ἔκρινε τὴν ἐκλογή ἡ ψῆφος τοῦ Προέδρου, ἢ ἡ κλήρωση, ὅπως προτιμοῦσε ὁ Πρόεδρος. Ἡ συζήτηση καὶ τ' ἀποτελέσματα τῆς ψηφοφορίας περιλαμβάνονταν σ' ἓνα πρακτικὸ ποὺ καταχωροῦνταν στὸν κώδικα τῆς Κοινότητος⁶⁸.

Μετὰ τὴ λήξη τῆς Γεν. Συνέλευσης, προσκαλοῦνταν οἱ ἐπιτυχόντες καὶ συνέρχονταν τὴν ἐπόμενη ἡμέρα, σὲ κοινὴ συνεδρίαση. Σ' αὐτὴ ἐπικυρώνονταν ἡ ψηφοφορία τους, ὀρίζονταν τὰ μέλη τοῦ κάθε Σωματείου, μὲ τοὺς ἀναπληρωματικοὺς τους ποὺ ἀντικαταστοῦσαν αὐτοὺς ποὺ τυχὸν θὰ παύονταν, ἢ θὰ παραιτοῦνταν⁶⁹. Τὸ ἄρθρο 10 τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Μα-Μαρώχειας ἐπέτρεπε στὸ Μητροπολίτη, ἢ στὴ Δημογεροντία, ν' ἀντικαταστήσει ἓνα μέλος τακτικὸ, ἅμα παραιτοῦνταν, ἢ παύονταν, μετὰ τὴ συμπλήρωση ἑξαμήνου ἀπ' τὴν ἐκλογή του, μ' ἓνα ἄλλο ἀπ' τὰ ἐπιλαχόντα. Ἄν ὅμως ἡ παραίτηση, ἢ παύσις αὐτῆς, γινόταν προτοῦ συμπληρωθεῖ ἑξάμηνο, τότε συγκαλοῦνταν ἑκτακτὴ Γεν. Συνέλευσις καὶ διενεργοῦνταν νέες ἀρχαιρεσίες⁷⁰.

Ὅπως εἰπώθηκε, ἡ ἀπασχόλησις στὰ κοινὰ ἦταν, χωρὶς καμιὰ ὑλικὴ ἀμοιβή. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ὑποψήφιοι, γιὰ τὴν κατάληψιν μιᾶς ἀπ' τίς θέσεις αὐτές, ἦταν συνήθως, μεγάλοι στὴν ἡλικία καὶ οἰκονομικὰ ἀνεξάρτητοι. Ὅσάκις στέλονταν γιὰ ζητήματα τῆς Κοινότητος ἐκτὸς ἑδρας, σ' ἄλλη Κοινότητα, στὴν Κομοτηνὴ ἢ καὶ στὴν Πόλη, ἔπερναν ἀποζημίωσις ἐκτὸς ἑδρας καὶ τὰ ὁδοιπορικὰ τους ἐξοδα. Καθορίζονταν δέ, ἀνάλογα μὲ τὴν ἀπόστασις καὶ τίς μέρες ποὺ χρειάζονταν νὰ μείνῃ ἐκτὸς ἑδρας, γιὰ τίς κοινοτικὰς ὑποθέσεις, ποὺ ἀναλάμβανε νὰ τακτοποιήσῃ⁷¹.

67. Ἄρθρο 6 τοῦ Κανονισμοῦ (Παράρτ. σ. 201).

68. Ἄρθρο 8 τοῦ Κανονισμοῦ (Παράρτ. σ. 202).

69. Ἄρθρο 9 τοῦ Κανονισμοῦ (Παράρτ. σ. 202).

70. Παράρτ. σ. 202.

71. Εἶναι πιθανὸ ὁ Μουχτάρης (προεστὸς) νὰ ἔπαιρνε σὲ εἶδος ἢ σὲ χρῆμα ἓνα εἶδος ἀπολαβῆς τὰ «μουχταριάτικα», ὅπως γινόταν στὰ Ἄβδηρα (βλ. Δ. Δ α ν δ α λ ί δ η, ὁ.π., σ. 92).

Β'. Ἀρμοδιότητες κάθε ὄργανου τῆς Αὐτοδιοίκησης

α) Τοῦ Μητροπολίτη

Στὴ Θράκη ἡ ἱστορία τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης συμπορεύεται ἀντάμα μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία.

Οἱ πρῶτοι χριστιανοί, ἀντιγράφοντας τοὺς εἰδωολάτρεις Ρωμαίους, συμπήξανε θρησκευτικὲς ἐνώσεις, ποὺ μὲ τὸν καιρὸ διαμορφώθηκαν σὲ συλλόγους καὶ ἀδελφότητες, μὲ θρησκευτικούς, φιланθρωπικούς καὶ κοινωνικούς σκοπούς. Ἄν ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Χριστιανικὴ Ἐκκλησία εἶχε τὴ δυνατότητα, μὲ τὰ «προνόμια» ποὺ τῆς παρέιχαν οἱ Τοῦρκοι, νὰ προστατέψει τὸ ποίμνιό της, εἶναι εὐκόλο ν' ἀντιληφθοῦμε, γιὰτί ὅλοι οἱ κατατρεγμένοι ραγιάδες ἔτρεχαν, γιὰ νὰ ἐπιζήσουν στὶς ἐνώσεις ποὺ δροῦσαν ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ σκέπη⁷². Ὁ Μητροπολίτης ἦταν ὁ φυσικὸς τους προστάτης, ἐπικεφαλῆς ὅλων τῶν θρησκευτικῶν συλλογικῶν ὀργάνων, ποὺ συγκροτοῦνταν καὶ δροῦσαν σὲ κάθε χριστιανικὴ Κοινότητα. Ἐκεῖ δὲ ποὺ ἦταν καὶ ἡ ἔδρα τοῦ Μητροπολίτη, ὅπως ἡ Μαρώνεια, ἡ ἐπέμβαση τῆς Ἐκκλησίας στὰ κοινὰ ἦταν πιὸ δραστήρια καὶ ἀποτελεσματικὴ. Μὲ τὸ πρόσχημα τῆς προστασίας τοῦ ποιμνίου του, κατηύθυνε ἀπὸ κοντὰ καὶ ἤλεγχε κάθε δραστηριότητα, ποὺ ἀφοροῦσε τὰ κοινὰ, θρησκευτικὴ ἢ κοσμικὴ.

Εἰδικώτερα οἱ ἐπὶ μέρους ἀρμοδιότητες, ποὺ παρέιχε στὸ Μητροπολίτη, τὸ δημόσιο ἐθιμοδίκαιο, ὅπως συνοψίστηκε στὸ γραπτὸ κανονισμὸ τῆς Κοινότητος τῆς Μαρώνειας, στὴ διοίκηση τῶν κοινοτικῶν πραγμάτων, μπορεῖ νὰ συνοψιστοῦν στὰ ἑξῆς:

1) Συγκαλοῦσε καὶ διέλυε τὴ Γενικὴ Συνέλευση τῶν Μαρωνιτῶν, τῆς ὁποίας πάντοτε προήδρευε.

2) Προήδρευε, ὡσάκις τῷ κρινε ἀναγκαῖο καὶ τῶν ἄλλων τριῶν ὀργάνων τῆς αὐτοδιοίκησης, τῆς Δημογεροντίας, τῆς Ἐφοροεπιτροπῆς καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς διοίκησης τῶν ἱερῶν ναῶν⁷³.

72. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Γαβριὴλ (1612-1691) σὲ μιά ὁμιλία του ἔλεγε ὅτι, «μέσα στὸ θερμὸ περιβάλλον τῆς Ἐκκλησίας, ζητοῦν ἄσυλο καὶ συγκεντρώνονται συντετριμμένοι, ὄχι μόνο ὁ ἀλαζόνας γιὰ τὴν ἐξουσία ἄρχοντας, ὁ ματαιόδοξος γιὰ τὴν περὶ τοῦ πλούσιου, ἀλλὰ καὶ ὁ περισπασμένος ἀπὸ τίς πολλὰς ἀνάγκες τοῦ φτωχοῦ καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ δοῦλος, χωρὶς νὰ φοβᾶται τὸν κύριό του, ἀκόμη οἱ τρυφερὲς γυναῖκες καὶ οἱ γέροι καὶ γενικά ἄνθρωποι ἀπὸ κάθε ἡλικία καὶ τάξη» βλ. Β. Λαοῦρδα, Γαβριὴλ Θεσσαλονίκης Ὁμιλίες, «Ἀθηνᾶ», τ. 57 (1953) 169-170.

73. Ἀρθρα 11 καὶ 16 τοῦ Κανονισμοῦ (Παράρτ. σ. 202, 203). Ὁμοίως κι' ὁ Μητροπολίτης Ξάνθης προήδρευε σχεδὸν ὅλων τῶν συνεδριάσεων τῆς Δημογεροντίας τῆς Κοινότητος Ξάνθης (βλ. Ἀθ. Γερομιχαλοῦ, ὁ.π., σ. 49 ἐπ.).

3) Προήδρευε τῶν τοπικῶν δικαστηρίων (ἐκκλησιαστικοῦ καὶ μικτοῦ), ποὺ ἦταν ἀρμόδια γιὰ τὴ λύση τῶν οἰκογενειακῶν, κληρονομικῶν καὶ περιουσιακῶν ἀκόμα διαφορῶν.

4) Ἐκπροσωποῦσε τὴν Κοινότητα στὶς σχέσεις της μὲ τὸ Πατριαρχεῖο, τὶς ἄλλες χριστιανικὲς Κοινότητες καὶ μὲ τὸν κατακτητὴ.

5) Σὲ περίπτωσι, ποὺ δὲν πραγματοποιοῦνταν Γεν. Συνέλευσις τῶν Μαρωνιτῶν ἀπὸ ἑκτακτὰ περιστατικά, ἢ τὴν ἀπροθυμία τῶν Μαρωνιτῶν, ἢ δὲν ἐπιτυγχάνονταν ἀπαρτία, γιὰ νὰ προβεῖ σὲ ἀρχαιρεσίες, εἶχε τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς «ὀφφικιακῶς» τῶν μελῶν τῆς Ἐφοροεπιτροπῆς «ἐκ τῶν μᾶλλον εὐυπόληπτων προσώπων»⁷⁴.

6) Ἐπαυε, ὅποιο μέλος, τῶν δυὸ Ἐφοροεπιτροπῶν θεωροῦσε, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς θητείας του, ὅτι δὲν ἦταν ἱκανὸ νὰ συνεχίσει τὰ καθήκοντά του. Τὸ ἴδιο μπορούσε νὰ γίνῃ καὶ γιὰ ὁλόκληρο διοικητικὸ συμβούλιο Σωματείου. Στὴ συνέχεια προέβαινε στὴν ἀντικατάστασι τοῦ μέλους, ἢ τοῦ συμβουλίου ποὺ ἔπαυε, ἂν εἶχαν διανύσει τὸ ἥμισυ τῆς θητείας τους, ἄλλως, ἂν αὐτὸ γινόταν προτοῦ περάσει ἓνα ἑξάμηνο ἀπ' τὴν ἐκλογὴ τους, συγκαλοῦσε ἑκτακτὴ Γεν. Συνέλευσις γιὰ νέες ἀρχαιρεσίες⁷⁵.

7) Εἶχε τὸ δικαίωμα τῆς ἐγκρίσεως, τῶν διδακτικῶν βιβλίων ποὺ ἔστελναν γιὰ τὶς Σχολὲς ἀπ' τὴν Κων/λη καὶ τοῦ ἐτήσιου ἀναλυτικοῦ προγράμματος αὐτῶν, ποὺ προφανῶς συντάσσονταν ἀπ' τὴν Ἐφοροεπιτροπὴ, σὲ συνεργασία μὲ τὸ διδακτικὸ προσωπικόν, στὴν ἀρχὴ τῆς κάθε σχολικῆς χρονιάς. Εἶχε τὴν εὐθύνῃ τῆς τήρησης τοῦ Κώδικα Προικοσυμφώνων, πωλητηρίων ἐγγράφων καὶ διαφόρων δωρεῶν τῆς Κοινότητος καὶ ἐπικύρωνε τὶς καταχωρούμενες σ' αὐτὸν πράξεις.

8) Γενικὰ ἦταν ἡ κεφαλὴ τῆς Κοινότητος μὲ ἀνώτατες ἐξουσίες παραχωρημένες ἀπ' τὸ λαὸ καὶ τοὺς δημογέροντες, ἀπὸ ἐμπιστοσύνη καὶ σεβασμὸ στὸ πρόσωπο καὶ τὴ θέσι τοῦ Μητροπολίτη. Καὶ

9) Ἐπέλεγε καὶ προέβαινε στὴν ἐπικύρωσι τῆς πρόσληψης τῶν ἱερέων καὶ ἱεροψαλτῶν τῶν ἱερῶν ναῶν.

β) Τῆς Δημογεροντίας

Τὴ Δημογεροντία ἀπαρτίζανε τέσσαρα «εὐυπόληπτα μέλη» ποὺ ἐκλεγόταν, γιὰ ἓνα χρόνον, ἀπ' τὴν ἐτήσια Γεν. Συνέλευσις τῶν κατοίκων καὶ εἶχαν ἡλικία ἄνω τῶν 40 ἐτῶν, μὲ πρόεδρο τὸ Μητροπολίτη Μαρωνείας⁷⁶. Ἀπὸ τότε ποὺ ἡ ἔδρα τοῦ Μητροπολίτη μεταφέρθηκε ἀπ' τὴ Μαρώνια στὴ Γκιουμουλτζίνα (Κομοτηνὴ), χρὴ πρόεδρου τῆς Δημογεροντίας ἔ-

74. Ἄρθρο 6 τοῦ Κανονισμοῦ (Παράρτ. σ. 201).

75. Ἄρθρο 10 τοῦ Κανονισμοῦ (Παράρτ. σ. 202).

76. Ἄρθρο 11 τοῦ Κανονισμοῦ (Παράρτ. σ. 202).

κανε ο Προεστός που εκλεγόταν κατ' εὐθείαν ἀπ' τῆ Γεν. Συνέλευση τῶν Μαρωνιτῶν⁷⁷. Μὲ τὴ μεταβίβαση τῆς προεδρίας στὸν προεστό, ἄρχισε κι' ἐδῶ, ὅπως καὶ στὴ Νότια Ἑλλάδα, ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ κλήρου, ἀπ' τὶς πολιτικὲς ὑποθέσεις τῆς αὐτοδιοίκησης⁷⁸.

Οἱ ἀρμοδιότητες τῆς Δημογεροντίας χωρίζονται σὲ διοικητικὲς καὶ δικαστικὲς⁷⁹.

Στὶς διοικητικὲς τῆς ἀρμοδιότητες ὑπαγόταν:

αα) Ὁ διορισμὸς τοῦ ὑπαλληλικοῦ προσωπικοῦ τῆς Κοινότητος, ἤτοι, τῶν, Γραμματέα, Ταμία, ἀγροφυλάκων, (δραγάτες), ὑγειονοφυλάκων⁸⁰, τῶν ταχυδρόμων, τῶν λεγομένων κ υ ρ α τ ζ ῖ δ ω ν, ποὺ γιὰ νὰ προσληφθοῦν κατέθεταν καὶ σχετικὴ ἐγγύηση⁸¹, τῶν παιδονόμων καὶ ἄλλων ὀργάνων τάξης, τοῦ πρωτόγερου ἢ ντεάλῃ καὶ τὴν παρακολούθηση τῆς ἐκτέλεσης τῶν καθηκόντων τους.

ββ) Ἡ ρύθμιση τῶν οἰκονομικῶν θεμάτων τῆς Κοινότητος. Κατανομή, ἀνάλογα μὲ τὰ ἀκαθάριστα ἐτήσια εἰσοδήματα καὶ τὰ μέλη τῆς κάθε οἰκογένειας, τοῦ ποσοῦ τῆς εἰσφορᾶς ποὺ ἦταν ὑποχρεωμένη νὰ συνεισφέρει, γιὰ τὴν πληρωμὴ τῶν τακτικῶν ἢ νομίμων φόρων (χουκουμί ἢ ρουσουμί σχεριζέ) καὶ τῶν πολιτικῶν ἢ αὐθαιρέτων (τεκαλιφι οὐρφιγέ)⁸². Ἐγκαιρὴ εἰσπραξὴ τῶν εἰσφορῶν αὐτῶν καὶ παράδοσή τους στὸν ἀρμόδιο Τοῦρκο φορολογικὸ ὑπάλληλο. Γι' αὐτὸν ποὺ δὲν κατέβαλε τὸ μερίδιό του, εὐθύνονταν νὰ τὸ πληρώσουν οἱ ἄλλοι, γιατί ἴσχυε τὸ σύστημα τῆς ἀλληλέγγυης φορολογικῆς εὐθύνῃς τῶν μελῶν τῆς Κοινότητος ἔναντι τοῦ κατακτητῆ. Ἐνεργοῦσε τακτικὲς καὶ ἑκτακτες ἐπιθεωρήσεις στὰ διαχειριστικὰ βιβλία τῶν Σωματείων⁸³.

77. Μ. Μελιρρύτου, ὁ.π., σ. 32.

78. Στὴν κωδικοποίηση τοῦ ἐθιμοδικαίου Θήρας Ἀνάφης (1797) περιλαμβάνεται διάταξη ποὺ ἀπαγορεύει στοὺς κληρικοὺς «νὰ ἀνακατάνωνται εἰς τὰς τοῦ Κοινῶς διαφοράς» (Ζέπου, τ. 8, 1931, σ. 512).

79. Ἄρθρο 12 τοῦ Κανονισμοῦ (Παράρτ. σ. 203).

80. Στὴν παλιὰ-χώρα, στὴν παραλία ἦταν «ἡ φυλακὴ ὑγειονομικὴ» ἀποτελούμενη ἀπὸ δύο ὑγειονοφύλακες, βιγλάτορες, ὅπως τοὺς ἔλεγαν, ποὺ προφανῶς ἀπαγόρευαν τὴν ἀποβίβαση ἀπ' τὰ καράβια ποὺ προσεγγίζανε στὸ λιμάνι, προτοῦ ὑποστοῦν ὑγειονομικὸ ἔλεγχο (Μ. Μελιρρύτου, ὁ.π., σ. 28).

81. Τακτικὴ ταχυδρομικὴ ἐπικοινωνία μὲ δικούς της ταχυδρόμους εἶχε ἡ Μαρώνεια καὶ μὲ τὴν Κωνσταντινούπολη (Μ. Μελιρρύτου, ὁ.π., σ. 29).

82. Hammer, Des Osmanischen Reichs Staatsverfassung und Staatsverwaltung, τ. 1, Wien 1815, σ. 180 ἐπ. καὶ 212 ἐπ. Στὰ Ἀβδηρα ἡ κατανομή τῶν φόρων γινόταν ἀνάλογα μὲ τὴ μιά ἀπ' τὶς τρεῖς σκάλες (κατηγορίες) ποὺ εἶχε καταταγεῖ σύμφωνα μὲ τὴν οἰκονομικὴ του ἀντοχή ὁ καθένας· βλ. Δ. Δανδαλίδη, Ἀβδηρα. Κοινωνικὴ Ὀργάνωση, «Θρακικὰ Χρονικά», τ. 26 (1967) 92.

83. Ἄρθρο 14 τοῦ Κανονισμοῦ (Παράρτ. σ. 203).

γγ) Ἡ ἐκτέλεση διάφορων κοινωφελῶν ἔργων τῆς Κοινότητος, ὅπως ὁδῶν, ἔργων ὑδρευσης, καθαριότητος, συντήρησης, ἐκμετάλλευσης κι' ἀξιοποίησης τῆς περιουσίας τῆς Κοινότητος κ.ἄ.⁸⁴ Τὰ περισσότερα ἀπ' τὰ ἔργα αὐτὰ ἐκτελοῦνταν μὲ τὸ σύστημα τῆς ἀγγαρείας⁸⁵.

δδ) Εἶχε τὸ δικαίωμα τῆς ἀντικατάστασης ἑνὸς μέλους, ἢ κι' ὁλόκληρου τοῦ συμβουλίου τῆς Ἐφοροεπιτροπῆς, ὅταν πείθονταν ὅτι, ἦταν ἀνίκανα νὰ φέρουν σὲ πέρας τὸ λειτούργημα ποὺ ἀνέλαβαν. Ἄν ὅμως τὰ μέλη αὐτὰ δὲν εἶχαν διανύσει τὸ ἥμισυ τοῦλάχιστο τῆς θητείας τους, συγκαλοῦσε ἑκτακτὴ Γεν. Συνέλευση τῶν κατοίκων, γιὰ τὴν ἐκλογὴ νέου συμβουλίου. Σὲ τούτῃ τὴν περίπτωση εἶχε τὰ αὐτὰ μὲ τὸν Μητροπολίτη δικαιώματα⁸⁶.

εε) Ἦταν ὑπεύθυνα γιὰ τὴ δημόσια τάξη καὶ ἀσφάλεια⁸⁷. Μεταχειριζόταν δὲ μέσα ἀναγκαστικῆς ἐκτέλεσης τῶν ἀποφάσεών της, ποὺ γνωστοποιοῦσε μὲ τὸ ντελάλη. Ἐκτελεστικὸ ὄργανο τῆς Δημογεροντίας ἦταν ὁ προεδρεύων προεστὸς ὁ λεγόμενος Μουχτάρης. Ἐδίδε ἄμεσες λύσεις κι' ἔπαιρνε ἀποφάσεις γιὰ ἐπείγουσες περιπτώσεις, ποὺ δὲν ἐπιδέχονταν ἀναβολή. Ἐκ τῶν ὑστέρων δὲ ἐπικυρώνονταν οἱ πρωτοβουλίες του αὐτὸς ἀπ' τὴ Δημογεροντία. Ἐπικύρωνε καὶ τὸ γνήσιο τῆς ὑπογραφῆς τῶν ὀργάνων ποὺ ἐκδίδανε καὶ συμπράττανε στὰ δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα.

ςς) Ἡ Δημογεροντία παρακολουθοῦσε καὶ τοὺς ταχυδρόμους (Κυρατζίδες) τῆς Κοινότητος, ποὺ τοὺς διόριζε, ἀφοῦ καταβάνανε καὶ σχετικὴ ἐγγύηση σ' αὐτή. Ἐκτελοῦσαν δύο δρομολόγια τὸ μῆνα πρὸς τὴν Κων/λη, ἓνα φαίνεται, διὰ θαλάσσης, κι' ἓνα διὰ ξηρᾶς, κι' ἀπὸ ἓνα τὴν ἐβδομάδα πρὸς τὴ Γκιμουρτζίνα (Κομοτηνὴ) καὶ τὴ Γενιτζέ (Ίασμο). Στὴ Μαρώνηα ἡ μεταφορὰ τῆς ἀλληλογραφίας, τῶν ἐπιταγῶν καὶ τῶν δεμάτων, γινόταν ἀπὸ ἐμπιστοὺς συντοπίτες ταχυδρόμους, ποὺ εἶχαν ὑπαλληλικὴ ἐξάρτηση μὲ τὴν Κοινότητα, ἐναντι τῆς Δημογεροντίας ὑπόλογοι γιὰ τὴν ἀκριβὴ ἐκτέλεση τῶν δρομολογίων, τὴν ἐπίδοση τῶν ἐπιστολῶν στοὺς παραληπτες καὶ τὴν ἀσφαλὴ μεταφορὰ τῶν εἰδῶν καὶ χρημάτων⁸⁸. Οἱ Τοῦρκοι ταχυδρόμοι, ἔφιπποι (τατάρηδες), ποὺ ἀποτελοῦσαν ἰδιαίτερο τάγμα, μὲ εἰδικὴ ἐνδυμασία καὶ εἰδικὰ προνόμια, ἢ πεζοὶ (πεζοδρόμοι), μὲ τὴν πρόσθετη

84. Βλ. στὸ ὑπ' ἀριθ. 34 πρακτικὸ τῶν Ἐφόρων καὶ Δημογερόντων τῆς Μαρώνης τὰ κοινωφελῆ ἔργα τὰ ὁποῖα χρηματοδότησαν οἱ ἀδελφοὶ Χατζέα (Παράρτ. σ. 200).

85. Περισσότερα γιὰ τὴν ἀγγαρεία βλ. Θ. Θ ω μ ο π ο ὕ λ ο υ, Ὁ φόρος τῆς Ἀγγαρείας, Δ.Δ., τευχ. Ὀκτωβρ. 1979, σ. 2.

86. Ἄρθρο 10 τοῦ Κανονισμοῦ (Παράρτ. σ. 202).

87. Ἦταν γνωστὸ ὅτι στὴν ὑπαιθρο τῆς Θράκης δροῦσαν κατὰ καιροὺς ἄτακτες ὁρδὲς καὶ ληστὲς μὲ τὴν ἀνοχή ἢ ὄχι τῆς Τουρκικῆς Διοίκησης. Ἡ αὐτοδιοίκηση τοῦ κάθε χριστιανικοῦ χωριοῦ ὀργάνωνε ἐνοπλὴ αὐτοάμυνα καὶ ἀσφάλεια.

88. Μ. Μ ε λ ι ρ ρ ὕ τ ο υ, δ.π., σ. 29.

παχυλή άμοιβή (τὸ ποδοκόπι) ἀπ' τὶς κοινότητες⁸⁹, ἦταν ἄγνωστοι στὴν αὐτοδιοικούμενη Μαρώνια.

Ἡ Δημογεροντία, ἂν καὶ φέρεται ἀπ' τὸν Κανονισμό τῆς Κοινότητος, σὰν ἰσότιμο μὲ τὰ ἄλλα δυὸ ὄργανα τῆς αὐτοδιοίκησης, τὴν Ἐπιτροπὴ τῶν ἱερῶν ναῶν καὶ τὴν Ἐφορεία τῶν Σχολῶν⁹⁰, ὅμως ἔχει εὐρύτερες ἀρμοδιότητες, ποὺ γίνονται περισσότερο αἰσθητὲς μὲ τὴ δικαστικὴ τῆς δικαιοδοσία. Εἶναι τὸ τοπικὸ κυβερνεῖο ποὺ χειρίζεται ὑπεύθυνα ὅλα τὰ κοινὰ προβλήματα καὶ δίδει λόγο στὸ λαό, στὴν τακτικὴ Γεν. Συνέλευση, τὴν πρώτη Κυριακὴ τοῦ ἔτους.

Δικαστικὲς ἀρμοδιότητες τῆς Δημογεροντίας:

Οἱ ἀρμοδιότητες αὐτὲς τῆς Δημογεροντίας, ποὺ ἐκτελοῦσε χρέη πρωτοβάθμιου διαιτητικοῦ λαϊκοῦ δικαστηρίου⁹¹ καὶ δίκαιε, σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τοῦ τοπικοῦ ἐθιμοδικαίου καὶ τὴν περὶ δικαίου συνείδηση τοῦ λαοῦ, μπορεῖ νὰ χωριστοῦν σὲ δυὸ μεγάλες κατηγορίες:

Στὴ λύση τῶν ἀστικῶν καὶ ἐμπορικῶν διαφορῶν καὶ στὴ λύση τῶν μικρῶν ποινικῶν διαφορῶν.

Στὴν πρώτη κατηγορία ὑπαγόταν ἡ λύση ὅλων τῶν περιουσιακῶν διαφορῶν μεταξύ τῶν χριστιανῶν, ποὺ προκύπτανε ἀπὸ δωρεές, ἀγοραπωλησίες, κληρονομίες⁹², διανομές, ἀνταλλαγές ἀκινήτων, συνεταιρικὲς καλλιέργειες (σεμπριές), ἡ διανομὴ τοῦ νεροῦ γιὰ πότισμα, ἀποζημιώσεις χωραφιῶν γιὰ τὴ διάνοιξη ὁδῶν, ἡ διευθέτηση ὁρίων ἀκινήτων, ἡ βοσκὴ καὶ ἄλλες ἀστικὲς διαφορές. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ δικαστήριό αὐτὸ ἐπονομαζόταν «πολιτικὸ δικαστήριον»⁹³. Οἱ ἐμπορικὲς διαφορὲς ποὺ ἔλυνε, παρακολουθώντας καὶ ἐλέγχοντας τὴ λειτουργία τῶν καταστημάτων (παντοπωλείων, καφενειῶν, σαγματοποιεῶν, νερομύλων, ἐλαιοτριβεύων κ.ἄ.) καὶ τῶν δύο βδομαδιάτικων λαϊκῶν ἀγορῶν (παζαριῶν).

Τὸ ἕνα, ποὺ γινόταν μέχρι τὸ 1864 τὴν Κυριακὴ, κι' ἀπ' τὸ χρόνο αὐτὸ κι' ὕστερα, μὲ ἐνέργειες τοῦ τότε Μητροπολίτη Μαρωνείας μεταφέρθηκε στὸ Σάββατο καὶ τὸ ἄλλο, ποὺ γινόταν μεσοβδόμαδα τὴν Τετάρτη καὶ λεγόταν «μισὸ παζάρι»⁹⁴. Προφανῶς καὶ τῶν διαφορῶν ποὺ προκύπτανε στὸ λιμάνι καὶ στὸ ψάρεμα.

89. Μ. Κ. Κωνσταντίνου, Τὸ Ταχυδρομεῖον κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, Ἀθῆναι 1971, σ. 7, ἐκδ. ΕΛΤΑ.

90. Ἄρθρο 4 τοῦ Κανονισμοῦ (Παράρτ. σ. 201).

91. Περισσότερα γιὰ τὴ Διαιτησίαν βλ. Θ. Θωμοπούλου, Ἡ Διαιτησία στὴν Ἑλλάδα, Δ.Δ., τεύχ. Ἰαν. 1980, σ. 2 ἐπ. καὶ Μαρτ. 1980, σ. 3 ἐπ. (καὶ ἀνάτ.).

92. Οἱ περιουσιακὲς διαφορὲς ποὺ προκύπτανε ἀπὸ προίκες καὶ κληρονομίες συζύγων καὶ τέκνων ὑπαγόταν στὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαστηρίου.

93. Ἄρθρο 3 τοῦ Κανονισμοῦ.

94. Μ. Μελιρρόπου, ὁ.π., σ. 30.

Οἱ ποινικὲς διαφορὲς, κατὰ κανόνα, ὑπαγόταν στὴν ἀρμοδιότητα τῶν τουρκικῶν δικαστηρίων. Ὅμως γιὰ ν' ἀποφεύγουν οἱ Μαρωνῖτες, ὅσο μποροῦσαν πιὸ πολὺ τίς ἐπαφές μὲ τοὺς Τούρκους, εἶχαν ἀναγνωρίσει στὴ Δημογεροντία καὶ τὴν ἀρμοδιότητα ἐπίλυσης καὶ τῶν διαφορῶν ποὺ προκύπτανε ἀπὸ μικρὲς ποινικὲς κολάσιμες πράξεις. Ἄλλωστε κατὰ γενικὸ ἔθιμο, οἱ χριστιανοὶ ἀποφεύγανε συστηματικὰ τὴν προσφυγὴ, γιὰ τὴ λύση τῶν διαφορῶν τους, στὰ τουρκικὰ δικαστήρια⁹⁵.

Οἱ κυρώσεις, στὶς ποινικὲς ὑποθέσεις ποὺ ἐπέλυε, ἦταν κυρίως, οἰκονομικὲς. Καθόριζε τὸ ὕψος τοῦ προστίμου, ποὺ κατέβανε ὁ δράστης στὸν παθόντα, ἢ εἰσπραξὴ τοῦ ὁποίου ἀφαιροῦσε ἀπ' αὐτὸν κάθε δικαίωμα ἐκδίκησης, ἢ προσφυγῆς στὴν τουρκικὴ δικαιοσύνη. Στὴν ποινικὴ δικαιοδοσία τοῦ λαϊκοῦ αὐτοῦ δικαστηρίου, ἦταν καὶ ἡ κήρυξη τῶν καταχραστῶν τῶν «κοινοτικῶν προσόδων»⁹⁶.

Μέλη τῆς Δημογεροντίας συμμετεῖχαν καὶ στὸ Μικτὸ Ἐκκλησιαστικὸ Δικαστήριον, ποὺ δίκαιε, σὰν δευτεροβάθμιον δικαστήριον, τίς προσφυγὰς κατὰ ἀποφάσεων τοῦ πρωτοβαθμίου Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαστηρίου καὶ σὰν πρωτοβάθμιον, ὑποθέσεις μεγαλύτερης σπουδαιότητος οἰκογενειακῆς, (προικῶν, λύσεις γάμων καὶ μνηστειῶν⁹⁷, κληρονομίες, διατροφὲς κλπ.) καὶ γενικώτερου ἐνδιαφέροντος (διευθέτηση ὁρίων κοινοτικῶν ὁδῶν, σὲ πολλὰς συνεχόμενες ἰδιοκτησίες, διανομὴ τῶν νερῶν στὸ πότισμα τῶν χωραφῶν τὸ καλοκαίρι, μὲ τὴ σειρὰ ποὺ καθόριζε τὸ τοπικὸ ἐθιμικὸ δίκαιο, καθορισμὸς ἐκτάκτων εἰσφορῶν γι' ἀντιμετώπιση ἀπροβλέπτων κοινοτικῶν δαπανῶν, κ.ἄ.), ποὺ ἐπιβάνονταν ἢ ἄμεση καὶ ὀριστικὴ διευθέτησή τους γιὰ τὴν κοινωνικὴ γαλήνη καὶ ἀτάραχην συμβίωσιν τῶν κατοίκων τῆς κοινότητος⁹⁸.

95. Ἐναντίον αὐτῶν ποὺ καταφεύγανε σὲ Τουρκικά, «ἐξωτερικά» ὅπως τᾶλεγαν δικαστήρια, οἱ Μητροπολίτες, μὲ τὴν προτροπὴ τοῦ Πατριαρχείου, λάβαιναν δραστηκὰ μέτρα. Ἀπειλῶντας, μὲ τὴν ἐπιβολὴ τῶν ποινῶν «ἀφορισμοῦ» καὶ «ἐξωκκλησιασμοῦ», βαρύντατες γιὰ τὸ θρησκόληπτο χριστιανὸν ραγιά, ἀπαγόρευαν στοὺς χριστινοὺς νὰ καταφεύγουν γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν διαφορῶν τους στὰ «ἐξωτερικὰ κριτήρια» (βλ. Ν. Παναγιώτου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου, τευχ. Β', σ. 112).

96. Ἄρθρο 3 τοῦ Κανονισμοῦ (Παράρτ. σ. 201).

97. Ἡ μνηστεία συνάπτονταν μὲ ἱερολογία, ὅπως καὶ ὁ γάμος, γι' αὐτὸ καὶ ἡ λύση τῆς ἀκολουθοῦσε τὴν ἴδια διαδικασίαν λύσης καὶ τοῦ γάμου.

98. Ὅμοιες ἀρμοδιότητες βλέπουμε νὰ ἔχει τὴν ἴδια ἐποχὴ ἡ Δημογεροντία καὶ ἄλλων ἐλληνικῶν κοινοτήτων τῆς Θράκης. Λ.χ. στὰ Ἀβδηρα (Μπουλούστρα): βλ. Δ. Δανδαλίδου, Ἀβδηρα, Κοινωνικὴ Ὀργάνωση, «Θρακικὰ Χρονικά», τ. 26(1967) 91, 92.

γ) Τῆς Ἐφορείας τῶν Σχολῶν

Ἀπ' τὶς ὠραιότερες σελίδες τῆς Μαρωνίτικης αὐτοδιοίκησης, ἦταν ἡ ὀργάνωση, διοίκηση καὶ λειτουργία τῶν σχολείων στοιχειώδους καὶ μέσης Ἐκπαίδευσης, γιὰ «κοινὰ» καὶ «ἐλληνικὰ» γράμματα ὅπως τὰ ὀνόμαζαν.

Οἱ σχολές αὐτὲς διευθύνονταν ἀπὸ φιλομούσου ἐφορίας τῆς λεγομένης ἀδελφότητος⁹⁹, ποὺ ἀνέπτυξε ἰδιαίτερη δραστηριότητα μετὰ τὸ 1863, προφανῶς ὕστερα ἀπ' τὴν οὐσιαστικὴ καὶ συνεχῆ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση καὶ ἠθικὴ συμπαράσταση τῶν εὐκατάστατων ξενιτεμένων Μαρωνιτῶν. Τελευταία παρόμοια γενναιόδωρη προσφορὰ εἶναι τῶν μεγαλεμπόρων τῆς Πόλης Ἀδελφῶν Π. Χατζέα, ποὺ διαθέσανε τὸ 1905 ἀπάνω ἀπὸ 1000 λίρες ὀθωμανικῆς, κεφάλαιο ἄρκετὰ σοβαρὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, γιὰ τὴν ἀνέγερση τοῦ καινούργιου λιθόκτιστου σχολείου, ποὺ κῆρε τὴν ἐπωνυμία «Χατζεῖος Σχολή», κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν δωρητῶν, βρίσκεται σὲ ἄριστη κατάσταση, κι' ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερα νὰ στεγάζει τὸ Δημοτικὸ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ¹⁰⁰.

Προτοῦ ἀνεγερθεῖ ἡ «Χατζεῖος Σχολή», οἱ σχολές στεγαζόταν σὲ διόροφη οἰκοδομή, Ν.Δ. τῆς πλατείας τοῦ Χωριοῦ, ποὺ σώζεται ἀκόμα σήμερα καὶ εἶχε ἀνοικοδομηθεῖ τὸ 1865. Στὸ πρῶτο πάτωμα τῆς οἰκοδομῆς αὐτῆς στεγαζόταν τὸ Δημοτικὸ καὶ στὸ δεύτερο τὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο. Στὸ Δημοτικὸ λειτουργοῦσαν καὶ τμήματα «ἀλληλοδιδασκτικῆς», γεγονὸς ποὺ φανερῶνει τὸ βαθμὸ τῆς ὑψηλῆς ἐκπαίδευσης ποὺ παρέχονταν.

Ἡ Ἐφορεία φρόντιζε στὴν ἀρχὴ τοῦ κάθε σχολικοῦ χρόνου (1 Σεπτέμβρη) νὰ βρεῖ τοὺς δάσκαλους. Ἡ κύρια ἀγορὰ ἐργασίας τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ ἦταν ἡ Κων/λη. Ἡ πρόσληψή τους γινόταν ἀπ' τὸν ἐκπρόσωπο τῆς Μαρωνίτικης Κοινότητος, ὕστερα ἀπὸ ἐγγραφες καὶ προφορικὲς συστάσεις τῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν, τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων, ποὺ τυχόν εἶχαν προσφέρει τὶς ὑπηρεσίες τους, τὰ προηγούμενα χρόνια.

Εἶναι ἄξιο ἰδιαίτερης ἐξαρσης, σὰν δείγμα ἀνεβασμένης κοινωνικῆς στάθμης, τὸ γεγονὸς τῆς διατήρησης στὴ Μαρώνια, ἐκτὸς ἀπ' τὸ «ἀρρενωγωγεῖον» καὶ «παρθεναγωγεῖον»¹⁰¹.

99. Μ. Μελιρρύτου, ὁ.π., σ. 29.

100. Βλ. στὸ Παράρτημα (σ. 198 καὶ 200) σχετικὲς μετὰ τὴν δωρεὰ αὐτὴ ἐπιστολές, τῶν Ἀφῶν Π. Χατζέα στὰ μέλη τῆς Μαρωνίτικης Κοινότητος ἀπὸ 11-3-1905 καὶ τὴν ὁμοία τοῦ Μητροπολίτη Νικολάου πρὸς τοὺς Ἐφοροεπιτρόπους καὶ Δημογέροντες ἀπὸ 21-3-1905 καὶ τὸ σχετικὸ πρακτικὸ τοῦ Κοινοτικοῦ Συμβουλίου μετὰ τὸ ὁποῖο «ἀνακηρύσσονται οἱ μεγάλθυμοι καὶ φιλογενέστεροι ΑΔΕΛΦΟΙ ΧΑΤΖΕΑ ΜΕΓΑΛΟΙ ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΗΜΩΝ ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ».

101. Βλ. Μ. Μελιρρύτου, ὁ.π., σ. 29 καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 34 τῆς 24-3-1905 πρακτικὸ τῶν Ἐφοροδημογερόντων (Παράρτ. σ. 200).

Ἡ Ἐφορεία τῶν Σχολῶν, φρόντιζε γιὰ τὴν ἀρχικὴ πρόσληψη, ἢ ἀνανέωση τῆς σύμβασης ἐργασίας τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ. Συμφωνοῦσε τὸν ἐτήσιο μισθὸ τοῦ καθενός, ἀνάλογα μὲ τὰ τυπικὰ προσόντα καὶ τὴν προϋπηρεσία του καὶ ὑπόγραφε τὸ σχετικὸ συμφωνητικὸ, γιὰ ἓνα χρόνο. Ἄν ὁ δάσκαλος ἦταν καλὸς κι' ἀποδοτικὸς, κι' ἔμεινε εὐχαριστημένη ἀπ' τὴν ἐργασία του ἡ Σχολικὴ Ἐφορεία, ἀνανέωνε τὴ σύμβαση καὶ τὸν ἐπόμενο χρόνο. Οἱ δυὸ αὐτὲς σχολές, ἀρρένων καὶ θηλέων, μὲ Δημοτικὸ καὶ Ἑλληνικὸ ἢ κάθε μιά, ἔφτασαν νάχουν διδακτικὸ προσωπικὸ στὰ 1900 ἀπὸ 12 δασκάλους καὶ καθηγητές, ὅπως ὁμολογοῦν οἱ γέροντες στὴ Μαρώνεια σήμερα.

Ἡ Ἐφορεία τῶν Σχολῶν φρόντιζε ἐπίσης: Γιὰ τὴν προμήθεια τῶν κατάλληλων καὶ ἀναγκαίων διδακτικῶν βιβλίων, «ἐξ ὧν πολλὰ διανέμονται δωρεάν τοῖς ἀπόροις τῶν μαθητῶν»¹⁰². Ἄν ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι, τοὺς μισθοὺς τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ κατέβανε ἡ Κοινότητα, χωρὶς νὰ κάνει ταυτόχρονα τὴν κατανομὴ τῶν οἰκονομικῶν αὐτῶν βαρῶν, στὶς οἰκογένειες τῶν μαθητῶν, μπορούμε νὰ ποῦμε πῶς, στὴ Μαρώνεια, εἴχαμε τότε καὶ μιὰ μορφὴ δ ω ρ ε ἄ ν π α ι δ ε ῖ α ς.

Στὴν ἀρχὴ κάθε σχολικοῦ ἔτους, σὲ συνεννόηση, μὲ τὸ διδακτικὸ προσωπικὸ, κατάρτιζε, τὸ ἐτήσιο ἀναλυτικὸ πρόγραμμα μαθημάτων τῆς καθεμιᾶς σχολῆς καὶ τὸν πίνακα τῶν ἀναγκαίων διδακτικῶν βιβλίων. Αὐτὲς οἱ δυὸ ἐγγραφες εἰσηγήσεις της, γιὰ νὰ τῶν ἐφαρμογῆς, ἔπρεπε πρῶτα νὰ ἐγκριθοῦν ἀπ' τὴν ἱερὴ Μητρόπολη Μαρωνείας¹⁰³.

Ἡ Ἐφορεία τῶν Σχολῶν ἀπαρτιζόταν «ἐξ εὐύπολῃτων καὶ κατὰ τὸ δυνατόν ἐγγραμμάτων μελῶν»¹⁰⁴, ἐξ τῶν ἀριθμὸ πού ἐκλεγόταν στὴν ἐτήσια τακτικὴ Γεν. Συνέλευση τῶν Μαρωνιτῶν καὶ τῆς ὁποίας προήδρευε ὁ Μητροπολίτης.

Οἱ ἀρμοδιότητες καὶ τὰ καθήκοντα τῆς Ἐφοροεπιτροπῆς ὀρίζονταν στὰ ἄρθρα 17-20 τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Κοινότητος¹⁰⁵, πού ἀσφαλῶς ἦταν ἡ ἐγγραφὴ κωδικοποίηση τῶν ἐθιμικῶν κανόνων, λειτουργίας της ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς σύστασης τῶν σχολῶν τῆς Μαρωνείας.

Σύμφωνα μὲ τίς διατάξεις τῶν ἄρθρων αὐτῶν, ἡ Ἐφοροεπιτροπὴ «φροντίζει περὶ παντὸς ἀφορῶντος τὰ συμφέροντα, τὴν κατάστασιν καὶ προαγωγὴν τῶν σχολῶν τῆς Κοινότητος. Συνέρχεται μὲν κατὰ δεκαπενθήμερον εἰς τακτικὴν συνεδρίασιν, ἐκτάκτως δὲ ὡςάκις σπουδαία ἀνάγκη ἀπαιτήσῃ

102. Μ. Μελιρρύτου, δ.π., σ. 29.

103. Ἄρθρο 2 τοῦ Κανονισμοῦ (Παράρτ. σ. 201).

104. Ἄρθρο 15 τοῦ Κανονισμοῦ (Παράρτ. σ. 203).

105. Ἄρθρα 17-20 τοῦ Κανονισμοῦ (Παράρτ. σ. 203).

τοῦτο» (ἄρθρ. 17). «Τὰ μέλη τῆς Ἐφορείας ὀφείλουσι νά ἐπισκέπτονται τὰ σχολεῖα τοῦλάχιστον ἀπαξ τῆς ἐβδομάδος ἵνα ὦσιν ἐνήμερα τῆς διδασκαλίας καί τῆς ἐν γένει λειτουργίας αὐτῶν» (ἄρθ. 18). «Ἡ ἐφορεία ὀφείλει τήν ἀμέσως μετά τὸ πέρας τῶν ἐξετάσεων ἐβδομάδα, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ προϋπολογισμοῦ, νά κλείη συμφωνίαν μετά τῶν ἤδη ὑπαρχόντων διδασκάλων, ἢ νά ἀποφασίσῃ περὶ τῆς ἀντικαταστάσεως αὐτῶν φροντίζουσα πάντοτε ἵνα ἐκλέγῃ διδασκάλους ἱκανωτέρους καί ἠθικωτέρους ἐπὶ τῆς ὑποψηφιότητος τῶν ὁποίων νά ὑπάρχῃ καί ἡ τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως ἔγκρισις, ἥτις μετά τὸν διορισμὸν ἐφοδιάζει αὐτοὺς καί διὰ τῶν σχετικῶν ἐνδεικτικῶν» (ἄρθ. 19). «Ἡ ἐφορεία ἐπιθεωρεῖ τὸ τῶν σχολῶν ἀναλυτικὸν πρόγραμμα καί τὰ διδασκτικὰ βιβλία καί ὑποβάλλει τὰ πορίσματά της εἰς τὴν κρίσιν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως» (ἄρθ. 20).

Τὰ γενικώτερα καὶ πολὺ σοβαρά προβλήματα τῶν σχολῶν, οἱ ἐφοροεπιτροποὶ, τὰ ἀντιμετωπίζανε σὲ κοινὴ συνεδρίαση μὲ τὴ Δημογεροντίαν, ὅπως λ.χ. στὸ πρακτικὸ ἀριθ. 34 τῆς 24 Μαρτίου 1905 κοινὸ τῶν δυὸ αὐτῶν ὀργάνων, γίνεται ἀποδοχὴ τῶν δωρεῶν γιὰ τίς σχολές τῶν Ἀδελφῶν Π. Χατζέα καὶ κηρύσσονται μεγάλοι εὐεργέτες τῆς Κοινότητος τῆς Μαρώνας¹⁰⁶.

Τὰ οἰκονομικὰ τῆς Ἐφοροεπιτροπῆς ἤλεγχε μιὰ τριμελὴς ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπὴ, ποὺ ἐκλεγόταν ἀπ' τὴ Γεν. Συνέλευση τῶν Μαρωνιτῶν. Τῇ σχετικῇ ἐκθεσὶ τῆς ἡ Ἐπιτροπὴ αὐτὴ διάβαζε στὴ Γεν. Συνέλευση, μετὰ τὸν ἀπολογισμὸ ποὺ ἔκανε ἡ Ἐφοροεπιτροπὴ στὸ τέλος τῆς θητείας τῆς¹⁰⁷.

δ) Τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἱερῶν Ναῶν

Ἡ Μαρώνια, ποὺ οἱ κάτοικοί της ἦσαν ὅλοι χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι, Ἕλληνες τὸ γένος, εἶχαν μέσα στὴν κωμόπολιν τοὺς δυὸ Ἐκκλησίες, ποὺ σώζονται ἀκόμα, σὲ καλὴ κατάστασι. Τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, Β.Α. τῆς κεντρικῆς πλατείας καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, Ν.Α. τῆς αὐτῆς πλατείας, ποὺ κατὰ τὴν παράδοσι χτίστηκαν τὸ 15ο καὶ 16ο αἶωνα ἀντίστοιχα.

Στὴν παραλία, στὴν Παληοχώρα χτίσανε τὸ ἐξωκκλήσι τοῦ Ἀγίου Χαραλάμπους, ποὺ ἔκαναν τὰ ἐγκαίνιά του τὸ 1866¹⁰⁸.

Ἀνάμεσα ἀπ' τοὺς δυὸ πρώτους ἱ. ναοὺς τῆς κωμόπολης καὶ σχεδὸν σὲ ἴση ἀπόστασι ἀπ' τὴν καθεμιὰ, ὑψώνεται τὸ κωδωνοστάσι, δωρεὰ κ' αὐτὸ ὁμογενῶν.

106. Βλ. Παράρτ. σ. 200.

107. Ἄρθρο 7 τοῦ Κανονισμοῦ (Παράρτ. σ. 202).

108. Μ. Μελιρρύτου, δ.π., σ. 28.

Τοὺς παραπάνω τρεῖς ἱ. ναοὺς, ποὺ σώζονται ἀκόμα σήμερα καὶ λειτουργοῦνται, διοικοῦσε ἡ «Ἐπιτροπὴ τῶν ἱερῶν ναῶν», τῆς ὁποίας προήδρευε ὁ Μητροπολίτης. ἡ ὁ νόμιμος ἀναπληρωτὴς του. Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ διαχειριζόταν τὴν κινητὴ καὶ ἀκίνητη περιουσία τῶν ναῶν τούτων, φρόντιζε γιὰ τὴ ἀξιοποίησίν της, διαχειριζόταν τὰ οἰκονομικά τους, διόριζε τοὺς ἱεροψάλτες καὶ τὸ ὑπηρετικὸ προσωπικὸ τῶν ναῶν καὶ τοῦ νεκροταφείου καὶ φρόντιζε γιὰ τὴν ἐπίπλωση, τὴν καθαριότητα καὶ τὴν εὐπρέπεια τῶν ναῶν τούτων, καθὼς καὶ γιὰ τὸν ἀνεφοδιασμό τους μὲ τὸ ἀπαραίτητο κερί.

Ἀπ' τὸν ἑλλειπῆ κανονισμό τῆς Κοινότητος ποὺ βρέθηκε προκύπτει ἔμμεσα μὲν, ἀλλὰ σαφέστατα ὅτι, καὶ τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν ἱερῶν ναῶν, ἐκλέγονταν ἀπ' τὴ Γεν. Συνέλευση τῶν κατοίκων. Ἦταν λαοπρόβλητα καὶ δὲν διοριζόταν ἀπ' τὸ Μητροπολίτη, ὅπως γίνεται σήμερα μὲ τὰ Ἐκκλησιαστικὰ Συμβούλια¹⁰⁹, ποὺ τὰ διορίζει μὲ πράξη του ὁ ἀρμόδιος Μητροπολίτης. Ταμίας τῆς Ἐπιτροπῆς αὐτῆς τῶν ἱ. ναῶν, ἦταν ὁ Ταμίας τῆς Ἐφορείας τῶν σχολῶν¹¹⁰. Ἐπίσης εἶχαν τὰ δυὸ αὐτὰ Συμβούλια σχολῶν καὶ ἱ. ναῶν καὶ κοινὸ Γραμματεῖα, τοῦ ἐνιαίου αὐτοῦ Ταμεῖου¹¹¹.

Τὸ κοινὸ αὐτὸ Ταμεῖο συνέχιζε, μὲ μεγάλη ἐπιτυχία, μιὰ πανάρχαια τοπικὴ παράδοση. Μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ χρήματα γιὰ τὴν ἀγορὰ κερικοῦ, τύπωναν ἓνα εἰδικὸ χαρτονόμισμα, ποὺ τὸ ὀνόμαζαν «δικαίωμα κερικοῦ», σὰν τὰ σημερινὰ γραμματόσημα, ὁρισμένου ἀριθμοῦ παράδων τὸ καθένα. Ἡ κάθε οἰκογένεια ὑποχρεωνόταν νὰ πάρει ἀριθμὸ ἀπ' αὐτὰ τὰ χαρτονόμισματα, συνολικῆς ἀξίας ποὺ καθόριζε ἡ Κοινότητα, ἀνάλογα μὲ τὰ ἐτήσια εἰσοδήματά της¹¹². Σιγὰ-σιγὰ τὸ χαρτονόμισμα αὐτὸ ἔφτασε νὰ κυκλοφορεῖ, σ' ὅλα τὰ γύρω χωριά, μέχρι τὴ Γκιουμουλτζίνα, κι' ἀνάμεσα στοὺς Τούρκους ἀκόμα. Ὁμοιο χαρτονόμισμα βρέθηκε νὰ κυκλοφορεῖ τὴν ἴδια περίοδο στὴ Σαμοθράκη, τὴν Αἶνο¹¹³ καὶ στίς Μέτρες Ἀ. Θράκης¹¹⁴.

109. Ἄρθρο 9 τοῦ Κανονισμοῦ (Παράρτ. σ. 202).

110. Α.Ν. 2200/40, Ν.Δ. 126/69, Ν. 590/77.

111. Ἄρθρο 22 τοῦ Κανονισμοῦ, ὅπου ἀναγράφεται: «Ὁ Ταμίας τῆς Ἐφορείας εἶναι ταμίας τῶν ἱ. ναῶν» (Παράρτ. σ. 204).

112. Ὅπως μοῦ τὰ εἶπαν πολλοὶ ἡλικιωμένοι Μαρωνῖτες, κατὰ τίς ἐπισκέψεις μου στὴν κωμόπολιν τοὺς τὸ καλοκαίρι τοῦ 1978 καὶ κυρίως οἱ Λουκάς Ἀρσενίου τοῦ Ἑμμανουὴλ ἐτῶν 73 καὶ Εὐθύμιος Μαυρουδῆς τοῦ Ἰωάννου ἐτῶν 78, γεωργοκτηνοτρόφος καὶ ὁ σχολιατρός τῆς Μαρώνιας Χαρίσης Χαρίσης, ἐτῶν 60.

113. Ἐνα τέτοιο χαρτονόμισμα τῆς Αἶνου τῶν 10 παράδων φυλάσσεται σήμερα στὸ ἐκκλησιαστικὸ μουσεῖο τῆς Μητρόπολης Ἀλεξανδρουπόλεως.

114. Ἀ. Παπαθανασίου, Ἡ Ζωὴ μας στὴν Ἀν. Θράκη κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια, «Θρακικὰ Χρονικά», τ. 11(1963) 145.

ε) Τῆς Γενικῆς Συνέλευσης

Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις ἀπαρτιζόταν ἀπ' ὅλους τοὺς ἄρρενες Μαρωνίτες ποὺ εἶχαν συμπληρωμένο τὸ 25ο ἔτος τῆς ἡλικίας τους καὶ δὲν ἐμποδίζονται ἀπὸ κανένα ἀπ' τὰ κωλύματα τοῦ ἄρθρου 3 τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Κοινότητος, ποὺ προαναφέρθηκαν¹¹⁵. Μαρωνίτες μὲ δικαίωμα συμμετοχῆς στὴ Γενικὴ Συνέλευσις θεωροῦνταν καὶ οἱ ξένοι ποὺ εἶχαν συμπληρώσει τριετὴ παραμονή στὴ Μαρώνεια¹¹⁶.

Ἦταν τὸ κυρίαρχο ὄργανο τῆς Κοινότητος, ποὺ συγκέντρωνε στὰ χέρια του τὴν ὑπέρτατη ἐξουσία. Οἱ ἀρμοδιότητές της μπορεῖ νὰ συνοψιστοῦν στὰ ἑξῆς:

1) Ἡ τακτικὴ ἐτήσια Γεν. Συνέλευσις, ποὺ συνέρχονταν τὴν πρώτη βδομάδα τοῦ νέου χρόνου, ἄκουγε τὰ πεπραγμένα τῆς Δημογεροντίας καὶ τῆς Ἐφοροεπιτροπῆς καὶ τὴν ἐκθεση τῆς τριμελοῦς ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴ διαχείριση τῶν οἰκονομικῶν τοῦ προηγούμενου οἴκου. ἔτους καὶ ἀπάλλασσε, ἢ καταλόγιζε, ἀνάλογα, τὴν ἀπερχόμενη διοίκηση τοῦ κάθε σωματείου.

2) Ἀκολουθῶς, σὲ μυστικὴ καθολικὴ ψηφοφορία, ἐξέλεγε τὴ Δημογεροντία, τὴν Ἐφοροεπιτροπὴ καὶ τὴν Ἐπιτροπὴ τῶν ἱερῶν Ναῶν, γιὰ ἓνα χρόνο.

3) Σὲ ἑκτακτὴ Γεν. Συνέλευσις, ἐξέλεγε νέα μέλη τοῦ σωματείου, ποὺ παύονταν, ἢ παραιτοῦνταν, προτοῦ διανύσουν τὸ μισὸ τοῦλάχιστον τῆς θητείας τους, δηλαδὴ τὸ πρῶτο ἐξάμηνο αὐτῆς.

4) Διόριζε κάθε χρόνο μιὰ τριμελῆ ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπὴ ποὺ ἤλεγχε τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ προγενέστερου χρόνου. Καὶ

5) Ὅπως καὶ οἱ Γενικὲς Συνελεύσεις καὶ τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων τῆς Τουρκοκρατίας, ἔτσι καὶ ἡ Γεν. Συνέλευσις τῶν Μαρωνιτῶν, ἦταν καὶ τὸ δευτεροβάθμιο διαιτητικὸ δικαστήριον, στὸ ὁποῖο ἐφεσιβάλλονταν οἱ δικαστικὲς ἀποφάσεις τῆς Δημογεροντίας καὶ τοῦ Μικτοῦ Δικαστηρίου, ἀπ' αὐτοὺς ποὺ νόμιζαν πὼς ἀδικήθηκαν ἀπ' τὶς πρωτοβάθμιες αὐτὲς ἀποφάσεις.

Ὁ θεσμὸς τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης στὴ Μαρώνεια παρ' ὅλες τὶς δυσχέρειες ποὺ ἀντιμετώπισε, ἀπὸ προσωπικὲς ἀδυναμίες τῶν ἐκάστοτε ὀργάνων της, τὸ στενὸ ἐναγκαλισμὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὶς παντοειδεῖς πιέσεις τοῦ κατακτητῆ, λειτουργοῦσε ἱκανοποιητικά, γιατί στηριζόταν στὴ μακρὰ παράδοση τοῦ θεσμοῦ καὶ τὶς δημοκρατικὲς ἀντιλήψεις τοῦ λαοῦ.

Ἡ συνείδησις τῆς ταύτισης τοῦ κοινοῦ μὲ τὸ ἀτομικὸ συμφέρον, ποὺ

115. Βλ. Παράρτ. σ. 201.

116. Παρόμοια διάταξη, γιὰ τὸν ἀποκλεισμὸ τῶν ξένων ἀπ' τὴν «Συνέλευσις τοῦ Κοινοῦ», ὅπως ἔλεγαν τὴ Γενικὴ Διεύθυνσις στὰ Ἀθήνα, βρίσκουμε καὶ στὸν Κανονισμὸ τῆς Κοινότητος αὐτῆς (Δ. Δ α ν δ α λ ι δ η, Ἀθήνα. Κοινωνικὴ Ὁργάνωσις, δ.π., σ. 91).

ἐνισχύονταν ἀπ' τὸ σύστημα τῆς ἀλληλέγγυης φορολογικῆς εὐθύνης τῶν μελῶν τῆς Κοινότητος, ἀποτελοῦσε τὸ γνῶμονα τῆς ἀτομικῆς καὶ ὁμαδικῆς συμπεριφορᾶς¹¹⁷.

Ὅλες οἱ ἐξουσίες πῆγαζαν ἀπ' τὴν ὁμοιογενῆ καὶ μὲ σύμπνοια συναδελφωμένη ὁμάδα τοῦ λαοῦ τῆς κωμόπολης. Οἱ ἐκπρόσωποι στὴν αὐτοδιοίκηση τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ποὺ ἐκλεγόταν γιὰ τὰ διάφορα ὄργανα, ἐνεργοῦσαν μὲ βάση τὴν καλὴ πίστη καὶ τὸ κοινὸ συμφέρον καὶ πάντοτε σύμφωνα μὲ τὰ τοπικὰ ἔθιμα καὶ τὶς συνήθειες τῶν Μαρωνιτῶν, ποὺ εἶχαν καταστεῖ ὁ Κώδικας τῶν ἁγραφῶν διοικητικῶν διατάξεων. Αὐτὲς ἀπαρτίσανε καὶ τὴ βάση τοῦ γραπτοῦ Κοινοτικοῦ Κώδικα τοῦ 1900, τοῦ ὁποῖου τὸ κείμενο δημοσιεύουμε πῶς κάτω, στὸ Παράρτημα. Οἱ παρεχόμενες ὑπηρεσίες ἀπ' τὰ ὄργανα αὐτὰ ἦταν μιὰ τιμητικὴ ἀπασχόληση χωρὶς καμιά ἀξίωση γιὰ ἀποζημίωση.

Εὐθύνονταν γιὰ τὴν καλὴ διαχείριση τῶν κοινῶν, ἀπέναντι στὸ λαό, στὸν ὁποῖο δίνανε καὶ λόγο, ἀπαλλάσσονταν δὲ μόνο διὰ, αὐτὸς ὁ λαὸς στὴ Γεν. Συνέλευση τὸν ἔγκρινε, χωρὶς ἐπιφυλάξεις, τὰ πεπραγμένα τους. Ὁ ἔλεγχος τοῦ λαοῦ ἦταν συνεχῆς καὶ ἀπὸ πολὺ κοντὰ. Μόλις ὀρισμένοι πείθονταν ὅτι, μερικὰ μέλη τῶν συμβουλίων, ἔδειχναν ἀδυναμία, ἢ ἀνικανότητα στὴν πιστὴ ἐκπλήρωση τῶν καθηκόντων τους ζητοῦσαν ἀπ' τὸ Μητροπολίτη, ἢ τὴ Δημογεροντία νὰ τοὺς πάψει καὶ τὴν ἀντικατάστασέ τους. Ἦθελαν τοὺς ἐκπροσώπους τους «εὐνυπόληπτα πρόσωπα». Στὶς ἀδικεῖς ἐπιθέσεις συκοφαντῶν ἢ τοῦ κατακτητῆ, ὁ λαὸς ἔπαιρνε ἀλληλέγγυα θέση, γιὰ νὰ τοὺς προστατέψει.

Οἱ παραδόσεις, οἱ εἰδικὲς κοινωνικὲς συνθήκες καὶ κυρίως ἡ βελτίωση τῆς οἰκονομικῆς θέσης τῶν Μαρωνιτῶν, ἀπ' τὸ 17ο αἰῶνα καὶ ὠθεῖ, εἶχε σὰν ἐπακόλουθο τὴ βελτίωση καὶ τόνωση τῆς θέσης τῶν λαϊκῶν ἐκπροσώπων, ἀπὸ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀποψη. Οἱ κοινωνικοὶ καὶ οἰκονομικοὶ αὐτοὶ λόγοι, ἐπιτρέψανε στοὺς Μαρωνῖτες ν' ἀναπτύξουν μιὰ αὐτοτελὴ κοινωτικὴ ζωὴ, ποὺ ἀποτελεῖ φαινόμενο εἰδικῆς προσοχῆς τῶν μελετητῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθιμικοῦ δικαίου στὴ Θράκη.

Εἶμαι ἀπόλυτα βέβαιος, πῶς τὰ Σπουδαστήρια τῆς Ἱστορίας τοῦ Δικαίου καὶ τῆς Κοινωνιολογίας τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ «Δημοκρίτειου» Πανεπιστημίου Θράκης, μ' ἐπικεφαλῆς τοὺς ἀκούραστους ἐρευνητὲς κ.κ. Μενέλαο Τουρτόγλου καὶ Διονύσιο Μαυρόγιαννη, Καθηγητὲς τῶν ἀντίστοιχων ἐδρῶν αὐτοῦ, θὰ στρέψουν τὴν προσοχὴ τους, στὸν περιφρονημένο μέχρι σήμερα λαϊκὸ θησαυρὸ, τὸ ἁ γ ρ α φ ο λ α ῖ κ ὸ δ ῖ κ α ι ο, τῆς Θράκης, πιστώτερη ἐκφάση τοῦ ὁποῖου στάθηκε ἡ Αὐτοδιοίκηση.

117. Ν. Πανταζοπούλου, Κοινοτικὸς βίος, ὁ.π., σ. 52.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Αὔξ. Ἀριθ. 32

Ἀντίγραφον τῆς ἐπιστολῆς τῶν μεγάλων τῇ κοινότητι Μαρωνείας Εὐεργετῶν φιλογενεστάτων ἀνδρῶν κ.κ. ἀδελφῶν Π. Χατζέα καὶ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου ἁγίου Μαρωνείας κυρίου Νικολάου.

P. Hadjéa frères
Constantinople

Adresse Télégraphique
Hadjéa

Constantinople le 11 Μαρτίου 1905

Ἀξιότιμοι Κύριοι,

Ἐχοντες πλήρη καὶ ἀκριβῇ γνώσιν τῶν σχολικῶν ἀναγκῶν / τῆς ἡμετέρας προσφιλοῦς πατρίδος κωμοπόλεως Μαρωνείας, περὶ ἧς οὐ πανό/μεθα μεριμνῶντες καὶ ἐν τῇ ξένῃ διατρούβοντες, ἐκρίναμεν πρόσφορον, ὅπως / ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεων ἡμῶν ἀναλάβωμεν τὴν πλήρωσιν μιᾶς τῶν μᾶλλον ἐπείγουσάν κοινωτικῶν ἀναγκῶν, ὡς τοιαύτην δὲ θεωροῦμεν τὴν ἀνέγερσιν / κοινωτικοῦ ἀρρεναγωγείου, τοῦ ἤδη ὑπάρχοντος τοιοῦτον μὴ ἐκπληροῦντος τὰς / ἐκπαιδευτικὰς τῆς πατρίδος ἀνάγκας. Διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ὡς ἄνω ἀρρεναγωγείου, ὅπερ ἐπιθυμοῦμε νὰ φέρῃ τὴν ἐπωνυμίαν «Χατζέως σχολή» ἀναλαμβάνομεν νὰ δαπανήσωμεν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἡμῶν ἐπίβλεψιν τὸ ποσὸν 900 / ἕως 1100 λιρῶν ὀθωμανικῶν ἐν αἷς περιληπτέον καὶ τὸ ἀντίτιμον τοῦ ἀγο/ρασθησομένου γηπέδου.

Ἐν ᾗ περιπτώσει, ὡς ἐλπίζομεν, ἡ προσφορὰ ἡμῶν αὕτη γένηται δεκτὴ / παρ' ὑμῶν τῆς νομίμου κοινωτικῆς ἀρχῆς, παρακαλοῦμεν, ὅπως ἐγκαίρως / τὸ μὲν ὑποδειχθῇ ἡμῖν τὸ κατάλληλον γίπεδον, ἵνα προβῶμεν εἰς τὴν ἀ/γοράν αὐτοῦ, τὸ δὲ ἀπευθυνθῇ ἁρμοδίως παρὰ τῆς Κοινότητος εἰς τὸ Οἶκον/μενικὸν Πατριαρχεῖον ἢ κεκανονισμένη αἴτησις περὶ ἐκδόσεως τῆς ἀπαι/τουμένης πρὸς ἀνέγερσιν τῆς Σχολῆς κυβερνητικῆς ἀδείας, οὕτως ὥστε ἡ ἔναρ/ξις τῆς ἀνεγέρσεως νὰ γένηται κατὰ Μάρτιον τοῦ 1906. / Ταυτόσημον τῷ παρόντι ἡμῶν γράμματι ἀπηρτηθήνῃ καὶ τῷ Σεβασμιωτάτῳ Μαρωνείας.

Ἐπὶ τούτοις παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, ὅπως ἀποδεχθῆτε τὴν ἐκφρα/σιν τῶν εὐκρινεστέρων ἡμῶν αἰσθημάτων καὶ τῆς πλήρους ἐκτιμήσεως / τῶν ὑποφαινομένων συμπολιτῶν.

Ἀδελφοὶ Π. Χατζέα

τῇ ἀξιότιμῳ Δημογεροντίᾳ τῆς Κωμοπόλεως Μαρωνείας

Αὔξ. Ἀριθ. 33

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ
ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ

Ἀξιότιμοι Ἐφοροεπίτροποι καὶ Δημογέροντες τῆς ἐν / Μαρώνια Ἑλλ.
Ὁρθ. Κοινότητος, τέκνα ἐν Χῶ ἀγαπητά, χάρις εἴη / ἡμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ
Θεοῦ. / Μετὰ χαρᾶς ἐνδομύχου ἀγγέλοντες ὑμῖν, ὅτι οἱ φιλογε / νέστατοι καὶ
εὐεργετικώτατοι συμπολίται ὑμῶν ἀδελφοὶ Χατζέα / διὰ γράμματος αὐτῶν
πρὸς ἡμᾶς δηλοῦσιν, ὅτι μεριμνῶντες περὶ τῆς / προσφιλοῦς πατρίδος των
Μαρώνιας ἀναλαμβάνουσι τὴν πλήρωσιν μιᾶς / τῶν μᾶλλον ἐπειγουσῶν ἀ-
ναγκῶν αὐτῆς, ἥτοι τὴν ἀνέγερσιν ἀρρεναγωγείου / «Χατζέως Σχολῆς» κληθη-
σομένου, δι' ἣν εἶναι πρόθυμοι νὰ δαπανήσωσι / 900-1100 ὀθωμανικὰς λίρας,
συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ἀντιτίμου / τοῦ οἰκοπέδου, προτρεπόμεθα ὑμᾶς
πατρικῶς, ἵνα μὴ μόνον μετ' εὐγνωμοσύνης ἀποδέξησθε τὴν γενναίαν ταύτην
τῶν εὐγενῶν ἡμῶν συμπολιτῶν εὐεργεσίαν, οὐ μόνον ἐκφράσητε αὐτοῖς τὰς
ἐνθέρμους ὑμῶν τε καὶ συμπάσης / τῆς Κοινότητος εὐχαριστίας, ἀλλὰ καὶ
ἀνακηρύξητε αὐτοὺς δι' ἐπισήμον / πρακτικῶν, ὡς εἰκὸς «Μεγάλους Εὐεργέτας
τῆς Κοινότητος Μαρώνιας», / οὐ μόνον διότι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ εὐεργεσία
των αὐτῶν εἶνε μεγάλη, δι' ἣν δίκαιον εἶνε ν' ἀπονεμηθῇ αὐτοῖς ὁ ρηθεὶς
τιμητικὸς τίτλος ἀλλὰ καὶ / διότι, ὡς ἀντελήφθη ἐκ τε τῆς εἰρημένης ἐπιστο-
λῆς τῶν μεγαθύμων ἀδελφῶν / Χατζέα καὶ ἐκ τῶν προφορικῶν λόγων τοῦ
ἐξ αὐτῶν τιμιωτάτου κ. Εὐστρατίου / Χατζέα, ἡ πρὸς τὴν φίλην πατρίδα
Μαρώνια ἀγάπη αὐτῶν εἶνε / τόσον θερμὴ καὶ μεγάλη, ὥστε «οὐδέποτε
παύσονται μεριμνῶντες περὶ / τῶν σχολικῶν ἀναγκῶν αὐτῆς». Ἐπὶ τούτοις
προσεπιδελούοντες Ὑμῖν, ὅτι οἱ ρηθέντες μεγάτιμοι Ἀδελφοὶ ἐπιθυμοῦσιν,
ἵνα ἡ ἔναρξις τῆς / ἀνεγέρσεως τῆς Σχολῆς γένηται κατὰ Μάρτιον τοῦ 1906,
προτρεπόμεθα / ὑμᾶς, ἵνα φροντίσητε ἐγκαίρως νὰ ἐξεύρητε καὶ ὑποδείξητε
αὐτοῖς τὸ / ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, ὡς οἷόν τε, κατάλληλον γήπεδον, ὅπως προ-
βῶσιν εἰς / ἀγορὰν αὐτοῦ καὶ ποιήσωμεν ἀκολούθως τὰ προσήκοντα διαβήματα
πρὸς / ἔκδοσιν τοῦ ὑψηλοῦ φερμανίου. / Ἡ δὲ τοῦ θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον
ἔλεος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

Ἐν Γκιουμουλτζίνῃ τῇ 21 Μαρτίου 1905.

ὀλοπροθύμος καὶ διάπυρος ὑμῶν ἐν Χῶ εὐχέτης

† ὁ Μαρώνιας Νικόλαος

Αὔξ. Ἀριθ. 34

ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ

Αἱ ἀνωτέρω κατακεχωρισμέναι δύο ἐπιστολαὶ τῶν ἐριτίμων / Ἀδελφῶν κ.κ. Χατζέα καὶ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου ἡμῶν / ἁγίου Μαρωνεΐας κυρίου Νικολάου ἀνεγνώσθησαν ἐν συνεδρείᾳ τῶν δύο / σωματείων τῆς Κοινοῦτος ἡμῶν, ἥτοι τῆς Ἐφορεΐας καὶ τῆς Δημογεροντίας σήμερον τῇ 24ῃ Μαρτίου 1905 σωτηρίου ἔτους καὶ ἀπεφασίσθη/σαν κοινῇ τὰ ἑξῆς:

α) Ἀνακηρύσσονται οἱ μεγάθυμοι καὶ φιλογενέστατοι Αἰεῶφοι / Χατζέα «ΜΕΓΑΛΟΙ ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ» ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΗΜΩΝ / ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ οὐ μόνον διὰ τὰς παρ' αὐτῶν ἐκάστοτε δαψιλευόμενας δωρε/ᾶς ὑπὲρ τῶν Σχολείων ἡμῶν, διὰ τὰς ἐν γένει εὐποιίας αὐτῶν, διὰ τὴν ἀνό/ρουξιν φρεᾶτος ἐν τῇ Καμπάνα, τὴν διοχέτευσιν ἐν τῇ Σχολῇ ὕδατος, / τὴν ἀνέγερσιν ἐν αὐτῇ κορήνης, τὴν περιτείχισιν τοῦ περιβόλου τοῦ Παρ/θεναγωγείου ἰδίαις αὐτῶν δαπάναις, ἀλλὰ ἐξαιρέτως διὰ τὴν φιλογένειαν / τὸ φιλόπατρι καὶ τὴν μεγαλοδωρίαν των ἀναλαμβάνοντων, ἵνα / ἰδίαις δαπάναις ἀνεγείρωσι Σχολὴν τῶν Ἀρρένων, ἥς λίαν ἐπείγου/σα ἔστιν ἡ ἀνέγερσις ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ΧΑΤΖΕ-ΙΟΣ ΣΧΟΛΗ / ὑπὲρ ἧς καταβάλλουσι τὸ ἀνωτέρω ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἀναφερόμενον / σημαντικὸν ποσόν.

β) Ἀποφασίζεται ἵνα κατ' ἔτος τὴν ἡμέραν τοῦ Εὐαγ/γελισμοῦ 25 Μαρτίου τελεῖται Μυσταγωγία ἐν συλλειτουργίᾳ ὑπὲρ / ὑγείας καὶ μνήμης αἰδίου τῶν Μεγάλων Εὐεργετῶν κ.κ. Ἀδελφῶν Χατζέα.

γ) Ἴνα ἐκφρασθῶσι θεομαὶ καὶ πάνδημοι εὐχαρισταί / δι' ἐπιστολῆς τῆς ἐφοροδημογεροντίας πρὸς τοὺς εἰρημένους Μεγάλους / Εὐεργέτας.

δ) Ἴνα διὰ τῆς δημοσιογραφίας ἐκδηλώσῃ ἡ Κοινότης ἡμῶν / τὴν χαρὰν καὶ εὐγνωμοσύνην αὐτῆς ἐπὶ τῇ γενναίᾳ εὐεργεσίᾳ / ἣν οἱ εἰρημένοι κύριοι ἀπλέτῳ χειρὶ καὶ δαψιλῇ τῇ παλάμῃ / χορηγοῦσιν ὑπὲρ τῆς γενετείρας αὐτῶν καὶ

ε) Ἴνα ἄνω τῆς εἰσόδου τῆς ἀνεγερθησομένης Σχολῆς ἐπὶ / μαρμάρου τεθῇ ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή: Αἰεῶφοι ΧΑΤΖΕΑ / Η ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ ΜΕΓΑΛΟΥΣ ΕΥΕΡΓΕΤΑΙΣ ΚΑΙ ΙΔΡΥΤΑΙΣ / ΤΗΣΔΕ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΕΥΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ ΕΝΕΚΕΝ.

Ἐν Μαρωνεΐᾳ τῇ 24ῃ Μαρτίου 1905.

Οἱ Ἐφοροδημογέροντες

Λάσκαρις Α. Πεοβανᾶς

Α. Χρ. Κωνσταντινίδης

Α. Δ. Χ' Ἀντώνης

Μανώλης Βαλτζοῦδης(;)

Φώτιος Δ. Μαμόγλου

Φώτιος Χριστοδουλάκης

Π. Μανουδῆς

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ

Κεφάλαιον Α'

Περὶ τῶν μελῶν τῆς Κοινότητος

- Ἄρθρον 1. Μέλη τῆς Κοινότητος εἶναι πάντες οἱ Ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ κάτοικοι τῆς Μαρωνείας καὶ ἐκ τῶν ξένων οἱ διαμένοντες διαρκῶς ἐν | Μαρωνείᾳ ἀπὸ τριῶν καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν.
- Ἄρθρον 2. Τὰ μέλη τῆς Κοινότητος διαιροῦνται εἰς ἐκλογεῖς καὶ ἐκλεξίμους | καὶ ἐκλογεὺς μὲν εἶνε πᾶν μέλος τῆς Κοινότητος, συμπληρῶσαν | τὸ 25ον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἐκλέξιμος δὲ πᾶν μέλος τῆς Κοινότητος, συμπληρῶσαν τὸ 30ον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ.
- Ἄρθρον 3. Στεροῦνται δικαιώματος ἐκλογέως ἢ ἐκλεξίμου α) οἱ καταδικασθέντες τελεσιδίκως ἐπὶ κακουργήματι, κλοπῇ, ἀπάτῃ, πλαστογραφίᾳ | καὶ προσβολῇ ἡθῶν, β) οἱ ἀρνούμενοι νὰ δώσωσι λόγον τῆς κοινο(;) | αὐτῶν διαχειρίσεως, γ) οἱ δι' ἀποφάσεως τοῦ πολιτικοῦ ἢ τοῦ μικτοῦ ἐκ/κλησιαστικοῦ δικαστηρίου κηρυχθέντες καταχρασταί, τῶν κοινοτικῶν | προσόδων, δ) οἱ ἀρνούμενοι νὰ πληρώσωσι τὰς ὀφειλὰς αὐτῶν εἰς τὴν | Κοινότητα καὶ ε) ἅπαντες οἱ ἔμισθοι τῆς Κοινότητος ὑπάλληλοι | καὶ οἱ ἄγαμοι ξένοι.

Κεφάλαιον Β'

Περὶ διοικήσεως τῆς Κοινότητος

- Ἄρθρον 4. Τὴν Κοινότητα διοικοῦσι τὰ ἐξῆς τρία σωματεῖα: ἡ δημο/γεροντία, ἡ ἐπιτροπὴ τῶν ἱερῶν ναῶν καὶ ἡ ἐφορεία τῶν σχολῶν. Τὰ | δύο τελευταῖα σωματεῖα καλοῦνται ἐφοροεπιτροπή, διὰ τὴν συνεργα/σίαν(;) καὶ διὰ τὸν σκοπόν, δι' ὃν ταῦτα συνεργάζονται.

Κεφάλαιον Γ'

Περὶ τῆς ἐκλογικῆς συνελεύσεως καὶ ἐκλογῆς

- Ἄρθρον 5. Τὴν ἐκλογικὴν συνέλευσιν ἀποτελοῦσιν ἅπαντες οἱ κάτοικοι | Μαρωνείας οἱ ἔχοντες κατὰ τὸ 1ον, 2, καὶ 3 ἄρθρον δικαίωμα ἐκλογῆς | ἢ ἐκλεξίμου καὶ προηγουμένη προσκλήσει τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως | συνερχόμενοι ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μητροπολίτου ἢ τοῦ Ἐπιτρόπου κατὰ τὴν πρώτην ἐβδομάδα ἐκάστου νέου ἔτους τακτικῶς εἰς γεν/κὴν συνέλευσιν.
- Ἄρθρον 6. Ἡ ἐκλογικὴ συνέλευσις θεωρεῖται ἐν ἀπαρτίᾳ, ἐὰν παρῶσι ἐ/στὶ (40) τεσσαράκοντα πρόσωπα, ἔχοντα δικαίωμα ἐκλογέως | γενομένης ὁμῶς ἀπαρτίας προσκαλοῦνται οἱ ἐκλογεῖς | τὴν ἐπο-

μένην ἢ τὴν μεθεπομένην ἡμέραν / θεωρήσεται ἀπαρτία καὶ ἂν ἢ μικρότερος ὁ ἀριθμὸς τῶν προσώπων(;) τῶν / εὐρισκομένων. Ἐν περιπτώσει δὲ καθ' ἣν δὲν προσέλθωσιν οὐδὲ τὸ ἡμισυ / τοῦ ὠρισμένου ἀριθμοῦ, δικαιоῦται ὁ Μητροπολίτης ἢ ὁ ἐπίτροπος αὐτοῦ / νὰ ἐκλέξῃ ὀφφικιακῶς τὰ μέλη τῆς ἐφορεπιτροπῆς ἐκ τῶν μᾶλλον εὐὐπολίπτων προσώπων.

* Ἀρθρον 7. Ἐν ἐκλογικῇ συνελεύσει πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ψηφοφορίας προ/τάσει τοῦ προέδρου ἀναγιγνώσκεται ἅπασα ἡ διαχείρισις τῆς προη/γουμένης ἐφορεπιτροπῆς καὶ διορίζεται τριμελὴς ἐξελεγκτικὴ Ἐπι/τροπὴ πρὸς ἐξέλεγεῖν τῶν λογαριασμῶν τοῦ προηγουμένου ἔτους.

* Ἀρθρον 8. Ἡ ἐκλογὴ γίνεται διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας μεθ' ἣν συντάσσει / πρακτικὸν τὸ ὁποῖον διαλαμβάνον τὰ ὀνόματα τῶν ἐκλεγέντων καὶ / τῶν ἐπιλαχόντων καὶ ὑπογραφόμενον ὑπὸ τῶν παρ/όντων μελῶν καταχωρίζεται εἰς τὸν Κώδικα τῆς Κοινότητος καὶ ἐπι/κυροῦται ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου ἢ τοῦ Ἐπιτρόπου αὐτοῦ. Ἐν περιπτώσει / δὲ ἰσοψηφίας λύει τὸ ζήτημα ἡ ψῆφος τοῦ προέδρου ἢ ὁ κληρὸς, ἂν / τοῦτο προτιμήσῃ ὁ πρόεδρος.

* Ἀρθρον 9. Μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως προσκαλοῦνται ἐν ὠ/ρισμένη ὥρᾳ τῆς ἰδίας ἢ τῆς ἐπιούσης ἡμέρας οἱ ἐκλεγέντες, οἱ τε ἐπι/τυχόντες καὶ οἱ ἐπιλαχόντες εἰς κοινὴν συνεδρίασιν, ἐν ἣ ἐπικυρωθεί/σης τῆς γενικῆς ψηφοφορίας ὀρίζονται τὰ μέλη τῶν σωματείων ἀντι/καθισταμένων τῶν τυχόν παραιτουμένων ἢ πανομένων μελῶν διὰ τῶν (;) / ἀμέσως ἐπιλαχόντων.

* Ἀρθρον 10. Πᾶν μέλος μὴ ἀποδεχόμενον τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ἢ πανόμε/νον ὑπὸ τῆς Μητροπόλεως ἢ τῆς Δημογεροντίας ἀντικαθίσταται διὰ / τοῦ ἀμέσως ἐπιλαχόντος. Ὁλοκλήρου ὅμως σωματείου παραιτουμένου / ἢ πανομένου ὑπὸ τῆς Μητροπόλεως ἢ Δημογεροντίας ἢ ἀντικατάστασις / γίνεται οὐχὶ διὰ τῶν ἐπιλαχόντων, διὰ νέας ἐκτάκτου ἐκλογικῆς συνε/λεύσεως ἐὰν οἱ παραιτηθέντες δὲν διή/νυσαν τὸ ἡμισυ τῆς ὑπηρεσίας αὐ/τῶν ἐξ ὀφφικίου δὲ ἐὰν διή/νυσαν τὸ ἡμισυ τῆς ὑπηρεσίας.

Κεφάλαιον Δ'

Περὶ Δημογεροντίας

* Ἀρθρον 11. Ἡ Δημογεροντία ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων εὐὐπολίπτων μελῶν, / ὁθωμανῶν ὑπηκόων ἐκλεγομένην ὑπὸ τῆς ἐκλογικῆς συνελεύσεως ἡλικίας (;) / ἄνω τῶν 40 ἐτῶν προεδρεύεται δὲ ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου ἢ τοῦ ἐπιτρόπου αὐτοῦ.

- ***Ἀρθρον 12.** Ἡ Δημογεροντία ἔχει δικαιοδοσίαν διοικητικὴν / (ἀμέσως) ἀφο-
ρώσης τὴν Κοινότητα ἐν μέλει δὲ / δικαστικὴν ἐπὶ τῶν ἐκά-
στοτε παρουσιαζομένων διαφορῶν μεταξὺ τῶν / μελῶν τῆς Κοι-
νότητος.
- ***Ἀρθρον 13.** Τὰ μέλη τῆς Δημογεροντίας καὶ τῆς Ἐφοροεπιτροπῆς εἶνε ἐ-
κλέ/ξιμα μετὰ τὴν λήξιν τῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν καὶ διὰ τὸ ἐπό-
μενον ἔτος.
- ***Ἀρθρον 14.** Ἡ Δημογεροντία ἐν πάσῃ στιγμῇ δικαιούται νὰ ζητῇ πρὸς
ἐπιθεώρη/σιν τὰ τῆς διαχειρήσεως τῶν σωματείων σχετικὰ βι-
βλία.

Κεφάλαιον Ε'

Περὶ Ἐφορείας καὶ Ἐπιτροπῶν

- ***Ἀρθρον 15.** Ἡ Κοινότης ἀνατίθῃσι τὴν διεύθυνσιν καὶ τὴν διατήρησιν τῶν
(Σχολῶν) / αὐτῆς εἰς ἐξαμελῇ ἐφοροεπιτροπὴν κατ' ἔτος ὑπὸ
τῆς ἐκλογικῆς / Συνελεύσεως ἐκλεγομένων καὶ ἐξ εὐυπολήπτων
καὶ κατὰ τὸ / δυνατόν ἐγγραμμάτων μελῶν [ἐκλεγομένων] ἀπο-
τελουμένων.
- ***Ἀρθρον 16.** Πρόεδρος τῆς Ἐφοροεπιτροπῆς εἶνε ὁ Μητροπολίτης ἢ ὁ Ἐ-
πίτρο/πος αὐτοῦ. Ταμίας δὲ εἰς τῶν δύο πρώτων ἐπιτυχόντων
κατὰ / τὴν ψηφοφορίαν γενικῆς συνελεύσεως, ἢ ὃν αὐτὸ τὸ Σω-
ματεῖον ἐγκρίνει.
- ***Ἀρθρον 17.** Ἡ Ἐφοροεπιτροπὴ ὀφείλει νὰ φροντίῃ περὶ παντὸς ἀφορῶν-
τος / τὰ συμφέροντα, τὴν κατάστασιν καὶ προαγωγὴν τῶν σχο-
λῶν τῆς Κοινό/τητος. Συνέχεται μὲν κατὰ δεκαπενθήμερον εἰς
τακτικὴν συνε/δρίασιν, ἐκτάκτως δὲ ὁσάκις σπουδαία ἀνάγκη
ἀπαιτήσῃ τοῦτο./
- ***Ἀρθρον 18.** Τὰ μέλη τῆς Ἐφορείας ὀφείλουσι νὰ ἐπισκέπτονται τὰ σχολεῖα /
τοῦλάχιστον ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος ἵνα ᾧσιν ἐνήμερα τῆς διδα-
σκα/λίας καὶ τῆς ἐν γένει λειτουργίας αὐτῶν.
- ***Ἀρθρον 19.** Ἡ ἐφορεία ὀφείλει τὴν (;) ἀμέσως μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐξετά-
σεων / ἐβδομάδα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ προϋπολογισμοῦ νὰ κλείῃ
συμφωνίαν με/τὰ τῶν ἤδη ὑπαρχόντων διδασκάλων ἢ νὰ ἀποφα-
σίῃ περὶ τῆς / ἀντικαταστάσεως αὐτῶν φροντίζουσα πάντοτε ἵνα
ἐκλέγῃ διδασκάλους / ἱκανωτέρους καὶ ἠθικωτέρους ἐπὶ τῆς ὑπο-
ψηφιότητος τῶν ὁποίων / νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἡ τῆς ἱερᾶς Μητροπό-
λεως ἐγκρίσις, ἥτις με/τὰ (;) τὸν διορισμὸν ἐφοδιάζει αὐτοὺς
καὶ διὰ τῶν σχετικῶν ἐνδει/κτικῶν.
- ***Ἀρθρον 20.** Ἡ Ἐφορεία ἐπιθεωρεῖ τὸ τῶν σχολῶν ἀναλυτικὸν πρόγραμμα(;) /

καὶ τὰ διδακτικά βιβλία καὶ ὑποβάλλει (τὰ πορίσματα τῆς εἰς
τὴν κρίσιν τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως...;)

**Ἀρθρον 21.* /Καταστράφηκε ἡ γραφή ἀπ' τὴν ὑγρασία καὶ δὲν διαβάζεται].

**Ἀρθρον 22.* ..."Ὅθεν ὁ ταμίας τῆς Ἐφορείας εἶνε ταμίας τῶν ἱερῶν ναῶν /
ὁ δὲ ἕτερος τῶν πρώτων ἐπιτυχόντων εἶνε ὁ γραμματεὺς τοῦ
Κοινοῦ Ταμείου, / δὲν ἀποκλείεται ὅμως τοῦ νὰ διορισθῇ γραμ-
ματεὺς καὶ ὁ τρίτος (;) ἢ ὁ τέταρτος καὶ οὗτος τυγχάνει...

ΜΟΣΧΟΥ Η. ΚΟΥΚΟΥ

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΚΟΥΡΤΙΔΗΣ

Διαβαίνει ο καιρός, τὰ χρόνια περνούν καὶ φεύγουν, οἱ ἄνθρωποι ἔρχονται καὶ γερνοῦν καὶ χάνονται, καὶ ἀπ' τὸ πέρασμά τους, ἀπομένει μονάχα γλυκόπικρη ἢ μνήμη, γιὰ νὰ διατηρεῖ τὴν εἰκόνα τους στοὺς σύγχρονους, καὶ στοὺς μεταγενέστερους, ὅσοι ἦταν μεγάλοι καὶ παρουσίασαν ξεχωριστὴ δραστηριότητα καὶ δημιουργία.

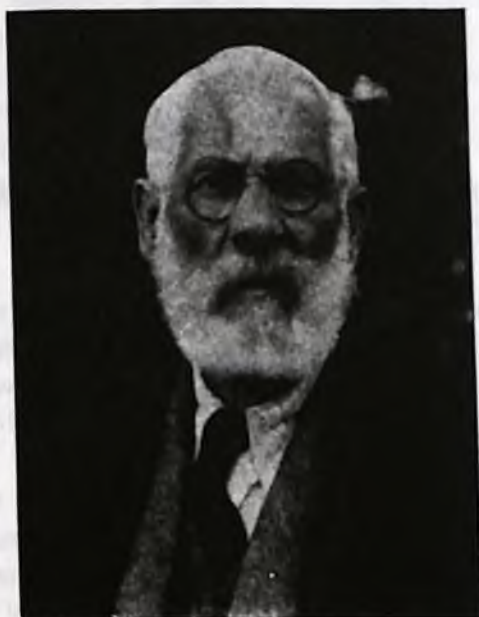
Ἄν ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι ξεχνοῦμε τὶς περισσότερες φορές αὐτοὺς ποὺ πέρασαν πρὶν ἀπὸ μᾶς ἀπὸ τῆς γῆς τὸ πρόσωπο, ἔχουμε ἀντίθετα χρέος νὰ κρατοῦμε βάρδια στὴ μνήμη τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ποὺ ἀφιέρωσαν τὴ ζωὴ καὶ τὴ δραστηριότητά τους γιὰ νὰ ὠφελήσουν τὸν τόπο ὅπου ἡ μοίρα τοὺς ἔταξε νὰ ὑπηρετήσουν. Ἔχουμε ἀκόμα χρέος νὰ ἀνασύρουμε τὴ μορφή τους ἀπὸ τὴν ἀχλὺ τῆς λησμοσύνης καὶ νὰ παρουσιάζουμε τὴν προσωπικότητά τους στοὺς ἄλλους συνανθρώπους μας ὅταν τὸ φέρνει ἡ κατάλληλη περίσταση.

Ἔτσι μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐκδόσης αὐτοῦ τοῦ περιοδικοῦ τόμου, τῆς «Θρακικῆς Ἑπετηρίδας» παίρνω τὸ θάρρος νὰ παρουσιάσω στοὺς νεώτερους μιὰ εὐγενικὴ μορφή, μιὰ ξεχωριστὴ θρακικὴ προσωπικότητα, αὐτὸν ποὺ πρῶτος ἀσχολήθηκε συστηματικὰ μὲ τὴν ἱστορία τοῦ θρακικοῦ χώρου καὶ ποὺ τὴ γνώρισε ἔξω ἀπὸ τὰ θρακικὰ ὅρια.

Ἡ προσωπικότητα αὐτὴ ἦταν ὁ ἀλησμόνητος στοὺς παλιότερους Κωνσταντῖνος Γεωργίου Κουρτίδης, δάσκαλος, γιατρός, ἐθνικὸς ἀγωνιστής, κοινοβουλευτικὸς ἐκπρόσωπος τοῦ λαοῦ τοῦ Ἑβρου καὶ συγγραφέας τῆς «Ἱστορίας τῆς Θράκης» ποὺ τὸ ὄνομά του δόθηκε σὲ κάποιο δρόμο τῆς Κομοτηνῆς καὶ ποὺ τὸ σπῆτι του πρόσφατα ἔγινε ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Τράπεζα Βιομηχανικῆς Ἀναπτύξεως μουσεῖο τοῦ μεταξιοῦ στὸ Σουφλί.

Ἄς ἀφήσουμε τὸν ἴδιο νὰ παρουσιάσει τὸν ἑαυτό του μὲ τὴ δική του γλῶσσα. Εἶναι ἀπὸ τὴν αὐτοβιογραφία του ποὺ ἔστειλε λίγο πρὶν πεθάνει στὸν πρόεδρο τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν, τὸν ἀξέχαστο Πολύδωρο Παπαχριστοδοῦλου¹. «Τὸ 1870 ἐγεννήθην εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν

1. Πολυδῶρου Παπαχριστοδοῦλου, Τέσσαρες σύγχρονοι ἱστοριογράφοι τῆς Θράκης, «Ἀρχεῖον Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ», τ. 14, σ. 173.

Είκ. 1. 'Ο Κων. Κουρτίδης στην τελευταία
πριν από τὸ θάνατό του φωτογραφία.

ἐκ πατρὸς Καρυώτου (χωρίον Δογάνοβον)² καὶ μητρὸς ἐξ ἀρχοντικῆς καὶ παλαιᾶς οἰκογενείας Ἀδριανουπολιτῶν. Ἀνετράφη ἐν εὐσεβῶς καὶ ἐπιμελῶς. Ἐτελείωσα τὸ Γυμνάσιον τῆς πατρίδος μου τὸ ἔτος 1888. Διωρίσθην ἀμέσως δημοδιδάσκαλος εἰς τὸ ἐν τῷ προαστείῳ Ἡδριμίῳ δημοτικὸν σχολεῖον. Παραιτηθεὶς μετὰ ἓν ἔτος ἐφοίτησα εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἐπὶ δύο ἔτη. Κατόπιν διωρίσθην σχολάρχης Σουφλίου, ἐνθα παρέμεινα διδάσκων ἐπὶ πέντε ἔτη».

Ἐκεῖ στὸ Σουφλί ἐπρόκειτο νὰ συμβεῖ ἓνα μεγάλο γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Κουρτίδη γεγονός ποῦ ἀπὸ τότε τὸν κατάταξε στοὺς δημότες αὐτῆς τῆς πόλης καὶ ποῦ τὴν τίμησε ὅσο κανένας ἄλλος ἴσως Σουφλιώτης. Ἐκεῖ δηλαδὴ γνώρισε ὁ Κουρτίδης τὴ Δέσποινα Παπαδοπούλου (τὴ Δέσπω τὴν Παπαντικούδα) τὴν ὁποία καὶ παντρεύτηκε. Τὰ πεθερικά του ἦταν καλὴ καὶ πλούσια οἰκογένεια. Ὁ πεθερὸς του ἦταν κουκουλέμπορος. Τὸ σπίτι τους εἶναι αὐτὸ ποῦ δωρήθηκε σήμερα στὴν Ε.Τ.Β.Α. νὰ γίνῃ Μουσεῖο. Σ' αὐτὸ τὸ σπίτι ποῦ σώζεται ἴδιο ὅπως καὶ τότε, γνώρισε ὁ Κουρτίδης τίς πρὸ εὐτυχισμένες στιγμὲς του. Ἐκεῖ ἔγινε πατέρας δύο παιδιῶν, τῆς Μαρίας καὶ τοῦ Γιώργου.

2. Ἀπὸ τὸ χωριὸ αὐτὸ κατάγονται συγγενεῖς τοῦ Κουρτίδη ποῦ εἶναι σήμερα ἐγκαταστημένοι στὴν Ξυλαγανή. Ἀπὸ τὸ χωριὸ αὐτὸ (τὸ Δογάνοβο) κατάγονται ἐπίσης καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ Κρωβύλη.

Στὸ μεταξύ καὶ ἐνῶ διδάσκει στὸ σχολεῖο του δὲν παύει νὰ ἔχει καὶ ἄλλες ἀσχολίες. Ἀσχολεῖται μὲ τὴ Λαογραφία καὶ τὴ Λογοτεχνία. «Τὴν φιλολογικὴν καὶ λογοτεχνικὴν μου δρᾶσιν ἤρχισα μόλις ἐτελείωσα τὸ Γυμνάσιον» ἀφηγεῖται ὁ ἴδιος. Καὶ συνεχίζει: «Κατὰ πρῶτον ἐπεδόθην εἰς τὴν Λαογραφίαν. Ἑπτὰ συλλογαὶ ζώντων μνημείων τῆς γλώσσης ἐβραβεύθησαν εἰς τὸ Ζωγράφειον διαγώνισμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, εὑρίσκονται δὲ αὗται κατατεθημέναι εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημίας». Οἱ συλλογές του αὐτὲς εἶχαν βραβευεῖ γιατί ὅπως λέει ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου: «Ἦξερε νὰ μαζεύῃ προπαντὸς ὑλικό, νὰ τὸ καταστρώνει καὶ νὰ τὸ ἐκμεταλλεύεται... Ἀπὸ τὰ φοιτητικά του χρόνια θεωρεῖται ἕνας ἀπὸ τοὺς καλὺτερους συλλέκτας λαογραφικοῦ ὑλικοῦ. Γιατὶ καὶ ὥραϊα μάζευε τὸ ὑλικό καὶ τίμια καὶ πιστὰ τὸ κατέγραφε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ»³.

Πολὺ νωρὶς ὅμως ἔπαψε νὰ ἱκανοποιεῖ τὸν Κουρτίδη ἡ ζωὴ τοῦ δασκαλοῦ σὲ μιὰ ἐπαρχιακὴ κωμόπολιν τῆς ἀπέραντης τότε Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπιθυμία του εἶναι νὰ συνεχίσει τὶς πανεπιστημιακὲς σπουδές του ποὺ τὶς διέκοψε τὸ 1891. Ἔτσι μὲ τὴν οἰκονομικὴ βοήθεια τῶν πεθερικῶν του αὐτὴ τὴ φορά, γράφτηκε στὴν Ἱατρικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ στὰ 1899 ἀναγορεύτηκε ἀριστοῦχος διδάκτωρ τῆς Ἱατρικῆς. Φαίνεται πὺς ἦταν ὑποδειγματικὸς στὴ φοίτηση καὶ τὴν παρακολούθηση τῶν μαθημάτων γιατί στὸ διάστημα τῆς φοίτησής του δούλεψε καὶ ὡς βοηθὸς τοῦ καθηγητῆ Καραμήτσα⁴.

Τὸ ἱατρικὸ του στάδιο ἀρχίζει στὴν Αἴγυπτο. Ὁ ἴδιος ἀναφέρει στὴ βιογραφία του: «Ὡς ἱατρὸς ἤρχισα τὸ στάδιόν μου ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον ἔνθα ὑπηρετήσα ἐπὶ τρία ἔτη (1901-1904) ὡς ὑγειονομικὸς εἰς τὸ Λοιμοκαθαρτήριον Τορ (Σινᾶ). Αἱ ἐργασίαι μου περὶ χολέρας ἔτυχον ἰδιαιτέρου βραβεῖου καὶ ἐπαίνου τοῦ Ὑγειονομικοῦ Διεθνοῦς Συμβουλίου».

Στὸ Σινᾶ ἐπισκέφτηκε πολλὰς φορὲς τὴν ἱστορικὴ μονὴ του καὶ ρέμβασε ἐκεῖ ποὺ ἀκούστηκαν τὰ θεῖα προστάγματα τοῦ Δεκάλογου. Ἀναπόλησε τὸν περιούσιον λαὸν νὰ περιπλανιέται μέσα στὴν ἔρημο καὶ νὰ ὀδηγεῖται στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας χειραγωγημένος ἀπὸ τὴν προφητικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Μωυσῆ. Καὶ ἄφησε τὶς σκέψεις του νὰ διατυπωθοῦν στὶς ὥραιες ἐκείνες «Σιναϊτικὲς Ἀναμνήσεις» ποὺ δημοσιεύτηκαν στὸν πρῶτο τόμο τῶν «Ἀπάντων» του.

Τὴν ἐπιστημονικὴ του δραστηριότητα ἀλλὰ καὶ τὴ δύναμη τῆς πέννας του, φανερῶνει σημεῖωμα τῆς ἐφημερίδας «Ταχυδρόμος» τῆς Ἀλεξάνδρειας

3. Πολύδωρου Παπαχριστοδούλου, ὁ.π.

4. Βλ. καὶ βιογραφία τοῦ Κουρτίδη, «Θρακικά», τ. 25, σ. 163.

τοῦ 1901 ποὺ ἀναφέρει: «Συνιστῶμεν θερμῶς εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν τὴν ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι δημοσιευομένη σπουδαίαν μελέτην τοῦ νεωστὶ παρ' ἡμῖν ἐγκαταστάντος παθολόγου παιδιάτρου Κ. Κουρτίδου. Ὡς ἀσφαλὴς γνώμων τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας τῶν ἱατρῶν χρησιμεύει πολλάκις ἡ ἀρτία φιλολογικὴ μόρφωσις καὶ ὁ δεξιὸς χειρισμὸς τοῦ καλάμου, δυνάμεθα δὲ νὰ εἰπώμεν ὅτι πράγματι ὁ νέος ὁμογενὴς ἐπιστῆμων ἀρχόμενος τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ἐξασκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματός του ἔθηκε πρόσωπον τηλαυγὲς διὰ τοῦ ἐμβριθοῦς καὶ γλαφυροῦ αὐτοῦ ἄρθρου, δι' οὗ ἐκόσμησε τὰς στήλας τοῦ <Ταχυδρόμου>⁵».

Τὸ 1904 ἐπανέρχεται στὴ Θράκη. Θεράποντας τοῦ Ἀσκληπιοῦ ζεῖ ἀνάμεσα στὸ Σουφλί καὶ τὴν Ἀδριανούπολη. Περιζήτητος γιατρός, θὰ μπορούσε νὰ δημιουργήσει μεγάλη περιουσία ἐξασκώντας ἀποκλειστικὰ τὸ ἐπάγγελμά του. Ὅμως οἱ ἐπαγγελματικοὶ ὀρίζοντες τοῦ εἶναι πολὺ στενοί. Ἡ ἱατρικὴ γι' αὐτὸν εἶναι ἀποστολὴ ἐξυπηρέτησης τῶν συνανθρώπων του στὸν τομέα τῆς υἱείας. Ἐτσι ἀναπτύσσει ἔντονη δραστηριότητα πνευματικὴ μὲ συνεργασίες του στὶς ἐφημερίδες, τῆς Πόλης, τῆς Ἀθήνας, τῆς Ἀλεξάνδρειας, τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Ἀδριανούπολης καθὼς καὶ σὲ ἡμερολόγια. Ἀσχολεῖται ἐπίσης μὲ τὸ χρονογράφημα. Ὁ Θεσσαλονικέας μάλιστα ἐρευνητὴς Ἀριστὸς Χασηρτζόγλου τὸν θεωρεῖ πατέρα τοῦ χρονογραφήματος στὴν Τουρκία καὶ τὴ Β. Ἑλλάδα. Ἐπιλογὴ ἀπὸ χρονογραφήματα εὐθυμογραφήματα καὶ διηγήματα τυπώνονται σὲ 2 τόμους στὴ Θεσσαλονικὴ τὸ 1910 καὶ τὸ 1912 μὲ τὸν τίτλο: «Ἀπαντα τοῦ ἐν Σουφλίῳ ἱατροῦ Κ. Κουρτίδου». Σ' αὐτὰ περιλαμβάνονται τὰ κομμάτια «Σιναϊτικαὶ ἀναμνήσεις», «Ὁδοιπορικὸν τοῦ Ἁγίου Ὁρους», ἱστορίες ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη καὶ ὠραῖο κείμενο μὲ τὸν τίτλο «Μονὴ Δαδιδᾶς»⁶ γιὰ τὸ ὁμώνυμο κοντὰ στὸ Σουφλί μοναστήρι, γιὰ τὸ ὁποῖο παραθέτει καὶ ἀξιόλογες γιὰ τὴν ἱστορία του πληροφορίες καὶ ὅπου τοῦ ἄρεσε ἀπὸ τότε νὰ παραθερίζει καὶ ἀπολαμβάνοντας τὴ γαλήνη καὶ τὴ φυσικὴ του ὁμορφιὰ νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὸ γράψιμο.

Παράλληλα ἀναπτύσσει καὶ ἔντονη ἐθνικὴ δραστηριότητα. Εἶναι ἡ ἐποχὴ ποὺ σ' ὅλη τὴν ἑκτασὴ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας τρανὸς διεξάγεται ἀγώνας κάτω ἀπὸ τὴν ἐπισφαλῆ κυριαρχία τοῦ Τούρκου. Ποιὸς θὰ ἐπικρατήσῃ; Ὁ Ἕλληνας ἢ ὁ Βούλγαρος; Δὲν ἔχει δυστυχῶς ἐρευνηθεῖ συστηματικὰ ἡ συμμετοχὴ σ' αὐτὸ τὸν ἀγῶνα τῶν Θρακῶν καὶ οἱ πληροφορίες μας δὲν εἶναι ὀλοκληρωμένες. Ξέρουμε πάντως ὅτι ὁ Κουρτίδης ἀνήκει στὸ πατριωτικὸ κομιτάτο τοῦ Σουφλίου. Καὶ ὅταν μετὰ τὴν ἐπανάσταση τῶν Νεοτούρκων πέρασε ἀπὸ τὴ Θράκη ὁ πρῶην πρωθυπουργὸς

5. Τὸ ἀπόκομμα δὲν ἔχει ἡμερομηνία.

6. «Ἀπαντα», τ. Α', σ. 133-135.

Δημήτριος Ράλλης, ὁ Κουρτίδης τοῦ ἐγχείρησε σχετικὸ ὑπόμνημα δπου τόνιζε τὴν Ἑλληνικότητα τῆς Θράκης, ἀντίγραφο τοῦ ὁποῖου ὑπάρχει στὸ ἀρχεῖο του.

Μὲ τὴν κήρυξη τοῦ Α' Βαλκανικοῦ πολέμου ὁ Κουρτίδης ἐπιστρατεύεται στὸν Τουρκικὸ στρατὸ ὡς στρατιωτικὸς γιατρός. Σχετικὰ γράφει ὁ ἴδιος: «Ἀργότερον κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ὑπηρέτησα ὡς στρατιωτικὸς ἱατρὸς εἰς τὴν πολιορκημένην στρατιὰν Ἀδριανουπόλεως, ἐχρημάτισα μέλος τῆς τετραμελοῦς ἀνωτάτης ὑγειονομικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ διευθυντῆς τοῦ χολερικοῦ τμήματος»⁷.

Μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Ἀδριανούπολης ἀπὸ τοὺς Βούλγαρους, ὅλοι οἱ χριστιανοὶ στρατιῶτες τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἀφήνονται ἐλεύθεροι. Ἐλεύθερος καὶ ὁ Κουρτίδης, γυρίζει σὲ λίγο στὸ Σουφλί. Εἶναι ἡ ἐποχὴ πού οἱ Βούλγαροι χάνοντας στὸ Β' Βαλκανικὸ πῶλεμο ὑποχωροῦν σ' ὅλα τὰ μέτωπα. Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1913 ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς τοῦ Σουφλίου ἀναγκάζεται νὰ ἐκκενώσει τὴν πόλιν καὶ νὰ φύγει ἀπὸ τὸν ὀρεινὸ δρόμο τοῦ Μικροῦ Δερείου. Σχηματίζεται τότε μιὰ ἐπιτροπὴ γιὰ τὴ διοίκηση τοῦ τόπου μὲ πρόεδρο τὸν Κ. Κουρτίδη. Ἀμέσως αὐτὸς σχηματίζει πολιτοφυλακὴ ἀπὸ στελέχη γυμνασμένα καὶ πειθαρχικὰ μὲ ὑπαρχηγὸ τοῦ τὸν Ἐλεύθεριο Γκιρτζή. Στις 14 Ἰουλίου τὰ τουρκικὰ στρατεύματα κατέλαβαν τὸ Σουφλί. Στις 19 τοῦ ἴδιου μηνὸς ἔφτασε στὴν Κορνοφωλιά (4 χιλμ. νότια τοῦ Σουφλίου) ἄγημα Ἑλλήνων πεζοναυτῶν ὑπὸ τοὺς ἀξιωματικούς Τυπάλδο καὶ Μελά. Τὸ ποτάμι τῆς Κορνοφωλιάς ἔγινε τότε τὸ σύνορο πού χώριζε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν Τουρκία πρῶην ἐχθρὲς πού μάχονταν τώρα ἐναντίον κοινοῦ ἐχθροῦ τοῦ Βουλγάρου.

Ἐκεῖ στὴν Κορνοφωλιά ἔφτασε κάποια μέρα τοῦ Ἰουλίου καὶ ὁ ἐνδοξος ναύαρχος Παῦλος Κουντουριώτης πού κάλεσε ἀπὸ τὸ Σουφλί τὸ δῆμαρχό του Πασχάλη Μανάβη μαζί μὲ τὸν Κουρτίδη καὶ ἄλλους προύχοντες τοῦ Ἐβρου γιὰ νὰ τοὺς συστήσει νὰ ὑποστηρίξουν ὅλοι τὴν αὐτονομία τῆς Δ. Θράκης.

Ὁ Κ. Κουρτίδης τότε δείχνει τὴν ἀξία του. Βοηθημένος καὶ ἀπὸ τὴ γλωσσομάθειά του (γιατὶ μιλοῦσε στὴν ἐντέλεια τὰ Γαλλικά, Τουρκικά, Ἀραβικά, Βουλγάρικα καὶ Σέρβικα) ἀναχωρεῖ στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου παρουσιάζεται στὸν Μ. Βεζύρη Ταλαάτ καὶ συνεργάζεται μὲ τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Γερμανὸ καὶ τὸν Ἑλληνα πρεσβευτὴ Εὐθ. Κανελλόπουλο γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὴν αὐτονομίαν τῆς Θράκης δημοσιεύοντας καὶ φλογερὰ ἄρθρα στὶς ἐφημερίδες τῆς Πόλης «Νεολόγος» καὶ «Πρόσδος».

Μὲ τὴν ἀνακήρυξη τῆς αὐτονομίας ἡ Δ. Θράκη διαιρεῖται σὲ 3 τμήματα. Τῆς Γκιουμουλτζίνας, τοῦ Δεδέαγατς καὶ τοῦ Σουφλίου μὲ πρόεδρο

7. Πολυδῶρον Παπαχριστοδοῦλου, ὁ.π.

τὸν Κ. Κουρτίδη. Γράφει ὁ ἴδιος σχετικά στὶς ἀναμνήσεις του: «Ὁ πρόεδρος τοῦ τμήματος Σουφλίου συνόρων, τὸ ὅποῖον ἦτο τὸ σπουδαιότερον, διότι εὐρίσκετο μεταξύ τῶν Τουρκικῶν καὶ Βουλγαρικῶν στρατευμάτων, Κ. Κουρτίδης διωργάνωσεν ἀμέσως αὐτὸ πολιτικῶς καὶ διοικητικῶς, διορίσας τὸν Δημ. Βαλτζιόγλου Εἰρηνοδίκην, Διευθυντὴν τῆς Ἀστυφυλακῆς, τὸν Εὐάγγελον Μόκαλην καὶ τὸν Ἡλίαν Ἀργυριάδην ἀρχηγὸν τῆς Πολιτοφυλακῆς, ἥτις ἐξησφάλισε τὴν τάξιν καθ' ὅλην τὴν περιφέρειαν. Ἡ ἀστυνομία ἐλειτούργει ὡς πραγματικὸν κράτος. Ἐπέβαλε φορολογίαν δεκάτης ἐπὶ σταφυλῆς, δασμὸν τελωνειακὸν ἐπὶ τῶν εἰσαγομένων καὶ ἔδιδε μισθὸν τακτικὸν εἰς τοὺς ὑπαλλήλους, τοὺς ἀστυφύλακας καὶ πολιτοφύλακας... Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐπεκράτησε τάξις καὶ ἀσφάλεια πρωτοφανής»⁸.

Δυστυχῶς ὁμως ἡ συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου παραχώρησε τὴ Δ. Θράκη στὴ Βουλγαρία. Οἱ Ἕλληνες τῆς Θράκης ἐκπατρίζονται τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1913 καὶ μαζὺ τους καὶ ὁ Κουρτίδης. Ἐγκαθίσταται στὴ Μακεδονία ὅπου γιὰ δυὸ χρόνια ὑπηρετεῖ ὡς ὑγειονομικὸς γιατρὸς στὸ λιμάνι τῆς Θεσσαλονίκης στὴν ἀρχὴ καὶ μετὰ στὴν Καβάλα.

Ἐκεῖ τὸν βρίσκει ἡ κατάληψη τῆς Ἀν. Μακεδονίας ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς καὶ τοὺς Βουλγάρους τὸ 1916. Ὁ Κουρτίδης συλλαμβάνεται ἀμέσως καὶ ἀπάγεται ὁμηρος στὴ Δοβρουτσά. Ὑφίσταται μαρτύρια καὶ ἐξευτελισμοὺς γιὰ νὰ ἀπαρνηθεῖ τὴν ἐθνικὴ του συνείδηση καὶ νὰ γίνῃ Βούλγαρος. Περιφρονῶντας τὶς ἀπειλὲς καὶ ἀδιαφορῶντας γιὰ τὶς συνέπειες ἀπαντᾷ ὅτι αὐτὸς δὲν πρόκειται ν' ἀλλάξῃ ποτὲ τὸ ἐθνικὸ του πιστεύω. Τὴν ἀπάντησή του αὐτὴ θὰ τὴν πλήρωνε μὲ τὴ ζωὴ του, ἂν Βούλγαροι συνάδελφοί του γιατροὶ καὶ ἄλλοι γνωστοὶ του ἀπὸ τὴν πληθωρικὴ του δραστηριότητα, δὲν φρόντιζαν ἀπὸ τὴ Σόφια νὰ τὸν σώσουν, βεβαιώνοντας ὅτι τοὺς εἶναι χρήσιμος γιὰ τὶς ἱατρικὲς του γνώσεις⁹. Ἐτσι τοποθετεῖται διευθυντὴς τοῦ στρατιωτικοῦ νοσοκομείου τῆς βασιλίσσας Κλημεντίνης στὸ Τουτρακάν τῆς Βουλγαρίας ὅπου καὶ παραμένει ὡς τὴ λήξιν τοῦ πολέμου. Ἐκεῖ χάνει τὴ σύζυγόν του Δέσποινα καὶ τόση εἶναι ἡ ἀπελπισία του ἀπὸ τὴν ἀπώλειά της, ἀπὸ τὰ δεινὰ τῆς ὁμηρείας καὶ ὁ πόθος νὰ ξαναδεῖ τὴν πατρίδα του πού δίνει τὴν ὑπόσχεση νὰ γίνῃ μοναχὸς εὐθύς μόλις ἐπιστρέψῃ στὸ Σουφλί. Καὶ πραγματικὰ μόλις φτάνει στὴν πατρίδα παίρνει τὴ μεγάλη ἀπόφαση νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ ἐγκόσμια καὶ νὰ γίνῃ καλόγερος στὸ Ἅγιον Ὅρος τὸ ὅποῖο ἐπανειλημμένα εἶχε ἐπισκεφτεῖ. Οἱ παρακλήσεις τῶν συγγενῶν του τὸν ἀφήνουν ἀσυγκίνητο. Ἡ κλίση πρὸς τὴ θρησκεία καὶ κάποια μυστικιστικὴ διάθεση πού εἶχε τὸν ὥθουν πρὸς τὴ μοναχικὴ ζωὴ. Ἐδέησε νὰ ἐνώσῃ τὶς δικὲς του νοθεσίες ὁ μητροπολίτης Διδυμοτείχου,

8. «Θρακικά», παράρτημα τ. 3, σ. 57.

9. Ὅπως μοῦ ἀφηγήθηκε ἡ κόρη του κ. Μαρίκα Πάσφα.

μαζὺ μὲ τὶς ἱκεσίαι τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειάς του γιὰ νὰ μεταπεισθεῖ. Ἡ ζωὴ του ὅμως, ἀπὸ δῶ καὶ μπρός, θὰ εἶναι λιτὴ καὶ ἀσκητικὴ.

Ἀπὸ τὸ Σουφλί παρακολουθεῖ, μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου τὶς διαπραγματεύσεις τῶν μεγάλων. Ἀνησυχεῖ γιὰ τὴν τύχη τῆς Θράκης. Στὶς ἐφημερίδες τῆς Θεσσαλονίκης, δημοσιεύονται ἐπανειλημμένα συνεργασίες του, στὶς ὁποῖες ὑποστηρίζει τὴν ἐλληνικότητα τῆς Θράκης καὶ τὸ δίκαιο αἶτημα τῶν Θρακῶν γιὰ τὴν ἐνσωμάτωσή της μὲ τὴν Ἑλλάδα.

Καὶ ἡ μεγάλη μέρα φτάνει. Στὶς 14 Μαΐου 1920 τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα μὲ τὴν κατάληψη τῶν ἐδαφῶν τῆς Δ. Θράκης κάνουν τὸ ὄνειρο τῶν Θρακῶν πραγματικότητα. Μαζὺ μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες τῆς Θράκης ζεῖ καὶ ὁ Κουρτίδης τὸ ὄνειρο τῆς ἐλευθερίας. Τὰ δημοσιεύματά του τῆς ἐποχῆς ἐκείνης¹⁰ φανερώνουν τὸ διονυσιακὸ ἐνθουσιασμὸ ποὺ τὸν κατεῖχε γιὰ τὴν πραγμάτωση τοῦ προαιώνιου τῶν ραγιάδων πόθου, στὴν ὁποία πραγμάτωση καὶ ὁ ἴδιος ὀχι λίγο συνετέλεσε. Γι' αὐτὸ καὶ στὶς ἐκλογὰς τοῦ 1920 ὁ λαὸς τοῦ Ἑβρου περιβάλλοντάς τον μὲ τὴν ἐμπιστοσύνη του τὸν ψήφισε πληρεξούσιο ἀντιπρόσωπὸ του στὴν Ἑλληνικὴ Βουλὴ.

Ἀρχίζουν τώρα καινούργιοι ἀγῶνες γιὰ τὸν ἐπαναπατρισμὸ τῶν προσφύγων ποὺ ζοῦσαν στὴ Μακεδονία καὶ γιὰ ἐξεύρεση στέγης. Γιατὶ αὐτοὶ ποὺ ἐπιστρέφουν βρίσκουν μονάχα ἐρείπια, ἐκεῖ ποὺ ἄλλοτε ὀρθώνονταν τὰ χαρούμενά τους νοικοκυριά. Βλέπετε εἶναι στὴ μοίρα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς νὰ δέχεται κάθε τόσο ἓνα χτύπημα καὶ νὰ προσπαθεῖ μέσα ἀπ' τὸ βόγγο τοῦ πένθους καὶ τὴ στάχτη τῶν ἐρειπίων νὰ γεμίσει μὲ ἄνθη «τὸ χάσμα π' ἀνοιξε ὁ σεισμὸς».

Ὁ Κ. Κουρτίδης ἀγωνίζεται ἀπὸ τὸ Βῆμα τῆς Βουλῆς, ἀπὸ τὶς στήλες τῶν ἐφημερίδων καὶ μὲ παραστάσεις στὰ Ὑπουργικὰ γραφεῖα νὰ ἀποκατασταθεῖ ὅλος ὁ κόσμος τῶν προσφύγων ποὺ παλινοστεῖ καὶ ν' ἀνεγερθοῦν καινούργιες ἐστίαι. Δεῖγμα τῶν ἀγῶνων του εἶναι ἀγόρευση του στὴν Ἑλληνικὴ Βουλὴ ποὺ τὴ δημοσιεύει ὁλόκληρη ἡ ἐφημερίδα «Μακεδονία» τῆς 30 Μαΐου 1921 μὲ κυριώτερα ζητήματα τὴν στέγαση καὶ τὴν περίθαλψη.

Τὰ γεγονότα ὅμως ἐπέρχονται ἀδυσώπητα. Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ, συνέπεια τοῦ διχασμοῦ τοῦ ὀλέθριου τῶν Ἑλλήνων φέρνει δῶθε ἀπὸ τὸν Ἑβρο, σὲ ἀτέλειωτες φάλαγγες, χιλιάδες τοὺς νέους πρόσφυγες. Πόνος καινούργιος καὶ μεγάλος γιὰ τὴ χώρα. Ἀγῶνες καινούργιοι καὶ νέες προσπάθειες γιὰ τὸν Κουρτίδη. Βουλευτὴς καὶ γιατρὸς μαζὺ εἶναι στὴν πρώτη γραμμὴ τῆς περίθαλψης τῶν προσφύγων. Τὰ προβλήματα εἶναι ὀξύτατα. Πῶς θὰ ἀποκατασταθεῖ ὅλος αὐτὸς ὁ κόσμος, ἐνῶ οἱ δύο γείτονες ἀπ' τὴν Ἀνατολὴ καὶ τὸ Βορρὰ παράστεκαν πάντα ἀπειλητικοί;

10. Βλ. ἄρθρο του στὴν ἐφημ. «Φῶς» τῆς Θεσσαλονίκης τῆς 31-5-1920 μὲ τίτλο «Χαῖρε Θράκη Ἑλευθέρα».

Τότε ο Κωνσταντίνος Κουρτίδης τοποθετείται Υπουργός Γενικός Διοικητής Θράκης από την Κυβέρνηση του Άνδρέα Μιχαλακόπουλου. Είναι Σεπτέμβριος του 1924. Η έφημερίδα «Μακεδονία» της Θεσσαλονίκης σχολιάζει ως εξής το διορισμό του: «Δεδομένου ότι η φυσιογνωμία του κ. Κουρτίδου είναι γνωστή πολύ μάλιστα και παρ' ημίν και εις τὸν τόπον ὅστις θὰ διοικηθῇ ὑπ' αὐτοῦ... θεωροῦμεν περιττὸν νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἐπὶ τοῦ προσώπου του ἢ νὰ ἐξάρωμεν τὰ πολλαπλά αὐτοῦ προσόντα καὶ τὴν μόρφωσιν. Περιοριζόμεθα νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἡ Θράκη ἡ συνορεύουσα πρὸς δύο γείτονας ἐπικρατείας, θὰ διοικῆται ἀπὸ σήμερον ὑπὸ ἐπιστήμονος κατόχου ἤδη τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Γαλλικῆς καὶ τῆς φιλολογίας τῶν διαλέκτων ἀμφοτέρων τῶν ἐν λόγῳ κρατῶν τῆς Τουρκικῆς καὶ Βουλγαρικῆς».

Ὡς Γενικός Διοικητής Θράκης ἀσχολήθηκε ἰδιαίτερα μὲ τὴν ἐπίλυση τοῦ προσφυγικοῦ ζητήματος, μνημονεύεται δὲ καὶ σήμερα ἀκόμα ἀπὸ γέροντες κατοίκους χωριῶν τῆς Ροδόπης ἢ εὐγνωμοσύνη πρὸς τοῦ χρωστοῦν γιὰ τὴν ἐπιτυχημένη ἐπιλογὴ τῆς τοποθεσίας νέων οἰκισμῶν πρὸς τὸν ἴδιον εἶχε κάμει μὲ κύριο συστατικὸ τὴν ὑγιεινὴν τοὺς θέσιν. Μνημονεύουν ἀκόμα τὴν εὐγένεια καὶ τὴν προσήνειά του καθὼς καὶ τὴ μεγάλη του μόρφωση. Μόρφωση τὴν ὅποια δὲν ἐχρησιμοποίησε γιὰ νὰ ἱκανοποιήσει μόνον δικέες του πνευματικῆς ἀνάγκες, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τοὺς συμπατριῶτες του καὶ ἰδιαίτερα νὰ προβάλλῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου μας. Νὰ προβάλλῃ τὴ Θράκην.

Εἶναι γνωστὸ πῶς οἱ Θρακιῶτες ἔχουμε τὸ παράπονον ὅτι ἡ ἱστορία τῆς περιοχῆς μας καὶ ἡ συμβολὴ τῶν κατοίκων της σὲ κάθε ἐκδήλωση τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς, ἀγνοοῦνταν καὶ παραγνωρίζονταν. Ἀκόμα καὶ σήμερα ἐνῶ οἱ βορειογειτόνες μας ἔχουν εἰδικoὺς ἐπιστήμονες πρὸς μελετοὺν τὴν ἀρχαία Θράκη¹¹, τὴ γλῶσσα καὶ τὶς συνήθειες τῶν Πομάκων, τὴ λαϊκὴ τέχνη, τὰ τραγούδια καὶ τοὺς χοροὺς καὶ προσπαθοῦν ἔτσι μετὰ νὰ προβάλλουν στὸ θρακικὸ θέμα δικῆς τοὺς ἀπόψεως, ἡμεῖς κοιμόμαστε μακάρια. Οἱ ἐλάχιστες μεμονωμένες προσπάθειες πρὸς ἐγίναν εἶναι ἡ ἐξαίρεση πρὸς ἐπιβεβαιῶναι τὸν κανόνα. Δίκαια διαμαρτύρονταν ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια ὁ ἱδρυτὴς καὶ πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν, Πολύδωρος Παπαχριστοδοῦλου πρὸς ἔγραφε: «Οἱ ἱστορικοὶ μας ἕναν αἰῶνα ἐλεύθερης ζωῆς τίποτε δὲν μᾶς παρέδωσαν. Τὸ Πανεπιστήμιον ἀκόμα δὲν ἱδρυσεν μίαν ἔδραν θρακολογίας¹², ἡ Ἀκαδημία τίποτε δὲν ἔκαμε, ὡς πνευ-

11. Ὅπως ἔμαθα τελευταῖα, ὁ Βούλγαρος ὑπουργὸς τῆς Παιδείας εἶναι καθηγητὴς Πανεπιστημίου, εἰδικὸς θρακολόγος.

12. Οἱ παράγοντες τῆς Κομοτηνῆς καὶ Ἀλεξανδρούπολης ἐξακολουθοῦν ἀκόμα νὰ ἐρίζουν γιὰ τὴν ἔδραν τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς. Γιὰ θρακολογία οὔτε λόγος.

ματικό ἴδρυμα, ἀλλ' οὔτε ἡ ἐθνικὴ πολιτικὴ ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὴν ἔρευνα καὶ τὴν κωδικοποίησιν τῶν ἱστορικῶν καὶ ἐθνολογικῶν μας δικαίων». Τὸ κενὸ τῶν παραλείψεων αὐτῶν ἔρχεται νὰ συμπληρώσῃ ἡ πρωτοβουλία μερικῶν φωτισμένων Θρακῶν.

Ὁ Ἀχιλλέας Σαμοθράκης, ὁμότεχνος τοῦ Κουρτίδου στὴν Ἱατρικὴ καὶ τὴν ἱστορικὴ ἔρευνα ἀπὸ τὴν Αἶνον ποὺ ζοῦσε στὴν Ἀλεξανδρούπολιν δημοσιεύει κοντὰ σὲ πλῆθος ἄλλες ἐργασίες του τὸ «Γεωγραφικὸν καὶ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Θράκης» καὶ ἀργότερα τὴν «Ἱστορία τῆς Θράκης».

Ὁ Κοσμάς Μυρτίλος Ἀποστολίδης δάσκαλος ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολιν καὶ καθηγητὴς ἀργότερα στὰ Ζυρίφεια διδασκαλεῖα τῆς ἔγραψε πολλὰς ἐργασίες γύρω ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς Πατρίδας του καθὼς καὶ διατριβὴ «Περὶ τῶν ἀρχαίων Θρακῶν» ποὺ δημοσιεύτηκε στὸν 1ο τόμον τῶν «Θρακικῶν» τὸ 1928.

Καὶ ὁ Κουρτίδης; Ἀπὸ τὸ 1912 ἀρχίζει νὰ συγκεντρώνει ὕλικόν γιὰ νὰ συγγράψῃ μιὰ ἱστορίαν τῆς Θράκης. Ὀλόκληρα μπαούλα καταλαμβάνουν οἱ σημειώσεις του. Ἡ συγγραφὴ τῆς ἱστορίας τῆς Θράκης εἶναι γι' αὐτὸν ἓνα ἔργο κατ' ἐξοχὴν πατριωτικὸ ποὺ ἐξυπηρετεῖ συνάμα τὴν ἱστορικὴ ἀλήθειαν. Καρπὸς τῆς πολυχρόνης καὶ κοπιαστικῆς προσπάθειας του εἶναι ἡ ἐκδοσις στὰ 1926 ἐνὸς μικροῦ βιβλίου 112 σελίδων μὲ τίτλον «Τὰ Θρακικά» ὅπου ὑπάρχουν κεφάλαια γιὰ τὴν ἀρχαίαν Θράκην καὶ τοὺς Θράκες, τὸν Ὀρφέα καὶ τὰ ὁμώνυμα μυστήρια. Τὸ βιβλιαράκι αὐτὸ εἶναι περίληψις τῆς ἱστορίας του ποὺ ὁ πρῶτος τόμος τῆς ἐκδίδεται τὸ 1932. Εἶναι ἓνας χορταστικὸς τόμος 422 σελίδων. Γραμμένη, εἶναι ἀλήθεια μὲ ἐρασιτεχνικὸν τρόπο, δὲν παύει νὰ εἶναι ἓνα ἔργο κολοσσιαῖον σὲ ἀξίαν, πρῶτον στὸ εἶδος του γιὰ τὴν Θράκην. Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης κ. Μανόλης Κριαρᾶς τὸ σχολιάζει ὡς ἑξῆς: «Ὁ κ. Κουρτίδης εἶναι ἀξιέπαινος γιὰτὶ μὲ ἐξαιρετικὴ ἀγάπην καὶ ἐργατικότητα φρόντισεν νὰ συγκεντρώσῃ στὸ βιβλίον του τὸ κάθε τι ποὺ ἀπὸ ξένους ἢ δικούς μας, παλιότερους ἢ νεώτερους γράφτηκε γιὰ τὴν Θράκην, χωρὶς νὰ περιφρονῇσαι πολλὰς φορές οὔτε τὴν παραμικρὸν λεπτομέρειαν»¹³.

Γιὰ τὸ βιβλίον αὐτὸ ὁ Κουρτίδης πῆρε «εὐφημοτάτην μνησίαν» ἀπὸ τὸν Σύλλογον πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν τοῦ Παρισιοῦ «λόγῳ τῶν εὐσυνειδήτων ἐρευνῶν καὶ τοῦ πατριωτικοῦ ζήλου, μεθ' ὧν προέβη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ὕλικου τῆς ἱστορίας ταύτης». Πλούσιον καὶ μὲ μεγάλη ποικιλίαν τὸ ὕλικόν τοῦ βιβλίου. Ὑπάρχουν κεφάλαια γιὰ τὰ Θρακικά Ἔθνη, τὰ Ὅρια καὶ τὴ φύσιν τῆς Θράκης, τὴν καταγωγὴν τῶν Θρακῶν, ἦθη ἔθιμα καὶ πολιτισμὸν τῶν Θρακῶν καὶ τὸ χαρακτῆρα τους. Δυστυχῶς ὅμως τὸ βιβλίον αὐτὸ (ὅπως καὶ τὸ ὁμότιτλον τοῦ Ἀχιλλέου Σα-

13. «Θρακικά», τ. 4, σ. 341.

μοθράκη), τὸ τόσο χρήσιμο γιὰ τὸν τόπο μας, δὲν τὸ ξέρουμε οἱ Θρακιῶτες. Ὁ Ἅγγελος Ποιμενίδης, δάσκαλος καὶ ἐρευνητὴς τῆς ἱστορίας τῆς περιοχῆς τῆς Ἀλεξανδρούπολης μὲ τὴν τόλμη ποὺ τὸν χαρακτηρίζει ἔκανε τὴν ἐξῆς διαπίστωση: «Καὶ ἓνα ἀκόμη σοβαρότερο ποὺ θεωρῶ σφάλμα Ἐθνικῆς ἀξιοπρεπείας: Ἀπὸ τὸ ὕλικό τῆς ἱστορίας τοῦ Κουρτίδη, τίποτε δὲν καταχωρεῖται στὰ σχολικά μας βιβλία γιὰ νὰ μαθαίνουν τὰ Ἑλληνόπουλα καὶ τὴν ἱστορία τῆς Θράκης»¹⁴.

Ἵσως γιὰ τὸ λόγο ὅτι συνάντησε τὴ γενικὴ ἀδιαφορία ὁ πρῶτος τόμος τῆς ἱστορίας τοῦ Κουρτίδη δὲν εἶχε συνέχεια. Δὲν βγῆκε δηλαδή καὶ ὁ δεῦτερος τόμος ποὺ πρέπει νὰ ἦταν ἔτοιμος γιατί σὲ βιογραφικὸ σημείωμα γιὰ τὸν Κουρτίδη στὰ 1938 ἀναγράφεται ὅτι ἔχει γιὰ ἐκτύπωση τὴν ἱστορία τῆς Θράκης σὲ ὀγκώδη τόμο 850 σελίδων¹⁵. Δυστυχῶς ὅλος ὁ ὄγκος τῶν χειρογράφων τοῦ Κουρτίδη καὶ τῶν σημειώσεών του ποὺ βρίσκονταν στὸ σπίτι τοῦ γιοῦ του Γιώργου κἀκαν μαζί μὲ τὸ σπίτι αὐτὸ ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς στὴ μάχη τοῦ Σουφλίου στὶς ἀρχὲς Σεπτεμβρίου τοῦ 1944. Χάθηκαν ἔτσι πολὺτιμα ντοκουμέντα ποὺ θὰ μᾶς βοηθοῦσαν σημαντικὰ στὴ μελέτη τοῦ ἔργου τοῦ Κουρτίδη.

Τὸ 1934 παρουσιάζει τὸ τελευταῖο του ἔργο. Ἐχει τὸν τίτλο: «Τὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικά Μυστήρια. Ἦτοι τὰ Καβεῖρια-Διονύσια-Ὀρφικά καὶ Ἑλευσίνια». Μέσα στὶς 226 σελίδες αὐτοῦ τοῦ βιβλίου ἐξετάζει τοὺς μύθους καὶ τίς πηγὲς ποὺ ἀφοροῦν τὴ μυστηριακὴ λατρεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ βγάζει τὸ συμπέρασμα πὼς στὴ Θράκη ἄρχισε ἡ λατρεία τοῦ θεοῦ στὴν ἀνώτερη μορφή της μὲ τὴν ἔννοια τοῦ μονοθεϊσμοῦ, ποὺ ξαπλώθηκε καὶ στὴν ἄλλη Ἑλλάδα. Ἀληθινὴ μέλισσα ὁ Κουρτίδης, τρύγησε ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς ἑκατοντάδες ἀποσπάσματα ἀπ' ὅπου φαίνεται ὅτι στὸν Ὀρφέα ἀποδίδεται ἡ εἰσαγωγὴ τῶν νέων μονοθεϊστικῶν ἰδεῶν. Καταπληκτικὸ εἶναι τὸ παρακάτω ὀρφικὸ ἀπόσπασμα:

«Εἷς θεὸς ἔστι μόναρχος ἀθέσφατος αἰθέρι ναίων
αὐτοφυῆς ἀόρατος ὁρώμενος αὐτὸς ἅπαντα,
εἷς θεός, ὃς μόνος ἄρχει, ὑπερμεγέθης, ἀγέννητος,
ἀλλὰ θεός μόνος εἷς πανυπέρτατος, ὃς πεποίηκεν
οὐρανόν, ἡέλιον κλπ.,
Ὅς καθορῶν ἅμα πάντας ὑπ' οὐδενὸς αὐτὸς ὁρᾶται»¹⁶.

14. Ἅγγελος Ποιμενίδης, Ἱστορικά καὶ ἀρχαιολογικά θέματα γύρω ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρούπολη, Ἀλεξανδρούπολη 1963, σ. 10. Εἶχε δίκιο ὁ ἀείμνηστος Ποιμενίδης. Καὶ σήμερα ἐλάχιστα πράγματα λέγονται καὶ γράφονται γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Θράκης.

15. «Θρακικά», παράρτημα τ. Γ', σ. 187.

16. Βλ. Otto Kern, *Orphicorum Fragmenta*, Dublin-Zürich 1972, σ. 258 καὶ Κ. Γ. Κουρτίδης, Τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικά Μυστήρια, σ. 115.

ὅπως καὶ τὸ ἐπόμενο: «Ὅρφεὺς γοῦν ὁ τῆς πολυθεότητος ὑμῶν πρῶτος διδάσκαλος γεγονώς, ὕστερον οἶα πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μουσαῖον καὶ τοὺς λοιποὺς γνησία, ἀκροατὰς αὐτοῦ περὶ ἐνὸς καὶ μόνου θεοῦ κηρύττει λέγων οὕτως».

«Ἐξερέω γὰρ ἀληθέα, μηδὲ σε τὰ πρὶν
ἐν στήθεσσι φανέντα φίλης αἰῶνος ἀμέρσῃ,
εἰς δὲ λόγον θεῖον βλέψας, τούτῳ προσέδρενε,
ἰθύνων κραδίης νοερόν κύτος· εὐ δ' ἐπίβαινε
ἀτραπιτοῦ, μόνον δ' ἐσδὼρα κόσμοιο ἄνακτα
εἰς ἐστ' αὐτογενῆς, ἐνὸς ἕκγονα πάντα τέτυκται»¹⁷.

Πόσων ἐτῶν μόχθος γιὰ τὴ συγκέντρωση ὅλων αὐτῶν τῶν στοιχείων! Ἄν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἀγνοοῦμε τὴ σημασία τοῦ παραπάνω βιβλίου τοῦ Κουρτίδη, ὡς ἀκούσουμε τουλάχιστο τί εἶπε πρὶν ἀπὸ 10 περίπου χρόνια, αὐστριακὸς καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Βιέννης στὸν Ἀλεξανδρουπολίτη βιβλιοπώλῃ κ. Ἐλευθ. Γιαννώτα σὲ σχετικὴ τους συζήτηση. «Κανεῖς εὐρωπαῖος ἐρευνητής, δὲν μπορεῖ νὰ μιλᾷ σοβαρὰ γιὰ τὰ ἀρχαῖα Μυστήρια καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὰ Καβείρια, ἐὰν δὲν ἔχει ὑπόψῃ του τὸν Κουρτίδη».

Τὸ βιβλίο αὐτὸ ἦταν τὸ τελευταῖο τοῦ Κουρτίδη, ὅχι ὅμως καὶ ἡ τελευταία συγγραφικὴ του ἐργασία. Δὲν παύει νὰ στέλνει καὶ νὰ δημοσιεύει συνεργασίες του στὰ δύο θρακικὰ περιοδικά, τὰ «Θρακικά» καὶ τὸ «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ» τοῦ Πολύδωρου Παπαχριστοδοῦλου. Στους τόμους τῶν δύο αὐτῶν περιοδικῶν ὑπάρχουν ἀποθησαυρισμένα κείμενα τοῦ Κουρτίδη γιὰ Ἑλληνικὲς καὶ Βυζαντινὲς ἀρχαιότητες στὸ θρακικὸ χῶρο, ἱστορικὰ σημειώματα καὶ λαογραφικὲς ἐργασίες. Ἐπισημαίνω ἰδιαίτερα τὴν ἐργασία του «Ἡ Θράκη καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς» ποὺ τὴν ἔγραψε λίγο πρὶν πεθάνει καὶ ποὺ δημοσιεύτηκε στὸν 23ο τόμο τῶν «Θρακικῶν». Στὴν ἐργασία αὐτὴ μᾶς δίνει ἀρκετὲς πληροφορίες γιὰ διάφορα ἔθιμα τῶν Πομάκων καὶ γιὰ τὴ μυστηριακὴ λατρεία τῶν Κιζιλμπάσηδων.

Τὸν θυμοῦνται ἀκόμα οἱ γεροντότεροι στὸ Σουφλί νὰ συχνάζει στὸ καφενεῖο «Ἡ Θράκη» καὶ νὰ ἀποτελεῖ πάντα τὸ ἐπίκεντρο τῆς πορείας του ποὺ ἀκουγε πάντα μὲ προσοχὴ τίς σοφές του κουβέντες.

Τὸ Μάη τοῦ 1940 γιορτάστηκε στὸ Σουφλί ἡ συμπλήρωση τῶν 70 χρόνων του καὶ μαζὺ 50 χρόνων ἐθνικῆς, φιλολογικῆς καὶ κοινωνικῆς δραστηριότητος. Χαρακτηριστικὰ ἓνα σχόλιο τῆς «Μακεδονίας», κατα-

17. Κ. Γ. Κουρτίδης, ἑ.ἀ., σ. 116.

λήγει ως εξής: «Άλλοι τὸ δέκατον τῆς δραστηριότητός του ἂν εἶχον θὰ τὸ ἐξαργύρωναν, μὲ καθηγητικὰς ἔδρας, ἀκαδημαϊκοὺς θώκους, τιμὰς, ὀφφίκια, θέσεις. Ἄλλ' αὐτὸς δὲν ἠθέλησε νὰ μεταβάλη τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ εἰς οἶκον ἐμπορίου. Ἐμεινε ὁ ἐρημίτης τοῦ Σουφλίου, ὁ φιλόσοφος, μορφὴ παλιά καὶ σεβαστὴ πού θὰ ἔλεγε κανεὶς πὼς τὴν ἐξέχασαν ἐκεῖ οἱ αἰῶνες ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος»¹⁸.

Ἡ γιορτὴ ἐκείνη ἦταν μιὰ ἀπ' τὶς λίγες εὐχάριστες στιγμὲς ποὺ γνώρισε στὴ ζωὴ του καὶ ἴσως ἡ τελευταία. Ἀκολουθεῖ ὁ πόλεμος. Ἡ οἰκογένειά του τὸν πείθει νὰ ἐγκατασταθεῖ στὴν Ἀθήνα λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπίθεση τῶν Γερμανῶν. Στὸ διάστημα τῆς κατοχῆς πέρασε δύσκολες μέρες. Ὁ γαμπρὸς του στρατευμένος ὑπηρετεῖ στὴ Μέση Ἀνατολὴ καὶ ἡ κόρη του ἔχει νὰ κοιτάξει καὶ τὰ δύο τῆς παιδιὰ. Ἐξαντλημένο ἀπὸ τὶς κακουχίες καὶ τὴν πείνα τὸν ρίχνει κάτω ἡ φυματίωση. Νὰ πὼς τὸν περιγράφει ὁ Ἀλεξανδρουπολίτης βιβλιοπώλης κ. Ἐλευθέριος Γιαννῶτας πού τὸν γνώρισε τὴν κατοχὴ.

«Πὼς γνώρισα τὸν Κ. Κουρτίδη.

Ἀνοιξὴ τοῦ 1943. Ἡ Ἀθήνα στενάζει κάτω ἀπὸ τὸ πέλμα τῆς διπλῆς Ἱταλογερμανικῆς κατοχῆς. Ἡ πείνα καὶ κάθε λογῆς στερήσεις καὶ καταπίσεις μαστίζουν τοὺς κατοίκους τῆς καὶ ἰδιαίτερα τοὺς Θρακιῶτες πρόσφυγες ποὺ κατέφυγαν σ' αὐτὴν κυνηγημένοι ἀπὸ τὸν τρίτο συνεταῖρο τῶν κατακτητῶν τοὺς Βουλγάρους...

Οἱ Ἑβρίτες κάτοικοι τῆς τότε λεγομένης «Ἐλεύθερης Ζώνης», τοῦ Ἑβρου, συγκινημένοι ἀπὸ τὸ δράμα τῆς πείνας τῶν ἀδελφῶν Θρακῶν προσφύγων τῆς Ἀθήνας, στέλνουν δωρεὰ φορτίο τροφίμων (καλαμπόκι, σιτάρι, ὄσπρια κ.ἄ.) γιὰ νὰ τοὺς βοηθήσουν.

Τὰ τρόφιμα ἀποθηκεύονται σὲ κάποιο κατάστημα τῆς ὁδοῦ Μητροπόλεως καὶ τὴ διαχείριση-διανομὴ ἐνεργεῖ Ἐπιτροπὴ τῆς ὁποίας Πρόεδρος ἦτο ὁ ἀείμνηστος Μητροπολίτης Ἀλεξανδρουπόλεως Ἰωακείμ. Ἐκεῖ λοιπόν, στὰ πατάρι τῆς ἀποθήκης ὅπου βρίσκεται ἡ ἐπιτροπὴ διανομῆς, ὁ ἀείμνηστος πολιτευτὴς Ἑβρου Φίλιππος Μανουηλίδης προτείνει νὰ σταλεῖ ποσότητα τροφίμων καὶ στὸ γιατρό Κουρτίδη. Τὴν ἰδέα ἀσπάζεται ἡ ἐπιτροπὴ ἀλλὰ ἀμέσως δημιουργεῖται πρόβλημα διευθύνσεως καὶ τρόπον ἀποστολῆς. Καὶ τὴν μὲν διεύθυνση πληροφορεῖται ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπὸ τὸ Θρακικὸ κέντρο, ὁ δὲ ὑποφαινόμενος, ἔφηβος τότε, προθυμοποιεῖται γιὰ τὴ μεταφορὰ καὶ παράδοση.

Ἐνθυμοῦμαι, νοικιάζω ἓνα χειροκίνητο καρότσι, φορτώνω τὰ τρόφιμα, πού ἦταν γύρω στὰ 150 κιλά καὶ μαζὺ μὲ τὸν μεταφορέα ξεκινοῦμε. Ἀνη-

18. «Μακεδονία», 20 Μαΐου 1920, σ. 2.

φορίζουμε τὸ Παγκράτι, διασχίζουμε ὁλόκληρη τὴ συνοικία, μπαίνουμε στὸ Βύρωνα καὶ στὸ τέρμα τοῦ συνοικισμού αὐτοῦ, στίς ὑπώρειες τοῦ Ὑμηττοῦ, σταματοῦμε στὴν πόρτα ἐνὸς ταπεινοῦ σπιτιοῦ, μᾶλλον παραπήγματος καὶ δειλὰ χτυποῦμε τὴν πόρτα, διότι μᾶς δέρνει ἡ ἀμφιβολία, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ κατοικεῖ ἐδῶ ὁ γιατρός καὶ πρῶην Ὑπουργὸς Κουρτίδης.

Μᾶς ἀνοίγει μιὰ ἡλικιωμένη κυρία (ἦτο μοῦ φαίνεται ἡ ἀδελφὴ τοῦ γιατροῦ) καὶ μᾶς καλεῖ νὰ μπούμε μέσα. Στὸν ἀμέσως ἀπὸ τὴν εἰσοδοὺ χωρὸ, κάτι σὰν χῶλλ, σ' ἓνα πανάθλιο κρεβάτι, στρωμένο μὲ ράκη μᾶλλον παρά στρωσίδια, βρισκόταν ἀνακαθισμένος ὁ βαρεῖα ἄρρωστος Κουρτίδης.

Τοῦ ἀνακοινῶν τὴν ἀποστολὴ μου καὶ παραδίδω τὰ τρόφιμα. Δάκρυα κύλησαν ἀπὸ τὰ μάτια του. Μὲ παρακάλεσε νὰ διαβιβάσω τὶς εὐχαριστίες του στὸν Σεβασμιώτατο γιὰ τὴ βοήθεια προσθέντας καὶ ἓνα «ἔστω καὶ ἂν εἶναι πιά πολὺ ἄργα». Πράγματι ὕστερα ἀπὸ μερικoὺς μῆνες παρέδιδε τὴν ψυχὴ του στὴν αἰώνια πηγὴ τῆς.

Τέτοιο ἦταν τὸ τέλος ἐνὸς γιατροῦ, ἐνὸς φιλοσόφου, ἐνὸς πολιτικοῦ, ἐνὸς ἀληθινοῦ Ἀνδρὸς ποὺ σκοπὸ τῆς ζωῆς του ἔταξε νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν Ἀνθρώπο καὶ τὴν Ἀρετὴ.

Βλέπετε ἄλλοι καιροὶ ἄλλα ἤθη.

Ε.(λευθέριος) Γ.(ιαννώτας)»

Γιὰ νὰ θεραπευτεῖ καταφεύγει στὴ «Σωτηρία», ὅπου πέρασε πικρὲς μέρες. Μέρη τῆς κατοχῆς ποὺ τὶς πικραίνει περισσότερο ἢ ἄρρώστεια καὶ

Εἰκ. 2. Δύο ἀποκόμματα ἀπὸ τὴν ἐφημ. «Ἐλευθέρο Βῆμα» γιὰ τὸν Κουρτίδη, μὲ συνταρακτικὸ πραγματικὰ περιεχόμενο.

ή φτώχεια. Στήν ἐφημερίδα «Ἐλεύθερον Βῆμα»¹⁹ διαβάζουμε μιὰ συγκινητική ἐκκλήση: «Ὑπερεβδομηκονταετῆς ἱατρός, παλαιὸς βουλευτής, γεροϋσιαστῆς καὶ ὑπουργός, συγγραφεὺς τῆς ἱστορίας τῆς Θράκης καὶ ἄλλων ἱστορικῶν ἔργων, πολλὰς παρασχὼν εἰς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας, πρόσφυξ ἤδη καὶ ἀσθενῶν, εὐρίσκεται εἰς τὴν «Σωτηρίαν» πενόμενος. Οἱ ἐκτιμῶντες τὴν ἐθνικὴν ἐργασίαν φιλόανθρωποι δύνανται νὰ τὸν ἐνισχύσουν διὰ τοῦ «Ἐλευθέρου Βήματος», τὸ ὁποῖον ἐνώνει τὴν πρὸς τοῦτο παράκλησίν του, ὅπως νομίζουν καλλίτερον».

Ἐκεῖ στὴ «Σωτηρία» τὸν βρῆκε ὁ θάνατος. Στὶς 23 Νοεμβρίου 1944 κι' ἐνῶ ἡ Ἀθήνα ἐτοιμάζονταν νὰ δοκιμάσει τὴ φρίκη τῶν Δεκεμβριανῶν, ἡ καρδιά τοῦ Κουρτίδη σταμάτησε νὰ χτυπᾷ. Εἶχε κλείσει σ' αὐτὴ ὁλόκληρη τὴ Θράκη.

Ἀνθρώπος τῆς δράσης μὰ καὶ τοῦ στοχασμοῦ, στάθηκε πάντα σεμνὸς καὶ τίμιος. Ἀπὸ τὴν πολιτικὴν πέρασε καὶ βγῆκε ἀμόλυντος ἀπὸ τίς μικρότητες. Μολονότι κατέλαβε σπουδαῖες δημόσιες θέσεις ἔζησε φτωχὸς καὶ πέθανε φτωχότερος. Στὴ ζωὴ του ἦταν ὑπόδειγμα ἀνθρωπιᾶς καὶ ἐργατικότητος. Ὁ Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου, λίγο πρὶν πεθάνει κι' αὐτός, εἶχε πεῖ γιὰ τὸν Κουρτίδη: «Ἡ Θράκη ποτὲ δὲν θὰ ξεχάσῃ τὴ δούλεψή του. Ἴσως στὸ Σουφλί ἡ ἀγάπη τῶν Θρακῶν ν' ἀναδείξῃ ἓνα σῆμα, ἓνα μνημεῖο, πού νὰ θυμίζει ὅτι ἡ Θράκη δὲν λησμονεῖ τοὺς πνευματικούς της ἥρωες καὶ ἐργάτες... Τοῦ ἀξίζει γιὰ ὅλες του αὐτὲς τίς θυσίες ἓνα μνημεῖο πού νὰ διαλαλῇ τὸ ἔργο του, τὸ ἄγνωστο στὸ Ἑλληνικὸ κοινόν»²⁰. Ἄς τὸ προσέξουν αὐτὸ οἱ Θρακιῶτες καὶ ἰδίως οἱ πατριῶτες του.

Κοιμᾶται σήμερα τὸν ἀνεξύπνητο ὕπνο στὸ νεκροταφεῖο τῆς Κορνοφωλιᾶς πλάι στὸ Ἅγιο Βῆμα τοῦ ἐξωκκλησιοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου κάτω ἀπὸ μιὰ ἀπλὴ πλάκα πού γράφει:

Κωνσταντῖνος Κουρτίδης
Ἱατρός.

19. Δυστυχῶς τὸ ἀπόκομμα δὲν ἔχει ἡμερομηνία.

20. Π. Παπαχριστοδούλου, ὁ.π., σ. 64.

† ΛΑΖΑΡΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ

ΕΝΘΥΜΙΟΝ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΥ ΜΟΥ ΒΙΟΥ

Ὁ συντάκτης τοῦ κειμένου πού ἀκολουθεῖ εἶναι ἓνας Κομοτηναῖος. Γεννήθηκε τὸ 1895 στὸ πατρικὸ του σπίτι στὴ συνοικία Τζίτζιφιὰ τῆς τότε Γκιουμουλτζίνας (πίσω ἀπὸ τὴν παλὰ βιβλιοθήκη ὅπου σήμερὰ ἡ ὁδὸς Λυσίου).

Μετὰ τὸν Β' Βαλκανικὸ πόλεμο ἀναγκάστηκε ὅπως ὅλοι σχεδὸν οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀντικῆς Θράκης νὰ ἐγκαταλείψει τὸν τόπο πού γεννήθηκε καὶ νὰ καταφύγει στὴ Δράμα ἀφήνοντας πίσω του στὸ ἔλεος τῶν Βουλγάρων τὸν γέροντα πατέρα του Ἰωάννη καὶ τὰ δύο ἀνήλικα ἀδελφια του Μανώλη καὶ Χρήστο τοὺς ὁποῖους οἱ Βούλγαροι ἀπήγαγαν στὴν παλὰ Βουλγαρία, ὅπου ὁ μὲν πατέρας του πέθανε ἀπὸ τὶς κακουχίες, τὰ δὲ ἀδελφια του κλείσθηκαν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους σὲ στρατόπεδα (τὰ εἰδικὰ πρὸς ἐκβουλγαρισμὸν «ὀρφανοτροφεῖα») ἀπ' ὅπου ἐπέστρεψαν στὴν Κομοτηνὴ μετὰ τὴν ἀνακωχὴν τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου.

Ὁ ἴδιος ἐπανῆλθε στὴν Κομοτηνὴ τὸ 1922 μετὰ τὴ λήξιν τῆς πολεμικῆς περιόδου καὶ διορίσθηκε ὑπάλληλος στὸ Ἐμποροβιομηχανικὸ Ἐπιμελητήριον τῆς πόλεως. Νυμφεύθηκε τὸ 1926 στὴν Κομοτηνὴ τὴ Σωτηρία, τὸ γένος Στεργίου Βήτα, καὶ ἀπέκτησε ἓνα γυιὸ τὸν Ἰωάννη καὶ δύο θυγατέρες τὴν Κυριακούλα καὶ τὴν Ἀγγελικὴ. Τὰ ἀπομνημονεύματά του κατὰ μαρτυρίαν τῆς θυγατέρας του Ἀγγελικῆς τὰ ἔγραψε πρὶν ἀπὸ τὸ γάμον του βάσει σημειώσεων πού κρατοῦσε κατὰ τὴν διάρκεια τῶν γεγονότων. Τὸ ἀρχικὸ καλλιγραφημένον χειρόγραφον τῶν ἀναμνήσεών του διαφέρει ἀπὸ τὸ δημοσιευόμενον τελικὸν κείμενον ὅπως τὸ διαμόρφωσε ὁ ἴδιος ἀργότερα. Πέθανε στὴν Κομοτηνὴ τὸ 1974.

Τὸ ἱστορικόν του, χωρὶς διείσδυση βέβαια σὲ βάθος, τὸ χαρακτηρίζει ἀπλότης, σαφήνεια καὶ ἱστορικὴ ἀκρίβεια. Ἔχει τὴν ἀξίαν του γιατί εἶναι ἀπὸ τὰ σπάνια κείμενα, γραμμένον ἀπὸ ἓνα ἀπλὸν στρατιώτη τῆς ταραγμένης ἐκείνης ἐποχῆς πού καταφέρει μὲ τὶς περιορισμένες γραμματικὰς τὸν γνώσεις ἀλλὰ μὲ τὴν παλλόμενη ψυχὴν του καὶ τὸ ξεχειλισμένον πάθος του γιὰ τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος νὰ ζωντανέψῃ μιὰ ἥρωικὴ ἐποχὴ πού ἐγγίζει τὰ ὅρια τοῦ ἀπίστευτου γιὰ τὴν ὁρμὴν, τὴν αὐταπάρνησιν καὶ αὐτοθυσίαν τῶν παιδιῶν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἐπικὴν καὶ δραματικὴν ἐκείνην δεκαετίαν.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΡΩΣΣΙΔΗΣ

Ὀνομάζομαι Λάζαρος Ἀναστασιάδης τοῦ Ἰωάννου ἐκ Κομοτηνῆς (Γκιουμουρτζίνης) τοῦ Νομοῦ Ροδόπης, κλάσεως 1915*.

Κατετάγην ἐθελοντῆς εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Στρατὸν εἰς τὰς 17 Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1916 εἰς τὴν νῆσον Θάσον.

Εἰς τὰς 24 τοῦ ἰδίου μηνὸς μὲ ἐστείλανε εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ μὲ προσκολήσανε εἰς τὸν πρῶτον Λόχον τοῦ Ἑθελοντικοῦ Τάγματος τῆς Ἑθνικῆς Ἀμύνης ποὺ σχηματιζόταν ἐκείνας τὰς ἡμέρας, ὅπου εἶχε ἐκραγεῖ τὸ Ἑθνικὸν Κίνημα τοῦ Βενιζέλου εἰς τὴν Θεσ/νίκην. Εἰς τὰς 2 Νοεμβρίου ἰδίου ἔτους ἀποσπάσθηκα εἰς τὸ 2ον Σύνταγμα Μεραρχίας Σερρῶν 11ον Λόχον ὅπου τὴν 4ην ἰδίου μηνὸς ἀναχωρήσαμεν ὁλόκληρον τὸ Σύνταγμά μας διὰ τὸ Μέτωπον τοῦ Στρυμῶνος. Ἐν πορείᾳ εὐρισκόμενοι ἠσθένησα βαρέως καὶ μὲ στείλανε εἰς τὰ Ἀγγλικά Νοσοκομεῖα τοῦ Λαχανᾶ καὶ ἐκεῖθεν μὲ μετακομίσανε εἰς τὸ 3ον Γαλλικὸν Νοσοκομεῖον Θεσ/νίκης, ὅπου μετὰ 15 ἡμέρας θεραπευθεὶς τελείως ἀνεχώρησα διὰ τὸ Σύνταγμά μου τὸ εὖρον καταυλισμένον εἰς τὸ 5 χιλιόμετρον ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν Θεσ/νίκη ἐρχόμενον ἐκ τοῦ Μετώπου τοῦ Στρυμῶνος. Εἰς τὰς 4 Δεκεμβρίου 1916 ἐφύγαμε καὶ μετὰ τετραήμερου πορείας ἐφθάσαμε εἰς Μποέμνιτσαν¹ καὶ κατασκηνώσαμεν εἰς τὸ χωρίον Γοργόπ. Ἐκεῖ παραμέναμεν ἐπὶ 15 ἡμέρας ὁπόθεν ἀναχωρήσαμεν τὴν 20ην Δεκεμβρίου καὶ μετέβημεν εἰς τὰ φυλάκια τῆς Γευγελῆς καὶ ἀναλάβαμεν τὴν φρούρησιν τῶν συνόρων.

Εἰς τὴν πρώτην Μαΐου τοῦ ἰδίου ἔτους ἐκάναμε τὴν μάχην τοῦ Ραβινὲ καὶ ἔλαβε μέρος καὶ ὁ λόχος μου. Μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Ραβινὲ ἀντικατασταθέντες παρὰ τοῦ τάγματος τοῦ Κονδύλη μετέβημεν εἰς τὰ φυλάκια τῆς Λούμβιτσας ἀπέναντι τοῦ ὄρους 560, τὸ ὁποῖον τὸ κατεῖχον οἱ Βούλγαροι καὶ ἀναλάβαμεν τὴν φρούρησιν.

Εἰς τὰς 2 Ἰουλίου 1917 διεταχθήκαμεν νὰ εἴμαστε ἔτοιμοι ὅπως βαδίσουμε κατὰ τῶν προδοτῶν τῆς πατρίδος μας οἱ ὁποῖοι μὲ κάθε μέσο προσπαθοῦσαν νὰ καταστρέψουν τὴν πατρίδα μας, τὴν ὁποίαν ἐπολιορκοῦσαν καὶ ἐξωτερικοὶ ἐχθροί. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἄρχισε ἡ πορεία μας κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ὅπου καὶ μετὰ 5 ἡμέρας ἐφθάσαμε εἰς Ἀθήνας ὁ κόσμος μᾶς ὑπεδέχθη ὡς ἐλευθερωτὰς ἀμέσως ἀρχίσαμε τὰς συλλήψεις τῶν πρωταιτίων καὶ ἐστείλαμεν ἐξορία τὸν Βασιλέα, τὸν Γούναρη κλπ. οἱ ὁποῖοι ἦταν οἱ αἴτιοι τῆς παραδόσεως τῆς Ἀν. Μακεδονίας. Τὴν ἐπο-

* Ἀκολουθεῖται πιστὰ ἡ ὀρθογραφία καὶ ἡ στίξη τοῦ χειρογράφου.

1. Ἡ Σημερινὴ Ἀξιούπολις τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας.

μένην ἡμέραν ἔφθασεν ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ ὁ 'Ελευθέριος Βενιζέλος καὶ ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν διώρισεν Βασιλέα τὸν 'Αλέξανδρον καὶ ἀπεκατεστάθη ἡ τάξις τελείως.

'Αμέσως ἐκλήθη ὑπὸ τὰ ὄπλα τὸ 1916-1917 καὶ ἄρχισε ἡ διοργάνωσις τοῦ Στρατοῦ. Μετὰ παρέλευσιν 4 μηνῶν δηλαδὴ τὴν 1ην Νοεμβρίου 1917 διαταχθήκαμεν ὅπως ἀναχωρήσομεν διὰ τὸ μέτωπον ὀλόκληρος ὁ 'Ελληνικὸς Στρατὸς τῆς παλαιᾶς καὶ Νέας 'Ελλάδος, ὅπως ἐκδιώξομεν τοὺς Βουλγάρους ἐκ τῆς 'Ανατ. Μακεδονίας. 'Αναχωρήσαμεν τὴν 1ην Νοεμβρίου Σιδηροδρομικῶς ἐξ 'Αθηνῶν ὅπου τὴν 3ην τοῦ ἰδίου μηνὸς φθάσαμεν εἰς Βοέμνιτσαν ὅπου καὶ παραμείναμεν ἐπὶ ἓνα μῆνα πρὸς ἀνάπαυσιν καὶ ἐκεῖθεν ἀναχωρήσαμεν διὰ τὴν προκάλυψιν. Τὴν 28 Φεβρουαρίου 1918 ἀπεσπάρσθηκα μαζί με ἄλλους συναδέλφους μου εἰς τὸ 8ον Γαλλικὸν Σύνταγμα Μηχανικοῦ πρὸς ἐκπαίδευσιν. 'Εκπαιδευθέντες ἐπὶ 3 μῆνας ὡς τηλεφωνηταὶ ἀναχωρήσαμεν πάλιν εἰς τὸ Σύνταγμά μας καὶ μᾶς προσκολήσανε εἰς τὸ Μικρὸν 'Επιτελεῖον Συν/τος ὡς τηλεφωνηταὶ τοῦ Συντάγματος. Εἰς τὰς 17 Μαΐου 1918 διαταχθήκαμε ὀλόκληρον τὸ Σῶμα τῆς 'Εθνικῆς 'Αμύνης (δηλ. αἱ μεραρχίαι Σερρῶν, 'Αρχιπελάγους καὶ Κρήτης) νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον τῶν Γερμανοβουλγάρων καὶ καταλάβωμε τὸ Σκρά. Δι-οικητὴς τοῦ Σώματος ἦτανε ὁ Στρατηγὸς 'Ιωάννου καὶ τῆς Μεραρχίας μας ὁ 'Υποστράτηγος Π. Ζυμβρακάκης.

Τὴν πρωΐαν τῆς 17ης Μαΐου ἤρχισε ἡ ἐπίθεσις καὶ ἐντὸς δύο ὥρῶν γινόμαστε κύριοι τοῦ Σκρά με ὀλίγας ἀπωλείας καὶ συλλάβαμε 2.000 αἰχμαλώτους. Εἰς τὰς 12 Αὐγούστου τοῦ ἰδίου ἔτους ἀντικαταστηθέντες ἀπὸ τοῦ Σκρά ὑπὸ τῆς 4ης Μεραρχίας ἐλάβωμε κατεύθυνσιν πρὸς τὸ Κιλκίς προοριζόμενοι διὰ τὴν Δοϊράνην ὅπου ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ἡ γενικὴ ἐπίθεσις τοῦ Μακεδονικοῦ Μετώπου. Φθάσαντες εἰς τὸ Σαρῆ-Κιὸλ κατασκευάσαμεν ὅπου καὶ ἐκαθήσαμεν ἐπὶ 10 ἡμέρας προπαρασκευαζόμενοι διὰ τὴν μάχην ἢ ὅποια ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ τὴν 5ην Σεπτεμβρίου διαταχθήκαμεν πρὸς ἀναχώρησιν καὶ ἐλάβωμεν κατεύθυνσιν πρὸς τὴν Δοϊράνην τὴν ὁποῖαν τὴν κατεῖχον οἱ Βούλγαροι ὅπου τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐφθάσαμεν εἰς τὰς προφυλακὰς τῆς Δοϊράνης καὶ παραταχθήκαμεν ἔτοιμοι διὰ μάχην περιμένοντες μετὰ τὸ ὄπλον ἀνὰ χεῖρας τὸ σύνθημα τῆς ἐξορμήσεως. Τέλος ἐφθασε ἡ ὥρα 5 καὶ 5 λ. ὅπου ἄρχισαν οἱ Σάλπιγγες νὰ σαλπίζουσι τὸ προχωρεῖτε-προχωρεῖτε τὸ τι ἐγινότανε ἐκείνην τὴν στιγμὴν δὲν ὑπάρχει κάλαμος νὰ τὸ περιγράψῃ. Βάζουνε τὰ Κανόνια μας καὶ τὰ 'Ελληνικὰ τουφέκια πυρὰ ὁμαδὸν τοὺς βάζουμε καὶ τοὺς ἀνακατώνουμε, νὰ ἴσουν ἀρὰν, ὅσα παιδιὰ ἐπέφτανε τὴν μάννα τοὺς ἐφώναζαν ἀπὸ μακριὰ γὰ νάλθῃ... Πέφτουν κορμιὰ ἀμέτρητα τὸ ἓνα δίπλα στ' ἄλλο ποτέ μου δὲν ἀπῆντησα τέτοιο κακὸ μεγάλο τρεῖς μέρας μαχώμασθαι δίχως ψωμί,

δίχως νερό. Ἄλλ' ἐπιτέλους ἀρχίζουνε οἱ Βούλγαροι νὰ ὀπισθοχωροῦν καταλαμβάνουμε τὰ ὑψώματα 340 καὶ ἐπὶ τέλους γινόμεθα κύριοι τῆς Δοϊράνης ὅπου ὁ ἐχθρὸς ἀποσύρεται εἰς τὰ ὑψώματα τοῦ Κράν Κορονέ ὅπου ἀνασυντάσσεται καὶ ἐνισχύεται μὲ περισσοτέρας δυνάμεις καὶ προσπαθεῖ νὰ δώσει τὴν τελευταίαν μάχην, κατὰ τὴν πρῶαν ὁμῶς διαταζόμεθα ἐκ νέου εἰς ἐπίθεσιν καὶ ἀρχίζει ἡ ἐπίθεσις ὁ ἐχθρὸς ἀμύνεται λυσώδης, ἐρχόμεθα λόγῃν μὲ λόγῃν, ἡ στιγμή εἶναι κρισιμοτάτη ὁ Συν/χης μας Μανουλάκης μὲ τὸ περίστροφον ἀνὰ χεῖρας πολεμεῖ ὡς Στρατιῶτης, πέφτουν κορμιὰ ἀμέτρητα σκοτώνεται ἐπιτόπου ὁ Συν/χης καὶ ὁ Ταγ/χης Λουκάς. Ἀναλαμβάνει τὴν Διοίκησιν ὁ Ταγματάρχης Κουρὲς καὶ ἡ μάχη ἐξακολουθεῖ ἀλλὰ μετ' ὀλίγον πίπτει νεκρὸς καὶ ὁ Ταγ/χης Κουρὲς ὅπου τὸ Συν/μα μένει χωρὶς ἀξιωματικούς καὶ ἀρχίζουμε νὰ ὀπισθοχωροῦμε ἀλλ' ἐπιτόπου φθάνει ὁ Στρατηγὸς Ζυμβρακάκης μὲ ὀλίγας ἐνισχύσεις καὶ ἀρχίζουμεν ἐκ νέου τὴν ἐπίθεσιν ὅλοι μὲ ἀπόφασιν διότι καθὼς μᾶς ἐφώναζεν ὁ στρατηγὸς ἓνα βῆμα παιδιὰ πρὸς τὰ ὀπίσω χάνεται ἡ Πατρίδα μας ἀλλ' ἐπιτέλους ἀρχίσανε οἱ Γερμανοβουλγάροι νὰ ὀπισθοχωροῦν ἀτάκτως τῶν ὑψωμάτων τοῦ Κράν Κορονέ ὅπου καὶ ἐκόψαμεν τὴν προέλασίν μας μὴ δυνηθέντες νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν προέλασίν μας ἔνεκα τῶν πολλῶν ἀπωλειῶν μας, ὅπου καὶ ἀνέλαβε τὴν καταδίωξιν ὁ Συνταγματάρχης Κονδύλης ποὺ εἶχε καταφθάσῃ ἐκείνην τὴν στιγμήν ἐκ τοῦ Νάρες. Μετὰ τὴν μάχην ἀφοῦ ἐθάψαμεν τοὺς νεκροὺς μας οἱ ὅποιοι ὑπολογίζοντε εἰς 6 χιλιάδας εἰς ἀξιωματικούς καὶ Στρατιῶτες ἀναχωρήσαμεν ὅπως μεταβοῦμεν πρὸς ἀνάπαυσιν καὶ συμπλήρωσιν τῆς Μεραρχίας μας.

Μετὰ δύο ἡμερῶν ἀναπαύσεως καὶ συμπληρώσεως τῆς μεραρχίας διαταχθήκαμε νὰ ἀναχωρήσωμε πρὸς κατάληψιν τῶν Σερρῶν καὶ ὁλόκληρον τὴν Ἀνατ. Μακεδονίαν τὴν ὁποίαν τὴν εἶχον ὑποδουλώσει οἱ ἄτιμοι προδότες (Γούναρης καὶ Βασιλέας) εἰς τοὺς Βουλγάρους.

Ἐν πορείᾳ εὐρισκόμενοι καὶ μόλις εἶχαμε φθάσει εἰς τὸ Λαχανὰ τὴν 17ην Σεπτεμβρίου 1918 μᾶς ἀνηγγέλθη ἡ ἀνακωχὴ καὶ ἀμέσως κατασκηνώσαμεν εἰς τὸν κάμπον τῶν Σερρῶν εἰς τὸ χωρίον Μικέζ.

Εἰς τὰς 7 Ὀκτωβρίου διαταχθήκαμε νὰ εἰσέλθουμε εἰς τὰς Σέρρας ὅπου οἱ Βούλγαροι εἶχαν φύγει ἀφοῦ ἐρήμωσαν τὰ πάντα καὶ ἀτίμωσαν παρθέτους καὶ γυναῖκας, εἰσελθόντες δὲν εὗρομεν τίποτες ἀλλὰ παρὰ μόνον ἐρεῖπια καὶ ὀλίγους γέροντας τὴν δὲ νεολαίαν τὴν εἶχον στείλει εἰς Παλαιὰν Βουλγαρίαν ὡς Ὀμήρους καὶ ἐργαζότανε εἰς καταναγκαστικὰ ἔργα ὅπου εἶχον πεθάνῃ ὅλοι ἀπὸ τὰ βάσανα καὶ ἀπὸ τὰς κακουχίας. Ἀπὸ τὰς Σέρρας ἔλαβον 8 ἡμερῶν ἄδειαν διὰ Δράμαν πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς οἰκογενείας μου. Φθάσας εἰς Δράμαν ἔμαθον τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ πατρός μου εἰς Παλ. Βουλγαρίαν καὶ τοὺς ἀδελφούς μου εὐρισκομένους ἀκόμη εἰς Βουλγαρίαν ἐν κακῇ καταστάσει.

Ἔμαθον ἐπίσης ὅτι τὸν θεῖον μου τὸν κρεμάσανε οἱ Βούλγαροι εἰς τὸ χωρίον Κοζλούκιοι τῆς Δράμας, ἐπίσης ἐπέθανεν ἡ θεῖα μου καὶ τοιουτοτρόπως ἐκαταστράφη ὁλόκληρος ἡ οἰκογένειά μου αἵτιοι αὐτῆς τῆς καταστροφῆς ἦτανε αὐτοὶ οἱ ἄτιμοι προδότες Γούναρης καὶ Βασιλείας. Ἐκ Δράμας ἐπέστρεψα πάλι εἰς τὸ σύνταγμά μου πολὺ στεναχωρημένος μαθὼν ὅλα αὐτὰ τὰ συμβάντα.

Εἰς τὰς 15 Νοεμβρίου 1918 ἐφύγαμεν ἀπὸ τὰς Σέρρας καὶ ἐπήγαμεν εἰς χωρίον Σαρμουσακλῆ ὅπου εἶχαμε καθήσει ὁλόκληρον τὸν Χειμῶνα. Εἰς τὰς 3 Μαρτίου 1919 μετέβημεν εἰς Δράμαν καὶ ἐκάναμε τὸ ἅγιον Πάσχα εἰς ἐκκλησίαν ποὺ εἶχαμε νὰ κάμῃ τρία χρόνια Πάσχα εἰς ἐκκλησία. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἦλθε ἡ διαταγὴ νὰ ἀναχωρήσωμεν διὰ Σέρρας ὅπως ἀναλάβουμεν τὴν φρούρησιν τῆς πόλεως ὅπου καὶ ἀναχωρήσαμεν τὴν ἐπομένην ἡμέραν. Εἰς τὰς Σέρρας ἐκαθήσαμεν 15 ἡμέρας καὶ ἔπειτα μετέβημεν εἰς τὸ χωρίον Δοβίστα. Εἰς τὰς 2 Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 1919 ἀπεσπιάσθηκα εἰς τὴν Ἀνατ. Θράκην εἰς τὸ Ἀνεξάρτητον τάγμα Κατοχῆς εἰς τὸν 10/5 λόχον ὁ ὁποῖος ἔδρευε εἰς τὸ Βαβὰ Ἑσκή. Εἰς τὰς 5 Σεπτεμβρίου 1919 ἀπεσπιάσθηκα δι' ὑπηρεσίαν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Προξενεῖον Κωνσταντινουπόλεως ὅπου ἔμενε ἡ Ἑλληνικὴ ἀποστολὴ μὲ ἀρχηγὸν τὸν Συν/χην Κατεχάκην.

Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ ἰδίου ἔτους μετετέθην πάλιν εἰς τὸν λόχον μου καὶ ἐπῆγα πάλιν εἰς τὸ Βαβὰ Ἑσκή ὅπου ἐκάθησα 3 ἡμέρας καὶ ἔπειτα μοῦ στείλανε εἰς τὸ Οὐζοῦν Κιοπροῦ ὅπου ἔμενε κάποια διμοιρία τοῦ λόχου μας. Ἐκεῖ παραμείναμε μέχρι τὴν 5 Ἰανουαρίου 1920 ὅπου διαταχθέντες ὁλόκληρον τὸ ἀπόσπασμα μετέβημεν εἰς τὴν ἔδραν τοῦ λόχου εἰς τὸ Βαβὰ Ἑσκή διότι ὑπῆρχε φόβος ἐπιθέσεως τοῦ Ταγιάρ.

Μετὰ παρέλευσιν τριῶν μηνῶν ἦλθε διαταγὴ νὰ ἀναχωρήσωμεν ἐκ Βαβὰ Ἑσκή καὶ λάβουμεν κατεύθυνσιν πρὸς τὴν Κων/πολιν ὅπου ἐπρόκειτο οἱ Κεμαλικοὶ νὰ κάμουν κίνημα κατὰ τῶν συμμάχων. ὅπου εἰς τὰς 30 Φεβρουαρίου ἀναχωρήσαμεν ἐκ Βαβὰ Ἑσκή σιδηροδρομικῶς καὶ ἀποβιβασθήκαμε εἰς τὸ χωρίον Χατέμκιοι ἀπέχων 2 ὥρας ἀπὸ τὴν Κων/πολιν. Μετὰ παρέλευσιν 4 ἡμερῶν ἀσθενήσας μετέβην εἰς τὸ Νοσοκομεῖον Κων/πόλεως ὅπου ἐκάθησα ἐπὶ ἓνα μῆνα. Εἰς τὰς 4 Μαρτίου μὲ διακομήσανε εἰς τὰς Ἀθήνας εἰς τὸ Β. Νοσοκομεῖον ὅπου τὴν 11 Ἀπριλίου 1920 ἐπέρρασα ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴν Ἀπαλλαγῶν καὶ ἔλαβον ἓν ἔτος ἀναβολή. Τὴν 10 Ἀπριλίου ἀνεχώρησα διὰ τὴν ἰδιαιτέραν μου πατρίδα Γκιουμουλτζίνα ποὺ ἔλειπα ἐπὶ 7 ἔτη καὶ ἐπολεμοῦσα διὰ νὰ τὴν ἐλευθερώσω, φθάσας εἰς Γκιουμουλτζίνα εὗρον διασυμμαχικὰ Στρατεύματα ποὺ τὴν κατεῖχον. Εἰς τὰς 14 Μαΐου 1920 εἰσηλθεν ἡ Μεραρχία Σερρῶν ὑπὸ τὸν Γενναῖον Στρατηγὸν Π. Ζυμβρακάκην καὶ κατέλαβε τὴν Γκιουμουλτζίνα.

Μετὰ 7 μῆνας ἐγένεν ἡ ἀποστράτευσις καὶ ἤμουν πλέον ἐλεύθερος

πολίτης μὲ λευθέραν τὴν πατρίδα μου καὶ τοιουτοτρόπως ὅλοι οἱ κόποι μου δὲν ἐπήγανε χαμένοι. Ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων μηνῶν ἦλθεν ἡ 1 Νοεμβρίου 1920 ὅπου ἔγιναν οἱ ἐκλογές καὶ ἀναλαμβάνουν πάλιν τὴν Κυβέρνησιν οἱ Παλαιοὶ προδότες τῆς πατρίδος ὁ Γούναρης καὶ Σία ὅπου καὶ ἐπαναφέρανε πάλιν τὸν προδότην Βασιλιά πού νὰ σπάζανε τὰ πόδια του καὶ νὰ μὴ ἐρχότανε εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Εἰς τὰ 14 Μαΐου 1921 ἐκυρήχτηκε πάλιν ἡ ἐπιστράτευσις καὶ ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸ 20 Σύν/μα τῆς Μεραρχίας Σερρῶν ὅπου μετ' ὀλίγας ἡμέρας μοῦ ἐστείλανε μὲ ἀποστολὴν εἰς τὴν Ρεδαισιτὸν διὰ νὰ σχηματίσωμεν τὸ 46 Σύν/μα. Ἀφοῦ ἐσυμπληρώθη τὸ Σύν/μα τὴν 3 Ἰουνίου ἀναχωρήσαμεν ἐκ Ρεδαισιτοῦ διὰ Σμύρνην ὅπου καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐφθάσαμεν εἰς Σμύρνην καὶ ἀποβιβασθέντες ἐκ τῶν ἀτμοπλοίων ἀναχωρήσαμεν διὰ τὸ Βουτζιᾶ ὅπου ἔμελε νὰ συγκεντρωθῇ ὁλόκληρος ἡ Μεραρχία μας μὲ Στρατηγὸν τὸν Πρίγκηπα Ἀνδρέαν. Εἰς Βουτζιᾶ ἐκαθήσαμε 4 ἡμέρας καὶ ἐφοδιασθέντες μὲ ὅλα τὰ ἀπαιτούμενα ἐκστρατίας ἀναχωρήσαμεν σιδηροδρομικῶς διὰ μέσου Ἀϊδινίου εἰς τὸν Σταθμὸν τῆς Ὁρτάντζας καὶ ἐκεῖθεν διὰ τεσσάρων ἡμερῶν πορείας ἐφθάσαμεν ἀπέξω ἀπ' τὸ Οὐσάκ εἰς τὸν Σταθμὸν τοῦ Ἡνάϊ καὶ κατασκήνωσεν ὁλόκληρος ἡ Μεραρχία μας ἐκεῖ ἀναπαυθήκαμεν ἐπὶ 10 ἡμέρας ὅπου τὴν 23 Ἰουλίου διταχθήκαμεν νὰ ἀναχωρήσωμεν διὰ προέλασιν καὶ ἐλάβαμεν κατεῦθυνσιν πρὸς τὸ Ἀφιὸν Καραχισὰρ καὶ μετὰ 6 ἡμερῶν πορείας ἐφθάσαμεν ἀπέξω ἀπὸ τὸ Ἀφιὸν Καραχισὰρ ὅπου τὴν ἐπομένην ἡμέραν τὸ 14 Σύν/μα τῆς Μεραρχίας μας μετὰ μικρὰς ἀντιστάσεως τοῦ ἐχθροῦ κατέλαβεν τὸ Ἀφιὸν κατὰ τὸ ἑσπέρας δὲ ἐκείνης τῆς ἡμέρας καταφθάσας ἡ Μεραρχία ἀνέλαβεν τὴν φρούρησιν τῆς πόλεως ἡ δὲ Μεραρχία μας ἔλαβεν διαταγὴν νὰ λάβῃ κατεῦθυνσιν πρὸς τὴν Κιουτάχιν μὲ σκοπὸν ὅπως καταλάβῃ τὰ ὀπισθεν ὑψώματα τοῦ ἑσκή Σεχῆρ καὶ διακοπεί ἡ συγκοινωνία μετὰ τῆς Ἀγγύρας, ἀλλὰ μετὰ 3 ἡμερῶν πορείας συνεπλάκημεν μετὰ τὸν ἐχθρὸν παρὰ τὰ ὑψώματα τοῦ Αὐγκὴν καθ' ἣν στιγμὴν μαχόμεσθαι ἦλθεν διαταγὴ ὅπως μεταβῶμεν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς Μεραρχίας ἡ ὁποία εἶχε περιπλακεῖ μὲ τὸν ἐχθρὸν καὶ εὐρίσκετο εἰς δύσκολον θέσιν, ἀφήσαντες τὸ 14 Σύν/μα μὲ διοικητὴν τὸν Σύν/χην Ζήραν καὶ μίαν Ταξιαρχίαν Ἰππικοῦ νὰ μάχονται καὶ τὸ ἱδικὸ μας Σύν/μα μὲ τὸ 41 Σύν/μα ἐσπεύσαμεν εἰς βοήθειαν τῆς 2 Μεραρχίας. Ἐκείνην τὴν ἡμέραν δὲν θὰ τὴν λησμονήσω ποτὲς 48 ὥρες τροχάδην δὲν ἐσταθήκαμε πουθενά μὲ δίχως ψωμί καὶ μὲ δίχως νερὸ ἐπεράσαμεν ἐκείνην τὴν ἡμέραν τέλος μὲ 48ωρη πορείαν ἐφθάσαμεν εἰς τὸ μέρος ὅπου μαχότανε ἡ 2 Μεραρχία καὶ ἀναγκάζομεν τὸν ἐχθρὸν νὰ τραπῇ εἰς ἄτακτον φυγὴν καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃ 8 βάρεια Πυροβόλα καὶ ἄφθονον ὑλικὸν αὐτῇ ἡ μάχη ἔγινεν εἰς τὰ ὑψώματα τοῦ Πάσερεν.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐξακολουθήσαμεν τὴν παρέλασίν μας πρὸς τὸ

Ἐσκή Σεχήρ μόλις εἶχαμε φθάσῃ εἰς τὸ χωρίον Ἀμπανόζ τὸ Ἐσκή Σεχήρ εἶχε καταληφθεῖ ἀπὸ τῆς 10 καὶ 7 Μεραρχίας. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν εἰς τὰς 8 Ἰουλίου μᾶς ἐπιτίθενται οἱ Τοῦρκοι μὲ 14 Μεραρχίας ὅπως ἀνακαταλάβωσι τὸ Ἐσκή Σεχήρ. Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἡ Μεραρχία μας εὐρισκότανε ἐν πορείᾳ ὅπου καὶ κατὰ τὸ ἑσπέρας ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἤλθομεν ἀντιμέτωποι μὲ τὸ ἐχθρὸν εἰς τὰ ὑψώματα τοῦ Ἀμπανόζ καὶ ἀρχίζει ἡ μάχη μὲ πείσμα ἀλλὰ μόλις ἀρχίζει νὰ σκοτεινιάζῃ ἀρχίζουν οἱ Τοῦρκοι νὰ ὀπισθοχωροῦν κατὰ τὸ Σεντίγαζη καὶ τοιτουτοτρόπως ἀπέτυχεν ὁ ἐχθρὸς τὴν ἀνακατάληψιν τοῦ Ἐσκή Σεχήρ. Τὴν 13 τοῦ ἰδίου διαταχθήκαμεν ὅπως μεταβῶμεν παρὰ τὸ Ἐσκή Σεχήρ καὶ κατασκηνώσωμεν εἰς τὸ χωρίον Καρρᾶ Σεχήρ. Ἐκεῖ παραμέναμεν ἐπὶ 15 ἡμέρας πρὸς ἀνάπαυσιν ὅπου ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ἔλθῃ ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ Γούναρης ποὺ νὰ μὴ τὸ σόνανε καὶ ἐρχότανε ὅπου κάνανε τὸ πολεμικὸ συμβούλιον, ἀποφασίσανε νὰ κάμουμε τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀγκύρας ὅπως καταλάβωμεν τὴν Ἀγκυραν.

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΑΓΚΥΡΑΣ

Τὴν 28 Ἰουλίου τοῦ 1921 ἀρχίσαμε τὴν προέλασιν πρὸς τὴν Ἀγκυραν καὶ ἐλάβαμεν κατεύθυνσιν πρὸς τὸ Σερβί Χισάρ ὅπου τὴν 3 Αὐγούστου ἐκαταλάβαμεν τὸ Σερβί Χισάρ μὲ καμμίαν ἀντίστασιν τοῦ ἐχθροῦ ἀφοῦ ἀναπαυθῆκαμε ἐπὶ 12 ὥρες ἐξακολουθήσαμεν τὴν πορεία μας μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὸν Τζαγκάριον ποταμὸν ὅπου διαβάντες τὸν Γόρδιον ἐφθάσαμεν εἰς τὸν Τζαγκάριον τὴν 8 Αὐγούστου καὶ κατασκηνώσαμε εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ ποταμοῦ, ὅπως κατασκευάσουμεν γεφύρας.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐξακολουθήσαμεν τὴν πορεία μας πρὸς τὴν Ἀγκυραν. Οἱ Τοῦρκοι ἀποσυρότανε χωρὶς νὰ δώσουν καμμίαν μάχην μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ Τζαγκαρίου ἐβαδίσσαμε ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας χωρὶς νὰ ἀνταμώσωμεν τὸν ἐχθρὸν πουθενά, ἀλλὰ τὴν 11 Αὐγούστου ἐν πορείᾳ εὐρισκόμενοι καὶ καθ' ἣν στιγμὴν ἐβάδιζεν ἐμπροστοφυλακὴ ἡ 1η Μεραρχία μὲ τὸ πρῶτον Συν/μα Εὐζώνων, ἤλθον ἐπαφῇ μὲ τὸν ἐχθρὸν καὶ κατὰ τὰς 5 μ.μ. ἀρχίζει ἡ μάχη.

Ἐπιτίθεται ἡ 1η Μεραρχία μὲ τὸ 1ο Συν/μα Εὐζώνων ἐν τῷ μεταξύ ἀρχίζει νὰ βρέχει βροχὴ δυνατὴ ἀλλὰ οἱ Τσολιάδες δὲν ἀπογοητεύονται ἐκ τῆς βροχῆς καὶ ὁρμοῦν σὰ λυσιασμένοι ἐναντίον τῶν Τούρκων οἱ ὁποιοὶ ὀχυροθέντες καλῶς ἀμύνονται ἀλλὰ κατὰ τὰ μεσάνυκτα οἱ τσολιάδες γίνονται κύριοι τῶν ἐχθρικῶν χαρακομμάτων καὶ τοῦρκοι τρέπονται εἰς φυγὴν. Τὴν δὲ πρωΐαν τῆς ἐπομένης ἡμέρας ἐξακολουθήσαμεν τὴν πορεία μας ἀλλὰ κατὰ τὸ ἑσπέρας ὅμως ἤλθομεν πάλιν ἀντιμέτωποι μὲ τὸν ἐχθρὸν εἰς τὰ ὑψώματα τοῦ Ταμπούρογλου καὶ Κιρέζογλου καὶ ἡ 2 Μεραρχία ἀρχίζει τὴν μάχην ἡ δὲ Μεραρχία μας παραμένει ἐφεδρία ἐκεῖ-

νην τὴν ἐσπέραν πλησίον τῆς μάχης καὶ μὲ τὸ ὄπλον ἀνὰ χεῖρας περιμέ-
ναμεν τὴν διαταγὴν, κατὰ τὰ ξημερώματα ἀρχίζει τὸ 34 Συν/μα νὰ κλο-
νίζεται ὅπου καὶ ἀρχίζει νὰ ὀπισθοχωρεῖ ἐκείνην τὴν στιγμὴν διατάσσεται
τὸ Τάγμα μας νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τοῦ 34 Συν/τος καὶ ἀμέσως διατα-
χθήκαμεν νὰ ἀναχωρήσωμεν. Μόλις ἀρχίσαμεν τὸν ἀνήφορον πρὸς τὸ ὕ-
ψωμα ποῦ μαχότανε τὸ 34 Συν/μα ἀρχίζει σφοδρὰ ἐπίθεσις τοῦ ἐχθροῦ
καὶ ἀρχίζει τὸ 34 Συν/μα νὰ ὀπισθοχωρεῖ ἀτάκτως καὶ νὰ κατεβαίνουν τὸν
κατήφορον ἄλλοι μὲ σπασμένα χέρια καὶ ἄλλοι μὲ σπασμένα κεφάλια
οἱ δὲ Τοῦρκοι ἐνθαρυνθέντες κατεβαίνουν τὸν κατήφορον καὶ σφάζουν
πάντα τραυματία, ἡ στιγμὴ ἦταν κρισημοτάτη ἀμέσως ὁ Ταγματάρχης μας
δίνει τὸ παράγγελμα ἐφ' ὅπλου λόγχῃ καὶ τὸ σύνθημα τῆς ἐξορμήσεως
τὸ πῦρ ἐξακολουθεῖ μετὰ λύσης τὰ πυροβόλα μας βρυχῶνται ἡ ζέστη ζαλί-
ζει τοὺς πάντας ἀπὸ τὴν μίαν ἄκρην ἕως τὴν ἄλλην ἀκοὺς μίαν φωνὴν
«ἀέρα» τὸ ἄκρον ἀριστερό μας κινεῖται κυκλοτικῶς καὶ ἡ κίνησις αὕτη
ἐξαναγκάζει τὸν ἐχθρὸν νὰ καμθῇ ὀλίγον, τὰ χαρακώματά του ἐγέμι-
σαν ἀπὸ πτώματα, τέλος ἀρχίζουν οἱ Τοῦρκοι νὰ ὀπισθοχωροῦν ὀλίγον
κατ' ὀλίγον καὶ ἐμεῖς ἀκροβολισθέντες νὰ προχωροῦμε μὲ ἄλματα πρὸς
τὰ χαρακώματά των. Οἱ τοῦρκοι τώρα φεύγουν καὶ πολλοὶ τούτων ἐγκα-
ταλείπουν καὶ αὐτὰ τὰ τουφέκια των, καὶ τοιοιτοτρόπως ἡ μάχη ἐπερατῶθει
κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου τὸ δὲ Τάγμα μας μὲ ὀλίγας ἀπωλείας εἶναι κύ-
ριον τοῦ ὕψωματος Κιρέζογλου. τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἀφήσαντες εἰς τὰ
ὑψώματα τοῦ Κιρέζογλου τὸ 34 Συν/μα κατεβήκαμεν εἰς μίαν χαράδραν
ὅπου ἔμενεν ἡ ἔδρα τῆς Μεραρχίας μας καὶ παραμένναμεν ἐκεῖ ὅπως ἀναυ-
θοῦμεν ἀλλὰ κατὰ τὴν μεσημβρίαν ὅμως μᾶς ἐπισκέφθη ἓν ἐχθρικὸν ἀε-
ροπλάνον καὶ μᾶς ρίχνην τρεῖς μπόμπες καὶ μᾶς ἔκανε ἄνω κάτω ἀλλὰ εὖ-
τυχῶς ἐπέσανε λιγάκι μακριὰ ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἐσκοτώσανε μόνον ἓνα Ἀνθιπα-
σπιστὴν καὶ καμμιά δεκαριά ἀγελάδες τῆς μεραρχίας μας τρέχω τότες
μαζὶ μὲ τὸ φίλον μου Δάγκαν Ἀθανάσιον καὶ ἀνοίγουμε τὴν κοιλιὰ μᾶς
ἀγελάδας ποῦ τὴν εἶχε σκοτώσει τὸ ἀεροπλάνον καὶ παίρνουμε τὴν καρ-
διὰν καὶ τὸ σκῶτη καὶ ἀφοῦ τὰ ἐψήσαμε τὰ ἐφάγαμε καὶ ἤλθεν ἡ ψυχὴ
μας εἰς τὸν τόπον τῆς διότι δὲν εἶχαμε φάγει ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. Τὴν ἐπο-
μένην ἡμέραν ποῦ ξημέρωνε τῆς Παναγίας 15 Αὐγούστου διετάχθηκε ἡ
Μεραρχία μας ὅπως καταλάβουμε τὸ Ἄρτιζ ταγ, τὴν δὲ πρωτὴν ἐκινήσαμεν
πρὸς τὸ Ἄρτιζ τὸς κατὰ τὸ ἀπόγευμα εἶχαμε παραταχθεῖ ὁλόκληρος ἡ
Μεραρχία κάθε Συν/μα εἰς τὴν θέσιν του ἑτοιμοὶ πρὸς ἐξόρμησιν μὲ ἀντι-
κειμενικὸν σκοπὸν τὴν κατάληψιν τοῦ Ἄρτιζ Τός. Κατὰ τὸ ἐσπέρας ἐδόθη
τὸ σύνθημα τῆς ἐπιθέσεως καὶ ἀρχίζει τὸ πυροβολικὸν μας νὰ βάζῃ πυρὰ
ὁμαδὸν ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ ὁ ὁποῖος ἔχει συγκεντρώσει πολλὰς δυνά-
μεις καὶ πολὺ πυροβολικὸν αἱ ὀβίδες πέφτουν ἐκατέρωθεν σάν βροχὴ καὶ
πέφτουν κορμιὰ ἀμέτρητα τὸ ἓνα δίπλα στ' ἄλλο ποτές μου δὲν ἀπήντησα

τέτοιο κακὸ μεγάλο ἀλλὰ δὲν δειλιάζουμε καθόλου καὶ προχωροῦμε ἀψηφοῦντες τὸν θάνατον καὶ ἀναγκάζουμε τὸν ἐχθρὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ ὄψωματα καὶ γινόμεθα κύριοι τοῦ Ἀρτίξ Τὸς ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ ἐχθρὸς ἀνασυνταχθεὶς καὶ ἐνισχυθεὶς ἄλλας δυνάμεις ἐνεργεῖ ἀντεπίθεσιν ὅπως ἀνακαταλάβει τὰς θέσεις τοῦ ἀρχίζει τὸ πυροβολικὸν μας νὰ βάζῃ πυρὰ φραγμοῦ ὅπως ἀνακόψῃ τὴν προέλασίν του ἀλλὰ αὐτοὶ δὲν κάμπτονται ὁρμὸν κατ' ἐπάνω μας σὰν λυσιασμένοι σκύλοι τὰ τουφέκια μας ἀνάψανε νὰ βάζουμε πυρὰ ὁμαδὸν αἱ σφαῖρες μας τελειώσανε καὶ ὁ ἐχθρὸς πλησιάζει εἰς τὰς θέσεις μας ἡ στιγμή εἶναι κρισημοτάτη δὲν μένει πλέον τίποτες ἄλλο παρὰ μόνον ἡ λόγχη. Ἐκείνην τὴν στιγμή πετιέται ὁ Ταγματάρχης μας μετ' τὸ περίστροφον ἀνὰ χεῖρας καὶ φωνάζει ἐμπρὸς παιδιὰ ἐφ' ὅπλου λόγχῃ τὸ τί ἐγινότανε ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγραφῇ ἀνακατευθήκαμε Ἕλληνες καὶ Τούρκοι ὁ ἓνας λογχίζει τὸν ἄλλον ἀρχίζει τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν νὰ βάζῃ κατ' ἐπάνω μας, πέφτουν κορμιὰ ἀμέτρητα τὸ ἓνα δίπλα στ' ἄλλο πέφτει ὁ λογαχὸς μας, λογχίζεται ὁ Ἀνθυπολοχαγὸς μας τραυματίζεται ὁ ἐπιλοχίας μας καὶ τελευταίως διαλύεται ὁ λόχος μας ἀρχίζουμε νὰ ὀπισθοχωροῦμεν καὶ οἱ τραυματῆαι μένουν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ἀπροστάτευτοι πλέον, περιμένοντες τοὺς Τούρκους νὰ τοὺς ἀποτελειώσουν. Ἀλλὰ ἐνίσχυσις ποθενά δὲν φαίνεται, ἡ στιγμή ἦτο κρισημοτάτη, εἶχον ἀπελπισθεῖ πλέον διότι ἔμεινα μόνος μου καὶ δὲν εἶχα κανένα πατριωτῆκον κοντάμου. Εἴμεθα 5 πατριῶται, οἱ δύο σκοτώθηκαν ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐμπρὸς τὰ μάτια μου καὶ οἱ ἄλλοι δύο τραυματίσθηκαν σοβαρῶς. Ὁ λόχος μου ἀπὸ τοὺς 200 ἄνδρας ποὺ εἶχε ἔμειναν μόνον 18 στρατιῶται καὶ ἓνας λοχίας, ἀξιωματικὸς δὲν ἔμεινε κανεὶς. Μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ἐνίσχυσις τὸ 41 Σύνταγμα καὶ ἀνασυνταχθέντες ἀρχίζουμε πάλι τὴν μάχην μετ' ἐκτενέστερον πείσμα καὶ μετὰ μίαν ὥραν γινόμεθα πλέον κύριοι τοῦ Ἀρτίξ Τάγ, ἀλλὰ ἡ πείνα καὶ δίψα μᾶς ἐβασάνιζε ἐπὶ 5 ἡμέρας δὲν εἶχομεν λάβει τροφάς, εὐτυχῶς εὐρίσκαμε μέσα εἰς τὰ σακκίδια τῶν σκοτωμένων Τούρκων ὀλίγον πληγοῦρι καὶ ζούσαμε. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐνισχυθέντες ἐξηκολουθήσαμεν τὴν προέλασίν μας μετ' μικρὰς ἀντιστάσεις τοῦ ἐχθροῦ. Τὴν 21ην Αὐγούστου ἐπλησιάσαμε εἰς μίαν κωμόπολιν ὀνομαζομένην Γιαπᾶ-Χαμᾶμ 6 ὥρας ἀπέχουσιν ἀπὸ τὴν Ἀγκυραν.

Ἐκεῖ ὁ ἐχθρὸς εἶχε παρατάξει ὅλας τὰς δυνάμεις ὅπως δώσει τὴν τελευταίαν του μάχην. Ἀλλὰ μόλις εἶχομεν φθάσει ἐκεῖ ἐξαντλήθησαν τελείως τὰ πυρομαχικὰ καὶ τρόφιμά μας εἶχομεν δὲ τόσον πολὺ προχωρήσει ὥστε οἱ ἐφοδιασμοὶ νὰ μὴ δύνανται νὰ μᾶς ἐφοδιάσουν, ἐπὶ 15 δὲ ἡμέρας δὲν μᾶς εἶχε δοθεῖ τροφή. Τὴν 28 Αὐγούστου 1921 ἤρχισε τὸ Β' Σῶμα ὑπὸ τὸν Πρίγκηπα Ἀνδρέα νὰ ὀπισθοχωρεῖ, τὸ δὲ ἑσπέρας τῆς ἰδίας ἡμέρας διετάχθη νὰ ὀπισθοχωρήσῃ καὶ ἡ ἰδική μας Μεραρχία καὶ ἤρχισεν ἡ

γενική ὀπισθοχώρησις δλου τοῦ μετώπου πρὸς τὸ Ἑσκή-Σεχήρ. Ἐπὶ 15 ἡμέρας δὲν εἶχαμε σταθμεῦσαι οὐδαμοῦ καθ' ὅλην δὲ τὴν πορείαν δὲν ἤκουες τίποτε ἄλλο παρὰ κατάρες καὶ βλασφημίες διὰ τὸν Βασιλεῆν καὶ τὸν Γούναρη οἱ ὅποιοι ἦσαν αἰτιοὶ αὐτῆς τῆς ἐκστρατείας. Ἐπιτέλους ἐφθάσαμε εἰς Ἑσκή-Σεχήρ καὶ μόλις εἶχομεν ἀναπαυθεῖ δύο ἡμέρας ἔρχεται διαταγή, ὅπως ὀλοκληροῦν τὸ Α' Σῶμα μεταβῇ ἀμέσως εἰς Ἀφιὸν Καρὰ χισάρ ἵνα ἐνισχύσῃ τὴν 4ην Μεραρχίαν ἣ ὁποία ἐπιέζετο πανταχόθεν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐκινδύνευε νὰ αἰχμαλωτισθῇ. Μετὰ 8 ἡμερῶν πορεία ἐφθάσαμε ἐξωθεν τοῦ Ἀφιὸν ὅπου ἐμάχετο ἡ 4η Μεραρχία μετ' 8 ἐχθρικός. Φθάσαντες ἐπιτίθεται πρώτη ἡ 2α Μεραρχία ἔπειτα ἀκολουθεῖ ἡ 1η καὶ ἡ ἰδική μας μένει ἐφεδρία. Ἡ μάχη βαθμηδὸν γίνεται ὀξυτάτη. Οἱ Τοῦρκοι ὁρμοῦν μετ' ὀλίσσα ὅπως καταλάβουν τὸ Ἀφιὸν εἶχον φθάσει $\frac{1}{2}$ ὥραν ἐξωθεν αὐτοῦ ἀλλ' ἐπιτέλους ὑποχωροῦν πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς λόγχης καὶ τρέπονται εἰς ἄτακτον φυγὴν πρὸς τὸ Ἰκόνιον καὶ τοιοιτοτρόπως τελειώ-νουν αἱ ἐπιχειρήσεις καὶ κάθε Μεραρχία ἀναλαμβάνει τὸν τομέα της ὅπως ὀχυρωθεῖ κατὰ μῆκος τῆς Σιδηροδρομικῆς γραμμῆς τοῦ Ἀφιὸν καὶ Ἑσκή Σεχήρ. Ἡ Μεραρχία μας ἀνέλαβε τὴν ὀχύρωσιν τοῦ τομέως ἀριστερᾶ τοῦ Ἀφιὸν. Ἐπὶ ἓν ἔτος κατεγινόμεθα εἰς ὀχυρωματικὰ ἔργα καὶ ἐπεριμέναμε τὸν ἐχθρό. Κατὰ τὸν μῆνα Αὐγούστου τοῦ 1922 τὸ Σύνταγμά μου εὐρίσκετο εἰς ἐφεδρία εἰς ἓνα χωρίον ὀνομαζόμενον Ἀμπανόζ καὶ ἀπέχων 1 ὥραν ἀπὸ τοῦ Ἀφιὸν ὅπου εἶχομεν ἔλθει πρὶν ἀπὸ 10 ἡμέρας ἐκ τῶν προφυλακῶν ἵνα ἀναπαυθῶμεν ἐπ' ὀλίγον καιρὸν.

Κατὰ τὰ ξημερώματα τῆς 13 Αὐγούστου 1922 μόλις εἶχαμε σηκωθεί βλέπομεν εἰς τὰ ὑψώματα τοῦ Ἀφιὸν νὰ βάλῃ τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν κατὰ τὴν μεσημβρίαν μᾶς ἐπληροφόρησαν ὅτι πρόκειται περὶ Τουρκικῆς ἐπιθέσεως καὶ διετάχθημεν νὰ εἴμεθα ἔτοιμοι ἐν ἐπιφυλακῇ. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἰδίας ἡμέρας ἀρχίζει ὁ ἐχθρὸς νὰ ἐπιτίθεται ἐκ δύο σημείων κατὰ τοῦ Ἀφιὸν τὸ ὁποῖον κατεῖχεν ἡ 4η Μεραρχία. Μετ' ὀλίγον ἀρχίζει ὁ ἐχθρὸς νὰ ἐπιτίθεται καὶ ἐναντίον τῆς 5ης Μεραρχίας ἣ ὁποία εἶχε τὸν τομέα τὸν ἀριστερὰ ἡμῶν. Μετ' ὀλίγον διατάζεται τὸ τάγμα μας νὰ σπεύσῃ εἰς ἐνίσχυσιν τῆς 5ης Μεραρχίας καὶ ἀμέσως ἐκκινούμεν διευθυνόμενοι πρὸς τὰς προφυλακὰς τοῦ 44 Συντάγματος τῆς 5ης Μεραρχίας καὶ κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἐφθάσαμεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, εὐτυχῶς ὅμως δὲ οἱ Τοῦρκοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταλάβουν τὰς θέσεις μας. Ἀλλ' εἰς τὸν τομέα τοῦ Ἀφιὸν ἐγένοντο τὰ ἀντίθετα. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον καταλάβει τὰς πρώτας γραμμὰς μας καὶ αἱ ἀπώλειαι ἦσαν σοβαραί, 14 Τουρκικαὶ Μεραρχίαι ἀπέναντι δύο Ἑλληνικῶν...

Μετ' ὀλίγον φθάνουσιν ἡ 7η Μεραρχία καὶ τὸ 5ον Σύνταγμα Εὐζώνων ὑπὸ τὸν Συνταγματάρχην κ. Ν. Πλαστήραν, ἀντεπιτίθενται καὶ καταλαμβάνουν ἐκ νέου τὰ πρῶτα χαρακώματα. Ἐκ τοῦ δεξιοῦ ὁμως ἐνεργεῖται

ἄλλη ἐπίθεσις τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τοῦ τομέως τοῦ Γεβριήλ καὶ ἡ πρώτη Με-
ραρχία ἀρχίζει νὰ ὀπισθοχωρῇ καὶ τὸ 'Αφιὼν νὰ κυκλοῦται. Διατάσσεται
τὸ σύνταγμα μᾶς νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τοῦ 'Αφιὼν ἀλλ' ἦτο ἀργὰ πλέον.
τὸ Τουρκικὸν πυροβολικὸν ἀρχίζει νὰ βάλλῃ ἐντὸς τῆς πόλεως νὰ ἀνατι-
νάξῃ τὰς ἀποθήκας πυρομαχικῶν καὶ νὰ φονεύῃ τὰ γυναικόπαιδα. Μόλις
ἀπήχομεν ½ ὥραν ἀπὸ τὸ 'Αφιὼν. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν
καὶ τότε ἀρχίζει ἄτακτος ὀπισθοχώρησις πρὸς τὸ Τουλούμπουναρ. 'Εκείνο
τὸ ἑσπέρας εἶχομεν στήσῃ προφυλακὰς εἰς τὰ ὑψώματα τοῦ Χαμὰμ καὶ
ἐσταματήσαμεν τὸν ἐχθρὸν ἐπ' ὀλίγον διάστημα ἵνα προλάβωσι καὶ φύ-
γωσι τὰ μεταγωγικά καὶ τὰ αὐτοκίνητα ποῦ ἦσαν γεμᾶτα ἀπὸ τραυματίας.
Τὴν ἄλλην ἡμέραν μόλις εἶχε ἐξημερώσει καὶ ἦτο ἡ 15ῃ Αὐγούστου ἑορ-
τὴ τῆς Παναγίας, ὅπως καὶ πέρυσι πάλιν κοσμοχαλασιὰ γενόταν, ἀπὸ
παντοῦ μᾶς κτυπούσανε. 'Αφοῦ μὲ κόπον ἐβαδίσσαμεν ἐκείνην τὴν ἡμέραν
καὶ τὴν νύκτα κατὰ τὰ ἐξημερώματα τῆς ἄλλης ἡμέρας ἔπεσα εἰς μίαν
χαράδρα ὅπου μένανε μερικοὶ στρατιῶται καὶ ἐπάνω εἰς τὰ ὑψώματα ἐμά-
χετο ἓνα σύνταγμα μᾶς. 'Επεριμέναμε νὰ ἐξημερώσῃ ὀλίγον καὶ ἀφοῦ εὐ-
ροῦμε τὸν δρόμον μᾶς νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν πορείαν μᾶς.

'Αλλ' αἰφνης ἐφάνησαν ἐμπρὸς μᾶς Τοῦρκοι ἱππεῖς καὶ μᾶς συνέλαβον
αἰχμαλώτους ἀφοῦ μᾶς ἀφώπλισαν μᾶς παρέταξαν κατὰ τετράδας καὶ μᾶς
διέταξαν νὰ τοὺς ἀκολουθοῦμε ποῦ ὅμως μᾶς ἐπήγαιναν δὲν ἐγνωρίζαμεν.
Εὐτυχῶς ὅμως ἐκείνη τὴν στιγμὴν ἓνα σύνταγμα 'Ελληνικὸ κατέβαινε
ἀπὸ τὰ ὑψώματα, μόλις οἱ Τοῦρκοι τείδαν τὸ Σύνταγμα νὰ ἔρχεται κατ'
ἐπάνω μᾶς ἤρχισαν νὰ μᾶς σπαθίζουν καὶ νὰ φεύγουν ἤρχισε τότε τὸ Σύντα-
γμα νὰ βάλλῃ ἐναντίον των καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ μᾶς ἀφήσουν καὶ νὰ
φύγουν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐσώθην ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ ὅσοι εἶχαμε
μείνει ἠκολουθήσαμε τὸ 14 Σύνταγμα ποῦ μᾶς ἐλευθέρωσε. Τὴν ἄλλην
ἡμέραν ἐφθάσαμε εἰς μίαν μεγάλην χαράδραν ὅπου εἶχαν μαζευτεῖ ὅλοι
αἱ Μεραρχίαι διότι δὲν εἶχε δρόμον νὰ φύγουν ἀπὸ παντοῦ εἴμεθα περι-
κυκλωμένοι. 'Εκείνη τὴν στιγμὴν ἀρχίζει τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν νὰ
βάλλῃ ἀπὸ παντοῦ καὶ μᾶς εἶχε κάμει σαλάτα, στρατός, πυροβολικόν,
αὐτοκίνητα, μεταγωγικά, γυναικόπαιδα γίναμε μιὰ μᾶζα ἄλλος φεύγει ἀπ'
ἐκεῖ ἀλλὰ ποῦ νὰ πᾶς; δὲν ὑπῆρχε μέρος γιὰ νὰ κρυφθῇ κανεὶς καὶ ἔπεσαν
κορμιὰ ἀμέτρητα.

Εἶχε γίνει μιὰ σύγχυσις μεγάλη, ὁ στρατὸς ἔχασε τὸ ἠθικόν του καὶ
ὅλα τὰ συντάγματα εἶχον διαλυθεῖ, ἀλλ' εὐτυχῶς ὁ Συν/χης Πλαστήρας
ἠδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ τὸ Συν/μά του ἐπιτίθεται ἐκείνην τὴν στιγμὴν
κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀνοίγει διέξοδον πρὸς τὸ οὐσάκ ἐκεῖθεν ὅστις ἐπρό-
λαβε ἐφυγε πρὸς τὸ Οὐσάκ οἱ περισσότεροι ὅμως συνελήφθησαν αἰχμά-
λωτοι ὥς καὶ τὰ ἐπιτελεῖα τοῦ Α καὶ Β Σώματος μὲ τοὺς στρατηγούς των
Τρικοῦπην καὶ Δεληγιάννην ἀπ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν πλέον ὁ στρατὸς

εὐρίσκετο ἐν διαλύσει. Φθάσαντες εἰς τὸ Οὐσάκ ἐπροσπαθήσαμε νὰ ἀνα-
συνταχθῶμεν ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον καὶ κατὰ τὸ ἐσπέρας ἐξακολουθήσαμε
νὰ φεύγωμεν κατὰ τὴν Φιλαδέλφειαν καὶ ἐκοιμηθήκαμε ἐκεῖ. Τὸ δὲ πρωῒ
ξεκινήσαμε διὰ τὸ Σαλιχλῆ. Οἱ κάτοικοι τὰ εἶχαν χάσει δὲν γνωρίζανε
τί νὰ κάμουν ἀρχίσανε καὶ αὐτοὶ νὰ φεύγουν μαζί μας χωρὶς νὰ πάρουν
τίποτες. Κατὰ τὸ ἐσπέρας ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐφθάσαμε εἰς τὸν Κασαμπὰ
ἀλλὰ ποῦ νὰ σταθοῦμεν δρόμο γιὰ τὴν Μαγνησίαν καὶ ἐκεῖθεν ἐφθάσαμε
εἰς τὴν Σμύρνην. Τὸ τί γινότανε μέσα εἰς τὴν Σμύρνην εἶναι ἀπερίγραπτον
ὁ κόσμος ἦτανε ἀνάστατος δὲν ξέυρανε τί νὰ κάνουμε, τὰ καταστήματα
ἦταν ὅλα κλειστά τοὺς εἶχε κυριεύσει ὁ φόβος διότι μέχρι ἐκείνην τὴν
ὥραν τὴν ζωὴν τοὺς εἶχανε ἀσφαλισμένην εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν.

Ἄλλ' Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀπὸ ἐκείνην τὴν στιγμὴν δὲν ὑπῆρχε πλέον
εἰς τὴν Μικ. Ἀσίαν εὐρισκότανε ἐν διαλύσει, οἱ δὲ ἀρχηγοὶ τοῦ εἶχον
δραπετεύσει εἰς Ἀθήνας.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἀρχισε ἡ ἐκκένωσις τῆς Σμύρνης. Ἐπιβιβα-
σθέντες εἰς ἓνα πλοῖον ἀναχωρήσαμε μὲ δακρυσμένους ὀφθαλμούς. Μετὰ
τριημέρου ταξιδίου ἐφθάσαμεν εἰς Πόρον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Πειραιᾶ ὁπόθεν
σιδ/κως ἐφθασα εἰς τὴν πατρίδα μου.

Καὶ τοιουτοτρόπως ἐτελείωσεν ἡ Μικρασιατικὴ Τραγωδία.

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΚΩΑΝΝΙΔΗ

ΞΑΝΘΗ

ΠΕΡΙΟΔΟΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΑΚΜΗΣ (1870-1940)

Οι πρώτες πληροφορίες που έχουμε για την ιστορία της Ξάνθης αναφέρονται στην άνοιξη του 1829, οπότε σύμφωνα με τη γραπτή μαρτυρία που άφησε ένας καλόγερος στο Μοναστήρι της Παναγίας της Αρχαγγελιώτισσας, έγινε «μέγας σεισμός και επέσαν πολλά σπίτια». Όπως συμπληρώνει η στοματική παράδοση, το σεισμό ακολούθησε πυρκαγιά και έτσι αναγκάστηκε ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού να εκπατριστεί και να εγκατασταθεί στο Γένιτζε (Γενισέα).

Οι πηγές, εξάλλου, αναφέρουν ότι στα μέσα του 19ου αιώνα η Γενισέα είχε αναπτυχθεί σε ονομαστό καπνικό κέντρο στο θρακικό χώρο και ότι ο πληθυσμός-της έφτανε στις 4.000 κατοίκους. Το σύνολο όμως αυτό του πληθυσμού-της δεν δικαιολογεί την παρουσία μεγάλου αριθμού Ξανθιωτών. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τις πληροφορίες που αντλούμε από ένα δημοσίευμα του «Μέντωρα» της Σμύρνης, το 1871, ότι «η πόλις Ξάνθη αριθμεί περί τας δέκα χιλιάδας κατοίκων, οι οποίοι πάντες ασχολούνται περί την εμπορίαν των καπνών». Έτσι συμπεραίνουμε ότι από τη δεκαετία του 1860, τουλάχιστο, στην Ξάνθη πρέπει να ζούσε και να ενεργοποιούνταν ένας πληθυσμός στο ύψος που αναφέρει ο «Μέντωρ».

Το ιστορικό πλαίσιο μέσα στο χώρο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας την παραπάνω συγκεκριμένη, εποχή χαρακτηρίζεται από τις διομολογήσεις που είχαν επιβάλει στην Οθωμανική Αυτοκρατορία οι Ευρωπαϊκές Δυνάμεις για να της εξασφαλίσουν τη φιλία-τους, και από το πέρασμα στην εμπορευματοποίηση της παραγωγής, διαδικασία που την παρακολούθησαν ενεργά οι υπόδουλες μειονότητες, ενώ οι Τούρκοι δυσκολεύτηκαν να ξεπεράσουν τον τιμαριωτισμό. Όταν η ζήτηση εξαρτιόταν πιά από την εμπορευματοποίηση και από την ατομική κατανάλωση, δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις κατά περιοχές για στροφή σε διάφορα είδη μονοκαλλιέργειας. Μέσα στο πλαίσιο των παραπάνω διεργασιών εμφανίστηκε και στην περιοχή αυτή της Θράκης η μονοκαλλιέργεια του καπνού, η επεξεργασία-του και η εμπορία-του. Έτσι γρήγορα η Ξάνθη από απλό άσημο αγροτικό κέντρο μετατρέπεται σε ονομαστό αστικό εμπορικό κέν-

τρο, ενώ ταυτόχρονα δημιουργείται μια ολιγάριθμη ισχυρή εμπορευματική τάξη, οι Ξανθιώτες καπνέμποροι.

Χρησιμοποιώντας εξάλλου οι Έλληνες κάτοικοι της πόλης αυτής, κατά την ίδια εποχή, τα προνόμια που είχε παραχωρήσει ο Σουλτάνος στις υπόδουλες θρησκευτικές-εθνικές μειονότητες, ανανεωμένα το 1856 με το Χάττι Χουμαγιούν «την διανοητικήν και ηθικήν προπάντων μόρφωσιν των εαυτών τέκνων, περί πλείστου ποιούμενοι, συντηρούσιν αξιόλογα εκπαιδευτικά καταστήματα» — γράφει ο «Μέντωρ». Η επεξεργασία, λοιπόν, του καπνού και η εμπορία-του, καθώς και η ίδρυση και συντήρηση εκπαιδευτηρίων, άρχισε ν' αποτελεί τους δυο πόλους δραστηριότητας των Ξανθιωτών κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα. Η επεξεργασία όμως του καπνού συνεπαγόταν και το απαραίτητο εργατικό δυναμικό, την πολυπληθή καπνεργατική μάζα. Στην αστική τάξη, που τη συγκροτούν οι καπνέμποροι, οι καπνομεσίτες και οι αντιπρόσωποι των ξένων μεγάλων εταιρειών καθώς και αρκεταί ακόμη μεγαλέμποροι, ανήκει και ένα πλήθος μικρέμποροι και βιοτέχνες που συντηρούν στην Ξάνθη εκατοντάδες καταστήματα.

Οι καπνέμποροι και, από το σύνολο των επαγγελματιών οι εύρωστοι οικονομικά, αναδεικνύουν τους προύχοντες, που επανδρώνουν τα όργανα της διοίκησης της Ελληνικής Ορθόδοξης Κοινότητας Ξάνθης: Δημογεροντία, Εφορεία των Σχολών, Μικτό Εκκλησιαστικό Δικαστήριο κλπ. Ειδικά οι καπνέμποροι με τα κέρδη που αποκομίζουν και που συσσωρεύουν από την επεξεργασία και την εμπορία του καπνού, έχουν τη δυνατότητα να ταξιδεύουν. Εξάγουν τα εμπορεύματά-τους στις χώρες της κεντρικής Ευρώπης, στην Αγγλία, στην Αμερική, στη Ρωσία, ακόμη και στη νοτιο-ανατολική Ασία. Χτίζουν βαριά, μεγάλα αρχοντικά, σε ρυθμούς επηρεασμένους από τις χώρες που επισκέπτονται, επιπλώνουν τα σπίτια-τους με έπιπλα φερμένα από το εξωτερικό, καλούν ειδικούς τεχνίτες για να τα διακοσμήσουν. Αναδεικνύουν ευεργέτες που ιδρύουν και χρηματοδοτούν νηπιαγωγεία και διδασκαλεία: Μιχαήλ Ματσίνης, Θεόδωρος Ζαλάχας, Αθανάσιος Κουγιουμτζόγλου. Παναγιώτης Στάλιος.

Αντίθετα προς τους καπνέμπορους και τους άλλους εμπόρους, που ονόματά-τους διασώθηκαν στα πρακτικά της Δημογεροντίας, αλλά και σε επαγγελματικό οδηγό της εποχής, οι καπνεργάτες παρέμειναν ανώνυμοι, στο περιθώριο της κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής. Κατοικούν στα μικρά παραδοσιακά σπίτια, του τύπου που κυριαρχεί σ' όλο το θρακομακεδονικό χώρο. Συμμετέχουν στην κοινοτική φορολογία για τα έσοδα της Εφορείας των Σχολών, αλλά επιπλέον τους επιβάλλεται και έκτακτη εισφορά

από ολόκληρα ημερομίσθια με αποφάσεις της Δημογεροντίας, όταν το επιβάλλουν ανάγκες της Κοινότητας. Όμως, παρά την αντίθεση που χωρίζει τις δυο τάξεις, τους καπνεμπόρους και τους καπνεργάτες, τους διακρίνει ένα κοινό χαρακτηριστικό. Τόσο τ' αγόρια των καπνεμπόρων, όσο και τα παιδιά — αρσενικά και θηλυκά — των καπνεργατών (αυτά, από 12 χρονών και μικρότερα κάποτε), ακολουθούν το επάγγελμα του πατέρα-τους, ως προς τους καπνέμπορους, και των γονιών-τους τα καπνεργατόπαιδα. (Οι καπνεργάτριες, μαζί με τις αγρότισσες είναι από τις πρώτες εργαζόμενες Ελληνίδες). Θα καθυστερήσουν οι Ξανθιώτες, πολύ μετά την απελευθέρωση της πατρίδας-τους, για ν' αναδείξουν τους πρώτους αυτόχθονες επιστήμονες αλλά και εντόπιους επίσης πολιτευτές.

Το 1892 σε ηλικία 26 χρονών τοποθετείται στη Μητρόπολη Ξάνθης ο Ιωακείμ Σγουρός και μόλις αναλαμβάνει, ως Μητροπολίτης τη διεύθυνση της «Ελληνικής Ορθόδοξης Κοινότητας Ξάνθης», προβαίνει στην ανανέωση των οργάνων της διοίκησης με αρχαιρεσίες, γιατί ως τότε η τοποθέτησή-τους γινόταν με διορισμό. Πρωτοστατεί στην πολιτιστική κίνηση, προχωρεί στην ανασυγκρότηση των διδακτηρίων και την ανοικοδόμησή-τους καθώς και του Μητροπολιτικού Μεγάρου, μπαίνει επικεφαλής στην εθνική δράση, διεξάγει αγώνα, να μην ιδρυθεί στην Ξάνθη Βουλγαρική Εξαρχία, μετέχει ως Πρόεδρος στην Τριανδρία που διοικεί τη μυστική αντιστασιακή οργάνωση των Ξανθιωτών. Στις μέρες-του — 18 χρόνια άσκησε στην Ξάνθη το λειτούργημα του Μητροπολίτη — η πολιτιστική κίνηση έχει να δείξει λαμπρά επιτεύγματα.

Πυρήνας της πολιτιστικής κίνησης είναι ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος «Ορφεύς», που παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπισε, σαν όργανο εθνικής έκφρασης και την ανακοπή της λειτουργίας-του κατά τις ανώμαλες καταστάσεις των πολεμικών περιπετειών, έζησε ως τα 1970. Τον στελεχώνουν οι ζωντανές δυνάμεις των Ξανθιωτών και επιχορηγείται από το Κοινοτικό Ταμείο, σύμφωνα με ειδική διάταξη που πρόβλεπε ο Κανονισμός για τη λειτουργία της Κοινότητας. Οργανώνει συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις στο θέατρο της Ξάνθης «Απόλλων», το αθλητικό-του τμήμα δρέπει νίκες σε όσους αγώνες παίρνει μέρος. Μετακαλούνται καλλιτεχνικά συγκροτήματα από την Ευρώπη και οργανώνονται συναυλίες και παραστάσεις εκτός από το Θέατρο και στα μεγάλα κοσμικά κέντρα της Ξάνθης.

Ο διεθνής όμως ορίζοντας μετά το 1910 θολώνει και τα θεμέλια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αρχίζουν να τρίζουν. Τότε μέσα στην Ξάνθη γίνεται εντονότερος και ο ανταγωνισμός των διεκδικητών της Θράκης, Ελλάδας, Βουλγαρίας. Στο χώρο της Εκκλησίας, στην Εκπαίδευση και,

με τις ένοπλες τρομοκρατικές οργανώσεις, αποδύονται σε αγώνα αλληλοεξόντωσης.

Μακροπρόθεσμα, θύμα αυτού του ανταγωνισμού υπήρξε ανάμεσα σε άλλους και ο καπνεργάτης Γιάγκος Αντίκας, που πλήρωσε για την εκτέλεση του Χατζηγεώργη. Ο Χατζηγεώργης ήταν στέλεχος του βουλγαρικού Κομιτάτου και ερχόταν τακτικά στην Ξάνθη με την ιδιότητα του καπνέ-μπορου, αλλά στην πραγματικότητα να οργανώσει εδώ το κομιτάτο. Τον επισήμαναν οι Έλληνες Ξανθιώτες και οργάνωσαν την εκτέλεσή-του, που ανατέθηκε στο Στέργιο Μπινόπουλο. Η εκτέλεση έγινε μπροστά στο κουν-ρείο του Αντίκα, που διατηρούσε παράλληλα με το καπνεργατικό-του επάγγελμα, και που υπήρξε ο πρώτος σταθμός διαφυγής του εκτελεστή. Όταν το 1913 μπήκαν στην Ξάνθη οι Βούλγαροι, συνέλαβαν ανάμεσα σε άλλους ύποπτους για παρόμοιες πράξεις κι αυτόν που βρήκε μαρτυρικό θάνατο στη φυλακή.

Οι βαλκανικοί πόλεμοι όμως ξεσπούν. Τα γεγονότα του 1912-1913 εκτυλίσσονται ραγδαία. Οι κυρίαρχοι αυτής της περιοχής διαδέχονται ο ένας τον άλλο. Έλληνες, Βούλγαροι, ξανά Έλληνες και μετά, η Βουλγα-ρική κατοχή που κράτησε από το Νοέμβρη του 1913 ως το φθινόπωρο του 1919. Όλα αυτά σημαδεύονται με προσφυγές του πληθυσμού, ομηρίες, εγκατάλειψη των σπιτιών, δηώσεις των νοικοκυριών και της περιουσίας των Ξανθιωτών.

Στις 4 του Οκτώβρη του 1919, κάτω από τις διαταγές του αρχιστρά-τηγου των συμμαχικών δυνάμεων Φρανσαί Ντ' Εσπεραί, μπαίνει στην Ξάνθη η ελληνική 9η Μεραρχία με διοικητή το Στρατηγό Λεοναρδόπουλο. Τη συνοδεύουν δυο γαλλικά συντάγματα πεζικού, ένα γαλλικό σύνταγμα ιπ-πικού και από ένας λόχος πεζικού αγγλικός και ιταλικός. Στην Ξάνθη, όπως και στην υπόλοιπη Θράκη επιβάλλεται το καθεστώς της Διασυμμαχι-κής Κατοχής, που η συγκρότησή-του διέπεται από διάταγμα, που δημο-σίευε την πρώτη του Δεκέμβρη του 1919 ο Ντ' Εσπεραί. Οι δημόσιες υ-πηρεσίες στελεχώνονται με Γάλλους, επίσημη γλώσσα της «Χώρας της Θράκης» ορίζεται η γαλλική και δίπλα, ισότιμα η ελληνική και η τουρ-βουλγαρική. Το ελληνικό και το βουλγαρικό νόμισμα χρησιμοποιούνται παράλληλα στις συναλλαγές. Ανώτατος διοικητής Θράκης διορίζεται ο Στρατηγός Σαρπύ, διοικητής Ξάνθης ο αντισυνταγματάρχης Βικ.

Στο μεταξύ οι Ξανθιώτες άρχισαν να παλινοστούν και το Φλεβάρη του 1920 με συμφωνία της Ελληνικής Κυβέρνησης και των Πατριαρχείων αποστέλλεται τοποτηρητής του Μητροπολιτικού Θρόνου Ξάνθης, ο Μη-τροπολίτης Ίμβρου Πανάρετος, που αναλαμβάνει, ως Πρόεδρος της Ελ-

ληνικής Ορθόδοξης Κοινότητας Ξάνθης, τη διεύθυνση της Κοινότητας σύμφωνα πάλι με τα όσα ίσχυαν κάτω από το καθεστώς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και που ανανεώθηκαν με το διάταγμα του Αρχιστράτηγου. Προχωρεί στην ανάδειξη με αρχαιρεσίες των μελών των κοινοτικών «Σωματείων» και αναδεικνύονται νέες τοπικές δυνάμεις, που καταπιάνονται με το έργο της ανοικοδόμησης της Ξάνθης. Και, ενώ οι τρεις χώρες, Ελλάδα, Βουλγαρία, Τουρκία αγωνίζονται να ικανοποιήσουν, η καθεμιά τις εθνικές-της διεκδικήσεις στο χώρο της Θράκης, τον ίδιο καιρό οι Γάλλοι από την πλευρά-τους προσπαθούν να πετύχουν τα δικά-τους σχέδια, να κάνουν δηλαδή, τη Θράκη Γαλλικό προτεκτοράτο.

Η ταραγμένη αυτή εποχή σφραγίζεται με την απόφαση των συμμάχων το Μάη του 1920, ν' αποχωρήσουν τα γαλλικά στρατεύματα από τη Δυτική Θράκη και ν' αντικατασταθούν με τα ελληνικά. Έτσι οι ελληνικές αρχές αρχίζουν ν' αναλαμβάνουν τη διοίκηση των υπηρεσιών στην Ξάνθη και το έργο της εθνικής αποκατάστασης αρχίζει, ώσπου στις 10 Αυγούστου του 1920 υπογράφεται η Συνθήκη των Σεβρών που σύμφωνα μ' αυτήν αποδίδεται η Δυτική Θράκη στην Ελλάδα.

Οι Ξανθιώτες έχουν ν' αντιμετωπίσουν ερείπια μέσα στην πόλη, αποδιοργανωμένη οικονομία, καταστραμμένα Διδακτήρια, την αποκατάσταση των προσφύγων Ξανθιωτών που επιστρέφουν στις εστίες-τους και σε λίγο το κύμα των προσφύγων, ύστερα από τη Μικρασιατική Καταστροφή. Οξύ πρόβλημα επαγγελματικό και στεγαστικό προκύπτει. Χάρη στο δυναμισμό όμως των κατοίκων-της η πόλη των 10.000 κατοίκων του 1912 φτάνει τις 32.216 κατοίκους στις παραμονές του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου¹. Ο πληθυσμός της Ξάνθης αλλά και ο δημοτικός-της προϋπολογισμός κατατάσσεται έβδομος στη σειρά των πόλεων της Ελλάδας. Ο καπνός γίνεται πάλι περιζήτητο προϊόν και αποτελεί τον άξονα της οικονομίας του τόπου. Τώρα όμως οι καπνέμποροι έχουν αποδυναμωθεί.

Από τη βουλγαρική κατοχή ακόμη του 1913 με 1919 αλλά και πιο πριν, κατά τη δεκαετία του 1900 έχουν κάνει την εμφάνισή-τους ξένες εταιρείες στην Ξάνθη. Μετά το 1920 πληθαίνουν και κυριαρχούν στην επεξεργασία και το εμπόριο του καπνού: Γκλέν, Στάνταρ, Αμέρικαν Τομπάκο, Αυστροελληνική και άλλες μικρότερες. Όσοι καπνέμποροι επιμένουν να συναγωνιστούν με τις μεγάλες εταιρείες με τον καιρό και αυτοί θα υποκύψουν στα μεγάλα μονοπώλια. Παράλληλα γύρω στα 1930 δημιουργούνται εγχώριες μονάδες σιγαροβιομηχανίας που κυκλοφορούν στην κατανάλωση μια σειρά περιζήτητες μάρκες τσιγάρα.

1. Απογραφή 16ης Οκτωβρίου 1940.

Στο μεταξύ το καπνεργατικό στοιχείο βγαίνει από την αφάνεια. Η αριθμητική-του δύναμη κυμαίνεται στις 5.000 άτομα. Κάνει δυναμική την παρουσία-του στον κοινωνικό στίβο με το σωματείο-του και τους απεργιακούς-του αγώνες, αναδεικνύει στελέχη-του στον πολιτικό τομέα, ιδρύει και λειτουργεί για μερικά χρόνια δικό-του πολιτιστικό σωματείο, την «Εργατική Πρόοδος» και όταν τη διαλύουν οι αρχές, στελεχώνει τα άλλα πολιτιστικά σωματεία. Μέσα στο μεσοπόλεμο δραστηριοποιούνται μια σειρά από σωματεία: «Ορφεύς», «Αρίων», «Παν», «Φοίνιξ», «Άτλας». Έχουν καλλιτεχνικά τμήματα με ορχήστρες, θεατρικά τμήματα, οργανώνουν βιβλιοθήκες, μαθήματα για τους νέους που δεν είχαν τη δυνατότητα να μορφωθούν. Ακόμη, αθλητικά τμήματα, που οι αθλητές-τους δρέπουν νίκες σε αγώνες περιφερειακούς και πανελλήνιους. Εμφανίζεται επίσης το καθαρά αθλητικό-ποδοσφαιρικό σωματείο «Ασπός», που μέχρι το 1970 συναγωνίζεται με τον «Ορφέα» και τέλος το συνοικιακό ποδοσφαιρικό σωματείο «Σφαίρα». Συγκροτείται η Δημοτική Φιλαρμονική Ξάνθης που κι αυτή περνά μέσα από διάφορες περιπέτειες και διακοπές λειτουργίας της και συνεχίζει και πάλι σήμερα την παρουσία-της. Οργανώνονται συλλογικές και ατομικές εκδρομές στα μοναστήρια και στα γειτονικά στην πόλη εξοχικά θέρετρα, οι νέοι παρακολουθούν τη μόδα της εποχής, κάνουν την εμφάνισή-τους χοροδιδασκαλεία, κέντρα χορευτικά, γιορτάζεται με ιδιαίτερη λαμπρότητα το καρναβάλι.

Όλα τα παραπάνω πολιτιστικά σωματεία, το 1936 θα τ' αντικαταστήσει η Ε.Ο.Ν. και τα «Τρία Έψιλον» για ν' ακολουθήσει η απραξία της Δικτατορίας, μετά ο πόλεμος, η βουλγαρική κατοχή (Απρίλης 1941 - Σεπτέμβρης 1944), η εξάμηνη Αυτοδιοίκηση του Ε.Α.Μ. Την άνοιξη του 1945 γίνεται η εγκατάσταση των Αρχών του επίσημου Ελληνικού Κράτους και αρχίζει η Μεταπολεμική Περίοδος για την Ξάνθη με την κατακόρυφη οικονομική κάμψη-της, που θα συνεχιστεί ως τα 1974. Από το 1974 ζούμε μια εκρηκτική αλλαγή στην Ξάνθη: Περιβαλλοντολογική, κτηριακή, στην κοινωνική δομή, στα μέσα παραγωγής, οικονομική, εκπαιδευτική, στο βιομηχανικό τομέα, στις συνθήκες ζωής.

Ξάνθη, Σεπτέμβρης 1980

ΘΑΝΑΣΗ ΜΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΘΡΑΚΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ

§ 1. Όταν μιλούμε για ένα χώρο, για τον πολιτισμό του και για την παρουσία του, όταν ιδιαίτερα θέλουμε να κατανοήσουμε την καρδιά αυτού του χώρου, τότε οι εκφράσεις του πολιτισμού είναι ένα ασφαλέστατο κριτήριο. Ο προσωπικός και ο λαϊκός πολιτισμός, και στις δυο μορφές επικρατεί ή κοινωνική έκφραση, είναι στενά δεμένοι με το λαό που ζει και εργάζεται στο συγκεκριμένο χώρο και συγκεκριμένο χρόνο.

Ιδιαίτερα η λογοτεχνία, επειδή έχει ως όργανο τη γλώσσα, μπορεί να αντανakλά και τις πιο «σκοτεινές» στιγμές της καθημερινής ζωής. Η λέξη είναι ένα μυστικό κλειδί που μπαίνει στις πιο κρυφές κλειδαριές ενός λαού· ή λέξη έτσι παίρνει το σχήμα και το βάρος ανάλογα με την «ιστορία» της. Γι' αυτό το λόγο όσο καλύτερα γνωρίζουμε την τέχνη του λόγου, τη λογοτεχνία, τόσο καλύτερα γνωρίζουμε και τον πολιτισμό ενός χώρου. Η διδασκαλία της λογοτεχνίας εξάλλου είναι ή πιο «οικονομική», σε σύγκριση με τη διδασκαλία π.χ. των εικαστικών τεχνών. Λαβαίνοντας επίσης υπόψη τη σχέση γλώσσας και σκέψης, μπορούμε να κατανοήσουμε γιατί πρέπει να προσεγγίζουμε ιδιαίτερα την τοπική λογοτεχνία. Πρωταρχικά πρέπει να διαβάζουμε την ελληνική λογοτεχνία, παράλληλα όμως πρέπει να διαβάζουμε και τη θρακική όσοι ζούμε και δουλεύουμε στη Θράκη, την κρητική στην Κρήτη κλπ. Η τοπική λογοτεχνία δείχνει τον ιδιαίτερο τρόπο σκέψης που οι συνθήκες ενός τόπου επιβάλλουν, δείχνει τον πολιτισμό.

Στό κείμενό μας αυτό θα δούμε τη θρακική λογοτεχνία. Θα αναφέρουμε στοιχεία και θα παραθέσουμε σκέψεις για τη θέση της. Το βασικό πρόβλημα, απ' το οποίο άλλωστε παρακινήθήκαμε, είναι ή φτωχή εκπροσώπηση των θρακών λογοτεχνών στα Νεοελληνικά Αναγνώσματα Γυμνασίου και Λυκείου.

§ 2. Η Θράκη ως γεωγραφικός όρος είναι πρωτεϊκός. Στις διάφορες εποχές άλλαξε όρια. Ένώ στην προϊστορική εποχή ήταν άσαφής και γενικά δήλωνε μια (θα λέγαμε) διεύθυνση προς τα βόρεια της Θεσσαλίας, από τα κλασικά χρόνια και μετά άρχισε να περιορίζεται σιγά σιγά, να

προσδιορίζεται και να κλείνει το χώρο μεταξύ Νέστου και Βοσπόρου, Αίγαίου και Αΐμου. Το θέμα δεν είναι οι διοικητικές ή κρατικές ονομασίες, αλλά το όνομα που ο λαός παραδοσιακά χρησιμοποιεί. Γι' αυτό πολλές φορές υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στις επίσημες και λαϊκές ονομασίες.

Στην εργασία μας αυτή λέγοντας Θράκη εννοούμε συμβατικά: α) την περιοχή μεταξύ Νέστου και Έβρου (σημερινή δυτική Θράκη) για την περίοδο μετά το 1919-20, β) την περιοχή μεταξύ Έβρου και Βοσπόρου (την ανατολική Θράκη) για την περίοδο πριν από το 1922 και γ) την περιοχή που καλύπτει τα βόρεια της Ροδόπης και νότια του Αΐμου (τη βόρεια Θράκη ή Ανατολική Ρωμυλία, όπως λέγεται) για την περίοδο ως το 1900 περίπου. Δεν περιλαμβάνουμε την Κωνσταντινούπολη στη Θράκη (εδώ), γιατί πάντοτε ήταν πολιτιστικά κάτι το «αυτόνομο», και βέβαια ή πλούσια σε παράδοση και προσφορά πρωτεύουσα δεν πρέπει να παρασύρει σε συμπεράσματα ευνοϊκά για ολόκληρη τη Θράκη. Η θρακική λογοτεχνία δεν είχε μια ξεχωριστή τάση ή σχολή. Ακολουθεί τα ρεύματα που κατά καιρούς παρουσιάζονται στην υπόλοιπη Ελλάδα. Το ιδιότυπό της είναι τα διαλεκτολογικά στοιχεία στη γλώσσα και η πρώτη ύλη της ή θρακική ζωή. Η λογοτεχνία της Πόλης αντίθετα είχε πρωταρχικό ρόλο στη διαμόρφωση τάσεων.

Η θρακική λογοτεχνία έχει προσωπικούς δημιουργούς στο 19ο αιώνα και βέβαια στον 20ο. Θα μπορούσαμε όμως να υποθέσουμε ότι, από τότε που διαμορφώνεται ή νεοελληνική λογοτεχνία, ο χώρος της Θράκης που ήταν κοντά στην Πόλη, έπαιξε βασικό ρόλο στη διαμόρφωσή της.

Το πρόβλημα που κύρια αντιμετωπίσαμε στην εργασία μας ήταν: με ποιά κριτήρια θα δεχόμαστε κάποιον ως θρακιώτη λογοτέχνη; είναι αρκετή ή γέννηση σ' ένα χώρο, για να τον θεωρήσουμε ως θρακιώτη ή χρειάζεται και κάτι περισσότερο; Καταλήξαμε ότι θρακιώτες κύρια είναι όσοι γεννήθηκαν και έζησαν τα παιδικά και εφηβικά χρόνια στη Θράκη. Βέβαια το κριτήριο τούτο μπορεί να συσταλεί ή διασταλεί· μά αυτό είναι μάλλον θεωρητικό θέμα και ξεφεύγει από τις προθέσεις μας σ' αυτό το κείμενο.

§ 3. Από τους παλιότερους συγγραφείς είναι ο Κάρπος Παπαδόπουλος (από τον Αϊνο), που μās άφησε Άπομνημονεύματα του 1821. Στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα αναφέρεται επίσης ο Βλάσιος Σκορδέσης (που έγραψε και παιδικά βιβλία), ο Κωνσταντίνος Θαλλίδης, ο Στέφανος Κουμανούδης, γνωστός φιλόλογος. Στα μέσα του ίδιου αιώνα γεννήθηκε ο Γεώργιος Βιζυηνός, Άριστοτέλης Κουρτίδης, Ξενοφών Σιδερίδης, Χρίστος Τσουντας, ο Μυρτίλος Άποστολίδης, ο Χρυσόστομος Παπαδόπουλος (από τη Μά-

δυτο, αργότερα αρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν) καὶ ὁ Παναγιώτης Θωμᾶς. Στὶς Στὶς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰῶνα γεννήθηκαν: Κώστας Βάρναλης, Ἀχιλλεὺς Καλεῦρας, Ἀχιλλεὺς Σαμοθράκης, Στίλπων Κυριακίδης, Μέλπω Μερλιέ (τὸ πατρικὸ της Λογοθέτη), Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου, Κλέων Παράσχος, Νικόλαος Ποριώτης, Ἰωσήφ Ραφτόπουλος, Μένος Φιλήντας, Θανάσης Κατραπάνης, Ἀργης Κόρακας (Ἀ. Ἀργης), Δ.Κ. Βογαζλῆς.

Στὴν πρώτη εἰκοσαετία τοῦ 20ου αἰῶνα: Κώστας Θρακιώτης, Μενέλαος Λουντέμης, Γ. Ξ. Στογιαννίδης, Κατίνα Βέικου-Σεραμέτη, Θαλῆς Ρητορίδης, Γεώργιος Ὀλύμπιος, Φώτης Πρασίνης. Στὴ δεύτερη εἰκοσαετία (1920-1940): Στέφανος Ἰωαννίδης, Ν. Μπούτβας, Πόπη Κόκκαλη, Ἰάσων Ἰωαννίδης, Βασίλης Καραβίτης, Ράλλης Κοψίδης, Δημήτρης Δαλίπης, Κώστας Τοπούζης. Ἐνῶ μετὰ τὸ 1945 γεννήθηκαν οἱ: Εὐδοκία Σκορδαλᾶ, Ἀναστάσης Βιστωνίτης, Στ. Φῶκος. Ὅλοι οἱ παραπάνω λογοτέχνες (ποιητές, πεζογράφοι, δοκιμιογράφοι, θεατρικοὶ συγγραφεῖς), βιοβιβλιογραφοῦνται σὲ Ἱστορίες Λογοτεχνίας ἢ σὲ Ἀνθολογίες.

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς (κυρίως τοῦ αἰῶνα μας, ἰδιαίτερα σύγχρονοι), ποὺ εἶναι γνωστὸ ὅτι ἐκδωσαν βιβλία ἢ ἔχουν δημοσιεύσει σὲ διάφορα περιοδικὰ — δὲ βρήκαμε βιογραφικὰ τους στοιχεῖα σὲ Ἱστορίες ἢ ἀνθολογίες. Ἀναφέρονται: Εὐστ. Ζήσης, Γιώργος Μамέλης, Ἰωσήφ Νέος (Νικολαΐδης), Γιώργος Καραγκιόξης (Μαυρομάτης), Ἀγγελος Γερμίδης, Ἀνδρέας Καρᾶς (Καραλανίδης), Θανάσης Κατσᾶς (Καρακατσάνης), Σοφία Κλήμη-Παναγιωτοπούλου, Ἀριστ. Παππαδάκης, Εὐάγγελος Καμαριαριανάκης, Ἀγγελος Ποιμενίδης, Δημήτριος Δημητριάδης, Ἐλευθέριος Ψάλτης, Θανάσης Τζήμητρας, Χριστόδουλος Ροδάνθης (Ψαθᾶς), Νίκος Μαιτσούκας, Π. Παπαευαγγέλου, Εὐάγγελος Λάμπρου, Πέτρος Γεωργαντζής, Θανάσης Μουσόπουλος, Στ. Τσακίρης, Παν. Σιούτης, Χρῖστος Ὁρεινός (Λίβας), Ἀντώνης Ρωσσίδης, Μόσχος Κοῦκος, Μαρία Κολοζῶφ-Μαρκίδη, Ζαφείρης Στάλιος, Καλ. Παπαθανάση - Μουσιοπούλου, Ἐ. Σταμούλη-Σαραντιῇ, Ἐλ. Φιλίππιδη.

Καὶ ἀπὸ τὴν ἀπλὴ παράθεση μόνο τῶν ὀνομάτων φαίνεται ἡ πληθώρα τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων ποὺ καλύπτουν τὸ 19ο καὶ 20ο αἰῶνα. Ἄν λάβουμε ὑπόψη τὴν πρώιμη τουρκοκρατία στὴ Θράκη (1360 περίπου) καὶ τὴν ὀψιμη ὑπαγωγή στὴν Ἑλλάδα ἐνὸς μόνο τμήματός της στὰ 1919-20, κατανοοῦμε τὴ μεγάλη πολιτιστικὴ παράδοση τῶν περιοχῶν τῆς Θράκης. Κατανέμονται οἱ παραπάνω λογοτέχνες σὲ ὅλες τὶς περιοχές· στὴν ἀνατολικὴ Θράκη ὑπῆρχε μᾶλλον ἡ μεγαλύτερη ἀνάπτυξη στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 19ου αἰ., ἐνῶ στὴ δυτικὴ Θράκη (ποὺ ἔχει μόνο 60 χρόνια ἐλευθέρῃ ζωῇ) ὑπάρχει μιὰ προοδευτικὴ ἀνθησις.

Ὡς πρὸς τὰ εἶδη ποὺ καλλιιεργήθηκαν ὑπάρχει μιὰ τάση γιὰ ποίηση καὶ ἡθογραφικὴ πεζογραφία· καθὼς ἐπίσης καὶ ἱστοριογραφικὰ καὶ λαο-

γραφικά κείμενα. Μετά το 1922, όταν τόσες εκατοντάδες χιλιάδες πρόσφυγες ήρθαν στη δυτική Θράκη, στη Μακεδονία και τις άλλες περιοχές της χώρας από την υπόλοιπη Θράκη, έγιναν στα προσφυγικά κέντρα (ιδίως 'Αθήνα και Θεσσαλονίκη) θρακικές 'Εστίες και 'Ενώσεις, που στα περιοδικά τους έντυπα συγκεντρώνουν εργασίες, διασώζοντας τις μνήμες από τις Χαμένες πατρίδες. 'Αξίζει να αναφέρουμε τα «Θρακικά», το «'Αρχεῖον Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ», που εκδίδονται στην 'Αθήνα, και τα «Θρακικά Χρονικά», που εκδίδονται στην Ξάνθη. Στα περιοδικά αυτά, καθώς επίσης και σε άλλα έντυπα και εφημερίδες όλου του θρακικού χώρου, μά και της υπόλοιπης 'Ελλάδας, ο έρευνητής μπορεί να βρει σημαντικό αριθμό κειμένων για τη Θράκη γενικότερα, αλλά και για τη θρακική λογοτεχνία ειδικότερα.

§ 4. 'Από τους πολλούς λογοτέχνες που αναφέρθηκαν, και άλλους που παραλείφθηκαν, στα Βιβλία Νέων 'Ελληνικῶν της Μέσης Παιδείας υπάρχουν μόνο πέντε εκπρόσωποι με κείμενα 30 σελίδων σε σύνολο 2.023 σελίδες και στα ἑξι ἀναγνωστικά (Γυμνασίου-Λυκείου), ποσοστό: 1,5%!

Συγκεκριμένα: Στην Α' Γυμνασίου: Μενελάου Λουντέμη, 'Ο μικρὸς Σουκρής, σελ. 85-88. Στην Γ' Γυμνασίου: Γεωργίου Βιζυηνοῦ, Τὸ μόνο τῆς ζωῆς μου ταξίδιον, σελ. 179-191 καὶ Κώστα Βάρναλη, 'Η θάλασσα, σελ. 173. Στην Α' Λυκείου: Κώστα Βάρναλη, 'Η θάλασσα, σελ. 176 καὶ Οἱ ἀρχαῖοι Συγγραφεῖς, σελ. 217-218, Πολύδωρου Παπαχριστοδούλου, 'Ο 'Εβρος ἱστορεῖ..., σελ. 195-197 καὶ Χρίστου Τσουντα, 'Ο 'Ερμῆς τοῦ Πραξιτέλη, σελ. 40. Τέλος στὴν Γ' Λυκείου: Κώστα Βάρναλη, 'Ενας ἄνθρωπος, σελ. 174-176 καὶ Χρίστου Τσουντα, Τὸ Χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Διὸς εἰς 'Ολυμπίαν, σελ. 165-167.

Εἶναι γνωστὲς οἱ ἐλλείψεις τῶν 'Αναγνωσμάτων, ἀλλὰ ἡ ἄγνοια τῶν θρακιωτῶν λογοτεχνῶν εἶναι ἀνεπίτρεπτη. Πρῶτα πρῶτα ἡ ἐκπροσώπηση τῶν ἔργων τοῦ Βιζυηνοῦ, Λουντέμη, Βάρναλη εἶναι φτωχότατη, ἂν μάλιστα σκεφτοῦμε τὴ μεγάλη τους συμβολὴ στὴ νεοελληνικὴ γραμματεία. 'Εκεῖ πού ὑπάρχει ὅπωςδήποτε ἄγνοια εἶναι ἡ λογοτεχνία τοῦ αἵωνα μας, ἡ πιὸ σύγχρονη ποίηση καὶ πεζογραφία. 'Ο Κώστας Θρακιώτης, Γ. Ξ. Στογιαννίδης, Ράλλης Κοψίδης, Νίκος Μπούτσας, Στέφανος 'Ιωαννίδης, Κατίνα Βέικου-Σεραμέτη, Θανάσης Τζήμητρας, Σοφία Κλήμη-Παναγιωτοπούλου, 'Αναστάσης Βιστωνίτης, Ζαφείρης Στάλιος, Νίκος Ματσούκας θὰ εἶχαν θέση σὲ μιὰ πιὸ ἐνημερωμένη διδασκαλία τῆς λογοτεχνίας μας — γιὰ νὰ σταθῶ στοὺς πιὸ σημαντικούς. 'Ακόμη, γιὰ νὰ μὴ ὑποτιμοῦμε τοὺς παλιότερους ἀγωνιστὲς τοῦ λόγου, σημαντικοὶ εἶναι ὁ Στίλπων Κυριακίδης, Νικόλαος Ποριώτης, Μένος Φιλήντας, 'Αργῆς Κόρακας, πού ἐπίσης ἀγνοοῦνται.

Ἄν διαβάσει κάποιος τὰ βιογραφικά στοιχεία τῶν συγγραφέων τῶν Ἀναγνωσμάτων, καταλήγει στοὺς συμπεράσματα ὅτι ἡ λογοτεχνία μας συντελεῖται στὴν Ἀθήνα καὶ στὰ περίξ...

§ 5. Κάτι πρέπει νὰ γίνει!

Πολλὰ πρέπει νὰ γίνουν!

Πρῶτα πρῶτα μιὰ ἔρευνα, γιὰ νὰ βρεθοῦν ὅλοι οἱ θρακιῶτες λογοτέχνες καὶ συγγραφεῖς ὡς τὰ χρόνια μας. Αὐτὴ ἡ ἔρευνα θὰ μπορούσε νὰ ὀδηγήσει σὲ ἔκδοση ἐνὸς Λεξικοῦ Θρακιωτῶν. Τὸ δεύτερο βῆμα θὰ ἦταν ἡ ἔκδοση μιᾶς Ἀνθολογίας Θρακῶν Ποιητῶν καὶ Πεζογράφων, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ διαβαστεῖ ἀπὸ τοὺς νέους μας στὰ σχολεῖα. Ἔχουμε μιὰ παλιὰ «Ἀνθολογία Θρακῶν ποιητῶν τῶν Νεωτέρων Χρόνων» (ποὺ ἐκδόθηκε στὰ 1936 ἀπὸ τὸ Θρακικὸ Κέντρο, ἔκδοση «Θρακικῶν», μὲ ἐπιμέλεια Ἀργὴ Κόρακα, σελ. 109).

Ὁ Ραδιοφωνικὸς Σταθμὸς Θράκης πρέπει ἐπίσης νὰ καθιερώσει ἐκπομπή, ὅπου θὰ παρουσιαστοῦν συστηματικὰ οἱ σημαντικότεροι σταθμοὶ τῆς θρακιώτικης λογοτεχνίας. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ καλύψει καὶ ὁ τοπικὸς τύπος, σὲ συνεργασία μὲ πολιτιστικoὺς φορεῖς καὶ ἐρευνητές. Ἀκόμη, γιὰ νὰ προωθηθοῦν οἱ ἔρευνες γενικότερα στὸ χωρὸς μας, κρίνεται ἀπαραίτητη ἡ δημιουργία Θρακολογικοῦ Ἰνστιτούτου μὲ ἔδρα τὴ Θράκη, ὅχι τὴν Ἀθήνα, μὲ τὴ σύμπραξη ἐκπροσώπων ἀπ' ὅλους τοὺς νομοὺς τῆς Θράκης. Τὸ Ἰνστιτούτο αὐτὸ θὰ διοργανώσει τὴν ἔρευνα ὅχι μόνο γιὰ ὅσα παραπάνω ἀναφέραμε, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἱστορία, ἀρχαιολογία, κοινωνιολογικὰ δεδομένα καὶ λαογραφία τῆς Θράκης, σὲ ἐπιστημονικὴ καὶ ὅχι ἐρασιτεχνικὴ βάση. Τὸ Ἰνστιτούτο θὰ μπορούσε νὰ ἐξελιχτεῖ σὲ ἀνώτατο πνευματικὸ Ἰδρυμα.

Ἀκόμη, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἰδρυσὴ του, μπορεῖ νὰ ὑπάρχει συνεργασία τῶν πολιτιστικῶν φορέων τῆς Θράκης καὶ τῶν θρακιώτικων Ἐνώσεων τῆς ὑπόλοιπης χώρας μὲ σκοπὸ τὴν προώθηση προβλημάτων τοῦ χώρου μας καὶ τὴ διοργάνωση Πανθρακικοῦ Συνεδρίου. Μέσα στὰ πλαίσια τῶν παραπάνω σκέψεων ἐντάσσεται καὶ ἡ προώθηση τῶν νέων, μὲ τὴ διοργάνωση (ὅπως πρὶν ἀπὸ 20 χρόνια περίπου) Πανθρακικοῦ λογοτεχνικοῦ διαγωνισμοῦ. Τέλος, καλὸ θὰ ἦταν, γιὰ τὸ θέμα τῆς λειτουργίας τοῦ θεάτρου Θράκης τοῦ Κ.Θ.Β.Ε., νὰ ὑπάρχει κοινὴ γραμμὴ ὅλων τῶν Θρακιωτῶν. Ἐγινε μιὰ ἀρχὴ μὲ τὴν παρουσίαση τοῦ θεατρικοῦ ἔργου τοῦ ξανθιώτη Στέφανου Ἰωαννίδου «Στὴ γέφυρα τοῦ Λουλέ Μπουργκάζ»· αὐτὸ πρέπει νὰ συνεχιστεῖ. Ἡ παρουσία καὶ ἡ συμβολὴ τῶν θρακιωτῶν στὸ θεατρὸς τους πρέπει νὰ γίνει οὐσιαστικὴ.

Κλείνοντας τίς προτάσεις μας αὐτές, ἀναφερόμαστε καὶ στὴν Ἱστορία τῆς Θράκης. Πρέπει πρῶτα πρῶτα νὰ γραφεῖ μιὰ συνοπτικὴ Ἱστορία τῆς

Θράκης, έγκυρη καί αντικειμενική, ένώ στό Θρακολογικό Ίνστιτούτο αφήνεται ή συγγραφή έμπεριστατωμένης Ίστορίας καί ή σύνταξη θρακικήσ βιβλιογραφίας. Καί κάτι δεύτερο, είναι ντροπή νά μήν παρουσιάζεται στά σχολικά έγχειρίδια τής Ίστορίας ή Θράκη μέ τήν προσφορά, τούς άγώνες της. Τά πολιτιστικά σωματεία από κοινού πρέπει νά ένεργήσουν γιά κάτι τέτοιο.

§ 6. Προσπαθήσαμε από τή μιá νά παρουσιάσουμε τή θρακική λογοτεχνία όσο γίνεται πιό ένδεικτικά, από τήν άλλη νά προτείνουμε διάφορες έφικτές λύσεις γιά τήν καταγραφή καί προβολή της στό χώρο τής Θράκης καί στόν ευρύτερο Έλληνικό χώρο. Αυτή ή καταγραφή είναι άπαραίτητη όχι γιά νά μή χαθεί ή ξεχαστεί ή λογοτεχνία, όσο γιά νά γίνει αιλία συνειδητοποίησης σ' όλους μας.

Όταν άγνοούμε τόν πολιτισμό τοῦ χώρου μας, είναι σά νά άγνοούμε τό χώρο μας. Οί σημερινές καί μελλοντικές δυσκολίες, πολύπλοκες, στό βόρειο αυτό άκρο τής χώρας μας μπορούν νά άντιμετωπιστούν καί μ' αυτό τόν τρόπο. Καί τó κοινό στό όποίο πρωταρχικά πρέπει νά άπευθυνόμαστε είναι οί νέοι. Αυτοί πού πρέπει νά γνωρίσουν τίς ρίζες μας, χωρίς σοβινισμούς. Νά γνωρίσουν γιά νά άγωνιστούν γιά ένα καλύτερο αύριο.

Ξάνθη, Καλοκαίρι '80

ΙΩΑΝΝΗ Α. ΠΑΠΑΔΡΙΑΝΟΥ

ΔΥΟ ΣΕΡΒΙΚΑ ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΙΩΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ
ΤΩΝ ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΔΩΝ (19ος-20ος αϊ.)*

Τὸν Νοέμβριο τοῦ 1978 ἐπισκέφτηκα τὸ Βελιγράδι μὲ τὸν σκοπὸ νὰ συγκεντρώσω στοιχεῖα γιὰ τοὺς Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἐξησαν καὶ ἐδρasan στὶς γιουγκοσλαβικὲς χῶρες. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα καὶ τὶς βιβλιοθῆκες, ἀνεζήτησα τότε στοιχεῖα καὶ στὸ Νέο Νεκροταφεῖο (Novo Groblje) τῆς γιουγκοσλαβικῆς πρωτεύουσας. Ἐκεῖ εἶχα τὴν καλὴ τύχη νὰ ἀνεύρω δυὸ ἐπιτύμβια, τὰ ὁποῖα ἀναφέροντα σὲ μιὰ σπουδαία ἑλληνικὴ οἰκογένεια τοῦ Βελιγραδίου, στὴν οἰκογένεια τῶν Κουμανοῦδηδων ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴ Θράκη.

Τὰ ἐπιτύμβια αὐτά, τὰ ὁποῖα ἔχουν μείνει ὥς τώρα ἀνέκδοτα καὶ εἶναι γραμμένα σὲ σερβικὴ γλῶσσα καὶ σὲ μεγαλογράμματη κυριλλικὴ γραφὴ, προσφέρουν σημαντικὰ γενεαλογικὰ καὶ χρονολογικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν παραπάνω θρακιώτικη οἰκογένεια, ἄγνωστα ἀπὸ ἄλλες πηγές. Γι' αὐτὸ κρίνουμε σκόπιμο νὰ τὰ ἐκδώσουμε ἐδῶ, μεταγράφωντάς τα ὁμως, γιὰ λόγους καθαρὰ τεχνικοῦς, ἀπὸ τὴν κυριλλικὴ στὴ λατινικὴ γραφὴ.

1

Ἐπιτύμβια στήλη ἀπὸ πωρόλιθο ποὺ στηρίζεται πάνω σὲ βάθρο καὶ ποὺ καταλήγει σὲ ναόσχημο καμπύλο τύμπανο μὲ ἀκρωτήρια.

Ἐπιγραφή:

FAMILIJARNA GROBNICA
IOVANA KUMANUDE

DIMITRIJE J. KUMANUDI
1855-1923

HELENA D. KUMANUDI
1869-1942

MILKA J. KUMANUDI
1861-1941

* Τὸ ἄρθρο αὐτὸ ἀποτελεῖ μέρος μιᾶς μελέτης μου ποὺ δημοσιεύεται σὲ ἀγγλικὴ γλῶσσα στὸ περιοδικὸ «Balkan Studies», τ. 21(1980), μὲ τὸν τίτλο: Serbian Epitaphs of Greeks from Belgrade (XIXth-XXth century).

STENA OVA POKRIVA TELO
PREMINUŠEG GRADJANINA ŌVDAŠNJEG
IOVANA KUMANUDE
U EDRENU E RODJEN 24 JUNIJA 1812. GODINE
A UMRO E 21. OKTOMVRA 1866. GODINE
U BEOGRADU
RADI VELIKE USPOMENE
PODIŽE MU OVAJ SPOMENIK
SUPRUGA NJEGOVA SA DECOM
HRISANTA J. KUMANUDI
RODJ. ZINZIFA U BITOLJU 31. DEK. 1820.
UMRLA U BEOGRADU 27. JULA 1890 GOD.
IVAN A. KUMANUDI
1867-1924
VLADIMIR D. KUMANUDI
DRŽ. ČINOVNIK, STUDENT EKONOMOSKOG FAKULTETA
RODJEN 1921. GOD.
PODINUO NESRETNIM SLUČAJEM 1948. G.
DIMITRIJE A. KUMANUDI
DRAGINJA KUMANUDI
ATANASIJE A. KUMANUDI

Καὶ νὰ πῶς ἔχει σὲ μετάφραση τὸ περιεχόμενο τῆς ἐπιτύμβιας αὐτῆς
στήλης:

Οἰκογενειακὸς τάφος / τοῦ Ἰωάννη Κουμανοῦδη.

Δημήτριος Ι. Κουμανοῦδης, / 1855-1923. / Ἑλένη Δ. Κουμανοῦδη, /
1869-1942. / Μίλκα Ι. Κουμανοῦδη, / 1861-1941.

Ἡ πέτρα αὐτὴ σκεπάζει τὸ σῶμα / τοῦ πεθαμένου πολίτη τῆς πόλεως
αὐτῆς / Ἰωάννη Κουμανοῦδη. / Γεννήθηκε στὴν Ἀδριανούπολη τὴν 24η
Ἰουνίου τοῦ 1812, / καὶ πέθανε τὴν 21η Ὀκτωβρίου τοῦ 1866 / στὸ Βελι-
γράδι. / Πρὸς αἰῶνια μνήμη, / τοῦ ἀνήγειρε τὸ μνημεῖο αὐτὸ / ἡ σύζυγος
μαζί μὲ τὰ παιδιά του.

Χρυσάνθη Ι. Κουμανοῦδη, / τὸ γένος Τζιντζιφα. Γεννήθηκε στὸ Μο-
ναστήρι (Βιτόλια) τὴν 31η Δεκεμβρίου τοῦ 1820, / καὶ πέθανε στὸ Βελι-
γράδι τὴν 27η Ἰουλίου τοῦ 1890.

Ἰβαν Α. Κουμανοῦδη, 1867-1924.

Βλαντιμίρ Δ. Κουμανοῦδης, / δημόσιος ὑπάλληλος, φοιτητῆς τῆς Σχο-
λῆς Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν. / Γεννήθηκε τὸ 1921, / καὶ σκοτώθηκε σὲ
δυστύχημα τὸ 1948.

Δημήτριος Α. Κουμανοῦδης. / Ντράγκινια Κουμανοῦδη. / Ἀθανάσιος
Α. Κουμανοῦδης.

Ὅπως βλέπουμε, τὸ ἐπιτύμβιο αὐτὸ ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τοῦ Ἰωάννη Κουμανούδη. Ὁ Ἰωάννης ἦταν γιὸς τοῦ Ἀθανασίου Δημητρίου Κουμανούδη, ὁ ὁποῖος τὸ 1829 ἐγκατέλειψε τὴν τουρκοκρατούμενη πατρίδα του, τὴν Ἀδριανούπολη, καὶ ἦλθε καὶ ἐγκαταστάθηκε στὸ Βελιγράδι¹. Ἡ θρακιώτικη αὐτὴ οἰκογένεια ἀνέδειξε σπουδαίους ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι διέπρεψαν στὴν οἰκονομικὴ, πολιτικὴ καὶ πολιτιστικὴ ζωὴ ὄχι μόνο τοῦ Βελιγραδίου, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἐπαρχιῶν τῆς Βαλκανικῆς.

Ἄς δοῦμε ὅμως ποιά νέα στοιχεῖα μᾶς δίνει τὸ ἐπιτύμβιο, ποὺ ἐκδίδουμε ἐδῶ. Ὁ Σέρβος ἱστορικός Dušan Poronić, στηριγμένος σὲ προφορικὲς πληροφορίες, ἐξέφρασε τὴν ἄποψη ὅτι ὁ τόπος γεννήσεως τοῦ Ἰωάννη Κουμανούδη ἦταν ἡ Ἀνδριανούπολη². Τὴν ἄποψη αὐτὴ τοῦ Σέρβου ἱστορικοῦ ἐνισχύουν καὶ οἱ πληροφορίες, ποὺ ἀντλοῦμε ἀπὸ τὸ ἐπιτύμβιο. Ἐντελῶς ὅμως λανθασμένος εἶναι ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Poronić ὅτι ὁ πατέρας τοῦ Ἰωάννη, ὁ Ἀθανάσιος Δημητρίου Κουμανούδης, γεννήθηκε τὸ 1812³. Ἀντίθετα, τὸ ἔτος αὐτό, ὅπως πληροφορούμαστε ἀπὸ τὶς ἀξιόπιστες εἰδήσεις τοῦ ἐπιτυμβίου, ἀποτελεῖ τὴν ἡμερομηνία γεννήσεως τοῦ γιοῦ, τοῦ Ἰωάννη δηλαδὴ Κουμανούδη. Πατέρας καὶ γιὸς δὲν μπορούσαν νὰ εἶχαν γεννηθεῖ τὸ ἴδιο ἔτος! Ταυτόχρονα ἀπὸ τὸ ἐπιτύμβιο μαθαίνουμε καὶ τὴν ἄγνωστη ὥς τώρα ἡμερομηνία τοῦ θανάτου τοῦ Ἰωάννη Κουμανούδη, ἡ ὁποία εἶναι ἡ 21 η Ὀκτωβρίου 1866.

Σχετικὰ μὲ τὴ σύζυγο τοῦ Ἰωάννη Κουμανούδη, τὴ Χρυσάνθη, γνωρίζουμε ὅτι ἦταν ἀπὸ τὸ γένος Τζίντζιφα καὶ ὅτι γεννήθηκε στὸ Μοναστήρι (Βιτόλια)⁴. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτά, τὸ ἐπιτύμβιο μᾶς προσφέρει νέες εἰδήσεις χρονολογικῆς φύσεως, ποὺ ἀναφέρονται στὴ ζωὴ τῆς Χρυσάνθης Ἰωάννη Κουμανούδη· συγκεκριμένα ὅτι ἡ γυναῖκα αὐτὴ γεννήθηκε τὴν 31η Δεκεμβρίου τοῦ 1820 καὶ ὅτι πέθανε τὴν 27η Ἰουλίου τοῦ 1890 στὸ Βελιγράδι.

Κατὰ τὸν Dušan Poronić, ἀπὸ τὸν γάμο τοῦ Ἰωάννη Κουμανούδη μὲ τὴ Χρυσάνθη γεννήθηκαν πολλὰ παιδιά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐπέζησαν μόνο ὁ Ἀνδρέας, ὁ Δημήτριος, ἡ Μιλέβα καὶ ἡ Αἰκατερίνη· ἀπόγονος δὲ τοῦ

1. Βλ. Σ π. Βάσ η, Στέφανος Κουμανούδης, «Ἀθηνᾶ» 11(1899) 409. Κωνσταντίνου Ράδου, Στέφανος Κουμανούδης, «Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος» 1(1929) 80. Dušan J. Poronić, O cincarima. Prilozi pitanju postanka našeg gradjenskog društva [Γιὰ τοὺς Κουτσόβλαχους. Συμβολὲς στὸ πρόβλημα τῆς γένεσης τῆς ἀστικῆς μας τάξης], β' ἐκδ., Beograd 1937, σ. 399.

2. D. Poronić, O cincarima, σ. 399. Τὶς προφορικὲς αὐτὲς πληροφορίες, ὅπως ἀναφέρει ὁ ἴδιος ὁ D. Poronić, δ.π., τοῦ τὶς ἔδωσε ἡ Μιλέβα (Mileva), θυγατέρα τοῦ Ἀνδρέα Ἰωάννη Κουμανούδη.

3. D. Poronić, O cincarima, σ. 399.

4. Ὁ.π.

Ἀνδρέα Ἰωάννη Κουμανούδη ἦταν ἡ Μιλέβα, τὴν ὁποία γνώρισε καὶ προσωπικά⁵. Καὶ αὐτὰ μὲν εἶναι ὀλα-ὀλα ὅσα γνωρίζαμε γιὰ τὸ γενεαλογικὸ δέντρο τῆς οἰκογενείας αὐτῆς. Τὸ ἐπιτύμβιο ὁμῶς συμπληρώνει πολλὰ κενὰ σχετικὰ μὲ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἰωάννη Κουμανούδη· πολλῶν μάλιστα ἀπὸ αὐτοὺς καθορίζει καὶ τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς τους. Θὰ ἀναφέρουμε, γιὰ παράδειγμα, δύο περιπτώσεις: Τοῦ Ἰωάννη δηλαδὴ Κουμανούδη δὲν ἐπέζησαν μόνο τέσσερα παιδιά, ἀλλὰ καὶ ἓνα πέμπτο, ἡ Μίλκα, ἡ ὁποία ἐζησε κατὰ τὰ ἔτη 1861-1941. Γιὰ τὸν γιὸ πάλι τοῦ Ἰωάννη Κουμανούδη, τὸν Δημήτριο, πληροφοροῦμαστε ἐπακριβῶς ὅτι γεννήθηκε τὸ 1855 καὶ πέθανε τὸ 1923. Μὲ ἄλλες λέξεις, τὸ ἐπιτύμβιο μπορεῖ νὰ χρησιμεύσει ὡς βασικὴ πηγὴ γιὰ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος θὰ θελήσει νὰ προσδιορίσει τὸ γενεαλογικὸ δέντρο τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἰωάννη Κουμανούδη.

2

Σταυρὸς ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο.

Ἐπιγραφή:

Dr KOSTA KUMANUDI
1874-1962

SUPRUGA MILICA
1878-1950

Καὶ ἡ μετάφρασή του:

Διδάκτωρ Κώστας Κουμανούδης, / 1874-1962. / Ἡ σύζυγός του Μίλκα, / 1878-1950.

Τὸ ἐπιτύμβιο, ποὺ ἐξετάζουμε ἐδῶ, βρίσκεται σὲ ξεχωριστὸ χῶρο τοῦ νεκροταφείου καὶ μακριὰ ἀπὸ τὸν οἰκογενειακὸ τάφο τοῦ Ἰωάννη Κουμανούδη· ἀνήκει δέ, ὅπως βλέπουμε, σὲ ἓνα μέλος τοῦ ἰδίου γένους, τοῦ σπουδαίου δηλαδὴ γένους τῶν Κουμανούδηδων. Πρόκειται γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο (Κώστα) Κουμανούδη, ὁ ὁποῖος διετέλεσε Καθηγητὴς τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βελιγραδίου, δύο φορές δήμαρχος τῆς πόλης αὐτῆς καὶ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου τῶν Σέρβων, Κροατῶν καὶ Σλοβένων. Τὶς εἰδήσεις αὐτὲς ἀντλοῦμε ἀπὸ δύο ἄρθρα, τὰ ὁποῖα ἔχουν γραφεῖ γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Κουμανούδη, ἐνῶ ἀκόμη αὐτὸς ζοῦσε⁶. Ἀπὸ τὰ ἄρθρα αὐτὰ πληροφοροῦμαστε καὶ γιὰ

5. D. Popović, O cincarima, δ.π.

6. Dušan Popović, Kumanudi Kosta D^r [Ὁ διδάκτωρ Κώστας Κουμανούδης], «Narodna Enciklopedija Srpsko-Hrvatsko-Slovenačka» 2 (χωρὶς χρονολογία

τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Κωνσταντίνου Κουμανούδη, τὸ 1874 δηλαδή, τὸ ὁποῖο εἶναι τὸ ἴδιο μὲ ἐκεῖνο ποῦ μᾶς δίνει καὶ τὸ ἐπιτύμβιο. Τὰ νέα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα μᾶς προσφέρει τὸ ἐπιτύμβιο ποῦ ἐκδίδουμε ἐδῶ, εἶναι τὰ ἑξῆς: Ὁ Κωνσταντῖνος Κουμανούδης πέθανε τὸ 1962, ὅταν ἦταν δηλαδή 88 ἐτῶν ἡ σύζυγός του, ἡ ὁποία ἦταν προφανῶς Σερβίδα, ὀνομαζόταν Μίλιτσα καὶ ἔζησε κατὰ τὰ ἔτη 1878-1950.

Θεσσαλονίκη

Ἰδρυμα Μελετῶν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου

ἐκδόσεως), σ. 498. Μάγου Δ. Βατάλα, Κουμανούντι, ἢ Κομανούντι, καὶ Κουμανούδης, Κωνσταντῖνος, «Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία Πυρσοῦ» 15(1931) 49.

7. D. Popović, Kumanudi, σ. 498. Μ. Βατάλα, Κουμανούντι, σ. 49.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΓΚΩΓΚΟΥ

ΟΙ ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΕΣ ΤΗΣ ΡΟΔΟΠΗΣ ΙΧΘΥΟΤΡΟΦΕΙΑ
ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΥΤΙΜΩΝ ΖΩΙΚΩΝ ΤΡΟΦΙΜΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ μεγάλη ἑκταση τῶν ἀκτῶν τοῦ θρακικοῦ πελάγους στὸ Νομὸ Ροδόπης, ἀπὸ τὸ Φανάρι μέχρι τὴν Μαρώνεια, ποὺ ἀποτελοῦν τὰ κύρια ἀλιευτικὰ κέντρα τῆς παράκτιας καὶ μέσης θαλάσσιας ἀλιείας, ἡ πεδινὴ μορφή της καὶ ἡ ὁμαλὴ κλίση πρὸς τὴν θάλασσα, καθὼς καὶ ἡ ἀφθονία τῶν ἐνδημικῶν ψαριῶν, χάρις στὶς εὐνοϊκὰς ὑδροβιολογικὰς συνθῆκες (ἐμπλουτισμὸς τῶν νερῶν τῆς θάλασσας μὲ γλυκὰ νερά καὶ φερτὲς ὕλες ἀπὸ τοὺς δύο μεγάλους ποταμοὺς τῆς Θράκης, Ἑβρο καὶ Νέστο, καθὼς καὶ 25 ἄλλους χειμαρρικῆς ροῆς, αὐξημένο πλάτος τῆς ὑφαλοκρηπίδας καὶ μειωμένη ἀλμυρότητα), εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν δημιουργία πολλῶν φυσικῶν ὕδατοσυλλογῶν.

Τὰ νερά τους εἶναι κυρίως ὑφάλμυρα, γιατί ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐπικοινωνία, μέσῳ φυσικῶν ἢ τεχνητῶν διαύλων μὲ τὴν θάλασσα, δέχονται καὶ γλυκὰ νερά, ἐπιφανειακά ἢ ὑπόγεια.

Οἱ ὕδατοσυλλογὲς αὐτὲς, φυσικὲς ἢ καὶ τεχνητές, ποὺ ἔχουν γίνει παραγωγικὰ ἰχθυοτροφεῖα λέγονται λιμνοθάλασσες καὶ ἀποτελοῦν δεξαμενὲς ἐθνικοῦ πλούτου καὶ πολύτιμων ζωϊκῶν τροφίμων. Ἡ λειτουργία αὐτῶν τῶν οἰκοσυστημάτων στηρίζεται στὶς ἐξῆς ἀρχές:

Κατὰ τὴν ἀνοιξὴ καὶ ἰδίως ἀπὸ τὸν Μάρτιο μέχρι τὸν Ἰούνιο, πληθὴ σμῆνι ἐνδημικῶν ψαριῶν τῆς θάλασσας, εἰσέρχονται ἀπὸ τοὺς διαύλους στὶς λιμνοθάλασσες, ὅπου βρίσκουν εὐνοϊκώτερες συνθῆκες διατροφῆς καὶ διαβιώσεως καὶ ἐπομένως ταχύτερης ἀναπτύξεως. Στὰ ἐσοδευτικὰ στόμια τῶν διαύλων ὑπάρχουν συλληπτικὲς ἐγκαταστάσεις.

Ὅταν τὸ φθινόπωρο τὰ ψάρια ὠριμάσουν γεννητικὰ νοιώθουν τὴν λειτουργικὴ ἀνάγκη τῆς ὠοτοκίας καὶ ἀναπαραγωγῆς, γιὰ τὴν ὁποία ὅμως δὲν ὑπάρχουν στὶς λιμνοθάλασσες οἱ κατάλληλες ὑδροβιολογικὲς προϋποθέσεις.

Αὐτὴ ἡ ἀκατανίκητη δύναμη τῆς διαιωνίσεως ἀλλὰ καὶ κυρίως τῆς ἐπιβιώσεως, λόγῳ ἐπιδεινώσεως τῶν ὑδροβιολογικῶν συνθηκῶν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὶς ὕδατοσυλλογὰς, τὰ ἀναγκάζει νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἰδιοτελεῖ φιλοξενία τῶν λιμνοθαλασσῶν καὶ νὰ ἐπιστρέψουν στὴν μητέρα θάλασσα.

Στὸ δρόμο ὅμως τῆς ἐπιστροφῆς τὸ φράγμα τῶν συλληπτικῶν ἐγκατα-

στάσεων και τὰ άλιευτικά έργαλεία τών άλιεργατών θέτουν τέρμα στο βιολογικό τους κύκλο, μετατρέποντάς τα σε έτήσιο άλιευτικό εισόδημα, τó όποίο άποτελεί συγχρόνως πηγή έθνικού πλούτου και πολύτιμης ζωϊκής παραγωγής για τήν διατροφή του άνθρώπου.

Στό Νομό Ροδόπης, όπου βρίσκεται και τó μεγαλύτερο μέρος της Βιστωνίδας λίμνης, λειτουργούν οι περισσότερες λιμνοθάλασσες της Θράκης, αλλά και του ευρύτερου διοικητικού χώρου της Άνατ. Μακεδονίας-Θράκης. Στόν πίνακα Α παρουσιάζονται οι λίμνες, λιμνοθάλασσες, τεχνητές ή φυσικές ιχθυοκαλλιέργειες και τὰ άλιευτικά κέντρα της παράκτιας και μέσης θαλάσσιας άλιείας της περιοχής αυτής. Η έτήσια παραγωγή άλιευμάτων θαλάσσης και έσωτερικών ύδάτων, έχει στόν χώρο αυτό, μία άναλογία 10:1 περίπου, άφού τó 1979/80 τὰ ψάρια της θάλασσας άπό τήν παράκτια και μέση άλιεία ήταν 9-10.000 τόνοι, ενώ τών έσωτερικών νερών 900-1.000 τόνοι περίπου.

Η ίδια άναλογία φαίνεται, ότι υπάρχει και σε επίπεδο έθνικής παραγωγής άλιευμάτων, ή όποία τó 1979/80 παρουσίασε τήν εξής εικόνα σε χιλ. τόννους:

Άλιεύματα έσωτερικών νερών 12,0

Άλιεύματα θαλάσσιας άλιείας 118,6

Άπό τὰ παραπάνω στοιχεία φαίνεται ότι τὰ άλιεύματα τών έσωτερικών ύδάτων στο χώρο της Θράκης - Άν. Μακεδονίας άποτελούν τó $\frac{1}{10}$ περίπου της έθνικής παραγωγής.

ΠΙΝΑΚΑΣ Α

Λίμνες, λιμνοθάλασσες, ιχθυοκαλλιέργειες και άλιευτικά κέντρα
Θράκης - Άνατολικής Μακεδονίας¹

Νομοί	Λιμνοθάλασσες	Λίμνες	Ίχθυοκαλλιέργειες	Άλιευτικά Κέντρα
1. Έβρου	2	—	4	2
2. Ροδόπης	9	—	—	2
3. Ξάνθης	4	—	—	1
4. Καβάλας	6	1	3	6
5. Δράμας	—	—	3	—
6. Σερρών	—	1	3	1

Σκάφη θαλάσσιας άλιείας: α) Παράκτια 664

β) Μέσης 68

Βιομηχανίες-βιοτεχνίες άλιπάστων-καπνιστών ιχθυών 18

1. Στοιχεία 1979.

Στό Νομό Ροδόπης ή παραγωγή άλιευμάτων λιμνοθαλασσών, πού δηλώθηκε τό 1979/80 έφτασε τά 100.000 χιλιόγραμμα περίπου, από τά όποία 15.000 χιλιόγραμμα χέλια και 85.000 χιλ./μα κέφαλοι, τσιπούρες, γλώσσες, λαυράκια, άξίας 15.000.000 δραχμών περίπου.

Άν υπολογισθεί και ή παραγωγή του Άλιευτικού Συνεταιρισμού Βιστωνίδας, με 82.000 χιλ./μα χέλια και 223.000 χιλ./μα κυπρίνους, κέφαλους, τσιπούρες κλπ. άξίας 44.000.000 δραχμών περίπου, τότε τό σύνολο των άλιευμάτων έσωτερικών υδάτων τής Ροδόπης φθάνει τους 405 τόννους άξίας 55.000.000 δραχμών.

Τό εισόδημα αυτό κατανέμεται στα 135 μέλη των τεσσάρων άλιευτικών Συνεταιρισμών, αφού αφαιρεθούν τό δικαίωμα του Δημοσίου (25%) και άλλες παρακρατήσεις για λειτουργικές δαπάνες (5% για βελτιωτικά έργα σε λογαριασμό τής ΑΤΕ κλπ.).

Έκτός όμως από την παραγωγή των ψαριών, πού αναφέρθηκαν, στις λιμνοθάλασσες τής Ροδόπης εκτρέφεται και ένα είδος καβουριού, τό όποιο όμως δέν εξαλιεύεται γιατί δέν προτιμάται ως έδώδιμο προϊόν από την κατανάλωση.

Ή παρουσία τους είναι ένοχλητική στους ψαράδες, γιατί φράζει τις συλληπτικές εγκαταστάσεις, αλλά και έπωφελής συγχρόνως, γιατί ό γόνος τους άποτελεί πολύτιμη τροφή για τά ψάρια.

Ή έτήσια παραγωγή τους υπολογίζεται σε 50.000 χιλ./μα περίπου και μπορεί ν' άποτελέσει πρώτη ύλη θαυμάσια για παραγωγή ζωοτροφών.

ΦΟΡΕΙΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΣ - ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΑΞΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Ή εκμετάλλευση των λιμνοθαλασσών γίνεται όπως και σ' όλη την χώρα από τους άλιευτικούς Συνεταιρισμούς κυρίως αλλά και την ιδιωτική πρωτοβουλία, όι όποιοι τις μισθώνουν από τό Δημόσιο με άπόφαση του Νομάρχη για χρονικό διάστημα από 5 μέχρι 10 χρόνια.

Ή παραχώρηση στους Συνεταιρισμούς γίνεται χωρίς δημοπρασία, σύμφωνα με τό άρθρο 50 του άλιευτικού Κώδικα (ΝΔ. 420/70) «Περί εκμισθώσεως ίχθυοτροφών υδάτων άνευ δημοπρασίας», με μίσθωμα, πού άνέρχεται σε ποσοστό 25% επί τής άξίας τής παραγωγής υπέρ του Δημοσίου, και 5% παρακράτηση, πάνω στις άκαθάριστες εισπράξεις, για την εκτέλεση βελτιωτικών έργων, πού κατατίθεται σε δεσμευμένο λογαριασμό τής Αγροτικής Τράπεζας.

Στό προηγούμενο άπ' αυτό καθεστώς, τό δικαίωμα του Δημοσίου όριζόταν πάνω σε προκαθορισμένο ύψος παραγωγής, άνεξάρτητα άν τό πραγματοποιούσε ή όχι ό φορέας εκμεταλλεύσεως.

Αυτό είχε σαν άποτέλεσμα την μείωση και του αναπαραγωγικού ίχθυοπληθυσμού, αφού άλιευόταν και ό γόνος άκόμα, προκειμένου νά έπι-

τευχθεῖ τὸ ὕψος τῆς παραγωγῆς, πού ἔλεγε ἡ ἀπόφαση τῆς μισθώσεως.

Οἱ Ἀλιευτικοὶ Συνεταιρισμοὶ στὸ Νομὸ Ροδόπης εἶναι τρεῖς:

α) Τῆς Μαρώνας με 4 λιμνοθάλασσες (Μάννα ἢ Μητρικὸ, Λίμνη, Ἔλος καὶ Πτελέα) καὶ 18 μέλη-ἀλιεργάτες.

β) Τῆς Μέσης με 2 λιμνοθάλασσες (Ἀλυκὴ καὶ Μαυρολίμνη) καὶ 24 μέλη καὶ

γ) τοῦ Φαναρίου με 1 λίμνη (Ξηρολίμνη) καὶ 12 μέλη.

Ἐδῶ μπορεῖ νὰ ὑπολογισθεῖ καὶ ὁ Ἀλιευτικὸς Συνεταιρισμὸς Βιστωνίδας με 80 μέλη, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι κάτοικοι Ροδόπης, γιατί ἓνα μεγάλο μέρος τῆς Βιστωνίδας λίμνης ἀνήκει στὸ Νομὸ Ροδόπης καὶ ἡ λιμνοθάλασσα Λαγὸς βρίσκεται ὁλόκληρη σ' αὐτόν.

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Συνεταιριστικοὺς φορεῖς, ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία με τὴν μορφή τῆς ΟΕ Ἀφῶν Πασσόπουλοι-Στεφανίδης, δημιούργησε τὸ 1979/80 μία δική της τεχνητὴ λιμνοθάλασσα στὴν περιοχὴ τῆς Κοινότητος Ἰμέρου-Προσκυνητῶν, τὴν Ἀλμυρὴ, ὅπως ὀνομάστηκε, ἡ ὁποία ἐλπίζεται βάσιμα, ὅτι θὰ γίνεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ παραγωγικὰ ἰχθυοτροφεῖα τῆς περιοχῆς, χάρις στὶς πολὺτιμες γνώσεις, τὴν ἐμπειρία ἀλλὰ καὶ τὸ πάθος γι' αὐτὴ τὴ δουλειά, πού ἔχει ὁ φορέας τῆς ἐκμεταλλεύσεως.

Ἡ ἐπιτυχία αὐτῆς τῆς πρωτοποριακῆς πρωτοβουλίας, θὰ πρέπει νὰ πείσει τοὺς εἰδικοὺς τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας, ὅτι στὶς ἀκτὲς τοῦ θρακικοῦ πελάγους μποροῦν καὶ πρέπει νὰ γίνουν πολλὲς λιμνοθάλασσες-ἰχθυοτροφεῖα, πηγὲς ἐθνικοῦ πλούτου καὶ πολὺτιμων ζωϊκῶν τροφίμων.

Ὅσον ἀφορᾷ στὰ μέλη τῶν Συνεταιρισμῶν παρουσιάζεται μία ἀδικαιολόγητη ἀνισοκατανομή, γιατί τὰ κριτήρια ἐπιλογῆς δὲν φαίνεται νὰ στηρίζονται σὲ οὐσιαστικὰ ἀντικειμενικὰ στοιχεῖα, παραγωγῆς τῶν λιμνοθαλασσῶν, ἐπαγγελματικῆς ἱκανότητος, ἡλικίας, κλπ. τῶν ἀλιεργατῶν, πού ἔχουν παράλληλα καὶ ἄλλη γεωργικὴ κυρίως ἀπασχόληση. Ἐπίσης σὲ ἀρκετὲς λιμνοθάλασσες, τὰ ἔργα ὑποδομῆς (συλληπτικὲς ἐγκαταστάσεις, ἐκβαθύνσεις, δίαυλοι ἐπικοινωνίας, καταφύγια ἰχθυοπροστασίας, ὁδοποιῖα προσπελάσεως, χῶροι ἐμπορίας, κλπ.) εἶναι ἀνύπαρκτα ἢ πρωτόγονα, παρὰ τίς πιστώσεις τῶν 16.500.000 δραχμῶν, πού διατέθηκαν τὰ τελευταῖα πέντε χρόνια γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό.

Οἱ διαπιστώσεις αὐτὲς μαζὺ με ἓνα ἄλλο σοβαρὸ ἀρνητικὸ στοιχεῖο, τὴν ἔλλειψη εἰδικῶν ἰχθυολόγων καὶ καταλλήλων ἰδρυμάτων ἐρεῦνης, ἀποτελοῦν ἀποφασιστικοὺς παράγοντες τῆς μειωμένης παραγωγῆς ἀλιευμάτων στὶς λιμνοθάλασσες Ροδόπης. Ἐνῶ εἶναι βέβαιο καὶ πέρα ἀπὸ κάθε ἀμφισβήτηση, ὅτι με τὴν ἄρση τῶν παραπάνω καὶ ἄλλων ἀρνητικῶν στοιχείων καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν πορισμάτων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης καὶ μελέτης τὰ ἀλιεύματα τῶν λιμνοθαλασσῶν εἶναι δυνατὸ νὰ φτάσουν στὸ δεκαπλάσιο τουλάχιστον τῆς ὑφιστάμενης παραγωγῆς. Στὸν πίνακα Β

ΠΙΝΑΚΑΣ Β

Φορείς και καθεστώς έκμεταλλεύσεως λιμνοθαλασσών Ροδόπης

Φορέας Έκμεταλλεύσεως	Έτος ιδρύσεως	Άπασχολούμενα μέλη	αριθμός	Λιμνοθάλασσες ονομασία	Έκταση (στρέμ.)	Τελευταία απόφαση μισθώσεως	Διάρκεια Έκμεταλλεύσεως
1) Άλιευτικός Συνεται- ρισμός Μαρώνειας	1946	18	4	α) Μάνα ή Μητρικό β) Λίμνη γ) Πτελέα δ) Έλος	2.300 285 3.000 4.000	132101/23-12-75 Νομάρχη Ροδόπης	5 χρόνια από 1-3-76/28-2-81
2) Άλιευτικός Συνεται- ρισμός Μέσης	1960	24	2	α) Άλυκή β) Μαυρολίμνη	3.200 1.850	49987/29-2-80 Νομάρχη Ροδόπης	10 χρόνια από 1-3-80/28-2-90
3) Άλιευτικός Συνεται- ρισμός Φαναρίου	1966	12	1	Ξηρολίμνη	2.150	—	5 χρόνια από 1-3-78/28-2-83
4) Άλιευτικός Συνεται- ρισμός Βιστωνίδας		80	2	α) Βιστωνίδα β) Λαγός	54.000 3.000	52048/17-5-80 Νομάρχη Ξάνθης	10 χρόνια από 1-3-80/28-2-90
5) ΟΕ Άφροι Πασσό- πουλοι-Στεφανίδης	1980	5	1	Άλμυρή	300	3036/1980 Νομάρχη Ροδόπης	10 χρόνια από 1-3-80/28-2-90

Είδη ψαριών που άλιεύονται: Κέφαλος (Mugil Cephalus)
 Χέλι (Anguilla Luguilla)
 Κυπρίνος (Cyprinus Carpio)
 Γλώσσα (Solea Solea)
 Τσιπούρα (Sparus Auratus)
 Λαυράκι (Labrax lupus)

παρουσιάζονται αναλυτικά στοιχεία που αφορούν στους φορείς και το καθεστώς έκμεταλλεύσεως των λιμνοθαλασσών, τον αριθμό και την έκτασή τους, καθώς και τα είδη των ψαριών που αλιεύονται, ενώ στον πίνακα Γ

ΠΙΝΑΚΑΣ Γ

Πορεία παραγωγής και αξία αλιευμάτων λιμνοθαλασσών Ροδόπης και Βιστωνίδας κατά την πενταετία 1975-1980

Ίχθυοτροφικό έτος αλιείας	Είδος και α) Χέλια	ποσότητα ψαριών β) Κέφαλοι, Κυπρίνοι, Τσιπουρές κλπ.	χιλ./μα Σύνολο πα- ραγωγή χιλ./μα	Ἀξία ἀλιευμάτων	Δικαίωμα Δημοσίου
Α' Ἀλιευτικός Συνεταιρισμός Μαρώνειας					
1975/1976	8.954	32.357	41.311	3.100.380	775.095
1976/1977	2.924	12.881	15.805	1.378.777	344.693
1977/1978	7.660	29.210	36.870	3.437.554	858.648
1978/1979	5.561	40.969	46.530	5.245.721	1.311.429
1979/1980	8.245	35.173	43.418	5.746.049	1.436.512
Β' Ἀλιευτικός Συνεταιρισμός Μέσης					
1975/1976	390	3.141	3.531	215.419	53.855
1976/1977	595	687	1.282	108.049	27.012
1977/1978	633	5.774	6.407	495.467	123.867
1978/1979	642	21.556	22.198	2.265.639	566.409
1979/1980	913	19.835	20.748	2.203.112	550.780
Γ' Ἀλιευτικός Συνεταιρισμός Φαναρίου					
1975/1976	137	4.634	4.771	277.333	69.334
1976/1977	202	2.931	3.133	227.664	56.916
1977/1978	910	7.724	8.634	633.860	158.465
1978/1979	3.367	11.269	14.636	1.480.021	370.003
1979/1980	2.570	12.385	14.955	1.775.269	443.818
Δ' Ἀλιευτικός Συνεταιρισμός Βιστωνίδας					
1975/1976	60.630	208.490	279.120	18.165.000	4.541.000
1976/1977	30.790	285.400	316.190	22.732.000	5.683.000
1977/1978	23.000	265.180	288.180	21.849.000	5.462.000
1978/1979	11.830	109.213	121.043	31.888.000	7.822.000
1979/1980	82.200	223.730	305.930	44.241.000	11.235.000

Κατά την πενταετία 1975-1980 διατέθηκαν πιστώσεις 16.500.000 δραχμών για έργα αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς τῶν λιμνοθαλασσῶν καὶ βελτιώσεως τῶν συνθηκῶν ἐργασίας τῶν ἀλιεργατῶν, καθὼς καὶ τῆς ποιότητος καὶ ἐμπορίας τῶν ἀλιευμάτων (διάυλοι ἐπικοινωνίας, συλληπτικές ἐγκαταστάσεις, προστατευτικά φράγματα, δεξαμενές ἐλεγχόμενης ἀναπαραγωγῆς κυπρίνων, χώροι ἐμπορίας, κατοικίες διαμονῆς ἀλιεργατῶν κλπ.).

προβάλλεται ή πορεία και ή αξία της παραγωγής άλιευμάτων κατά είδος, τήν πενταετία 1975-1980, καθώς και οί πιστώσεις, πού διατέθηκαν στη περίοδο αυτή για τήν κατασκευή βελτιωτικών έργων στις λιμνοθάλασσες.

ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ - ΡΥΠΑΝΣΗ ΚΑΙ ΜΟΛΥΝΣΗ ΤΩΝ ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΩΝ

Οί λιμνοθάλασσες αποτελούν ένα βιοδυναμικό οίκοςύστημα, στο οποίο ή έμβια και άβιωτική ύλη βρίσκεται σε μία άεναη σχέση άλληλοεξαρτήσεως και άλληλοεπιδράσεως, ενώ ή λειτουργική της ισορροπία έξαρτάται από τις δύο θεμελιώδεις βιοχημικές και φυσικοχημικές διεργασίες της φύσεως: Τήν φωτοσύνθεση και τήν άποσύνθεση.

Ήταν όμως κι' έδω άναπόφευκτο ή ισορροπία αυτή νά διαταραχθεί με τήν ρύπανση και μόλυνση του περιβάλλοντος, με άστικά και βιομηχανικά λύματα-άπόβλητα και γεωργικά κατάλοιπα (φυτοφάρμακα-λιπάσματα), από τήν άλόγιστη και άνεξέλεγκτη δραστηριότητα της καταναλωτικής κοινωνίας και της τεχνολογικής προόδου της έποχής μας.

Τις πιο σοβαρές συνέπειες από κατάλοιπα των γεωργικών φαρμάκων και λιπασμάτων, καθώς και από άπορρυπαντικά και βιολογικούς ρυπαντές άστικών λυμάτων, φαίνεται ότι έχουν ύποστει τά νερά και ό ενάλιος πλούτος των λιμνοθαλασσών Βιστωνίδας και Μητρικού, έπειδή εκβάλλουν οί ποταμοί, πού δέχονται τά λύματα των Δήμων Ξάνθης-Κομοτηνής και περιβάλλονται από γεωργικές εκτάσεις με δυναμικές καλλιέργειες, στις όποιες γίνεται άλόγιστη χρήση φυτοφαρμάκων και λιπασμάτων.

Συγκεκριμένα στη λιμνοθάλασσα Μητρικό ή Μάννα έκδηλώθηκαν και διαπιστώθηκαν από τόν ύπογραφόμενο τόν Ίούνιο του 1980 άθρόα θανατηφόρα κρούσματα όξείας μορφής σε όλα τά είδη των ψαριών (χέλια, κέφαλοι, κυπρίνοι, κοκκινοφτέρες) με άποτέλεσμα νά μηδενισθεί σχεδόν ή παραγωγή.

Άπό έρευνα πού έγινε σε ύδροβιολογικές παραμέτρους του νερού της λίμνης και στα ψάρια βρέθηκαν τά εξής:

α) Ύδροθείο (H_2S) 5-6 mg/lit νερού.

β) Όξυγόνο (O_2) 0,7 mg/lit νερού.

γ) pH 6-6,2.

δ) Θερμοκρασία νερού 25-27°C και περιβάλλοντος 26°C-30°C και 27°C τις προηγούμενες του θανάτου ήμέρες.

ε) Άμμωνία (NH_3) 0,3-0,7 mg/lit νερού.

στ) Φωσφορικά (PO_4) 0,9 mg/lit νερού.

ζ) Aldrin (στη σάρκα του χελιού) 101 ppb.

Άπό άξιολόγηση των παραπάνω εύρημάτων και των παθολογοανατομικών άλλοιώσεων των ψαριών προέκυψε, ότι ό θάνατος των ψαριών

προήλθε από την υπερβολική συγκέντρωση υδρόθειου (H_2S) και την έλλειψη οξυγόνου (O_2), γεγονός τό όποίο έκανε τό ύδάτινο περιβάλλον τοξικό και δυσμενές για την περαιτέρω διαβίωσή τους.

Έτσι μπορούμε άνεπιφύλακτα νά ποϋμε, ότι στη λίμνη Μητρικού είχαμε τά πρώτα ένάλια θύματα οικολογικής διαταραχής των ύδροβιολογικών παραμέτρων. Παρόμοια κρούσματα θανάτων με άσφυκτικά φαινόμενα είχαν διαπιστωθεί τό 1978 τό καλοκαίρι από τη Δ/ση Κτην/κής σέ μεγάλη έκταση, μόνο στους κυπρίνους. Τά διαδοχικά αυτά κρούσματα θανάτων στά ψάρια, δείχνουν άναμφισβήτητα ότι ή λίμνη νοσει βαρειά και πρέπει άμέσως νά ληφθούν μέτρα έξυγιάνσεως και προστασίας από την ύδροβιολογική διαβάθμιση, γιατί όδηγείται άργά ή γρήγορα στην μετατροπή της σέ τέλμα με σοβαρές οικονομικές, οικολογικές και περιβαλλοντολογικές συνέπειες, έφ' όσον μάλιστα έχει χαρακτηριστεί με την σύμβαση RAMSA και προστατευτέος ύδροβιότοπος σπάνιων υδρόβιων πτηνών.

Ένα άλλο στοιχείο διαταραχής της οικολογικής της ίσορροπίας στη λίμνη Μητρικού είναι ή υπερβολική ανάπτυξη της ύδροχαρούς βλαστήσεως και ιδίως του καλαμιού (*Phragmites communis*) και του κάστανου (*Typha patens*), τό όποίο έχει σκεπάσει κυριολεκτικά την επιφάνειά της. ένώ οι βαθιές ρίζες του και οι άγκαθωτοί κόνδυλοι, έχουν κάνει άδύνατο τό πέραςμα της βάρκας και τό ψάρεμα.

Σοβαρή επίσης μόλυνση και ρύπανση έχει ύποστεί και ή λίμνη Βιστωνίδα, από άστικά λύματα και γεωργικά κατάλοιπα, σύμφωνα με μακροσκοπικές διαπιστώσεις και έργαστηριακές εξετάσεις.

Τά μακροσκοπικά στοιχεία είναι τά εξής:

α) Η ύπέρμετρη αύξηση της υδρόβιας βλαστήσεως, ή όποία είναι άποτέλεσμα του εϋτροφισμού,

β) ή εμφάνιση του φαινομένου της άνθήσεως του νερού, καθ' όλο τό έτος (παρουσία κυανοφυκών),

γ) ή έντονη όσμή υδρόθειου και άμμωνίας σέ όρισμένα σημεία της λίμνης, ή όποία μαρτυρεί τη σήψη όργανικών ούσιών,

δ) ή διαταραχή της ίσορροπίας ζωπλαγκτού-φυτοπλαγκτού και

ε) ή αύξημένη βλεννώδης επικάλυψη των ψαριών.

Όλα τά εϋρήματα αυτά αποτελούν δείκτη ρυπάνσεως του οικοσυστήματος. Έξ άλλου οι έργαστηριακές εξετάσεις διαπίστωσαν την παρουσία άπορρυπαντικών στα νερά της λίμνης από άστικά λύματα σέ ποσοστό 8 φορές άνώτερο από τό διεθνώς παραδεκτό όριο και την μεγάλη βιοσυγκέντρωση όργανοχλωριωμένων παρασιτοκτόνων στη σάρκα των ψαριών από τη ρύπανση του περιβάλλοντος με κατάλοιπα γεωργικών φαρμάκων.

Συστηματική μάλιστα έρευνα των ύδροβιολογικών παραμέτρων, πού έγινε και συνεχίζεται διαπίστωσε αναλυτικά τά εξής άποτελέσματα:

α) Διαλυτό οξυγόνο (D.O) 2,9-8 mg/lit, ενώ η φυσιολογική τιμή δέν πρέπει νά είναι κάτω από 4 mg,

β) βιοχημικῶς απαιτούμενο οξυγόνο (B.O.D) 8-12 mg/lit, ενώ η φυσιολογική τιμή δέν πρέπει νά είναι μεγαλύτερη από 6 mg/lit νερού,

γ) pH 6,8-8,5 (άκραία τιμή 9,6)· φυσιολ. τιμή 7-8,5,

δ) NH₃ (άμμωνία) 0,35-0,97 (1,7) mg/lit· φυσιολ. τιμή 0,5 mg,

ε) NO₃ (νιτρικά) 1,7-4,9 mg/lit· φυσιολ. τιμή 1 mg,

στ) NO₂ (νιτρώδη) 0,07-1,9 (9,0) mg/lit· φυσιολ. τιμή 0,01 mg,

ζ) PO₄ (φωσφορικά) 0,73-2,95 mg/lit· φυσιολ. τιμή 0,1-0,15 mg,

η) SO₄ (θειικά) 160-280 mg/lit· φυσιολ. τιμή 120 mg/lit,

θ) άπορρυπαντικά 0,35-1,30 mg/lit (2,35)· φυσιολ. τιμή 0,5 mg/lit,

ι) χλωριωμένοι ύδρογονάνθρακες (DDT κλπ.) 21.400 ppb.

Στό μέλλον ό κίνδυνος μόλυνσεως και ρυπάνσεως της Βιστωνίδας από βιομηχανικά ιδίως απόβλητα, θά είναι πολύ σοβαρός, άν δέν άπαγορευθεί ή διάθεσή τους σε φυσικούς αποδέκτες, που καταλήγουν σ' αυτήν, χωρίς βιολογική ή φυσικοχημική έπεξεργασία, ύστερα από την άλματώδη βιομηχανική ανάπτυξη των Νομών Ροδόπης-Ξάνθης, χάρη στα εδεργετικά νομοθετικά μέτρα-κίνητρα.

ΥΓΙΕΙΝΗ - ΕΠΙΔΗΜΙΟΛΟΓΙΑ

Ή επιδημιολογική έρευνα της Δ/σεως Κτηνιατρικής Ροδόπης στα ψάρια και οι έργαστηριακές εξετάσεις (μικροβιολογικές, παθολογοανατομικές), τόσο στο Κτηνιατρικό Έργαστήριο Κομοτηνής, όσο και στο Έργαστήριο φυσιοπαθολογίας άλιευμάτων του Κτηνιατρικού Ίνστιτούτου Θεσ/νίκης, διαπίστωσε τά έξής λοιμώδη μεταδοτικά νοσήματα έπιζωτικής μορφής στη λίμνη Βιστωνίδα κατά τά έτη 1972-1976:

α) τόν λοιμώδη άσκήτη στους κυπρίνους με δξεία θανατηφόρα μορφή στα μικρά ίχθύδια και χρονία διαδρομή, χωρίς θανάτους στα μεγάλα, τά όποια έφεραν ύποδόρια οίδήματα, δερματικά έλκη, κερατοειδίτιδα και βεβαίως ύδρωπα,

β) την έρυθρά πανώλη στα χέλια, χωρίς χαρακτηριστικές παθολογοανατομικές αλλοιώσεις σε ποσοστό 80%.

Ή πρώτη εκδηλώθηκε τό 1972-73 και συνεχίστηκε μέχρι τό 1975, ενώ ή δεύτερη διαπιστώθηκε την άνοιξη του 1976.

Άπό πληροφορίες των ψαράδων φαίνεται ότι ό λοιμώδης άσκήτης έχει μία περιοδικότητα έμφανίσεως κάθε 10 χρόνια περίπου.

Έτσι σύμφωνα με παρατηρήσεις τους ή άρρώστια εκδηλώθηκε τό 1923, τό 1932, τό 1942 και τό 1956.

Ή πτώση της παραγωγής κυπρίνων στα χρόνια, που άκολούθησαν

την άρρώστια έφτασε μέχρι 90% περίπου, άν συγκριθεί ή παραγωγή τών έτών 1970/71 και 1974/75, πού ήταν αντίστοιχα 275.484 χιλ./μα και 6.484 χιλ./μα, ή δέ οίκονομική ζημία ύπολογίζεται σέ 20.000.000 δρχ. περίπου.

Οί ίδιες βεβαίως συνέπειες ύπήρξαν από άποψη παραγωγής και είσοδήςματος και στή περίπτωση τών χελιών. Στήν αίτιοπαθογένεια τών παραπάνω λοιμωδών νοσημάτων, έκτός από τά προκαλούντα αίτια (διηθητοί ίοί, μικρόβια) σημαντικό και άποφασιστικό ρόλο σάν προδιαθέτοντες παράγοντες φαίνεται ότι έπαιξαν ή ρύπανση και ή μόλυνση τών νερών τής λίμνης και ή οίκολογική διαταραχή τής Ισορροπίας ζωοπλαγκτού-φυτοπλαγκτού.

Γιά τήν αντιμετώπιση του λοιμώδη άσκήτη με σκοπό τήν άποφυγή τής έμφανίσεώς του στο μέλλον, έγιναν στή περιοχή Διαλαμπής δεξαμενές έλεγχόμενης άναπαραγωγής κυπρίνων, προκειμένου νά δημιουργηθεί Ιχθυοπληθυσμός άνοσοποιημένος. Με τή μέθοδο αύτή άναπαράχθηκαν τό 1980 5.000.000 Ιχθύδια, τά όποία σέ διάστημα δύο μηνών έφτασαν τό μήκος τών 7 έκατοστών και τό βάρος τών 5 γραμμαρίων, ύστερα από σύρσεις, πού γίνονταν δύο φορές τήν ήμέρα για τήν συλλογή ζωοπλαγκτού, άπαιτήτου στή διατροφή τών Ιχθυδίων στις πρώτες έβδομάδες τής ζωής τους.

Έπειδή δέ διαπιστώθηκαν προβλήματα προσαρμογής και επιβίωσης στή λίμνη, γι' αύτό παραχωρήθηκαν με άπόφαση του Νομάρχη Ροδόπης στήν ίδια περιοχή άλλα 54 στρέμματα στον Συνεταιρισμό, προκειμένου νά γίνουν και άλλες δεξαμενές και έκκολαπτήρια όπου θά παραμένουν τά Ιχθύδια μέχρι και 4 μήνες, ώστε νά μεγαλώσουν και νά μπορέσουν νά επιβιώσουν στή λίμνη, όταν προωθηθούν.

ΕΜΠΟΡΙΑ - ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ - ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ

Η έμπορία τών άλιευμάτων τών λιμνοθαλασσών γίνεται έδώ και δύο χρόνια έλεύθερη, με βάση τήν προσφορά και ζήτηση, καθώς και τήν έμπειρική έστω ποιοτική-όργανοληπτική διαβάθμιση, χωρίς τόν φραγμό τών δελτίων άγορανομικής διατιμήσεως.

Έτσι διατίθενται τά άλιεύματα στους χονδρεμπόρους με ήμερήσια δημοπρασία στους τόπους τής παραγωγής (Ιχθυοτροφεία).

Από αυτά, τά χέλια έξάγονταν ζωντανά στο έξωτερικό (Όλλανδία, Γερμανία κλπ.) ή καταψύχονται και καπνίζονται σέ ειδικές έγκαταστάσεις τής Καβάλας και Θεσ/νίκης. Τά ύπόλοιπα είδη διακινούνται έλεύθερα στις έσωτερικές άγορές τής Θράκης και Μακεδονίας κυρίως υπό τήν πρωτογενή μορφή τους. Ένα μεγάλο όμως ποσοστό κεφάλων και ιδίως τό είδος μυξινάρι οδηγείται στή βίοτεχνία καπνιστών Ιχθυερών, πού λειτουργεί στή Κομοτηνή έδώ και πέντε χρόνια, με φορείς τους Άφους Πασόπουλοι-Στεφανίδης, έτήσιας δυναμικότητας 6-8 τόγων, όπου παράγον-

ται οί περίφημοι λυκουρίνοι της Ροδόπης (παστωμένοι-καπνιστοί κέφαλοι).

Τò μυξινάρι προσφέρεται απ' όλα τὰ εἶδη τοῦ κέφαλου καλύτερα γιὰ τὴν τεχνολογικὴ μεταποιητικὴ ἐπεξεργασία τοῦ παστώματος καὶ καπνίσματος, γιατί ἔχει ὁμοιόμορφη μεσομυϊκὴ λιποπεριεκτικότητα καὶ ἀπολεπίζεται δύσκολα, χαρακτηριστικὰ πού τοῦ δίνουν τὰ ὀργανοληπτικὰ γνωρίσματα τῆς ὑπεροχῆς στὴ νόστιμη γεύση καὶ τὴν ὡραία ἐμφάνιση-παρουσίαση. Ἄλλος κέφαλος πού μπορεῖ νὰ γίνῃ καπνιστός, ὅταν δὲν ὑπάρχει μυξινάρι, εἶναι τὸ ἀχειράνι, ἐνῶ τὸ νιακόπουλο καὶ τὸ μαυράκι εἶναι ἀκατάλληλο γιὰ κάπνισμα.

Ἀπὸ τίς ὡοθηκὲς μὲ τὰ αὐτὰ ὅμως τῆς μπάφας (θηλυκὸ νιάκι) γίνεται σὲ οἰκοτεχνικὴ κλίμακα τὸ περίφημο αὐγοτάραχο.

Γενικὰ ὅμως οἱ συνθῆκες ἐμπορίας, διακίνησης καὶ μεταποιήσεως τῶν ἀλιευμάτων τῶν λιμνοθαλασσῶν, ὅπως καὶ τῆς θαλάσσης εἶναι σὲ ἀνεπίτρεπτα χαμηλὸ ἐπίπεδο, χωρὶς ὀργάνωση καὶ μελέτη, ἐνῶ ὑπάρχουν μεγάλα περιθώρια βελτιώσεως τῆς ὑφισταμένης καταστάσεως, γεγονός πού θὰ καλλιτερέψει τὴν ποιότητα καὶ ὑγιεινὴ τῶν ἀλιευμάτων καὶ θ' αὐξήσει τὸ εἰσόδημα τῶν ἀλιεργατῶν καθὼς καὶ τὸ Ἐθνικὸ εἰσόδημα γενικώτερα (ἀπασχόληση ἐργατικῶν χερῶν, εἰσαγωγή περισσότερου συναλλάγματος, κλπ.).

Στὸν πίνακα Δ παρουσιάζονται τὰ εἶδη τοῦ κέφαλου, πού ἐνδημοῦν

ΠΙΝΑΚΑΣ Δ

Εἶδη κέφαλων πού ἀλιεύονται στὶς λιμνοθάλασσες καὶ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα (ὕδροβιολογικά, μορφολογικά, ὀργανοληπτικά, τεχνολογικά)

Εἶδος κέφαλου

Χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα

(Ἑμπειρικὴ ὀνομασία)

1. Μυξινάρι

Εἶναι ἐκλεκτικὸ στὴν τροφή — βενθοδίαιτο. Ζεῖ κυρίως στὸ ἀλμυρὸ νερὸ ἀλλὰ καὶ τὸ ὑφάλμυρο. Ἐπειδὴ εἶναι εὐαίσθητο στὶς μεταβολὲς τῶν καιρικῶν συνθηκῶν, παρεῖται μαζί μὲ τὴν τσιπούρα ἀπὸ τὰ πρῶτα ψάρια τῶν λιμνοθαλασσῶν. Ἐχει σῶμα ἀτρακτοειδές. Τὰ βραγχιοκαλύμματα εἶναι μαλακὰ καὶ φέρουν δύο ἔντονα χρυσίζουσες κηλίδες (στίγματα). Ἡ μύτη του (ρύγχος) εἶναι στρογγυλή. Μοιάζει στὸ μέγεθος καὶ τῇ μορφῇ μὲ τὴν ψωμίνα, εἶναι ὅμως πῶς κυλινδρικό καὶ ἔχει πῶς μαῦρο χρῶμα ἀπ' αὐτὴ, πού εἶναι ἀνοικτόχρωμη. Χαρακτηριστικὸ τοῦ γνῶρισμα εἶναι ἡ ὑπερβολικὴ βλεννώδης ἐπικάλυψη τοῦ σώματος (μύξα), ἀπ' ὅπου ἐτυμολογεῖται καὶ ἡ ὀνομασία του. Τὰ λέπια του δύσκολα πέφτουν καὶ τὸ λίπος εἶναι μεσομυϊκὸ καὶ ὄχι συγκεντρωμένο σὲ διάφορα σημεῖα τοῦ σώματος, ὅπως στὸ νιακόπουλο, τὸ μαυράκι κλπ. Χάρη σ' αὐτὰ τὰ δύο γνωρίσματα εἶναι τὸ πῶς κατάλληλο γιὰ κάπνισμα. Ἀπ' αὐτὸ γίνονται οἱ περίφημοι λυκουρίνοι τῆς Ροδόπης. Ἐχει σὰρκα τρυφερή, μαγειρεύεται στὴ σχάρα καὶ εἶναι ἀπὸ τοὺς πῶς νόστιμους κέφαλους μαζί μὲ τὸ ἀχειράνι καὶ τὸ νιακόπουλο.

2. Νιακόπουλο : Ζεῖ σέ ὑφάλμυρα νερά κυρίως. Μπορεῖ νά προσαρμοστεῖ ἀκόμα καί σέ γλυκά καί, ὅπως τὸ ἀχειράνι, μπορεῖ νά συνυπάρχει μὲ τοὺς κυπρίνους. Ἐχει μεγάλο κεφάλι στρογγυλὸ καί μεγάλα μάτια. Χρῶμα γκριζοκίτρινο. Τὸ μικρὸ νιάκι λέγεται τοπάνι, ἐνῶ τὸ θηλυκὸ μπάφα, ἀπὸ τὰ συνεκτικὰ αὐγὰ τῆς ὁποίας γίνεται τὸ αὐγοτάραχο. Τὰ μάτια καλύπτονται μὲ κερατοειδῆ χιτῶνα, καί τὸ χεიმῶνα μὲ τὸ πολὺ κρύο γίνεταί ἄσπρο, θολερὸ καί χάνει τὴν ὄραση καί τὴν αἴσθηση τοῦ χώρου. Τὸ λίπος εἶναι κατὰ 80% συγκεντρωμένο στὴν κοιλιακὴ κοιλότητα, κάτω ἀπὸ τὴν σπονδυλικὴ στήλη. Δὲν εἶναι κατάλληλο γιὰ πάστωμα καί κάπνισμα. Ἡ σάρκα του εἶναι σκληρὴ σὲ σύγκριση μὲ τὸ μυξινάρι. Μαγειρεύεταί βραστὸ καί στὸ φούρνο.
3. Μαυράκι : Εἶναι τοῦ ἁλμυροῦ νεροῦ κυρίως. Στὴ θάλασσα χαρακτηρίζεται τὸ ψάρι τοῦ λιμανιοῦ — βόσκει στὸ βοῦρκο. Δὲν ἔχει τὴν ἐκλεκτικότητά τοῦ μυξινARIOῦ. Εἶναι ἐντονα μελανόχρωμο καί ἔχει στὴ ραχιαία ἐπιφάνεια μαῦρες ραβδώσεις παράλληλες πρὸς τὸ μήκος τοῦ σώματος. Τὸ λίπος δὲν εἶναι μεσομυϊκὸ ἀλλὰ συγκεντρωμένο σ' ἓνα σημεῖο τῆς κοιλιακῆς κοιλότητος, ὅπως στὸ νιακόπουλο. Ἐχει χεῖλη ἐλικοειδῆ, χοντρά, γι' αὐτὸ καί πιάνει εὐκόλα τὸ ἀγκίστρι. Εἶναι ἀκατάλληλο γιὰ πάστωμα, γιατί χάνει εὐκόλα τὰ ὕγρα καί συρρικνώνεται στὸ κάπνισμα. Μαγειρεύεταί τὸ μικρὸ τηγανητὸ καί τὸ μεγάλον σχάρα. Εἶναι νόστιμο.
4. Τσιμπρίδα- (ἀχειράνι) : Εἶναι ψάρι καθαρὸ, ἐκλεκτικὸ στὴν τροφή, ὑφάλμυρου ἀλλὰ καί γλυκοῦ ἀκόμα νεροῦ. Μελανόχρωμο, ὀξύρυγχον, μοιάζει μὲ τὸ μυξινάρι, ἀλλὰ τὰ βραγχιοκαλύμματα εἶναι πολὺ σκληρά. Τὸ σχῆμα τοῦ κρανίου τῆς κεφαλῆς ἀπὸ πάνω εἶναι χαρακτηριστικὰ τριγωνικόν. Ἡ μικρὴ τσιμπρίδα λέγεται ἀχειράνι. Εἶναι κατάλληλη γιὰ πάστωμα καί κάπνισμα ἀλλὰ ἀπολεπίζεται εὐκόλα καί δὲν ἔχει καλὴ ἐμφάνιση. Μαγειρεύεταί στὴ σχάρα ἢ τηγανητό.
5. Ψωμῶνα : Ψάρι ἁλμυροῦ νεροῦ, ἀπὸ τὰ πρῶτα ποὺ ἐπιστρέφουν στὴ θάλασσα. Εἶναι στενόμακρον μὲ κυλινδρικὸ σῶμα. Μοιάζει μὲ τὸ μυξινάρι ἀλλὰ δὲν ἔχει γλοιώδη ἐπικάλυψη καί χρυσίζουσες κηλίδες στὰ βραγχιοκαλύμματα. Ἀκατάλληλον γιὰ πάστωμα, κάπνισμα. Ἀπαχο, ἀνοστο, μόνον καλομαγειρεμένο ἀποκτὰ νοστιμιὰ. Ὁργανοληπτικά εἶναι σάν τὸ ψωμί, ἀπ' ὅπου ἐτυμολογεῖται ἴσως καί τὸ ὄνομά του.

Σὲ ποσοστιαία ἀναλογία ψαρέματος πρῶτα ἔρχονται τὰ ἀχειράνια μὲ ἐλάχιστες τσιμπρίδες, ποὺ ὑπάρχουν μόνον στὴ Βιστωνίδα, καί ἀκολουθοῦν τὰ μυξινάρια, τὰ μαυράκια, τὰ νιακόπουλα καί ἐλάχιστα ἢ ψωμῶνα.

Τὰ συνηθισμένα μέσα βάρη εἶναι:

Μυξινάρι	200 - 250	γραμμάρια
Νιακόπουλο	800 - 1800	»
Μαυράκι	50 - 500	»
Τσιμπρίδα	500 - 1000	»
Ἀχειράνι	150 - 200	»
Ψωμῶνα	150 - 200	»

στην περιοχή με τα χαρακτηριστικά υδροβιολογικά, μορφολογικά, οργανοληπτικά και τεχνολογικά γνωρίσματα.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Από την παραπάνω λεπτομερή μελέτη των λιμνοθαλασσών Ροδόπης, προκύπτει ότι η οργάνωση και λειτουργία τους παρουσιάζει σοβαρά προβλήματα, τα όποια αφορούν:

α) Στους φορείς εκμεταλλεύσεως (αριθμός μελών συνεταιρισμών, εκπαίδευση, ασφάλιση, συμμετοχή και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας).

β) Στο καθεστώς εκμεταλλεύσεως (διάρκεια μισθώσεως, τρόπος-δικασίας, δικαίωμα Δημοσίου, εκτέλεση έργων κλπ.).

γ) Στην άσκηση της αλιευτικής γενικά πολιτικής από αρμόδια και υπεύθυνα όργανα της Πολιτείας (Έποπτεία Άλιείας, λιμνολογικά εργαστήρια κλπ.).

δ) Στην ποσοτική αύξηση και ποιοτική βελτίωση της παραγωγής αλιευμάτων (βελτιωτικά έργα υποδομής-εκβαθύνσεως, διάυλοι, φράγματα, ληστρική αλιεία γόνου θαλασσών, καλλιέργειες, ελεγχόμενη αναπαραγωγή κλπ.).

ε) Στην τεχνολογία μεταποιήσεως της πρωτογενούς παραγωγής (άλιση, κάπνισμα, κονσερβοποίηση, κατάψυξη).

στ) Στην διακίνηση και έμπορία (όδοποιία, μέσα μεταφοράς, ψυκτικές εγκαταστάσεις, ιχθυόσκαλες κλπ.).

ζ) Στην εξυγίανση και προστασία από τη ρύπανση και μόλυνση καθώς και την διαταραχή της οικολογικής ισορροπίας.

η) Στην ύφιστάμενη νομοθεσία που διέπει την οργάνωση και λειτουργία των ύδατοσυλλογών-ιχθυοτροφείων και ιχθυοκαλλιεργειών.

Για την ριζική αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων με σκοπό την αύξηση της παραγωγής αλιευμάτων έσωτερικών υδάτων και την βελτίωση του εισοδήματος των φορέων εκμεταλλεύσεως των λιμνοθαλασσών, σέ επίπεδα τουλάχιστο δεκαπλάσια των ύφιστάμενων μεγεθών προτείνονται:

α) Η δημιουργία ενός ενιαίου συνεταιριστικού φορέα, με μέριμνα ασφάλισσεως για συνταξιοδότηση και περίθαλψη των μελών, μείωση των εξόδων διοικήσεως, καταμερισμό της εργασίας, παροχή πρωτοβουλιών μακρόπνοης και προγραμματισμένης δράσεως κλπ. Τα μέλη θά πρέπει να είναι νέοι, με σχετική έμπειρία αλλά και υποχρέωση να παρακολουθήσουν ειδικά μαθήματα ιχθυοπονίας σέ τμήματα της υπό ίδρυση Γεωτεχνικής Σχολής Κομοτηνής. Οί ήλικιωμένοι πρέπει σταδιακά ν' αποχωρήσουν άφου ληφθεϊ μέριμνα συνταξιοδοτήσεως.

β) Η ενθάρρυνση και ή οικονομική και τεχνική βοήθεια και της

ιδιωτικῆς πρωτοβουλίας γιὰ τὴν συμμετοχὴ στὴν ἐκμετάλλευση τῶν λιμνοθαλασσῶν καὶ συγχρόνως τὴν δημιουργία καὶ ἄλλων τεχνητῶν ἰχθυοτροφείων καὶ ἰχθυοκαλλιέργειων, σ' ὅλο τὸ μῆκος τῶν ἁκτῶν τοῦ θρακικοῦ πελάγους ἀλλὰ κυρίως τοῦ Νομοῦ Ροδόπης, ὅπου ὑπάρχουν εὐνοϊκώτερες ἔδαφοκλιματολογικὲς καὶ ὑδροβιολογικὲς προϋποθέσεις νὰ μετατραπεῖ σ' ἓνα ἀλιευτικὸ θερμοκήπιο.

γ) Ἡ τροποποίηση τοῦ ἀλιευτικοῦ κώδικα ποὺ ρυθμίζει τὸ καθεστῶς ἐκμεταλλεύσεως τῶν λιμνοθαλασσῶν σ' ὅ,τι ἀφορᾷ, τὴν διάρκεια μισθώσεως (νὰ γίνεи μεγαλύτερη), τὸ δικαίωμα τοῦ Δημοσίου (νὰ γίνεи μικρότερο) καὶ τὴν ὅλη διαδικασία παρὰχωρήσεως (συμμετοχὴ ιδιωτικῆς πρωτοβουλίας). Γενικώτερα ἡ τροποποίηση, συμπλήρωση καὶ ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τῆς σχετικῆς νομοθεσίας καὶ μάλιστα ἡ ἐναρμόνιση τῆς μὲ ἐκείνη τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων.

δ) Ἡ ἱδρυση Ἐποπτείας Ἀλιείας Ροδόπης καὶ ἡ δημιουργία ἐργαστηρίου λιμνολογικῶν ἐρευνῶν στὸ ὑπὸ ἱδρυση Κτηνιατρικὸ Ἰνστιτούτο, ποὺ θὰ ἐξυπηρετεῖ τὸν εὐρύτερο θρακικὸ χῶρο. Ἐπ'ἀνδρωση τῶν παραπάνω ὑπηρεσιῶν καὶ ἱδρυμάτων μὲ εἰδικευμένο ἐπιστημονικὸ προσωπικὸ (ἰχθυολόγους, βιολόγους), καθὼς καὶ βοηθητικὸ-τεχνικὸ, καὶ ἐξοπλισμὸς τους μὲ σύγχρονα ὄργανα καὶ ἄλλα μέσα ἐρευνας.

ε) Ἡ ἀπαγόρευση τῆς ληστρικῆς ἀλιείας τοῦ γόνου καὶ τοῦ ἀναπαραγωγικοῦ ἰχθυοπληθυσμοῦ ἀπὸ τοὺς ἐρασιτέχνες καὶ ἐπαγγελματίες ψαράδες. Ἡ κατασκευή καταφυγίων ἰχθυοπροστασίας, σὲ περιοχὲς κοντὰ στὶς λιμνοθάλασσες, ἡ ἀπαγόρευση ἀλιείας κοντὰ στὰ ἐσοδευτικὰ στόμια τὴν ἀνοιξη (Μάρτιο-Ἰούνιο), ἐποχὴ εἰσόδου τῶν ψαριῶν στὴ λιμνοθάλασσα. Οἱ διανοίξεις διαύλων ἐπικοινωνίας, μὲ σκοπὸ τὴν ἀνανέωση τῶν νερῶν, τὴν ἀναζωογόνηση καὶ τὴν διευκόλυνση εἰσόδου τοῦ γόνου. Ἡ ἐκβάθυνση τῶν λιμνοθαλασσῶν κατὰ λωρίδες γιὰ τὴν προστασία τῶν ἀλιευμάτων στὶς ψυχρὲς καιρικὲς συνθῆκες καὶ ἐλεγχόμενη ἀναπαραγωγή, ποὺ ἤδη γίνεи ἐπιτυχῶς καθὼς καὶ ὁ πειραματισμὸς τεχνητῆς ἰχθυοκαλλιέργειας μὲ κέφαλο, τσιπούρα καὶ ἄλλα εἶδη ψαριῶν (χέλι-λαυράκι κλπ.).

στ) Ἡ ἱδρυση ἐργοστασίου σύμφωνου μὲ τὶς ἀντιλήψεις ὑγιεινῆς καὶ τεχνολογίας τροφίμων, γιὰ τὸ κάπνισμα χελιῶν καὶ κέφαλων, ἀλλὰ καὶ τὴν παρασκευή καὶ ἄλλων τύπων ἰχθυοσκευασμάτων καὶ μεταποιημένων μορφῶν τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς, μὲ σκοπὸ τὴν αὐξηση τῶν ἀπασχολούμενων ἐργατικῶν χεριῶν καὶ τοῦ εἰσαγόμενου συναλλάγματος.

ζ) Ἡ ἱδρυση σύγχρονων ἐγκαταστάσεων συντηρήσεως καὶ ἐμπορίας ἀλιευμάτων καὶ ἡ πλαισίωσή τους μὲ σύγχρονα μέσα διακινήσεως (ψυκτικοὶ χῶροι, αὐτοκίνητα ψυγεῖα, αἰθουσες ἀγορᾶς, χῶροι ἐστιάσεως-συναλλαγῆς κλπ.), στὸ Φανάρι καὶ στὴ Μαρώνεια, ὅπου θὰ διακινοῦνται

τά άλιεύματα τών έσωτερικών ύδάτων και τής θάλασσας τών δύο Νομών, Ροδόπης-Ξάνθης.

η) Ο άυστηρός διανομαρχιακός έλεγχος από τις άρμόδιες έπιτροπές χορηγήσεως άδειών άποχετεύσεως λυμάτων, σέ άποδέκτες φυσικούς, πού πού καταλήγουν στίς λιμνοθάλασσες και στή θάλασσα.

Ή άπαγόρευση ίδρύσεως βιομηχανιών μέ τοξικά ή βιολογικώς βεβαρυμένα λύματα, στήν περιμετρική ζώνη τών λιμνοθαλασσών.

Ή κατασκευή όρεινών ύδρονομικών έργων στή περιοχή Πολυάνθου, γιά τόν ποταμό Κομψάτο, πού μέ τις προσχώσεις μικραίνει συνεχώς τήν Βιστωνίδα και τήν άπειλεί μέ διχοτόμηση.

Ή τεχνικοοικονομική μελέτη κατασκευής περιφερειακής τάφρου προστασίας τής Βιστωνίδας και τού Μητρικού από τή φυσική ροή τών φυσικών νερών τής γύρω άγροτικής περιοχής μέ ύψηλό φορτίο καταλοίπων φυτοφαρμάκων (παρασιτοκτόνα κλπ.) και λιπασμάτων.

Ή κατασκευή έγκαταστάσεων βιολογικού και φυσικοχημικού καθαρισμού τών άστικών λυμάτων τών Δήμων Κομοτηνής και Ξάνθης καθώς και τών έργοστασίων τής βιομηχανικής ζώνης και έκτός αútης ό περιοδικός άυστηρός έλεγχος τών ύγειονομικών προδιαγραφών και ή θέσπιση άυστηρών κυρώσεων γιά τούς μη συμμορφούμενους.

θ) Ή ίδρυση Ύφυπουργείου Άλιείας στο Ύπουργείο Γεωργίας, όπου θά προστεθεί και Τροφίμων, ή εύρεία ανάπτυξη τών ύπηρεσιών άλιείας, ή αύξηση τού άριθμού τών ίχθυολόγων και ή δημιουργία ιδρυμάτων έρευνας.

ΠΗΓΕΣ

α) Στοιχεία οικολογίας, ρυπάνσεως και μολύνσεως τών λιμνοθαλασσών:

Σ. Κιλικίδης, ύφηγητής οικολογίας τής Κτηνιατρικής Σχολής τού Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (προσωπική έπικοινωνία).

Γ. Φώτης, κτηνίατρος-ίχθυολόγος, προϊστάμενος Έργαστηρίου Φυσιοπαθολογίας άλιευμάτων τού Κτηνιατρικού Ίνστιτούτου Θεσσαλονίκης.

β) Στοιχεία παραγωγής και εκμεταλλεύσεως λιμνοθαλασσών:

Άλιευτικοί Συνεταιρισμοί και Ύποκατάστημα ΑΤΕ Κομοτηνής (προσωπική έπικοινωνία).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

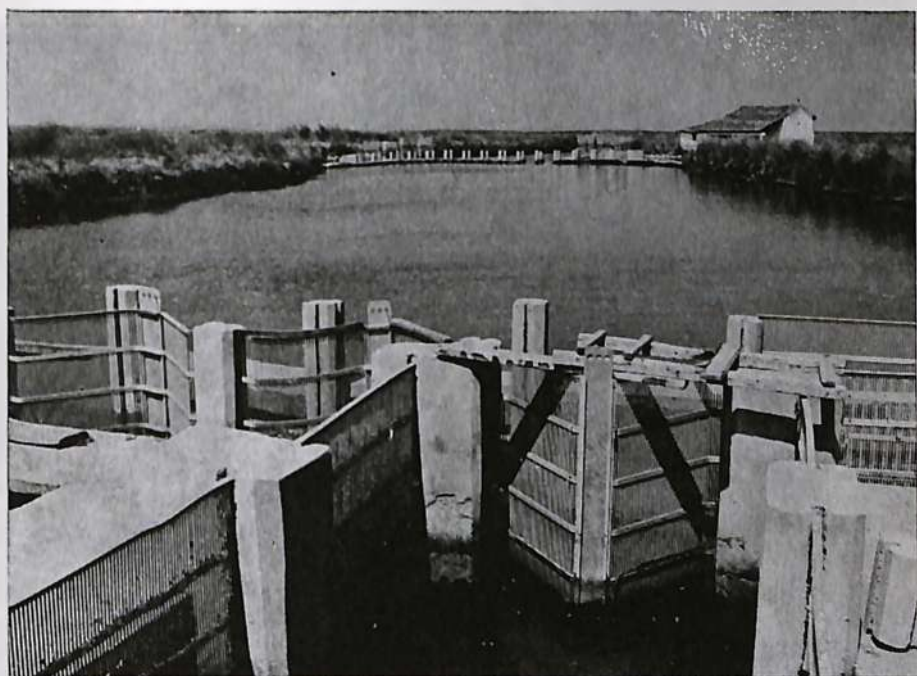
α. Λίμνες, λιμνοθάλασσες, ιχθυοκαλλιέργειες και άλιεντικά κέντρα
Θράκης - Άν. Μακεδονίας.

β. Λιμνοθάλασσες Ροδόπης.

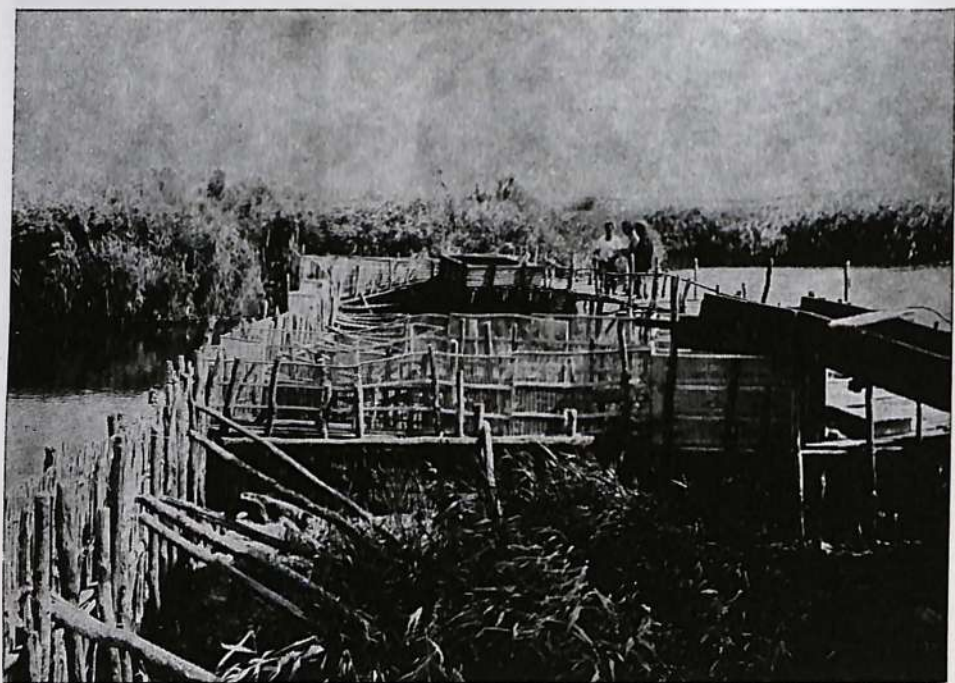
α. Μερικά από τα σπουδαιότερα ψάρια των λιμνοθαλασσών
(χέλι, κέφαλος, κυπρίνος, λαυράκι κλπ.).

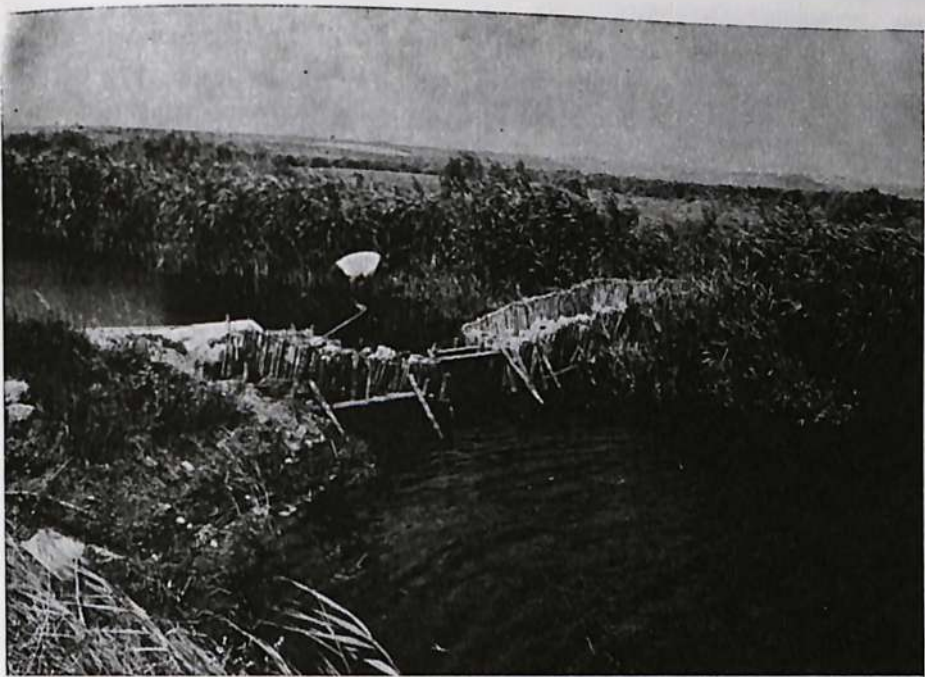
β. Συλληπτικές εγκαταστάσεις λιμνοθάλασσας «Πτελέα» *Αλιευτικού Συνεταιρισμού
Μαρώνειας.

α. Συλληπτικές εγκαταστάσεις λιμνοθάλασσας «Λίμνη» Α. Σ. Μαρώνειας.

β. Συλληπτικές εγκαταστάσεις λιμνοθάλασσας «Μητρικό ή Μάννα» Α. Σ. Μαρώνειας.

α. Έσοδευτικό στόμιο «Μητρικού».

β. Όργιώδης ύδροχαρής βλάστηση καλαμιού στη λίμνη «Μητρικού».

α. Τὸ ὕδροχαρὲς φυτὸ κάστανο ἔχει σκεπάσει τὴν ἐπιφάνεια τῆς λίμνης «Μητρίκοῦ».

β. Συλληπτικὲς ἐγκαταστάσεις λιμνοθάλασσης «Μαυρολίμνη» Α. Σ. Μέσης.

α. Συγκέντρωση καβουριών στους φράχτες τῶν συλληπτικῶν ἐγκαταστάσεων τῆς λιμνοθάλασσης «Ἀλυκή» Μέσης.

β. Συλληπτικὲς ἐγκαταστάσεις λιμνοθάλασσης «Ἀλυκή» Α. Σ. Μέσης.

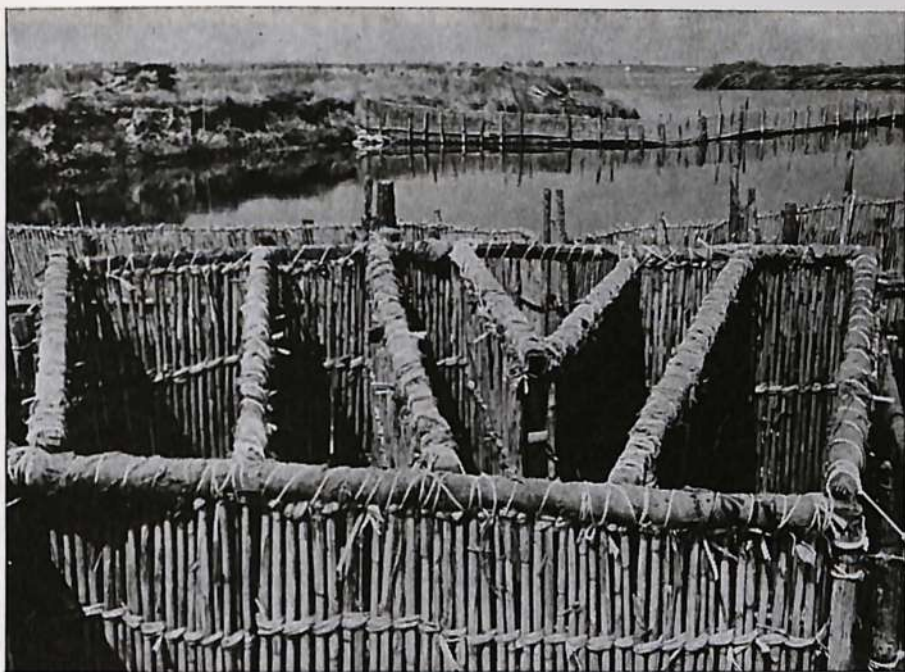
ΠΙΝΑΚΑΣ 7

α. Κατασκευή νέων συλληπτικών εγκαταστάσεων λιμνοθάλασας «Άλυκη» Μέσης.

β. Έσοδευτικό στόμιο λιμνοθάλασας «Ξηρολίμνη» Α. Σ. Φαναρίου.

α. Συλληπτικές εγκαταστάσεις λιμνοθάλασσας «Ξηρολλιμη».

β. Λιμνοθάλασσα «Άλμυρη» του ιδιωτικού φορέα Άφών Πασσόπουλοι-Στεφανίδης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

α. Διανλοι ἐπικοινωνίας «Βιστωνίδας» μὲ τὴν θάλασσα.

β. Ὁ ἀλιευτικὸς στόλος τῆς «Βιστωνίδας».

α. Ψάρεμα στις συλληπτικές εγκαταστάσεις «Βιστωνίδα».

β. Κέφαλος από τη «Βιστωνίδα».

α. Ψάρεμα χελιών στη λιμνοθάλασσα «Βιστωνίδα» με βολκούς (νταβούλια).

β. Χέλια (πράσινα-μαύρα) από τη λιμνοθάλασσα «Βιστωνίδα».

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Κ. ΙΩΑΝΝΟΥ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΠΩΝΥΜΑ ΑΠΟ ΤΗ ΘΡΑΚΗ

Τα ονόματα, (τα βαφτιστικά και τα «επίθετα», δηλ. τα επώνυμα), παρουσιάζουν γλωσσικό, λιογραφικό, κοινωνιολογικό, εθνικό και ιστορικό ενδιαφέρον. Η ονοματολογία όμως, ως ιδιαίτερος φιλολογικός κλάδος, δεν έχει αναπτυχθεί στην Ελλάδα — (επειδή δεν είναι της μόδας στα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια). Παρά ταύτα έχουν δημοσιευτεί κατά καιρούς κάποιες μελέτες — δυσεύρετες τώρα — από φιλότιμους και πρωτοπόρους ερευνητές· η πρώτη μελέτη στο είδος, απ' όσο ξέρω, είναι η συλλογή του 'Αθ. Χ. Μπούτουρα, Τὰ Νεοελληνικά κύρια ὀνόματα, ιστορικῶς καὶ γλωσσικῶς ἐρμηνευόμενα, ἐκδ. 1912.

Τη συλλογή του Μπούτουρα είχα υπόψη-μου όταν άρχιζα τη δική-μου έρευνα και μελέτη για τα επώνυμα πριν ενάμιση χρόνο. Ύστερα έμαθα ότι ο Διευθυντής του Κέντρου Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών Δικ. Βαγιακάκος δημοσίευε στο μηνιαίο περιοδικό «Ιστορία» συντομότατα (και προχειρότατα) σημειώματα για την «καταγωγή των ονόματων».

Όταν εργάζεται κανείς στην επαρχία την ελληνική — των ανεπιφανών — αντιμετωπίζει ένα βασικό πρόβλημα: την έλλειψη των βιβλίων. (Γράφει στην Αθήνα ή τη Θεσσαλονίκη και υποχρεώνεται σε γνωστούς και φίλους να του στείλουν τα βιβλία που χρειάζεται, καταξοδεύεται, δεν εξυπηρετείται, αγανακτάει, αηδιάζει· ή ξεκινάει από την Κομοτηνή λ.χ. και πάει στη Θεσσαλονίκη, και βρίσκει τις πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες και τα σπουδαστήρια κατάκλειστα λόγω αδείας ή απεργίας του προσωπικού ή να μην υπάρχουν τα βιβλία που θέλει, και αναθεματίζει την τύχη). Αυτό όμως έχει και τις καλές-του πλευρές: πρώτον, απαλλάσσει τον ερευνητή από τον κόπο να διαβάσει ασήμαντα πράγματα πολλές φορές, και δεύτερον και σπουδαιότερον, να χαράξει ένα καταδικό-του δρόμο στην έρευνα και στη μελέτη.

Ξεκίνησα την έρευνα από τους καταλόγους του ΟΤΕ, και κατέτασσα τα επώνυμα σε κατηγορίες· λ.χ. ονόματα που έχουν σχέση με επαγγέλματα (Βαγενάς, Βαρελάς, Βουτσάς, Βουτυράς, Παραθυράς κ.τ.όμ.), ονόματα που προήλθαν από το όνομα της μητέρας [(Αι-)κατεριν(-ακ-)ης, Βάγιας, Γαρουφαλιάς κ.τ.όμ.], ονόματα που έχουν σχέση με τον τόπο κτλ. Συχνά

όμως σκόνταψα σε επώνυμα δυσεξηγήτα, περίεργα, αστεία, επίθετα τέλος πάντων που τραβούσαν περισσότερο το ενδιαφέρον-μου. Έτσι, παραμέρισα την κατάταξη των επωνύμων σε κατηγορίες, για την ώρα, και καταπιάστηκα με μια πιο λεπτή και πιο κουραστική υπόθεση. Και άρχισα από τα επώνυμα μαθητών μου, γνωστών και φίλων.

Τη μέθοδο που ακολούθησα εύκολα θα την αντιληφθεί ο αναγνώστης διαβάζοντας τα παρακάτω σημειώματα για το επώνυμο μερικών οικογενειών από την Κομοτηνή. Τα σημειώματα αυτά είναι ένα μέρος από μια γενική μελέτη για τα νεοελληνικά επώνυμα.

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΔΟΓΡΑΜΑΤΖΗ

* Το παλιό όνομα της οικογενείας ήταν Γ ο ύ ν α ρ η ς. Τόπος καταγωγής, η Μακεδονία.

* Ο Ι ω ά ν ν η ς Γ ο ύ ν α ρ η ς, άγνωστο γιατί, ήρθε στην Κομοτηνή, όπου παντρεύτηκε κι εγκαταστάθηκε. Ήταν ν τ ο γ ρ α μ α τ ζ ή ς, — λ. τουρκ., που θα πει ξ υ λ ο υ ρ γ ό ς* το επαγγελματικό αυτό όνομα κράτησαν ως επώνυμο οι απόγονοί-του.

Ο Ιωάννης Γούναρης, ο ντογραματζής, είχε έναν αδερφό ονόματι Θ ε - ό δ ω ρ ο, για τον οποίο δεν αναφέρει τίποτε άλλο η οικογενειακή παράδοση. Δεν είναι γνωστό αν υπήρχαν κι άλλα αδέρφια.

* Ο Α λ έ ξ α ν δ ρ ο ς ήταν κι αυτός ντογραματζής. Καταδιώχτηκε πολύ από τους Τούρκους, και από τις ταλαιπωρίες δεν χάρηκε τη λευτεριά: πέθανε το 1923. Η γυναίκα-του Μ α ρ ί α, χήρα με δυό παιδιά, δευτεροπαντρεύτηκε κάποιον Λ α φ τ σ ή στον 'Ιασμο' με το δεύτερο σύζυγό-της απόχτησε δυο παιδιά, τον Χ α ρ ά λ α μ π ο και τον Σ τ έ ρ γ ι ο.

Ο Σ τ α μ ά τ η ς πέθανε άγαμος.

* Ο Ι ω ά ν ν η ς Δ ο γ ρ α μ α τ ζ ή ς (1903-1972) ήταν καπνοπαραγωγός. Έμενε στον 'Ιασμο' πέθανε στην Κομοτηνή. Σύζυγός-του υπήρξε η Δ έ σ π ο ι ν α, το γένος Κ ω ν σ τ. Α ρ γ υ ρ α κ ο π ο ύ λ ο υ, που κατάγονταν από την Ανατολική Θράκη.

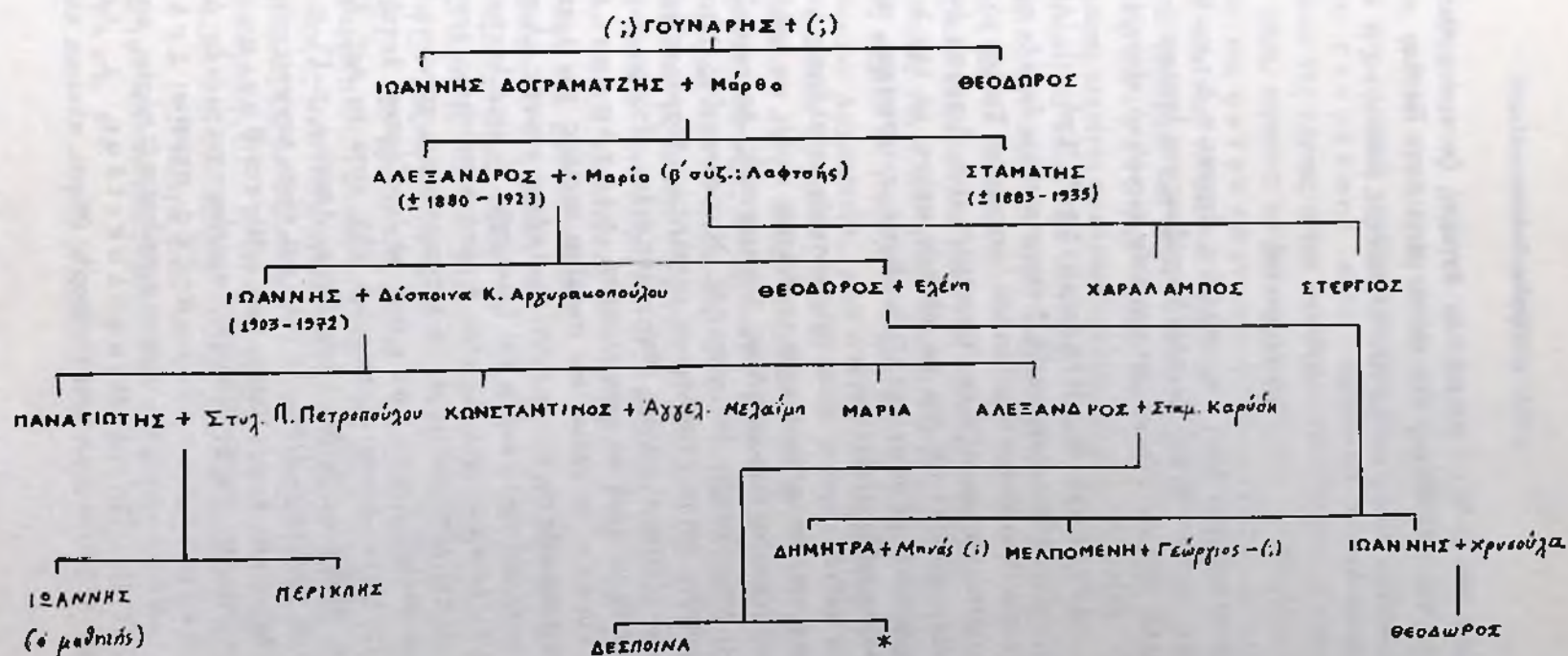
Ο Θεόδωρος Δογραματζής ζεί στον 'Ιασμο' είναι γεωργός και καπνομεσίτης.

* Ο Π α ν α γ ι ώ τ η ς Δ ο γ ρ α μ α τ ζ ή ς είναι ζωέμπορος και έχει κρεοπωλείο στην Κομοτηνή. Συνεταίρος-του ο μικρότερος αδελφός-του Α λ έ ξ α ν δ ρ ο ς. (Υπήρξε πρωτότοκος αδελφός με τ' όνομα Α λ έ - ξ α ν δ ρ ο ς, αλλά είχε πεθάνει λίγο μετά τη βάφτιση).

Ο Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο ς είναι αυτοκινητιστής, και μένει στον 'Ιασμο'.

* Από τους απογόνους του Θ ε ό δ ω ρ ο υ Δ ο γ ρ α μ α τ ζ ή, η Δ ή -

ΔΟΓΡΑΜΑΤΖΗΣ

μητρα και η Μελομένη, έγγαμες, ζουν στη Θεσσαλονίκη· ο Ιωάννης, κλειδούχος στα τρένα, μένει στην Ξάνθη.

(Τα στοιχεία έδωσε ο Ιωάννης Παν. Δογματζίης, μαθητής της Α' τάξεως (το 1979) του Λυκείου Αρρένων Κομοτηνής).

ΤΟ ΕΠΩΝΥΜΟ

Για το επώνυμο Δογματζίης έγραψε ο Δικ. Β. Βαγιακάκος, Διευθυντής του Κέντρου Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών· έγραψε στο μηνιαίο περιοδικό «Ιστορία», αρ. τεύχ. 73, Ιούλ. 1974.

«Δογματζίης-Ντογματζίης*: Έπών. εις Αθήνας. Τοῦτο ἐκ τοῦ προσηγορ. δογματζίης*-ντογματζίης—δπερ ἐκ τοῦ τουρκ. Dogmaci* τὸ ὁποῖον σημαίνει τὸν λεπτοεργόν. Τούτου τὸ ἐργαστήριον καλεῖται ντογματζίδικο. Έσφαλμένη εἶναι ἡ γραφή Δογμαματζίης-Ντογμαματζίης (μὲ δύο μμ, οὐδεμία σχέσις μὲ τὴν λ. γράμμα)».

[Τα σημειωθέντα με ἀστερίσκο (*) διορθωτέα, αντιστοίχως, σε: Ντογματζίης, δογματζίης, Dogmaci].

Απὸ πρόχειρη ἐρευνα στους τηλεφωνικοὺς καταλόγους τοῦ ΟΤΕ, ἀποδεικνύεται ὅτι, τὸ επώνυμο αὐτὸ το βρίσκει κανεῖς σε πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας, γραμμένο διαφορετικῶς: Δογμαμαντζίης, Δογμαματζίης, Δογμαμαντζίης, Δογμαματζίης, Ντογμαματζίης, Ντογμαματζίης, Ντουγμαματζίης, Τογμαματζίης· καὶ με πατρωνυμικὲς καταλήξεις: Δογμαματζίογλου, Δογμαματζίοπουλος, Ντογμαματζίδης, Ντογμαματζίογλου, Ντογμαματζίογλου, κ.ά.

Όλα ἔχουν ἀρχὴ τὸ επαγγελματικὸ ντογματζίης < τουρκ. d o ğ r a m a c ı· τὸ ὁποῖον δὲν σημαίνει ἀκριβῶς τὸν λεπτοεργόν. (Επιπλέον, ἡ σημασία τῆς λέξεως αὐτῆς εἶναι κάπως ἀσαφής: «Λεπτοεργός-όν: μετγν., μεσν. καὶ νεώτ., κυρίως ἐπὶ ξυλουργῶν, ὁ μετὰ λεπτοεργίας, μετὰ λεπτότητος ἐργαζόμενος. || ὡς οὖσ. ὁ μετὰ λεπτότητος ἐργαζόμενος, ὁ εἰδικὸς εἰς τὴν λεπτοεργίαν, εἰς τὰ λεπτοεργήματα, τεχνίτης ξυλουργός», κλπ. κατὰ τὸ Λεξ. Δημητράκου· «ὁ ἐργαζόμενος λεπτὴν ἐργασίαν, κυρίως εἰς ξύλον, κοινῶς λεφτοεργός», κλπ. κατὰ τὸ Λεξ. Liddell-Scofield· «λευτοεργός», βλ. «Αρχ. Θρακ. Λαογρ.», τ. Γ', σ. 19 καὶ 23· «ξυλουργός ποῦ ἐπεξεργάζεται τὸ ξύλο καὶ κάνει κομποτεχνήματα», κατὰ τὸ Λεξ. Δημοτικῆς, Εταιρ. Ἑλλην. Εκδ. — Βλ. καὶ Βαγιακάκου, περιοδ. «Ιστορία», αρ. τεύχ. 63, Σεπτ. 1973, σημείωμα γιὰ τὸ επών. Λεπτοεργός).

D o ğ r a m a c ı > ντογματζίης σημαίνει ξυλοεργός, καὶ ἰδιαίτερα ὁ ξυλουργός ποῦ φκιάνει κουφώματα (: πόρτες, παραθυρόφυλλα, κ.τ.όμ.)· [βλ. ΤΕ Λεξ. Θεοφυλακτίδου, λ. d o ğ r a m a: «λιάνισμα· τὰ ξύλινα μέρη μιᾶς οἰκοδομῆς (θύραι, πλαίσια κτλ.) / (οὖσ.):

-ει)]. Γενικά, σημαίνει το μαραγκό που φκιάνει και τραπέζια, τάβλες, κόβει καδρόνια, φκιάνει στειλιάρια, τέτοια.—Ο Κ ο υ κ κ ί δ η ς στο Λεξιλόγ.-του, για τον μαραγκό κουφωμάτων έχει τη λέξη τ σ ε ρ τ σ ε β ε - τ ζ ή ς < τουρκ. ζ ε ρ ζ ε ν ε ς ι' αλλά ζ ε ρ ζ ε ν ε στα τούρκικα σημαίνει το πλαίσιο της πόρτας ή του παράθυρου, το τελάρο· ενώ κούφωμα, όπως ξέρουμε όλοι, σημαίνει το ξύλινο θυρόφυλλο ή παραθυρόφυλλο με το πλαίσιο-του· και ζ ε ρ ζ ε ν ε ς ι στα τούρκικα σημαίνει αυτόν που φκιάνει (μόνο) πλαίσια, γενικά τον κατώτερο τεχνίτη μαραγκό, κατώτερο του doğramacı. (Υπάρχει και επών. Τ σ ε ρ τ σ ε β έ ς, αλλά δε βρήκα ως τώρα Τ σ ε ρ τ σ ε β ε τ ζ ή ς). Σημειωτέον δε ότι, παλιότερα, δεν υπήρχε ειδικευμένος τεχνίτης επιπλοποιός, (στα τωρινά τουρκ. m o b i l y a - c i), όπως σήμερα, να κάνει δηλ. «σαλόνια», κ.τ.τ.· ο τεχνίτης ξυλουργός ήταν ο doğramacı· γι' αυτό το λόγο, νομίζω, και οι λεξικογράφοι ερμήνευσαν τη λέξη με το λεπτουργός.

Την ερμηνεία επιβεβαίωσα ρωτώντας τους τουρκόφωνους Μωαμεθανούς επαγγελματίες της Κομοτηνής. Επίσης την επιβεβαίωσε ο μαθητής μου, (ο οποίος αρχικά δε γνώριζε τη σημασία του επωνύμου-του), ρωτώντας τους δικούς-του: Δογραματζής, γιατί ο παππούς ήταν μαραγκός· έφκιανε παράθυρα, κασέλες, αργαλειοί, τέτοια.

[Βλ. και Μ π ό γ κ α ς, 'Ιδιώμ. 'Ηπείρου, τ. Β', στο Γλωσσάριο ήμιβορείου ιδιώματος, περιοχής Βούρμπιανης, Πυρσόγιαννης, κ.ά.: «ντου-γραμάς (δ): ή σανίδα, από τὸ τουρκ. dograma» — διορθωτέον εις doğrama· αυτό δε, ως φαίνεται, με κάποιο συμφυρμό με τη λ. δόγα ή δούγα ή ντούγα, που σημαίνει, κατα το ίδιο Λεξικό, τ. Β', Γλωσσάριο Βορείου 'Ηπείρου, «βαρελοσανίδα· σανίδα κρεμασμένη από τήν ὀροφή με σκοινιά, πού χρησιμεύει για ράφι στά χωρικά σπίτια»].

Για τις διαφορές στη γραφή του επωνύμου: Δ-ογραματζής αντί Ντ-ογραματζής, εξελληνισμός δήθεν του ξενικού d από δασκάλους και γραμματικούς. Επίσης το Τ-ογραματζής αντί Ντ-ογραματζής· βλ. και Κ ο υ κ κ ί δ η ς, Λεξιλόγ.: ντογραματζής και τογραματζής. Βλ. επών. Δ ο μ β ρ ί δ η ς. — Τα μμ, τα δύο, βέβαια από παρασυσχετισμό με τις λ. το γράμμα, γραμματικός, Γραμμάτω, κ.τ.όμ. Βλ. και επών. Τ ρ υ π ί δ η ς. — Ντ-ου-γραματζής αντί Ντ-ο-γραματζής, το άτονο (ο) στα βόρεια ιδιώματα.— Ντογραματζής, με περισπωμένη, κατά τα συνηρημένα ουσιαστικά της αρχαίας Ελληνικής (!).— Το (ν) στην κατάληξη πρίν, Ντογραμα-ν-τζής, σύμφωνα με άλλα ομοιοκατάληκτα επίθετα τουρκικής προελεύσεως· πρβ. τουρκ. b o s t a n c i > ελλην. μ π ο σ τ α ν τ ζ ή ς, που σώζεται και ως επώνυμο απλό ή με πατρωνυμικές καταλήξεις: Μ π ο σ τ α ν τ ζ ή ς, Μ π ο σ τ α ν τ ζ ό γ λ ο υ, κ.ά.

ΚΟΓΙΟΥΜΤΖΟΓΛΟΥ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ (;)

ΙΩΑΝΝΗΣ (ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ) ΚΟΓΙΟΥΜΤΖΟΓΛΟΥ (; - 1927) +
Φιλιώ Σταύρ. Γιαχαρατζή

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ (1910 - 1937)

ΕΛΕΝΗ

ΣΤΑΥΡΟΣ + Δημήτρα Κ. Μπαράκου

ΕΛΕΝΗ + Κωνστ. Καρατζούχου

ΙΩΑΝΝΗΣ

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΟΥΓΙΟΥΜΤΖΟΓΛΟΥ

* Η οικογένεια Κουγιουμτζόγλου είναι από τις παλιές οικογένειες της Κομοτηνής.

* Το «πραγματικό» επίθετο της οικογενείας ήταν Παναγιωτίδης: το άλλαξε ο Ιωάννης (-1927) με το Κουγιουμτζόγλου, για να παραπλανήσει τους Βουλγάρους την περίοδο 1913-1920, λόγω της εθνικής-του δράσεως: και φαίνεται ότι ο Ιωάννης (Παναγιωτίδης) Κουγιουμτζόγλου υπήρξε καλός αγωνιστής, γιατί τον γύρευαν οι Βούλγαροι, όταν ξανάρθαν στη Θράκη, το 1941!...

Ο Ιωάννης Κουγιουμτζόγλου ήταν τσαγκάρης: τη γυναίκα-του την έλεγαν Φιλιά, ήταν το γένος Σταύρου Γιαχανατζή, από την Κομοτηνή. Από τα παιδιά-τους, ο Παναγιώτης και η Ελένη πέθαναν από φυματίωση την περίοδο του μεσοπολέμου.

* Ο Σταύρος Κουγιουμτζόγλου είναι εργάτης: ζει στην Κομοτηνή. Σύζυγός-του είναι η Δήμητρα, το γένος Κωνσταντίνου Μπανάβου, από τη Λήμνο. Τα παιδιά-τους: Η Ελένη, απόφοιτος (εξαταξίου) Γυμνασίου, ζει στην Κομοτηνή, παντρεμένη με τον Κωνστ. Ευαγγ. Κυρατζόγλου, υπάλληλο του ΟΤΕ: ο Ιωάννης είναι μαθητής του Λυκείου Αρρένων Κομοτηνής, (1979).

(Τα στοιχεία έδωσε ο Σταύρος Ι. Κουγιουμτζόγλου, εργάτης).

ΤΟ ΕΠΩΝΥΜΟ

Ο κ. Στ. Κουγιουμτζόγλου ορφάνεψε μικρός, γι' αυτό και τα στοιχεία που μας έδωσε για το ιστορικό της οικογενείας-του είναι λιγοστά. Πάντως, δε νομίζω ότι το επίθετο Κουγιουμτζόγλου είναι εντελώς τυχαίο που έλαβε ο πατέρας-του Ιωάννης (Παναγιωτίδης).

Εκείνο επίσης που μπορούμε να υποθέσουμε, είναι ότι υπήρξε κοντινός πρόγονος με το όνομα Παναγιώτης: Εκτός του επων. Παναγιωτίδης, Παναγιώτης ήταν και το όνομα του πρωτότοκου της οικογενείας Ι. Παναγιωτίδη-Κουγιουμτζόγλου: κι είναι γνωστό ότι, οι πρωτότοκοι παίρνουν το όνομα του παππού: («για να μη χαθεί το όνομα, ν' ακούγεται στον κόσμο», λέει ο λαός απλά:— μια νίκη, κατα κάποιο τρόπο, της ζωής επί του θανάτου...)

Από το Κουγιουμτζόγλου, αφαιρώντας την πατρωνυμική κατάληξη -ογλου < τουρκ. -oğlu (= ο γιός-του..., βλ. επών. Κιόρογλου), έχουμε το προσηγορικό κουγιουμτζής < τουρκ. kuyumcu, που σημαίνει ο χρυσοχός, ο χρυσικός, γενικά ο κοσμηματοπώλης. Από το τουρκ. kuyumcu έχουμε στα ελληνικά τα κουγιουμτζής (βλ. Κουκίδης, Λεξιλόγ., όπου υπάρχει και η λ. κουγιουμτζίδικο για το εργα-

στήριο του τεχνίτη χρυσικού), κουγιουμουτζής, κουγμουτζής, κουϊμτζής, κοϊμτζής, κ.ά. (βλ. «Αρχ. Θρακ. Λαογρ.», τ. Α', τ. Γ' κλπ.) στη Θράκη κ.ά. παλιότερα.

Το επαγγελματικό *kyuymeu* σώζεται ως επώνυμο, απλό ή σύνθετο, στην ελληνική υπό τους τύπους: Κουγιουμτζής, Κουγιουμιτζής, Κουγιουμουτζής, Κουϊμτζής, Κουϊμητζής, Κουϊμιτζής, Κουϊμιντζής, Κουϊμουντζής, Κογιμτζής, Κοϊμτζής, Κοϊμιτζής, Κοεμτζής, κ.ά. Με την κατάληξη -ό- γ λ ο υ τα επώνυμα: Κουγιουμτζόγλου, Κουγιουμτσόγλου, Κουϊμτζόγλου, Κουϊμτσόγλου, Κογιουμτζόγλου, Κοϊμτζόγλου, Κοϊμτσόγλου. Με την πατρωνυμική επίσης κατάληξη -ί δ η ς έχουμε τα επώνυμα: Κουγιουμτζίδης, Κουγιουμτσίδης, Κογιουμτζίδης, Κουϊμτζίδης, Κοϊμτσίδης, Κοϊμψίδης, Κοϊμτζίδης, Κογιμτζίδης. Με την κατάληξη -ό- π ο υ λ ο ς, που σ' άλλες περιπτώσεις είναι πατρωνυμική, σημαίνει «ο γιός του *kyuymeu*», και σε άλλες, «ο μικρός, το παιδί (= ο βοηθός, ο μαθητευόμενος) του *kyuymeu*», έχουμε τα επώνυμα: Κουγιουμτζόπουλος, Κοεμτζόπουλος, Κοϊμτζόπουλος, Κουϊμτζόπουλος, Κουϊμουτσόπουλος. Με την κατάληξη -έ λ (λ) η ς, συνήθως νησιώτικη, έχουμε τα επώνυμα: Κουγιουμτζέλης, Κουγιουμτζέλλης, Κουγιουμζέλης, Κοϊμτζέλης. Με την κατάληξη -ά κ η ς, συνήθως Κρητικών, όχι όμως πάντοτε, (βλ. επών. Καραϊσκάκης), έχουμε τα επώνυμα: Κουγιουμτζάκης, Κουγιουμτζάκις, (αυτό κατά το Χατζηδάκις, γνωστό), Κουγιουμιτζάκης, Κουγιουμουτζάκης κ.ά. Έχουμε επίσης το επών. Κουγιουμτζιάν, που φανερώνει Αρμένιο στην καταγωγή· και τα επών. Κουγιουμτζιαράνης και Κουγιουμτσιαράνης, που φανερώνουν ότι, εκείνος που πρωτοπήρε το όνομα αυτό, ήταν α ρ ά π η ς, δηλ. πολύ μελαχρινός, μαύρος σαν αράνης.— Κι αυτά τα επώνυμα μόνο στους τηλεφωνικούς καταλόγους Αθηνών και Θεσσαλονίκης.

Βλέπουμε, τον πρώτο φθόγγο (u > ου) τον αντικαθιστά ο φθόγγος (ο). τον αδύνατο φθόγγο (yu > (γ)ιου) να αντικαθίσταται από τους φθόγγους (ι), (ου) και (ε) όταν ο πρώτος φθόγγος (u > ου) έγινε (ο) στα ελληνικά. Ο φθόγγος (ε) γράφεται άλλοτε με (τζ) κι άλλοτε με (τσ). Σε μερικά επώνυμα, όταν προηγουμένως είχε αναπτυχθεί φθόγγος ανάμεσα στους (mc), στην κατάληξη προστέθηκε και το (ν) πριν από τον φθόγγο (τζ), (βλ. επών. Δ ο - γ ρ α μ α τ ζ ή ς)· ο φθόγγος που αναπτύχθηκε ανάμεσα στους φθόγγους (mc > μτς ή μτζ) είναι (ι) ή (ου).

ΤΣΕΚΟΣ

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΤΣΕΚΟΥ

Η ιστορία του Θωμά Τσέκου είναι η οδύσσεια — χωρίς το τέλος-της — ενός ξεριζωμένου Ελληνόπουλου από τη Βόρειο 'Ηπειρο — κατ' επέκτασιν, η ιστορία των αλύτρωτων αδελφών-μας Βορειοηπειρωτών.

Ο Θωμάς Τσέκος κατάγεται από τον Κοτσιάτη μαχαλά της Κάτω Λεσινίτσας της Βορ. Ηπείρου. Το 1943, μικρός, ούτε δέκα χρονώ, παρέα με δυο συνομήλικους, τον Μιλτιάδη Μακρή και τον Σταύρο Κωτσικόρη, (που σήμερα ζουν στην Αθήνα, ο ένας υπάλληλος της ΔΕΗ και ο άλλος αστυφύλακας), ξεκίνησαν πεζοί για την Ελλάδα — την μητέρα Ελλάδα!... Ο Θωμάς πήγαινε για δεύτερη φορά να βρει το θείο-του, αδελφό της μητέρας-του, τον Σπύρο Λίτο, που ήταν αξιωματικός στο αντάρτικο σώμα του Ζέρβα, στην Κεραμίτσα. Σαν τον βρήκε, εκείνος τον έστειλε σ' ένα ορφανοτροφείο, στο Πωγώνι· κι από τότε ο Θωμάς Τσέκος δεν ξαναείδε τους δικούς-του...

Μικρός καθώς έφυγε, τώρα θυμάται ελάχιστα πράματα για την πατρίδα-του και τους δικούς-του· αγνοεί ως και τη χρονολογία της γεννήσεώς-του, — στην ταυτότητα που τον έδωσαν, φέρεται ως γεννηθείς το 1931, οπωσδήποτε όμως, λέει είναι μικρότερος.— Θυμάται τα ψηλά βουνά· τα πολλά χιόνια· τις βαθιές χαράδρες που γέμιζαν από το χιόνι· και με τ'άλλα παιδιά που έκαναν τσουλήθρα στα χιόνια και στα κρούσταλλα, κι ένα παιδί που βούλιαξε στο χιόνι βαθιά και χάθηκε στο χιονοπόταμο Στουγάρα... Θυμάται τα πολλά εκκλησάκια, και το πανηγύρι του Αγίου Νικολάου... Κάτι περιέργοι παλαιϊκοί τάφοι, ασκητών έλεγαν, σκαλισμένοι στους σκληρούς βράχους, στις σπηλιές που έμπαιναν να κυνηγήσουν νυχτερίδες... Το σπίτι-του, μια θαμπή ανάμνηση... τον πατέρα-του, σοβαρό και λιγομίλητο, που έσκυβε να περάσει από την πόρτα, τόσο ψηλός ήταν...

Με την ανώμαλη πολιτική κατάσταση και τον εμφύλιο, ο Θωμάς Τσέκος έχασε τα ίχνη του θείου-του. (Σήμερα, ο Σπ. Λίτος, απόστρατος με το βαθμό του ταξίαρχου, βρίσκεται στην Αθήνα ή στα Γιάννινα και είναι από τους ιθύνοντες του Συλλόγου των Βορειοηπειρωτών).

Στο Πωγώνι τέλειωσε το δημοτικό σχολείο· ύστερα βρέθηκε στο Αγροτικό ορφανοτροφείο Ιωαννίνων· επειδή όμως, εκεί, καταλάβαινε ότι δεν είχε μέλλον, έδωσε εξετάσεις και πέρασε στο Ιεροδιδασκαλείο «Βελλάς» στο Καλπάκι· κι από κει βγήκε δάσκαλος. Δυο χρόνια αδιόριστος, δούλεψε κασμά σε έργα οδοποιίας. Τέλος, διορίστηκε δάσκαλος στους Ασώματους νομού Ροδόπης, όπου και παντρεύτηκε την Κυριακούλα Ζήση Κωφού, ορφανή από πατέρα που σκοτώθηκε στρατιώτης στα χιονισμένα βουνά της πατρίδας-του, το 1941...

Ο Θ. Τσέκος θυμόταν ότι δύο από τα πολλά αδέρφια του πατέρα-του

είχαν έρθει, παλιότερα, στην Ελλάδα· του ενός ήξερε και τ' όνομα, Κώστας· έψαξε να τους βρει, αλλά μάταια.

Το 1957 είχε τα πρώτα νέα για τους δικούς-του: Συμπέθερός-του, ο πατέρας της νύφης-του Ουρανίας από τον αδερφό-του Δημήτρη, είχε έρθει στην Αθήνα από την Αφρική όπου ζούσε κι είχε πλουτίσει. Εκείνος, μέσω του συλλόγου των Βορειοηπειρωτών της Αθήνας και των Ιωαννίνων, βρήκε τον Θωμά Τσέκο. Τα νέα: ο αδελφός-του Δημήτρη ήταν μηχανικός, η γυναίκα-του Ουρανία γιατρέσσα, είχαν δυο παιδιά, ένα αγόρι κι ένα κορίτσι. Τα άλλα αδέρφια-του ήταν κι αυτά παντρεμένα, είχαν παιδιά· ζούσε η μάνα του. Κι ότι όλοι ήθελαν να έρθουν στην Ελλάδα...

Ο πλούσιος ομογενής ενεργούσε να φέρει στην Ελλάδα τη θυγατέρα-του και τους δικούς-της· αλλά, άγνωστο ακριβώς τι συνέβη, ο Δημ. Τσέκος με την οικογένειά-του συνελήφθησαν και καταδικάστηκαν σε δεκαπέντε χρόνια φυλακή... Ο πατέρας-της Ουρανίας πέθανε απ' τον καημό-του σε λίγον καιρό...

Ο Θωμάς Τσέκος είχε μια πολύ αραιή αλληλογραφία με τους δικούς-του μέχρι το 1972, όταν πέθανε η μάνα-του. Από τότε δεν ξαναπήρε γράμμα από τους δικούς-του, μέχρι σήμερα.

Ο Θωμάς Τσέκος ζει στην Κομοτηνή. Έχει δυο παιδιά· η θυγατέρα-του Αικατερίνη σπουδάζει φιλολογία κι ο γιός-του Ζήσης πέτυχε στις εξετάσεις για το Λύκειο, μεταξύ των πρώτων (1979).

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί, ο Θ. Τσέκος έχει την Αλβανική υπηκοότητα (— ίνα μη άπωλεσθώσι τά άπαράγραπτα δικαιώματα του Έλληνισμού επί της Βορείου Ήπειρου).

ΤΟ ΕΠΩΝΥΜΟ

Με το επίθετο Τσέκος βρίσκονται πολλές οικογένειες σε πολλά μέρη της Ελλάδας, όπως προκύπτει από έρευνα στους τηλεφωνικούς καταλόγους του ΟΤΕ. Πιθανόν, όλες οι οικογένειες αυτές νά 'χουν βορειοηπειρώτικη καταγωγή· γιατί η λ. τσέκος υπάρχει μόνο στο βορειοηπειρώτικο ιδίωμα, βλ. Μόγκας, Ιδιώμ. Ηπείρου, τ. Β', κεφ. Α', Γλωσσάριο Βορείου Ηπείρου.

Τσέκος σημαίνει τυφλός. Η λέξη είναι ιταλική: cieco= τυφλός· κι αυτή από τη λατιν. caecus.

ΤΡΥΠΙΔΗΣ

ΚΩΝΣΤ. ΤΡΥΠΑΤΣΗΣ + Φωφ. Θανάσιδη

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ + Ξανθ. Θανάσιδη ΜΑΡΙΑ + Παύλος - (,) ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ + Μαρία ΕΛΕΝΗ + Σωτ Γκόνης
(1861 - 1906)

ΦΑΡΦΟΥΡΗ + Γεωργ. Σακχής ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΡΥΠΙΔΗΣ + Ελ. Τραμπίδου ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ + Χωρετ - (,) ΕΥΔΟΚΙΑ + Αθανάσιος - (,)

ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΦΑΡΦΟΥΡΗ

(,)

*

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ + Βασ. Αυγερινός ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ + Χρυς. Γεωργ. Βαχαρίδου ΓΕΩΡΓΙΟΣ + Αν. Μουρατίδου ΝΙΚΟΛΑΟΣ + Αικ. - (,) ΞΑΝΘΟΝΑ + Αν Ροβίτης ΑΘΑΝΑΣΙΑ + Ιω Μουρίδης

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (ο μωβτής)

ΕΛΕΝΗ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΕΛΕΝΗ

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΤΡΥΠΙΔΗ

Το παλιό όνομα της οικογενείας ήταν Τρύπατζης. Τόπος καταγωγής τα Τρουλλιά της Ανατολικής Θράκης.

«Το υ ρ λ ι ά ή Τ ρ ο υ λ ι ά: χωρίον τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Σιδηροχωρίου τοῦ νομοῦ Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν εἶχε 531 κατοίκους Ἑλληνας».— Εγκυκλοπ. Δ ρ α ν δ ά κ η.

Γενάρχης ο Κωνσταντῖνος, που ἦταν γεωργός και καρβουνιάρης. Φημιζόταν για τη δύναμή-του, κι ἔλεγαν ὅτι εἶχε ουρά. «Παρά τῷ ἀνθρώπῳ ἡ οὐρά εὐρῆται σπανίως καὶ κατ' ἐξαιρέσειν, εἶναι δὲ αὕτη ἀνατομικῶς ἢ προέκτασις τρόπον τινα ἢ ἡ ἐπιμήκυνσις τοῦ κόκκυγος, ὅστις ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ ἱεροῦ ὁστοῦ καὶ παριστᾷ ὑπόλειμμα ἢ λείψανον τῆς οὐρᾶς ἀποτελούμενος ἐκ τεσσάρων συνήθως μικρῶν ὑποτυπῶδων σπονδύλων συμπεφυκῶτων ἀλλήλοις. Εἰς τινὰς σπανίας περιπτώσεις ὁ κόκκυξ εὐρῆται ἠϋξημένος κατὰ ἓνα ἢ δύο σπονδύλους, ἐπιμηκύνεται δὲ οὕτω καὶ ἐκτὸς τοῦ πνέλου, ἀποτελῶν τὴν οὐράν. Κατὰ κοινὴν λαϊκὴν παράδοσιν τὰ φέροντα τὴν ὑποτυπῶδη ταύτην οὐρὰν ἄτομα θεωροῦνται ὑπερβολικῆς ἀκμαιότητος».— Εγκυκλοπ. Δ ρ α ν δ ά κ η.

Ο γενάρχης εἶχε τὸ ὄνομα «τ ρ ὕ π α τ ζ η ς».— Κατὰ τὴ γνώμη τοῦ εγγονοῦ-του Κωνσταντῖνου (II), που οὔτε τὸν παπποῦ-του γνώρισε οὔτε τὸν πατέρα-του καλά καλά, γιατί ὀρφάνεψε οχτῶ χρονῶ, τὸ «τ ρ ὕ π α τ ζ η ς», λέει, εἶναι παρατσούκλι: Ο παππούς-μου, διηγείται, εἶχε πάει στο βουνό μαζί με ἄλλους για κάρβουνα· ἐπειδὴ ἔμεναν καιρὸ στο βουνό, μοίραζαν τις δουλειές που ἔπρεπε να κάνουν: ὁ ἓνας φρόντιζε για τὸ φαγητό και τὸ ζύμωμα, ἄλλοι για τὰ κάρβουνα, κτλ. Ἔτσι, ὅταν μοιράζαν τις δουλειές, λέει ἓνας: «Εγὼ θα γίνω πίτατζης», (δὴλ. θα κάνει πίτες, — στο βουνό!)· «Κι ἐγώ», λέει ὁ παππούς-μου, «θα γίνω τρύπατζης!», ἀστεία, (δὴλ. θα ἔκανε τρύπες — στο νερό;! — δὴλ. τίποτα). Γέλασαν οἱ ἄλλοι, «τρύπατζης» ὁ ἓνας, «τρύπατζης» ὁ ἄλλος, ἔμεινε τὸ παρατσούκλι.

Δεν τὸν ικανοποιεῖ, φαίνεται, αὕτη ἡ ἀστεία, πράγματι, ἐρμηνεῖα· και υποθέτει, κι ἀπ' ὅ,τι θυμάται, λέει, ἀπὸ ἀνθρώπους που εἶχαν γνωρίσει τὸν πρόγονό-του, ὁ παππούς-του ἦταν ἡσυχὸς ἀνθρώπος, δεν πῆγαινε στα καφενεῖα, δεν ἔπαιρνε μέρος στις γιορτές, ἦταν κλειστός τύπος· γι' αὐτό και τοῦ κόλλησαν τὸ παρατσούκλι «τ ρ ὕ π α τ ζ η ς», ἐπειδὴ δὴλ. ἔμενε συνέχεια κλεισμένος στο σπίτι-του, στὴν «τρύπα»-του.

Τὴ γυναῖκα τοῦ Κωνστ. Τρύπατση τὴν ἔλεγαν Φαρφορὴ, Φλουρὴ ἢ οἱ δικοί-της, και ἦταν τὸ γένος Θανασίδη.

Απὸ τα παιδιὰ τοῦ γενάρχη ἡ Μαρὺλᾶ, ὁ Κωνσταντῖνος και ἡ Ελένη με τοὺς δικούς-τους χάθηκαν, (κατὰ τις μετακινήσεις τῶν

πληθυσμών στην αναμπουμπούλα των ετών 1912-1922).— Κωνσταντίνος ο πατέρας, Κωνσταντίνος και ο γιός· δεν πρόκειται περί λάθους: «τότε δεν τα πρόσεχαν αυτά».

Τα ορφανά παιδιά του Δ η μ. Τ ρ ύ π α τ ζ η με τη μητέρα-τους ήρθαν στην Ελλάδα με την ανταλλαγή των πληθυσμών.

Η Φ α ρ φ ο υ ρ ή, η Α ν α σ τ α σ ί α και η Ε υ δ ο κ ί α παντρεμένες ζουν η πρώτη στη Θεσσαλονίκη, οι άλλες δύο στο Μαντράκι Σιδηροκάστρου Σερρών.

Ο Κ ω ν σ τ α ν τ ί ν ο ς (ΙΙ), στρατιώτης, άλλαξε το επώνυμό-του από Τ ρ ύ π α τ ζ η ς σε Τ ρ υ π ί δ η ς, επί το ελληνικότερον, και κατά πώς έκαναν κι οι άλλοι πρόσφυγες, Πόντιοι, Θρακιώτες και Μικρασιάτες, να κοτσάρουν στο επώνυμό-τους την κατάληξη -ί δ η ς.

Ο Κωνστ. Τρυπίδης ζει στην Καρυδιά της Κομοτηνής. Σύζυγός-του η Ε λ έ ν η, το γένος Τ ρ α μ π ί δ ο υ. Από τα παιδιά-τους, η Α ι κ α - τ ε ρ ί ν η, σύζυγος Β α σ. Α υ γ ε ρ ι ν ο ύ, ζει στην Ξάνθη· ο Δ η μ ή - τ ρ ι ο ς με την οικογένειά-του ζουν στην Κομοτηνή· ο Γ ε ώ ρ γ ι ο ς και ο Ν ι κ ό λ α ο ς ζουν στην Αθήνα· η Ξ α ν θ ο ύ λ α, σύζυγος Α - ν α σ τ. Ρ ο δ ι ά τ η, ζει στην Κομοτηνή, και η Α θ α ν α σ ί α, σύζυγος Ι ω ά ν ν η Μ α υ ρ ί δ η, ζει στον Ίασμο ν. Ροδόπης.

(Τα στοιχεία έδωσε ο Κωνσταντίνος Δημ. Τρυπίδης, μαθητής Β' τάξεως (1979) του Λυκείου Αρρένων Κομοτηνής).

ΤΟ ΕΠΩΝΥΜΟ

Το επώνυμο Τ ρ υ π ί δ η ς δεν έχει ουδεμία σχέση με την... τρύπα! — κι άδικα γέλασαν (πονηρά) οι μαθητές-μου, όταν ρώτησα τον επονομαζόμενο και κατακοκκίνησε ο καημένος... (γκάφα-μου βέβαια).

Το άνευ ουραίου εξελληνισμού παλαιόν επίθετο Τ ρ ύ π α τ ζ η ς της οικογενείας και το «ιστορικό», μας βοηθούν να φτάσουμε στην αλήθεια.

Καταρχήν· υπάρχουν, αναμφισβητήτως, νεοελληνικά επώνυμα, απλά ή σύνθετα, με τη ρίζα τ ρ υ π - ή τ ρ ο υ π -, (πρβ. ξυράφι και ξουράφι, τύμπανο και τούμπανο, κινῶ > κουνῶ, κ.ά.— βλ. και Ετυμολογ. Α ν δ ρ ι ώ - τ η, λήμμα ο υ), δηλ. επώνυμα με α' και β' συνθετικό τις λέξεις τρύπα, λαϊκά και περισσότερο ιδιωμ. τρούπα, τρυπώνω ή τρούπώνω, τρυπώ ή τρυπάω ή τρουπώ ή τρουπάω, κ.τ.τ. Τα επώνυμα Τρυποσκούφης, Τρυποσπίτης, Βουνοτρυπίδης κ.ά. μιλάν μόνα-τους. [...].

Η έρευνα στους τηλεφωνικούς καταλόγους του ΟΤΕ παρουσίασε τα εξής απρόοπτα ως προς τη γραφή ομόηχων επιθέτων:

Τρυπαναγνωστόπουλος αλλά και Τριπαναγνωστόπουλος

Τρύπαντζης	αλλά και	Τρίπαντζης			
Τρύπατζης	» »	Τρίπατζης			
Τρύπας	» »	Τρίπας	και	Τρίπας	και Τρούπας
Τρύπιας		—		—	—
Τρύπης	» »	Τρίπης	και	Τρούπης	
Τρύπος	» »	Τρίπος	και	Τρίπος	και Τρούπος
Τρύπιος		—		—	—
Τρυπίδης	» »	Τριπίδης		—	—
Τρυπάκης	» »	—		και Τρουπάκης	
—		—		Τρουπόγλου	
—		—		Τρουπιώτης	
Τρυπογιώργος	» »	Τριπογιώργος			
Τρυποσκιάδης	» »	Τριποσκιάδης	και	Τρυποσκιάδης	
Τρυποσπίτης	» »	Τριποσπίτης		—	
—		Τριπάπουλος		—	
—		Τριπόντικας		—	

Ακόμη τα επώνυμα:

Τρυπάνης αλλά και Τυρπάνης
 Τρύπας » » Τύρπας

και άλλα πολλά τέτοια. Τί τρέχει;

Μερικά επώνυμα, σίγουρα, πρέπει να τα θεωρήσουμε ως ορθογραφικώς ημάρτημένα: το επών. Τριποσκιάδης, πρέπει να γράφεται Τρυποσκιάδης· το φανεράνει ο τύπος Τρυποσκιάδης· (— για το β' συνθετικό -σκι- α δ η ς βλ. επών. Καραϊσκάκης). Το επών. Τριποσπίτης, πρέπει να γράφεται Τρυποσπίτης [= 1) αυτός που μένει στην τρύπα-του, δηλ. που μένει στο σπίτι-του τρυπωμένος, ο σταχτιάς, ο κοτοφώλης κ.τ.τ. όπως λεν αλλού· 2) αυτός που τρυπώνει στα (ξένα) σπίτια, ο κλέφτης]. Το επών. Τριπάπουλος, πρέπει να γράφεται Τρυπάπουλος [= ο λεγόμενος και τρυποφράχτης, τρυποτούφης, τρυπολόγος, τρυπιάς, τρυποσάκι, τρυποσάκος, τρυποκάρυδο κλπ. κατά τόπους· δηλ. 1) ο μικρός το δέμας· 2) κυρίως, αυτός που τρυπώνει, δηλ. α) ο φοβιτσιάρης, ο δειλός — όπως τρυπώνει το πουλάκι στις τούφες= τους θάμνους, τα βάτα κ.τ.τ. β) ο κλέφτης· βλ. Λεξ. Δ η μ η τ ρ ά κ ο υ, λ. τρυποκάρυδο, Ζ ώ η ς, Λεξ. Ζακύνθου, λ. τρυποσάκκι και τρυποκάρυδο, Μ π ό γ κ α ς, Ιδιώμ. Ηπείρου, λ. τρυποτούφης, Κ α σ ο μ ο ύ λ η ς, Ενθυμήματα, τ. Α', σ. 398 και σημ. 6 του Βλαχογιάννη, κ.ά.]. Το επών. Τριπόντικας, πρέπει να γράφεται Τρυπόντικας· (πρόκειται μάλλον για συντομευμένο τύπο του τρυποπόντικας, πρβλ. αμφορεύς > αμοφορεύς, αποφοιτητήριο > αποφοιτήριο, βουβάλι > βάλι, σουσάμι > σάμι, κ.ά.· τρυ[πο]-πόντικας δε, σημαίνει κλέφτης, πρβ. το νεώτερο των αστυνομικών ειδή-

σεων: ποντικός των καταστημάτων.— Υπάρχει δε και σκέτο το όνομα του τρωκτικού ως οικογενειακό επίθετο, Πόντικας κ.ά., το οποίο δόθηκε και για άλλους λόγους).

Προσέχουμε τα επών. Τρύπας και Τύρπας, Τρυπάνης και Τυρπάνης, όπου έχουμε μετάθεση του φθόγγου (ρ)· φαινόμενο όχι σπάνιο στα ελληνικά: Πρβ. βρυκόλακας - βρικόλακας - βρουκόλακας - βουρκόλακας - βιρκόλακας, που είναι γνωστότατο· επίσης το (γεωργικό κόσκινο για το λίχνισμα και καθάρισμα του σιταριού) δρεμόνι ή δερμόνι ή διρμόνι ή δριμόνι ή δρουμόνι ή ντριμόνι, κ.ά.

Περιοριζόμαστε στο επώνυμο του μαθητή Τρύπατζης (ή Τρίπατζης ή Τρίπαντζης ή Τρύπαντζης), που το «εξελληνίσαν» παραλλάζοντάς το σε Τρυπίδης.

Το επίθετο της οικογενείας προέρχεται από το προσηγορικό *τῖρ-παντζης < τουρκ. *tigra*n, που θα πει αυτός που δουλεύει (με) το *tigra*n, ο θεριστής.

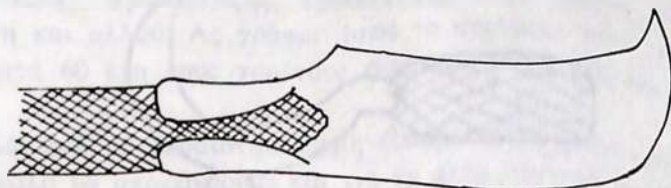
Τουρκ. *tigra*n είναι είδος δρεπάνου μετά μακρᾶς λαβῆς, όπως εξηγούν τα Λεξικά. Η τουρκική αυτή λέξη προέρχεται από το ελλην. ιδιωμ. *διρπάνι* [ή *δριπάνι* ή *δραπάνι*, το δρεπάνι ή δερπάνι ή δρέπανο < μεσν. *δρεπάνι*(ν) και *δραπάνι*(ν) < μεταγν. *δρεπάνιον* και **δραπάνιον*, υποκορ. του *δράπανον* ή *δρέπανον*· από το αρχαίο ρήμα *δρέπω* = *κόβω* (και *μαζεύω*).— Παρατηρούμε πάλι τη μετάθεση του φθόγγου (ρ), για το οποίο κάναμε λόγο πριν].

Το *Türkçe Sözlük*, στο οποίο σημειώνεται η τυχόν ξενική προέλευση τουρκικών λέξεων, όσον αφορά την προέλευση της λ. *tigra*n σιωπά. Η προέλευσή-της όμως από το ελλην. *διρπάνι* ή *δριπάνι* είναι εξόφθαλμη, και σωστά ο Κωνστ. Κουκκίδης στον πρόλογο του αξιόλογου Λεξιλογίου-του (σ. 282) την σημειώνει ως ελληνικής προελεύσεως.

Οι τουρκόφωνοι βιοτέχνες της Κομοτηνής μ' έδειξαν και μ' εξήγησαν ακριβώς τί εστί *tigra*n: Είναι ένα είδος δρεπάνου, μια πλατιά ίσαμε ένα ρούπι, 10 εκ. περίπου, κυρτή και βαριά μάχαιρα, ως μια παλάμη 22-25 εκ. περίπου, στο μήκος η κόψη-της, και με μακρύ ξύλινο στειλιάρι, (σχήμα 1). Με το *tigra*n κόβουν τα τσαλιά, γι' αυτό λέγεται και *çali tigra*n· (τουρκ. *ka*ra *çali* ή *isa çali* ή, ιδιωμ. στην Κομοτηνή, απλά *çali* > ελλην. *τσ(ι)αλί* = γενικά, ο αγκαθερός θάμνος, και ιδιαίτερα το παλιούρι σε μερικά μέρη της Θράκης· — η λέξη χρησιμοποιείται περισσότερο στον πληθυντικό, τα τσαλιά, όπως και τα παλιούρια)· επομένως *çali tigra*n ή *tigra*n = κλαδευτήρι (για — αγκαθερούς — θάμνους, για τα παλιούρια).

Η λέξη *tigra*n, κατα τους ιδίους τους τουρκόφωνους Μωαμεθανούς της Κομοτηνής, είναι λέξη «αρχαία» και σπάνια ακούγεται σήμερα, και

στα χωριά· αντ' αυτής λεν το *φαλίκορ*. Κι έτσι το ξέρουν οι χωρικοί της Θράκης, *τσαλοκόπι*. (Σημειωτέον ενταύθα, προς άρσιν πάσης αμφιβολίας, η λ. *δρεπάνο* (ν), από την αρχαιότητα ήδη, δεν σήμαινε

Σχήμα 1.

το δρεπάνι των σιτηρών μόνο, αλλά και «τὸ πρὸς κλάδευσιν ὄργανον, κλαδευτήρι», κ.ά. βλ. Λεξ. Δημητράκου. Επιπλέον, το δρεπάνι των σιτηρών στα τουρκ. είναι *ογακ*).

Λέξη *φαλικόρ* ή *φαλοκορ* δεν υπάρχει στα τουρκικά Λεξικά — αυτά που συμβουλευόμυαι. Στη λέξη αυτή, *τσαλοκόπι*, έχουμε από τις λίγες περιπτώσεις... ελληνοτουρκικής συνύπαρξης· σχηματίστηκε από την τουρκ. λέξη *φαλί* και το ελλην. -κόπι, κατά το βατο-κόπι, κλαδοκόπι κ.τ.τ., από το θέμα του ρήματος κόπ-τ-ω, βλ. και Ετυμολογ. Ανδριώτη, που παραπέμπει στον Χατζηδάκι, λήμμα -κόπι.

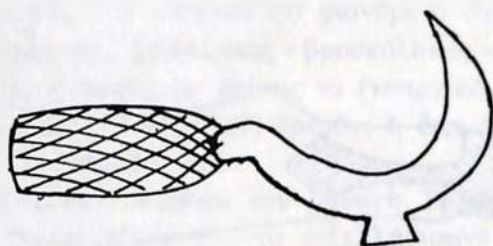
Η ίδια λέξη υπάρχει και στο βορειοηπειρώτικο ιδίωμα, βλ. Μπόγκας, Ιδίωμ. Ηπείρου, τ. Β', κεφ. Α', λ. *τσαλοκόπι*: «κλαδευτήρι για τσαλιά, τ. *φαλί* + *κοπι*».

Σε ορισμένα μέρη της ακριτικής Θράκης *τσαλοκόπι* λέγεται και ο φράχτης από παλιούρια — παλιότερα έφραζαν σπίτια, κήπια κ.τ.τ. με παλιούρια, να μην περνάν άνθρωποι και πράματα· και καλύτερος νοικοκύρης ήταν εκείνος που έκανε τον πυκνότερο και πιο ψηλό φράχτη από παλιούρια, λένε. Άκουσα ότι υπάρχει και χωριό στο νομό Έβρου με το παλιό όνομα Τσαλοκόπι.

Στη Θράκη επίσης το μικρότερο *τσαλοκόπι* το λεν *παλιουρκόπι* ή και *παλιουρκόπδ(ς)*· είναι μικρότερο από το κοινό δρεπάνι, κι είναι εφοδιασμένο μ' ένα κοκοράκι, που χρησιμεύει ως τσεκουράκι για τα κλαριά και τα κωλορίζια, (βλ. σχήμα 2.— Τα σχέδια δεν είναι πολυπετυχημένα, αλλά δίνουν μια ιδέα του πώς περίπου είναι).

Στην τουρκ. λ. *tigra* προστιθεμένη η κατάληξη επαγγελματικών ονομάτων -ci, (πρβ. *μπογιατζής* < *boyaci*, *καφετζής* < *kahvesci*, και τα *παιατζής*, *ταξιτζής* κ.τ.όμ. βλ. Ετυμολογ. Ανδριώτη), έχουμε το *tigra*ci, (πρβ. όμως και το ελλην. *δρεπανιστής*, ιδίωμ. *διρπανιστής*), που

σημαίνει αυτός που δουλεύει με το *tigran* (< ελλην. διρπάνι = κλαδευτήρι)· πρβ. και το επών. Κουσατζής < κόσια ή κουσιά + τζής· κόσια ή κουσιά (< σλ. kosa;) = «μεγάλο δρεπάνι τοποθετημένο σε μακρὺ

Σχήμα 2.

ξύλο πὸν χρησιμοποιοῦν γιὰ τὸ θέρισμα τοῦ χόρτου, τοῦ τριφυλλιοῦ στὰ λιβάδια. Κουσατζής, ὁ ἐπαγγελματίας πὸν θερίζει τὸ χόρτο μὲ τὴν κόσα» Μπόγκας, Ἰδιωμ. Ηπειροῦ, τ. Α΄.— Στη λ. *tigranei* τὰ ΤΕ Λεξικά δίνουν και τὴν ἐρμηνεία τοῦ γενικότερου θεριστή.

Το τουρκ. *tigranei* > ελλην. *τίρπαντζής, (ὅσο κι αν ἐψαξα, δε βρήκα τέτοιο επώνυμο· ἴσως ὅμως ὑπάρχει, — οἱ τηλεφωνικοὶ κατάλογοι δεν εἶναι δημοτολόγια), οἱ Ἕλληνες — κοροϊδευτικά — το παρυσυσχέτισαν με τὸ τρύπα, και τὸ ἔκαναν τρι(υ)πα(ν)τζής — δεν αποκλείεται βέβαια να ὑπάρχει και στα τούρκικα ὁ ἰδιωμ. τύπος *tirpanci*.— Για τὴν μετάθεσιν τοῦ φθόγγου (ρ), σ' ὅσα πρὶν παραθέσαμε, προσθετέα τα: Τρουλιά ή Τουρλιά, τὸ ὄνομα τοῦ παλιοῦ χωριοῦ τῆς Ανατολικῆς Θράκης, ἀπὸ τὸ ὁποῖο κατάγεται και ἡ οἰκογένεια Τρυπίδη· βλ. Ετυμολογ. Ἀνδριώτη: τρουῖλλος - τρουῖλῶ-νω > τουρλῶνω, τρουλλωτός > τουρλωτός· ταῦρος > ταυρίζω - ε-ταύρισα > ε-τράβισα - τραβῶ· τά(γ)ιστρο > τράστο. Ἄλλα: ελλην. τριφύλλι και ἰδιωμ. τερφύλλι > τουρκ. *tirfil*· τουρκ. *torba* > ελλην. τορβάς και τουρβάς και (ν)τρουβάς· τουρκοπούλι > τρουκουπούλα, στὴν Καρδίτσα· γαλλικά *tire bouchon* > ελλην. τριμπουσόνι > τριμπουσόνι > τρυπησόνι, με παρετυμολογικὴ ἐπίδραση τοῦ τρυπῶ, ἀπὸ τὴν δουλειά πὸν κάνει τὸ εργαλεῖο κ.ά.

Ἔτσι, χάρις στο ἱστορικὸ τῆς οἰκογενείας, με βεβαιότητα ἐρμηνεύσαμε τὸ προσωνύμι τοῦ γενάρχη-τῆς, τουρκ. *tigranei* και **tigranei* > ελλην. *τίρπαντζής - τριπαντζής, πὸν ἀργότερα τὸ ἔκαναν Τρυπίδης οἱ ἀπόγονοι. Τὸ ἐπίθετο δεν ἔχει σχέση με καμιὰ τρύπα, τὰ τρυπῶ ή τρυπῶνω κ.τ.τ., ὅταν μάλιστα τὸ πρωτοπῆρε ἄνθρωπος π' ἀνέβαινε στα βουνά για κάρβουνα, ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, και ἦταν ξακουστός για τὴ δύναμή-του, καθὼς ἔλεγαν ὅτι εἶχε ουρά — πὸν σημαίνει και ὅτι θα πάλευε στα παγγύρια, (βλ. για τὴν πάλῃ στο επών. Καπρίδης)· δηλ.

δεν μπορεί να ήταν τρυπιάς, τρυποσπίτης κ.τ.τ. όσο ήσυχος άνθρωπος και να ήταν.— Ας σημειωθεί ακόμα ότι *tiḡran* οι Τούρκοι πεχλιβάνηδες, δηλ. οι παλαιστές, λένε και μια λαβή.

(Ο μαθητής θεωρούσε μοναδικό εν Ελλάδι το επώνυμό-του. Με ενδιαφέρον άκουσε ότι υπάρχουν κι άλλες οικογένειες με τα επώνυμα Τρυπίδης, Τριπίδης, Τρύπα(ν)τζης, Τρίπα(ν)τζης στην Αθήνα, το Βόλο, την Αταλάντη και αλλού. Ας γράψει ίσως το σημείωμα αυτό γίνει αιτία να βρουν μετά 60 έτη τους χαμένους συγγενείς-τους... Άμποτε).

Αλλά, ενώ με βεβαιότητα ερμηνεύσαμε το επώνυμο του μαθητή, είναι δύσκολο να αποφανθούμε και για τα άλλα συγγενή ακουστικά επώνυμα: Τυρπάνης < τουρκ. *tiḡran*; Πρβ. τα επών. Δερπάνης, Δρέπανος, Δρεπανίδης, Δρεπανόπουλος, Δρεπάνιας κ.ά. τέτοια. Το Τρυπάνης είναι από το Τυρπάνης < *tiḡran*; ή από το εργαλείο των μαραγκών, το τρυπάνι; Πρβ. και τα επώνυμα Τυροπάνης (< τυροπάνι; όπως πιστεύει ο Δικ. Βαγιακιάκος, βλ. περιοδ. «Ιστορία», αρ. τεύχ. 136, Οκτώβρ. 1979, επών. Τυροπάννης, χωρίς όμως να εξηγεί πώς δόθηκε η λ. ως παρωνύμιον και τί ακριβώς σημαίνει), ακόμα το Ταράπανος, Τάρπανος, κ.ά. Επώνυμα οπωσδήποτε που μας προβληματίζουν, και με τα οποία ίσως ασχοληθούμε πάλι αργότερα. Εδώ θα σημειώσουμε ακόμα ότι το τρυπάνι, ιδιωμ. και τράπανο και τραπάνι και τρυπαρίδα μπορεί να έχει και τη σημασία του ενοχλητικός, βλ. Παπαϊωάννου, Γλωσσάρ. Γρεβενών, λ. τρυπαρίδα κ.ά.— Όσο για τα επών. Τρύπος, Τρίπος, Τρίππος (αυτό σίγουρα το παρασυσχέτισαν με το ίππος!), Τρύπιος κ.ά., ίσως να έχουν σχέση με το παλιό μακεδονίτικο Τρύπ^κ(ι)ος) ή Τρούπ^κ(ι)ος) ή Τρούπτισιο(ς) < Τρύφος, που υπάρχει κι αυτό ως επών., και είναι το βαφτιστικό Τρύφων-ας.— Επίσης, τα επών. Τρύπας, Τρίπας, Τρούπας κ.τ.τ. ίσως να προέρχονται από τοπωνύμια· το Τρουπιώτης είναι καθαρά «εθνικό»· το επών. Τρουπάκης κ.ά. ίσως έχει σχέση με το τρουπί (= κούτσουρο) < αρβαν. *t r u p - i*· γι' αυτά όμως άλλοτε περισσότερα.

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΠΡΙΔΗ

* Η οικογένεια αυτή κατάγεται από το Τσιφλίκ-κιοϊ της Ανατολικής Θράκης. Γενάρχης της ο Αλέξης, που ήταν πολύ δυνατός και πρώτος στην παλαιστρά, γι' αυτό και τον έβγαλαν κ απρή, επειδή δηλ. ήταν δυνατός και πάλευε σαν το καπρί. Σ' ένα πανηγύρι νίκησε τρεις Τούρκοι πεχλιβάνηδες [τουρκ. *pehlivan* = παλαιστής] και τη νύχτα πήγαν, τον πήραν από το σπίτι-του οι Τούρκοι, και τον σκότωσαν. Η γυναίκα-του η Πασχαλιώ έμεινε χήρα με τρία παιδιά.

ΚΑΠΡΙΔΗΣ

ΑΛΕΞΗΣ ΚΑΠΡΗΣ + Πασχαλίω

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΡΑΜΠΑΤΖΗΣ

ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΚΑΠΡΙΔΗΣ + Αναστ. Κ. Μάστορα
(1911 -)

ΑΛΕΞΗΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ + Αγγελ. Στοιχίδου

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ

ΓΑΡΥΦΑΛΙΑ + Θ. Καδότση

ΧΡΥΣΟΥΛΑ + Γ. Λάππας

ΚΑΛΛΙΟΠΗ + Αιμ. Καπετανίδης

ΑΘΑΝΑΣΙΑ + Γ. Οικονομίδης

Η Πασχαλιώ «τράβηξε πολλά» από τους Τούρκους· με άλλες πέντε γυναίκες τις ανάγκαζαν και καθάριζαν σταύλοι, φόρτωναν το κάρο, ζεύονταν δυό μπροστά σα βόδια κι οι άλλες έσπρωχναν από πίσω το κάρο, και να πέφτει και βούρδουλας...

* Το 1922 η Πασχαλιώ με τους άλλους πρόσφυγες ήρθε στην Ελλάδα, κουβαλώντας τα δυο μικρότερα παιδιά-της σε δισάκι... Τους εγκατέστησαν σ' ένα χωριό της Κομοτηνής, κοντά σ' ένα τέλμα· σε ένα μήνα η ελονοσία θέρισε τους μισούς· τελικά εγκαταστάθηκαν στο Μεσοχώρι.

* Ο Σωτήριος (1911-) γράφτηκε Καπρίδης στο σχολείο. Ενώ ο αδελφός-του, άγνωστο πώς, γράφτηκε Αραμπατζής, ο Αντώνης. (Ο Αλέξης πέθανε από φυματίωση).

* Ο Άντωνιος Άραμπατζής, στρατιώτης το 1947 πιάστηκε αιχμάλωτος ύστερα από μια μάχη μαζί μ' έναν αξιωματικό από τους αντάρτες· τα πτώματά-τους, φρικτά κατακρεουργημένα — με κομμένα αφτιά και βγαλμένα μάτια — βρέθηκαν αργότερα· φωτογραφία-τους δημοσίεψαν τότε οι εφημερίδες.

* Ο Άλέξανδρος Σωτ. Καπρίδης έχει κρεοπωλείο στην Κομοτηνή· σύζυγός-του η Άννα, το γένος Γιάννη Στοϊκίδη. Έχουν μια κόρη, την Άναστασία.— Οι αδελφές-του είναι παντρεμένες στην Κομοτηνή.

(Τα στοιχεία έδωσε ο Αλ. Σωτ. Καπρίδης, κρεοπώλης).

ΤΟ ΕΠΩΝΥΜΟ

Το επώνυμο Καπρίδης έχει αρχή το προσωνύμι καπρής, κι αυτό από το καπρί.

Καπρί (από το αμάρτυρο — γραπτώς — καπρίον, υποκορ. τύπο του αρχαίου κάπρος) είναι γνωστό ότι σημαίνει γενικά το αγριογούρουνο, και ιδιαίτερα το μεγάλο αρσενικό αγριογούρουνο· γνωστό για τη δύναμη, την ορμητικότητα και τη μανία που το πιάνει όταν το λαβώσουν. «Λέγουν, ότι και κατάκαρδα νά πάρουν τὰ βόλια ένα άγριογούρουνο, θά κρατηθῇ στην ζωή όσο νά αποπειραθῇ έκδίκησιν. Γι' αυτό οί κυνηγοί σκαρφαλώνουν στὰ δέντρα, τὰ όποια όμως ό Θεός δέν έφύτεψε σ' όλα τὰ περάσματα των άγριογουρουνιών, ώστε οί παγανιστάι των νά είνε πάντοτε έκτός κινδύνου.

»Διηγούνται για ένα βοσκό, ότι περιμένων επάνω σ' άγριαπιδιά τὸ πέρασμα άγριοχοίρου, είδε ταυτοχρόνως ένα λύκον νά έρχεται από την αντίθετον διεύθυνσιν τοῦ γουρουνιοῦ. Ὑπολογίσας εἰς τὴν μανίαν τῆς έκδικήσεως τούτου, έπροτίμησε νά πυροβολήσῃ αὐτὸ πρῶτον καὶ νά άφίσῃ

τὸν ἐχθρὸν τῆς στάνης του εἰς τὴν τύχην τῶν χαυλιοδόντων τοῦ ἀγριο-χοίρου. Ἡ κυνηγετικὴ παράδοσις λέγει, ὅτι τὸ πείραμα ἐπέτυχε, διότι τὸ κτυπηθὲν γουροῦνι ἔπεσε σὰν βέλος ἐπάνω στὸν λύκο καὶ τὸν ἔκαμε δυὸ κομμάτια», ἔγραψε ὁ Σ τ έ φ α ν ο ς Γ ρ α ν ί τ σ α ς στὴ θαυμάσια λαϊκὴ ζωολογία του «Τὰ ἄγρια καὶ τὰ ἡμέρα τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγγου». Ο δε Ὅμηρος θαύμαζε τὸ δυνατό αὐτὸ ζῶο:

«οὔτ' οὖν παρδάλιος τόσπον μένος οὔτε λέοντος
οὔτε συδὲ κάπρου ὀλοόφρονος, οὔτε μέγιστος
θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι περὶ σθένει βλεμαίνει».

(Ιλ. Ρ' στίχ. 20 κ.εξ.).

καὶ συχνά παρομοιάζει τοὺς — ἀτυχούς, συνήθως — ἥρωες με τὸν κάπρο, ὅπως λ.χ. τὸν Πάτροκλο, ὅταν πέφτει στὸν ἀνισο αγώνα-του:

«ὥς δ' ὅτε σὺν ἀκάμαντα λέων ἐβίησατο χάρμη,
ὦ τ' ὄρεος κορυφῇσι μέγα φρονέοντε μάχεσθον
πίδακος ἄμφ' ὀλίγης· ἐθέλουσι δέ πύμεν ἄμφω·
πολλὰ δὲ τ' ἄσθμαίνοντα λέων ἐδάμασε βίηφιν·
ὥς πολέας πεφνόντα Μενoitίου ἄλκιμον υἱὸν
Ἐκτωρ Πριαμίδης σχεδὸν ἔγχει θυμὸν ἀπηύρα».

(Ιλ. Π' στίχ. 823 κ.εξ.).

Θυμίζω ἐπίσης τοὺς ἀρχαίους μύθους γιὰ τὸν Εὐρυστῆρα κάπρο, τὸν Καλυδώνιο κάπρο, κ.ά. Καὶ τὴ νεώτερη λαϊκὴ παρομοίωση «ἔκανε σαν καπρί», γιὰ τὸν βίαιο καὶ παράφορο ἀπὸ τὴν οργή-του.

Νά γιατί ὀνομάστηκε *καπρί* > *καπρή*ς ὁ πάλαι ποτὲ Ἀλέξης ἀπὸ τὸ χωριὸ Τσιφλίκ-κιοῖ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἀντρας δυνατός, πρῶτος στὴν πάλη, καὶ περήφανος Ρωμιός.

«Ἡ πάλη ἢ νεοελληνικὴ, ἥτις ἦτο ἐν χρήσει κατὰ τὸν μεσαῖωνα παρὰ τοῖς Ἀκρίταις ὥς καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ἀρματωλῶν καὶ κλεφτῶν, ἴσχυεν ἐπίσης πρὸ ἀρκετῶν ἐτῶν παρ' ἡμῖν, ἄγνωστον δὲ διὰ τίνα λόγον ἀκολούθως ἐγκατελείφθη», γράφει ἡ Εἰκονοκλ. Δ ρ α ν δ ά κ η. — «Ἐγκατελείφθη» βέβαια, γιατί τίποτε δὲν περιφρονήθηκε, τίποτε δὲν πολεμήθηκε φανερά καὶ ὑποῦλα τόσο, ὅσο ἡ λαϊκὴ παράδοση στὴν Ελλάδα. Καὶ εἶναι ἀστείον τώρα νὰ κλαῖν σαν τις φώκιες τὸν πνιγμένο, ἢ νὰ κάνουν τὸν κουτό...— Στὴ Θεσσαλία, ἡ πάλη συνεχιζόταν τα πρῶτα χρόνια μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση (1881), ἀλλὰ ἀπαγορεύτηκε στὶς γιορτές καὶ στα πανηγύρια, γιατί ἐξελισσόταν σὲ μάχη μετὰ τῶν χωρικῶν, ποὺ ἐπαίρναν τὸ μέρος τοῦ ενός κατ' ἄλλου, ἀπὸ ζιζάνια καὶ συνερίσματα ποὺ ἐσπερναν ἐντέχνως οἱ κομματαρχεῖς καὶ τα τσογλάνια τῶν τσιφλικάδων — τὸ «αγροτικὸ ζήτημα» ἦταν ἡ κρυφὴ αἰτία. (Βλ. καὶ τὸ διήγημα τοῦ Ἀ ν δ ρ έ α Κ α ρ κ α β ί τ σ α,

«Το πάλαιμα».— Στη Θράκη η πάλη συνεχιζόταν μέχρι το 1940, από τους πρόσφυγες τουλάχιστον, «επειδή ο κόσμος δεν είχε να διασκεδάσει με τίποτες άλλο· έβγαιναν τις γιορτές και τις Κυριακές τα παλικάρια στην πλαταία και πάλευαν», λένε οι ίδιοι.— Πώς γινόταν η πάλη στις ελληνικές χώρες παλιά:

«[Κατά την πάλη αυτή] επιτρέπεται μία μόνον λαβή, ήτοι του έναγκαλισμού του κορμού των αντιπάλων, ενέχει όμως όλους τους κινδύνους αυτών. Ή νεοελληνική πάλη τελείται ως εξής: οί παλαισταί ανέρχονται επί της παλαίστρας καί ίστανται αντιμέτωποι αλληλων εις τελείαν επαφήν του κορμού, με τους πόδας εν διαστάσει, ώστε να στηρίζεται επ' αυτών ο κορμός με τας χείρας ανυψωμένας προς τα πλάγια. Μόλις δοθῇ τὸ σύνθημα της έναρξεως του αγώνος οί αντίπαλοι έναγκαλίζονται αλληλους, εις τρόπον ώστε ἡ δεξιὰ χεὶρ ἐκάστου νὰ εὐρίσκεται κάτωθι της ἀριστερᾶς μασχάλης του αντιπάλου, ἡ δὲ ἀριστερά ἄνωθεν του δεξιου ὤμου, μὴ ἐπιτρεπομένου νὰ κατέρχεται κάτωθεν του ἀκρωμίου. Οὕτω εὐρισκόμενοι, προσπαθοὺν ἀμοιβαίως νὰ ρίψῃ ὅπωςδῆποτε ὁ εἰς τὸν ἄλλον ἐπὶ του ἐδάφους ἢ διὰ ταλαντεύσεως ἢ καὶ δι' ἀπ' εὐθείας πτώσεως. Ἡ διάρκεια της συμπλοκῆς εἶναι ἀπεριόριστος, καὶ ἡττημένος θεωρεῖται ἐκεῖνος, ὅστις ὅπωςδῆποτε καὶ δι' οἷουδῆποτε μέλους του σώματός του ἤθελεν ἐγγίσει τὸ ἔδαφος, πλὴν του ἀντιβραχίου καὶ της ἄκρας χειρὸς (καρπός, δάκτυλος). Κατὰ τὴν συμβολὴν αἱ χεῖρες περισφίγγουν τὸν καρπὸν του ἀντιπάλου ἔχουσαι λαβὴν ἐκ του καρποῦ, οὐχὶ δὲ συμπελεγμένους τοὺς δακτύλους, προς ἀποφυγὴν θλάσεως τῶν ὀστέων. Κατὰ τὴν ὥραν του αγώνος ἀπαγορεύεται πᾶσα χρῆσις ποδῶν, κεφαλῆς, λαιμοῦ καὶ σιαγόνος, ὡς καὶ οἰαδῆποτε ἄλλη λαβὴ πλὴν της του κορμοῦ καὶ τῶν καρπῶν, τῶν παλαιστῶν ὑποχρεομένων νὰ περατώσουν τὴν συμβολὴν με τὴν αὐτὴν λαβὴν με τὴν ὁποίαν ἤρχισαν ἀγωνιζόμενοι. Ἡ ἀθέτησις τῶν ὄρων τούτων συνεπιφέρει τὴν ἡτταν του παλαιστοῦ· ἐπίσης ὡς ἡττηθεὶς θεωρεῖται ὁ παλαιστής ἐκεῖνος, ὅστις θὰ ἐξήρχετο της παλαίστρας τρεῖς φορές», κατὰ τὴν Εγκυκλοπ. Δ ρ α ν δ ἁ - κ η.

Αυτή ήταν η τεχνική της πάλης. Ας παρακολουθήσουμε και τα σχετικά με την πάλη σε ένα πανηγύρι της χαμένης Ανατολικής Θράκης· από την καλύτερη λαογραφική συλλογή που διάβασα ως τώρα, «Από τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην. Ἡ Σηλυβρία με τὰ γύρω της χωριά», τ. Α', Ἀθῆναι 1956, σ. 141 κ.εξ., της Ἑλ π ι ν ί κ η ς Σ τ α μ ο ὕ λ η Σ α ρ ἄ ν τ η ς:

«Ἡ ἐκκλησία εἶχε ἀγορασμένα δυὸ πρόβατα κουρπάνια γιὰ τὸν αἰ Γιώργη, ὁ παππᾶς τὰ διάβαζε εὐχὴ καὶ θὰ ἔσφαζαν τὸ ξνα· κείνος ποὺ τὸ ἔσφαζε ἔπερνε τὰ τζιγέρια (λ.τ. τὸ σηκῶτι — τὸ ἦπαρ καὶ τὰ

πνευμόνια) και την προβιά κι ο παππᾶς τὴν πλάτη· τὸ ἄλλο κρέας ἔκοφταν σὲ μικρὰ κομματάκια, ἀναφταν φωτιά και τῷβραζαν μὲ ρύζι μέσα σὲ γανωμένο καζάνι. Ὅταν ἔβρασε τὸ κουρμπάνι, ὁ παππᾶς διάβαζε παράκληση, τὸ εὐλόγησε ὡς και τοὺς ἄρτους και κάθιζαν ὅλοι γύρω στὰ χορτα κ' ἔτρωγαν. Ὑστερα τὰ παλληκάρια στόλιζαν τὸ ἄλλο πρόβατο και τὸ τραγουδοῦσαν, τὸ ἔβαζαν χρυσᾶ βαράκια στὰ κέρατα, στὸ μέτωπο και στὴ ράχη, ἔβαφαν κόκκινα τὰ πλάγια τῆς κοιλιᾶς και τὴν οὐρά, στὸ λαιμό του κρεμοῦσαν γαλάζιες χάντρες και μαρίτσες (εἶδος ἄσπρων κογχυλίων ποὺ τὰ φοροῦσαν γιὰ τὸ μάτι), τὸ ἔβαζαν κάτω ἔπο τὸ μπαϊράκι και τὸ πῆγαιναν ἢ ἓνα παλληκάρι τὸ σήκωνε στὸν ὦμο και κατέβαιναν κάτω στὸ ἄλῳνι μὲ τὰ λαλήματα (μουσικὰ ὄργανα) μπρός, τὸ μπαϊράκι μὲ τὸ κουρμπάνι και ὅλο τὸ πλῆθος πίσω· ἐκεῖ γίνονταν ἡ πάλη και μαζεῦονταν ὅλο τὸ χωριό. Οἱ παλαιστὰι ἔβαζαν ἓνα σκληρὸ πέτσινο παντελόνι και ἄλειφαν τὰ κορμιά τους μὲ λάδι, τὰ λαλήματα ἔπαιζαν και ἄρχιζε τὸ πάλαιμα· ὁποιος ἔρριχνε τὸν ἄλλον τρεῖς φορές κάτω ἀνάσκελα αὐτὸς νίκησε κ' ἔπερνε τὸ κουρμπάνι τοῦ αἰ Γιώργη, διάλεξε κ' ἔπερνε τὸν καλλίτερο τσεβρὲ ἢ μαντήλι και τὸ ἔδενε στὸ λαιμό, γυμνός καθὼς ἦταν γύριζε μέσα στὸ πλῆθος κ' ἔπερνε τὰ φιλοδωρήματα. Ὁ δεῦτερος ποὺ θὰ κέρδιζε, διάλεξε κ' ἔπερνε τὸ καλλίτερο μαντήλι, ὁ τρίτος τὸ ἀμέσως καλλίτερο και ὅσα μαντήλια περισσεύαν ἡ ἐκκλησία τὰ πουλοῦσε. Μαζὺ μὲ δικούς μας πάλευαν και Τοῦρκοι και τίς περισσότερες φορές Τοῦρκος ἦταν ὁ νικητὴς και αὐτὸς ἔπερνε τὸ κουρμπάνι. (Πιθανὸν και νὰ ἦσαν καλλίτερα γυμνασμένοι ἀπὸ τοὺς δικούς μας, ἀλλὰ τὸ μᾶλλον βέβαιον θὰ ἦτο ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἄφιναν νὰ νικηθοῦν, γιὰ νὰ μὴ προκαλέσουν τὴν ἐχθραν τῶν Τοῦρκων).

Βρίσκονταν βέβαια και παλικάρια που ἀψηφοῦσαν τους Τοῦρκους, και τους ἔτρωγε το μαύρο σκοτάδι — ὅπως τον Α λ έ ξ η Κ α π ρ ή· γιατί ἡ πάλη και ἡ νίκη ἔπαιρνε ἄλλο νόημα...

Και ἡ τελευταία μνεῖα πάλης στὴν ακριτικὴ Θράκη· μου το διηγῆθηκε με δικαιολογημένη συγκίνηση ὁ σεβάσμιος παππα-Βασίλης Δουλγερίδης:

«Ἦταν τῇ (Γερμανο)Βουλγαρικῇ Κατοχῇ, μια Κυριακῇ, ὅταν ἀπόλυσε ἡ ἐκκλησία. Εμεῖς οἱ νέοι, τότε, παλεύαμε στὴν πλατεία μπροστά στα καφενεῖα. Εγὼ νικούσα. Ἐρχεται ἓνας Βούλγαρος αξιωματικός, δυο μέτρα!, και με λέει: «Παλεύουμε οἱ δυό-μας;» — Παλεύουμε, τον λέω. Πιανόμαστε, και σε λίγο τον ακουμπᾶω τὴν πλάτη κατατῆ... δεν εἶχε δύναμη, ἦταν ἀψητος. Οἱ ἄλλοι οἱ Βούργαροι που ἔβλεπαν, ἀρχισαν ν' αγριεύουν. Φοβήθηκα. Αλλὰ ὁ πρόεδρος του Χωριοῦ, Βούργαρος κι αὐτός, τους ἔκοψε· «αφήτε το παιδί», λέει, και με κέρασε μιὰ κανάτα κρασί... Σε μιὰ βδομάδα μέσα εξαφανίστηκε

ο Βούργαρος απ' το χωριό. Δεν τον σήκωνε το κλίμα...».

Αυτά για την πάλη και τις παλιές παλικάριές· θυμηθείτε και τον Κουταλιανό, που πέρασε στο πάνθεο των λαϊκών ηρώων.

Και ξαναγυρίζουμε στο επών. *Καπρίδης*, ή μάλλον στις έννοιες της *λ. καπρί· κάπρος* και, συνηθέστερα, *καπρί* λέγεται και «ό μη εύνουχισμένος χοῖρος, ό κάπρος που χρησιμεύει διά συνουσιασμόν», (βλ. *Ζώης, Λεξ. Ζακύνθου κ.ά.*)· η *λ. καπρί* επίσης, γράφουν τα *Λεξικά*, αποδίδεται και με την έννοια του «άκόλαστος, ό άσελγής, ό άχαλίνωτος είς τό σέξ» σε άτομα· ως τώρα όμως μόνο γυναίκες έχω ακούσει να χαρακτηρίζουν έτσι· υπάρχει και τύπος για το θηλικό στη λαϊκή γλώσσα, που δεν υπάρχει στα *Λεξικά*: *κάπρω, ιδιωμ. κάπρδ* (πρβ. το σκρόφα).

Το προσωνύμιο *καπρί* έχουν αρχή τα επώνυμα: *Κάπρης, Κάπρος, Καπράκης, Καπρέλης, Καπρίδης, Καπριδάκης, Καπριγιάννης, Καπρούλιας* (-λιας < *Ηλίας*), κ.ά.— Πιθανόν κάποιο άτομο να είχε το προσωνύμιο και για τα εξέχοντα δόντια του, πρβ. τα *καπροδόνης* και, με μετάθεση του (ρ), *ιδιωμ. κραποδόνης*· από το τελευταίο (και με επίδραση του ηχομιμητικού *κράπ-κρούπ*, πρβ. το ρήμα *κραπανάδ* (στη Θεσσαλία) και *κραπαλνάδ* [στην Ήπειρο· βλ. *Μπόγκαζ, Ιδιωμ. Ηπείρου, τ. Β'*]), πρβ. και τα *χλαπανάδ, χλαπάνας, χλάπας*, ηχομιμητικό *χλάπ(αρ)-χλούπ(αρ)* στη Θεσσαλία] έχουμε τα παρατσούκλια *κράπας*, που το άκουσα και ως επώνυμο, αναφέρεται και από τον *Καρκαβίτσα* στο *Ζητιάνο*, και *κράπδ* για γυναίκα· (η *λ. δεν έχει σχέση με το σκράπ* (α-ς) < βενετ. *s c a r p a*, κατά το *Ετυμολ. Ανδριώτη*)· *κράπια* δε, στη Θεσσαλία, λέγονται τα αραιά και σαν τσαπιά δόντια που εξέχουν και ακουμπάν στο κάτω χείλος—οι ιδιωματικές αυτές λέξεις δεν υπάρχουν στα *Λεξικά*.— Τέλος, αμφίβολο είναι το επών. *Κράπης*, και άσχετο προς το *κάπρος* το επών. *Κάπραινας*, που σχετίζεται με τοπωνύμιο σλαβικής προελεύσεως.

ΤΟ ΕΠΩΝ. ΑΡΑΜΠΑΤΖΗΣ

Το επών. *Αραμπατζής* προέρχεται από το προσηγορικό *αραμπατζής* < τουρκ. *a r a b a c i*, που θα πει αυτός που έχει αραμπά ή αυτός που οδηγεί τον αραμπά, και λιγότερο αυτός που κάνει αραμπάδες. *Ο αραμπάς* < τουρκ. *a r a b a* (η *λ. είναι πολύ κοντά στην αρχ. ελλην. ἄρμα*) είναι κυρίως η μικρή βοϊδάμαξα με δυο πρωτόγονους μονοκόμματος ξύλινους κύκλους για ρόδες· υπήρχαν όμως και αραμπάδες μεγαλύτεροι, και με τέσσερις ρόδες ή και με ρόδες ακτινωτές, όπως στα κάρα με τα άλογα. Αντιγράφω από τα ταξιδιωτικά του *Καρκαβίτσα*:

«Οί αραμπάδες είναι κάτιτι αξιοθέατο. Φαντάσου ένα μεγάλο μακρυστρόγγυλο βαρέλι, άνοιχτό στίς άκρες του, ντυμένο μέσα κι

Έξω από χρωματιστά πανιά και τοποθετημένο άπάνω σέ τέσσερες ρόδες ξύλινες. Και τὸ βαρέλι αὐτὸ [...] νὰ σέρνεται στὶς λάσπες τῶν δρόμων καὶ στοὺς ἀνοιχτοὺς ἀνηφόρους ἀπὸ δύο βόδια εἴτε βουβάλια ἀγριοπρόσωπα καὶ ἀπάνω στὸ ζυγὸ τους νὰ κρέμονται ἀπὸ καμαρωτὴ βέργα γιὰ τ' ἀβάσκαμα καὶ τὸ στολισμό, διάφορα πολὺχρωμα γαϊτάνια καὶ χάνδρες καὶ χαϊμαλιά». («Ἀπαντα», τ. 4, σ. 85).

Τα αραμπάς και αραμπατζής, ιδιωμ. και αραπάς και αραπατζής, (βλ. Ιστ. Λεξ. Ακαδημίας), πέρασε στα λαϊκά τραγούδια· το γνωστό Σμυρναϊκό:

«Αραμπάς περνάει, αραμπατζής τρελός,
στην πάντα κοριτσάκια να μή σας πάρει μπρός....».

Παλιότερα, όταν πήγαιναν στα πανηγύρια, έκαναν και... αραμπαδρομίες! αφού μεθούσαν τα βόδια για νά 'ναι ζωηρά· (τα βόδια μεθούν γλύφοντας το κρασί, όταν το χύνει κανείς στην κορυφή του κεφαλιού-τους, και το κρασί κυλάει λίγο-λίγο· αλλιώς δεν πίνουν).

Από το προσηγορικό a r a b a c i έχουμε τα επώνυμα: Αραμπαντζής, Αραμπαντζίδης, Αραμπατζάκης, Αραμπατζής, Αραπατσής, Αραμπατσής, Αραμπατζιδάκης, Αραμπατζίδης, Αραμπατζόγλου, Αραμπατζόπουλος, Αραμπατζούδης, Αραμπατζίκος, κ.ά.

ΜΑΝΟΛΗ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΔΗ

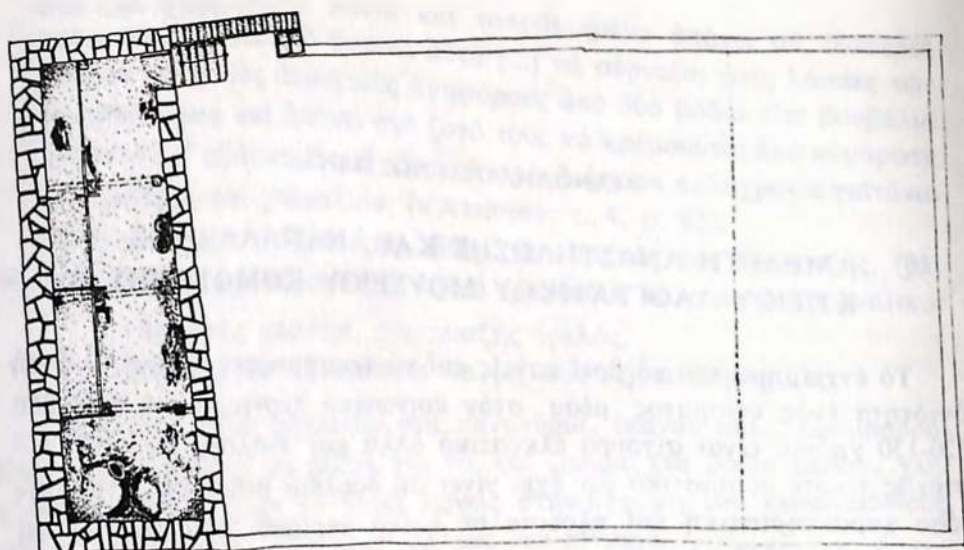
ΜΕΛΕΤΗ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΑΛΑΙΩΣΗΣ ΚΤΙΡΙΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ

Τὸ ἐγχείρημα τοῦ νὰ βρεῖ κανεὶς καὶ νὰ τεκμηριώσῃ τὴ μορφολογικὴ ὀντότητα ἑνὸς κτίσματος μέσα στὸν κοινωνικὸ περίγυρό του πρὶν ἀπὸ 120-130 χρόνια εἶναι σίγουρα ἐλκυστικὸ ἀλλὰ καὶ ἀνάλογα δύσκολο. Δυστυχῶς τίποτε οὐσιαστικὸ δὲν ἔχει γίνῃ σὰ δουλειὰ μεθοδικὴ πάνω στὴν τόσο χαρακτηριστικὴ καὶ πλούσια σὲ ὑλικὸ περίοδο, ἀπὸ τὸ 1750 καὶ μετὰ, σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν τόπο.

Ἡ ἐμπνευση ἀνήκει ἀδιαφιλονίκητα στὸν σημερινὸ πρόεδρο τοῦ Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς. Τὸ συζητήσαμε, ψάξαμε μαζί, πρόσφερε ὅλη του τὴ γνώση καὶ τὸ γνήσιο πάθος γιὰ τὴν παράδοση τοῦ τόπου καὶ ἕνα χρόνο πρὶν ἀρχίσαμε τὴ διερεύνηση τοῦ κτίσματος, τῆς μορφικῆς του ταυτότητας καὶ τῶν συγγενειῶν του μὲ τὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῆς ἐλληνικῆς παρουσίας τὸν περασμένο αἰῶνα.

Δουλειὰ ἀρκετὰ κοπιαστικὴ, ὅταν μάλιστα πρέπει ὄχι μόνον «νὰ πεῖς» ἀλλὰ καὶ «νὰ κάνεις» στὴν πράξη ὅσα πείστες σωστά, νὰ πάρεις ἀποφάσεις μὲ κάθε συνέπεια, ἐκτεθειμένος σὲ κάθε σοβαρὴ ἢ ὄχι κριτικὴ. Τὸ ἐπιχειρήσαμε ὁμῶς καὶ τὰ παραπάνω εἶναι περιληπτικὰ οἱ σκέψεις καὶ ἡ ἐρευνὰ μας καθὼς καὶ οἱ ἀποφάσεις μας γιὰ τὸ κτίσμα ποῦ θὰ εἶναι τὸ ἴδιο καὶ ὅ,τι φιλοξενεῖ μέσα του ἡ λαογραφικὴ ταυτότητα τοῦ τόπου.

Τὸ σπίτι τοῦ ἔμπορου Πείδη στὴν ὁδὸ Ἀγίου Γεωργίου στὸ κέντρο τῆς Κομοτηνῆς, δὲν εἶναι μοναδικὸ δείγμα μιᾶς ξεχωριστῆς ἢ ιδιότυπης ἀρχιτεκτονικῆς, ἀπλὰ εἶναι ἕνα εὐκατάστατο σπίτι, ἴδιο σχεδὸν μὲ ὅλα τὰ ἀνάλογά του στὴν ἐποχὴ ἀπὸ τὸ 1840 ἕως τὸ 1900 (πίν. 1-2). Οἱ μορφικὲς συγγένειες πρὸς ἀνατολίζοντες τύπους, ἐξωτερικά, ἀπὸ δανεισμὸ καὶ πολιτογράφηση τέτοιων στοιχείων στὴν Ἑλληνικὴ Ἀρχιτεκτονικὴ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ὀργάνωση καὶ τὴν κόσμηση τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀπὸ Βορειοθρακικὰ σύγχρονά του δείγματα, ποῦ κι' αὐτὰ ἔχουν ἐπιρροὲς καὶ μιμήσεις ἀπὸ κεντροευρωπαϊκὰ πρότυπα, δίνουν ἕνα ἀποτέλεσμα συνόλου τελείως ἄλλο ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας (Καστοριά, Σιάτιστα, Βέροια) ἢ τῆς Θεσσαλίας (Πήλιο, Ἀμπελάκια). Ὅλα αὐτὰ βέβαια γιὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῆς περιόδου πρὶν τὴν ἐμφάνιση καὶ καθιέρωση τῶν νεοκλασικῶν, ποῦ ἡ παρουσία τους εἶναι σημαντικὴ καὶ ἔντονη στὴν Κομοτηνὴ.

Σχ. 1. Ὑπόγειο.

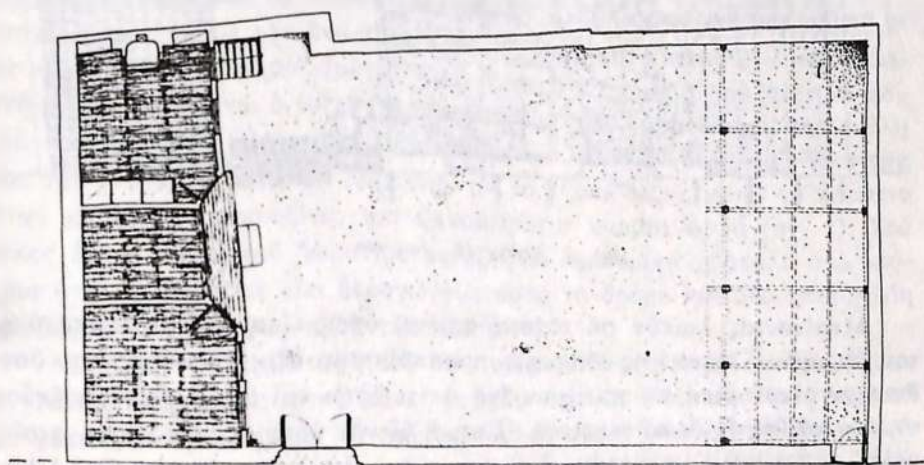
Ἔχουμε λοιπὸν στὴν Θράκη ἓνα γενικὸ χαρακτῆρα τῆς τυπικῆς Βορειοελλαδικῆς ἐξωτερικῆς διαμόρφωσης μιγμένης καὶ μὲ βαλκανικὰ στοιχεῖα, ἐνῶ στὸ ἐσωτερικὸ μία ἐξελιγμένη εὐρωπαϊζουσα ὀργάνωση καὶ κοσμησιμὴ μὲ ἐλάχιστες ἀνατολίτικες παρεμβολές. Αὐτὸ ποὺ ἐξηγεῖ τὴ μίξη ἐτούτῃ εἶναι ἡ ἐπαφὴ μὲ τὰ ταξίδια συναλλαγῶν πρὸς Βουλγαρία καὶ Ρουμανία τῶν Κομοτηναίων ἐμπόρων, ὅπως τῶν Καστοριανῶν καὶ τῶν Ἡπειρωτῶν ἐμπόρων μὲ Παρίσι, Βιέννη, Ρουμανία. Γι' αὐτὸ καὶ ἔμποροι εἶναι οἱ πρῶτοι νεωτεριστὲς ποὺ ἀναδιαμόρφωσαν ἢ ἔκτισαν τὰ σπίτια τους μὲ ἐπίδραση, μίμηση ἢ καὶ ἀντιγραφὴ τῶν ἐλληνικῶν πλουσιόσπιτων τῆς Στενιμάχου καὶ τῆς Φιλιππούπολης κύρια, εἴτε μερικὰ εἴτε ὅλικά.

Ἡ Φιλιππούπολη ἦταν τὸ κοντινότερο κέντρο ἐμπορίου πρώτης τάξεως μὲ ἔντονη καὶ δυναμικὴ ἐλληνικὴ παρουσία. Μία δίοδος λοιπὸν τῶν «ἐκεῖ» πρὸς τὰ ἐδῶ ἦταν οἱ ἔμποροι ποὺ ἐπισκέπτονταν ἀρχοντόσπιτα, ἐντυπωσιάζονταν, ζήλευαν τὸν πλοῦτο καὶ θέλαν νὰ κάνουν καὶ αὐτοὶ ἓνα τέτοιο ἢ περίπου τέτοιο σπίτι ἐδῶ. Ἄλλη δίοδος, τῶν δομικῶν τρόπων, τῶν διακοσμητικῶν οἰκοδομικῶν στοιχείων καὶ τῆς διάρθρωσης τοῦ ἔσω χώρου ἦταν οἱ ἴδιοι οἱ μαστόροι, Ἡπειρώτες κατὰ πλειοψηφία, οἱ Κουρδαραῖοι, ὀργανωμένοι σὲ «ἐσνάφ» (συνάφια) μὲ τὸ γλωσσάρι τους καὶ τὴν τεκτονικὰ κλειστὴ καὶ μοναστικὰ αὐστηρὴ ἱεραρχία τους.

Ἀφαστοι λιθοξοοὶ καὶ χτιστάδες ἀπὸ τὴν Βούρμπλιανη καὶ τὴν Πυρσόγιαννη, μαραγκοὶ, στεγάδες καὶ σκαλιστὲς τέμπλων καὶ ταβανῶν ἀπὸ τοὺς Χιονιάδες καὶ τὸ Μέτσοβο, ζωγράφοι ἀπὸ τὸ Μέτσοβο καὶ τὰ Γιάννινα, διωγμένοι ἀπὸ τὴν δικτατορία τοῦ Ἀλῆ, γινήκαν νομάδες σὲ ἐσνάφια

ὀνομαστά γιὰ τὴν τέχνη τους καὶ ξεκαλοκαίριαζαν βόρεια — Ρουμανία, Βουλγαρία —, ξεχειμώνιαζαν νότια, πιθανὸν καὶ ἐδῶ, ἔχοντας ἴσως παραγγελιὲς καὶ συμφωνίες γιὰ χτισίματα ἀπὸ νοικοκυραίους, «τσορμπατζήδες», σὰν τοὺς πρὸ πάνω ἔμπορους ποὺ εἶπαμε. Ἔτσι ταξίδεψαν τὰ κεντροευρωπαϊκὰ πρότυπα μὲ περισσότερη ἢ λιγότερη παραμόρφωση καὶ προσαρμογὲς πρὸς τὴν Φιλιπούπολη, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πρὸς τὰ κάτω, ἐδῶ, τὸ φινίρισμα τῆς κατασκευῆς, ἡ λεπτομέρεια, τὰ διακοσμητικὰ μοτίβα καὶ ἡ πολυτέλεια, ἡ ἐπίπλωση, ἡ διακόσμηση, τὰ χαλιά, τὰ κρύσταλλα, τὰ ἀσημικά.

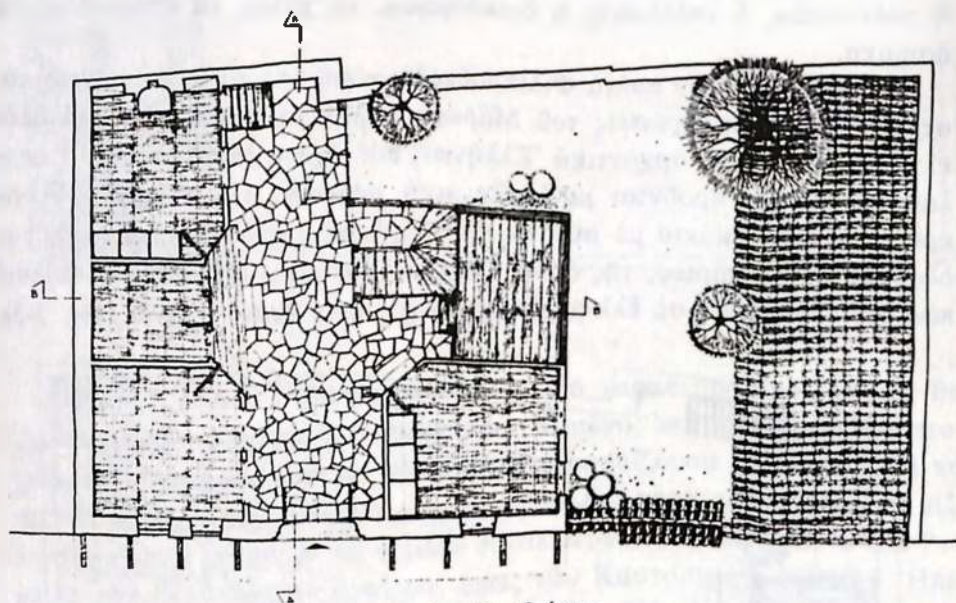
Ψάχνοντας στὴν παλιά Φιλιπούπολη γύρω ἀπὸ τὸ ἰουστινιάνειο κάστρο μὲ τὶς συμπληρώσεις τοῦ Μάρκου Αὐρήλιου, συναντοῦμε μιὰ ὁλόκληρη γειτονιά μὲ ἀρχοντικά Ἑλλήνων, ποὺ ἔχουν ἀναστηλωθεῖ, ἀναπαλαιωθεῖ καὶ διατηροῦνται μὲ ἐκπληκτικὴ φροντίδα καὶ συνέπεια. Ἀντικρύζει κανεῖς σοκάκια μὲ σύνολα σπιτιῶν, ὅπως τῆς ὁδοῦ Τσομάκωφ, τῆς ὁδοῦ Κίριλ Νεκτάριεφ, τῆς ὁδοῦ Πάλντεν ποὺ εἶναι ἀδύνατον νὰ πεισθεῖ πὼς δὲν τριγυρνάει σὲ ἑλληνικὴ κωμόπολη πρὶν ἑκατὸ χρόνια (πίν. 3-5).

Σχ. 2. Φάση 1. Ἰσόγεια οἰκία.

Τὰ ἀρχοντικά τῆς γειτονιάς συναγωνίζονται σὲ ὁμορφιά καὶ μεράκι κατασκευῆς. Τοῦ Ἀργύρη Κουγιουμτζόγλου φτιαγμένο ἀπὸ τὸν μεγάλο μαῖστορα Χατζηγεώργη τὸ 1845-1847, τοῦ Δημήτρη Γεωργιάδη, τοῦ Ἡπειρώτη Νικόλα Νέτκου, τοῦ Γιάννη Τσέρνου, τοῦ Παυλίτη, τοῦ Χατζηδράκου τὸ 1850, τοῦ Γιώργη Χατζηνικολαΐδη τὸ 1868, τοῦ ἀρμένη σαράφη Χιντλιάν μὲ περίφημες τοιχογραφίες τοῦ Μόκκα καὶ τοῦ Μαυρουδῆ ἀπὸ τὸ Μέτσοβο, τοῦ Ἡπειρώτη γιατροῦ Σταμάτη Τζομάκα, τοῦ Θανάση Οὐζούνη καὶ μετὰ τοῦ πρώτου γιατροῦ τῆς Φιλιπούπολης Δημήτρη Μπίρ-

δα, τοῦ ἐκδότῃ τυπογράφου Χρήστου Ντάνου, τοῦ ὀνομαστοῦ Ἑλληνα ἀρχιτέκτονα Χρήστου Πείου, τοῦ Γιώργη Μαυρίδῃ τὸ 1829, ποῦ περιγράφει ὁ Λαμαρτίνος ἐντυπωσιασμένος ἔχοντας φιλοξενηθεῖ ἐκεῖ τρεῖς μέρες, καὶ ἄλλα μικρότερα μὰ στὸ ἴδιο πνεῦμα μιᾶς μνημειακότητος δηλωτικῆς τῆς ἀρχοντιᾶς τῶν νοικοκυραίων καὶ μιᾶς φινέτσας στὸ διάκοσμο, τὴν ἐπίπλωσι καὶ τὰ σκεῦη, μάρτυρα τῆς καλλιέργειας καὶ τοῦ ἐπιπέδου τους (πίν. 6-7).

Σχ. 3. Φάση II. Ἰσόγειο.

Μπαίνοντας λοιπὸν σὲ τέτοια σπίτια, ὅπως εἶπαμε, ἐπισκέπτες ἀπὸ τὸν μαραμένο Νότο τῆς Θράκης, προσπάθησαν ἐπιστρέφοντας καὶ ὅσο ἄντεχαν οἰκονομικὰ νὰ φτιάξουν ἓνα σπίτι ἔστω καὶ σὲ φτωχότερη ἐκδοσὴ πού νὰ θύμιζε ὅμως «ἐκεῖνα». Ἔτσι ἢ ἔδιναν ὁδηγίες πάνω-κάτω στοὺς ντόπιους ἀτεχνους μαστόρους ἢ ἂν μπορούσαν ἔκλειναν συμφωνία μὲ κάποιον ἐσνάφι πού θὰ κατέβαινε τὸ χειμῶνα (πίν. 8-11).

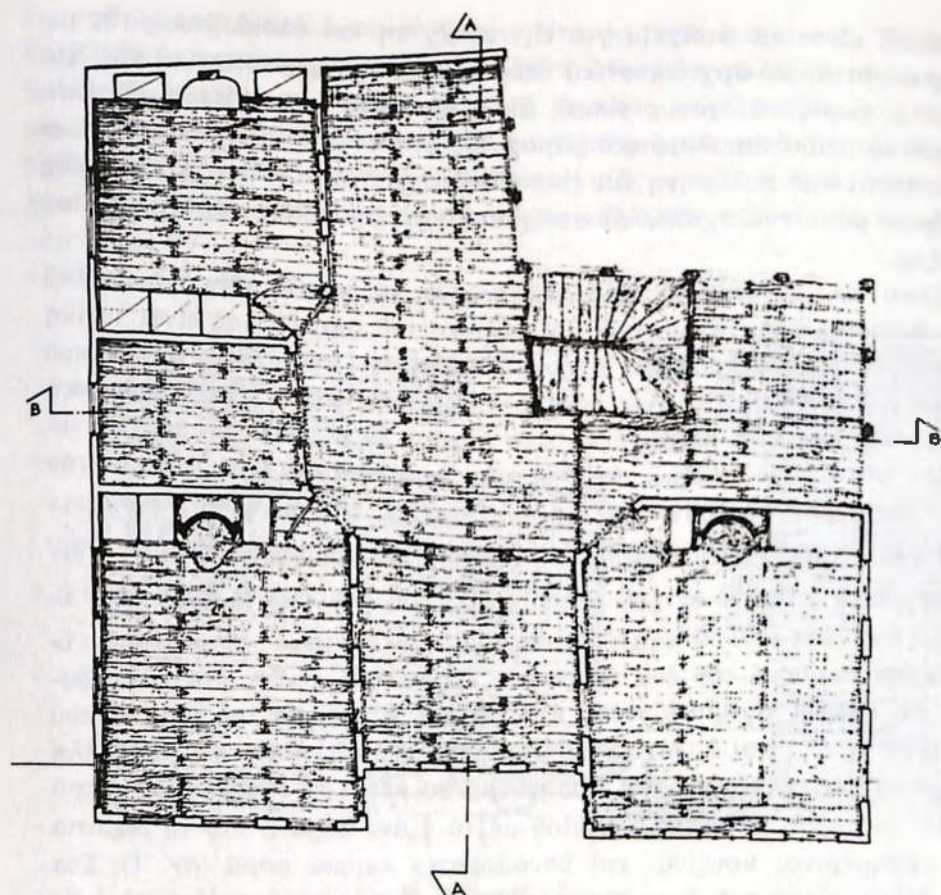
Φτάνουμε λοιπὸν στὸν Πεῖδῃ (Πεῖο) μὲ κάποια ἐρωτηματικά ἀδιευκρίνιστα. Πῆγε ὁ Πεῖος στὴ Φιλιππούπολη ἢ ἄλλου, εἶδε, ζήτησε καὶ μιμήθηκε; Μήπως ἦταν ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ Πεῖους, συγγενῆς τοῦ ἐκεῖ ἀρχιτέκτονα Πείου πού σπούδασε στὴ Γερμανία, κατηφόρισε ἐδῶ — πιθανὸν σὰ γαμπρὸς — καὶ ἔφερε ὅσο μπόρεσε τὰ ἐκεῖ πρὸς τὰ ἐδῶ συμπληρώνοντας καὶ μετασκευάζοντας ἓνα φτωχόσπιτο τῆς γυναίκας του σὲ πλουσιόσπιτο; Μήπως ὑπάρχει σχέση καὶ τοῦ ἀρχιτέκτονα Χρήστου Πείου μὲ τὴν Κομοτηνὴ μέσω αὐτοῦ τοῦ συγγενῆ του, ἀφοῦ εἶναι γνωστὸ ὅτι τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Μαλλιόπουλου στὴν ὁδὸ Νέστορος Τσανακλῆ σχεδιάστηκε ἀπὸ ἓκ Γερμανίας ἀρχιτέκτονα, ἀλλὰ ἔχει ὁμοιότητα μέχρι ἀντιγραφῆς καὶ σὲ σύνολο καὶ σὲ λεπτομέρειες πρὸς τὰ νεοκλασικὰ τῆς Φιλιππούπολης;

Αὐτὰ εἶναι τὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν συνέχιση καὶ ὁλοκλήρωση τῆς μελέτης σὲ ἱστορικό-ἀρχιτεκτονικό ἐπίπεδο γιὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Κομοτηνῆς, χωρὶς νὰ ἔχουμε τίποτε ἄλλο νὰ δοῦμε περισσότερο στὸ ἀναστηλωτικό καὶ ἀναπαλαιωτικό μέρος τῆς ἐργασίας γιὰ τὸ συγκεκριμένο σπίτι. Μετὰ ἀπὸ πολὺμηνη καὶ ἐπίπονη διαγνωστικὴ δουλειὰ τὸ σπίτι μᾶς πρόσφερε μόνον τοῦ σχεδὸν τὰ στοιχεῖα τῆς ταξινόμησης καὶ δομικῆς του ἐξέλιξης.

Εἶναι τελείως ἀπίθανο, ἀπὸ τὰ δεδομένα, νὰ ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὸ 1840 σπίτι διόροφο στὴν Κομοτηνὴ. Ἡ κάτοψη τοῦ σπιτιοῦ μας εἶναι τυπικὴ ἰσόγειας οἰκίας μὲ πρόσωπο στὴν αὐλὴ καὶ ὄχι στὸ δρόμο, μορφὴ ποὺ ἐξυπηρετοῦσε τοὺς Ἕλληνες, τὰ χρόνια ἐκεῖνα, ἀλλὰ εἶναι καὶ τυπικὴ στοὺς Μωαμεθανοὺς, ἐπιβλημένη ἀπὸ λόγους ἠθικῆς προστασίας τῶν γυναικῶν τοὺς ἀπὸ τὰ «ἔξω». Μία μεγάλη αὐλόπορτα ξύλινη ἔμπαζε στὴν αὐλὴ. Ἀριστερὰ τὸ σπίτι καὶ δεξιὰ στὸ τέλος τῆς αὐλῆς τὸ «σατσάκι» (ὑπόστεγο) γιὰ φύλαξη καρπῶν καὶ δουλειῆς νοικοκυριοῦ. Ἡ αὐλὴ ἦταν πλακόστρωτη πιθανὸν σὲ ἓνα τμήμα της, ἢ καὶ ὄχι, ἐνῶ τὸ σπίτι ἦταν ὑπερυψωμένο κατὰ 50-60 ἐκατοστὰ πάνω σὲ ξυλοπάτωμα. Ἐνα δωμάτιο ὑπάρχει ἀριστερὰ μὲ τὸν ἓνα τοῖχο στὸ δρόμο, στὸ κέντρο ἓνα μικρὸ δωμάτιο σὲ ἔσοχῇ, σχηματίζοντας ἓνα ἐξώστη στὴ μέση τοῦ σπιτιοῦ ποὺ στὴ μικρὴ βᾶση εἶναι ὁ τοῖχος τοῦ μεσαίου μικροῦ δωματίου καὶ στὰ σκέλη τοῦ τραπεζίου οἱ πόρτες τοῦ προηγούμενου μεγάλου δωματίου ἀριστερὰ καὶ τοῦ δευτέρου μεγάλου δωματίου μὲ τὸ τζάκι δεξιὰ. Αὐτὸ τὸ δωμάτιο ἦταν καθημερινό, κουζίνα, καὶ ὑποδωμάτιο καμμιὰ φορὰ (σχ. 1). Στὸ τέλος δεξιὰ αὐτοῦ τοῦ δωματίου κατεβαίνει ἐξωτερικὰ ἢ σκάλα στὸ ὑπόγειο (σχ. 2) ποὺ ἔχει δύο ἀεραγωγούς πρὸς τὸ δρόμο καὶ δύο ὑποτυπώδη παράθυρα μὲ γλύστρες πρὸς τὴν αὐλὴ.

Αὐτὴ ἦταν ἡ κατάσταση τοῦ σπιτιοῦ μέχρι τὸ 1850-60 ποὺ ἐπεμβαίνει ὁ Πεῖδης καὶ θέλοντας νὰ κάνει μεγάλο ὄροφο διευρύνει ὑποχρεωτικὰ τὸ κάτω γιὰ νὰ στηρίξει τὸ ἐπάνω, τουλάχιστον ὅπου θὰ κτίζονταν τοῖχοι. Δημιουργεῖται ἓνα δωμάτιο μπαίνοντας ἀπὸ τὴν αὐλόπορτα δεξιὰ, συμμετρικὸ ἀκριβῶς τοῦ πρώτου ἀριστερά, ὑπερυψωμένο καὶ αὐτό. Ἀφαιρεῖται ἡ στέγη καὶ δημιουργεῖται ταβάνι μὲ σανίδες καὶ μαδέρια, πάτωμα τοῦ ὀρόφου. Ὁ ὄροφος ἔτσι πατάει ὁ μισὸς στὸ παλιὸ σπίτι καὶ ὁ μισὸς στὸ νέο κάτω δωμάτιο καὶ σὲ δρύϊνους στύλους δημιουργώντας ἓνα στεγασμένο ἡμιυπαίθριο τμήμα τῆς αὐλῆς (χαγιάτι), σίγουρα τώρα πλακόστρωτο καὶ σ' αὐτὸ τὸ χώρο τὸ κλιμακοστάσιο γιὰ τὸν ὄροφο, καὶ πίσω του πρὸς τὴν αὐλὴ μικρὸς ὑπερυψωμένος χώρος μὲ τζαμαρία γιὰ τὸν ἀργαλειό (σχ. 3).

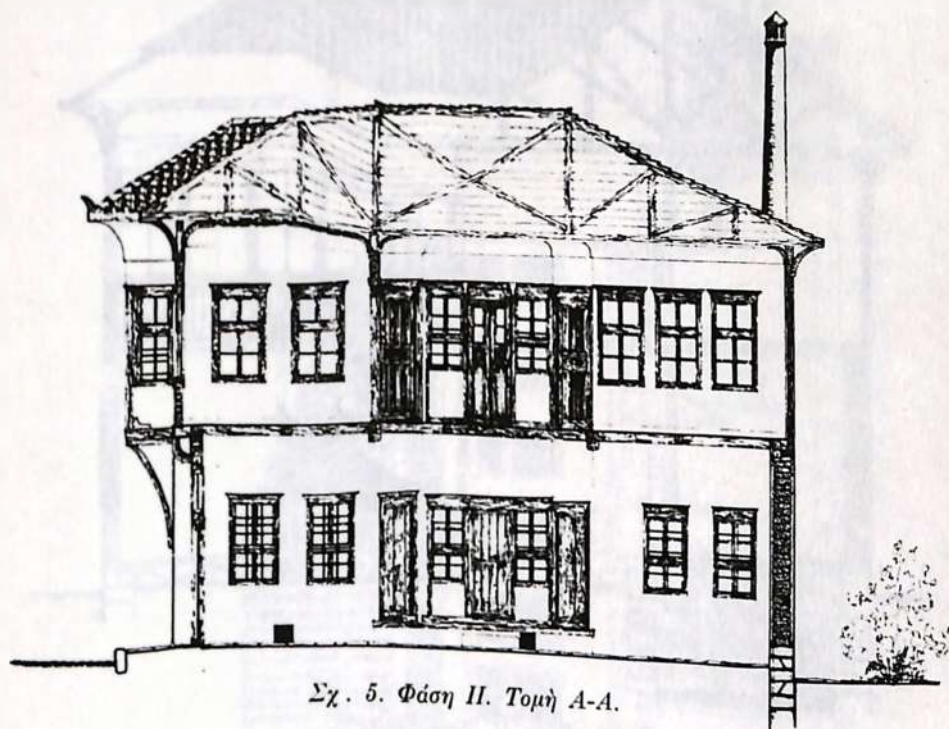
Ἀνεβαίνοντας τὴ σκάλα βγαίνουμε στὸν κεντρικὸν χώρο τοῦ ἐπάνω ὀρόφου, τὴ σάλα, ἓνα χώρο στεγασμένο μὲν, ἀλλὰ πλευρικὰ ἐλεύθερο

Σχ. 4. Φάση II. Όροφος.

πρὸς τὴν αὐλὴν σὲ σχῆμα ἀνισοσκελοῦς T ἀκριβῶς πάνω ἀπὸ τὸ στεγασμένο τμήμα τῆς αὐλῆς. Περιμετρικὰ πρὸς τὴν αὐλὴν ἢ σάλα ἔχει ἓνα ξύλινο ταμπλαδωτὸ στηθαῖο καὶ ἐπάνω ὑπῆρχαν κανάτια ποὺ ἔκλειναν ἢ ἀφαιροῦνταν κατὰ τὸν καιρὸ (πίν. 12α). Στὸ κέντρο τῆς σάλας δημιουργεῖται πάλι ἓνα ὑποτυπῶδες ἡμιοκτάγωνο μὲ τὶς πόρτες τῶν δωματίων στὶς λοξές πλευρές. Ἐδῶ ὑπάρχουν ἓνα μεγάλο δωμάτιο πρὸς τὸ δρόμο ἀριστερὰ πάνω ἀπὸ τὸ πρῶτο τοῦ ἰσογείου μὲ προσεγμένο ταβάνι καὶ μεσάντρα μὲ κόγχη, πιθανὸν ζωγραφισμένη ἀρχικὰ (πίν. 12β). Τὸ δωμάτιο αὐτὸ ἐξέχει πρὸς τὸ δρόμο κατὰ ἓνα μέτρο περίπου ἀπὸ τὸν τοῖχο τοῦ ἰσογείου καὶ στηρίζεται σὲ τέσσερα ξύλινα φουρούσια (τσικμάς). Αὐτὸ τὸ δωμάτιο ἔχει τρία παράθυρα στὸ δρόμο, τρία στὴ βορεινὴ πλευρὰ καὶ ἓνα κάθετα πρὸς τὸ κέντρο, καθὼς καὶ δύο ἀκόμα παράθυρα ἐσωτερικὰ ποὺ βλέπουν στὸ μεσαῖο μεταξὺ τῶν δύο μπροστινῶν δωματίων χώρο, ποὺ συμπίπτει ἀκριβῶς μὲ τὴν εἴσοδο τοῦ ἰσογείου. Δεξιὰ ὑπάρχει ἀκόμη ἓνα δολοῖδιο

δωμάτιο, συμμετρικὸ ὡς πρὸς τὸ προηγούμενο, ἀντίστοιχο τοῦ νέου δωματίου τοῦ ἰσογείου καὶ ποὺ ἔχει ἐκτὸς ἀπὸ ὅλα τὰ προηγούμενα παράθυρα ἀκόμη τρία πρὸς τὴν αὐλή. Κατὰ τὰ λοιπὰ ὑπάρχει ἀκόμη ἓνα μικρὸ δωμάτιο ἀντίστοιχο τοῦ κάτω μεσαίου μικροῦ δωματίου, μιὰ κουζίνα μὲ τζάκι, πλευρικὰ ντουλάπια καὶ μεσάντρα ποὺ βλέπει ὅπως καὶ τὸ μικρὸ δωμάτιο μὲ δύο παράθυρα στὴ σάλα, ἀλλὰ ἡ χρῆση του σὰν κουζίνας εἶναι σαφῶς μεταγενέστερη. Στὰ δύο ἄνω μπροστινὰ δωμάτια πρὸς τὸ δρόμο καὶ στὸν ἀνάμεσά τους κεντρικὸ ἄνω χωρὸ ὑπάρχουν στοὺς ἔξω τοίχους τὰ ἴχνη ἀπὸ

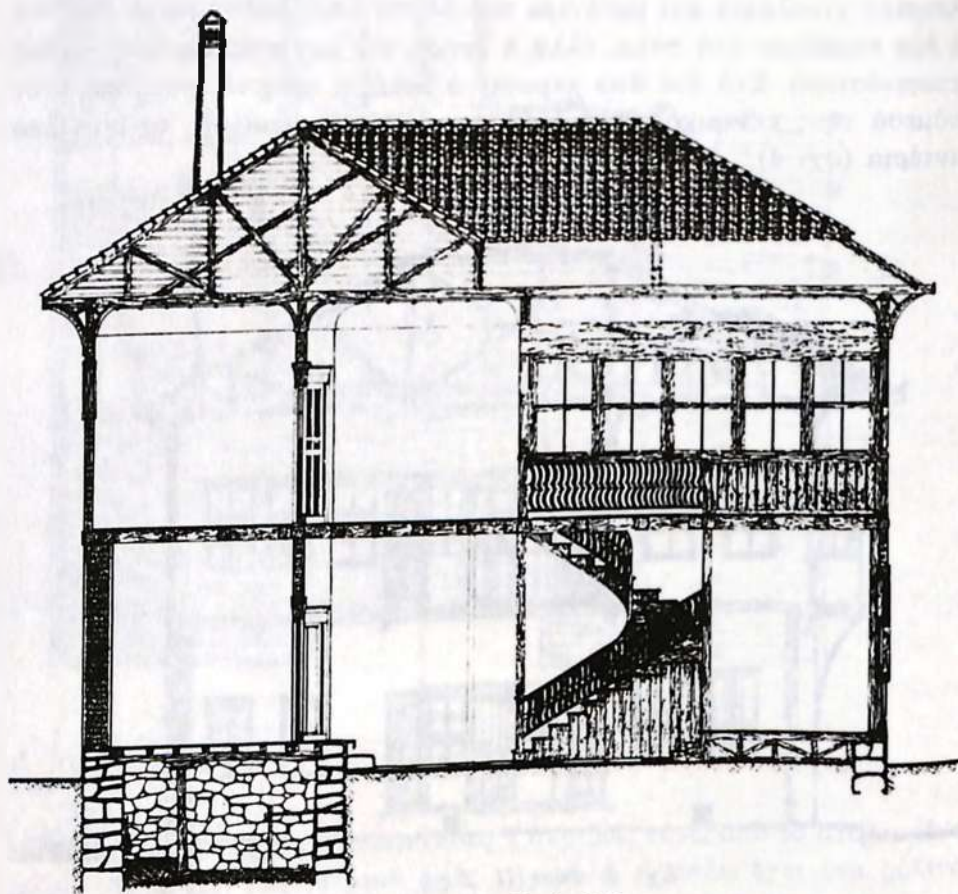

Σχ. 5. Φάση II. Τομή A-A.

Αὐτὴ εἶναι ἡ φάση τοῦ σπιτιοῦ στὴν ὁποία σταματοῦμε γιατί εἶναι ἡ πιὸ ὀλοκληρωμένη καὶ ἐνδιαφέρουσα. Αὐτὴ ἡ μορφή ἐκφράζει τὴν ἐποχὴ τῆς καὶ ἐξυπηρετοῦσε πλήρως τὴν οἰκογένεια. Ἐπάνω τὰ καλὰ δωμάτια, κάτω τὰ πρόχειρα. Ὅταν ἦταν ἡ ἐποχὴ μὲ τὰ κουκούλια τὸ ἐπάνω γέμιζε κρεββάτες καὶ μέναν ὅλοι κάτω, τὸ κελλάρι εἶχε τὰ χρειαζόμενα, τὸ σατσακὶ τὰ δικά του. Τὸ σπίτι ἦταν ὀλοκληρωμένο μορφικὰ καὶ λειτουργικὰ, γι' αὐτὸ πιστεύουμε ὅτι αὐτὴ τῇ φάση του πρέπει νὰ ἐπαναφέρουμε καὶ νὰ διατηρήσουμε, αἶροντας ἀντίστροφα ὅλες τὶς προχειρομετασκευές καὶ τὶς νεώτερες προσθήκες.

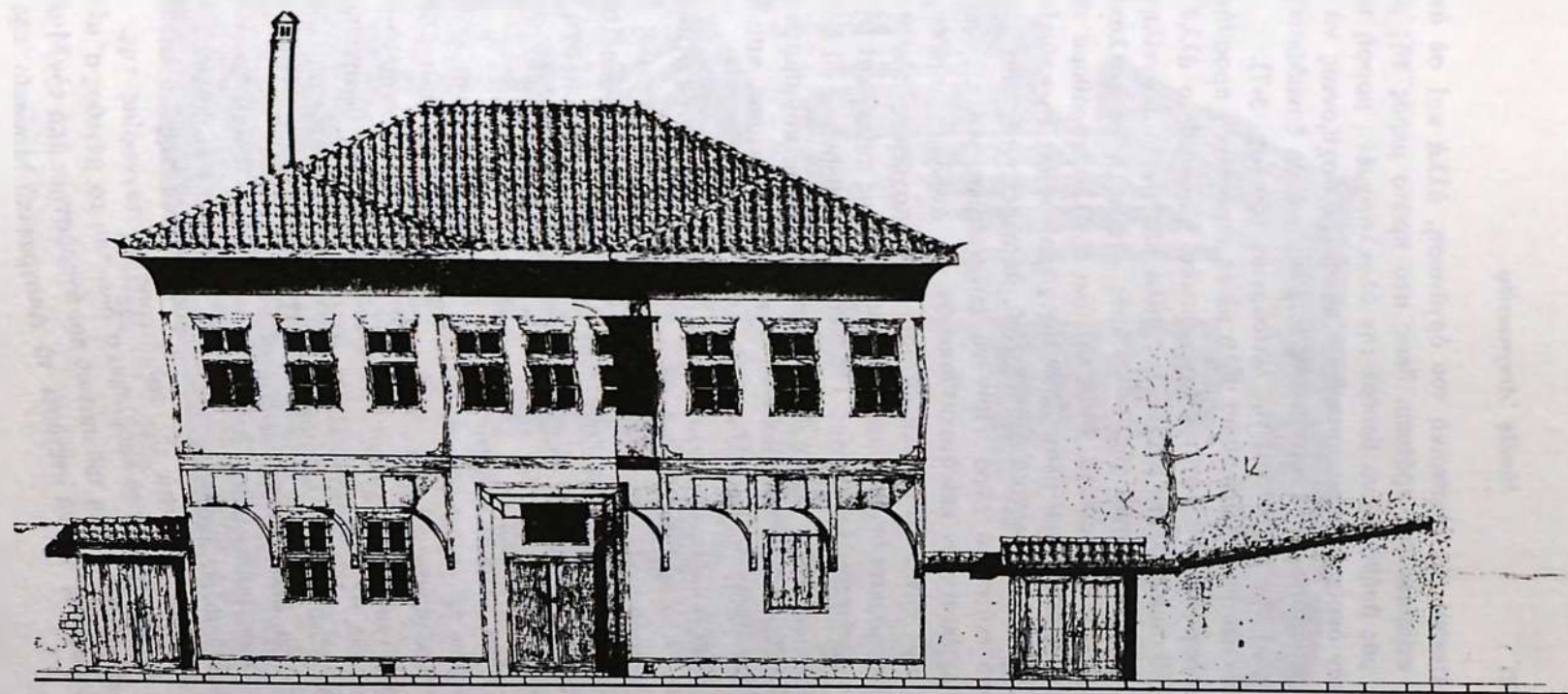
Ἄρκετὰ ἀργότερα, ἐγίναν στὸ σπίτι αὐτὲς οἱ μετασκευές καὶ οἱ συμπληρώσεις προχειρότερες ἢ μονιμότερες. Χτίστηκαν τοῖχοι πρόσθετοι,

ἔκλεισαν παράθυρα καὶ ἄνοιξαν ἄλλα. Ἀπομονώθηκε τὸ κλιμακοστάσιο καὶ δημιουργήθηκε δεύτερο, τμήματα τῶν ἡμιυπαίθριων χώρων πάνω καὶ κάτω, χτίστηκαν καὶ ἐγιναν δωμάτια ἀλλοιώνοντας τελείως τὴν ἐσωτερικὴ ὀργάνωση καὶ τὴν μορφή τοῦ σπιτιοῦ.

Σχ. 6. Φάση II. Τομή B-B.

Σ' αὐτὴν τὴν κατάσταση βρήκαμε ἐμεῖς τὸ κτίριο. Καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἀρχίσαμε μὲ μικροκαθαιρέσεις ἐπιχρισμάτων, ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, τὴν διαγνωστικὴ δουλειά. Ἡ ἡλικία καὶ τὰ εἶδη, ὁ τρόπος κατεργασίας τῶν ξύλων στοὺς σκελετοὺς τῶν τοίχων (πελεκητὰ ἢ κατεργασμένα μὲ μηχανικὰ μέσα, μεσέδες, ὀξιεῖς ἢ τσάμια) καθὼς καὶ οἱ τρόποι καὶ τὰ ὑλικά συναρμογῆς τους, μονές ἢ διπλές ξυλοδεσιές καὶ καρφιά γύφτικα τοῦ χεριοῦ ἢ τοῦ ἐμπορίου μὲ διάφορη ἡλικία, μᾶς ὀδηγοῦν κατ' ἀρχὴν σὲ μιὰ πρώτη χρονολογικὴ ταξινόμηση τῶν δομικῶν μελῶν τοῦ κτίσματος. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ ἡ μελέτη τῆς μορφῆς καὶ τῆς διάρθρωσης τῶν χώρων καὶ αὐτοῦ καθ' αὐτοῦ τοῦ σπιτιοῦ μὲ τοὺς τόσο κραυγαλέα ἐμβόλιμους τοίχους

Σχ. 7. Φάση II. Δυτική όψη (κύρια).

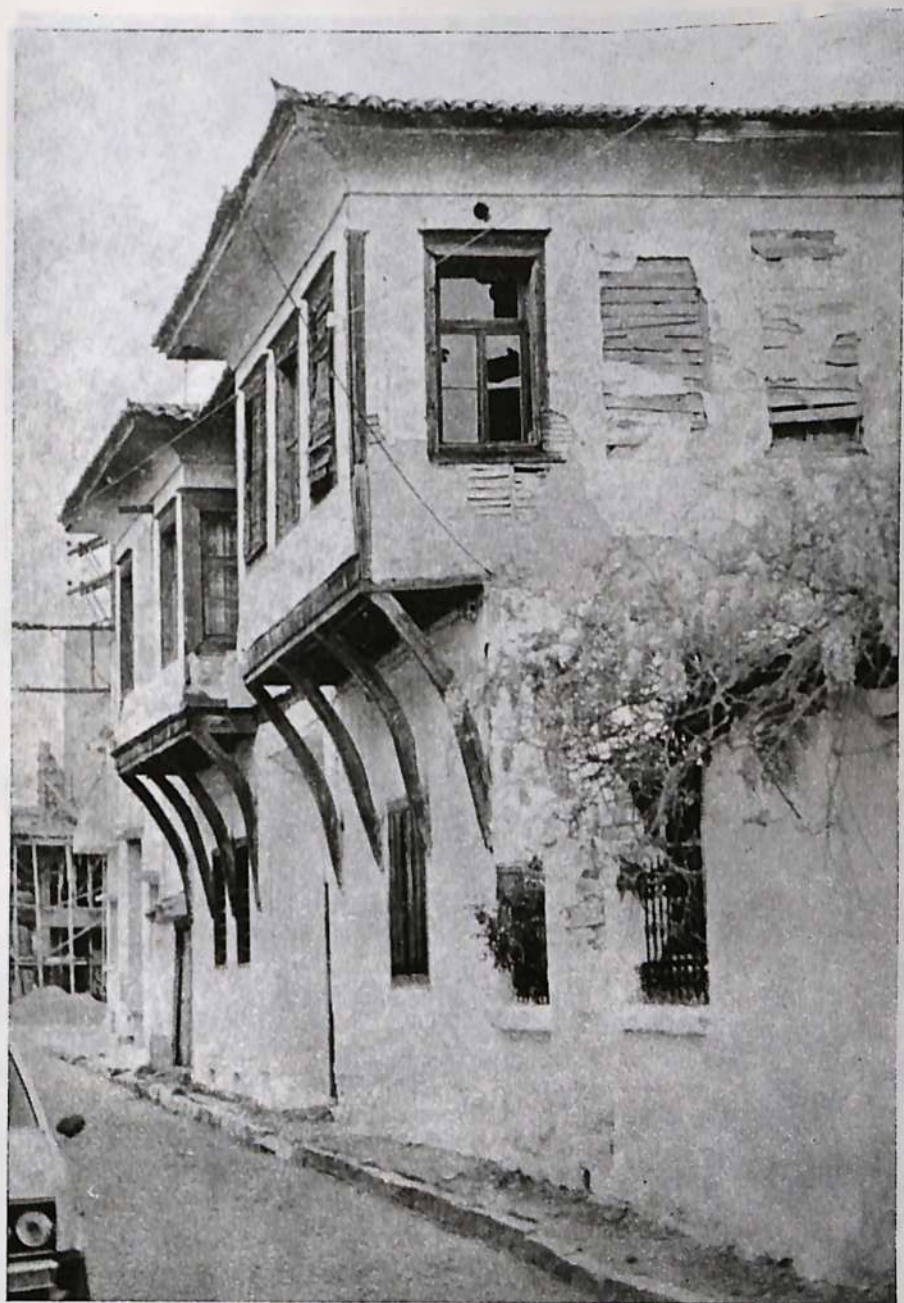
πού αναστάτωσαν την έσωτερική του όργάνωση, αλλά και σέ αναφορά με άδελφά κτίσματα και πρότυπα, όπως στο πρώτο μέρος της μελέτης αναφέραμε, μάς βοήθησαν νά βρούμε την ολοκληρωμένη μορφή του κτίσματος, στην όποία κατασκευαστικά θά φθάσουμε αρχίζοντας νά καθαίρομε τους πρόχειρα φρεσκοκτισμένους τοίχους, γιά νά ξαναδώσουμε στο σπίτι τό ένιαίο τών χώρων και της λειτουργίας του (σχ. 5-7).

Ή κάτω κεντρική ήμιυπαίθρια αύλή με τη διακριτική προσθήκη διαφανών διαφραγμάτων θά όργανωθεί σέ όπτικά ήμιυπαίθριο αλλά άσφαλιζόμενο έκθεσιακό χώρο. Έπάνω στη σάλα με την ίδια αντίληψη και διατηρώντας την διαφάνεια της σάλας πρός την αύλή με πολλαπλά παράθυρα συρόμενα κατακόρυφα, όπως και όλα τ' άλλα παράθυρα του σπιτιού, θά άποκαταστήσουμε όλον αυτόν τόν χώρο τόν ένιαίο πού είναι από τά πιό κύρια χαρακτηριστικά του σπιτιού, μετατρέποντάς τον βέβαια σ' ένα ζωντανό έκθεσιακό χώρο. Πρίν νά συνεχίσουμε γιά τις υπόλοιπες λεπτομέρειες έπισκευών και ανακατασκευών της άνωδομής πρέπει πρώτα νά αναφέρουμε την πολύ βασική έργασία της ένισχύσεως τών θεμελίων και της κατά τμήματα υποθεμελιώσεως του κτίσματος καθώς και την ανόρθωση και στήριξη της Ν.Α. γωνίας. Γιά νά άποκαλυφθούν και νά έλεγχθούν οί τοιχοβάτες, νά καθαριστούν από τά άποσθρωμένα κονιάματα και νά ξαναδεθούν με ισχυρή τσιμεντοκονία πρέπει νά γίνει μέσα και έξω περιμετρική έκσκαφή τών θεμελίων.

Αυτή είναι ή κύρια στερεωτική δουλειά γιά νά σταθεί τό κτίσμα «στα πόδια του». Από εκεί και μετά ή αναστηλωτική αναπαλαιωτική δουλειά τών ελαφρότερων μελών (έπιχρίσματα, ξύλινα στοιχειά, κουφώματα, ντουλάπες, μιντέρια) δέν παρουσιάζουν δυσκολία παρά στην έπίλογή μαστόρων πού νά καταλάβουν, ν' αγαπήσουν και νά προσαρμοστούν στο ύφος αυτής της δουλειάς.

Ό,τι τώρα κάνουμε μελετητικά και αναστηλωτικά είναι ένα πρώτο βήμα στα όσα πρέπει νά γίνουν. Είναι τόσο πολλά και τόσο σημαντικά τά αξιόλογα κτίσματα και οί πολεοδομικοί σχηματισμοί μέχρι τό 1920-25, πού σέ σχέση με τόν πληθυσμό της και την άπόμακρη θέση της δίκαια θά είχε μιá από τις πρώτες θέσεις από τις έλληνικές πόλεις σέ ένδιαφέρον και προσωπικότητα ύφους ή Κομοτηνή. Ή άδιαφορία όμως είναι γνωστή, έδω και χρόνια, όπως έπίσης και πώς τό δ,τι γίνεται τελικά ξεκινάει ιδιωτικά από λίγους ρωμαντικούς. Εδοίωνα ίσως γιά την Κομοτηνή τά πράγματα γιατί σίγουρα έχει τους λίγους ρωμαντικούς της νά σώσουν ότι άπόμεινε από την άρχοντιά της παλιότερης φυσιогνωμίας της.

Έτσι αντιμετώπισαμε τό πρόβλημα σ' όλο του τό μέγεθος σ' αυτήν την αναστήλωση-αναπαλαίωση του σπιτιού πού αγοράστηκε από τόν Μορφωτικό Όμιλο Κομοτηνής γιά νά στεγάσει τό Λαογραφικό Μουσείο της πόλης.

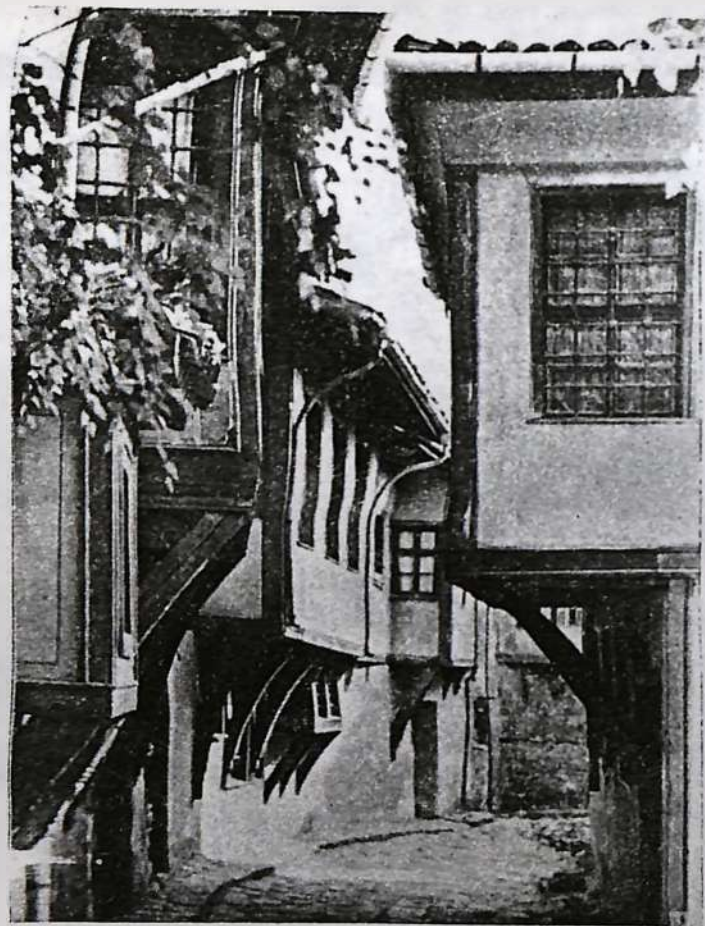

Κομοτηνή. Οίκημα Περίδη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Ἡ ἐξώπορτα τῆς οἰκίας Πεῖδου.

Φιλιππούπολη. α. Ὁδὸς Τσομάκωφ. β. Γωνία Πάλντεν καὶ Κίριλ Νεκτάριεφ.

α

β

γ

Κομοτηνή. α. 'Οδός 'Οθωνος. β. 'Οδός Βασ. 'Ηρακλείου. γ. 'Οδός 'Αγ. Γεωργίου.

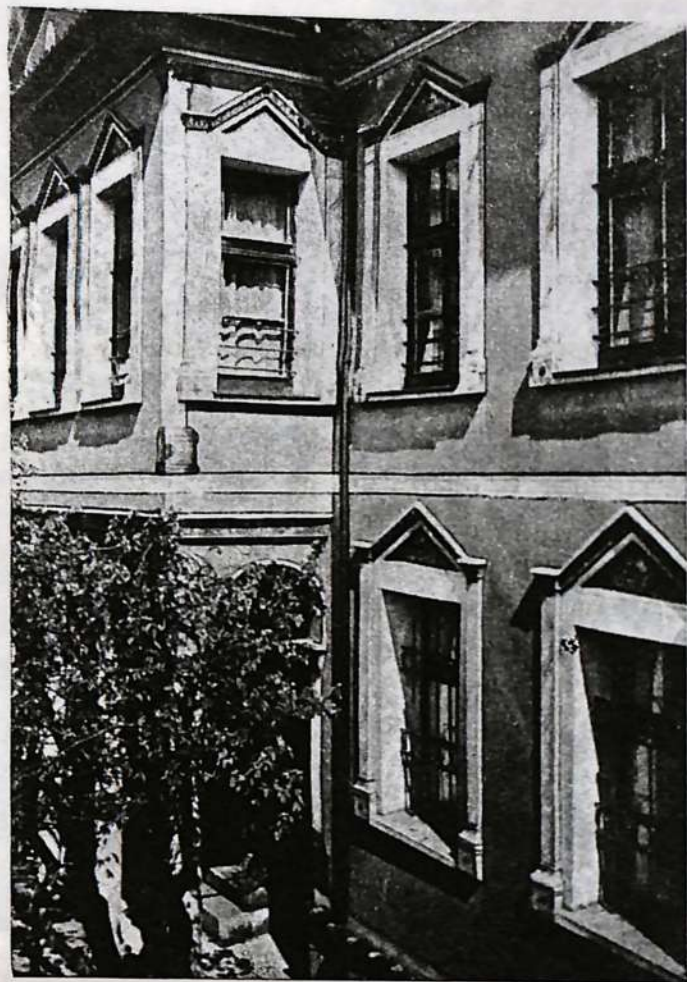

α

β

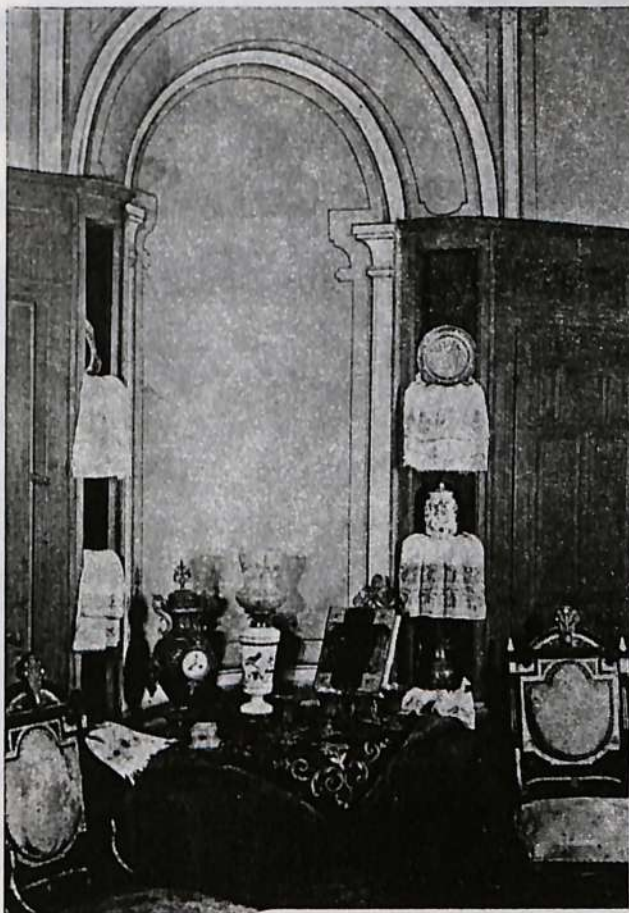
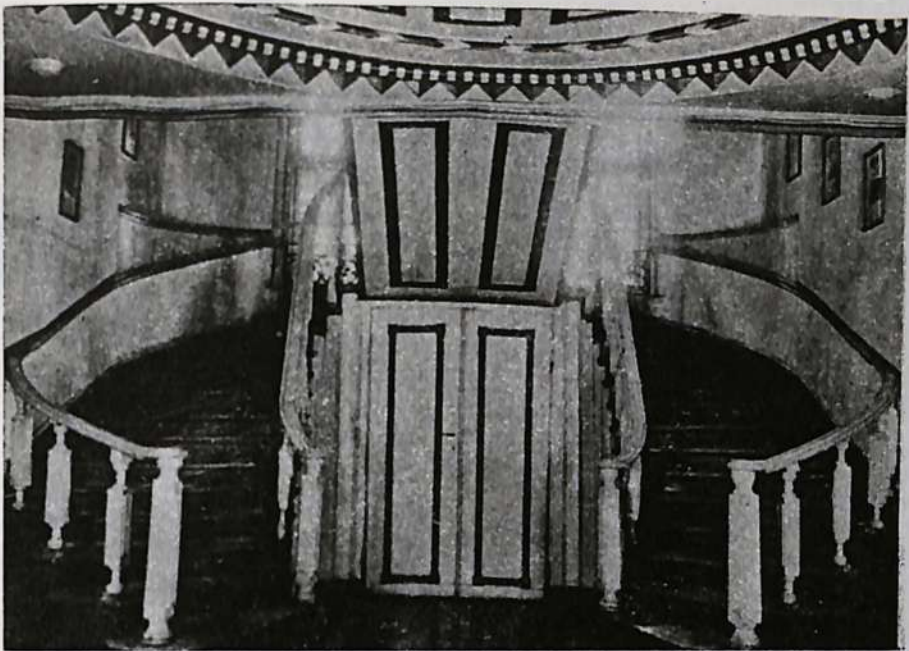
Κομοτηνή. α. 'Οδός Πατρ. 'Ιωακείμ Γ'. β. 'Οδός Νέστορος Τσανακλή.

α β

Φιλιππούπολη. α. Οικία Νικόλα Νέτκον. β. Οικία γιατροῦ Σταμ. Τζομάκα.

β

α

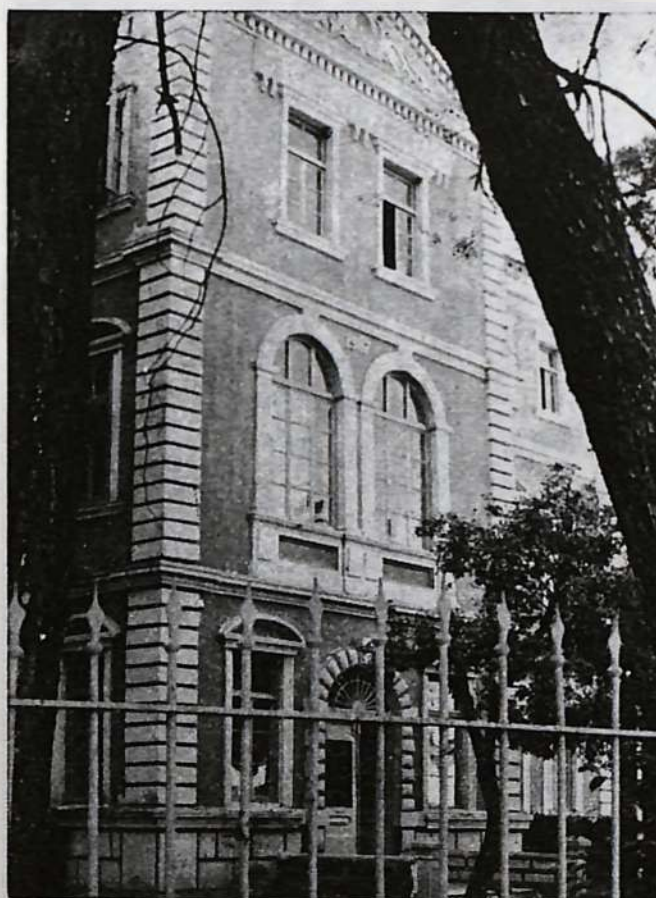
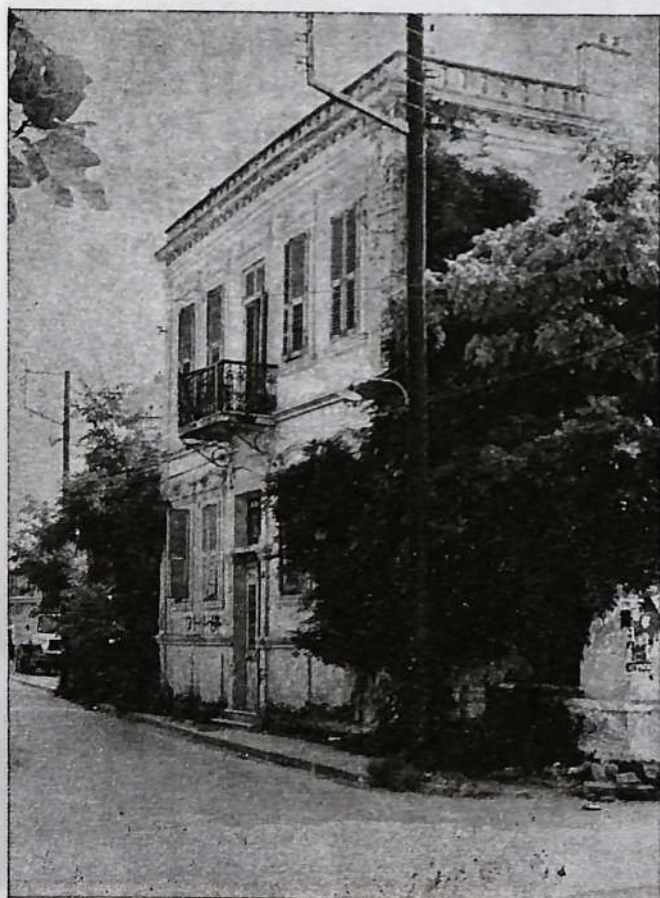
α. Κλιμακοστάσιο οίκιας
Σταμ. Τζομάκα.
β. Κόγχη σὲ μεσάντρα
οίκιας Ἀργ. Κονγιουμτζό-
γλου (Φιλιππούπολη).

α

β

Κομοτηνή. α. Οικία Ήλιάδη (τώρα γιατροῦ Γ. Ἀντωνιάδη). β. Οικία Μιλιτιάδη Λεομεντζόγλου.

α

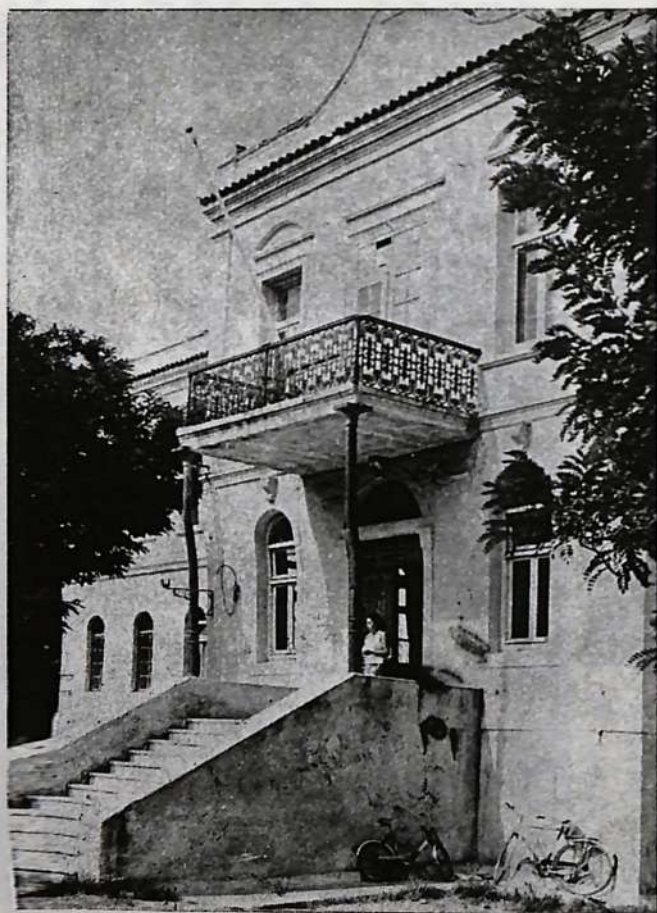
Κομοτηνή. α. Οικία Μαλλιοπούλου. β. Ἀστική Σχολὴ Κομοτηνῆς, δωρεὰ Νέστ. Τσανακλή (τώρα Πρυτανεῖα Δημοκορίτειου

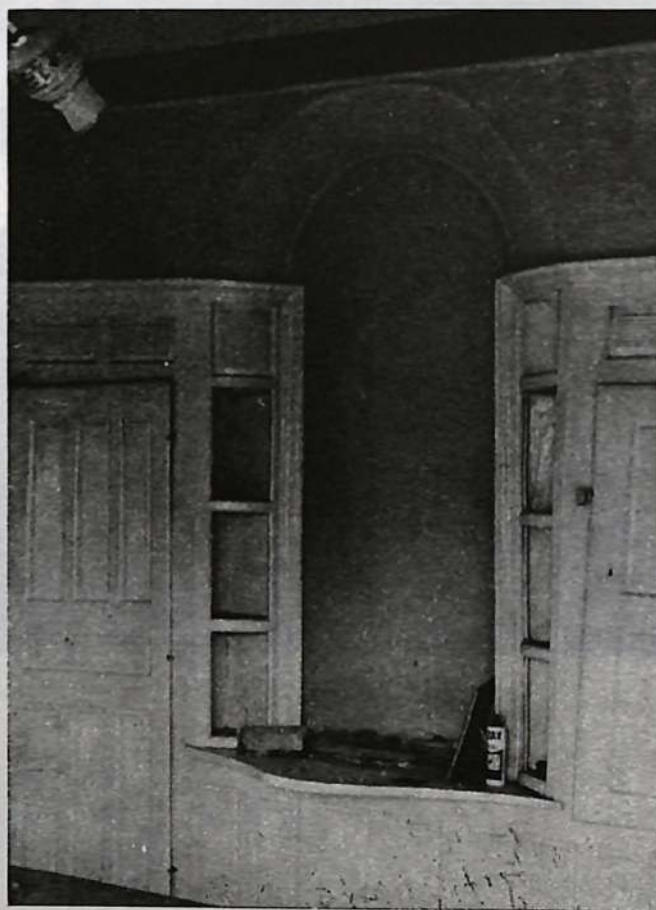
α

α, β. Κλιμακοστάσια της Τσανακλείου Σχολής.

α

β

Κομοτηνή. α. Διοικητήριο (τόρα Δικαστήριο). β. Κόγχη σε μεσάντρα της οικίας Πετδη.

Οίκια Πεΐδη. α. Όψη από την αυλή. Φαίνεται η σάλα του ορόφου μετασκευασμένη. β. Τò ταβάνι τοῦ μπροστινοῦ Β.Δ. δωματίου.

† ΣΤΙΛΠΩΝΟΣ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ

ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΓΑΜΟΝ ΕΘΙΜΑ
ΕΝ ΓΚΙΟΥΜΟΥΛΤΖΙΝΗ*

Οὐχὶ τὼ μέρις βρουστὰ ἀδ δὴ χαρὰ στέλν' ἡ γαβρός μαζ' ἀ: κνᾶ, τέλ' α, ζαχαρκὰ κὶ παράδεις, γιὰ γὰ πααίν' ἡ νύφ' 'ς τοῦ χαμάμ. Δὴ βαρασκινὴ τοῦ γαβροῦ ἡ ταϊφὰς κὶ τοῦ κουδάρου θὰ πααίν' 'ς τσῆ νύφς, θὰ δὴ βάνουν νὰ καθήσ' 'ς τοῦ σκαμνὶ κὶ θὰ δὴ βάνουν κνᾶ κὶ μαζ' ἀ κὶ θὰ τραγοῦν:

«Βάλτι κινὰ 'ς τὰ χέρια τσου, 'ς τὰ πέντι δάκτυλά τσου.»

Θὰ ἔχουν κ' ἓνα σκαφθούδ' μικρὸ γιὰ νὰ πιάσουν τὰ προνζ' οὐμ' α. Μέσα 'ς τοῦ ἀλεῦρι θὰ ρήξουν μιταλίκ' α. "Ἐνα κουρίτσ' θὰ τοῦ ζ' μών'. "Ὅσου ἀγάλ' α ἀγάλ' α τοῦ ζ' μών', τόσου πουλὺ θὰ ἀγαπᾷ ἡ γαβρός δὴ νύφ'. Τοῦ βράδ' θὰ φουνάξουν τὰ κουρίτσ' α, θὰ τὰ φλέψουν φαγ' α. Χουρεύουν κὶ βάζουν κνᾶ κὶ φρύδια. Τοῦ προνὶ θὰ κάν' τραχανὰ κὶ τυρί, νὰ φλέψουν τὰ κουρίτσ' α. "Ὑστρα θὰ τὰ πααίν' τὰ κουρίτσ' α 'ς τοῦ χαμάμ. "Ἐνα κουρίτσ' θὰ ζ' μώσ' δὴ δίττα. "Ὅταν θὰ δὴ βααίν' 'ς δού φούργου θὰ δλώξουν βουτάκ' α βασιλ' κὸ κὶ κόκκινις κλουστές. Θὰ δὴ βααίν' 'ς δού φούργου κὶ θὰ δώσουν δού φουρουντζῆ ἓναν τζ' ουβρέ. Τοῦ Σαββάτου τοῦ βράδ' θὰ φέρουν τὰ σ' ν' α: ἓνα ταφι χαλβᾶ, ἓναν γαθοξέτ', ἓνα ταφι τοῦ ἀντερί τσῆ νύφς, ἓνα ταφι τοῦ νύφιασμα, ἓνα ταφι ἡ γοῦνα, ἓνα τὰ πασούν' α, ἓνα πουρτουκάλ' α κὶ διβλ' α, ἓνα πασούν' α μὶ τσοῖ οὐρὲς κὶ ἓνα ἄλλα βαξίς' α. Οὐλα ἦδαν ἰν' α. Θὰ τσοῖ κιράσουν κὶ θὰ βάν' ἡ νύφ' τὰ βαξίς' α τοῦ γαβροῦ: φέσ', τσιδέο, βρακκὶ καὶ βρακκουζών' κιδμέν', ἓνα πκάμσου κὶ τὰ πααίν' 'ς τοῦ γαβροῦ. "Ὑστρα θὰ τσοῖ κιράσουν κὶ θὰ φύγουν.

Τοῦ Σαββάτου τοῦ βράδ' θὰ πααίν' ἡ γαβρός 'ς τσῆ νύφς νὰ χουρέψουν τοῦ κνᾶ gedjé. Θὰ πααίν' 'ς τοῦ σκίτ' τσῆ νύφς, θὰ πάρουν ἓνα τάσ' γ' ουνμάτου κνᾶ κὶ τοῖα κηριὰ ἀναμμένα κὶ θὰ τοῦ παίρνει κάθε μν' α, νὰ χουρεῦ' δὴ γνᾶ κὶ νὰ ῥήχηγῃ παράδεις μέσα. Οὐλὶς θὰ δὴ χουρέψουν δὴ γνᾶ κὶ τσοῖ παράδεις θὰ τσοῖ μάσουν, νὰ τσοῖ κάνοιν γλένδ' ὕστρα ἀπ' δὴ χαρὰ κὶ τοῦ λέν «τὰ βαέν' α». "Ἄμα χουρέψουν δὴ γνᾶ, θὰ τσοῖ κιράσουν κὶ θὰ φύγουν. Δὴ Κυριακὴ

* Τὸ ἄρθρο αὐτὸ γράφηκε ἀπὸ τὸν σοφὸ Κομοτηναῖο Καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Στίλπωνα Κυριακίδη, ὅταν ἀκόμα ἦταν φοιτητὴς τῆς Φιλοσοφίας καὶ δημοσιεύθηκε στὸ Β' τόμο τοῦ περιοδικοῦ «Λαογραφία», σ. 48-59, ἀπὸ τὸν ὁποῖο τὸ ἀναδημοσιεύουμε αὐτοῦσιο.

τοῦ πουργοῦ θὰ πααίν' ἡ σύδικνους νὰ πάρ' τοῦ τσιῦζ' ἀπ' τσῆ νύφς κὶ νὰ τοῦ πααίν' 'ς τοῦ γαβροῦ τοῦ σπῖτ'. Ἡ σύδικνους θὰ δώσ' βαξίς' τσοῖ ἀνθριώπ' ἀπ' τὰ φιογαν. "Υστρα θὰ πααίν' ν' ἀλλάξουν δὴ νύφ. Θὰ δὴ βὰν νὰ καθήσ' σ' ἰ μὲν' ἀ καρέκλα, θ' ἀνάψουν τρία κιριά, θὰ τὰ πιάν' τρία κουρίτσ' α κὶ θὰ τὰ δώσουν ἀπὸν ἕναν τζ' ουβρέ. "Υστρα θὰ ἀλλάξουν δὴ νύφ κὶ θὰ τραγδοῦν:

«Βάλτι καρέκλα ἐκλεκτή.»

"Αμα δὴ συγυρίσουν δὴ νύφ' βάνουν ἕνα ἀγουρσοῦδ' 'ς δὴ βουδιὰ τς γιὰ νὰ κάν' ἀγόρ. "Υστρα θὰ ἔρτ ἡ ἀδιοφὸς τσῆ νύφς γιὰ νὰ δὴ βάν' τὰ πασούν' α τς, κὶ θὰ βάν' μέσα 'ς τὰ πασούν' α τς ρύζ' κὶ παράδης. "Αμα σουθῆ καλὰ καλὰ τοῦ συγυρίσμα τσῆ νύφς φέρουν δὴ βίττα, δὴ βάν' ἀπάν' 'ς τοῦ κεράλ' τσῆ νύφς κὶ πιάνουν τρεῖς προτουοστέφανις γυναικίς κὶ κόφτουν ἀπὸν ἕνα κουμμάτ', κὶ τοῦ πρώτου κουμμάτ' τοῦ δίνουν 'ς δὴ νύφ' νὰ τοῦ ἔχ' ἀπαναθιό τς. "Υστρα οὐλῖς παίρνουν ἀπὸν ἕνα κουμμάτ' κὶ τρῶν. "Αμα κόψουν κὶ δὴ βίττα, δὴ βαίρνει δὴ νύφη μὲν' ἀ προξουοστέφαν' γυναικα κὶ δὴ βααίν' πανδοῦ κὶ φλᾶ χέρια. "Υστρα τσοῖ κιροῦν κὶ φεύγουν. "Υστρα πααίν' 'ς τοῦ γαβροῦ γιὰ ν' ἀλλάξουν κὶ δοῦ γαβρό. Κὶ κείνουν δοῦ βάν' 'ς τοῦ σκαμνὶ κὶ δοῦ βιρβιρίζουν. Ἀνάφτουν τρία κιριά, τὰ βαστοῦν τρία παλλ' κάρια κὶ τσοῖ δίνουν ἀπὸν ἕναν τζ' ουβρέ. "Αμα δοῦ βιρβιρίσουν, δοῦ βὰν κὶ τὰ ῥοῦχα τ, βάνουν δὴ βίττα κὶ δὴ κόφτουν' ὅπως 'ς τσῆ νύφς. "Υστρα σ' κώνδι ἡ γαβρὸς κὶ φλᾶ χέρια κὶ δοῦ δαρίζουν ὅ τι θέλουν: ἡ μάννα τ' ἕνα πκάμισου κὶ ὅ τι ἄλλου θέλ', κὶ τὰ κοιμνοῦν 'ς δὴ ῥάχ' η τ. "Υστρα τσοῖ κιροῦν κὶ φεύγουν, κὶ πααίν' δοῦ σύδικνου 'ς τοῦ σπῖτι τ. "Υστρ' ἀπ' τοῦ γ' ὅμα πααίν' τοῦ γαβροῦ ἡ ταῖφας κὶ παίρνει δοῦ σύδικνου μὲ δοῦ ταῖφά τ, παίρνουν δοῦ σύδικνου κὶ πααίν' νὰ πάρουν κὶ δὴ νύφ. Δοῦν οὐδὰ ἀπὸν εἶνι ἡ νύφ' δοῦν γαπακίζουν κὶ χτυπᾷ ἀπ' ὄξου ἡ σύδικνους. Δοῦν ῥουτοῦν ἀπὸν μέσα: «Τί τάειζς;» (πόσις λίρις τάζ'). Τάζ' κὶ κείνους ὅσου θέλ', κὶ ὕστρα ἀντίς γιὰ λίρις δίνουν βιηλ' α. "Υστρα ἀνοίγουν δὴ ὁρότα κὶ βαίρνουν μέσα 'ς δοῦν οὐδὰ γιὰ νὰ πάρουν δὴ νύφ. Πααίν' ἡ γαβρὸς κὶ φλᾶ τσῆ πιθιρᾶς τοῦ χέρ'. "Υστρα πααίν' 'ς δὴ νύφ, δὴ βατᾶ τοῦ πουδάρ τς κὶ ἅμα ἡ νύφ δὲ πῆ τίπουτα, θὰ δοῦν ἀφικρέδι πουλὺ κὶ ἅμα πῆ «ῶχ!» τότε δὲν εἶνι ὑπόμειν', δὲ θὰ δοῦν ἀφικρέδι. "Υστρα ἡ νύφ φλᾶ τοῦ γαβροῦ τοῦ χέρ, κὶ δὴ βουδιὰ τσῆ σαλταμάρκας τ. "Υστρα δὴν ἡπιρνι δὴ νύφ ἡ ζδέκνισσα ἀπ' τοῦ κουλτοῦκ' κὶ ἡ σύδικνους δοῦ γαβρό κὶ πάηναν 'ς δὴν ἀγλησ' α. Βγαίντας ἀπ' τσῆ νύφς, ῥήχουν ἀπάν' 'ς δὴ νύφ ῥύζ' κὶ παράδης. "Αμα δὴ στιφανώσουν ῥήχουν κουροκουλόγ' α. Τὰ κουροκουλόγ' α εἶνι βαβακόσπουρους κὶ ζαχαρκὰ κὶ παράδης. Τὰ ῥήχνει ἡ ζδέκνισσα.

"Υστρα πααίν' 'ς τοῦ σπῖτ' τοῦ γαβροῦ, τσοῖ κιροῦν κὶ φεύγουν. "Υστρα στέλνουν νὰ καλέσουν δὴ μάννα τσῆ νύφς γιὰ νὰ δὴ φλέψουν. "Αμα στρώσουν δοῦ σουφρᾶ λὲν τοῦ τραγοῦδ: «Τὴν τράπιζα τὴν ἀργυρή.» "Υστρα τρῶν, ὕστρα χορεύουν τοῦ «Σιγανὰ, σιγανὰ, σιγανὰ βρέχ' ἡ βρουχή», ὕστρα τσοῖ

κιρνοῦν κὶ φεύγουν. "Υστρα μὲν ἂν γυναῖκα, τοῦ γαδρῶ ἢ ἀδισφί, πααίν' κὶ ξ'αλλάζ' δὴ νύφ. Δὴ βγάζ' τοῦ νύφιασμα, τ' ἀντιρί, τοῦ κουνδουγούν' κὶ τὰ πασούν' α κὶ παίρνει τσοῖ παράδισ, ἀποῦ ἔβαν μέσα τσῇ νύφς ἢ βασ' ας. "Υστρα μὲν ἂν γυναῖκα στρών' τοῦ στριῶμα ἀπ θὰ κοιμθοῦν κὶ τοῦ πουρνὸ ῥήχ' ἢ γαδρὸς βαξίς' κὶ τοῦ παίρνει ἱκείν', ἀποῦ ἔστρουσι. "Υστρα ἱκείν' τοῦ σ'κόν' τοῦ στρώμα. "Αμα σ'κουθῇ ἢ νύφ' πααίν' κὶ χύν' νιρὸ δού διθιρὸ κὶ δὴ διθιρὰ κὶ δὴ δαρίζουν κὶ δού γαδρὸ κὶ οὐλ', ἀποῦ μέσα ἀποῦ τοῦ σπὶτ' κὶ οὐλ' δὴ δαρίζουν. Αὐτὰ τὰ κάνουν δὴ διντέρε. "Υστρα τοῦ γαδρῶ ἢ μάννα βάν' σ'ι μινὰ καραφνοῦδα ῥακὶ κὶ τοῦ βάφουν κόκκινου κὶ τοῦ στέλουν 'ς τσῇ νύφς δὴ μάννα, ἱκείν' πάλι βάν' μέσα'ζ δού δαδλὰ χαλβὰ κὶ ῥακὶ πάλι κόκκινου κὶ τὰ στέλνει πίσον. Τοῦ βράδ' θὰ ἔρουν τὰ παλλ'κάρια γιὰ νὰ τὰ δαρίσ' ἢ νύφ'. Θὰ τὰ κινάσουν κὶ ὕστρα θὰ βγῇ νὰ δίν' 'ς δού γάθι ἕναν τὰ μαδίλλ'α κὶ φλοῦσι κὶ τὰ χέρια τς. "Υστρα πααίν' 'ς τοῦ σῦδικνου καὶ τσοῖ δαρίζουν κ' ἀποῦ κεῖ μαδίλλ'α. "Υστρα πααίν' κὶ 'ς τσῇ νύφς δὴ μάννα κὶ δαρίζ' μαδίλλ'α. Δὴ δρίτ βγαίν' ἢ γαδρὸς κὶ πααίν' 'ς τοῦ τ'αρσι κὶ παίρνει λουγ'ῶ λουγ'ῶ γιμίσ'α κὶ τὰ πααίν' 'ς δὴ νύφ'. Προυτότιρα πααίν' 'ς δὴ μάννα τσῇ νύφς κὶ φλᾶ τοῦ χέρι τς κὶ δού δίν' βαξίς.

Δὴ βαρσασκινὴ τοῦ βράδ' θὰ πααίν' ἢ νύφ' 'ς τὰ Σαββατιάσματα, 'ς τοῦ σουκάκ', ὅσοι βρῇ θὰ τσοῖ φλήσ' τὰ χέρια τς. 'Ικείνου τοῦ βράδ' θ' ἀπουμείν' 'ς δὴ μάννα τς κὶ θὰ φοννάξουν τσοῖ συγγινοὶ τοῦ γαδρῶ κὶ θὰ τσοῖ φλέψουν κὶ ὑπάν' 'ς δού σουφρᾶ θὰ τσοῖ δαρίσ' ἢ νύφ' τὰ δαρσιμν'ά. Τοῦ Σαββάτου τοῦ βράδ' θὰ πααίν' πάλ'ι 'ς τοῦ σπὶτ' τοῦ γαδρῶ κὶ δὴ Γουριακὴ θὰ πααίνουν 'ς δὴν ἀγλησ'ά. Θὰ σταματίσῃ ἢ νύφ' ὅξον μιριά ἀδ δὴν ἀγλησ'ά κὶ θὰ πααίν' νὰ δὴ φκέδουν καὶ θὰ τσοῖ καλνοῦν 'ς τοῦ σπὶτ. "Υστρα πααίν' 'ς τοῦ σπὶτ, τσοῖ κίρνοῦν, βλέπουν κὶ τὰ δαρσιμν'ὰ κὶ ὕστρα πααίν' κὶ 'ς δὴ γουδάρρα βλέπουν κὶ κεῖ τὰ δαρσιμν'ά, ὕστρα φεύγουν. 'Ικείν' δὴ μέρα ἢ νύφ' κ' ἢ γαδρὸς θὰ φᾶν 'ς τοῦ σῦδικνου, ὕστρα οὐλ' οἱ συγγινοὶ θὰ δὴ βαίρουν 'ς τοῦ σπὶτι τς νὰ χουρεῦουν κὶ θὰ κίρνοῦν σιρβέτ' κὶ χαλβὰ.

Σημ. Τὰ ἀνωτέρω πάντα ἐγράφησαν αὐτολεξεὶ ἐκ τοῦ στόματος γραιὰς ἐξηκοντούτιδος περίπου, ὥστε ἀναφέρονται εἰς ἔθιμα παρελθουσῶν γενεῶν. Τανῶν τὰ πλεῖστα αὐτῶν ἐξέλιπον.

"Επεταὶ παραύημασις τῆς περιγραφῆς ταύτης εἰς κοινὴν γλῶσσαν

Ὁκτῶ ἡμέρας πρὸ τῆς τελετῆς τοῦ γάμου στέλλει ὁ γαμβρὸς μαζ'ὰ τουτέστι κνᾶ¹, τέλ'α², ζαχαρωτὰ καὶ χρήματα, διὰ νὰ μεταβῇ ἢ νύμφη εἰς

1. Χρωστικὴ ἐρυθρὰ ὕλη δι' ἣς βάπτουσι καὶ νῦν ἐτι αἱ Τούρκισσαι τὴν κόμην καὶ τὰ ἄκρα τῶν δακτύλων (λ. τουρκικὴ).

2. Σύρματα λεπτὰ ἐκ χρυσοῦ (λ. τουρκικὴ).

τὸ λουτρόν. Τὴν παρασκευὴν οἱ κεκλημένοι τοῦ γαμβροῦ καὶ τοῦ κουμπάρου θὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης, θὰ τοποθετήσουν αὐτὴν ἐπὶ σκίμποδος καὶ θὰ τῆς βάλλουν κνᾶ καὶ μαζ' ἅ, ἐν ᾧ συγχρόνως θὰ ἄδουν «βάλτι κι-νὰ κτλ.». Θὰ ἔχουν δὲ πρόχειρον καὶ μίαν μικρὰν σκάφην διὰ τὴν παρασκευὴν τῆς ζύμης. Ἐντὸς τοῦ ἀλεύρου θὰ ρίψουν χαλκᾶς δεκάρας, θὰ ζυμῶνῃ δὲ κόρη. Ὅσον μᾶλλον ἡρέμως καὶ ἄνευ βίας ζυμῶνῃ, τόσον πλειότερον θὰ ἀγαπᾷ ὁ γαμβρὸς τὴν νύμφην. Τὴν ἐσπέραν θὰ προσκαλέσουν τὰς κόρας, ἵνα τὰς φιλεύσουν, μεθ' ὃ χορεύουν καὶ βάπτουν τὴν κόμην καὶ τὰς ὀφρὺς. Τὴν πρωΐαν τῆς ἐπομένης θὰ παρασκευάσουν τραχανὰ καὶ τυρί καὶ θὰ φιλεύσουν καὶ πάλιν τὰς κόρας. Μετὰ δὲ ταῦτα θὰ μεταβῶσιν αὐταὶ εἰς τὸν λουτρόν δι' ἐξόδων τῶν οἰκείων τοῦ γαμβροῦ καὶ τῆς νύμφης. Μία ἐκ τῶν κορῶν θὰ ζυμώσῃ τὸν γαμήλιον πλακοῦντα. Ἐπὶ τούτου δέ, δταν θὰ τὸν στείλουν εἰς τὸν φοῦρνον, θὰ ἐμπήξουν δεσμίδας ἐκ βασιλικοῦ καὶ ἐρυθρὰ νήματα. Θὰ τὰ κομίσουν εἰς τὸν φοῦρνον καὶ θὰ δώσουν ὡς δῶρον εἰς τὸν φουρνάρην ἕναν τζ'ουβρέ³. Τὴν ἐσπέραν τοῦ Σαββάτου θὰ φέρουν τὰ σινιά⁴. Ταῦτα δ' ἀποτελοῦνται ἐκ τῶν ἐξῆς: ἀπὸ ἑν ταψί χαλβᾶ, ἑν κάτοπτρον, ἑν ταψί ἐφ' οὗ τοποθετεῖται τὸ ὑποκάμισον τῆς νύμφης, ἕνα ταψί ἐφ' οὗ τὸ νύφιασμα⁵, ἑν ἐφ' οὗ ἡ γούνα, ἑν ἐφ' οὗ τὰ ὑποδήματα, ἑν πληρὲς πορτοκαλίων καὶ στραγαλίων, ἑν ἐφ' οὗ ὑποδήματα μὲ οὐράς καὶ ἑν μὲ ἄλλα δῶρα. Ὅλα τὰ σινιά ἦσαν ἑννέα. Τοὺς νέους οἱ ὅποιοι ἔφερον αὐτὰ θὰ τοὺς κεράσουν καὶ κατόπιν ἡ νύμφη θὰ τοποθετήσῃ ἐπὶ τῶν σινιῶν τὰ διὰ τὸν γαμβρόν δῶρα: δηλ. ἑν φέσιον, ἑν βρακκίον μετὰ κεντημένης βρακκοζώνης, ἑν ὑποκάμισσον, καὶ ταῦτα θὰ τὰ μεταφέρουν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ. Μετὰ τοῦτο θὰ τοὺς κεράσουν καὶ θὰ φύγουν.

Τὴν ἐσπέραν τοῦ Σαββάτου θὰ μεταβῇ ὁ γαμβρὸς εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης διὰ νὰ χορεύσουν τὴν νύκτα τοῦ κνᾶ.

Θὰ μεταβοῦν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης, θὰ προετοιμάσουν ἕνα τὰς⁶ πλήρες κνᾶ καὶ τρεῖς λαμπάδας ἀνημμένας, διαδοχικῶς δ' εἴτα ἐκάστη θὰ λαμβάνῃ τὸ δοχεῖον ἵνα χορεύσῃ τὴν κνᾶν⁷ καὶ ρίπτῃ ἐντὸς χρήματα. Ἀπασαὶ θὰ χορεύσουν τὴν κνᾶν καὶ τὰ χρήματα θὰ τὰ συλλέξουν ἵνα

3. Λεπτὸν ὕφασμα χρησιμεῖον ὡς καλύπτρα εἰς τὰς γυναῖκας (λ. τουρκικὴ).

4. Σινί κυρίως δίσκος μέγας χαλκοῦς περιφερικὸς μετὰ χαμηλῶν χειλέων, χρησιμεῖον εἰς τὴν παρασκευὴν τῶν πλακοῦντων, τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ταψί (λ. τουρκικὴ).

5. Ἡ νυμφικὴ καλύπτρα ἐκ λεπτοτάτου ὕφασματος.

6. Μικρὸν χάλκινον δοχεῖον (λ. τουρκικὴ).

7. Ἡ φράσις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδοθῇ ἄλλως, δὲν πρέπει δὲ νὰ νομισθῇ ὅτι ὑπάρχει ἰδιαιτερόν εἶδος χοροῦ. Δηλοῖ δὲ ἀπλῶς τοῦτο, ὅτι χορεύει αὐτὴ ἔχουσα εἰς τὰς χεῖρας τὴν κνᾶ, ἣτις θεωρεῖται ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ὡς ἔμψυχον ὄν, εὐχαριστούμενον ἐκ τοῦ χοροῦ. Ἀνάλογόν τι δηλ. ὡς καὶ ἐπὶ τῶν παιδίων «χορεύω τὸ παιδί» = πάλιν αὐτὸ εἰς τὰς χεῖρας μου ἐν ῥυθμῷ.

τὰ μεταχειρισθῶσι δι' εὐωχίαν γινομένην μετὰ τὸν γάμον, ἦν καλοῦσι «τὰ βαέν'α»⁸. Ἀφ' οὗ τελειώσῃ ὁ χορὸς τῆς κνᾶ, θὰ κεράσουν τοὺς προσκεκλημένους, μεθ' ὃ οὗτοι ἀναχωροῦν. Τὴν πρωΐαν τῆς Κυριακῆς θὰ μεταβῇ ὁ κουμπάρος, ἵνα παραλάβῃ τὴν προίκα ἐκ τῆς οἰκίας τῆς νύμφης καὶ μεταφέρῃ αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ. Ὁ κουμπάρος θὰ φιλοδώρήσῃ τοὺς κομίζοντας. Ἐπειτα θὰ μεταβῶσιν ἵνα ἐνδύσουν τὴν νύμφην. Θὰ τὴν τοποθετήσουν ἐπὶ καθίσματος, θὰ ἀνάψουν τρεῖς λαμπάδας, ἅς θὰ κρατοῦν τρεῖς κόραι, αἵτινες λαμβάνουσιν ὡς δῶρον ἓνα τζ'ουβρέ. Ἐπειτα ἀρχίζουν νὰ ἐνδύουν τὴν νύμφην, ἐν ᾧ συγχρόνως ᾄδουν «Βάλτι καρέκλα ἐκλεκτὴ» κλπ. Ἀφ' οὗ τελειώσῃ ὁ καλλωπισμὸς τῆς νύμφης τοποθετοῦν ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς μικρὸν παιδίον ἄρρεν, ἵνα καὶ αὕτῃ γεννήσῃ ἄρρεν. Μετὰ τοῦτο μέλλει νὰ ἔλθῃ ὁ ἀδελφὸς τῆς νύμφης, ἵνα τὴν ὑποδέσῃ, θέτει δ' ἐντὸς τῶν ὑποδημάτων τῆς ὀρυζαν καὶ χρήματα. Ἀφ' οὗ περατωθῇ καθ' ὁλοκληρίαν ὁ καλλωπισμὸς τῆς νύμφης, προσκομίζουν τὸν πλακοῦντα, τὸν τοποθετοῦν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς νύμφης, ἔπειτα πιάνουν τρεῖς γυναῖκες εἰς πρῶτον μόνον γάμον συνελθοῦσαι καὶ κόπτουν ἑκάστη ἀνὰ ἓν τεμάχιον, τὸ δὲ πρῶτον δίδουν εἰς τὴν νύμφην, ἵνα φέρῃ αὐτὸ μεθ' ἑαυτῆς⁹. Ἐπειτα ἅπασαι λαμβάνουν ἀνὰ ἓν τεμάχιον καὶ τρώγουν. Ἀφ' οὗ τελειώσῃ καὶ αὕτῃ ἡ τελετὴ τοῦ τεμαχισμοῦ τοῦ πλακοῦντος, λαμβάνει τὴν νύμφην μία γυνὴ πρωτοστέφανη καὶ τὴν ὀδηγεῖ παντοῦ πρὸς ὄλας ἵνα ἀσπασθῇ τὰς χεῖρας ὄλων. Ἐπειτα κερνοῦν τοὺς προσκεκλημένους, οἱ ὅποιοι ἀναχωροῦν. Κατόπιν οὗτοι μεταβαίνουν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, ἵνα καὶ αὐτὸν ἐνδύσουν.

Καὶ ἐκείνον ὡσαύτως τὸν τοποθετοῦν ἐπὶ σκαμνίου καὶ τὸν ξυρίζουν. Ἀνάπτουν τρεῖς λαμπάδας, τὰς ὁποίας κρατοῦν τρεῖς νέοι εἰς τοὺς ὁποίους ὡς δῶρον δίδουν ἀπὸ ἓνα τζ'ουβρέ. Ἀφ' οὗ τὸν ξυρίζουν, τὸν ἐνδύουν, τοποθετοῦν τὸν πλακοῦντα καὶ κόπτουν αὐτὸν ὁμοίως ὡς καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τῆς νύμφης. Μετὰ τοῦτο ἐγείρεται ὁ γαμβρὸς καὶ φιλεῖ τὰς χεῖρας τῶν παρισταμένων οἵτινες τοῦ δίδουν ὡς δῶρον, ὅτι θέλῃ ἕκαστος π.χ. ἡ μήτηρ του ἓν ὑποκάμισσον καὶ ὁ τι ἄλλο θέλῃ, τὰ δὲ δῶρα τὰ κρεμοῦν ἐπὶ τῶν νώτων του. Ἐπειτα τοὺς κερνοῦν καὶ ἀναχωροῦν καὶ συνοδεύουν τὸν κουμπάρον μέχρι τῆς οἰκίας του. Μετὰ μεσημβρίαν οἱ κεκλημένοι τοῦ γαμβροῦ μεταβαίνουν καὶ παραλαμβάνουν τὸν κουμπάρον μετὰ τῶν κεκλημένων του, παραλαμβάνουν αὐτὸν καὶ μεταβαίνουν ἵνα παραλάβουν καὶ τὴν νύμφην. Τὸ δωμάτιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται ἡ νύμφη, τὸ

8. Ἀγνοῶ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Βαέν', ἂν δὲν μὲ ἀπατᾷ ἡ μνήμη, λέγεται κάποτε ἀντὶ τοῦ βαρέλλι μεγάλο. [Περὶ τῆς λέξεως βαγένι (= ξύλινος πίθος) βλ. Π ο λ ι τ. Παροιμ. τ. Γ', σ. 21 - Σ. τ. Δ].

9. Ἐν εἴδει φυλακτοῦ κεκρυμμένου ἐντὸς τῶν ἐνδυμάτων.

κλείουν καὶ κτυπᾷ ἔξωθεν ὁ κουμπάρος. Τὸν ἐρωτοῦν οἱ ἐντὸς τοῦ δωματίου «τί ὑπόσχεσαι;» (δηλ. πόσας λίρας ὑπόσχεται νὰ δώσῃ). Ὑπόσχεται καὶ ἐκεῖνος ὅσον θέλῃ καὶ κατόπιν ἀντὶ λίρων δίδουν στραγάλια. Μετὰ τοῦτο ἀνοίγουν τὴν θύραν καὶ ἐμβαίνουν εἰς τὸ δωμάτιον ἵνα παραλάβουν τὴν νύμφην. Ὁ δὲ γαμβρός πηγαίνει καὶ ἀσπάζεται τὴν χεῖρα τῆς πενθερᾶς του. Κατόπιν πηγαίνει πρὸς τὴν νύμφην, ἣς πατεῖ τὸν πόδα καὶ ἂν αὐτὴ δὲν εἴπῃ τίποτε, τοῦτο εἶναι σημεῖον ὅτι θὰ ὑπακούῃ εἰς αὐτὸν πολὺ, ἐὰν δὲ εἴπῃ «ὦχ», τοῦτο δεικνύει ὅτι δὲν εἶναι ὑπομονητική, καὶ δὲν θὰ ὑπακούῃ. Μετὰ τοῦτο ἡ νύμφη φιλεῖ τὴν χεῖρα τοῦ γαμβροῦ καὶ τὴν ποδιὰν (τὸ κάτω μέρος) τῆς σαλταμάρκας του¹⁰. Εἶτα δὲ παρελάμβανε τὴν νύμφην ἡ κουμπάρα κρατοῦσα αὐτὴν ἐκ τῆς μασχάλῃς καὶ ὁ κουμπάρος τὸν γαμβρόν καὶ μετέβαινον εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Καθ' ὃν χρόνον ἐξέρχονται ἐκ τῆς οἰκίας τῆς νύμφης ῥίπτουν ἐπ' αὐτῆς ὄρουζαν καὶ χρήματα. Ἀφ' οὗ δὲ τελειώσῃ ἡ τελετὴ τοῦ στεφανώματος ῥίπτουν κουρκουλόγια. Εἶναι δὲ ταῦτα βαμβακόσπορος καὶ ζαχαρωτά καὶ χρήματα. Τὰ ῥίπτει δὲ ἡ κουμπάρα. Κατόπιν μεταβαίνουν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, τοὺς κερνοῦν καὶ ἀναχωροῦν. Μετὰ τοῦτο στέλλουν ἵνα προσκαλέσουν τὴν μητέρα τῆς νύμφης, ἵνα τὴν φιλεύσουν. Ἀφ' οὗ δὲ παρασκευασθῇ ἡ τράπεζα ψάλλουν τὸ ᾠσμα «Τὴν τράπεζα τὴν ἀργυρὴν». Κατόπιν τρώγουν, εἶτα δὲ χορεύουν τὸ «Σιγανά, σιγανά κτλ.». Μετὰ τοῦτο τοὺς κερνοῦν καὶ ἀναχωροῦν. Μεθ' ὅλα ταῦτα μία γυνή, ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ ἀδελφὴ τοῦ γαμβροῦ, πηγαίνει καὶ ἐκδύει τὴν νύμφην. Τῆς ἀφαιρεῖ τὸ νύφιασμα, τὸ ὑποκάμισσον, τὴν κοντὴν γοῦναν καὶ τὰ ὑποδήματα καὶ λαμβάνει τὰ χρήματα, τὰ ὅποια εἶχε θέσῃ ἐντὸς ὁ ἀδελφὸς τῆς νύμφης.

Κατόπιν μία γυνὴ στρώνει τὸ στρώμα, ἐφ' οὗ θὰ κοιμηθοῦν καὶ τὸ πρῶτ' ὁ γαμβρὸς ῥίπτει δῶρον, τὸ ὅποιον λαμβάνει ἡ στρώσασα. Μετὰ δὲ τοῦτο αὐτὴ αὕτη σηκώνει τὸ στρώμα. Ἀφ' οὗ ἐγερθῇ ἡ νύμφη πηγαίνει καὶ χύνει νερὸ εἰς τὸν πενθερὸν καὶ τὴν πενθεράν διὰ νὰ νιφθοῦν καὶ τῆς δωρίζουν καὶ αὐτῆς καὶ τοῦ γαμβροῦ ὅλοι οἱ οἰκεῖοι, ὅλοι τῆς δίδουν δῶρα. Αὐτὰ γίνονται τὴν Δευτέραν. Κατόπιν ἡ μήτηρ τοῦ γαμβροῦ τοποθετεῖ ἐντὸς φιαλιδίου ῥακὴν ἐρυθράν βεβαμμένην καὶ τὴν ἀποστέλλουν εἰς τὴν μητέρα τῆς νύμφης, ἐκείνη δὲ πάλιν τοποθετεῖ ἐντὸς τοῦ δίσκου χαλβὰν καὶ ῥακὴν ἐπίσης ἐρυθράν καὶ ἀποστέλλει ὀπίσω. Τὴν ἐσπέραν ἐρχονται οἱ νέοι ἵνα φιλοδωρηθῶσιν ὑπὸ τῆς νύμφης. Θὰ τοὺς κεράσουν καὶ κατόπιν θὰ ἐξέλθῃ ἡ νύμφη, δίδουσα εἰς ἕκαστον μανδήλια καὶ θὰ φιλήσῃ καὶ τὰς χεῖρας. Μετὰ τοῦτο μεταβαίνουν εἰς τὸν κουμπάρον καὶ τοὺς δίδουν καὶ ἅπ' ἐκεῖ μανδήλια καὶ δῶρα. Ἐπειτα μεταβαίνουν καὶ εἰς τὴν μητέρα τῆς

10. Ἐπανωφόριον κοντὸν φθάνον μέχρι τῆς ὀσφύος ἢ ὀλίγον ἄνωθεν αὐτῆς.

νύμφης καὶ δωρίζει καὶ αὐτὴ μανδήλια. Τὴν Τρίτην ἐξέρχεται ὁ γαμβρός καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἀγοράζει διαφόρων εἰδῶν ὀπωρικά καὶ τὰ φέρει εἰς τὴν νύμφην. Πρὸ τούτου δ' ὅμως μεταβαίνει εἰς τὴν μητέρα τῆς νύμφης καὶ φιλεῖ τὴν χειρὰ της, αὕτη δὲ τὸν φιλοδωρεῖ.

Τὴν ἐσπέραν τῆς Παρασκευῆς θὰ μεταβῇ ἡ νύμφη εἰς τὰ Σαββατιάσματα, ὅσους δὲ συναντήσῃ καθ' ὁδὸν θὰ φιλήσῃ τὴν χειρὰ των. Ἐκείνην τὴν νύκτα θὰ παραμείνῃ παρὰ τῇ μητρί της καὶ θὰ προσκαλέσων καὶ τοὺς συγγενεῖς τοῦ γαμβροῦ καὶ θὰ τοὺς φιλεύσων καὶ ἐν ᾧ ἀκόμη τρώγουν θὰ τοὺς δωρίξῃ ἡ νύμφη τὰ κεραιμνιά (δῶρα). Τὴν ἐσπέραν τοῦ Σαββάτου θὰ μεταβῇ πάλιν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ καὶ τὴν Κυριακὴν θὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Θὰ σταθῇ ἡ νύμφη ἐκτός καὶ θὰ τὴν πλησιάζουν ἵνα τὴν εὐχηθοῦν καὶ οἱ ἐκ μέρους τῆς νύμφης θὰ προσκαλοῦν τοὺς εὐχομένους εἰς τὴν οἰκίαν. Μετὰ τοῦτο μεταβαίνουν εἰς τὴν οἰκίαν, τοὺς κερνοῦν, βλέπουν τὰ δῶρα καὶ κατόπιν μεταβαίνουν εἰς τὸν κουμπάρον, βλέπουν καὶ ἐκεῖ τὰ δῶρα καὶ κατόπιν ἀναχωροῦν. Ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὁ γαμβρός καὶ ἡ νύμφη θὰ γευματίσων παρὰ τῷ κουμπάρῳ, κατόπιν δὲ ὅλοι οἱ συγγενεῖς θὰ τὴν προσκαλοῦν ἕκαστος εἰς τὴν οἰκίαν του διὰ νὰ χορεύουν καὶ θὰ κερνοῦν σιρβέτ¹¹, καὶ χαλβᾶ.

Τὴν τράπεζα τὴν ἀργυρῇ

Τὴν τράπεζα τὴν ἀργυρῇ θέλου νὰ τὴν τιμήσων,
 μὲ ῥόδα μὲ τριαντάφυλλα νὰ τὴν ῥουδοустουλίσων.
 Βάλτι τοῖς στάμνις ἀργυρές, πιρουνία ἀσημένια,
 μαλαματένια τὰ φαγιά κι ἀσημένια πιάτα,
 5 Κι τοῦ ποντήρι ποῦ κιονᾶ κι ἱκείνου ἀσημένιον.
 Τριγύρου γύρου ἀρχουντις κι' ὅλον ἀρχοντουποῦλις,
 'ς τὴ μέση εἶνι οὐ Χριστὸς κι' ὅλοι τοὺν προσκυνοῦνε.
 'Σ τοῦ σπῖτι, ποῦ πατήσαμε, πέτρα νὰ μὴ ῥαγίσῃ,
 κι οὐ νοικουκύρις τοῦ σπιτιοῦ χρόνια πουλλὰ νὰ ζήσῃ.

Κατ' ἄλλην παραλλαγὴν

Τὴν τράπεζα τὴν ἀργυρῇ θέλου νὰ τὴν τιμήσων,
 μὴ μόσχους μὴ γαρούφαλα θέλου νὰ τὴν στουλίσων.
 Τριγύρου γύρου ἀρχουντις κι' ὅλον ἀρχοντουποῦλις.
 Φιλοὶ μ, καλοῦς οὐρίσιτι, βινέτικα λουλούδια.
 5 Ποντές νὰ μὴ μᾶς λείπουνι χαρές κι τὰ τραγούδια.
 'Σ τοῦ σπῖτι, ποῦ πατήσαμε, πέτρα νὰ μὴ ῥαγίσῃ,

11. Ποτὸν γλυκὺ κατασκευαζόμενον δι' ὕδατος καὶ ζακχάρως ἢ μὲ ἄλλα ἐκ τοῦ γλεύκους τῆς σταφυλῆς παρασκευάσματα.

- κὶ οὐ νοικονκύρης τοῦ σπιτιοῦ χρόνια πολλὰ νὰ ζήσῃ.
 Νὰ ζήσῃ χρόνια ἱκατὸ κὶ Φῶτα πιντακόσια,
 'ς τοὺν ἅγιον Τάφον τοῦ Χριστοῦ νὰ πάῃ νὰ προσκυνήσῃ.
 10 "Ολοιν γειά σας, μάτια μου, μὶ γές κὶ μὶ χαρές σας.
 Τ' ἀντρώγυνο 'π' θὰ βλουγηθῇ νὰ ζήσῃ νὰ γηράσῃ.

«Ὅταν ἀλλάζον δι' νύφ'»

- "Ελα Χριστέ κὶ Παναγιά σὲ τούτῃ τῇ δουλείᾳ,
 νὰ εὐλογήσῃ ὁ θεὸς δλῆ τὴν εὐχωλείᾳ.
 — 'Εγγλέζικος καθρέφτης κὶ ἄνθιμο γυαλί,
 χαρὰ 'ς τὸ παλληκάρι ποῦ θὰ σ' εὐλογηθῇ.
 5 — "Ελα Χριστέ κὶ Παναγιά κὶ δώδ' Απουστόλοι,
 τ' ἀνδρόγυνο 'π' θὰ βλουγηθῇ νὰ τὸ φκηθοῦνε δλοι.
 — 'Εγγλέζικος... κλπ.
 10 Βάλτε καρέκλα ἐκλεκτὴ νὰ κάτ' ἡ νυφοποῦλα,
 (Καλὰ νὰ τὴν στολίσῃτε ἀποῦ τὴν πρέπουν οὔλα).
 — 'Εγγλέζικος κλπ.
 — Στολίστρια, στολίστρια, καλὰ νὰ τὴν στολίσῃς
 Γιατὶ θὰ πάῃ σ' ἰ πιθικὰ κουσοῦρι νὰ μὴν ἔχῃ.
 15 — 'Εγγλέζικος... κλπ.
 — Νύφη, ποῦ εἶν' ἡ μάννα σου, ποῦ εἶνι κὶ οὐ μπαμπᾶς σου;
 Ποῦ εἶνι τ' ἀδιρφάκια σου, νὰ στέκουντι κουντά σου;
 — 'Εγγλέζικος...
 20 — "Εμορφή ποῦ 'ν' ἡ νύφη μας, σὰμ θαναγιά γραμμένη,
 σὰμ θαναγιά μὲ τὸ Χριστὸ ποῦ ναι ζουγραφισμένη.
 — 'Εγγλέζικος...
 25 — Γαρόφαλου τ' ἄταλουτὸ 'ς ἔν' ἀσημένιου τάσι,
 τ' ἀνδρόγυνο 'π' θὰ βλουγηθῇ νὰ ζήσῃ νὰ γιράσῃ.
 — 'Εγγλέζικος...
 — Στὴ σκάλα ποῦ θὰ κατιβῇς νὰ μὴν ἀναστινάξῃς,
 30 γιατί ἰδῶ γυνήθηκὶς κὶ ἄλλοῦ θεὸ νὰ γιράσῃς.
 — 'Εγγλέζικος...
 — Χαρά 'ς τοῖς ποῦ παντρεύουναι οἱ ἀρραβουνιασμένους,
 κὶ μένουν οἱ ἐλεύθιοις μὴ τίς καρδιὲς καμένους.
 35 — 'Εγγλέζικος...

"Ὅταν ἐξέρχεται ἡ νύμφη τοῦ οἴκου της

- Βάλι μιτάνοια, φίλησι τῆς μάννας σου τοῦ χέρι.
 — Πασίνου, μάννα μ', κ' ἔχι γειά.
 'Αφίνου γειά 'ς τὴ μάννα μου, κὶ γειά 'ς τὴν ἀδιρφή μου.

Πααίνου, μάννα μ', κ' ἔχι γειά.

5— Προυσκόνα, νύφ', 'ς τὴν δόρτα σου κὶ βάλε τρεῖς μιτάνις.

— Πααίνου, μάννα μ', κ' ἔχι γειά.

'Σ τὴ σκάλα ποῦ θὰ κατιβῆς νὰ μὴν ἀναστινάξῃς.

— Πααίνου, μάννα μ', κ' ἔχι γειά.

Γιατὶ ἰδῶ γινηθήκῃς κὶ ἄλλου θεὸ νὰ γηράσῃς.

10— Πααίνου, μάννα μ', κ' ἔχι γειά.

Κατὰ τὴν ἔλευσιν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ

Κατέβα, μάννα τοῦ γαμβροῦ κὶ πιθιρὰ τῆς νύφης,

νὰ διῆς ἢ γιὸς τί σ' ἔφερε, λαβάρια στουλισμένη.

Β' παραλλαγή

Βάλε μιτάνοια, φίλησι τσῆ μάννας σου τοῦ χέρι,

κ' ἦλθι κινὸς νὰ βλουγηθῇς νὰ πᾶ νὰ κάνῃς ταῖρι.

Χαρὰ 'ς τοῦ παλληκάρι ποῦ θὰ σ' εὐλογηθῇ.

'Αφίνου γειὰ τὴν μάννα μου κὶ ὅλη τὴ γειτουνιά μου.

5 'Αφίνου κὶ τὰδέρφια μου παρηγουριά μιγάλη.

Κατ' ἄλλην παραλλαγὴν

"Ελα Χριστέ καὶ Παναγιὰ κὶ δώδεκα 'Αποστόλοι,

βάλτε καρέκλα ἀργυρὴ κὶ ἀνθιμον καθρέφτη

νὰ κάτσ' ἢ κουπιλοῦδα νὰ ἀνθουστολιστῇ.

Χαρὰ 'ς τὴν γουπιλοῦδα, χαρὰ 'ς τὸ δόγι τσου,

5 κὶ τὴν ταπεινουσύνη πῶχει τὸ σόγι τσου.

Ποῦ νι, κόρη μ', ἡ μάννα σου, ποῦ εἶνι κὶ οὐ μπαμπᾶς σου;

"Ας εἶν' καλὰ τὰδέρφια σου ποῦ στέκουντι κονινὰ σου.

Βάλτε κινὰ 'ς τὰ χέρια τσου κὶ μόνον 'ς τὰ μαλλιά τσου.

— Χαρὰ 'ς τὴν γουπιλοῦδα, χαρὰ 'ς τὸ δόγι τσου

10 κὶ τὴν ταπεινουσύνη πῶχει τὸ σόγι τσου.

— Βάλε μιτάνοια, φίλησι τῆς μάννας σου τοῦ χέρι,

γιὰ νὰ σὶ δώσῃ τὴν εὐχὴ νὰ πᾶ νὰ κάνῃς ταῖρι.

'Αφίνου γειὰ τὴν μάννα μου κὶ γειὰ 'ς τὰ κουριτσάκια,

ἀφίνου γειὰ τὴν μάννα μου, κ' ἓνα μαντήλι δάκρυα.

Γ' παραλλαγή

Βάλτε καρέκλα ἐκλεκτὴ νὰ κάτσ' ἢ φραγκοπούλα.

Καλὰ νὰ τὴν στουλίσητε, ἀποῦ τὴμ βρέπουν οὔλα.

— Γαμπρὸς εἶνι βασιλικὸς κὶ νύφη μαδζουράνα.

Καλὰ νὰ τὴν στουλίσητε, χουρίζ' ἀποῦ τὴν μάννα.

5— Βάλτε κινὰ 'ς τὰ χέρια τσου κὶ μόνον 'ς τὰ μαλλιά τσου.

— Χαρά 'ς τὴν λεβεντιά σου χαρά 'ς τὸ βόγι σου.

Κι τὴν ταπεινουσύνη πῶχει τὸ σόγι σου.

Παρατηρήσεις. — Ἐν τῇ πρώτῃ παραλλαγῇ τὸν στίχον II συνεπλήρωσα παραλαβὸν ἐκ τῆς Γ', καθ' ὅσον ὑπῆρχε χάσμα καταστρέφον τὴν συμμετρίαν.

«Τοῦ Σιγανὰ»

Σιγανά, σιγανά, σιγανὰ βρέχ' ἡ βρουχή,

Σιγανά, σιγανά, σιγανὰ ψιχαλίζει,

Σιγανὰ τὴ νύφη μας τὴν πήρανε 'στὰ σπίτια μας

Σιγανὰ κι ἡ γαμπρός, σιγανὰ κ' ἡ νύφη μας,

ἔκανι κι τὰ προικιά τς, ἔκανι κι τὰ καλὰ τς.

Παρατηρήσεις τινὲς περὶ τῶν δημοσιευομένων ᾠσμάτων

Τὰ δημοσιευόμενα γαμήλια ᾠσματα ἤδοντο κανονικῶς ἐν Γκιουμουλτζίνη τῆς Θράκης ἐν τοῖς γάμοις, ἀλλὰ πρὸ τριακονταετίας, ἴσως δὲ καὶ πλέον ἔτι. Βαθμηδόν δ' ὅμως σὺν τῇ ἀποθέσει καὶ τινων τῶν πολυποικίλων ἐθίμων ἐξέλιπον καὶ αὐτά, καὶ νῦν, ὅτε ἡμεῖς ταῦτα συλλέγομεν, ἔχουσι πλέον ἐκτοπισθῇ παντελῶς, μόνον δ' ἐν τῇ ἀμφιβόλου πολλάκις πίστεως μνήμη τῶν γραϊδίων διατελοῦσιν ὑφιστάμενα. Τοῦτο εἶναι εἰς τῶν κυριωτάτων λόγων, δι' ὃν ᾠσματα τοσοῦτον συχνὰ καὶ πάγκοινα καὶ οἶονεῖ ἐπίσημον (céfémiönial) χαρακτηῖρα φέροντα ἐφθάρησαν οὕτως ὥστε, ἂν καὶ τὸ ὅλον διατηρεῖ εἰσέτι τὸν αὐτὸν ἐν πάσαις ταῖς παραλλαγαῖς χαρακτηῖρα, κατὰ μέρος ὅμως ἀπαντῶσι πλείσται ἀλλοιώσεις καὶ μεταβολαὶ καὶ ὡς πρὸς τὸ ποιὸν καὶ ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τῶν στίχων. Δὲν εἶναι ὅμως καὶ ὁ μόνος λόγος. Διότι εὐλόγως θὰ ἡδύνατό τις νὰ ἀντιπαρατηρήσῃ ὅτι καὶ ἄλλα ᾠσματα ἐπίσης πάλαι ἡδόμενα ὑπάρχουσι, ἐν τοῖς ὁποίοις πολὺ μᾶλλον πιστοτέρα εἶναι ἢ παραδόσεις ἐν τῷ αὐτῷ τοῦλάχιστον τόπῳ. Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἄλλος λόγος ἐπικουρικός, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ πρώτου, καὶ οὗτος εἶναι αὐτὴ ἡ φυσικὴ καὶ ἐνδόμυχος σύστασις τῶν ᾠσμάτων τούτων, ἅτινα οὐχὶ περὶ ὠρισμένην τινα ἱστορικὴν ὑπόθεσιν περιστρεφόμενα, ἀλλ' ὡς κέντρον ἔχοντα τὸ ἀνάλογον πρὸς τὴν περίστασιν συναίσθημα, ἐσηματίσθησαν ἐκ διαφόρων στίχων καὶ διστίχων δυναμένων μὲν νὰ συνδεθῶσιν, ὡς βάσεως τοῦ συνειρμοῦ χρησιμευούσης τῆς ταυτότητος τοῦ συναισθηματος¹² δυναμένων ὅμως καὶ χωρὶς ἕκαστοι νὰ λέγωνται. Ὁ ποιὼν δηλ. ἔχει «ἐνδιαφέρον» νὰ ὑμνήσῃ ὠρισμένην περίστασιν καὶ πρὸς τοῦτο, ὡς συμβαίνει ἐν ἀπάσῃ σχεδὸν τῇ δημοτικῇ ποιήσει, μεταχειρίζεται ὅλον τὸ ὕλικόν τῶν στίχων καὶ διστίχων, τὰ ὅποια ἐν τῇ μνήμῃ ἔχων ἤθελε θεωρήσῃ κατάλληλα διὰ τὴν ἐκάστοτε περίστασιν, ὡς μέτρον μεταχειριζόμενος οὐχὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ πράγματος, ἥτις δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ τὸ ποιὸν αὐτοῦ, τοῦτ' ἔστι τὰ συναισθήματα τὰ παρακολουθοῦντα τὴν παράστασιν αὐτοῦ ἐν τῇ συνειδήσει. Πράττει δηλ. τὸ αὐτό, ὅπερ ῥήτωρ, ὅστις σκοπεῦων νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ ἢ νὰ ἐγκωμιάσῃ ὠρισμένον πρόσωπον συρράπτει πάντοια ἐπιχειρήματα ἅτινα τοῦτο μόνον τὸ κοινὸν καὶ συναφὲς πρὸς ἄλληλα δύνανται νὰ ἔχωσιν, ὅτι γενῶσιν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀκούοντος ὁμοία συναισθήματα. Προδήλως λοιπὸν ἡ τῶν τοιούτων στοιχείων ἐκπτώσις οὐδὲν χάσμα δύναται νὰ προκαλέσῃ ἐν τῷ εἰρμῷ τῶν στίχων, ἢ ἀνακολουθίαν ἐν τοῖς εἰρμοῖς τῶν ἐννοιῶν, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ προσθήκη καὶ ἄλλων στίχων, ἁρμοδιῶν ὅμως πάντοτε, ὅθεν οὐδὲ καθίστανται αἰσθηταὶ ἀμφοτέραι. Οὗτοι εἶναι οἱ λόγοι τῆς εὐκόλου ἀλλοιώσεως τοῦ περιεχομένου τῶν τοιούτων ᾠσμάτων, περὶ ὧν ὅσον οὕτω μέλλομεν ἐκτενέστερόν πως νὰ διαλάβωμεν.

12. Ribot, Logique des sentiments, 2e edit. 1907, σ. 7 καὶ τοῦ αὐτοῦ, Essai sur l'imagination créatrice, 3e edit. 1908, σ. 31.

† ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝ. ΜΑΜΕΛΗ

Η ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΙ ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΑΛΞΙ
ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ*

Κυρίες και Κύριοι.

Στήν εκπλήρωσι ενός ύψηλου χρέους μᾶς ἐκάλεσεν ἀπόψε ὁ πρεσβυγενῆς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος Ἀδριανουπόλεως, νὰ γιορτάσωμε κάτω ἀπὸ τὴ φιλόξενη αὐτὴ στέγη τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν τὰ 150 χρόνια ἀπὸ τῆς Ἐθνεγερσίας τοῦ 1821.

Γιατὶ γέννημα τοῦ πνεύματος, ποὺ ἐκκληροδότησε στὸ Ἔθνος ὁ ἀγῶνας τοῦ '21 ἦταν ὁ Σύλλογος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος στὴ βορεινὴ αὐτὴ ἀκρόπολι τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶχε στήσει μιὰ ἀκόμα φωτοβόλο πνευματικὴν ἐστία γιὰ νὰ φωτίζη τὸ πνεῦμα τῶν ὑποδούλων, νὰ κρατῇ σὲ διαρκὴ ἐγρήγορσι τὴν ἐθνικὴ συνειδήσι, νὰ διατηρῇ ἀδούλωτη τὴν ψυχὴ γιὰ τὴν ὁλοκλήρωσι τοῦ προαιώνιου πόθου τῆς ἀναστάσεως καὶ τοῦ ὑπολοίπου σκλαβωμένου Γένους.

Ἔτσι ὁ ἑορτασμὸς αὐτὸς τοῦ ἱστορικοῦ Συλλόγου δὲν ἀποτελεῖ μόνο φόρο τιμῆς στὴ μνήμη τῶν προγόνων τοῦ Μεγάλου Ἀγῶνος, ἀλλὰ κι' ἓνα νοερὸ προσκύνημα ὅλων τῶν Θρακῶν, καὶ ἰδιαίτερα τῶν Ἀδριανουπολιτῶν, πρὸς τὴν πολυαγαπημένη γενέτειρα, τῆς ὁποίας τὴν γοητευτικὴν εἰκόνα κρατοῦν ἀπὸ μισὸν αἰῶνα τώρα ἀπείραχτη, ἀγέραστη κι' ἀκέρια, ὅπως τὴν ἔπλασεν ἡ στοργὴ τους καὶ τὴν συντηρῇ ἡ ἀσίγηστη νοσταλγία, ζωντανὴ στὴ μνήμη τους.

Γιὰ αὐτὸ εἶναι εὐλογὸ τὸ δέος τοῦ ὁμιλητοῦ, ποὺ ἀνέλαβε νὰ ἀγγίξη ἓνα θέμα, ποὺ συνδέεται μὲ τόσες συγκινήσεις, ἀναμνήσεις, καὶ βιώματα, τόσες δοκιμασίες καὶ δάκρυα καὶ αἷμα τῶν προγόνων καὶ τῶν ἰδίων τῶν νοσταλγῶν, προσπαθώντας νὰ ρίξη λίγο φῶς σὲ δυὸ χαρακτηριστικὲς πλευρὲς τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τοῦ «Κάστρου» αὐτοῦ τοῦ Θρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ποὺ στάθηκε μιὰ ἀπὸ τίς σημαντικότερες ἐθνικὲς ἐπάλξεις κι' ἐστία πάντα ἐνὸς ἀκμαίου πολιτισμοῦ κι' Ἑλληνικῆς παιδείας κι' ὅταν

* Διάλεξη ποὺ δόθηκε στίς 3 Μαΐου 1971, μὲ τὴ συμπλήρωση 150 χρόνων ἀπὸ τὴν Ἐθνεγερσίαν τοῦ 1821, ἀπὸ τὸν Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον Ἀδριανουπόλεως, στὴν αἴθουσα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν στὴ Θεσσαλονίκη καὶ ἐκδόθηκε αὐτοτελῶς.

ἀκόμα ἔσπαζε πάνω στὰ τείχη της ἡ δαιμονικὴ ὁρμὴ τῶν βαρβάρων κι' ὅταν «νύκτα δουλείας τὴν ἐσκέπαζε, νύχτα αἰώνων»! Ὡστε καμμιά στοὺς μακροὺς αἰῶνες τοῦ πολυτάραχου βίου της δύναμι νὰ μὴ βρεθῇ ν' ἀλλοιώσῃ — ὅπως θὰ δοῦμε — τὴν Ἑλληνικὴ της φυσιογνωμία, νὰ παραχαράξῃ τὸν Ἑλληνικὸ της χαρακτῆρα, ποὺ τὸν ἐσφράγισε καὶ τὸν διατήρησε ἡ ἀκατάβλητη ζωτικότητα τῶν Ἑλλήνων της, ἡ ἠθικὴ, ἡ πολιτιστικὴ καὶ ἡ πνευματικὴ ὑπεροχὴ τους.

Τῆς Ἑλληνικότητος αὐτῆς λίγα ἀπὸ τὰ πολλὰ ἀναμφισβήτητα τεκμήρια, τοὺς ἐφεστίους θεοὺς τῆς πόλεως σὰν ἄλλοι Αἰνεΐαι, οἱ τελευταῖοι κάτοικοί της, μετέφεραν (ὅταν ἡ θύελλα τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς τοὺς ξερρίζωσεν ἀπὸ τὸν τόπο τους) στὸ ἐλεύθερο ἔδαφος τῆς Πατρίδος τοὺς χιλιάδες τόμους τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου τῶν στὴν φιλόξενη νύμφη τοῦ Θερμαϊκοῦ, τὶς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ συντριμμένα ἀγάλματα στὸ Μουσεῖο τῆς νέας Πρωτεύουσας τῆς ἀκρωτηριασμένης Θράκης, τὴν Κομοτηνὴ, τὶς ἀσημωμένες εἰκόνες τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τὸ ἐπίχρυσον ἀργυροῦν ἀρτοφόριον τῆς Μητροπολιτικῆς Ἐκκλησίας Ἀδριανουπόλεως, πολύτιμον δείγμα τῆς Ἑλληνικῆς ἀργυροχοικῆς τοῦ 17ου αἰῶνα, τὰ κόκκαλα τὰ ἱερὰ τοῦ μάρτυρα Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ ΣΤ' μαζί μὲ τὰ ἄμφιά του στὴν Πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος.

Ἄλλ' ἂν ὁ Θρακικὸς Ἑλληνισμὸς ἔχασε τὴν περίπυστη πόλι, διατηρεῖ ὅμως ἀπαράγραπτα τὰ δικαιώματά του, ποὺ θεμελιώνονται πάνω σὲ ἀναμφίλεκτες ἱστορικὲς ἀποδείξεις τῶν 25 αἰώνων τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς της. Καὶ ἡ στιγμή αὐτὴ τῆς μνήμης τῶν προγόνων καὶ τῶν πατρίδων, «ποὺ συνθέτουν τὴν μεγάλη Πατρίδα», ἐπιβάλλει νὰ παρουσιάσουμε «ἐκ πρῶοι μίω» σὲ μιὰ συντομώτατη ἀναδρομὴ καὶ σ' ἀδρότατες πάντα γραμμὲς τὴν ἑλληνικὴ πορεία τῆς πόλεως αὐτῆς, ποὺ συνδέεται μὲ χίλια μύρια νήματα μὲ τὶς τύχες καὶ τὶς περιπέτειες, τὴν πνευματικὴ προσφορὰ καὶ τὴ δόξα καὶ τὰ πεπρωμένα τῆς Φυλῆς τῶν Ἑλλήνων.

Χωρὶς τὴν ἀναδρομὴ αὐτὴ, ποὺ θὰ μᾶς συνδέσῃ μὲ τὸ ἀπώτερο καὶ τὸ κοντινὸ παρελθὸν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξηγηθῇ οὔτε ἡ προσφορὰ τῆς πόλεως πρὸς τὸ ἔθνος οὔτε ἡ πνευματικὴ προκοπὴ της κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, ἂν ἔλειπε ἡ μακρὰ καὶ ἀδιάσπαστη Ἑλληνικὴ παράδοσι, τὴν ὁποία εἶναι ἀπαραίτητο νὰ παρακολουθήσωμε στὴν δημιουργία καὶ τὴν ἐξέλιξί της.

Ἀφοῦ εἶναι ἱστορικὰ δεδομένο, ὅτι ἀπὸ τότε, ποὺ ἐμφανίζεται στὴν Ἱστορία ὑπέστη τὴ ζωοφόρο ἐπίδρασι τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἔγινε ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα κέντρα του, φάρος, ποὺ ἐξηκόντισε τὸ φῶς τοῦ πολιτισμοῦ του μαζί μὲ τὴν ἄλλη βορειότερη ἀκρόπολί του, τὴν Φιλιππούπολι, πρὸς ὅλη τὴν ἑκτασι τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου καὶ ἔγινε προπύργιο τῆς περιμαχίτου πόλεως, τοῦ Βυζαντίου.

Ἄγνωστη μᾶς ἦταν ὡς πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια ἡ ἐποχὴ, κί' ἀκαθάριστος ὁ τόπος τοῦ πρώτου προϊστορικοῦ οἰκισμοῦ, ποῦ ἀπετέλεσε μὲ τὸν καιρὸ τὴν πρώτη, τὴν πρωτόγονη μορφή τῆς μεγάλης πόλεως τῶν ἱστορικῶν χρόνων. Οἱ τελευταῖες ὁμῶς ἀνασκαφές (1936-39), ποῦ ἐνήργησεν ἡ Τουρκικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία καὶ ποῦ ἐπανελήφθησαν τὸ 1959, ἀπεκάλυψαν, ὅτι ὁ προϊστορικὸς οἰκισμὸς βρισκόταν στὴ θέσι Τ σ α ρ ν τ ἰ ἄ κ - ἄ λ τ ῆ, κοντὰ στὸ παλὶὸ στρατιωτικὸ νοσοκομεῖο, πλάι στίς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Τόνζου, ὅτι ἀναγόταν στὸ τέλος τῆς νεολιθικῆς καὶ στίς ἀρχές τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ καὶ ὅτι τὰ εὐρήματα χρονολογοῦνταν ἀπὸ τὴν 3ην ὡς τὴν 4ην χιλιετηρίδα.

Οἱ Ἕλληνες πρῶτοι, ποῦ εἶχαν ἀπὸ τὸν 8ον καὶ 7ον αἰῶνα κατακλύσει μὲ τίς ἀποικίες τους τ' ἀκρογιάλια τοῦ Αἰγαίου, τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου, ἄρχισαν νὰ ἔρχωνται σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς Θρᾶκες, ποῦ εἶχαν ἐγκατασταθῇ στὴν Χερσόνησο τοῦ Αἴμου ἀπὸ τὸ 2000 π.Χ., χωρισμένοι σὲ πολυάριθμες φυλές μὲ ὑποτυπώδη πολιτικὴ συγκρότησι, καὶ ν' ἀσκοῦν τὴν ἐκπολιτιστικὴν ἐπίδρασι. Ἡ Αἶνος, ποῦ ἦταν στίς ἐκβολές τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου, πιστεύεται, ὅτι βρισκόταν σὲ συχνότερη ἐπικοινωνία μὲ τὸν οἰκισμὸ τῶν τριῶν ποταμῶν. Οἱ κάτοικοί της — Αἰολεῖς ἀποικοι — παρακινούμενοι ἀπὸ τὴν κατὰ τὸν Εὐριπίδην «φίλοπλοτον ἄμιλλα», τὸ ἐμπορικὸ δαιμόνιο τῆς φυλῆς, ποῦ ἐνεσάρκωσε ὁ Θεὸς τους Ἑρμῆς ὁ Κερδῶος, ἔφθασαν κάποτε κί' ὡς ἐκεῖ κί' ἄρχισαν νὰ πλάθουν γύρω ἀπὸ τὴν ἐξερευνώμενη χώρα τοὺς μύθους τους.

Ἔτσι πλάσθηκε σὰν ἰδρυτῆς τῆς πόλεως, ἕνας περιπλανώμενος Ἑλληνας, ποῦ ἀνῆκε στὴ βασιλικὴ γενιὰ τῶν Ἀτρείδων, ὁ Ὅρεστις, ὁ γιὸς τοῦ Ἀγαμέμνονα, ὁ ὁποῖος καταδιωκόμενος ἀπὸ τίς Ἑριννῆες, γιὰ τὴν σκότωσιν τῆς μητέρας του, ἔφτασεν ὕστερα ἀπὸ πολλὰς περιπέτειας στὴ σμίξι τῶν τριῶν ποταμῶν, λούσθηκε στὰ νερά τους καὶ γιαιτρεύθηκε ἀπὸ τὴ μανία του. Ἐκεῖ (λέγει ὁ μῦθος) ἔκτισε πόλιν σ' ἀνάμνησιν τῆς σωτηρίας του, τὴν Ὅρεστιάδα ἢ τὴν Ὅρεστειαν. Ὁ Ἑλληνισμὸς — σὰν νὰ ποῦμε -- ἀποκτοῦσε τὸν πρῶτον τίτλον κυριότητος πάνω στὴ μέλλουσα πόλιν, ποῦ θ' ἀπέβαινε «μεγάλη καὶ εὐδαίμων».

Ἐπειτα ἡ μυθοπλαστικὴ φαντασία τῶν Ἑλλήνων στράφηκε πρὸς τὸ μεγαλύτερον ἀπὸ τὰ τρία ποτάμια, τὸν Ἐβρον, τὸν ἐθεοποίησε σὰν ἀγαθὸ δαίμονα τοῦ τόπου, ὅπως μαρτυρεῖ μιὰ ἐπιγραφή, ποῦ βρέθηκε στὴν περὶ τοῦ Σουφλίου ἀναγράφει «ΤΩ, ΚΥΡΙΩ, ΕΒΡΩ» δηλ. στὸν Θεὸ Ἐβρον κί' ἐπλεξε γύρω ἀπ' αὐτὸν ἕναν ἀπὸ τοὺς μεγάλους μύθους, ποῦ ἀναφέρεται στὸν Ὀρφέα καὶ συμβολίζει τὴν ἀθανασία τῆς ποιήσεως στὸ πρόσωπον τῆς Εὐρυδίκης. Τὸ ξερριζωμένο κατὰ τὸ μῦθον ἀπὸ τίς μαινάδες κεφάλιν τοῦ Ὀρφέα, κυλάει μέσα στὸ ρεῦμα τοῦ Ἐβρου, ἐνῶ ἡ κρῦα γλῶσσα καὶ ἡ φωνὴ του κράζει τὴν Εὐρυδίκη καὶ ἀντιλαλοῦν οἱ ὄχθες τοῦ

ποταμού: «Εὐρυδική». Ἔτσι οἰκεῖος στό Ἑλληνικό πνεῦμα γίνεται ὁ τόπος στίς μεγαλοφάνταστες συλλήψεις του.

Ἀλλά κι' ὅταν οἱ Ὀδρύσες (μιὰ ἀπό τίς πολυανθρωπότερες Θρακικές φυλές κι' ἐκείνη, πού ἀνέπτυξε τήν ἀξιολογώτερη πολιτική καί στρατιωτική ὀργάνωσι), ἔστησαν ἐκεῖ τήν πρωτεύουσά τους δίνοντάς τήν κι' ὄνομα στή δική τους γλῶσσα «Οὐσκοῦδάμα» οἱ ἐπαφές τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων ἔγιναν μ' αὐτούς στενώτερες, πυκνότερες, φιλικώτερες.

Ὁ Τήρης, «ὅστις βασιλεὺς πρῶτος ἐν κράτει Ὀδρυσῶν ἐγένετο» ὅπως ἀναφέρει ὁ Θουκυδίδης, πανδρεύθηκε παίρνοντας γυναῖκα τήν Πρόκνη, κόρη τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἀθήνας Πανδίωνα. Αὐτοῦ τοῦ Τήρη ὁ γιὸς ὁ Σιτάλκης ἔγινε σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων, ἐνῶ ὁ γιὸς τοῦ Σιτάλκη, ὁ Σάδοκος ἀναγορεύθηκε Ἀθηναῖος πολίτης, ὅπως σύμμαχος κι' Ἀθηναῖος πολίτης ἔγινε τὸ 387 π.Χ. ὁ βασιλιᾶς τῶν Ὀδρυσῶν Εὐρυζέλις, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ σχετική ἐπιγραφή, πού βρέθηκε τὸ 1878 (ὅταν γκρεμίσθηκαν τὰ τεῖχη τῆς Ἀδριανουπόλεως γιὰ νὰ χτισθοῦν οἱ Τουρκικοὶ στρατώνες) καί πού βρίσκεται σήμερα στοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Κομοτηνῆς - γράφει: «ΕΥΡΙΣΕΛΜΙΣ ΣΕΥΘΟΥ ΠΡΙΑΝΕΥΣ». Αὐτὸς ἓνα χρόνο ἀργότερα σύναψε συμμαχία μὲ τοὺς Ἀθηναίους κατὰ μιὰ ἐπιγραφή, πού βρέθηκε στὴν Ἀκρόπολι τῶν Ἀθηνῶν κι' ἀναγράφει:

«Ἔδοξε τῇ Βουλῇ καὶ τῷ Δήμῳ
ἐπαινέσαι Εὐρυζέλμιν
τὸν βασιλέα τῶν Ὀδρυσῶν,
ὅτι ἔστι ἀνὴρ, ἀγαθὸς περὶ τὸν Δῆμον
τῶν Ἀθηναίων. Καὶ συνθέσθαι αὐτῷ
καὶ στήσαι εἰς στήλην, ἀναγράψαντα
τὸν γραμματέα τῆς Βουλῆς τὰ ἐψηφισμένα».

Τριάντα χρόνια ἀργότερα τὸ 356 π.Χ. συνάπτεται συμμαχία Ἀθηναίων καὶ Ὀδρυσῶν μὲ ἓνα ἄλλο βασιλιά τους τὸν Κετριπόρι καὶ τοὺς ἀδελφούς του, ὅπως βεβαιώνεται ἀπὸ μιὰ σωζόμενη ἐπίσης ἐπιγραφή, πού βρέθηκε πρὶν ἀπὸ 100 ἀκριβῶς χρόνια τὸ 1871.

«Ἔδοξε τῇ Βουλῇ καὶ τῷ Δήμῳ
δέχεσθαι καὶ συνθέσθαι τὸν Δῆμον
Ἀθηναίων Κετριπόριδι καὶ τοῖς ἀδελφοῖς...».

Ἀλλά κι' ὁ σεβασμὸς πρὸς τὰ ἑλληνικὰ ἱερά τῶν Ὀδρυσῶν βασιλέων φαίνεται ἀπὸ δυὸ δελφικές ἐπιγραφές, πού ἡ μιὰ ἀναγράφει τὴν ἀπονομή στὸν βασιλέα Κότυ τὸν Α', τοῦ τιμητικοῦ ἀξιώματος τοῦ προξένου καὶ ἄλλων προνομίων, πού τοῦ παρεῖχε ἡ πόλις τῶν Δελφῶν, γιὰ τὴν εὐνοιά του πρὸς αὐτὴ καὶ τὸν βαθὺ ἀνθρωπισμὸ του. Κι' ἦταν τὰ προνόμια αὐτὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν προξενεία, τὸ δικαίωμα τῆς προτεραιότητος κατὰ τὴν αἰ-

τησι χρησμοῦ, ἡ πρωτοκαθεδρία στοὺς ἀθλητικούς ἀγῶνες ποῦ ὀργάνωνεν ἡ πόλις, ἡ ἀσφάλεια τοῦ προσώπου του, ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ κάθε φορολογία καὶ ἡ ἀναγραφὴ τοῦ ψηφίσματος «ἐν τῷ ἐπιφανεστάτῳ τόπῳ τοῦ ἱεροῦ».

Μὲ τὴν κατάληψιν τῆς Θράκης ἀπὸ τὸν Φίλιππο, τὴν ἱδρῦσι ἀπ' αὐτὸν τῆς Φιλιππουπόλεως, τῆς Βερόης (σημ. Στάρα Ζαγόρα) καὶ τῆς Καβύλης στὴ Βόρεια Θράκη καὶ τὴν ἐκστρατεία κατὰ τῶν Περσῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τὸν ὁποῖον (ὅπως γράφει Διόδωρος ὁ Σικελιώτης) «συνηκολοῦθουν Ὀδρῦσαι Θρᾶκες καὶ Τριβαλλοὶ καὶ Ἰλλυριοὶ πεντακισχίλιοι - ἱππεῖς δ' ὑπῆρχον Μακεδόνες, Θρᾶκες δὲ πρόδρομοι (ἔφιπποι ἀνιχνευταί) καὶ Παίονες 900» ἡ ἱδρῦσι ἀργότερα τοῦ βασιλείου τῆς Θράκης ἀπὸ τὸν Λυσίμαχο καὶ ὁ ἀποικισμὸς ἀπὸ τὸν Ἀντίγονο, 20 χιλ. κατοίκων τῆς Ἀττικῆς ἐπετάχυναν τὸν ἐξελληνισμὸ τῆς Θράκης.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνο οἱ φιλικές σχέσεις, ποῦ συνδέουν τοὺς Θρᾶκες καὶ τοὺς Ἕλληνας, ἰδιαίτερα τοὺς Ἀθηναίους, γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ βασιλεὺς Σεύθης, ὅπως μᾶς ἀναφέρει ὁ Ξενοφῶν, λέγει, ὅτι τοὺς θεωρεῖ συγγενεῖς κι' ἔχει ἀπόλυτη σ' αὐτοὺς ἐμπιστοσύνη. «Ἐλληνίζειν γὰρ ἡ πίστα τὰ τὸ» δηλ. γνῶριζε καλὰ νὰ μιλάη Ἑλληνικά. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐμπορικές σχέσεις (ἡ Θράκη ἦταν σιτοβολῶν τῆς Ἑλλάδος), οἱ ἐπιγαμίες (ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε Θρακιώτισσα μητέρα, ὁ Θουκυδίδης εἶχε Θρακιώτη πατέρα), οἱ μεγάλες παροικίες τῶν Θρακῶν στὴ Φθιώτιδα, στὴν Ἐλευσίνα, στὴν Ἀθήνα, ὅπου Θρᾶκες τελοῦσαν τὴ γιορτὴ τῆς Θεᾶς τοὺς Βενδίδος — ὅπως μᾶς ἀναφέρει ὁ Πλάτων στὴν Πολιτεία του — ἡ ἀλληλεπίδρασι τῶν θρησκευτῶν τῆς Ἑλληνικῆς τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὀρφυκῆς τῶν Θρακῶν, οἱ ἐπιγραφές στὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ κοπὴ νομισμάτων μ' ἑλληνικούς χαρακτῆρες καὶ τὰ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν, δείχνουν τὴν συγγένεια καὶ τὴν ἐπίδρασι τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ σ' ὅλη τὴν ἑκτασι τοῦ Θρακικοῦ χώρου, ποῦ ἐπέφερε τὸν πλήρη ἐξελληνισμὸ τῆς χώρας.

Ἡ Ρωμαϊκὴ κατάκτησις τῆς Θράκης, ποῦ συντελέσθηκε ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορα Κλαυδίου τὸ 46 μ.Χ. ὕστερα ἀπὸ σκληροὺς ἀγῶνες τῶν Θρακῶν, βρῆκε τὸν Ἑλληνισμὸ ἐδραιωμένον στὴ Θράκη καὶ παρὰ τὴν ἐπιβολὴ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐξουσίας, τὴν ἐγκατάστασι ἀπομάχων (βετεράνων) στὴν Ἀδριανούπολι καὶ στίς ἄλλες πόλεις τῆς Θράκης, οἱ Ρωμαῖοι ὄχι μόνον δὲν μπόρεσαν ν' ἀλλάξουν τὴν ἐθνολογικὴ ὑπόστασι τῆς χώρας ἰδιαίτερα τῆς κάτω ἀπὸ τὸν ΑἼμο ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸ κι' ἀφομοιώθηκαν χάνοντας καὶ τὴ γλῶσσα καὶ τὴν ἐθνικὴ τους συνειδήσι. Ἀπόδειξι οἱ ἑκατοντάδες ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν οἱ μυλλιοδείκτες τῶν ὁδῶν, τὰ ἄπειρα μνημεῖα ἑλληνικῆς τέχνης, οἱ χιλιάδες τῶν νομισμάτων μὲ ἑλληνικούς χαρακτῆρες (1.210 εἶδη ἔχουν ὥς τώρα καταγραφῇ), οἱ γνῶμες τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγ-

γραφέων και οί όμολογίες τών Λατίνων. 'Αναφέρω ένδεικτικά τή διαπίστωσι τοῦ Γεωγράφου Στράβωνα: «Λοιπή δ' έστι τής Εὐρώπης ή τε Μακεδονία και τής Θράκης τὰ συνεχῇ ταύτη μέχρι Βυζαντίου ή 'Ελλάς. αὕτη δ' ύφ' 'Ελλήνων οίκεται». Και τήν πολυθρύλητη όμολογία τοῦ Ρωμαίου ποιητοῦ 'Ορατίου «Graecia capta ferum victorem cepit... δηλ. ή 'Ελλάς κατακτηθεῖσα υπέταξε τόν άγριο νικητή κι' εισηγαγε τις τέχνες στο άγροϊκο Λάτιο».

Αὕτη τήν 'Ελληνική πιὰ πόλι θά έπισκεφθῇ ο Αὐτοκράτωρ 'Αδριανός τὸ 127 μ.Χ. θά τήν όχυρώση θά τήν έξωραῖση μέ διάφορα έργα, θά έγκυ-
ταστήση Ρωμαίους άπομάχους και θά τής δώση τὸ όνομα: 'Α δ ρ ι α ν ο ὕ -
πο λ ι ς ή Α ἰ λ λ ί α, πού τὸ πρώτο θά διατηρήση ως σήμερα.

Παρ' όλα αὐτά ή 'Αδριανούπολι δέν έχασε τόν έλληνικό της χαρακτήρα διατηρώντας τούς έλληνικούς δημοκρατικούς θεσμούς της α) τήν κοινωνική και πολιτική διάρθρωσι σέ κώμες, κωμαρχίες, γένη, φυλές, στρατηγίες μέ έπί κεφαλῆς 'Ελληνες άρχοντες και μέ άνώτατο τὸ ν Θ ρ α κ ά ρ χ η ν, πού είχε τήν έδρα του στη Φιλιππούπολι, β) τήν διοικητική, νομοθετική και δικαστική έξουσία δηλ. τόν δήμο, τή βουλή και τή γερουσία, γ) τὸ δικαίωμα νά κόβη νομίσματα, δ) τήν όργάνωσι τής προστασίας τών νέων μέ άρχοντες τ ο ὕ ς έ φ η β ά ρ χ ο υ ς, πού έπόπτευαν τὰ ήθη τών νέων, και τ ο ὕ ς Γ υ μ ν α σ ι ά ρ χ ο υ ς, πού διηύθυναν τὰ Γυμναστήρια, όπου άσκούνταν οί νέοι, ε) τή συμμετοχή τής πόλεως είς ένα είδος συμπολιτείας, πού είναι γνωστή στην άρχαιότητα ως «κοινόν τών 'Ελλήνων». Τέτοια κοινά πόλεων ή συστήματα δήμων μάς είναι γνωστά δύο: «τὸ κοινόν τών πόλεων τών Θρακῶν έπαρχίας» στην άμφίπλευρη έκτασι τής κοιλάδας τοῦ 'Εβρου (στην όποία άνήκε και ή 'Αδριανούπολι) και «τὸ κοινόν τής Πενταπόλεως τοῦ Εὐξείνου», ζ) τή χρῆσι τής 'Ελληνικῆς γλώσσας στη δημόσια και ιδιωτική ζωή, τής γλώσσας, πού είναι και τὸ κυρίαρχο στοιχείο τοῦ 'Ελληνικοῦ Πολιτισμοῦ.

«Στῇ γλώσσα μιᾶς περιοχῆς (λέγει ο Vendryes) βρίσκεται όλη ή ζωή και ή σκέψι της, αναπτύσσεται όλη ή έσωτερική δραστηριότητα τών κατοίκων της». Στην 'Ελληνική γλώσσα άλλωστε γράφονται αἱ άποφάσεις τής Βουλῆς, οί νόμοι και τὰ ψηφίσματα, άπονέμεται ή δικαιοσύνη, χαράσσονται τὰ νομίσματα και μ' αὕτη τήν γλώσσα θά γνωρίσουν τή νέα θρησκεία, τόν Χριστιανισμό, και θά τή διαδώσουν σ' όλόκληρη τή Χερσόνησο.

Τήν κυριαρχία τής 'Ελληνικῆς γλώσσας και τήν έπιβολή της στην κοινωνική, πολιτική και πνευματική ζωή τής πόλεως μαρτυροῦν έκτός

τῶν ἄλλων οἱ ἐπιγραφές, ποὺ βρέθηκαν «εἰς τὴν λαμπροτάτην Ἀδριανουπολίδων πόλιν» καὶ τὴν περιοχὴ τῆς. Μιὰ ἀπ' αὐτὲς παραθέτω ἐνδεικτικά. Μὲ αὐτὴν ἡ Ἀδριανούπολις, ρωμαϊοκρατουμένη πολιτεία, μὲ ρωμαῖο διοικητὴ, μὲ πλῆθος ρωμαίων πολιτῶν ἐγκατεστημένων σ' αὐτὴν, μὲ πολυάριθμη ρωμαϊκὴ φρουρά ἐκδηλώνει τὴν τιμὴ καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη τῆς ὅχι μὲ τὴν ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ κατακτητοῦ τῆς, ἀλλὰ μὲ τὴ γλῶσσα τῶν ὑπηκόων του, τὴν Ἑλληνικὴν, πρὸς τοὺς Αὐτοκράτορες Μάρκο Αὐρήλιο, Ἀλέξανδρο Σεβήρο καὶ τὴ μητέρα του Ἰουλία Μαμαία συσσωρεύοντας πλῆθος τίτλων καὶ ἀφθονία κοσμητικῶν ἐπιθέτων, ποὺ ἰδιαίτερα συγκινοῦσαν τοὺς Ρωμαίους.

•ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ ΤΩ ΓΗΣ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΗΣ ΚΑΙ
ΠΑΝΤΟΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΔΕΣΠΟΤΗ ΣΕ
ΟΥΗΡΩΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΩ ΕΥΤΥΧΕΙ ΕΥΣΕΒΕΙ ΣΕΒΑΣΤΩ
ΚΑΙ ΜΗΤΡΙ ΚΑΣΤΡΩΝ ΙΟΥΛΙΑΙ ΜΑΜΑΙΑΙ
Η ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΗ ΤΩΝ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΕΙΤΩΝ ΠΟΛΙΣ
ΤΟ ΜΕΙΛΙΟΝ ΕΥΤΥΧΩΣ ΡΟΝΤΙΛΙΟΥ
ΚΡΙΣΠΕΙΝΟΥ ΠΡΕΣΒΕΥΤΟΥ ΣΕΒΑΣΤΟΥ ΑΝΤΙΣΤΡΑΤΗΓΟΥ•.

Δικαιολογημένα λοιπὸν διαμαρτυρόταν ὁ Ρωμαῖος ποιητὴς Junius Juvenalis μὲ τὴν κραυγὴ του: «non possum fere Graecam Urbem», δὲν μπορῶ δηλ. νὰ ὑποφέρω Ἑλληνικὴ τὴ Ρώμη.

Ἡ Ἀδριανούπολις κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ ἀνήκει στὴ Διοίκησι τῆς Θράκης (Diocesis Thracia) καὶ στὴν ἐπαρχία Αἰμιμόντου (Provincia Haemimontis) καὶ διοικεῖται ἀπὸ ἓνα ἐπιμελητὴ ἢ ἐπίτροπο τοῦ Αὐτοκράτορα, ποὺ λέγεται Procurator, μὲ ἔδρα τὴν Ἀδριανού, ἡ ὁποία ἀποτελοῦσε ἐκτὸς τοῦ πολιτικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ κέντρο παραγωγῆς καὶ ἐμπορίας γεωργικῶν, κτηνοτροφικῶν καὶ δασικῶν προϊόντων, συνδεομένη μὲ τίς μεγάλες ὁδικὰς ἀρτηρίες τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἡ παρακμὴ τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας ὡδήγησε, ὅπως εἶναι γνωστὸ στὴ διαίρεσί της, σὲ Ἀνατολικὸ καὶ Δυτικὸ Κράτος. Στὸ Ἀνατολικὸ μὲ πρωτεύουσα τὸ Βυζάντιο ἀνῆκε καὶ ἡ Ἀδριανούπολις, ποὺ κατὰ τὸν Πατριάρχην Θεόκληστο «τὰ μὲν δευτερεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔχει, τὰ πρωτεῖα δὲ πασῶν τῶν κατὰ τὴν Δύσιν ἀρμοζόντως αὐχεῖ» δηλ. ἡ Ἀδριανούπολις εἶναι δευτέρη μετὰ τὴν Πόλιν, ἀλλὰ εἶναι πρώτη ἀνάμεσα στίς ἄλλες καὶ τῆς πρέπει νὰ καυχιέται γι' αὐτό. Ἡ ὡραία αὕτη πόλις, ποὺ κατὰ ἓνα ἄλλον ἐραστή τῆς «πολλὰς ψεκάδας χαρίτων ἔχει, μέσον γάρ ὕδατων πολλῶν ἀναπαύεται» κατὰ τὰ 1000 χρόνια τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας φορώντας διαρκῶς σχεδὸν τὴν πανοπλίαν τοῦ πολέμου, γίνεται τὸ προπύργιο κι' ὁ προμαχῶνας τῆς περιμαχίτου πόλεως, τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Πάνω «στὰ ἐρυμνά» καὶ ἰσχυρά τείχη τῆς συντρίβεται ἡ πρωτόγονη ὁρμὴ τῶν βαρβάρων. Στέκεται «ἀ π α ρ τ ο κ ά σ τ ρ ο», ἐνῶ γύρω του

οί δαίμονες τοῦ ὀλέθρου σφάζουν, ἐρημώνουν, καταστρέφουν, ὅταν πολιορκῆται ἀπὸ τοὺς Γότθους (τὸ 378), τοὺς Βησιγότθους (τὸ 395), τοὺς τρομεροὺς Οὐνους μὲ τὴ μάστιγα τοῦ Θεοῦ, τὸν Ἀττίλα (443), τοὺς Ἀβάρους, τοὺς Ρώσσους, τοὺς Πετσενέγους. Οἱ Βούλγαροι μόνο μὲ σύμμαχο τὴν πείνα τῶν χιλιάδων κατοίκων τῆς πόλεως καὶ τῆς ὑπαίθρου, ποὺ κατέφυγαν σ' αὐτὴ, θὰ μπορέσουν προσωρινὰ νὰ τὴν καταλάβουν. Θὰ περάσουν ἔπειτα οἱ Καταλανοὶ μισθοφόροι, οἱ Χριστιανοὶ σταυροφόροι, νὰ συμπληρώσουν τὸν ὀλεθρο, ποὺ ἔφεραν οἱ ἐπιδρομὲς τῶν βαρβάρων θὰ καταλύσουν γιὰ λίγο καιρὸ τὴν Αὐτοκρατορία καὶ θὰ ἐτοιμάσουν τὸν ἐρχομὸ τῶν Τούρκων, ποὺ θὰ τὴν καταλάβουν τὸ 1361 μὲ τοὺς στρατηγούς Λαλασαχὶν καὶ Χατζῆ Ἰλμπεκῆ, ὅταν Σουλτᾶνος ἦταν Μουράτ ὁ Α'. ποὺ ἔστησεν ἐκεῖ τὸ θρόνο του.

Ἡ λαϊκὴ Μοῦσα θρήνησε τὸ πάρσιμό της:

Τ' ἀηδόνια τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ πουλιὰ τῆς Δύσης
κλαίγουν ἄργα, κλαίγουν ταχιά, κλαίγουν τὸ μεσημέρι,
κλαίγουν τὴν Ἀδριανούπολι τὴν πολυκουρσεμένη.

Στὰ χίλια (1000) αὐτὰ χρόνια γεμᾶτα δόξεις καὶ πτώσεις, θριάμβους καὶ ἥττες καὶ φορικτὴ ἀγωνία γιὰ τὸ αὔριο, γιὰ τὸ ἄγνωστο τῆς ἄλλης μέρας, ἐκτὸς ἀπὸ λίγες διακοπές, μεγαλύτερη τῶν ὁποίων ἦταν αὐτὴ, ποὺ τῆς χάρισε ὁ Βασίλειος Βουλγαροκτόνος, ὅταν μέσ' στὴν Ἀδριανούπολι, ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς τῶν βαρβάρων εἶχαν ἀπομείνει,

τὸν προσκυνήσανε κι αὐτοὶ κι ἀπὸ τὸ χῶμα πῆραν,
ποὺ εἶχε πατήσει, καὶ σκυφτοὶ ράντισαν τὰ μαλλιά τους,

ὅπως παραστατικὰ μᾶς ἔδωσε τὴ συντριβὴ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Βυζαντίου ὁ Παλαμᾶς στὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ».

Ἡ Ἀδριανούπολι σ' ὅλο αὐτὸ τὸ μικρὸ διάστημα τῶν 10 αἰώνων συμμερίσθηκε τὴν τύχη τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ συνέβαλε γιὰ τὴ στρατηγικὴ τῆς θέσι καὶ τὴν οἰκονομικὴ σημασίᾳ της, ὅσο καμμιά ἄλλη πόλι, στὴ διατήρησί της, στὴν ἀκμὴ καὶ τὴ δόξα της.

Πόσο δμως ψυχικὰ δυνατοὶ ἔπρεπε νὰ ἦσαν οἱ πρόγονοί μας ἐκεῖνοι γιὰ νὰ μποροῦν ὄχι μόνο ν' ἀντέχουν στ' ἀνείπωτα δεινὰ τοῦ πολέμου, ἀλλὰ καὶ νὰ παράγουν καὶ νὰ χαίρωνται τὴ ζωὴ, τὴν ἀγία καὶ μία κατὰ τὸν ποιητὴ;

Τώρα δμως μὲ τὴν κατάληψι τῆς Ἀδριανουπόλεως τὸ 1361 ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τὴν κήρυξί της ὡς πρωτεύουσάς της στὴν Εὐρώπη, ἀρχίζει μιὰ περίοδος βαριᾶς καὶ ἀσκήκωτης σκλαβιάς, γιὰ τοὺς Ἕλληνας κατοίκους της, ποὺ ζοῦν στὸ περιθώριο τῆς ζωῆς ἔρμαια τῆς αὐθαυρεσίας τῶν δυναστών τους. Μετὰ ἓνα περίπου αἰῶνα θὰ πέσῃ ἡ Πόλι καὶ ἡ πρωτεύουσα

θὰ μεταφερθῇ ἐκεῖ ἀλλὰ στὸν τόπο τοῦ Σουλτάνου θὰ ἐγκατασταθῇ στὴν Ἀδριανούπολις ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο Μ π ο σ τ α ν τ ζ η μ α σ ῆ δ ε ς τῆς Αὐτοκρατορίας μὲ ἀπεριόριστη ἐξουσία καὶ τὸ δικαίωμα ζωῆς ἢ θανάτου. Μιὰ ἀνεξέλεγκτη ἐπίσης ἐξουσία ἄσκησαν οἱ λεγόμενοι ζ ο ρ μ ᾱ δ ε ς ἢ ν τ ε ρ ε μ π ῆ η δ ε ς, ποὺ ἔχουν τὴν ἔδρα τους κι αὐτοὶ στὴν Ἀδριανούπολις.

Ἄλλ' ἂς δώσουμε τὸ λόγο σὲ δυὸ Ἀγγλους περιηγητὰς, ποὺ ἐπισκέφθηκαν τὴν πόλιν τοῦ Ἀδριανοῦ κατὰ τὸν 17ο αἰῶνα. Τὸν Henry Blount: «Θαυμάσιο εἶναι τὸ τζαμί τοῦ Σουλτάν Σελήμ, καλλιτεχνικὲς οἱ βρύσες, γοητευτικὴ ἡ ὁμορφιά τῆς πόλεως ἀλλὰ πόσο ἄθλια ἡ τύχη τῶν Χριστιανῶν, ποὺ θεωροῦνται ἀπορρίμματα ἀνθρώπων ἀπὸ τὸν δυνάστη τους».

Τὸν John Covel μὲ συνοδεῖα 100 ἄλλων, ποὺ μεταξὺ τους εἶναι κι ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας στὴν Κων/πολιν: «Ἀπ' ὅπου περάσαμε οὔτε βοσκὲς εἶδαμε, οὔτε κοπάδια, οὔτε ἀγέλες, ἀλλὰ μόνο ἄγριο καὶ χέρσο ἔδαφος, ὥστόσο ἡ Ἀδριανούπολις εἶναι ὁμορφὴ πόλις. Κυβερνιέται ἀπὸ πασάδες καὶ Ντερεμπέηδες, ποὺ καταδυναστεύουν τοὺς κατοίκους μὲ τὰ μπουλούκια τους, τὰ ὁποῖα ἐπιδίδονται ἀνεξέλεγκτα σὲ ἀτιμώσεις, φόνους, λεηλασίες καὶ ἀρπαγές». Θὰ περάσουν πολλὰ χρόνια γιὰ νὰ θαμποφέξῃ λίγο φῶς στὸ σκοτάδι, νὰ κινήσουν οἱ ραγιάδες καὶ νὰ ὀργανώσουν τίς δυνάμεις τους.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 16ου αἰῶνα θ' ἀποκτήσουν 15 ἐκκλησίες καὶ στέγη γιὰ τὴ Μητρόπολιν τους καὶ θ' ἀρχίσουν λίγο ἀργότερα ν' ἀναπτύξουν ἔντονη δραστηριότητα στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τῆς περιοχῆς ἐκτοπίζοντες τοὺς ξένους (ποὺ εἶχαν συγκεντρωθῇ ἐκεῖ) καὶ ὀργανούμενοι μὲ τὴν ἀνοχὴ τῶν Τούρκων σὲ συντεχνίες, τὰ λεγόμενα ρουσφέτια ἢ ἐσνάφια, τὰ ὁποῖα μὲ τὸν καιρὸ ἀπέκτησαν δύναμι κι ἐπιβολὴ κι ἐπιδόθηκαν σὲ πάσης μορφῆς κοινωφελῇ δρᾶσι. Σὲ 85 ἐφθασαν οἱ συντεχνίες ἐπαγγελματιῶν καὶ βιοτεχνῶν καὶ σὲ 6-8.000 τὰ ἐργαστήρια τῆς πόλεως.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ παραθέσω ἓνα χαρακτηριστικὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Θανάση Πετσάλη «οἱ Μαυρόλυκοι», στὸ ὁποῖο δίνεται παραστατικώτατα ἡ εἰκόνα τῆς οἰκονομικῆς προκοπῆς τῶν ραγιάδων τῆς Ἀδριανουπόλεως στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας: «... τὴν Ἀδριανούπολιν δεύτερη βασιλεύουσα τῆς Τουρκίας κυβερνᾶνε σήμερα Γραικοὶ πρამατευτάδες... Βλέπεις τῆς Θράκης τὸ αἷμα τρέχει σὲ χέρια Γραικῶν καὶ σὲ Γραικῶν κεφάλια. Πιάσανε ὅλες τίς δουλειὲς οἱ Ρωμιοί. Τὰ ρίζια, τὰ μαλλιά, τὸν καπνὸ, τὰ γεννήματα, τὰ γνέματα, τὰ κουκούλια, τὰ κοπάδια... καὶ δὲ δουλεύουνε μόνον μέσα στὸν τόπο. Πολλὰ παιδιὰ ξενιτευθῆκανε, πῆγανε στὴν Πέστη καὶ στὴ Βιέννη καὶ ἐμπορεῦνται ἐκεῖ τὸν πλοῦτο τῆς πατρίδος...».

Τὸ 1697 σημειώνεται ἓνα μεγάλο βῆμα ὀργανωτικῆς προόδου μὲ τὴν ἱδρυσι τῆς πρώτης 13μελοῦς δημογεροντίας τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τὴν σύνταξι τοῦ Κανονισμοῦ τῆς ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Ἱεροσολύμων Δοσίθεο, γιατί ἡ Κοινότητα ἀποκτᾷ ἔτσι ἓνα σῶμα, ποὺ ὑπὸ τὴν Προεδρία τῶν κατὰ καιροῦς Μητροπολιτῶν ἀποκτᾷ κύρος καὶ δύναμι σημαντικώτατη. Μὲ τὴν ἀνάθεσι δὲ σ' αὐτὴν καὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων τῶν ραγιάδων καὶ ἄλλων διοικητικῶν καὶ δικαστικῶν πράξεων, ποὺ ἀναγνωρίζοταν ἀπὸ τὶς τουρκικὲς Ἀρχὲς ἔγκυρες, κατοχυρωνόταν ἡ αὐτονομία τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος καὶ ἡ αὐτοδιοίκησίς τῆς, ὥστε σπάνια ἢ καθόλου νὰ ἐπεμβαίνουν γιὰ τὶς ἐσωτερικὲς ὑποθέσεις τῶν ραγιάδων, ποὺ νόμιζαν, ὅτι δὲν τοὺς ἐνδιέφεραν.

Μ' αὐτὰ τὰ εἰρηνικὰ ὅπλα οἱ Ἀδριανουπολίται — ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι — διεξάγουν τὸν ἀγῶνα τους, ἓνα μακρό, δύσκολο καὶ ἐπικίνδυνο ἀγῶνα ἐναντίον τῶν βαρβάρων, ποὺ δὲν χτυποῦν τώρα τὶς πύλες τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, ἀλλὰ βρίσκονται μέσα στὰ τεῖχη τῆς!

Ἡ ἀνάπτυξι ἐξ ἄλλου τῆς Παιδείας, γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς ὁποίας διέθεταν τὰ πάντα, φώτιζε τὸ Γένος, στὸ μαρτυρικὸ δρόμο του, ἡ προσήλωσί των στὴ θρησκεία τῶν πατέρων των, ποὺ τοὺς δίδασκε τὴν καρτερία καὶ τὴν ὑπομονή, στίς ἐθνικὲς τους παραδόσεις καὶ τοὺς θρύλους, ποὺ τοῦ ἐνέπνεαν τὴν πίστι πρὸς τὸ μέλλον, καὶ οἱ ἐπαναστατικὲς ἰδέες, ποὺ κυκλοφοροῦσαν γιὰ ἐλευθερία, ἰσότητα καὶ δικαιοσύνη μαζί μὲ τὴν προϊοῦσα κατάρρευσι τῆς Αὐτοκρατορίας, καλλιεργοῦσαν κι' ὠρίμαζαν τὴν ἐθνικὴ του συνείδησι καὶ τὴ συνείσθησι τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ὑπεροχῆς των καὶ στερέωναν σ' αὐτοὺς τὴν πεποίθησι, ὅτι ἡ ἀπολύτρωσι θάρχεται κάποτε!

Τὴν πεποίθησι αὐτὴ ἔρχεται νὰ τονώσῃ ἓνας Ἀδριανουπολίτης ἀρχιμανδρίτης ὁ Θεόκλητος Πολυείδης, ποὺ γεννήθηκε τὸ 1690 καὶ σπούδασε στὴ σχολὴ τῆς πατρίδος του κι' ἔπειτα στὴν Ἀκαδημία τοῦ Ἀθω κι' ἦταν ἀπὸ τοὺς πρώτους, ποὺ ὀνειροπόλησε τὴν Ἀνάστασι τοῦ Γένους καὶ θέλησε νὰ τὸ ξεσηκώσῃ μὲ τοὺς περίφημους χρησμούς του. Ἀφοῦ ἀπέτυχε νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὰ ἱμπεριαλιστικὰ σχέδια τῶν Ρώσων, τοὺς ἀγῶνες τῶν Ἑνετῶν στράφηκε πρὸς τὸν Φιλελληνισμό τῶν Γερμανῶν. Πηγαίνει στὴν Γερμανία καὶ τὴν ἀλωνίζει κυριολεκτικὰ ἀπὸ τὸ 1729-1733. Ἐπισκέπτεται 210 πόλεις. Φαινομενικὰ παρουσιάζεται γιὰ νὰ συλλέξῃ ἐράνους «πρὸς ἀπολύτρωσιν αἰχμαλώτων Χριστιανῶν», ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα νὰ ξεσηκώσῃ σταυροφορία κατὰ τῶν Τούρκων. Ἡ ἀποστολὴ του προκάλεσε τὸν ἐνθουσιασμό καὶ τὴν συμπάθεια ὄλων, ἀτόμων, ὀργανώσεων, Πανεπιστημίων, Ἀκαδημιῶν, πριγκήπων, αὐλικῶν κλπ., ποὺ φιλοτιμοῦνται νὰ ἐγγραφοῦν στὸ λεύκωμά του (τὸ βιβλίο, ποὺ ἔφερνε μαζί του) γιὰ νὰ ἐκδηλώσουν τὰ συναισθήματα πρὸς τοὺς πάσχοντας Χρι-

στιανούς καὶ τὸν θαυμασμό τους γιὰ τὸ ἔργο καὶ τὴ σοφία του.

Ὅταν ὅμως ἀντιλήφθηκε, ὅτι οἱ ξένοι ἀπέβλεπαν στὰ συμφέροντά τους μόνο καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ περιμένῃ πολλὰ ἀπ' αὐτούς (ἂν ὁ ἴδιος ὁ λαὸς δὲν ἔπαιρνε στὰ χέρια τὴν ὑπόθεσι τῆς ἀπελευθερώσεως) στράφηκε πρὸς αὐτόν. Ἐπλασε ἓνα ὄνειρο, ποῦ δὲν θὰ τὸν γοήτευε μόνο, ἀλλὰ θὰ διατηροῦσε σὲ ἔξαψι τὴ φαντασία του καὶ σὲ ἐγρήγορσι διαρκῇ τὴν ἔθνικὴ του συνείδησι!

Παρουσιάζεται λοιπόν ὡς θεοπρόπος καὶ προφήτης, ποῦ γνώρισε τίς ἀνεξιχνίαστες βουλές τοῦ Θεοῦ καὶ τίς ἀπεκάλυπτε στὰ εὐπίστα πλήθη, τὰ ὁποῖα μαγεύονται ἀπὸ τὰ συμβολικὰ του ὁράματα. Προχρονολογεῖ τὸ βιβλίον τῶν προφητειῶν του ἀναγράφοντας ὡς ἔτος ἐκδόσεως τὸ 1279. Αὐτὸ τὸν βοηθεῖ νὰ βεβαιώσῃ τὴν ἄλωσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ὁποία φαινόταν, ὅτι εἶχε προβλέψῃ ἀπὸ 200 χρόνια πρὶν. Γράφει, πὼς εἶναι μεταφραστὴς τῶν χρησμῶν, ἐνῶ εἶναι συντάκτης των! «Οἱ Ἕλληνες θὰ νικήσουν τὸν βάρβαρον τῇ βοηθείᾳ τοῦ ξανθοῦ γένους... Ἡ Κωνσταντινούπολις γενήσεται ἐκ νέου πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οἱ Τοῦρκοι εὐρήσουσι ἄσυχον μόνον εἰς Μέκκαν...».

Ἀλλὰ γιὰ τὴν ἐπίδρασι τῶν χρησμῶν, ποῦ ἐπὶ 2 καὶ πλέον αἰῶνες κράτησαν σὲ συνεχῇ ἐπαγρύπνησι τοὺς ραγιάδες κί' ὀλόθερμη τὴν πίστι, ὅτι ἡ Ἐλευθερία θάρχόταν, ὁ σύγχρονός του ἐπιφανὴς κληρικὸς Εὐγένιος Βούλγαρις εἶπε: «τώρα οἱ ἀναγνώσται τῶν χρησμῶν ἀναλογίζονται τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο περὶ ξανθοῦ γένους καὶ ζωογονοῦνται μὲ αὐτάς τὰς ἐλπίδας καὶ ἤδη ἐγγὺς φαντάζονται τὴν ἀπολύτρωσιν». «Τὸ πλῆθος — λέγει ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἑλλ. λαογραφίας Ν. Πολίτης — ἐχειραγωγεῖτο ἀπὸ τὰς ὁπτασίας τοῦ Ἀγαθαγγέλου πιστεῦον δογματικῶς εἰς τὴν μέλλουσαν μεταβολὴν τῆς τύχης του». Αὐτὴ εἶναι ἡ προσφορὰ τοῦ Ἀδριανουπολίτου ἀρχιμανδρίτη τοῦ ἀκατάβλητου αὐτοῦ ἱεροφάντη τῆς Ἑθνικῆς Ἰδέας!

Κι' ὅταν ἡ ψυχὴ τοῦ Ἑθνους βρέθηκε στὴν πιὸ ἔντονη ἔξαρσί της καὶ ὁ νοῦς ἔβλεπε καθαρώτερα τοὺς σκοποὺς, ὅταν ὅλοι ὕστερα ἀπὸ πολλὰ παθήματα ἔνοιωσαν ὅτι μόνοι τους, οἱ ἴδιοι κρατοῦν στὰ χέρια τους τὴν τύχη τοῦ Γένους, ὅταν ἐφθασε σὲ ζηλευτὴ ἀκμὴ τὸ ἐμπόριο, ἡ βιομηχανία καὶ ἡ ναυτιλία, ὅταν ἡ πίστι στὶς δυνάμεις τους καὶ στὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ εἶχε στερεωθῇ, ὅταν πρὸ παντός ἀντιμετώπιζαν τὸ φόβο καὶ τὸν κίνδυνον μὲ τὴ θέλησι τῆς θυσίας τότε, ὅπως ἔγραψεν ὁ ἀνώνυμος Ἕλλην συγγραφεὺς «τῆς Ἑλληνικῆς Νομαρχίας», «ὁ καιρὸς ἦτο ἐπιτηδειότατος, ἡ μηχανὴ τελειωμένη, ἤγγικεν ἡ ὥρα τῆς ἀπελευθερώσεως... μὴ βραδύνετε ὄθεν, τὰ ἄρματα τῆς δικαιοσύνης εἶναι ἀνίκητα» ὁ ραγιάς ἦταν ἑτοιμος νὰ ριχθῇ στὸν ἀγῶνα!

Στὴν κατάλληλῃ αὐτῇ ὥρᾳ ἦλθεν ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία νὰ ὀργανώσῃ ὅλες τίς δυνάμεις τοῦ Ἑθνους καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ τὴν πίστι, ὅτι μόνο μ' ἓνα

ἀγώνα ζωῆς ἢ θανάτου (ποῦ θ' ἀνελάμβανε τὸ ἴδιο), θά μπορούσε ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του.

Ἡ Φιλικὴ εἶχεν ἀπλώσει καὶ στὴν Ἀδριανούπολιν τὰ πλοκάμια της. Ἀλλὰ πόση σημασία ἀπέδιδε στὴ συμβολὴ της φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ Ξάνθου στὴν πόλιν τῶν τριῶν ποταμῶν, ποῦ κατὰ τὴν παράδοσιν φιλοξενήθηκαν στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Ἀμυρᾶ, καὶ ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ τὴν κοινωνικὴ θέσιν τῶν μυηθέντων, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ἦταν ὁ Μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως Δωρόθεος Πρώτος, ὁ τέως Πατριάρχης Κύριλλος, οἱ δημογέροντες καὶ ἄλλοι προύχοντες.

Κι' ὅταν κηρύχθηκε ἡ Ἐπανάστασις ἡ Ἀδριανούπολιν βρέθηκε στὸ πόδι, ἐτοιμαζόταν νὰ μετάσχῃ ἐνεργῶς στὸν ἀγώνα, χωρὶς νὰ ὑπολογίσῃ τοὺς κινδύνους. Ὅπως δὲ γράφει ἓνας Ἀδριανουπολίτης λόγιος: «ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ὅπου εὐρίσκοντο Ἕλληνες Χριστιανοὶ κάτοικοι ὄλων τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων μηδὲ τῶν περίξ χωρικῶν, ἀγροτῶν καὶ κτηνοτρόφων ἐξαιρουμένων, ἐκεῖ ἀνεμένετο τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς ἐξεγέρσεως... Ἀντιλαμβανομένη τὸν κίνδυνον ἡ Τουρκικὴ Αὐτοκρατορία ἔσπευσε διὰ κεραυνοβόλου δραστηριότητος νὰ καταπνίξῃ πᾶσαν ἐνέργειαν διατάσσουσα τὴν διὰ κατατομήσεως ἢ ἀγχόνης θανάτωσιν τῶν πρωταιτίων...».

Καὶ νὰ οἱ Γενίτσαροι τὸ βράδυ τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων ἔπιασαν 26 ἐξέχοντας προκρίτους καὶ «τὸν ἐφησυχάζοντα ἐν τῇ πατρικῇ οἰκίᾳ πρῶην Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλον τὸν ΣΤ'», ποῦ κατὰ τὸ φερμάνι τοῦ Σουλτάνου «ἐνείχετο εἰς τὸ κίνημα τὸ παρασκευαζόμενον μεταξὺ τοῦ Ρωμαϊκοῦ Ἔθνους καὶ ἐδέησε νὰ ἐξαλειφθῇ καὶ οὗτος ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν ἄλλων, διὰ τοῦτο διατάσσω τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ εἰρημένου Κυρίλλου μετὰ τῆς ἦν περιβάλλεται ἐνδυμασίας...».

Τὴν Κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ 17 Ἀπριλίου τὸ πρωὶ ἀποκεφαλίσθηκαν στὰ κατώφλια τῶν σπιτιῶν τους οἱ 25 προύχοντες, ἐνῶ ὁ Πατριάρχης κι' ὁ πρωτοσύγκελος Ἀγαθάγγελος κρεμάσθηκαν ἀπὸ τὰ κάγκελα τῶν Γραφείων τῆς Μητροπόλεως κι' ἔπειτα ἀπὸ τρεῖς μέρες ρίχθηκαν στὰ νερὰ τοῦ Ἑβρου. Στὸ δρόμο του τὸ ἱερὸ σκῆνωμα τοῦ Πατριάρχου περιπλέχθηκε στοὺς θάμνους τῆς ὁχθῆς κοντὰ στὸ σημερινὸ Πύθιο, ὅπου τὰ εὐλαβικὰ χέρια ἐνός χωρικοῦ τὸν ἐνεταφίασαν σ' ἓνα χωράφι. Ἀπ' ἐκεῖ τὰ ὅστᾳ του μεταφέρθηκαν μετὰ 10 χρόνια στὴν Ἀδριανούπολιν, ὅπου φυλάγονταν σὲ μιὰ λάρνακα, ὡς τὴν ἔξοδο τοῦ 1922.

Κι' ὅταν ἦρθε κάποτε καὶ στὴ Θράκη ἡ Ἐλευθερία (τὸν Ἰούλιο τοῦ 1920) καὶ πλημμύρησεν ἀπὸ τὸ φῶς της ἡ πολυπαθὴ χώρα, χάραξε τοῦτο τὸ ἐπίγραμμα στὸν τόπο τοῦ μαρτυρίου ἡ Ἀδριανούπολις: «Κυρίλλω τῷ ΣΤ' — γόνῳ τῆσδε πόλεως εὐκλεεῖ, δεξιῶς δὲ τὴν ὁλκάδα τῆς Μ. Ἐκκλη-

σίας οἰακοστροφῆσαντι — ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος τὸν δ' ἀγχόνης ὑποστάντι θάνατον — ἡ Πατρίς ἐλευθερωθεῖσα καὶ μεγάλη ἤδη τοῦτο ἰδρύσατο σῆμα — μνημεῖον μὲν τῆς πρὸς Αὐτὸν αἰδίου τιμῆς καὶ σεβασμοῦ — δεῖγμα δ' ἀρετῆς τοῖς ἐπιγιγνομένοις» Μάρτιος 25-1921.

Τὸ ἐπίγραμμα αὐτὸ δὲν μᾶς θυμίζει μόνο τὴν ὕψιστη θυσία τοῦ Ἱεράρχου καὶ τῶν 26 Ἀδριανουπολιτῶν, ἀλλὰ καὶ τὴ Μοῖρα τοῦ Γένους μέσα στὴν πάντα ἀγωνιώδη καὶ τραγικὴ ἱστορικὴ πορεία του.

Μετὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ ξεσηκωμοῦ στὴν Ἀδριανούπολι καὶ στὴν Θράκη γενικά, ὅσοι μπόρεσαν ἔφυγαν ἀπὸ τοὺς ματωμένους τόπους τῆς θυσίας καὶ πῆγαν μὲ «τοὺς ἀδελφούς», ποὺ πολεμοῦσαν. Μεταξὺ αὐτῶν πολλοὶ ἦσαν Ἀδριανουπολίται. Ἡ ἔρευνα τῶν ἀρχείων τῶν Ἀγωνιστῶν τοῦ '21 ἔδωσε μερικὰ ὀνόματα ἐκείνων, ποὺ ἀγωνίσθηκαν κι' ἔπεσαν στὰ πεδία τῶν μαχῶν, χωρὶς τὴν ἐλπίδα τοῦ λυτρωμοῦ τῆς ἰδιαίτερῆς τους πατρίδας, ἀλλὰ γιὰ τὴν κοινὴ Ἑλευθερία τῶν Ἑλλήνων!

Ὁ Καραγιώργης Γεώργιος, ἐκατόνταρχος στὸ σῶμα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη πολέμησε στὸ Σκουλένι καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ κινήματος κατέβηκε στὴν Ἑλλάδα, ὅπου συνεπολέμησε μὲ τὸν Μαυροκορδατο στὸ Μεσολόγγι, μὲ τὸν Χατζηχρήστο στὸ Νεόκαστρο, μὲ τὸν Γενναῖο Κολοκοτρώνη στὴ Δούμπαλα, μὲ τὸν Καραϊσκάκη στὸ Χαϊδάρι, στὸ Δίστομο καὶ στὸν Πειραιᾶ — οἱ 5 ἀδελφοὶ του Δημήτρης, Μιχάλης, Μανώλης, Πασχάλης καὶ Σταῦρος Καραγιώργη, ποὺ ἔπεσαν καὶ οἱ 5 στὸ Σκουλένι — ὁ Δημήτριος Καβαλλάρης ἔφυγε κρυφὰ μὲ 10 ὁπαδούς του καὶ κατατάχθηκε στὸ σῶμα τοῦ Γκούρα. Ἔλαβε μέρος στὴν πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως καὶ πληγώθηκε τρεῖς φορές στὸ Νεόκαστρο, στὴν Τρίπολι καὶ στίς Θήβες — ὁ Νικόλαος Μυσιρλῆς, ποὺ κατέβηκε στὴν Ἑλλάδα ἐπὶ κεφαλῆς δικοῦ του σώματος ἀπὸ Θρακιώτες ἀποβιβάσθηκε στὴν Πελοπόννησο καὶ πολέμησε σὲ πολλὰς μάχες. — Ὁ Χατζηγιώργης Δημήτριος φιλικός, πλουσιώτατος τραπεζίτης, ποὺ μόλις κηρύχθηκε ἡ ἐπανάστασις ἔφυγε «διὰ νὰ λάβῃ (ὅπως λέγει ὁ ἴδιος) ἐνεργητικὸν μέρος εἰς τὸν ἔνδοξον ἀγῶνα» παίρνοντας μαζί του 20 ἄλλους Θράκες, ποὺ ἐπιθυμοῦσαν νὰ πολεμήσουν, τὰ μετρητὰ καὶ τὰ κοσμήματα ἀξίας 70.000 διστήλων δηλ. 16.000 καὶ πλέον χρυσῶν λιρῶν, (ποσὸ τεράστιο γιὰ τὴν ἐποχὴ του), τίς ὁποῖες ἔδαπάνησε γιὰ τὸν ἔξοπλισμό, τὸ ντύσιμο καὶ τὴν τροφὴ τῶν ὁπλιτῶν τοῦ σώματός του, ποὺ ἔφτασε μὲ τὸν καιρὸ τοὺς 500 ἄντρες. Πῆρε μέρος στὴν πολιορκία τῆς Κορίνθου, στὴν ἐκστρατεία τοῦ Μεσσηνιακοῦ Κόλπου, στίς μάχες τῆς Πόλιανης τῶν Μύλων, τῶν Βερβένων καὶ ἄλλων μερῶν, ἀγωνιζόμενος ὡς τὸ 1828 «ὅτε ὁ Κυβερνήτης ἐσάλπισεν ἀνακωχὴν». Ἡ Κυβέρνησις τὸν προσήγαγε στὸ βαθμὸ τοῦ στρατηγοῦ ἀμείβοντας τὴν γενναιότητα καὶ

τὴν πολύτιμη προσφορά τοῦ στὸν κοινόν ὑπὲρ τῆς Ἑλευθερίας ἀγώνα — ὁ Μπαχάρης Παναγιώτης ὑπολοχαγὸς τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως ἔλαβε μέρος στὴν ἐκστρατεία τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου (ὅταν ὁ ἐχθρικός στόλος ἦρθε στὴν Καλαμάτα καὶ τὴν Βοστίτσα), στὴν πολιορκία τοῦ Ναυπλίου καὶ τὴν ἐπίθεσι, στὴν πολιορκία τῆς Κορίνθου καὶ τὴν παράδοσι αὐτῆς, στὴν ἐκστρατεία τῆς Ἠπείρου μετὸν Ἀλέξ. Μαυροκορδάτο καὶ μάλιστα στίς μάχες τοῦ Κομπότι καὶ τοῦ Πέτα καὶ τέλος στὴ δεύτερη πολιορκία τοῦ Ναυπλίου, στὴν ἐπίθεσι κατὰ τοῦ Παλαμηδιοῦ καὶ τὴν παράδοσί του!

Ὁ ἐπτάχρονος ἀγώνας ἐτελείωσε... Στὴν Ἀδριανούπολι ὥρισεν ἡ Μοίρα νὰ ὑπογραφῇ, μετὰ τὸν Ρωσσοτουρκικὸ πόλεμο, ἡ συνθήκη, ποὺ ὑπεχρέωνε τὴν Τουρκία ν' ἀναγνώριση τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος. Ἐξω ἀπὸ τὰ ἐδάφη τοῦ νέου Κράτους θὰ μείνουν ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Ἡπειρος, ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Θράκη, τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου καὶ ἡ Κρήτη. Ὅμως τὸ ἔθνος δὲν κατέθεσε τὰ ὅπλα, ἄρχισε νὰ παρασκευάζεται με περισσότερη ὁρμὴ καὶ ἔντασι γιὰ τὴν πραγματοποίησι τῆς Μεγάλης Ἰδέας, ποὺ ἔγινε ἡ κατηγορικὴ προσταγὴ τοῦ πνεύματος τοῦ 21 γιὰ νὰ ὁλοκληρώσῃ τὴν ἀνεξαρτησία του καὶ ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἐνότητά του στὸ χῶρο, ποὺ εἶχε στήσῃ τις πανάρχαιες ἐστίες τῆς ἡ φυλῆ.

Ἔτσι κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ τις ἀρχές τοῦ 20οῦ, ἐλεύθεροι καὶ ὑπόδουλοι καὶ ἐν διασπορᾷ ἀγωνίσθηκαν σ' ὅλους τοὺς τομεῖς νὰ ἐπιτύχουν τοὺς μεγάλους αὐτοὺς στόχους.

Ἰδιαίτερα ὁ 19' αἰῶνας εἶναι ἐποχὴ πνευματικῆς καὶ ὕλικῆς προκοπῆς τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει καὶ ἡ Ἀδριανούπολις, ἓνας ὀργανισμὸς δημιουργίας μιᾶ ἑξαρσι τῆς ἀγωνιστικῆς του διαθέσεως διατρέχει τὸ σῶμα του μέσα σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα καταπτώσεως τῆς καταρρέουσας Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας. Ὁ ὑπόδουλος Ἕλληνας, ὅπου ζῇ προοδεύει, ἀναπτύσσεται, ἐπιβάλλεται, κυριαρχεῖ, ἔχει συνείδησι τῆς δυνάμεώς του, τῆς ἀποστολῆς του, τῆς εὐθύνης του, ἀποδύεται σὲ ἀγῶνες κοινωνικούς, ἐθνικούς, φυλετικούς. Νομίζει κανεῖς, ὅτι νέοι χυμοὶ ζωῆς κυκλοφοροῦν. Ἐντονη εἶναι ἡ θέλησί του νὰ διασφαλίσῃ τὴν ὑπεροχὴ του ὄχι μόνο μέσα στὸ ζωτικὸ τοῦ χῶρο, ἀλλὰ καὶ μέσα σ' εὐρύτερα πλαίσια. Στὴν προσπάθεια αὐτὴ μετέχει ἐνεργότατα ἡ Ἀδριανούπολις μάχεται κι' αὐτὴ ἀπὸ τὴν ἐπαλξί της, γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῶν ἐπιδιώξεων τοῦ ἔθνους.

Ἀλλὰ στὸ σημεῖο αὐτὸ ἃς ἀφήσουμε δυὸ Γάλλους ἐπισκέπτας τῆς πόλεως, τὸν ποιητὴ Alphonse Lamartine (Ἀλφόνσο Λαμαρτίνο) καὶ τὸν σοφὸ ἀρχαιολόγο Ἀλβέρτο Ντυμόν (Albert Dumont) νὰ μᾶς μιλήσουν. Ὁ πρῶτος: «Οἱ Ἕλληνες γενικὰ εἶναι πεπαιδευμένοι, οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς σπουδάζουν τὰ παιδιὰ τους στὴν Εὐρώπη. Γνώρισα Ἕλληνας

ἐκλεκτοὺς, ἄξιους, γιὰ τὰ αἰσθήματα καὶ τὸ πνεῦμα τους μιᾶς ἄλλης καλλιτέρης, ἐλεύθερης Πατρίδας!» (1832).

Κι' ὁ δεύτερος, ὁ Ντυμόν, μᾶς ἔδωκε ζωντανή τὴν εἰκόνα τῆς ἀκμῆς τοῦ Θρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνα. Ἕνας εἰλικρινῆς θαυμασμός τὸν διακατέχει καὶ μιὰ ἄδολη συμπάθεια πρὸς τὴν τόσο ζωντανή κι' ἀθάνατη ἑλληνικὴ φυλὴ, ὅπως τὴν ὀνομάζει. «Ἡ Ἀδριανούπολις συνεχίζει, ἔχει πληθυσμὸ 30.000 Τούρκων ἄλλων τόσων Ἑλλήνων καὶ 8.000 Ἑβραίων. Οἱ Ἕλληνες εἶναι ἔμποροι, ἐπιστήμονες, τραπεζίται, ἐπαγγελματίες καὶ βιοτέχνες, ποὺ ἀπὸ μιὰ μεριά βοηθοῦν τὸν ἀγῶνα τῆς Κρήτης στέλνοντας ὅπλα καὶ χρήματα κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη προσφέρουν δάνεια στὸ Σουλτάνο καὶ τὴν ὑψηλὴ Πύλη. Ἕνας Ἀδριανουπολίτης διπλωμάτης (ἐννοεῖ πιθανῶς τὸν Καρυθεοδωρῆ), ποὺ πέρασε τὰ νειᾶτα του στὴν Ἀθήνα, ὑπηρετεῖ τώρα στὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας. Ἄν δὲν μπορῇ κανεὶς νὰ παρακολουθήσῃ τοὺς Ἕλληνες στοὺς διπλοὺς των ρόλους δὲν θὰ καταλάβῃ τίποτε ἀπ' αὐτό, ποὺ λέγεται Τουρκικὴ Αὐτοκρατορία»!

Ἀλλὰ στὸν πολυτάραχο αὐτὸν αἰῶνα οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀδριανουπόλεως (ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι Θράκες κι' οἱ Μακεδόνες) ἀντιμετωπίζουν καὶ τὴν ἐπιβουλὴ ἑνὸς ἄλλου προαιωνίου ἐχθροῦ των, τῶν Βουλγάρων, διότι, ἐνῶ ἀποτελοῦν ἀσήμαντη μειονότητα (πρὶν ἀπὸ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους οἱ βουλγαρικὲς οἰκογένειες στὸ Ἄστυ δὲν ξεπερνοῦσαν τὶς 20, ποὺ ἔφυγαν τὸ 1913 μαζὶ μὲ τὸν βουλγαρικὸ στρατό), κι' ὅμως μὲ τὴν θορυβώδη προπαγάνδα τους, ποὺ στηριζόταν πάνω στὸ ὀργανωμένο ψέμμα προσπάθησαν νὰ ἐπιτύχουν τοὺς σκοποὺς των, ἀλλὰ βρῆκαν τὰ τεῖχη τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπόρρητα στὶς ἐπιθέσεις. Ἀπὸ τὰ μεγάλα τους σχέδια λίγα μόνον μπόρεσαν νὰ πραγματοποιήσουν: ἀπέκτησαν δύο ἐκκλησίες καὶ δύο σχολεῖα στὰ προάστεια τῆς Ἀδριανουπόλεως κι' ἓνα Γυμνάσιο, στὸ ὁποῖο φοιτοῦσαν 60 περίπου μαθηταὶ — ὑπότροφοι ὅλοι — φερμένοι ἀπὸ διάφορες πόλεις τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, χωρὶς οὔτε ἓνας νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολι καὶ τὴν περιοχὴ τῆς. Ἐπὶ 20 χρόνια μάταια ξόδεψεν ἡ βουλγαρικὴ προπαγάνδα μεγάλα ποσὰ γιὰ νὰ διατηρῇ ἓνα ὁμοίωμα Γυμνασίου!

Κι' ἀφοῦ ἀπέτυχε νὰ στήσῃ μὲ τὴ βοήθεια τῆς Ρωσίας μιὰ Μεγάλῃ Βουλγαρίᾳ εἰς βάρος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐκήρυξε ἓνα ἀμειλικτὸ πόλεμο ἐναντίον του στὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη, κατὰ τῆς ὁποίας κινήθηκαν γιὰ νὰ δημιουργήσουν τὴν ἴδια ἀνώμαλη κατάστασι. Ὅμως οἱ φύλακες γρηγοροῦσαν. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησι πιεζόμενη ἀπὸ τὶς ἐθνικὲς ὀργανώσεις ἔστειλε στὶς κυριώτερες πόλεις τῆς Θράκης ἀξιωματικούς, ποὺ τοποθετήθηκαν στὰ Ἑλληνικὰ προξενεῖα σὰν ὑπάλληλοι μὲ ψευδώνυμα, ποὺ περιέτρεχαν τὴν ὑπαιθρο σὰν διδάσκαλοι, ζωέμποροι, πράκτορες ἀσφαλιστικῶν ἐταιρειῶν κλπ. Στὴν Ἀδριανούπολι στάλθηκε ὁ Σ τ υ λ ι α -

ν ὅς Γονατᾶς με τὴν ἐντολὴ νὰ ἐργασθῇ γιὰ τὴν ἀνύψωσι τοῦ Ἑθνικοῦ φρονήματος, νὰ ἔλθῃ σὲ ἄμεση καὶ προσωπικὴ ἐπικοινωνία με τὴν ὕπαιθρο, νὰ ἐγκαταστήσῃ πράκτορας, νὰ ὀργανώσῃ ὁμάδες ἀντιστάσεως ἀπὸ ἐγχαυρίους καὶ νὰ συντονίσῃ ἐν καιρῷ τὴ δρᾶσι τους. Ὁ Γονατᾶς συνεργαζόμενος με τοὺς ἄλλους Προξένους καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους ἀπὸ τὸ Κέντρο ἀξιωματικούς, ἐπέτυχε σὲ διάστημα ὀλίγου σχετικὰ χρόνου νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς σκοποὺς, γιὰ τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀποσταλῇ. Οἱ Βούλγαροι δὲν ἐτόλμησαν ν' ἀνοίξουν κι' ἐδῶ ἀγῶνα — ὅπως στὴ Μακεδονία — δυό-τρεῖς ὁμάδες κοιμιτατζήδων, ποὺ ἐμφανίσθηκαν, ἀπέφυγαν νὰ δράσουν...

Τὴν κατάστασι καὶ τ' ἀποτελέσματα τῆς ὀργανώσεως τῆς ἀντιστάσεως ἐναντίον τῆς ἐνδεχομένης ἐπιθέσεως τῶν κοιμιτατζήδων στάλθηκε νὰ μελετήσῃ μιὰ ἐπιτροπὴ βουλευτῶν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὴν Ἀδριανούπολι με ἐπικεφαλῆς τὸν πολιτικὸν Δ η μ. Γ ο ὕ ν α ρ η γιὰ νὰ ὑποβάλλῃ σχετικὴ ἐκθεσι.

Ἀλλὰ ἡ κήρυξι τοῦ Τουρκικοῦ Συν/τος τὸ 1908 καὶ ἡ συμμαχία τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν ἔδωκαν ἄλλη τροπὴ στὰ πράγματα. Ὁ Α' Παγκόσμιος πόλεμος καὶ ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδος στὸ πλευρὸ τῶν συμμάχων εἶχεν σὰν ἀποτέλεσμα καὶ τὴν ἀπελευθέρωσι τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τῆς Θράκης (Ἰουλ. 1920) μέχρι Τσατάλτζας. Ἀλλὰ παραμόνευε ἡ βάσκανος Μοῖρα, ὁ Θρακικὸς λαὸς παρὰ τοὺς ἀγῶνες καὶ τὶς δοκιμασίες αἰῶνων γεύθηκε μόνο γιὰ δυὸ χρόνια τὴν ἐλευθερίαν του, ὅχι γιὰ νὰ τὴν χάσῃ ὀριστικά, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν γῆν τῶν πατέρων του, τὴν ὁποία πότισε με δάκρυα καὶ αἷμα!

Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος τηλεγραφοῦσε ἀπὸ τὸ Παρίσι ἀγωνιζόμενος νὰ σώσῃ ὅ,τι μπορούσε, τὴν καταδικαστικὴ ἀπόφασιν, ποὺ ἐπέβαλεν, ἡ βία τῶν ἰσχυρῶν: «ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη ἀπωλέσθη ἐντελῶς διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπανερχεται εἰς τὴν ἄμεσον κυριαρχίαν τῆς Τουρκίας...». Τὴν 8η Νοεμβρίου 1922 ἡ Ἑλληνικὴ σημαία ὑποστελλόταν κι ἀπὸ τὴν τελευταία ἔπαλξι τῆς Θράκης, τὴν Ἀδριανούπολιν.

Τῆς αὐγῆς τὸ δροσᾶτο ἀγέρι θὰ φυσήξῃ πάλιν στῶν ψευδόπιστων τ' ἀστέρι, γιὰτὶ τὸν σταυρὸ τὸν εἶχε κατεβάσει με τὴν ἄδικη ἀπόφασίν της ἡ Χριστιανικὴ... Εὐρώπη!

Ἀλλὰ ἡ Ἀδριανούπολι δὲν ἦταν μόνον ἐθνικὴ ἔπαλξι ἐπὶ αἰῶνες, στάθηκε καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς φωτοβόλες πνευματικῆς ἐστῖες τοῦ Θρακικοῦ Ἑλληνισμοῦ ποὺ φώτιζε καὶ συντηροῦσε αὐτὴν τὴν ἔπαλξι.

Τὸν πρῶτον αἰῶνα τῆς Τουρκικῆς κατακτήσεως, ὅταν ἡ Ἀδριανούπολι ἦταν πρωτεύουσα τοῦ Κράτους «εἶχαν σβύσει οἱ φωτιῆς οἱ πλάστρες μέσ' στὴ χώρα». Ἡ σκλαβιά σκοτώνει πρῶτα τὸ πνεῦμα. Δὲν μπορεῖ ἐπομένως

νὰ γίνῃ λόγος γιὰ πνευματικὴ κίνησι καὶ ζωή. Ὅταν ὁμως μὲ τὴν ἄλωσι τῆς Πόλης τὸ 1453 καὶ τὴν μεταφορὰν τῆς ἑδρας τῶν Σουλτάνων ἐκεῖ εἶχε χαλαρωθῇ κάπως ἡ πίεσι, ποὺ ἀσκοῦσεν τὸ ἀποπνικτικὸ περιβάλλον, ἀρχισε δειλὰ-δειλὰ κάποια κίνησι ἀπὸ ὅσους πεπαιδευμένους εἶχαν ἐπιζήσει. Οἱ σπουδαιότερες φιλοσοφικὲς καὶ θεολογικὲς συζητήσεις, ποὺ γινόταν ἀνάμεσά τους καὶ ποὺ τοὺς εἶχαν διαιρέσει σὲ δύο ἀντιμαχόμενες μερίδες δείχνουν τὸ ὑψηλὸ ἐπίπεδο μορφώσεως, στὸ ὁποῖον εἶχαν φθάσει κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, κατὰ τοὺς δύσκολους ἐκείνους καιροὺς, ὅταν τὸ Βυζάντιο ἔβαινε πρὸς τὴν δύσι του.

Μετὰ δύο αἰῶνες σιωπῆς ἓνας διαλεχτὸς ἱεράρχης ὁ Μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως Ἰωάννης ὁ Μεγαλοπρεπὴς εἶχε καλέσει τὸν Ἰωάννη Ζυγομαλά καὶ τοῦ ἀνέθεσε ἀπὸ τὸ 1540 τὴν διεύθυνσι τῆς Σχολῆς, τῆς ὁποίας παρακολουθοῦσε τὴ λειτουργία, κι ὅταν ἔγινε Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως μὲ τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον καὶ τὴ στοργή, ὅπως ἀποδείχνει ἓνα γράμμα του τῆς 18ης Μαΐου 1550, μὲ τὸ ὁποῖο συνιστᾷ στὸν Ζυγομαλὰ νὰ διδάσκῃ μὲ ἐπιμέλεια καὶ εὐσυνειδησία ὑποσχόμενος νὰ ἐφοδιάσῃ τοὺς μαθητὰς μὲ τὰ καλλίτερα βιβλία: «τοὺς δὲ μαθητὰς — γράφει ἐπὶ λέξει — πρὸς Θεοῦ μὴ ἀμέλει ἀλλὰ πᾶσα δυνάμει καὶ ἐπιμελείᾳ καὶ καθαρᾷ συνειδήσει σπουδάσον... ἤδη γὰρ ἀποστελῶ ὑμῖν θάττον βιβλία κάλλιστα».

Τὸ ζωηρότατο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ μόρφωσι τῶν νέων τῆς Ἀδριανουπόλεως θὰ δείξῃ κι ἓνας ἄλλος Μητροπολίτης τῆς ὁ Νεόφυτος κατὰ τὸν 15^{ον} αἰῶνα, ὁ ὁποῖος ἀλληλογραφοῦσε μὲ τὸν Τσάρο Ἀλέξιο, ποὺ τοῦ ἔστελνε ταχτικὰ χρήματα γιὰ νὰ συντηροῦνται οἱ ἄποροι μαθηταὶ τῆς Σχολῆς. Ὁ Νεόφυτος, ὅπως καὶ οἱ διάδοχοί του ἐνίσχυναν τὴν Παιδεία ἐκλέγοντας τοὺς ἀρίστους δασκάλους, ὅπως εἶναι ὁ Εὐγένιος Αἰτωλὸς, ὁ Ἀναστασιος Παντοδύναμος, ὁ Ἀθανάσιος Κόντης Βουθρωτεὺς, ποὺ ὅπως μαθαίνουμε ἀπὸ ἓνα γράμμα του εἶχε χωρίσει τοὺς μαθητὰς σὲ 4 τάξεις. Στὴν Α' διδασκότανε ὁ Ὅμηρος — στὴ Β' Βασιλέων καὶ Φιλοσόφων ἀποφθέγματα — στὴν Γ' λόγοι τοῦ Ἰσοκράτους καὶ στὴν Δ' ἡ Βατραχομουμαχία.

Στὸν Πατριάρχη Ἱεροσολύμων Χρῦσανθο, ποὺ ἦρθε κι' ἔμεινε στὸ Μετόχι τῆς Ἀδριανουπόλεως ὁ Βουθρωτεὺς γράφει: «Οἱ μαθηταὶ προπρωχωροῦν δι' εὐχῶν σας καλῶς, οἱ κόποι καὶ τὰ ἔξοδα δὲν γίνονται εἰς μάτην...».

Τὸν Βουθρωντέα διαδέχθηκε ὁ Ζώης Ἰωάννου ἀπὸ τὰ Γιάννενα, ὁ ὁποῖος γράφει στὸν Πατριάρχη Χρῦσανθο, νὰ συστήσῃ στοὺς προεστώτες «νὰ τὸν ἀγαποῦν καὶ νὰ δείχνουν κάθε λογῆς περιποίησιν πρὸς τὴν λογιότητά του καὶ νὰ ἀφήσουν τὰ ψυχρὰ λόγια μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς τὸ νὰ λέγουν δηλ. ὅτι ἡμεῖς εὐρίσκομεν διδάσκαλον διὰ 100 γρόσια, τὰ ὁποῖα ψυχραίνουν τὴν προθυμίαν ὁποιοῦ κι' ἂν εἶναι». Ὁ Χρῦσανθος

ἐκτελῶντας τὴν παράκλησι τοῦ Ζώη ἔγραψε στοὺς προεστοὺς νὰ αὐξήσουν τὸν μισθὸ τοῦ διδασκάλου σὲ 250 γρόσια (200 γιὰ τὸ δάσκαλο καὶ 50 γιὰ τὴν ἀγορὰ βιβλίων).

Τὸν Ζώη Ἰωάννου διαδέχθηκε ὁ Ἀλέξιος Σπανὸς ὁ Ἡπειρώτης λόγιος, πλατειᾶς μορφώσεως, ποὺ ἐξέδωσε παράφρασι τῆς Ἑξάβιβλου τοῦ Ἀρμενοπούλου τὸ 1741. Μαζί του συνεδίδασκε ἐπὶ 25 ὁλόκληρα χρόνια ὁ Σταμάτιος Παπαῖ ἢ Παπασταμάτιος ἢ Παπαστάμος ἀπὸ τὴν Κορνοφωλιὰ τοῦ Σουφλίου, ποὺ σπούδασε στὴν περίφημη Σχολὴ τῆς Πάτμου καὶ εἶναι συγγραφεὺς ἀξιολόγων ἔργων, ποὺ ἀναφέρονται σὲ θέματα θεολογικά, ρητορικῆς, ἀρχαίας φιλολογίας, κλπ. Ὁ Παπασταμάτιος ἐπέστρεψε στὴν πατρίδα του, ὅπου καὶ πέθανε. Τὴν πλάκα τοῦ τάφου του ἀνεκάλυψε στὸ νεκροταφεῖο τῆς Κορνοφωλιᾶς καὶ διεφύλαξε ὁ συγγενὴς του Ἀρχιμανδρίτης Νεόφυτος Σταματιάδης.

Τὸ 1813 ὁμως ἀποτελεῖ σταθμὸ στὴν Ἱστορία τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως γιὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ Δωροθέου Πρωτοῦ ὡς μητροπολίτου. Ὁ Πρώτος γεννήθηκε στὴ Χίο, ἐσπούδασε στὴν Πίζα, τὴ Φλωρεντία καὶ τὸ Παρίσι, στὸ ὁποῖο θὰ ξαναγυρίσῃ γιὰ νὰ παρακολουθήσῃ μαθήματα στὴν Πολυτεχνικὴ Σχολὴ του. Ὃταν ἐπέστρεψε στὴν Πόλι, τοῦ ἀνατέθηκε ἡ διεύθυνσις τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, στὴν ὁποία δίδαξε ὡς τὸ 1807. Στὸ μεταξὺ ἐγίνε Μητροπολίτης Φιλαδελφείας καὶ τὸ 1813 — ὅπως εἶπαμε — Μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως. Ὁ Πρώτος μετερρύθμισε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ τέως Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ ΣΤ', τοῦ βαρῶνου Γεωργίου Σακελλαρίου-Ἀδριανουπολίτου, ποὺ ἔμενε στὸ Βουκουρέστι, τὸ πρόγραμμα τῆς Σχολῆς γιὰ νὰ ὑψώσῃ τὴ στάθμη τῆς μορφώσεως τῶν τροφίμων τῆς, φρόντισε γιὰ τὸν διορισμὸ ἱκανῶν δασκάλων καὶ στὴ δημοτικὴ Ἐκπαίδευσι, ἐξασφάλισε μονιμώτερους πόρους γιὰ τὴ συντήρησι καὶ τὴ λειτουργία τῶν Σχολείων καὶ τὸ σπουδαιότερο ἐδίδασκε καὶ ὁ ἴδιος: Λογικὴν καὶ Ἡθικὴν κατ' Ἀριστοτέλην — Μαθηματικὰ καὶ Φυσικὴν κατὰ Νικηφόρον Θεοτόκην — καὶ Θεολογίαν καὶ Μεταφυσικὴν κατὰ Εὐγένιον Βούλγαρην.

Τὴν διεύθυνσιν τῆς Σχολῆς ἀνέθεσε σὲ δυὸ διακεκριμένους ἄνδρες τὸν Στέφανο Καραθεοδωρῆ καὶ τὸν Σαράντη Ἀρχιγένη, τὸν ἰδρυτὴ τῶν Ἀρχιγενείων Διδασκαλείων στοὺς Ἐπιβάτες. Στὸν καιρὸ τοὺς ἡ Σχολὴ εἶχε φθάσει σὲ τέτοια ἀκμὴ, ὥστε ὁ Γάλλος κόμης Μάρκελλος διπλωμάτης καὶ φιλόλογος, ποὺ ἐπισκέφθηκε τὸ 1840 τὴν Ἀδριανούπολι καὶ τὴ Σχολὴ τῆς ἔγραψε: «τὸ Κολλέγιο τῆς Ἀδριανουπόλεως ὑφίσταται ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων... Οἱ Ἕλληνες μόνον δὲν παραμέλησαν τὴν ἐκπαίδευσιν στὴ βάρβαρη αὐτὴ χώρα». Κι' ἐρωτᾷ: «μήπως ὑπάρχει κατὰ τύχη στὴν πολιτισμένη Εὐρώπῃ χώρα, ποὺ νὰ εἶναι ἀνώτερη τῆς Ἀδριανουπόλεως».

Ὁ Δωρόθεος τὸ 1820 ἔγινε συνοδικὸς γιὰ νὰ βρῇ μαρτυρικὸ θάνατο ἀπαγχονιζόμενος στὶς 2 Ἰουνίου 1821 «ὡς ἐνεχόμενος εἰς τὸ ~~παρασκευα-~~ζόμενον ὑπὸ τῶν ἀπίστων κίνημα».

Μετὰ τὸν Καραθεοδωρῆ οἱ Μ. Βερώνης, Κ. Κόδρος, Π. Χαριλάου καὶ Γ. Λογοθετίδης ὡς τὸ 1856 ὁπότε δυὸ Ἀδριανουπολίτες, ποὺ συμπλήρωσαν τὶς σπουδὲς τοὺς στὴν Εὐρώπῃ ὁ Χρῆστος Παπαδόπουλος κατόπιν καθηγητῆς τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ὁ Β. Γρηγοριάδης, διηύθυναν τὴ Σχολὴ καὶ πρόσθεσαν δύο Γυμνασιακὲς τάξεις. Τὸ 1879-80 κτίσθηκε τὸ διδακτήριον τοῦ Γυμνασίου, τὸ ὁποῖο ἀναγνωρίσθηκε μετὰ τὴν ὁλοκλήρωσίν του ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος «ὡς ἰσότιμον πρὸς τὰ ἐν Ἑλλάδι λειτουργοῦντα». Τὸ Γυμνάσιον διηύθυναν ἀπὸ τότε διακεκριμένοι ἐκπαιδευτικοί, ποὺ ὅλοι τοὺς εἶχαν συμπληρώσει τὶς σπουδὲς τοὺς σ' Εὐρωπαϊκὰ Πανεπιστήμια· μεταξύ τοὺς εἶναι κι' ὁ Ματθαῖος Καρανίκας γνωστός γιὰ τὶς μελέτες του ἐπὶ τῆς Ἱστορίας τῆς Θράκης καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως, κι' ὁ τελευταῖος Γυμ/χης Ἀλέξανδρος Ζουμετίκου, στὸν ὁποῖο ἔλαχε τὸ θλιβερὸ προνόμιον νὰ μεταφέρῃ καὶ παραδώσῃ τὸ ἀρχεῖο, τὴν Βιβλιοθήκην καὶ τὰ ἐποπτικὰ ὄργανα στὸ Γυμνάσιον Ἀλεξανδρουπόλεως!

Οἱ ἐθνικὲς ὑπηρεσίες, ποὺ προσέφεραν ἡ Σχολὴ καὶ τὸ Γυμνάσιον Ἀδριανουπόλεως στὴ Θράκην καὶ γενικώτερα στὸν ὑπόδουλον Ἑλληνισμό εἶναι πολλὲς καὶ πολὺτιμες σὲ ἐποχὴ, ποὺ τ' ἀνώτερα σχολεῖα μετριοῦνται στὰ δάχτυλα καὶ θὰ χρειάζοταν πολλὲς ὁμιλίαι γιὰ νὰ ἐκτεθῇ, ὅπως ταιριάζει, ἡ ἀξία καὶ ἡ σημασία τῆς προσφορᾶς του.

Ἀπὸ τὸ φυτῶριον αὐτό, ποὺ ἐπὶ 400 περίπου χρόνια (1540-1922) ἐδίδασκαν τὴν Ἑλλάδα οἱ ταπεινοὶ ἀλλ' ἐκλεκτοὶ ἐκεῖνοι διδάσκαλοί του, σκορπίσθηκαν σ' ὅλη τὴ Θράκην ἄνδρες, ποὺ «κατηγγαίισαν διὰ τε τὸν πλοῦτον, τὰ φῶτα καὶ τὴν φιλογένειαν αὐτῶν, — ὅπως λέγει ἓνας ἀπὸ τοὺς τελευταίους καθηγητὰς τοῦ Γυμνασίου — τὸ ὄνομα τῆς φίλης πατρίδος διαπρέψαντες στὴν ἐκκλησίαν, στὰ γράμματα, στὸ ἐμπόριον, στὶς ἐπιστῆμες, στὴ συγγραφὴ περισπουδάζων ἔργων καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἀνέλαβαν τὴν διαπαιδαγώγησιν τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας στὰ τέσσαρα πέρατα τῆς Αὐτοκρατορίας κερδίσαντες μὲ τὴν ἀρετὴν τοὺς, τὸν ἐνθουσιασμό τοὺς καὶ τὴν προσφορὰν τοὺς, τὸν εὐγενέστερον τίτλον, ποὺ τοὺς ἀπένειμε ἡ ἱστορία «τοῦ Διδασκάλου τοῦ Γένους».

Ἀναφέρω μερικὰ ὀνόματα ἐπιφανῶν ποὺ μορφώθηκαν στὶς Σχολὰς τῆς Ἀδριανουπόλεως: ὁ Θεόκλητος Πολυεΐδης, γιὰ τὸν ὁποῖο μιλήσαμε παραπάνω, ὁ ἐθνομάρτυς Κύριλλος ὁ ΣΤ', ὁ Ἀλέξανδρος Ἑλλάδιος ὁ Λαρισαῖος ποὺ ἔγραψε στὰ Λατινικὰ «Περὶ τῆς παρουσίας καταστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας», ὁ Νανζιανός

Ἰγνάτιος λόγιος καὶ συγγραφεὺς γνωστός γιὰ τὶς περιηγήσεις του στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μ. Ἀσία, πολύτιμη προσφορά γιὰ τὴν Ἱστορία τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ Τουρκοκρατίας, οἱ ἱατροφιλόσοφοι (ὅπως λεγόταν οἱ λόγιοι ἱατροὶ) Τζώρτζης καὶ Τζωάνης, ὁ Πατριάρχης Κων/πόλεως Ἀγαθάγγελος ὁ σοφός, ποὺ ἄφησε τὴ βιβλιοθήκη του στὴν Κοινότητα Ἀδριανουπόλεως καὶ ἀξιόλογα χρηματικά ποσὰ στὰ φιλανθρωπικά Ἰδρύματά της, ὁ Στέφανος Καραθεοδωρῆς, ποὺ συμπλήρωσε τὶς σπουδές του στὴν Εὐρώπη, πρῶτος διευθυντῆς τῆς Σχολῆς μετὰ τὴν μεταρρύθμισι τοῦ Πρωτοῦ, ἱατρός τοῦ Σουλτάνου καὶ καθηγητῆς τῆς νεοσύστατης Ἱατρικῆς Σχολῆς Κων/πόλεως, ἀλλὰ καὶ ποιητῆς καὶ δραματικὸς συγγραφεὺς καὶ βοτανολόγος καὶ αἰσθητικός, ὁ Κωνσταντῖνος Καραθεοδωρῆς διαπρεπὴς χειρουργὸς καὶ συγγραφεὺς ἱατρικῶν ἔργων.

Ὁ Ἀλέξανδρος Καραθεοδωρῆς ποὺ σπούδασε στὸ Παρίσι Νομικά καὶ Μαθηματικά, Ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, Πρεσβευτῆς, ἀ' πληρεξούσιος τῆς Πύλης στὸ συνέδριο τοῦ Βερολίνου, ἡγεμόνας τῆς Σάμου καὶ τῆς Κρήτης, συγγραφεὺς πολλῶν μελετῶν καὶ μεταφράσεων Ἀράβων καὶ Περσῶν ποιητῶν. Ὁ Κωνσταντῖνος Καραθεοδωρῆς ἀδερφὸς τοῦ προηγουμένου μὲ σπουδές στὴν Πολυτεχνικὴ Σχολὴ τοῦ Παρισιοῦ, Διευθυντῆς Δημοσίων Ἔργων, Σύμβουλος Ἐπικρατείας, ἡγεμόνας τῆς Σάμου, συγγραφεὺς. Ὁ Στέφανος Καραθεοδωρῆς σπούδασε Νομικά στὸ Βερολίνο, Πρεσβευτῆς στὴν Πετρούπολι, στὶς Βρυξέλλες, συγγραφεὺς νομικῶν ἔργων σὲ Γαλλικὴ καὶ Γερμανικὴ γλῶσσα. Ὁ γιὸς του Κωνσταντῖνος σπούδασε μηχανικὸς στὸ Βέλγιο, καὶ Μαθηματικά καὶ Φιλοσοφία στὰ Πανεπιστήμια τοῦ Βερολίνου καὶ τῆς Γοτίγγης. Καθηγητῆς στὴ Γοτίγγη, στὴ Βόννη, στὸ Ἀνόβερο, στὸ Μπρεσλάου, στὸ Βερολίνο, στὸ Μόναχο. Ἀναγνωρίσθηκε σάν μιὰ Μαθηματικὴ μεγαλοφυΐα, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ τεράστιο ἔργο του, ποὺ φέρνει τὴ σφραγίδα τῆς δημιουργικῆς του δεινότητος κι' εἶναι προϊόν τοῦ βαρύτατου μόχθου του. Ὁ Στέφανος Κουμανούδης ἐσπούδασε στὰ Πανεπιστήμια τοῦ Μονάχου, τοῦ Βερολίνου καὶ τοῦ Παρισιοῦ, ἦταν μιὰ πολύπλευρη προσωπικότητα σοφοῦ, στὴν ἀρχαία Φιλολογία, τὴν Ἀρχαιολογία, τὴν Λογοτεχνία. «Οὐδεὶς ἴσως μετὰ τὸν ἀθάνατον Ἀδαμάντιον Κοραῖν ἐκοσμήθη ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ ἐκαλλύνθη ὑπὸ τῆς Ἀρχαίας Παιδείας τοσοῦτον γενναίως εὐμούσως, ὅσον ὁ Ἑλληνικώτατος οὗτος βλαστὸς τῆς Ἀδριανουπόλεως», γράφει ἓνας βιογράφος του. Ὁ Χρήστος Παπαδόπουλος καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς σχολῆς Χάλκης, Διευθυντῆς τῆς Σχολῆς τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων Κων/πόλεως, καθηγητῆς τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, οἱ καθηγηταὶ Ἀριστόβουλος Χρηστίδης, Γεώργ. Λαμπουσιάδης κ.ἄ.

Ἄλλ' ἐνῶ ἡ ἐκπαίδευσις τῶν ἀρρένων εἶχε τόσον ἀναπτυχθῆ, ὥπως σὲ ἄδρες γραμμὲς ἀναφέραμε, ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις τῶν κοριτσιῶν ἦταν πολὺ περιορισμένη. Ὁ φόβος τοῦ Τούρκου, περιώριζε τὴν κυκλοφορίαν στὶς γυναῖκες καὶ οἱ ἐπικρατοῦσες κοινωνικὲς συνθῆκες καὶ οἱ προλήψεις τὴν κρατοῦσαν κλεισμένην στὸ σπῆτι. Τὸ 1840 μόνον ἰδρύθηκε τὸ πρῶτον Παρθεναγωγεῖο στὸν αὐλόγυρον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ποῦ ἐξελίχθηκε ἀργότερα σὲ ἀνώτερον Παρθεναγωγεῖο, τὸ Ζάππειον κ' ἕνα χρόνον ἀργότερα τὸ 1841 καὶ τὸ δεύτερον στὴν ἐνορία τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Στὴν ἀρχὴ τὰ δύο Παρθεναγωγεῖα τὰ διηύθυναν ἄντρες καὶ μάλιστα κληρικοὶ μετὰ ὅμως ἀπὸ μία ἐγκύκλιον τοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου τὸ 1854 πρωτοδιορίζονται γυναῖκες διδασκάλισσες. Πρώτη κυρία διευθύντρια διορίσθηκε ἡ Ἑλένη Καλοπόδη, ποῦ τὴν διαδέχθηκε ἡ δ. Λιναρδοῦ κ' ἄλλες κυρίες, ἀπὸ τίς ὁποῖες πρέπει ν' ἀναφερθῇ ἡ Ἑλίζα Ἀποστολίδου, ποῦ εἰσήγαγε τὴ διδασκαλίαν τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν. Αὐτὴν διαδέχθηκε ὁ Πατρικόπουλος, κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὁποῖου εἰσήχθηκε τὸ μάθημα τῶν Ν. Ἑλληνικῶν ἀνύπαρκτον τότε στὴν ἐλεύθερην Ἑλλάδα.

Τὸ 1860-1880 μιὰ βαθύτερη ἀλλαγὴ συντελεῖται στὸ πνευματικὸ πεδίο. Τὸ 1861 ἰδρύεται «ὁ Πατὴρ Συλλόγων καὶ Ἀδελφοτήτων καὶ ἰθύντων τῆς παρ' ἡμῖν ἐκπαιδεύσεως» ὥπως χαρακτηρίσθηκε ὁ Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως κ' ἀκολουθεῖ ὁ Θρακικὸς, ὁ Ἡπειρωτικὸς καὶ ὁ Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος Ἀδριανουπόλεως καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Ἀνάλογη κίνησι παρατηρεῖται καὶ στὴν Ἑλλάδα, μιὰ νέα πνοὴ προόδου καὶ ἀλλαγῆς φυσοῦσε παντοῦ, ὁ Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων στέλνει στὴν Ἀδριανούπολιν τὴν Κρητικὰ προσφυγοπούλα καὶ Ἀρσακειάδα Καλλιρρόη Σιγανοῦ τὴν ἔπειτα τόσο γνωστή, γιατί πρωτοστάτησε στὴν κίνησιν γιὰ τὴν χειραφέτησιν τῆς γυναίκας, ἰδρυσε τὸ Λύκειον τῶν Ἑλληνίδων κ' ἐξέδιδε τὴν ἐφημερίδα τῶν Κυριῶν κλπ. ὡς Κυρία Παρρέν. Αὐτὴ ὡς διευθύντρια ἀνύψωσε τὸ Ἀν. Παρθεναγωγεῖο μεταρρυθμίζοντας τὸ πρόγραμμά του κατὰ τὰ Εὐρωπαϊκὰ πρότυπα.

Τὸ 1885 ἀποκτᾷ τὸ Παρθεναγωγεῖον τὸ νέο διδασκῆριόν του χάρι στὴ γενναίαν δωρεὰ τοῦ Μεγάλου Ἑθν. Εὐεργέτου Κωνσταντίνου Ζάππα στὴ θέσιν τοῦ παλαιοῦ στὸν περίβολον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, στὸ ὁποῖον συγχωνεύθηκε καὶ τὸ ἐνοριακὸν τοῦ Ἀγ. Νικολάου. Οἱ τάξεις τοῦ Ζαππείου ἔγιναν τότε ἑννέα, 6 Ἀστικοῦ καὶ 3 Γυμνασίου.

Οἱ μαθήτριες στὸ μεταξὺ ξεπέρασαν τίς 300 καὶ τὸ προσωπικὸ τοὺς 15· τὴν διεύθυνσιν ἀνέλαβεν ἡ Ἑλένη Μελετίου (1885-1894), ποῦ τὴν διαδέχθηκαν ἡ Ἀσπασία Ζήση, ἡ Εὐπρ. Φάσου, ἡ Θεοδώρα Βογάτσου, ἡ δ. Δ. Παυλίδου, ἡ Δέσποινα

Σιδερίδου, ή Δέσποινα Σταυροπούλου και τέλος ό Γ. Λαμπουσιάδης ό εξαίρετος εκείνος έρευνητής της 'Ιστορίας της 'Αδριανουπόλεως μέ υποδιευθύντρια τή Ζηνοβία Νέστορος ώς τό 1922, τό έτος του έκπατρισμού, όταν τό Ζάππειο και τ' 'Αρχιγένεια μετεφέρθηκαν και λειτούργησαν στην 'Αλεξανδρούπολι.

'Η λειτουργία του 'Ανωτ. Παρθεναγωγείου από τό 1840 και του Ζαππείου από τό 1885 μαζί μέ τά 'Αρχιγένεια στους 'Επιβάτες, τό Ζάππειο και την Παλλάδα της Κων/πόλεως ήταν εύλογία Θεού· δέν έμόρφωσαν μόνο χιλιάδες κοριτσιών, τά όποια έγιναν μητέρες και ύψωσαν τό πνευματικό και γενικώτερα τό έκπολιτιστικό επίπεδο των ύποδούλων, αλλά και πολλές άπ' αυτές άνώριμες ακόμα κοπέλλες 15-16 χρονών σκορπίστηκαν στα 4 πέρατα του ύποδούλου 'Ελληνισμού ώς τόν Πόντο και τά βάθη της Μικρασίας ώς τά άκρα της Μακεδονίας και της Θράκης και των νησιών του Αιγαίου και της Κρήτης για να μεταδώσουν τά λίγα — έστω — φωτα στις γενιές των ραγιάδων, που διψούσαν φωτισμό και μάθησι, που ήθελαν να γνωρίσουν την Ιστορία της τυραννισμένης, αλλά δοξασμένης φυλής τους· έγιναν Ιέριες τά μικρά εκείνα κι' άβγαλτα κοριτσόπουλα, έστιάδες, που συντηρούσαν επί αιώνα περίπου μέ τόν ένθουσιασμό τους και τά νειάτα τους, τό 'Ελληνικό φρόνημα, την άγάπη προς τή Μεγάλη Πατρίδα!

'Αν ποτέ τιμήση τό 'Εθνος τούς διδασκάλους του Γένους πρέπει να εύρη τρόπο να έκφράση την εύγνωμοσύνη του και στη δασκαλίτσα του Ζαππείου 'Αδριανουπόλεως και των άλλων Παρθεναγωγείων του δούλου Γένους, που χάριζαν στα σκλαβόπουλα λίγο φώς στο σκοτάδι για να μη σκιάζονται ώσπου νάρθη της νύχτας τό ξημέρωμα!

Τήν προσφορά των δύο άνωτέρων σχολείων της 'Αδριανουπόλεως του Γυμνασίου και του Ζαππείου συμπληρώνει ή ίδρυσι του Οίκοτροφείου θηλέων, που είναι τό έργο μιās γυναίκας μιās Ζαππίδος της 'Ολυμπίας Πρασάκιδου - Λυμπεριάδου, που καταγόταν από τή Σιάτιστα, γεννήθηκε όμως ανατράφηκε και σπούδασε στην 'Αδριανούπολι και στην Πόλι. 'Από τό 1888 που διωρίσθηκε δασκάλισσα στο Ζάππειο άρχίζει πολύμορφη δράσι της. Μέ τή διαίσθησι της γυναίκας και την άγάπη της προς τή νεότητα αντιλήφθηκε τις δυσκολίες, που παρουσίαζε ή εκπαίδευσι των κοριτσιών πρό πάντων της υπαίθρου και κατώρθωσε να ίδρύση τό 1902 τό Οίκοτροφείο θηλέων, ώστε οι μέν εύπορες οίκογένειες της περιφερείας να μπορούν να έμπιστεύονται τά παιδιά τους κατά τά χρόνια των σπουδών τους, οι δέ άπορες να βρίσκουν στέγη μέ έλάχιστα τροφεϊα ή και έντελώς δωρεάν.

Τό Οίκοτροφείο αυτό λειτούργησε ώς τό 1919. Μέσα στο ίδρυμα αυτό συντελούνταν ένα έθνικό έργο. 'Η έσωτερική ζωή του άπέπνεε την 'Ελληνικότητα σε όλους τούς τομείς. Διδασκαλία, άσματα, χοροί, παραδόσεις,

θεατρικὲς παραστάσεις σ' ἐποχή, πού ἔξω ἐμάνιζε ἡ τρομοκρατία. Κι' ὅταν μάλιστα ξέσπασε ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος κι' ἡ Ἀδριανούπολις πολιορκήθηκε ἀπὸ Βουλγάρους καὶ Σέρβους κι' οἱ ὀβίδες ἔπεφταν μέσα στὴν πόλι, ἡ Ὀλυμπία ὠπλίσθηκε μ' ὄλο τὸ ψυχικὸ σθένος — ὀπλοφορώντας μάλιστα — γιὰ νὰ προστατεύσῃ τὶς ὑποτρόφους τῆς ἀπὸ τὶς ἐπιθέσεις τῶν πεινασμένων Τούρκων κι' ἀπὸ τὴν ἀτίμωσι, κι' ὅταν ἡ Ἀδριανούπολις κυριεύθηκεν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους μὲ τὴν ἴδια ἀκατάβλητη τόλμη κατῴρωσε νὰ διαφυλάξῃ τὰ κορίτσια τῆς!

Ἡ στοργὴ τῆς ὅμως δὲν περιωρίσθηκε μόνο στὶς ὑποτρόφους τῆς, στράφηκε καὶ πρὸς τὰ ἄπορα κορίτσια τῆς πόλεως ἰδρύοντας μιὰ τεχνικὴ σχολή, ὅπου διδασκότανε τὸ κέντημα, τὸ πλέξιμο δαντελλῶν κι' ἄλλων ἐργοχειρῶν, ἡ κατασκευὴ λουλουδιῶν ἀπὸ λεπτὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα καὶ βελούδο, ἡ ζωγραφικὴ, ἡ πυρογραφία, ἡ ραπτικὴ ἀσπρорρούχων καὶ γυναικείων ἐνδυμάτων. Γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ τῆς αὐτῆς ἰδιοφυΐας ὁ Τοῦρκος Βαλῆς Ἀδριανουπόλεως τὴν διώρισε διδασκάλισσα τῶν ἐργοχειρῶν καὶ τῆς ζωγραφικῆς στὸ Τουρκικὸ Παρθεναγωγεῖο. Ἡ ὕπηρεσίᾳ τῆς σ' αὐτὸ συνετέλεσε ν' ἀναπτύξῃ σχέσεις μὲ τὴν Τουρκικὴ ἀριστοκρατία καὶ τὶς ἀρχές, οἱ ὁποῖες τὴν βοήθησαν νὰ προσφέρῃ πολὺτιμες ὕπηρεσιες στοὺς ὁμογεγεῖς τῆς μέχρι τοῦ σημείου νὰ σώσῃ ἀπὸ τὴν κρεμάλα Ἑλληνα ἔμπορον, τὸν Κ λ ε ἄ ν θ η ν Ἰ σ ρ α η λ ῖ δ η ν, πού καταδικάσθηκε σὲ θάνατο «ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ» ὅπως κι' ἄλλους, 40 καταδίκους σὲ θάνατο ἀπὸ τὴν περιφέρειαν 40 Ἐκκλησιῶν.

Μετὰ τὴν συμφορὰ τοῦ 1922 κατέφυγε στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου καὶ πέθανε στὸ συνοικισμό Χαριλάου κοντὰ στὴν κόρη τῆς ἡ ἀξία αὐτῆς Ἑλληνίδα καὶ ἄνθρωπος, ὁ χαρίεις ἄνθρωπος!

Τὴν δυάδα Γυμνασίου-Ζαπτείου συμπληρῶνει ὁ Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος Ἀδριανουπόλεως. Μὲ τὴν ἰδρυσι τοῦ Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγου ἀπέκτησε καὶ ἡ Ἀδριανούπολις τὸ πνευματικὸ τῆς Κέντρον. Στὶς 14 Ἰανουαρίου 1872 λίγοι ἄνδρες οἱ Κ. Δήμησσας, γιατρός, Μανωλάκης Ἀλτιναλμάζης, Ἀλέξανδρος Σακελλαρίδης, Χατζηβασιλάκης Ἰωαννίδης, Μιχαὴλ Κυριαζόπουλος, Χριστοδ. Μαυρίδης καὶ Κωνστ. Περίδης συνήλθαν στὴν αἴθουσα τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Ἀδριανουπόλεως, συνέταξαν καὶ ὑπέγραψαν τὴν ἱστορικὴν ἐκείνη γιὰ τὴν πόλιν πράξι: «Συνελθόντες οἱ ὑποφαινόμενοι συμφωνήσαμεν καὶ ἀπεφασίσσαμεν τὴν σύστασιν Συλλόγου σκοπὸν ἔχοντος παρεκτός τῆς διαχύσεως τῶν μελῶν του καὶ τὴν ἠθικὴν αὐτῶν καὶ τῆς περὶ αὐτῶν κοινωνίας ὠφέλειαν καὶ τὴν τῆς ἐκπαιδεύσεως ὑποστήριξιν καὶ ἀρωγὴν...».

Ἡ εἰδησι τῆς ἰδρύσεως τοῦ Συλλόγου προκάλεσε ἐξαιρετικὴ συγκίνησι στὴν πόλιν. Οἱ ἄνθρωποι ἄλλωστε, πού ἀνέλαβαν τὴν Διοίκησι τοῦ Συλλόγου ἦσαν ἄνθρωποι τῶν ἔργων καὶ γιὰ τοῦτο ἐνέπνεαν τὴν ἐμπιστοσύνην

σ' όλους. Ἐπεδόθησαν μὲ ζήλο στὴν πραγματοποίησι τῶν σκοπῶν τοῦ Συλλόγου.

Ἐπέτυχαν μὲ τίς ἐνέργειές τους τὴν δλοκλήρωσι τοῦ Γυμνασίου — τὴν ἀνέγερσι τοῦ διδαστηρίου ὕστερα ἀπὸ τὴν πυρκαϊὰ τοῦ 1905 τοῦ παλαιοῦ — τὴν ἐπιλογὴ τοῦ ἀρίστου προσωπικοῦ — βοήθησαν στὴν καλλίτερη ὀργάνωσι τοῦ Ζαπτείου — ἔφεραν ἀποφοίτους διδασκαλείων, ποὺ εἰσήγαγαν τὸ νέο τότε Ἑρβαρτιανὸ σύστημα. Μὲ τὴ γενναία χορηγία τοῦ Ἑλλ. Συλλόγου Μασσαλίας Ἰδρυσαν στὸ προάστειο Γιλδιρίμ τὴν «Μ α σ σ α λ ι ὠ - τ ι κ η ν Σ χ ο λ ή ν», τῆς ὁποίας τὴν συντήρησι ἐξησφάλισε μετὰ τὴν διάλυσι τοῦ Συλλόγου ἐκείνου, ὁ Θεόδωρος Ροδοκανάκης — φρόντισαν ἀκόμη γιὰ τὴ βελτίωσι τοῦ σχολείου τοῦ ἄλλου προαστείου Γενῆ Ἰμαρέτ — Ἰδρυσαν καὶ ἀνέλαβαν τὴν συντήρησι 4 νηπιαγωγείων, ὅπου φοιτοῦσαν πάνω ἀπὸ 300 νήπια — διένειμαν βιβλία, χάρτες, πίνακες, γραφικὴ ὕλη κλπ. Χορηγοῦσαν ὑποτροφίες σὲ νέους καὶ νέας, ποὺ διακρινόταν γιὰ τὴν ἐπίδοσί τους στὰ γράμματα μὲ τὸν ἀποκλειστικὸ σκοπὸ νὰ ἐτοιμάσουν δασκάλους καὶ δασκάλισσες ἱκανοὺς καὶ ἀξιους — Ἰδρυσαν ἀρχαιολογικὸ καὶ νομισματικὸ Μουσεῖο — μερίμνησαν γιὰ τὴ συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου — κατάρτισαν βιβλιοθήκη ἀπὸ χιλιάδες τόμους γιὰ τὴν περαιτέρω μόρφωσι τῶν νέων καὶ γενικώτερα τῆς κοινωνίας — διέθεσαν κατάλληλον αἶθουσαν γιὰ τὴ λειτουργία Ἀναγνωστηρίου — διωργάνωναν ἐσπερίδες γιὰ τὴν ψυχαγωγίαν τῶν μελῶν τους καὶ τῶν ξένων προξένων, ποὺ ἔμεναν στὴν Ἀδριανούπολι, ὡς τὴν ἡμέρα τῆς καταστροφῆς, ὅταν οἱ κάτοικοί της ἀναγκάσθηκαν νὰ καταφύγουν στὸ ἔδαφος τῆς ἐλεύθερης πατρίδος ξερριζωμένοι ἀπὸ τὸν τόπο τους τὴν πιὸ γλυκεῖα ὥρα, ὅταν εἶχε πραγματοποιηθῇ τὸ ὄνειρο τῆς ἀπελευθερώσεως, γιὰ νὰ συνεχίσουν τὴ ζωὴ τους καὶ τὴ ζωὴ τοῦ Συλλόγου τους παντοτινοὶ νοσταλγοὶ τῆς ὡραίας γενετείρας τους.

Κυρίες καὶ Κύριοι,

Ἡ Ἀδριανούπολι ὑπῆρξε καὶ ἔμεινε — ὅπως εἶδαμε — Ἑλληνικὴ ἀπὸ τὴν ὥρα, ποὺ ἐμφανίζεται στὸ προσκήνιο τῆς ἱστορίας: ἐθνικὴ ἐπαλξι σ' όλους τοὺς ἀγῶνες τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐστία παιδείας καὶ πολιτισμοῦ ὡς τὴν ἡμέρα, ποὺ τὴν χάσαμε. Αὐτὴ στάθηκε ἡ μεγίστη ἐθνικὴ ἀποστολὴ τῆς γιὰ τὴν ὁποία, ὑπερήφανα τὰ ξερριζωμένα παιδιὰ τῆς μαζί μὲ τὸν ἑορτασμὸ τῶν 150 χρόνων ἀπὸ τὴν Ἑθνεγερσίαν τοῦ 1821, ἀπέδωσαν σήμερα τὴν τιμὴν τῆς μνήμης σὰν βεβαίωσι τῆς ἀγάπης τους πρὸς τὴν γενέτειρά!

ΑΡΗ Γ. ΜΑΝΟΥΔΗ

Ο ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟΔΡΟΜΟΣ ΘΡΑΚΗΣ ΒΑΣΙΚΗ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Ἀπὸ τοὺς πανάρχαιους χρόνους ἡ εὐκόλη ἐπικοινωνία ὑπῆρξε πάντοτε βασικὸς παράγοντας γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἀλλὰ καὶ τὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τῶν λαῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ θαλάσσιοι δρόμοι ἦταν πιὸ πρόσφοροι γιὰ τὴν ἐπικοινωνία αὐτῇ, ὅσοι ἀπὸ τοὺς λαοὺς εἶχαν ἀναπτυγμένη ναυτιλία ἐξελίχθηκαν καὶ δημιουργήσαν πολιτισμοὺς ποὺ ἀποτέλεσαν τὴν βάση γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἀνθρωπότητας. Παράδειγμα οἱ Φοῖνικες, οἱ Κρῆτες, οἱ Ἕλληνες καὶ ἀργότερα οἱ Πορτογάλοι καὶ Ἴσπανοὶ μὲ τὴν ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς.

Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ σήμερα, σὲ ὅλα τὰ μῆκη καὶ τὰ πλάτη τῆς ὑδρογείου καὶ σὲ ὅλα τὰ συστήματα διοικήσεως τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν. Μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς τεχνολογίας βέβαια τὰ μέσα καὶ οἱ τρόποι ἐπικοινωνίας ἐπεκτάθηκαν στὴν ξηρὰ καὶ πολὺ περισσότερο στὸν ἀέρα. Κατὰ τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ δὲ ἡ σημερινὴ ἐξέλιξη ὀφείλει τὴν ραγδαία ἀνάπτυξή της στὴν τρομερὴ βελτίωση τῶν ἐπικοινωνιῶν.

Ἡ μετακίνηση τῶν ἀνθρώπων, ἡ ἀπόκτηση ἐμπειριῶν, ἡ διακίνηση τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν, ἡ ἀνταλλαγὴ γνώσεων καὶ ἀπόψεων εἶναι ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα ποὺ συνέβαλαν στὴν ἀνάπτυξη τῆς νόησης καὶ τῆς ἐπιστήμης. Γι' αὐτὸ, μιὰ ἀπὸ τίς πρωταρχικὲς φροντίδες τῶν κρατῶν σήμερα εἶναι ἡ διασφάλιση εὐκόλης, ἀσφαλοῦς καὶ φθηνῆς ἐπικοινωνίας. Πρόχειρα παραδείγματα, στὴν Εὐρώπῃ τουλάχιστον, εἶναι ἡ χρησιμοποίηση τῶν ποταμίων διευκολύνσεων τοῦ Δούναβη, τοῦ Ρήνου κλπ., τὰ τεχνητὰ κανάλια στὶς Κάτω Χῶρες καὶ οἱ ἀτελείωτοι αὐτοκινητόδρομοι, μὲ τοὺς ὁποίους ἡ σύγχρονη τεχνολογία ἐξουδετέρωσε τὰ φυσικὰ ἐμπόδια ὅπου ὑπῆρχαν.

Στὴν χώρα μας, λόγω ἐλλείψεως τῶν φυσικῶν διευκολύνσεων (πλωτοὶ ποταμοί, ἐπίπεδες ἐπιφάνειες κλπ.) ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνάλογων οἰκονομικῶν δυνατοτήτων, ἐγινε μεταπολεμικὰ μὲ καθυστέρηση, ἡ προσπάθεια δημιουργίας καταλλήλου καὶ συγχρόνου ἐσωτερικοῦ δικτύου μεταφορῶν. Ἔτσι κατασκευάσθηκε πρῶτα ὁ ἐθνικὸς ἄξονας Θεσσαλονίκης-Ἀθηνῶν (ποὺ συντόμευσε στὸ μισὸ τὴν διαδρομὴ), συμπληρώθηκε μετὰ μὲ τὸν πραγματικὸ αὐτοκινητόδρομο ταχείας προσπελάσεως Κορίνθου-Πατρῶν, ὁ ὁ-

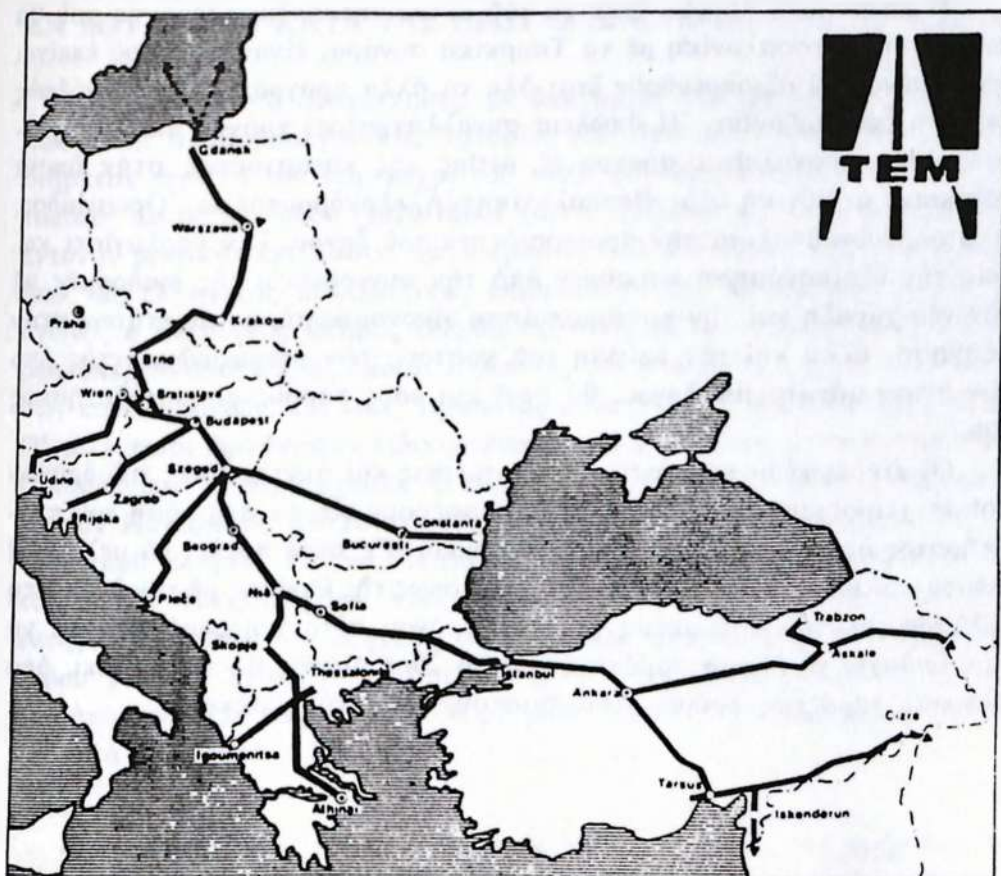
ποιος συνεχίζεται με τὸν ἕνα κλάδο τοῦ Ἀντιρρίου - Ἡγουμενίτσας, ἐνῶ πέρισυ τὸν Αὐγουστο ἐξαγγέλθηκε καὶ ὁ ἄλλος κλάδος τοῦ Πύργου - Ὀλυμπίας. Ταυτόχρονα κατασκευάσθηκε καὶ δόθηκε στὴν κυκλοφορία καὶ ὁ αὐτοκινητόδρομος Χανίων - Ἡρακλείου - Ἀγ. Νικολάου Κρήτης.

Στὴν Βόρειο Ἑλλάδα ὅμως, ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τοῦ ὁδικοῦ δικτύου δὲν ἐπεκτάθηκε ἀνάλογα. Ὁ ἄξονας Θεσσαλονίκης-Τουρκικῶν συνόρων στὰ πιδὸς πολλὰ σημεῖα τοῦ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ αὐτὸν ποῦ χαράχθηκε στὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνα. Ἡ κυκλοφορία τῶν αὐτοκινήτων σ' αὐτὸν γίνεται σχεδὸν πάντοτε μὲ καθυστέρηση καὶ σπατάλη καυσίμων, ἐνῶ τὰ δυστυχήματα δὲν λείπουν. Λόγω τῆς στενότητος τῶν δρόμων, τῶν πολλῶν στροφῶν κλπ., ἰδίως στὴν περίοδο συγκομιδῆς, εἶναι συνηθισμένες οἱ φάλαγγες τῶν αὐτοκινήτων ποῦ βραδυποροῦν ὑποχρεωτικά, ἀκολουθώντας τὴν ταχύτητα τῶν τρακτέρ, τῶν θεριζοαλωνιστικῶν ἢ τῶν αὐτοκινήτων μὲ ρυμουλκες. Ἡ μοναδικὴ ὁδικὴ ἀρτηρία ποῦ ὑπάρχει, μὲ μία λωρίδα ἀνόδου καὶ μία καθόδου χωρὶς σιδερένιο κιγκλίδωμα στὶς ἄκρες καὶ νησίδες στὴν μέση γιὰ τὴν ἀσφαλὴ διακίνηση τῶν ὀχημάτων, δὲν βοηθᾷ καθόλου τὴν συγκοινωνία, ἐνῶ ἀντίθετα μέρα μὲ τὴ μέρα ἡ κατάστασις χειροτερεύει. Ὅπως δὲ εἶναι αὐτονόητο αὐτὸ ἀντιστρατεύεται τὴν ἐπιδιωκόμενη ἀνάπτυξη τῆς Θράκης.

Ἡ ἴδια κατάστασις ἀπὸ πλευρᾶς ὁδικοῦ δικτύου ἐπικρατεῖ καὶ στὴν Δυτικὴ Μακεδονία. Ἐκεῖ ὅμως ὑπάρχει ἡ παρήγορη ἐλπίδα ὅτι τὶς ἐλλείψεις θὰ καλύψει ὁ ὑπὸ κατασκευὴ αὐτοκινητόδρομος Βόρειας-Νότιας Εὐρώπης, γνωστὸς ὡς TEM. Τὸ ἔργο αὐτό, ποῦ εἶναι τὸ πρῶτο στὸ πρόγραμμα συνεργασίας τῶν κρατῶν μετὰ τὴν διάσκεψη τοῦ Ἑλσίνκι καὶ συντονίζεται ἀπὸ τὰ Ἠνωμένα Ἔθνη, θὰ συνδέσει τὸ λιμάνι τῆς Γδύνιας στὴν Πολωνία μὲ τὴν Ἀθήνα μέσω Θεσσαλονίκης καὶ μὲ τὰ Τουρκο-Ιρανικά σύνορα μέσω Σόφιας-Κωνσταντινουπόλεως-Αγκυρας. Ἔτσι, ἐνῶ ἡ Κεντρικὴ Μακεδονία καὶ Θράκη δὲν καλύπτονται καθόλου ἀπὸ τὸν TEM, ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη προβλέπεται νὰ ξεκινάει ἕνας κλάδος τοῦ αὐτοκινητοδρόμου αὐτοῦ, ποῦ θὰ καταλήγει στὴν Ἡγουμενίτσα καὶ θὰ καλύπτει ἔτσι ὅλες τὶς κυκλοφοριακὰς ἀνάγκες τῆς Βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος.

Ἡ προσπάθεια ποῦ καταβάλλεται γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς Θράκης μὲ τὰ κίνητρα βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως, ἡ ἀξιοποίηση τῶν ἐγγειοβελτιωτικῶν ἔργων ποῦ μέχρι τώρα ἐκτελέσθηκαν καὶ ἡ ἀνάπτυξη τοῦ νεοῖδρυθέντος Πανεπιστημίου της, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὁλοκληρωθοῦν καὶ νὰ ἐπιτύχουν ἂν ταυτόχρονα δὲν βελτιωθεῖ ἡ ὁδικὴ σύνδεσις τῆς περιοχῆς μὲ τὴν Θεσσαλονίκη. Γιὰ τὴν Θράκη, μέχρι τώρα βασικὰ ἀγροτικὴ περιοχὴ ποῦ τροφοδοτεῖ ὅλη τὴν ὑπόλοιπὴ Ἑλλάδα μὲ τὰ προϊόντα της, ἡ ὑπαρξὴ γρήγορης καὶ εὐκόλης ἐπικοινωνίας μὲ τὸν ὑπόλοιπο κορμὸ τῆς χώρας ἀποτελεῖ προϋπόθεσις ἀπόλυτα ἀπαραίτητη.

Ἄλλωστε, ἡ Θράκη, βιομηχανικός πόλος μὲ μεγάλες δυνατότητες, διαμέρισμα μὲ ἄριστες προοπτικὲς τουριστικῆς ἀξιοποιήσεως τῆς παραλίας της καὶ κέντρο ταχύτατα ἐξελισσόμενο πολιτιστικά, λόγω τῆς θέσεώς της στὸ ἀκρότατο σημεῖο τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικράτειας, χρειάζεται συντομή, φθηνή καὶ ἀσφαλὴ ἐπικοινωνία μὲ τὴν ὑπόλοιπη χώρα.

Ὁ αὐτοκινητόδρομος Βόρειας-Νότιας Εὐρώπης (TEM) ποὺ ἀφίνει τελείως ἀκάλυπτη τὴν Ἀνατ. Μακεδονία καὶ Θράκη. Ἔτσι, γιὰ ἓνα λόγο περισσότερο, ἡ κατασκευή τοῦ αὐτοκινητοδρόμου Θράκης ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος, εἶναι ἀκόμη πιὸ ἀπαραίτητη.

Εἶναι εὐκόλο νὰ διακρίνει κανεὶς ὅτι ἡ ὑπαρξὴ συγχρόνου αὐτοκινητοδρόμου πρὸς τὰ Τουρκικὰ σύνορα καὶ τὸν χρόνο ἀλλὰ καὶ τὸ κόστος ὅλης τῆς ἐπικοινωνίας τῆς περιοχῆς θὰ μειώσῃ αἰσθητὰ, βοηθώντας ἔτσι τὴν ἀνταγωνιστικότητά της. Ἐπίσης θὰ προσελκύσῃ ἓνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους ταξιδιωτὲς πρὸς Κωνσταντινούπολη, οἱ ὅποιοι μέχρι τώρα προτιμοῦν τὴν διαδρομὴ μέσω Σόφιας.

Ἡ ὑπαρξὴ ἐνὸς τέτοιου δρόμου θὰ φέρῃ τὴν Θράκη πιὸ κοντὰ στὴν

συμπρωτεύουσα, θὰ κάνει τὰ προϊόντα της πιὸ ἀνταγωνίσιμα, θὰ φέρει τοὺς ἐπενδυτὲς πιὸ εὐκόλα καὶ θὰ δώσει σὲ ὁλόκληρο τὸν πληθυσμὸ της τὴν δυνατότητα γρήγορης ἐπικοινωνίας μὲ ὅλη τὴν Μακεδονία. Τέλος θὰ βοηθήσει νὰ τονωθεί ἡ Θεσσαλονίκη, γιατί θὰ πάψει πιά νὰ εἶναι πιὸ γρήγορη καὶ πιὸ ἀσφαλὴς ἢ μετάβαση ἀεροπορικῶς στὴν Ἀθήνα παρὰ ὁδικῶς στὴν Θεσσαλονίκη.

Ἡ κατασκευὴ λοιπὸν ἔγκαιρα τοῦ αὐτοκινητοδρόμου Θράκης ποὺ θὰ συνδέει τὴν Θεσσαλονίκη μὲ τὰ Τουρκικὰ σύνορα, εἶναι ἔργο ποὺ ἐπείγει προκειμένου νὰ ἀξιοποιηθοῦν ἔτσι ὅλα τὰ ἄλλα προγράμματα ἀναπτύξεως της ποὺ ἐφαρμόζονται. Ἡ ἀπώλεια συναλλάγματος, χρόνου ἀλλὰ καὶ αἵματος ποὺ προκαλεῖται σήμερα ἐξ αἰτίας τῆς καταστάσεως στὴν ὁποία βρίσκεται ἡ Ἑθνικὴ ὁδὸς Θεσσαλονίκης-Ἀλεξανδρουπόλεως-Ὀρεστιάδος, δικαιολογοῦν ἀπόλυτα τὴν προτεραιότητα τοῦ ἔργου. Ἄν ὑπολογίσει κανεῖς τὴν ἐξοικονόμηση καυσίμων ἀπὸ τὴν συντόμευση τῆς διαδρομῆς μὲ τὴν νέα χάραξη καὶ τὴν χρησιμοποίησι οἰκονομικωτέρων ταχυτήτων στὴν ὁδήγησι, ἀλλὰ καὶ τὴν μείωση τοῦ κόστους τῶν μεταφορῶν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ ἔργου, θὰ βρεῖ καὶ τοὺς πόρους χρηματοδοτήσεώς του.

Οἱ μικρὲς εὐθυγραμμίσεις, διαπλατύνσεις καὶ συντηρήσεις τοῦ δρόμου ποὺ ἐπιχειροῦνται καθημερινά, δὲν προσφέρουν τίποτα στὴ λύση τοῦ προβλήματος ἀλλὰ διαιωνίζουν τὴν ἀνεπάρκεια. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ μελετηθεῖ σωστά καὶ νὰ ἐγκριθεῖ τὸ ἔργο τῆς συνδέσεως τῆς Θράκης μὲ τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα, μὲ τὴν κατασκευὴ ἑνὸς συγχρόνου αὐτοκινητοδρόμου, γιὰ νὰ μὴν ὑπάρχει τὸ δίκαιο παράπονο, πὼς ὁ 20ος αἰώνας θὰ τὴν ἀφίσει, ἀπὸ πλευρᾶς χαράξεως δρόμων τουλάχιστον, ὅπως τὴν βρῆκε.

Ο ΙΛΑΡΙΩΝ ΤΥΡΝΟΒΟΥ ΚΑΙ Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ
ΕΝ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΠΡΩΤΑΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ ΤΟΥ ΙΘ' ΑΙΩΝΟΣ

Ἡ βουλγαρική ἀναγέννησις, μὲ ἀφετηρίαν τὴν συγγραφὴν καὶ ἐκτύπωσιν τῆς σλαβοβουλγαρικῆς Ἱστορίας τοῦ Παΐσιου Χιλανδαρινοῦ (1762), διήρκεσε περὶ τὰ 100 ἔτη, μέχρι τοῦ 1860. Τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς ἑκατονταετοῦς αὐτῆς περιόδου (1829-1860) χαρακτηρίζεται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὴν ἔντονον ρωσικὴν ἐπίδρασιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀποσπάσεως ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς πολιτιστικὰς ἐπιδράσεις¹. Εἰς τὰ πλαίσια αὐτοῦ τοῦ ἀγῶνος ὁ ἑλληνικὸς κλῆρος ἐδέχθη συγκεντρωμένα τὰ πυρὰ τῶν Βουλγάρων ὑπερεθνικιστῶν, οἱ ὅποιοι εὗρον εἰς τοῦτο συμμάχους, πλὴν τῶν Ρώσων πανσλαβιστῶν, καὶ τοὺς Ἰησουίτας μοναχοὺς τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ τελευταῖοι ὠργάνωσαν εἰδικὴν ἐταιρίαν διὰ τὴν κατασυκοφάντησιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐλπίζοντες νὰ ἐλκύσουν τοὺς Βουλγάρους εἰς τὸν Παπισμὸν². Κατεσκευάσθη οὕτω πληθὺς κατηγοριῶν ἐναντίον τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου, διὰ νὰ δικαιολογηθῇ ὁ ἀγὼν ἀποσπάσεως ἐκ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς δημιουργίαν ἐθνικῆς Ἐκκλησίας³. Τῶν κατηγοριῶν αὐτῶν δὲν ἐξηρέθη ὁ λόγιος καὶ συνετὸς μητροπολίτης Τυρνόβου Ἰλαρίων Σιναΐτης ὁ Κρής, ὅστις προέστη τῆς μητροπόλεως Τυρνόβου ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1838 μὲ μίαν διακοπὴν τῆς ποιμαντορίας του κατὰ τὰ ἔτη 1827-1830⁴.

1. Δ. Πετροπούλου, Πνευματικὲς σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων τὸν ΙΘ' αἰῶνα, Ἀθήναι 1954 καὶ Θεσσαλονίκη 1968 (φωτοαντιγραφικὴ ἀνατύπωσις), σ. 6.

2. Χρυσόστομου Παπαδοπούλου, Ἡ Ἐκκλησία Βουλγαρίας, Ἀθήναι 1957, σ. 57 ἔ.

3. Τὰς κατηγορίας συνεκέντρωσεν ἐκ βουλγαρικῶν ἐντύπων ὁ Μ. Γεδεών. Συνῴκησεν αὐτὰς εἰς 10, ἐν συντόμῳ δὲ παραθέτει καὶ ἀναφέρει αὐτῶν. «Ἐγγραφα πατριαρχικά καὶ συνοδικὰ περὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ Ζητήματος», Κωνσταντινουπόλις 1908, σ. 35-53.

4. Στοιχεῖα περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ Ἰλαρίωνος διὰ τὸν πρὸ τῆς ἀνόδου του εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Τυρνόβου χρόνον βλ. ἐν Β. Σφυρόερα, Ἰλαρίων Σιναΐτης ὁ Κρής (1765;-1838) καὶ αἱ δύο ἐπιστολαὶ του περὶ τῆς μεταφράσεως τῶν Ἀγίων Γραφῶν, ἐν «Ἐπιστημονικὴ Ἑπετηρὶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν», τ. 20(1970) 225-310. Βιογραφίαν τοῦ Ἰλαρίωνος παρασκευάζει καὶ ὁ Ἀγγλος ἱστορικὸς Richard Clogg· βλ. αὐτόθι, σ. 226, σημ. 4. Διὰ τὴν δρᾶσιν τοῦ Ἰλαρίωνος ὡς μητροπολίτου Τυρνόβου βλ. τὴν μελέτην τοῦ I. v. S n e g a r o v, Tarnovski mi-

Εἰς τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς βουλγαρικῆς ἀναγεννήσεως εἶναι γνωστὴ ἡ κατηγορία κατὰ τοῦ μητροπολίτου Ἰλαρίωνος ὅτι ἔκαυσε τὴν περιέχουσαν γραπτὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαιοβουλγαρικῆς γραμματείας πατριαρχικὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Τυρνόβου. Ἡ κατηγορία, προῖον τοῦ ἐπικρατήσαντος φανατισμοῦ κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐθνικῆς ἀφυπνίσεως, ἐγέννησεν ἐνωρὶς τὰς ὑποψίας τῶν ἱστορικῶν. Τὰς ἀπόψεις αὐτῶν, διὰ τῶν ὁποίων χαρακτηρίζουν ὡς «κακόβουλον ἱστορικὸν μύθευμα» τὴν κατηγορίαν, εὗρίσκει κανεὶς εἰς τὴν εἰδικὴν μελέτην τοῦ Βουλγάρου ἱστορικοῦ Τρίφονο. Ὁ Βούλγαρος οὗτος ἱστορικὸς κατέρριψεν ὀριστικῶς τὸν μῦθον· σὺν τοῖς ἄλλοις ἀπεκάλυψεν ὅτι γραπτὰ μνημεῖα τοῦ βουλγαρικοῦ παρελθόντος δὲν εἶχον διασωθῆ μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰλαρίωνος, διότι ταῦτα ἀπωλέσθησαν κατὰ τὸν ροὺν τῶν αἰώνων⁵.

Ὁ καθηγητὴς Α. Ταχιάος παρατηρεῖ ὅτι ὁ θρύλος περὶ τῆς πυρπολήσεως τῆς Βιβλιοθήκης εἶχε τόσῃν διάδοσιν, ὥστε ἐπεβίωσε καὶ εἰς αὐτὸ ἀκόμη τὸ βουλγαρικὸν δημοτικὸν τραγοῦδι. Ἐγένετο δὲ τόσον πιστευτὸς ἐν Βουλγαρίᾳ ὥστε δυσκόλως θὰ ἡδύνατο νὰ ἐκλείψῃ, ἂν δὲν ἦτο Βούλγαρος ὁ ἐπιστῆμων ὅστις ἀπεκάλυψε τὸ ἀσύστατον τούτου⁶.

Ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα ἀντιμετώπισε μὲ δυσπιστίαν τὴν φήμην περὶ τῆς πυρπολήσεως τῆς Βιβλιοθήκης, εἶναι ὅτι ἡ ὅλη δρᾶσις τοῦ Ἰλαρίωνος, ὡς ἐξάγεται ἀπὸ γραπτὰς πηγὰς καὶ ἀπὸ μαρτυρίας ἀξιόπιστων προσώπων, τὸν κατατάσσει εἰς τοὺς πρωτεργάτας τῆς βουλγαρικῆς ἀναγεννήσεως. Παρουσιάζεται ὡς καλὸς ποιμὴν, τὸν ὁποῖον ἐνδιαφέρει, πέραν πάσης ἐθνοφυλετικῆς διακρίσεως, ἡ πνευματικὴ καθοδήγησις καὶ προστασία τοῦ ποιμνίου του.

trapoliti v Tursko vreme, Sofija 1935, σ. 236-243. Εἰς τὴν μελέτην ἐπίσης τοῦ I v. S n e - g a r o v, Istoricheski vesti za larnovskata mitropolija (= Ἱστορικαὶ εἰδήσεις περὶ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Τυρνόβου), Sofija 1943, περιέχονται τὰ συνοδικὰ ἐγγράφα τῆς πρώτης ἐκλογῆς τοῦ Ἰλαρίωνος, τῆς ἐπανατοποθετήσεώς του εἰς τὴν μητρόπολιν Τυρνόβου, ὡς καὶ τῆς παραιτήσεώς του κατὰ τὸ 1827· βλ. σ. 31 ἐξ. 49, 50. Βλ. ἐπίσης Μητροπολίτου Σάρδεων Γερμανοῦ, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Βορείου Θράκης καὶ ἐν γένει τῆς Βουλγαρίας ἀπὸ τῆς ἁλώσεως καὶ ἐξῆς, ἐν «Θρακικά», 8(1937) 182-183.

5. J. T r i f o n o v, Predanieto za izgorena starobalgarska biblioteka v Tarnovo, ἐν «Spisanie na Balgarskata Akademija na Naukite», kniga XIV (1917). Klon istoriko-filologičen i filosofsko-obstestven 8, 1-42. Βλ. ἐπίσης I. I v a n o v, Gracko-balgarski otnosenija predi carkovnata borba, ἐν «Sbornik v čest na profesor L. Miletić», Sofija 1912. Βλ. ἐπίσης J a m e s F. C l a r k e, Harion of Tarnovo in the light of historical criticism, Sofija 1969. Α. - Α. Τ α χ ι ά ο υ, Ἡ Ἐθνικὴ ἀφυπνίσις τῶν Βουλγάρων καὶ ἡ ἐμφάνισις βουλγαρικῆς ἐθνικῆς κινήσεως ἐν Μακεδονίᾳ, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 14, εἰς τὴν σειράν «Μακεδονικὴ Λαϊκὴ Βιβλιοθήκη», 28.

6. Ἐνθ' ἄνωτ. Διὰ τὴν ἐπιβίωσιν τοῦ θρύλου εἰς τὴν δημοτικὴν βουλγαρικὴν ποίησιν ὁ Καθηγητὴς Α. - Α. Ταχιάος ἀντλεῖ ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ Χ r. V a k a r e l s k i, Istoricheski pesni, Sofija 1961, σ. 480-481 (Balgarsko narodno tvorcestvo III).

Ὁ Ἰλαρίων ὑπῆρξεν ἐν πρώτοις ὁ ἐμπνευστὴς καὶ ὑποστηρικτὴς τοῦ μεγάλου Βουλγάρου ἔθναποστόλου Νεοφύτου, μοναχοῦ τῆς μονῆς τῆς Ρίλας, ὅστις κατὰ τὸν Jirecek εἶναι ὁ πατριάρχης τῶν Βουλγάρων λογίων καὶ παιδαγωγῶν⁷. Τὸν Νεόφυτον ἐπέλεξε ὁ μητροπολίτης Τυρνόβου, ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ τὴν μεταφράσιν τὴν Καινὴν Διαθήκην εἰς τὴν νεοβουλγαρικὴν γλῶσσαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὴν ὁργανώσιν τὸ πρῶτον βουλγαρικὸν σχολεῖον εἰς Γκάμπροβον⁸.

Ὁ Arnaudov λέγει ὅτι δὲν γνωρίζομεν ἀπὸ γραπτὰ κείμενα τοὺς λόγους τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰλαρίωνος ἐπιλογῆς τοῦ Νεοφύτου διὰ τὸ ἔργον αὐτό· τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅμως ὅτι ὁ πεπαιδευμένος μητροπολίτης ἐγνωρίσθη προσωπικῶς μὲ τὸν μοναχὸν τῆς Ρίλας καὶ ἐξετίμησε τὰς ἱκανότητάς του⁹. Αὕτῃ ἀκριβῶς ἡ ἐπιλογή τοῦ ἱκανοῦ Νεοφύτου μαρτυρεῖ περὶ τοῦ πραγματικοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ μητροπολίτου διὰ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τοῦ βουλγαρικοῦ ἔθνους. Ἐάν τὸ ἐνδιαφέρον του ἦτο διπλωματικὸν καὶ ἐπιφανειακόν, ὅπως θέλουν νὰ τὸ παρουσιάσουν ὠρισμένοι βούλγαροι ἱστορικοί, δι' αὐθαιρέτων ἐρμηνειῶν τῶν μαρτυριῶν τῶν πρωτεργατῶν τῆς βουλγαρικῆς ἀναγεννήσεως¹⁰, θὰ ἐπέλεγε πρόσωπον μειωμένης ἱκανότητος. Οὕτω ὁ ἴδιος μὲν θὰ ἐνεφανίζετο ὑποστηρικτὴς τῆς βουλγαρικῆς ἀναγεννήσεως, αὕτη ὅμως θὰ παρημποδίζετο ὑπὸ τῆς ἀνικανότητος τῶν ἐπιλεγέντων προσώπων.

Τὸ προσωπικὸν ἐνδιαφέρον τοῦ Ἰλαρίωνος διὰ τὸ μεταφραστικὸν ἔργον τοῦ Νεοφύτου εἶναι ἀποτυπωμένον εἰς τὸ «Ἡμερολόγιον» τοῦ τελευταίου. Ἐνταῦθα ὁμοῦ μὲ τὰς πληροφορίας περὶ τῆς πορείας τῆς μεταφράσεως κατὰ τὸ ἔτος 1836 γράφει ὁ Νεόφυτος ὅτι ἔλαβεν ἐπιστολὴν τοῦ μητροπολίτου Τυρνόβου διὰ τῆς ὁποίας μετεβιβάζετο καὶ ἑτέρα ἐπιστολὴ τοῦ ἐκπροσώπου τῆς Βιβλικῆς Ἑταιρίας Βενιαμὶν Μπάρκερ, ἐνδιαφερομένου διὰ τὴν μετάφρασιν. Σημαντικόν εἶναι ὅτι διὰ τὴν βοηθήσιν τὸ μεταφραστικὸν ἔργον τοῦ Νεοφύτου ἀποστέλλει ὁ Ἰλαρίων σερβικὸν κείμενον τοῦ Εὐαγγελίου, ὀλίγον δὲ βραδύτερον καὶ τουρκικόν. Μετὰ τὸ τέλος τῆς μεταφράσεως τοῦ Εὐαγγελίου ἀποστέλλει ταύτην ὁ Νεόφυτος πρὸς ἔλεγχον εἰς τὸν μητροπολίτην, ὁ πρωτοσύγκελος τοῦ ὁποίου διαβιβάζει εἰς τὸν Νεόφυτον 2.250 γρόσια, προφανῶς ὡς ἀμοιβὴν τῆς ἐργασίας διὰ

7. Βλ. A l. H a j e k, Bulgarien unter der Türkenherrschaft, Berlin-Leipzig 1925, σ. 138. Δ. Π ε τ ρ ο π ο ὕ λ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 10, σημ. 2.

8. Βλ. Χ α ρ. Π α π α σ τ ᾶ θ η, Ἡ ἰδρυσις τοῦ πρώτου βουλγαρικοῦ σχολείου, ἐν ἐφημ. «Καθημερινή» 25-9-1963.

9. Βλ. A r n a u d o v, Aprilov zivot, dejnost, savremennici, Sofija 1935, σ. 120, σημ. 1.

10. Τὰ ἐγκώμια π.χ. τοῦ Νεοφύτου καὶ τοῦ Ἀπρίλωφ τὰ θεωροῦν ρητορικὰς ἐκφράσεις. Βλ. M. A r n a u d o v, Neofit Xilendarski Bozveli, Sofija 1930, σ. 332.

τὴν μετάφρασιν. Ὁ μητροπολίτης ἐνημερώνει ἐπίσης τὸν Νεόφυτον διὰ τὴν μετάβασίν του εἰς Σμύρνην, ὅπου θὰ ἐφρόντιζε διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῆς μεταφράσεως¹¹.

Ὁ ἴδιος ὁ Ἱλαρίων ἐξεπώνησε μετάφρασιν τῆς Καινῆς Διαθήκης εἰς τὴν νεοελληνικὴν. Ἐπεκρίθη διὰ τοῦτο ὑπὸ συντηρητικῶν κύκλων. Εἰς τὴν ἀπάντησίν του πρὸς τὸν ἐπικρίναντα τὴν μετάφρασιν μητροπολίτην Κυζίκου Ματθαῖον ἐκθέτει τὰς ἐπὶ τοῦ θέματος ἀπόψεις του: «Ἡ Ἐκκλησία, γράφει, ἀφορᾷ ἀείποτε τὴν ὠφέλειαν τοῦ λαοῦ καὶ ὅ,τι δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν σωτήριον ὁδηγίαν του τοῦτο ἐγκρίνει καὶ ἀποδέχεται, καὶ καινοτομία εἶναι δοκῇ». Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία μετὰ τὸ σχίσμα εἶχεν ἀπαγορεύσει τὴν μετάφρασιν εἰς ἄλλας γλώσσας· οἱ πάπαι αὐτὴν τὴν ἀπαγόρευσιν τὴν μετέβαλον εἰς δόγμα «διὰ νὰ κρατῶσι τὸν λαὸν εἰς τὴν ἀμάθειαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν καθηκόντων καὶ οὕτω νὰ διασαλπίζωσι πανταχοῦ τὸν τύπον καὶ νὰ ἐκθροῶσι τοὺς ἀνθρώπους μὲ τοὺς κεραυνοβόλους ἀφορισμούς»¹².

Ἀντιθέτως ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία πιστεύουσα ὅτι ἡ μετάφρασις εἶναι οἰκονομία ψυχοφελῆς «ἀείποτε ἐφρόντισε διὰ τὴν ὠφέλειαν καὶ φωτισμὸν τῶν Χριστιανῶν τῆς ἐν ὅλαις αὐτῆς ταῖς περιστάσεσι, συγγράφουσα, μεταφράζουσα καὶ παντοίους τρόπους μεταχειριζομένη». Ἐπέτρεψε διὰ τοῦτο τὴν μετάφρασιν τῆς Γραφῆς εἰς τὴν περσικὴν, ἀραβικὴν, ἀρμενικὴν, σλαβωνικὴν καὶ ἄλλας γλώσσας.

Ἐκ πεποιθήσεως λοιπὸν ἦτο ὁ Ἱλαρίων ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς ἀφυπνίσεως καὶ τοῦ φωτισμοῦ τῶν Χριστιανῶν, πέραν πάσης ἐθνοφυλετικῆς διακρίσεως, ὥστε νὰ μὴ πίπτουν θύματα οἰασδήποτε πλάνης. Τὸ πραγματικὸν ἐνδιαφέρον του διὰ τὴν βουλγαρικὴν ἀναγέννησιν φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι, γράφων πρὸς τὸν πατριάρχην καὶ τὴν σύνοδον περὶ τῆς ὠφελείας τῆς μεταφράσεως τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἐπικαλεῖται τὴν περίπτωσιν τοῦ βουλγαρικοῦ λαοῦ. Οἱ Βούλγαροι Χριστιανοὶ δὲν ἐνεπιστεύοντο τοὺς ἱερεῖς των, ἀλλὰ τοὺς ἐκ τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἐρχομένους μοναχοὺς, οἱ ὁποῖοι πολλάκις εἶναι ἄνδρες «οὐχὶ διδαχθέντες δογματολογίαν, ἀλλ' ἐξακριβώσαντες χρηματολογίαν». «Ὅταν δμως», γράφει εἰς τὴν συνέχειαν ὁ μητροπολίτης, «εἶναι κοινὰ εἰς ὅλους καὶ εὐκατάληπτα τὰ ἱερὰ βιβλία τότε ἡξεύρει καὶ ὁ ἱερεὺς τί πρέπει νὰ ἀποκριθῇ εἰς τὰς ἐρωτήσεις τῶν

11. Αὕτη ἐξετυπώθη εἰς τὴν Σμύρνην κατὰ τὸ 1840 μὲ τὴν σημείωσιν· «μὲ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ ἔγκρισιν τοῦ πεπαιδευμένου καὶ πανσόφου μητροπολίτου Τυρνόβου κ.κ. Ἱλαρίωνος». Βλ. J. I v a n o v, Gracko-balgarski otnosenija, σ. 169.

12. Τὴν ἀπάντησιν τοῦ Ἱλαρίωνος πρὸς τὸν Ματθαῖον Κυζίκου ἐξέδωσε ὁ Β. Σ φ υ ρ ό ε ρ α ς, Ἱλαρίων Συναΐτης ὁ Κρής, σ. 225-310. Βλ. κυρίως σ. 296, 298-299, κεφ. 28 καὶ 31.

Χριστιανῶν, καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἀναγινώσκοντες τὰς θεοπνεύστους διδασκαλίας εἰς τὴν γλῶσσαν των, λύουσι μόνοι τὰς ἀπορίας των καὶ βαδίζουσιν ὁρθῶς»¹³.

Ἡ συνεργασία τοῦ Ἰλαρίωνος μετὰ τὸν Νεόφυτον Ρίλας δὲν ἐξαντλεῖται εἰς τὴν μετάφρασιν τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ στερέωσιν τῶν πρώτων βημάτων τῆς βουλγαρικῆς παιδείας. Ὁ γνωστὸς Βούλγαρος ἑλληνιστὴς καὶ ἔμπορος τῆς Ὁδησσοῦ Ἀπρίλωφ, ἐπὶ κεφαλῆς καὶ ἄλλων Βουλγάρων πατριωτῶν, ἀπεφάσισε τὴν ἰδρύσιν βουλγατικοῦ σχολείου εἰς τὴν γενέτειράν του, τὸ Γκάμπροβον. Γνωρίζων τὴν εὐμενῆ στάσιν τοῦ Ἰλαρίωνος ἐναντι τῆς πνευματικῆς ἀφυπνίσεως τῶν Βουλγάρων, ἀπηυθύνθη πρὸς αὐτὸν ζητῶν νὰ ἐπιλέξῃ τὸ κατάλληλον πρόσωπον τὸ ὁποῖον θὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ σχολείου. Ὁ μητροπολίτης ὑποδεικνύει τὸν Νεόφυτον τὸν ὁποῖον ἀποστέλλει εἰς Βουκουρέστιον διὰ νὰ ἐκμάθῃ τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴν μέθοδον καὶ νὰ τὴν ἐφαρμόσῃ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Γκάμπροβο. Παρίσταται εἰς τὴν τελευτὴν τῆς θεμελιώσεως τοῦ σχολείου τὸ ὁποῖον ἐνισχύει καὶ οἰκονομικῶς. Ἐπισκέπτεται τὸ σχολεῖον καὶ ἐπιθεωρεῖ τὸ ἐπιτελούμενον ἔργον. Φιλοδοξεῖ νὰ προαχθῇ τὸ σχολεῖον εἰς Γυμνάσιον καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐπιτρέπει εἰς τὸν Νεόφυτον νὰ μεταβῇ εἰς Καζανλίκιον, οἱ κάτοικοι τοῦ ὁποῖου τὸν ἐκάλεσαν ὡς διδάσκαλον τοῦ ἐκεῖ σχολείου. Ὑποχρεώνει τὸν Νεόφυτον νὰ συντάξῃ βουλγαρικὰ ἐγχειρίδια καὶ βουλγαρικὴν γραμματικὴν πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ διδακτικοῦ ἔργου¹⁴.

Οἱ Βούλγαροι πρωτεργάται τῆς ἀναγεννήσεως, Ἀπρίλωφ καὶ Νεόφυτος Ρίλας ἔχουν ἐκφρασθῇ ἐγκωμιαστικῶς διὰ τὴν συμβολὴν τοῦ Ἰλα-

13. «Πρὸς τὸν Παναγιώτατον, θειότατον καὶ τρισέβαστόν μοι Δεσπότην, τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην κύριον κύριον Ἀνθιμον καὶ τὴν περὶ αὐτὸν ἱερὰν τῶν σεβασμιωτάτων ἁγίων Γερόντων ὁμήγυριν, περὶ τῆς διαθέσεως τῆς Τυπογραφίας καὶ τῆς εἰς τύπους ἐκδόσεως τῶν Ἱερῶν Γραφῶν», στίχ. 564 ἐ. Β. Σφ υ ρ ὀ ε ρ α, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 266. Βλ. ἐπίσης I v. S n e g a r o v, Tarnovski mitropoliti, σ. 239, ὑποσ. 4.

14. Βλ. I v. S n e g a r o v, Tarnovski mitropoliti, σ. 243, σημ. 3. M. A r n a u d o v, Neofit Xilendarski, σ. 326. J o r d. p. I l i e v, Tarnovska eparchija v carkonno-narodnata borba prez 19 vek, ἐν «100 godini ot ucredjavaneto na balgarskata Exzarxija», Sofija 1971, σ. 120. M. A r n a u d o v, Aprilon zivot, dejnost, σ. 298. Τὴν φροντίδα τοῦ Ἰλαρίωνος νὰ συνταχθῇ ὑπὸ τῶν τριῶν Βουλγάρων γραμματικῇ ὥστε βάσει αὐτῆς νὰ γίνῃ ἡ μετάφρασις τῆς Ἀγ. Γραφῆς κατενόησεν ἐσφαλμένως ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας Λαυριώτης, ὁ ὁποῖος γράφει ὅτι ὁ Ἰλαρίων μετέφρασε εἰς τὴν βουλγαρικὴν τὸ Εὐαγγέλιον («Θεολογία», τ. 10, σ. 236). Αὐτὸ τὸ παρετήρησεν ὁρθῶς ὁ S n e g a r o v, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 240, ὑποσ. 1. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὴν γνώμην τοῦ Χρ. Παπαδοπούλου ὅτι «ὁ Ἰλαρίων πρῶτος διενήργησε τὴν μετάφρασιν τῆς Κ. Διαθήκης εἰς τὴν βουλγαρικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν σύνταξιν γραμματικῆς τῆς γλώσσης αὐτῆς» (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 54) ἐκτὸς ἐὰν τὸ διενήργησεν ἐκκληθῇ ὡς σημαῖνον τὴν γενικὴν φροντίδα καὶ ὄχι τὴν ἐκπόνησιν.

ρίωνος εἰς τὴν ἀφύπνισιν τοῦ βουλγαρικοῦ ἔθνους. Ὁ Ἀπρίλωφ γράφει ὅτι ὁ Ἰλαρίων ἀπεδείχθη «ἀληθινός ποιμὴν, ἄνθρωπος μορφωμένος καὶ μὲ μεγάλας ἱκανότητας· ἂν καὶ δὲν ἦτο Βούλγαρος, ἐφρόντιζε πολὺ διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν παιδείαν τῶν Βουλγάρων. Τὸ ἔθνος τὸν ἐθεώρει ἀληθινὸν πατέρα καὶ ἔκλαψε ὅταν εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀνυψώθη ἄλλος μητροπολίτης. Ἄν οἱ μητροπολίται οἱ ἀποστελλόμενοι εἰς ἐπαρχίας ὅπου πλεονάζουν οἱ Βούλγαροι, εἶχον τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ τοῦ ποιμένου, οἱ Βούλγαροι δὲν θὰ ἐπεθύμουν τίποτε περισσότερον». Εἰς τὴν συνέχειαν ὁ Ἀπρίλωφ ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἰλαρίων κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἀκόμῃ ἀρχιερατείαν εἰς τὸ Τύρνοβον ἐκάλεσε τρεῖς γνώστας τῆς βουλγαρικῆς γλώσσης νὰ συντάξουν, μὲ ἰδικὰ τοῦ ἑξοδα, βουλγαρικὴν γραμματικὴν, ἢ ἐκδίωξις τοῦ ὅμως εἶχεν ὥς συνέπειαν νὰ διακοπῇ ἡ ἐπιτυχὴς πορεία τῆς βουλγαρικῆς ἀφύπνισεως. Καὶ συμπληρώνει: «Ἴδου πῶς φροντίζουν διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ ποιμνίου των οἱ ἀποστελλόμενοι εἰς τὴν Βουλγαρίαν Ἑλληνες ἐπίσκοποι. Ὁ Ἰλαρίων ὑπῆρξεν ἐξαίρεσις· δι' αὐτὸ τὸ ἔθνος τὸν ἐνθυμεῖται. Αἰωνία τοῦ ἡ μνήμη»¹⁵. Ὁ Νεόφυτος ἐπίσης ἐγκωμιάζει τὸν Ἰλαρίωνα ἀποκαλῶν αὐτὸν «φιλόσοφον, θεῖαν καὶ ἀγγελικὴν ψυχὴν, θεῖον ἄνδρα, φῶς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὑπερασπιστὴν τῶν καταπιεζομένων»¹⁶.

Αἱ θετικαὶ ἐνέργειαι τοῦ Ἰλαρίωνος διὰ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ βουλγαρικοῦ ἔθνους δὲν περιορίζονται εἰς τὰς μνημονευθεῖσας μόνον. Ἐφρόντισε διὰ τὴν θεμελίωσιν καὶ λειτουργίαν τοῦ βουλγαρικοῦ σχολείου τοῦ Τυρνόβου καὶ διὰ τὴν ἀνέγερσιν εἰς τὸ Τύρνοβον τοῦ βουλγαρικοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Νικολάου, κατὰ τὸ 1836. Ἐπέτρεψε νὰ τελοῦνται αἱ ἀκολουθίαι εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν σλαβικὴν γλῶσσαν ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ναοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἐδῶρθε καὶ δύο εἰκόνας τῆς Ἀγ. Αἰκατερίνης καὶ τοῦ Χριστοῦ¹⁷. Τὰ πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἔγγραφα τῆς μητροπόλεως συνετάσσοντο εἰς τὴν βουλγαρικὴν¹⁸. Ἐνίσχυσε τὸν Βασκίντοβιτς νὰ μεταφράσῃ καὶ οὗτος τὴν Κ. Διαθήκην¹⁹, ἀγόρασε δὲ ἀπὸ τὸν Χρηστάκη Παύλοβιτς 10 ἀντίτυπα

15. I v. S n e g a r o v, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 240 - 242. M. A r n a u d o v, Neofit Xilendarski, σ. 326-327, 331· τοῦ αὐτοῦ, Aprilov, σ. 118.

16. I v. S n e g a r o v, Tarnovski mitropoliti, σ. 243, σημ. 3. A r n a u d o v, Aprilov, σ. 298.

17. J o r d. I v a n o v, Gracko-Balgarski otnosenija, σ. 168. I v. S n e g a r o v, Tarnovski mitropoliti, σ. 242. Ὁ S n e g a r o v εἰς τὴν μελέτην τοῦ Istoricheski vesti, σ. 88, παραθέτει τὴν ἐπιγραφὴν ἡ ὁποία εὑρίσκεται εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ ναοῦ ἐπὶ τῆς νοτίας θύρας. Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει οὕτως: «Ἐνήργησε τὸν ὀρισμὸν τορνόβου Ἰλαρίων, ἀνήγειρε δὲ τὸν ναὸν ζήλος τῶν ἐντοπίων ὁ ἅγιος Νικόλαος εἶθε νὰ μεσιτεύσῃ ὥστε ὁ κύριος ἡμῶν ἅπαντας νὰ βραβεύσῃ».

18. A r n a u d o v, Neofit, σ. 327. J. T r i f o n o v, Predanielo za, σ. 36.

19. A r n a u d o v, αὐτόθι, σ. 138. J. T r i f o n o v, αὐτόθι, σ. 36.

τῆς βουλγαρικῆς γραμματικῆς διὰ νὰ τὰ δώσῃ εἰς πτωχοὺς βουλγαρόπαιδας²⁰. Τὸ μητροπολιτικὸν κτήριον Τυρνόβου κατέστη κέντρον ἐνισχύσεως τῆς βουλγαρικῆς παιδείας· εἰς αὐτὸ διέμενον ἐκτὸς τοῦ Ἰλαρίωνος οἱ Βούλγαροι συνεργάται του Νεόφυτος Χιλανδαρινὸς καὶ ὁ Ἰλαρίων, μετέπειτα ἐπίσκοπος Λόβετς καὶ Κιουστέντῆλ. Ἀμφότεροι τακτικοὶ συνδρομηταὶ βουλγαρικῶν βιβλίων ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἑξαρχον πάσης Βουλγαρίας Ἑλληνα Ἰλαρίωνα, προσεπάθουν νὰ βοηθήσουν τὰ βουλγαρικὰ σχολεῖα καὶ τὴν βουλγαρικὴν γραμματείαν. Βούλγαρον πρωτοσύγκελον εἶχε καὶ ἐνωρίτερον ὁ Ἰλαρίων²¹.

Τὰς θετικὰς αὐτὰς ἐνεργείας τοῦ Ἰλαρίωνος, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι αἱ μοναδικαί, ἀναγνωρίζον τὸ ἔθνος τῶν Βουλγάρων διεκόσμησε μὲ μεγάλην μαρμαρίνην πλάκα τὸν τάφον του καὶ ἐχάραξεν ἐπ' αὐτῆς τὸ μέχρι σήμερον διατηρούμενον ἐπίγραμμα εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν σλαβικὴν γλῶσσαν. Εἰς αὐτὸ ἐκφράζεται ἡ πεποιθήσις ὅτι τὴν ψυχὴν τοῦ σοφοῦ ἀρχιερέως Τυρνόβου συνηρίθμησεν ὁ Θεὸς εἰς τὰς χορείας τῶν δικαίων²².

Τὰ ὑπάρχοντα ἱστορικὰ στοιχεῖα εἶναι τόσον πολλὰ καὶ σαφῆ ὥστε ὅφ' ὅλων τῶν ἱστορικῶν ἀναγνωρίζεται ἡ θετικὴ συμβολὴ τοῦ Ἰλαρίωνος εἰς τὴν πνευματικὴν ἀφύπνισιν τοῦ βουλγαρικοῦ ἔθνους. Ὁ καθηγητὴς Νίκον, ὅστις εἶναι κακῶς διατεθειμένος ἐναντι τοῦ μητροπολίτου, ἀναγνωρίζει ὅτι ὁ Ἰλαρίων «συμπεριεφέρετο μὲ προσοχὴν ἐναντι τῶν βουλγαρικῶν ἐθνικοεκπαιδευτικῶν ἐπιδιώξεων»²³. Τὰ κίνητρα ὁμως τῶν ἐνεργειῶν τοῦ μητροπολίτου ἔχουν παρεξηγηθῆ. Ὁ Arnaudov παρατηρεῖ ὅτι ἡ κατάρριψις τοῦ μύθου τῆς πυρπολήσεως τῆς βιβλιοθήκης ὑπὸ τοῦ Ἰλαρίωνος δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ θεωρηθῇ οὗτος φίλος τῆς βουλγαρικῆς ἀναγεννήσεως. Δέχεται ὅτι ὁ Ἰλαρίων ἠκολούθει διπρόσωπον καὶ ὑποκριτικὴν πολιτικὴν ἐναντι τῶν Βουλγάρων, διὰ νὰ σταθεροποιήσῃ τὰς θέσεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Βουλγαρίᾳ²⁴.

Οὕτω τὸν θρύλον περὶ τῆς πυρπολήσεως τῆς βιβλιοθήκης ἀντικαθίστᾷ ἡ αὐθαίρετος ἐρμηνεία τῶν κινήτρων τοῦ μητροπολίτου.

20. M. Arnaudov, αὐτόθι, σ. 266. S negarov, Tarnovski mitropoliti, σ. 243, σημ. 3.

21. J. Trifonov, αὐτόθι, σ. 36.

22. Τὸ ἐπίγραμμα ἐδημοσίευσεν ὁ S negarov, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 243, ὑποσ. 3 καὶ ἔχει οὕτως: «Μάτην ὧ λίθε τήνδε καλύπτεις κόριν Ἰλαρίωνος Σιναιῖτου τοῦ σοφοῦ τε Ἀρχιερέως Τυρνόβ(ου) τὴν δὲ αὐτοῦ ψυχὴν οὐποτε κρύψεις λαβὼν γάρ αὐτὴν εἰς χεῖρας ὁ Δεσπότης ταῖς τῶν δικαίων συνηρίθμησε χορείαις».

23. N ikov, Vazrazdane na Balgarskija Narod. carkovno-nacionalni borbi i postizenija, Sofija, 1871, σ. 77.

24. M. Arnaudov, Neofit Xilendarski, σ. 139.

Εἰς αὐτὰ ὁμοῦς πρέπει νὰ παρατηρηθοῦν τὰ ἑξῆς:

1. Ἐὰν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ἰλαρίωνος διὰ τὴν βουλγαρικὴν ἀναγέννησιν δὲν ἦτο εἰλικρινές, δὲν θὰ ἐπέλεγε τὸν ἱκανὸν Νεόφυτον Ρίλας διὰ τὴν μετάφρασιν τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τὴν ὁργάνωσιν τοῦ σχολείου τοῦ Γκάμπροβο. Θὰ ἀνέθετε ταῦτα εἰς πρόσωπον μειωμένων ἱκανοτήτων, ὥστε καὶ ὡς φίλος τῶν Βουλγάρων νὰ ἐμφανισθῇ καὶ τὸ ἔργον νὰ ἀποτύχῃ.

2. Αἱ ἐρμηνεῖαι περὶ τῶν κινήτρων εἶναι μεταγενέστερα κατασκευάσματα καὶ ἐκτὸς τοῦ ἱστορικοῦ κλίματος τῆς δράσεως τοῦ Ἰλαρίωνος. Ὁ Ἀπρίλωφ καὶ ὁ Νεόφυτος δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ διαγνώσουν τὸν ὑποκριτὴν Ἱεράρχην; Διατὶ ἐμπιστεύεται εἰς τὸν Ἰλαρίωνα ὁ Ἀπρίλωφ τὴν ἐπιλογὴν τοῦ διδασκάλου-διευθυντοῦ τοῦ σχολείου τοῦ Γκάμπροβο καὶ ἐκφράζονται καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Νεόφυτος τόσον ἐγκωμιαστικῶς διὰ τὸν μητροπολίτην²⁵; Αἱ ἀντιδράσεις τοῦ Νεοφύτου Μπόζβελι, τοῦ μοναχοῦ Ὁνουφρίου καὶ ἄλλων προσώπων κατὰ τοῦ μητροπολίτου ὀφείλονται εἰς τὸ ὅτι ἐθίγοντο προσωπικά τῶν συμφέροντα²⁶.

3. Ἡ ἐπιτάφιος ἐπιγραφή ἐκφράζει τὴν ἀναγνώρισιν ὅχι μόνον τῶν συνεργατῶν τοῦ Ἰλαρίωνος ἀλλὰ καὶ τοῦ λαοῦ. Ἐὰν ὁ λαὸς διησθάνετο ὅτι ὁ Ἰλαρίων ἦτο ἐχθρὸς τῶν Βουλγάρων, εἶναι ἀμφίβολον ἂν, μέσα εἰς ἐκεῖνο τὸ κλίμα τοῦ ἀνθελληνισμοῦ, διεσώζετο ἡ ἐπιγραφή. Καὶ τὸ ὅτι ἐγένετο δεκτὸς μετ' ἐνθουσιασμοῦ διὰ δευτέραν φοράν ὡς μητροπολίτης Τυρνόβου ὁ Ἰλαρίων δεικνύει τὴν ἐκτίμησιν καὶ ἐμπιστοσύνην τῶν Τυρνοβιτῶν.

4. Εἰς τὰς δημοσιευθείσας ὑπὸ τοῦ Σφυρόερα δύο ἐπιστολάς πρὸς Ἑλληνας ἀποδέκτας εἶδομεν ὅτι ὁ Ἰλαρίων γράφει περὶ τῆς ἀνάγκης ἀφυπνίσεως τῶν Χριστιανῶν, ἀσχέτως ἐθνοφυλετικῶν διακρίσεων. Ἀναφέρεται δὲ εἰδικῶς εἰς τὸ χαμηλὸν πνευματικὸν ἐπίπεδον τῶν Βουλγάρων καὶ τὴν ἀνάγκην φωτισμοῦ των. Διατὶ νὰ ἐκφρασθῇ ἔτσι πρὸς ὁμοεθνεῖς διὰ τοὺς ἄλλοεθνεῖς Βουλγάρους, ἐὰν τὰ αἰσθήματά του δι' αὐτοὺς δὲν ἦσαν εἰλικρινῆ;

Πιστεύομεν ὅτι τὴν στάσιν τοῦ Ἰλαρίωνος ἔναντι τῆς βουλγαρικῆς ἀναγεννήσεως ἐκφράζει ἄριστα ὁ πάντοτε καλῶς ἐνημερωμένος καὶ ἀντικειμενικὸς εἰς τὰς κρίσεις του καθηγητὴς Snegarov. Οὗτος γνωρίζει καὶ ἐκθέτει τὰς δυσμενεῖς διὰ τὸν Ἰλαρίωνα κρίσεις ὠρισμένων ἱστορικῶν. Ἐν συμπεράσματι ὁμοῦς λέγει τὰ ἑξῆς: «Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅ,τι καὶ νὰ

25. I v. S n e g a r o v, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 243, ὑποσ. 3. M. A r n a u d o v, αὐτόθι, σ. 236. J o r d. p. I l i e v, Tarnovska eparchija, σ. 120. M. A r n a u d o v, A p r i l o n, σ. 298.

26. Ἀμφότεροι ἐπεδίωκον νὰ γίνουν ἐπίσκοποι καὶ ἐξεμεταλλεύοντο πρὸς τοῦτο τὸν πατριωτισμὸν τῶν Βουλγάρων.

ὑπῆρξεν ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα ὁ μητροπολίτης Τυρνόβου Ἰλαρίων ὁ Κρής εἶναι εἰς τῶν κυρίων πρωτεργατῶν τῆς νεοβουλγαρικῆς παιδείας μετὰ τὴν ζωντανὴν του συμμετοχὴν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ σχολείου τοῦ Γκάμπροβο καὶ εἰς τὴν βουλγαρικὴν μετάφρασιν τῆς Καινῆς Διαθήκης»²⁷.

27. I v. S n e g a r o v, Tarnovski mitropoliti, σ. 143, ὑποσ. 3.

ΚΑΤΙΝΑΣ ΒΕΪΚΟΥ ΣΕΡΑΜΕΤΗ

ΘΡΑΚΗ ΣΤΙΓΜΕΣ ΣΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ

1. Σάν πρώτοι κάτοικοι της Θράκης αναφέρονται πελασγικά φύλα και τὸ ὄνομα τῶν ἀρχαίων Θρακῶν εἶναι στενά συνδεδεμένο, μετὸ βίον τῶν Ἑλλήνων, μάλιστα τὸν πνευματικὸν καὶ θρησκευτικόν. Οἱ πρώτοι Ἕλληνες ὕμνωδοί καὶ μουσικοὶ ἦτανε Θράκες.

Μέσ' ἀπὸ τὴν ἀχλὺ τοῦ χρόνου ἀναφαίνεται ὁ μυθικός ἥρωας τῆς ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας, ὁ Ὀρφέας, ποιητὴς καὶ ἐκπολιτιστής, γιὸς τοῦ βασιλιᾶ τῆς Θράκης Οἰαγροῦ — κατ' ἄλλους τοῦ Ἀπόλλωνα, ἡ προστάτης του — καὶ τῆς Μούσας Καλλιόπης. Οἱ ἀδελφές τῆς μητέρας του τὸν διδάξανε τὴ λύρα καὶ καταμάγευε ἔμψυχα καὶ ἄψυχα. Φέρεται σάν ἰδρυτὴς τοῦ «ὄρφισμοῦ», ποὺ ἦταν ὀργιαστικὴ λατρεία γιὰ τὸ Διόνυσον καὶ ποὺ εἶχε σκοπὸ τὴν κάθαρσιν τῆς ψυχῆς, γιατί στὸ σῶμα μέσα, ποὺ κατοικεῖ, μολύνεται. Ἔτσι, ὁ ὄρφισμὸς ἦταν θρησκεία — ἡ «αἵρεσις» — ἀπολυτρωτική.

Ὁ Ὀρφέας στὴν Τέχνην, ἐμφανίζεται σὲ τοιχογραφίες, ἀγγεῖα, ἀνάγλυφα, ὀλόγλυφα, σὲ διάφορες παραστάσεις καὶ στὰ χρόνια τοῦ Χριστιανισμοῦ, ποὺ πολὺ νωρὶς διαδόθηκε στὴ Θράκην, ἀντίθετα μετὴν ὑπόλοιπὴ Ἑλλάδα, ἀπεικονίζεται συμβολικά — γιατί ἡ θρησκεία τελεῖ σὲ διωγμὸ πάνω ἀπὸ τρεῖς αἰῶνες —, μετὴ λύρα του νὰ γαληνεύει τὰ πάντα, στὴ θέσιν τοῦ Κυρίου. (Ἡ διδασκαλία τοῦ ὄρφισμοῦ περιέχεται στὰ «ὄρφικά», ποὺ ὅμως ὑπάρχουν διάφορες ἀπόψεις, γιὰ τὴν προέλευσιν καὶ τὸν χρόνον ποὺ φανερώθηκαν).

Ὁ Διόνυσος εἶναι θεὸς τῶν γονιμοποιῶν δυνάμεων τῆς φύσεως. Ἡ λατρεία του ξεκινᾷ ἀπὸ τὴ Θράκην καὶ ἀπλώνεται σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ἐπιχείρησε πορεία στὴν Ἀνατολήν, μετὰ Σάτυρους καὶ Μαινάδες, ὅπου δίδασκε τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἀμπελιοῦ καὶ τοῦ κρασιοῦ τὴν κατασκευὴν καὶ ἔφερνε τὸν πολιτισμόν. (Τὰ Διονύσια ἦταν ὀργιαστικὴ γιορτὴ, γιὰ νὰ τιμῇσιν καὶ μετὰ ἐκδηλώσεις, θεατρικὰς παραστάσεις, τὸ Διόνυσον).

Ἄλλη λατρεία ἦταν τῶν Καβείρων. Ἀρχαῖες πελασγικὲς θεότητες, ποὺ τίς εἶχαν, γιὰ «μεγάλους Θεοὺς», ἡ «Θεοὺς ἰσχυροὺς», στὴν Ἰμβρο, Τένεδον, Θάσο, κυρίως στὴ Σαμοθράκην, Λήμνον καὶ ἄλλοι. Οἱ Κάβειροι ἦταν τρεῖς καὶ εἶχαν τρεῖς ἀδελφές, τίς Καβειρίδες νύμφες, ὅλα

παιδιά της Καβειρώς και του δεξιότηχην Ἡφαιστου. Τοὺς εἶχαν χωριστὰ τὰ ἱερά τους, λατρεύονταν τῇ νύχτα καὶ τηροῦσαν ἀπόλυτη μυστικότητα γιὰ τὴν τελετή. (Ἐκδοχὲς ὑπάρχουν διαφορές).

Στὴ Σαμοθράκη μυήθηκαν ὁ Ὀρφέας, ὁ Ἡρακλῆς, ὅλοι οἱ στρατηγοὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, οἱ περισσότεροὶ ἀργοναῦτες, ἀκόμη καὶ Μακεδόνες βασιλιάδες. Οἱ μυημένοι φοροῦσαν μιὰ κόκκινη ζώνη στὴ μέση, ποὺ τοὺς προστάτευε ἀπὸ κάθε κίνδυνο. (Χάρη σ' αὐτὴ τὴ ζώνη σώθηκε κι ὁ Ὀδυσσεύς τῆς Ἰθάκης).

Ὁ Μουσάιος ἦταν κιθαρωδὸς κι ἔκαμε θρησκευτικὰ ᾄσματα. Ὁ Λίνος, ἀδελφὸς τοῦ Ὀρφέα, νέος ὠραιότατος, ἐξοχος αἰοδὸς καὶ κιθαρωδός, ποὺ προσάρμοσε τὸ φοινικικὸ ἀλφάβητο, στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα. Δίδαξε στὸν Ἡρακλῆ μουσικὴ. Ὁ Θάμυρις, αἰοδός, ποὺ τυφλώθηκε ἀπὸ τὶς Μοῦσες, γιὰ τὴ θέλησε νὰ συναγωνιστεῖ μαζί τους καὶ νικῆθηκε.

Ἡ μουσικὴ λοιπόν, ἡ Τέχνη τῶν Μουσῶν, ἔχει πατρίδα, τὴ Θράκη. Κι ὁ Στράβων λέγει: «Καὶ ἡ μουσικὴ πᾶσα Θρακία νενόμισται». Ἔτσι, προσθέτουμε: «τὸ μεγάλο κι ὀλοφώτεινο μήνυμα ποὺ ἔφεραν στὴν Οἰκουμένη, πρῶτοι οἱ ποιητὲς τῆς — τῆς Θράκης —, ... δημιουργώντας τὰ ὄρῳμενα καὶ ὄρῳμενα» τῶν Ἑλληνικῶν Μυστηρίων, γίνονται οἱ πρῶτοι ἐμπνευσταὶ τοῦ διθυράμβου, ἀπ' ὅπου ξεπέταξε ἡ πιὸ τέλεια καὶ κορυφαία μορφή τοῦ ποιητικοῦ λόγου, ἡ Τραγωδία» (Κ. Θρακιώτης).

Οἱ Μοῦσες κατοικοῦσαν στὰ Πιέρια ὄρη, γι' αὐτό, λέγονταν Πιερίδες, ποὺ ἦταν θρακικά. Κατόπι μετοικήσανε στὸν Ἑλικῶνα — ὀνομάστηκαν Ἑλικωνιάδες —, γιὰ καὶ Θράκες κινήθηκαν πρὸς τὰ ἐκεῖ.

Ὁ Εὐμόλοπος πάλι, πῆγε ἀπὸ τὴ Θράκη στὴν Ἐλευσίνα — μετ' ὁ ἴδιο ὄνομα ἀναφέρονται κι ἄλλοι καὶ στὸν καθένα ἀποδίνουν τὴν εἰσαγωγὴ τῶν Ἐλευσινίων Μυστηρίων —, βασιλέψε ἐκεῖ καὶ ἱδρυσε, ἡ ἀναμόρφωσε τὰ Ἐλευσίνια Μυστήρια, ὅπου ἱεουργοῦσαν πάντα Θράκες, σὰν ἀδιάβλητοι ποὺ ἦταν.

2. Οἱ Θράκες ἀριθμοῦσαν πολλὰ φύλα, ποὺ τὸ καθένα εἶχε τ' ὄνομά του. Ὅμως, δὲν ἦταν ἐνωμένοι. Ἀλλιῶς θὰ «σχημάτιζαν τὸ ἰσχυρότερο ἔθνος τῆς γῆς καὶ θὰ ἦταν ἀκαταμάχητοι». Γιὰ τὴ: «Θρακῶν τῶν πάντων οὐδένες πλείους εἰσὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅτι μὴ Κελτοὶ» (Παυσανίας). Καί: «τὸ Θρηϊκῶν δὲ ἔθνος μέγιστόν ἐστι μετὰ γε Ἰνδοῦς πάντων ἐθνέων...» (Ἡρόδοτος).

Οἱ Θράκες ἦταν γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι. Ἡ χώρα τους πολὺ ἐκτεταμένη. Ἐπiane πάνω ἀπὸ τὸ Δούναβη, τὸν Εὐξείνιο Πόντο, ὡς τὸ Αἰγαῖο μὲ ὀρισμένα νησιά καὶ τὸν Ὀλυμπο. Ὅπως ἡ ἑκτασὴ τῆς Βουλγαρίας καὶ Σερβίας ἀνῆκε στὴ Θράκη. Πάντως, ἀκριβῆ σύνορα δὲν καθορίζονται, γιὰ τὴ οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, Ἕλληνες καὶ Λατίνοι, εἶναι ἀντιφατικοὶ σ'

αυτό το σημείο. Ίσως γιατί ὅλο γίνονταν διάφορες μεταβολές, κατὰ καιρούς, στὴν ἐπικράτειά τους. Ἦταν πολεμιστές. Ἀφοῦ κι οἱ γυναῖκες πήγαιναν, πίσω, μαζί τους, στὸν πόλεμο, γιὰ νὰ τοὺς ἀναγκάζουν νὰ προχωροῦν καὶ νὰ μὴ γυρίζουν πίσω.

Οἱ Θράκες, ξανθογάλανοι, λέγονταν Θράσικες, κατόπι Θράικες, ἡ χώρα Θράικη, Θραϊκή, Θρηϊκή καὶ τελικὰ Θράκη. Ἔτσι, παραδέχονται, πῶς κι ἡ θρησκεία ἔχει πατρίδα τὴ Θράκη κι ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὴν ὀνομασία της.

Ἀπὸ τὸν 7ο αἰῶνα οἱ Ἕλληνες ἔκαμναν ἀποικήσεις στὸ θρακικὸ χῶρο. Ἀλλὰ καὶ οἱ Θράκες τὸ ἴδιο. Οἱ ἀποικήσεις ἦταν ἀμοιβαίες. Καὶ σὰ συγγενεῖς λαοὶ ποὺ ἦταν, συγχωνεύτηκαν μὲ τὴν ἀπόδο τοῦ χρόνου καὶ ἀποτελοῦνε πιά, μιὰ: «ὁμοιογένεια».

Κατὰ τὸ Μυρτίλο Ἀποστολίδη, φιλόλογο Θράκα, ἡ γλῶσσα τῶν Θρακῶν, δὲ γράφτηκε ποτέ. Χρησιμοποίησαν, στὰ γραφτὰ τους, τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Γλωσσικὰ κατάλοιπα δικά τους εἶναι λίγες λέξεις, ποὺ διασώζουν ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ὀνόματα βασιλιάδων, τοπωνύμια. Καὶ τὸ πρῶτο θρακικὸ κείμενο, εἶναι ἓνα χρυσὸ δαχτυλίδι, μὲ πλατιά πλάκα ἐπάνω του, ἐνεπίγραφη, τὸ δαχτυλίδι τοῦ Ἑζέροβο (τοῦ 5ου αἰῶνα). Πῆρε τὴν ὀνομασία αὐτὴ, ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο χωριὸ ποὺ βρέθηκε (1912), κοντὰ στὴ Φιλιππούπολη. Ἡ γραφὴ του εἶναι μὲ κεφαλαῖα στοιχεῖα ἑλληνικά καὶ τοῦ δίνουν διάφορες ἐρμηνεῖες σ' αὐτὰ ποὺ γράφει. Ὑπάρχει κι ἄλλη, νεότερη, ἐπιτύμβια αὐτὴ, ἐπιγραφὴ (1956), ἐπίσης ἀδιάβαστη.

Καὶ μιὰ ποὺ μιλάμε γιὰ γλῶσσα, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα τῆς Θράκης: «...δὲν ἐξελίχτηκε σὲ διάλεκτο, ἀλλὰ παρέμεινε, ὡς σήμερα, ἓνα ἰδίωμα τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς» (Ν. Ἀνδριώτης).

3. Ἡ Θράκη, σήμερα, ἔχει μείνει μόνο ἡ Δυτικὴ. Ἡ Βόρεια, ἡ Ἀνατολική, εἶναι γνωστὸ, ἀνήκουν σὲ ἄλλες κυριαρχίες.

Βέβαια δὲ θ' ἀναφερθοῦμε σὲ πολεμικὲς περιπέτειες, ποὺ εἶναι κοινές, συνδέονται τόσο στενά, μὲ τὴν τύχη τῆς κοινῆς Πατρίδας — ἄλλωστε δὲν ἀφορᾷ τὴν παρούσα ἐργασία.

Ἐδῶ, ἡ Θράκη, συνεχίζει τὸ δρόμο της. Φέρνει τὸ βάρος τοῦ πληθυσμοῦ, ἀπὸ Ἀνατολικοθρακιῶτες, Μικρασιάτες, Πόντιους, ἀλλὰ καὶ Βορειοθρακιῶτες. Συμπορεῦνται καὶ δίνει χέρι ὁ ἓνας στὸν ἄλλο καὶ κατανοεῖ καὶ δέχεται τὶς ἐπιδράσεις ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο. Ὅ,τι ἔφερε ὁ καθένας μαζί του, ἀπὸ τὶς κοιτίδες του, ἀπὸ κληρονομιά αἰώνων, ἐπιβιώνει, ἢ καὶ παίρνει νέα σχήματα.

4. Οἱ Θράκες διατηροῦν ὅλα τὰ ἔθιμά τους, μᾶς λέγει: «ὁ ζωγράφος τῆς θρακικῆς ζωῆς», ὁ «ἐμμανὴς ἐραστὴς τῆς Θράκης», λογοτέχνης καὶ λαογράφος, ἀείμνηστος πιά, Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου. Γιὰ τοὺς πατριῶτες του, δηλαδὴ τοὺς Θράκες, λέγει, ὅτι: «εἶναι ἄγνοοί, πιστοί, ἡρώικοί,

πνευματικοί, προοδευτικοί, πειθαρχικοί, παραγωγικοί». Καί ὅτι: «τὸ τραγούδι τῆς Θράκης εἶναι βυζαντινὸ τροπάρν».

Κι ὁ πονεμένος τῆς Βιζύης, ὁ ποιητὴς Γεώργιος Βιζυηνός, ἔχει στὸ ἔργο του κατασπαρμένα γλωσσικὰ καὶ λαογραφικὰ φαινόμενα, χειρίζεται καὶ λαογραφικὰ θέματα. Περισπούδαστη εἶναι ἡ λαογραφικὴ μελέτη του: «Οἱ Καλόγεροι καὶ ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου ἐν Θράκῃ» (Ἀθήνα 1888), ποῦ ἔκαμε πολὺ μεγάλη ἐντύπωση, τότε στὸν ἐπιστημονικὸ κόσμο. «Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς καλοὺς λαογράφους μας, — παραδέχονται, — εἶναι Θράκες».

Τὸ «Ἀρχεῖον τοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ», τῆς «Ἐταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν» — τελευταῖα μόνο «Ἀρχεῖον Θράκης» — καὶ τὰ «Θρακικά», τοῦ «Θρακικοῦ Κέντρου» ἔχουν ἐπιτελέσει μεγάλο ἔργο, μὲ τίς ἐκδόσεις τους. Σχετικὰ δημοσιεύματα ὑπάρχουν κι ἄλλοῦ ὅπως καὶ στὰ «Θρακικὰ Χρονικά» τῆς Ξάνθης, ποῦ δίνει ἀπὸ τὸ 1960 ἕνα παρόν, τὸ ἐκλεκτὸ αὐτὸ περιοδικό, στὸν πνευματικὸ χῶρο, μὲ τὴν προσεγμένη του ὕλη. Ἐκδότης του εἶναι ὁ λογοτέχνης Στέφανος Ἰωαννίδης.

Χιλιάδες σελίδες ἔχουν τυπωθεῖ. Μπορεῖς νὰ βρεῖς μέσα τους, ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλα ἐνδιαφέροντα, τὸ παραμῦθι — «ἀνάμεσα στὸν ἑλληνικὸ λαό,... ἀφηγοῦνται καλύτερα παραμῦθια... οἱ Θράκες» (Πολ. Παπαχριστοδοῦλου) —, θὰ βρεῖς τὴν παροιμία, τὸ αἶνιγμα, τὰ μάγια, τὴν ὁμαδικὴ συμμετοχὴ γιὰ μιὰ εὐετηρία, τὴν κατάπαυση μιᾶς θεομηνίας, ἐνὸς κακοῦ, τὰ γιατροσόφια, τὰ παιχνίδια, τοὺς ὄρκους, εὐχές, κατάρες κι ὅ,τι σχετίζεται μὲ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ ἡ ἐξέλιξη ἡ σημερινή, ποῦ ἐπενεργεῖ σὰν ὁδοστρωτήρας, ὁμοιομορφοποιεῖ τὰ πάντα. Πρέπει νὰ καταβάλουμε προσπάθεια, γιὰ τὴν ἐπιβίωση, ἢ τὴν ἀναβίωση τῆς λαϊκῆς μας κληρονομιάς, τῆς π α ρ ᾶ δ ο σ ῆ ς μας, ποῦ τῆς ὀφείλουμε: «σεβασμὸ, γιατί εἶναι θησαυρός». Εἶναι οἱ ρ ῖ ζ ε ς μας. Ἄν ἀγνοήσουμε τὴν παράδοση, κάνουμε μεγάλο σ φ ᾶ λ μ α. Καὶ κάθε λαϊκὸ φανέρωμα, εἶναι: «αἰ θ υ ρ ῖ δ ε ς, ἀπ' ὅπου διεισδύουμε στὸ βάθος τῆς ψ υ χ ῆ ς».

5. Εἶναι πολλές οἱ ἐπιβιώσεις ἀπὸ τὰ παμπάλαια ἔθιμα, τοὺς χορούς. Ἀκόμα καὶ προχριστιανικὰ φανέρωματα θὰ συναντήσῃ κανεὶς, ἐδῶ στὴ Θράκη. Καὶ θ' ἀναφερθοῦμε σὲ μερικὰ.

Ἡ γιορτὴ τῆς μ π ᾶ μ π ω ς (μαμῆς), γιορτάζεται κάθε 8 τοῦ Γενάρη. Τιμοῦνε τὴ μαμὴ — σὲ ὀρισμένα χωριά — οἱ γυναῖκες καὶ γλεντοῦν χωρὶς τοὺς ἄντρες. Ἀπολαμβάνουν μιὰ μέρα γ υ ν α ι κ ο κ ρ α τ ῖ α ς. Οἱ τ ζ α - μ ᾶ λ ε ς, μικροὶ αὐτοσχέδιοι θίασοι, ντυμένοι μὲ προβιές. Ἡ τ ζ α μ ᾶ λ α, ὑπερφυσικὸ σὲ μέγεθος ζῶο, ποῦ κάτω ἀπὸ τὸν ξύλινο σκελετό του μπαίνουν ἄνδρες, σκεπασμένοι μὲ χαλιὰ ὕφαντά, γιὰ νὰ μὴ φαίνονται, γίνεται τὴν παραμονὴ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, τὸ βράδι, ποῦ συνοδεύεται ἀπὸ ἰδιότυπο τραγούδι. Λένε ὅτι συμβολίζει τὸ δούρειο ἵππο. Ὁ κ ι ο π ῆ κ - μ π ῆ ς (σκυλαφέντης), οἱ κ α λ ὀ γ ε ρ ο ι, χ ο ὗ χ ο υ τ ο ι, σ ε ῖ -

μέ ν η δ ε ς, πανάρχαια ἔθιμα, με διάφορες παραλλαγές. Τ' ἀ ν α σ τ ε - ν ά ρ ι α, με τὸ «ἀνεξήγητο» γεγονός τῆς ἀκαΐας, ποὺ προκαλεῖ τὸ δέος, προσαρμοσμένο ἔθιμο σὲ χριστιανικὸ ντύμα, ποὺ γίνεται τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, με τὸ «ἐγκάλεσμα» (τῇ διαταγῇ) τῶν «παπούδων» — ποὺ εἶναι οἱ «κουδουνάτες» εἰκόνες με τοὺς προστάτες τοὺς ἁγίους — καὶ τοὺς οἰστρηλατημένους χορευτὲς τοὺς. Αὐτό, φερμένο ἀπὸ τὸ Κωστί τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, γίνεται γιὰ τὸ καλὸ, τὸ κάθε καλὸ, τοῦ χωριοῦ.

6. «Ὁριμος καρπὸς τῆς λαϊκῆς εὐαισθησίας (...) ἡ λαϊκὴ μας τέχνη» (Δ. Σταμέλος). «Βλέπομεν ν' ἀποδίδεται εἰς τὸ κέντημα τὸ τραχὺ καὶ σοβαρὸν τοῦ χαρακτῆρος τῶν βορεινῶν Ἑλλήνων...» (Ἀγγ. Χατζημιχάλη), ποὺ ἄλλο γίνεται με τὸ βελόνι κι ἄλλο μόνο με τὸν ἀργαλειό, ὅπως συνηθίζανε στὸ Σουφλί. «Ἀξιοσημείωτον, εἶναι ὅτι τὸ κέντημα τοῦ χεριοῦ ἀγνοεῖται πέρα πέρα ἀπὸ τὴν Σουφλιώτισσα.(...) Ἐτσι ἐξηγεῖται καὶ ἡ βαθειὰ ριζωμένη ἀγάπη τοὺς, γιὰ τὸν ἀργαλειό» (Ἀγγ. Χατζημιχάλη).

Ὅλα, τοῦ χεριοῦ τὴν κάθε προκοπή, ὅ,τι ρυθμίζει τὴ ζωὴ μας, ἄ γ ρ α φ ο τὸ παίρνει ἡ Λαογραφία. Καὶ γλωσσικὰ κατάλοιπα, ἢ ποὺ βρίσκονται ζωντανά ἀκόμα στὸ λαὸ μας, τὰ θέλει ἡ γλωσσικὴ ἔρευνα. Ἡ Λαογραφία «μητέρα τῶν ἐπιστημῶν», ὅπως τὴν εἶπαν. Γιατί, πρὶν ἀναπτυχθεῖ ἡ κάθε ἐπιστήμη, προϋπῆρχε ἀπὸ αἰῶνες, ἀπὸ καταβολὴ τοῦ κόσμου ἀσφαλῶς, ἡ ἐμπειρικὴ γνώση, ἡ προσπάθεια ν' ἀντιμετωπίσει, ν' ἀνταποκριθεῖ στὸ περίγυρό του ὁ ἄνθρωπος, σ' ὅλες τὶς ἐκφάνσεις γενικὰ τῆς ζωῆς του.

«Ὑπερεπιστήμη» καὶ «χρυσὴ ἄλυσο» τὴν εἶπαν τῇ Λαογραφίᾳ. Ἀλλὰ καὶ δὲν εἶναι; Αὐτὴ, ἡ λαϊκὴ παράδοση, ποὺ θερμαίνει τὶς ψυχές, εἶναι τὸ θεμέλιο μας, ὅ,τι μᾶς χαρακτηρίζει σὰ λαὸ, σὰν ἔθνος σὰν ὁλότητα. Ποὺ μᾶς δένει με τὶς ρ ῖ ζ ε ς μας, τὶς βαθιές, τὶς τόσο βαθιές μας ρίζες. Γιατί «με τὰ τεκμήρια τῆς Λαογραφίας διαπιστώνουμε τὴ σχέση μας πρὸς τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς βυζαντινοὺς, ἂν ἔχουμε ξένες ἐπιδράσεις» (Δημ. Λουκάτος). «Στὸν παραδοσιακὸ πολιτισμὸ ἡ δημιουργικότητα εἶναι αὐθόρμητη, γιατί εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς» (Ἄλκη Κυριακίδου-Νέστορος).

Τὰ σπίτια — «τὸ σπίτι ἀποτελεῖ, (...) τὸν ἀλάθητο δείκτη τῆς πολιτιστικῆς στάθμης ἑνὸς τόπου» (Μ. Γ. Μερακλῆς) —, εἶναι διάφορα. Ὑπάρχουν ἀπλά, χωρὶς τίποτε τὸ ἰδιαίτερο, ὑπάρχουν μερικὰ νεοκλασικοῦ ρυθμοῦ καὶ πολλὰ μακεδονικοῦ, ποὺ αὐτὸς ὁ ρυθμὸς συναντιέται ἀπὸ τὸ Βόλο, ὥς τὴ Μεσημβρία, στὴ Βόρεια χαμένη Θράκη, με χαρακτηριστικὸ τὶς προεξοχές, τοὺς «τσικμάδες» λεγόμενους.

Τὰ λαογραφικὰ μουσεῖα, ἄς μὴν εἶναι μόνο τὸ ν ε κ ρ ὀ χ τ έ ς, ἀλλὰ καὶ τὸ σ ή μ ε ρ α καὶ τὸ α ὕ ρ ι ο, ἀπ' ὅπου μπορούμε ν' ἀντλοῦμε μορφές ν έ ε ς.

Ἡ Ξάνθη διαθέτει Λαογραφικὸ Μουσεῖο, ἡ Κομοτηνὴ τὸ ἴδιο, καμωμένα ἀπὸ πολιτιστικὰ σωματεῖα κι ἡ Ἀλεξανδρούπολη τὴν ἰδιωτικὴ

συλλογή της φίλης κυρίας Έλένης Φιλιππίδου, της κυρίας Χριστοδουλίας Τανταλάκη, ιατρού, καθώς και της αδελφής της κυρίας Άγγελικής Γιαννακούδη. Όλες αυτές οι συλλογές, διαθέτουν ένδυμασίες, είδη για οικιακή χρήση και άλλα χειροτεχνήματα.

Η Ξάνθη, πιστεύοντας στην παράδοση και τη σκοπιμότητά της, καθιέρωσε από 1966 τις: «Θρακικές Λαογραφικές Γιορτές», που την τελευταία εβδομάδα της Άποκριάς αναβιώνουν έθιμα, χοροί, έρχονται απ' όλη τη Θράκη συγκροτήματα, αυτά που διατηρούν οι πολιτιστικοί σύλλογοι. Μετακαλούνται απ' όλη την Ελλάδα, ακόμα κι από το εξωτερικό. Γίνονται εκθέσεις με λαογραφικά είδη, ζωγραφικής κι έφέτος (1979) με θέμα: «Ξανθιώτικο σπίτι», που σημείωσε μεγάλη έπιτυχία. Έπίσης γίνονται διάφορες όμιλίες σχετικές με το πνεύμα των γιορτών. Το ξέφρενο γλέντι τελειώνει με μιá μεγαλειώδη παρέλαση από συγκροτήματα και άρματα και το βράδι, με τον «τζάρο». Ο «τζάρος» είναι μεγάλη φωτιά, την κάμνανε άλλοτε σέ πλατειούδες και ύψωματα και τώρα γίνεται πέρα από τη γέφυρα του ποταμού Κόσσινθου, στη συνοικία του Σαμακώβ, ή Πέρα Μαχαλά. Τον πηδούσαν, για νά μñν έχουν το καλοκαίρι: «ψύλλ(ι)» (ψύλλους)! Με το ίδιο όνομα «Ο τζάρος» κυκλοφορεί μιá έφημεριδούλα τις μέρες των γιορτών, σ' ένα μόνο φύλλο, με περιεχόμενο λαογραφικό, σκαπτικό, εϋτράπελο. Όλες τις μέρες και κυρίως την τελευταία, συρρέει πάρα πολὺς κόσμος.

Το Σουφλί έπίσης, με την παράδοση που έχει, διοργανώνει κάτι ανάλογο, έδω και τέσσερα χρόνια, με χορούς, εκθέσεις, όμιλίες, το πρώτο δεκαήμερο του Σεπτέμβρη. Όλοένα βελτιώνει και πλουτίζει το πρόγραμμά του.

7. Ο αείμνηστος θρακιώτης ιστορικός και λαογράφος, στο Άριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, από την Κομοτηνή, Στίλπων Κυριακίδης, μίλησε, για «λαϊκό πολιτισμό». Ένω ή κόρη του, κυρία Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, χρησιμοποιεί τον όρο «παραδοσιακό». Λέγει: «παραδοσιακός πολιτισμός είναι κατά τη γνώμη μου, προτιμότερος». Κι ακόμα: «Τò έργο τñς λαογραφίας είναι διπλό: παρατήρηση κι έρμηνεία. Η παρατήρηση χωρίς την έρμηνεία είναι χρήσιμη, δέν είναι όμως έπιστήμη», προσθέτει.

Η Λαογραφία, νεότευκτη (1884), με πατέρα το Νικόλαο Πολίτη και ή γλωσσική έρευνα με το Γεώργιο Χατζηδάκι, που οι έργασίες του είναι κλασικές κι άποτελέσανε σταθμό, πρέπει νά συνεχίζουν το δρόμο τους. Ότι είναι ζωντανό στο λαό: «οί πολιτιστικές εκείνες δυνάμεις, που εξακολουθούν ακόμα νά επενεργούν και νά χαρακτηρίζουν τον πολιτισμό του», πρέπει νά προσεχτούν. Νά μñ χαθούν.

Τὰ ἔθιμά μας «δίδουν εἰς τὸν λαὸν τὴν σφραγίδα τῆς ἐθνικῆς του ἐνότητος καὶ ἀποδεικνύουν τὴν ἀδιάσπαστον συνοχὴν τοῦ ἐθνικοῦ μας βίου». Ὁ Γεώργιος Μέγας, ἄλλος σημαντικὸς λαογράφος, λέγει ἀκόμα, ὅτι ἡ Λαογραφία «δύναται ἀσφαλῶς νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν ἐθνικοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ».

Ξάνθη, Ἀπρίλης 1979

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- Ἀκρίτα Τάκη, Ἡ Θράκη διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ἐνας ὕμνος στὴν Πατρίδα τοῦ καθενός, «Ἀρχεῖον Θράκης», τ. 35ος, Ἀθῆναι 1970, ἀριθ. ἀνατ. 169.
- Ἀνδριώτη Π.Ν., Ἡ γλῶσσα τῆς Θράκης, Ἀθῆναι 1953, ἐκδ. «Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν», ἀριθ. ἀνατ. 20.
- Διαμαντὴ Ἀθ. Κωνσταντίνου, Τὸ πνευματικὸν ἔργον τοῦ Πολυδ. Παπαχριστοδοῦλου, τηρητοῦ τῆς μνήμης τῆς Θράκης, «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ», τ.30ος, Ἀθῆναι 1964, ἀριθ. ἀνατ. 116.
- Ζαγκλῆ Διον. Δημ., Χάρτης τῶν πόλεων τῆς ἀρχαίας Θράκης, «Ἀρχεῖον Θράκης», τ. 34ος, Ἀθῆναι 1969, ἀριθ. ἀνατ. 157.
- Θρακιώτη Κώστα, Πανάρχαιες πολιτιστικὲς μορφές καὶ παραδόσεις στὴ Θράκη, «Θρακικά Χρονικά», τεύχ. 30, Ξάνθη 1973.
- Θρακιώτη Κώστα, Πίστη καὶ λατρεία στὴ Θράκη. Γενικὴ εἰσαγωγή, «Θρακικά Χρονικά», τεύχ. 34, Ξάνθη 1978.
- Κουτσομύτη Ἀποστόλου, Λαογραφικά Νέας Κεσσάνης, «Θρακικά Χρονικά», τ. Β', τεύχ. 7, Ξάνθη 1962.
- Κρανιδιώτη Θ.Π. - Κουσιάδη Γ. - Καβακοπούλου Π. - Παπαχριστοδοῦλου Π., Τά ἀναστενάρια τοῦ 1956, «Ἀρχ. τοῦ Θρακ. Λαογρ. καὶ Γλῶσ. Θησαυροῦ», τ. 21ος, Ἀθῆναι 1956, ἀριθ. ἀνατ. 55.
- Μερακλῆ Γ.Μ., Ὁ Σύγχρονος Ἑλληνικὸς Λαϊκὸς Πολιτισμὸς, Νοέμβριος 1973, ἐκδ. Καλλιτεχνικοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου «Ὡρα».
- Μουσόπουλου Θανάση, Φιλολόγου, Εἰσαγωγικά κείμενα γιὰ τὸν παραδοσιακὸ πολιτισμὸ, Ξάνθη 1979, ἐκδ. Φροντιστηρίων «Ἡράκλειτος».
- Νέστορος - Κυριακίδου Ἀλκῆς, Λαογραφικά μελετήματα, Ἀθήνα 1975, ἐκδ. «Ὀλκός».
- Παπαϊωάννου Ἀλεξάνδρου, Τὸ χρυσὸ δαχτυλίδι τοῦ «Εσερον», «Θρακικά Χρονικά», τεύχ. 34, Ξάνθη 1978.
- Παπαχριστοδοῦλου Πολυδ., Τ' ἀναστενάρια. Πυροβασία καὶ ἀκαΐα, «Ἀρχ. τοῦ Θρακ. Λαογρ. καὶ Γλῶσ. Θησαυροῦ», τ. 24ος, Ἀθῆναι 1959, ἀριθ. ἀνατ. 82.
- Παπαχριστοδοῦλου Πολυδ., Τὸ θρακικὸ παραμῦθι, Ἀθῆναι 1960, ἐκδ. «Ἑταιρ. Θρακ. Μελετῶν», ἀριθ. ἀνατ. 88.
- Παπαχριστοδοῦλου Πολυδ., Γεώργιος Βιζυηνός (1849-1896), Ἀθῆναι 1964, ἐκδ. «Ἑταιρ. Θρακ. Μελετῶν», ἀριθ. ἀνατ. 120.

- Σεραμέτη-Βέικου Κατίνας, Γιατί ή «Φιλοπρόοδη Ένωση Ξάνθης» («Φ.Ε.Ξ.», ίδρύει ιστορικό και λαογραφικό αρχείο (1953), στο «Λεύκωμα Φ.Ε.Ξ.», Ξάνθη 1958.
- Σεραμέτη-Βέικου Κατίνας, Έπιβάτες. Εικόνες, που δέν σβήνουν. Ίστορία — ήθη κι έθιμα — γλωσσάριο (1951), «Άρχ. του Θρακ. Λαογρ. και Γλωσ. Θησαυροδ», τ. 26ος, Άθήναι 1961.
- Σκορδελη Βλασίου (Στενιμαχίτου), Ή Θράκη, (λόγος έκφωνηθείς κατά την επέτειον της έν Φιλιππουπόλει Κεντρικής Έλληνικής Σχολής τη 30ή Ίανουαρίου 1863), «Άρχ. του Θρακ. Λαογρ. και Γλωσ. Θησαυροδ», τ. 22ος, Άθήναι 1957, άριθ. άνατ. 61.
- Σταμέλου Δημήτρη, Νεοελληνική Λαϊκή Τέχνη, Άθήνα 1975, έκδ. «Άλκαϊος».
- Στεργιόπουλου Δ.Κ., Οί άρχαίοι συγγραφείς και τά όρια της Θράκης, «Άρχείον Θράκης», τ. 36ος, Άθήναι 1973, άριθ. άνατ. 174.
- Σφαέλλου Δ. Κων/νου, Θράκη. Λαϊκή Άρχιτεκτονική. Λαογραφία, «Θρακικά Χρονικά» (ιδιαιτερη έκδοση), Ξάνθη 1968.
- Χαραλαμπίκη Χριστοφόρου, Παρατηρήσεις στην έπιγραφή του Έξεροβο, «Θρακικά Χρονικά», τευχ. 34, Ξάνθη 1978.
- Χασιακού Γιώργου, Ή Λαογραφία ώς έπιστήμη, έφημ. «Σύγχρονη Σκέψη», φ. 28, Φεβρουάριος 1979.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

ΓΗ ΜΟΥ*

Γῆ μου, στέρεο φῶς
ὁ ἴδιος ὁ μύστης, ὁ θρύλος·
ποῦ δὲν ἀφανίσανε οἱ μαινάδες,
οὔτε σίγησαν οἱ καιροί.

Τὸ τραγούδι του,
στοὺς δρυμῶνες σου, ἀπηχεῖ.

Δὲ λείπουν, μήτε οἱ ἄλλοι κιθαρωδοί·
καὶ παραστέκουν οἱ Πιερίδες,
οἱ ὁδηγήτρες.

Ἡ μουσικὴ, λένε, ἐσένα γνωρίζει γιὰ πατρίδα.

Ἀπόβαθη ἰαχὴ
καὶ τράγων ὠδὴ.
Σπίθα ὠραιότητος ὁ Θεός σου·
εὐφορίας· κραιπάλης
— τοῦ ἀπολλώνιου τὸ ἀντίβαρο.

Κι ἡ θρησκεία, στὴ ρίζα της, θυμᾶται ἐσένα.

Γῆ μου,
κοιτίδα ἀρχέγονη — «Θρηίκων
δὲ ἔθνος μέγιστόν ἐστι...» —
καὶ στίς πηγές σου
ἀναβλύζει ἡ ἀγνότητα.

Οἱ πιστοὶ
ἀδιδάκτοι ἀναγεννιοῦνται

* Τὸ ποίημα ΓΗ ΜΟΥ, προέρχεται ἀπὸ τὴ συλλογὴ: «Δεσμοί», ποῦ κυκλοφόρησε
σὲ λίγα πολυγραφημένα ἀντίγραφα. Μελοποιήθηκε ἀπὸ τὸν Τηλέμαχο Μεταλλινό.

— στις πηγές σου,
στ' απολυτρωτικά σου νάματα.

Κληρονομιά, κι αυτή. Ιερή.

Γῆ μου...

(Μιλοῦνε ἀκόμα καί γιά ἓνα,
δικό σου, μοναδικό, ποιητή-βασιλιά).

Τὸ πνέμα κι ἐδῶ ἐπιάζει τὸ πνέμα.

Τὸ πνέμα κι ἐδῶ,
ἀνασταίνει, δοξάζει τὸ πνέμα.

Κρουνός, ἢ εὐεστῶ.

Ξάνθη, 1962

ΚΑΤΙΝΑ ΒΕΪΚΟΥ-ΣΕΡΑΜΕΤΗ

ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΙΚΡΗ ΘΑΛΑΣΣΙΝΗ

«Μοῦ φαίνεται πῶς ὅλ' αὐτὰ
κοιμοῦνται σ' ἓναν τάφο».

Ν. ΛΑΠΑΘΙΩΤΗΣ

ΟΠΟΥ Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΜΕΤΑΦΕΡΕΙ ΤΗΝ ΤΕΦΡΑ ΚΙ ΑΚΟΥΜΠΑΕΙ ΣΤΟ ΚΡΥΟ

Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ

Περπατῶ στὰ διάφανα τῆς μοναξιᾶς
τὰ μονόφυλλα τὸ κορίτσι ἐκεῖνο γυρεύοντας
μὲ τὰ μάτια
σταλαγματιᾶς τὶς ἀπέραντες. σ' ὄνειροπόλο
μεταμφιέζομαι ἀκουμπώντας στὸ κρύο.
σ' ὄνειροπόλο
ποῦ καμώνεται πῶς τὴ γοητεία μπορεῖ ν' ἀναπνεύσει
ἀκόμα τέτοιας ἀνάμνησης.

Η ΘΑΛΑΣΣΙΝΗ

πετάω παλιά τὴ θύμηση.
ἦταν λυκοξημέρωμα
κι ἐμεῖς ἐρωτευμένοι καμαρώναμε
καθὼς πολεμικοὶ οἱ τραυματίες
τὰ παράσημα.

Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ

ἐσὺ δῶρο κι ἀγίασμα τῆς στερνῆς ποῦ
μοῦ τύφλωσες μέρας,
τὸ παραμῦθι θέλησες σὰν ψόφιο

περιστέρι νά βρωμίσει.
 τὸ πένθος ὅμως ἄς εἶναι
 ἀσήμαντο στὸ στήθος σου σήμερα.

Η ΘΑΛΑΣΣΙΝΗ

τὸ στήθος μου, ἀνατολὴ στοὺς δρόμους
 τοῦ βοριᾶ, σὰν μαργαρίτα μαραμένα μαδημένη
 δὲν ἀντεξε νά ψάχνει τὴν τούφα τ' ἀηδόνια
 ποὺ ἔλεγε. ἄφησε νά φυτρώνουν παλιόχορτα
 καὶ τὸ τραγούδι τῆς θάλασσας ἔσβηνε. ὁ χειμώνας
 τ' ἀπομεινάρια του λιάνισε σέρνοντας.

Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ

καλή μου, ποὺ κάποτε κόρφο τὸν κόρφο
 μπορεῖ νάχαμε τ' ἄστρα φιλήσει,
 σπασμένη ἀφήκες κερκόπορτα
 καὶ βοριάδες ρημάζουν
 τ' οὐρανοῦ τίς ἐδκάλυπτους.
 τίς εὐκάλυπτους
 ποὺ μᾶς εἶχαν ὀρκίσει.

τὸ νεκρό μας ξενύχτησα
 κι ἔκαψα τ' ἄσπρα φορέματα
 μὲ τίς κηλίδες τίς
 κόκκινες
 ποὺ λαμπυρίζαν,
 ὅπως ὁ Σείριος ψηλά στὸ στερέωμα.

ἔδωσα κι ἀπὸ μέρος δικό σου
 τὸ τελευταῖο φιλί.
 δὲν πειράζει κι ἂν ἔλειπες.
 τὸ νεκρό μας — ἀπροστάτευτα μόνο —
 μόνος ξενύχτησα.

Η ΘΑΛΑΣΣΙΝΗ

κυγολαμπίδα ἦμουν κρυμμένη
 στὶς βραγιές, μακρυὰ ἀπ' τὴ δροσιά
 καὶ τὴ θάλασσα.

Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ

κάποτε στά ιδρωμένα χέρια μου
πετάρισες άγριοπούλι τής νυχτιάς,
του πέρα τ' άψηλου βουνοϋ άγιοκορφή·

μικρό θεόγυμνο σαν πάγωνες
έγώ ό στραβωμένος κοιτάζα
πως να περάσω αντίπερα
άντς να τρέξω δίπλα σου
τό πληγωμένο βλέμμα σου
έστω στο βλέμμα μου
λιγάκι να ζεστάνω.

Η ΘΑΛΑΣΣΙΝΗ

τά δέντρα πάψαν για μάς
να στενάζουνε πράσινο.

στ' άθέριστα στάχυα σφαγμένο
— ακόμα ζεστό — περιστέρι
τό χέρι σου μέσ' στο δικό μου.
εύωδιά που χάθηκε στοϋ πόντου τά ύφαλα
άναστρης νύχτας μουρμούρισμα
σκοτεινή σπιλάδα τής νότιας άμπωτης
ένω ή βροχή, παρακαλούσα μαγνόλια,
κάποτες χρυσόμυγα όμορφη,
μέ νωπές τις χλωμές της
πλεξούδες
— φουσαρμόνικα σουλέγα γκρίζα —
γύριζε γύρω μας
στον ένικό, έμένα γυμνούλη
άσημι δεντρολίβανο τυλίγοντας κι όνειρο,
ψιθύριζε τό δικό μας σεργιάνι
καθώς
— κρύα τά μάτια μου φεύγοντας —
μοναχό καταμόναχο
σπασμένο φεγγάρι
τό σβήσαν πετώντας το
στην πυρόξανθα άπονη λάσπη
να τό σέρνει
ό βόρβορος

σ' άγνωστα μέρη
 όπου άλλοι τώρα
 σε φιλόξενη δένουν
 μαρίνα
 τὸ τραγούδι
 τοῦ κόρφου μας.

ΚΡΥΜΕΝΗ Η ΘΑΛΑΣΣΙΝΗ
 ΑΦΗΝΕΙ ΣΤΑ ΜΑΛΛΙΑ ΤΗΣ ΤΟ ΧΙΟΝΙ
 ΚΙ ΑΠΑΡΝΙΕΤΑΙ ΤΟΝ ΑΓΝΩΣΤΟ
 ΜΑΚΡΥΑ ΑΠ' ΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ

Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ

αετοπούλι μέρας ξάστερης
 δορκάδα τῆς άνοιξης
 — πεταλούδα τώρα τῶν άλλων —
 πυξίδα μανούλα μου
 στοῦ βυθοῦ πέρα-πέρα
 τοὺς άτίθασ' άμόλυντους
 ἤσουνα κάβους.

χαρά πὸν λιαζόσουνα στὴν άγνή
 γειτονιά τῆς καρδιάς μου
 τὸ νεκρό μας θά πάρω
 νά πᾶμε τώρα πὸν βουίζουν τὰ ξάρτια,
 καθὼς τὸ καράβι λασκάρει άγάλια,
 μπροστά στοῦ καμπούνι
 ν' άκοῦμε τὸ πελαγίσιο κελάρυσμα.
 στὴν παλιά τῇ μαρίνα πὸν χάνεται
 δικός μας κανείς.
 μόνο βρώμικες βάρκες.
 ὁ ξαφνικός τίς ἔχει μπατάρει,
 μαζί σου, Γαρμπῆς ἐκεῖ στὰ ρηχά
 καντηλάκι π' αντίφεγγες
 τ' οὐρανοῦ τὰ άγάλματα.

Η ΘΑΛΑΣΣΙΝΗ

φαντάζομαι κάτι που ονομάζεται κήπος.
 στα δέντρα βρωμοῦσες σαλεύουν
 κι ὁ ροδῶνας τὴν ἀποφορά τους
 σπρώχνει ἀπάνω μου.
 ἀντὶς γιὰ τὸ χέρι σου
 ἀράχνες μὲ μελαχροινὲς φολίδες
 τραυλίζουν σὲ ἄλλους ὀνόματα
 πού κάποτε ψιθύριζα ἀπλωμένη
 στὸ στήθος σου.

Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ

πασκίζω ξυπόλητος
 νὰ πιαστῶ ἀπ' τὸν ἴσκιο σου
 οὐρανοῦ τ' ἀλογάκι
 πού κάποτε, δροσιᾶς φυλλαράκι
 σταματοῦσες τὸν ἄνεμο·
 πού στὰ γόνατα ἥλιο
 καὶ στ' αὐτί σου — γιὰ μένα —
 φεγγάρια κρεμοῦσες
 ξαπλωμένη μαζί μου στὴ σιγαλιά
 τοῦ ἀσάλευτου.

Η ΘΑΛΑΣΣΙΝΗ

ἀπ' τ' ὄνειρο κεῖνο
 σκιές, παλιόβεργες μὲ δύο, στὰ κεῖνα μάτια τους
 σὰ χαρταετοὺς ἀσπρόμπλαβους
 ὅλο κιτρινισμένα χαῖμαλιά
 — ἀραχνισμένα μέσ' στὸν κόρφο μου —
 τὸ μέτωπο νὰ μοῦ χτυποῦν
 κρουστά - κρουστά
 καθὼς κοράκια μοναχὰ ἀπ' τὰ παλιὰ
 τσαλαβουτοῦν
 νὰ πλατσουρίζουν στὰ παλιόνερα.
 νὰ σέρνονται στὴν πλάτη μου.

Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ

τὸ τζάμι ἀκούμπησα.

είναι κρῖο ὅπως τὸ τέλος τῆς ἱστορίας
πὺ στέγνωσες στὶς σπηλάδες τοῦ νότου·

τῆς ἱστορίας γιὰ σένα
ἀστροπούλι μικρὸ
θυμωμένο
καὶ ἄτυχο
πὺ κάποτε κρατοῦσα
τρυφερὰ μέσ' στὴ χούφτα.

Η ΘΑΛΑΣΣΙΝΗ

ἐκεῖ πὺ σποῦσε ἀπάνω μας
— ἂν θυμᾶσαι — στερέωμα
τὰ μαλλιὰ μου γεμίζοντας
κομμάτια ἀπ' τ' ἄπειρο,
ἄγνωστοι κρότοι
κυλιοῦνται κατάχαμα.

ἴσκιους μοῦ φέρνει ἡ βροχὴ
— φαντάσματ' ἀπρόσωπα —
μὲ μαράζι πιασμένο σὰν καρφίτσα στὰ στήθια,
ἀλαφιασμένες φτεροῦγες
καὶ χυμένα ἐντόσθια.

Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ

ξεθυμασμένο σὲ εἶδα Νοέμβρη
δρολάπι
στυφοῦ τοῦ νεροῦ
ὅπου κάποτε ἦσουν τῆς χαρᾶς μου
πετάρισμα,
δελφινάκι δροσάτο τῆς ποτὲ καταγάλανης
θάλασσας
— κοριτσάκι τώρα τῶν ἄλλων —

μ' ἄσπρο κυκλάμινο
καὶ τὰ μάτια πουλιὰ
πὺ σκουραίνουν
στιγματάκια φεύγοντας
στ' ἄπειρο

θά τρυπήσω — θέλω —
 τῇ θάλασσα
 μ' ἔφηβο γιοματάρι
 ἀσφόδελους
 μήπως πλησιάσω
 μέ τις γρίφους πεύκου
 ἀθανάτου
 φυλλωσιές πού τριφύλλισαν
 ἐννοώντας — βλέπεις —
 τὰ μάτια σου.

Η ΘΑΛΑΣΣΙΝΗ

ποῦ νᾶναι οἱ γιάμπολες,
 οἱ μέρες πού κρατοῦσαν
 κόκκινα μῆλα
 κι ἡ δύση
 πού, φουντουκιές ἀνθισμένες,
 γιόμιζε τὸ δισάκκι της.

τὰ μάτια μου μάτια
 τοῦ σύγνεφου
 κι ἡδονικές μου κραυγές,
 κραυγές νύχτας παρθένας,
 καθὼς με σφιχταγκάλιαζε ἄνεμος
 ἔξω στὰ πέλαγα
 δελφίνια σκιρτοῦσαν στὸ στήθος μου.
 ζωντανὴ ἤμουν σταγόνα
 πού ἔλιωνε
 στὰ χρώματα μέσα τοῦ ἡλίου.

Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ

ἄφησα νὰ φύγουν τὰ σύγνεφα.
 βρέχει κι ἡ βροχὴ ψιθυρίζει.

Η ΘΑΛΑΣΣΙΝΗ

φεγγάρι ἀτίθασσο
 κρασιοῦ ἀδοκίμαστου
 ἡ ζεστή σου ἀγκάλη

τὸ δικό σου — ἀητέ μου —
χαμόγελο
τσαλακώνοντας ἥλιο
βαθιά μέσ' στὸ στέρνο.

πυρκαϊᾶς ἀνθισμένες
μέ κλωστή φιλόργυρα πράσινη
στά φαρδομάνικα κένταγα
τ' ἄη πλάτανου
ὅταν ἦσουν κοντά μου.

πλατιάς ἑκραςιαῖς νερομάνα
τὸ δικό σου δὲ σβήνει κελαίδισμα
ὅσο κι ἂν — καρδιά μου — πασκίσουν
ἀγέρηδες
κι ἀστραπὲς τὴν ψυχὴ μου νὰ σκίσουν,
νὰ πετάξουν μετὰ τὰ κομμάτια της
σ' ἀμμουδιὲς καταμόναχες
ὅπου φῶς δὲ γελάει.

Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ

νὰ ὑπῆρξες ἢ μήπως ψεύτικοι ἥλιοι
θαμπῶσαν τὰ μάτια μου;

τὸ μαλλάκι σου ξανὰ τώρα νιόνυφο
δὲν τοῦ πρέπει ἀχτένιστο.

Η ΘΑΛΑΣΣΙΝΗ

ἴσως κάποτε τὸ κλαδὶ ποῦ τσακίσαμε
βγάλει ἀνθάκια
μέσ' σὲ κάνα μου ὄνειρο
ὅταν θᾶχω
τὴν καρδιά μου ξεχάσει ξεκούμπωτη.

Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ

πατώντας στὶς μύτες,
μὴ τυχὸν καὶ ξυπνήσεις
θὰ τ' ἀφήσω
τὰ χεῖλια σου μόνο ἀγγίζοντας.

Η ΘΑΛΑΣΣΙΝΗ

πώς μ' είχε λιοθρεμμένη μέσ' στά πράσινα
 μέ άγνανθοὺς ζώνη καί σκουλαρίκια
 μαργαρίτες.

τίς νύχτες τοῦ ἀηδέλφινου
 ἀλήτης άνεμος νά παίζει στ' άνοιχτά
 κι άπόσταγμα μενεξελί τίς μυρουδιές

άπό τοῦ Μάη τά φιλιά
 στίς τοσοδοῦλες μου παλάμες ν' άπιθώνει
 γιά νάχω τὸ προσάναμμα
 σά θάμενα μακριά άπ' τὸ δικό του τό πλωριό
 τὸ άστροστοιχειωμένο τὸ κατάρτι.

Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ

έκείνες τίς άράδες ξανά δέν πρέπει
 νά δείς
 μή τυχόν καί ματώσουν
 τίς στιγμές πού θά βλέπεις πίσω τή θάλασσα.

Η ΘΑΛΑΣΣΙΝΗ

άφήνω χιόνι άπάνω μου
 πώς μ' άγγίζουν ψευδαίσθηση
 παγωμένα τά χέρια σου.

ὅμως νά περάσω θέλω άπέναντι
 πάν' άπό κείνο τὸ φράχτη.

νεράιδες χορεύουν τριγύρω μου
 άνάμεσο άταφα πτώματα πού
 πρέπει νά παραχωθοῦν
 πρίν τά χοντρά τους σκουλήκια
 χυμήξουν στά μάτια μου.

Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ

θά βγάλω τὸ γραφτὸ σάν βρέξει ξανά

μουσκεμένο νά σβήνει
σταγόνα-σταγόνα.
νά τὸ πάρει ὁ χείμαρρος
ποὺ κυλάει στὰ ρεῖθρα
τοῦ δρόμου,

ν' ἀκουμπήσει τὸ δάκρυ σου
ἐνα ἀπόβραδο,
ἂν προφθάσει, τὴν ἀκρολιμνιά
τῆς χαμένης καρδιᾶς σου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ Η ΣΙΩΠΗΤΗΡΙΟ
Σ' ΕΝΑ ΠΑΠΑΚΙ
ΠΟΥ ΕΠΝΙΓΕ ΚΥΚΛΩΠΑΣ

Ήταν στὸ πλῆθος ἀνάμεσα ἄγνωστη.
ἀκόμα δὲν ἔκαιγε ἥλιος στὰ μάτια της, οὔτε γυάκινθοι,
μονάχα ἀχὸς καὶ κουρνιαχτός, θόρυβος καὶ ἀπόγνωση
στὴν κουπαστὴ τῆς ἴδιας μέρας γύρω-γύρω.

στράτες αποκομμένος ποιητής.
κατάμαυρο τ' αχείλι χαμηλά, ως δυο κουπιές λιγάκι
δυτικά μέχρι τὸ δάσο, τρώγοντας με τ' ἀγκάθια
τὶς χουφτιές ἄγρια ἐντόσθια, ἐνῶ οἱ νόθες μέλισσες
βούιζαν στὸ κατώφλι τῆς καρδιᾶς του.
τὸ εἶδε ἔτσι ξαφνικὰ καθὼς ἡλιόσαρκο με μάτια τ' ἀψηλὰ
καὶ τὸ κορμί μιὰ δαχτυλήθρα τοσοδούλα.

τότε πάνω στοῦ λόφου τὴν κορφή ἀνταύγειες σταρόχρωμες,
πρῶτα στὰ φύλλα ποὺ ἦτανε ξερὰ ἔπειτα ἀπλωθῆκαν
φωναχτὰ στ' αἴτωμα τῆς μέρας ποὺ σκιρτοῦσε
γιὰ τὴ δύση μέσ' στὰ κοντά της τὰ μαλλιά ὅπως τὸν κόρφο
κόρφο περπατήσαν,
τοῦ ἔρωτα μονάκριβο ἐκείνη
τὸ στοιχειό,
τοῦ ἀποξεχασμένου φεγγαριοῦ νιὸ τὸ βλαστάρι.

δέν ἦταν νύχτες, νύχτες μόνο ὁμορφες, ἦταν οἱ
ἀστραπὲς ἀπ' τὴ λαλιὰ τῶν ἄστρων ποὺ σκιρτοῦσαν
στὸ σκοτάδι.

ὅμως τὰ χέρια μου καθὼς σκληρὰ με μαῦρα ἴσως κρίνα
ζῶναν τὴ χαρὰ
καὶ οἱ πληγὲς δαγκῶναν τὰ φιλιὰ σου.
κι ἀναρωτιόσουν

τῆς αὐγῆς, τῆς δροσιᾶς καὶ τοῦ σύγνεφου,
τῆς δικιᾶς μου τῆς θάλασσας
μικροῦ λουλουδιοῦ
πικρὴ καστανὴ σταλαγμίδα·

— τί θὰ μοῦ φέρει ἔρωσ ἔρωτας μονάχος.
τί χρόνους τρεῖς τί δυὸ τί κάποτες;

ξάφνου απόπνοια νά πιτσιλάει τὸ στερέωμα,
 ν' ἀφήνει ἀνοιχτὰ ρεκάσματα κι' ἕνας βρυκόλακας
 μὲ σὰν τσουγκράνες τὰ δυὸ χέρια στὸ δικό μου τὸ
 λαιμό, σ' ἄσπλαχνες νύχτες ποὺ τὶς ποδοπατοῦν
 φαντάσματα, ξερὲς μαῦρες λειχήνες
 κι' ἕνας κύκλωπας
 νά σεργιανάει στὰ σωθικά μου

ὅταν στὸ παραπόρτι τῆς χαμένης θάλασσας
 οὔτε σκελίδα φεγγαριοῦ οὔτε σκισμὴ.
 μόνο φαντάσματα, νὰ ρεῦνται, νὰ κατοικοῦν
 τὴν ἀμμουδιὰ καὶ νὰ χλευάζουν
 καθὼς πρῶτα ἢ καμπούρα
 φύτρωνε ἀργὰ ξεσκίζοντας τὸ ἀπαλὸ τῆς δέρμα
 ἀπὸ τοὺς ὤμους,
 μετὰ στὰ μάτια ἔσκουξαν παλιά, παμπάλαια κουφάρια
 σαπισμένα.
 ὕστερα νιογέννητο ἀπόμεινε παπάκι ἢ νεράιδα μαδημένο.
 τρεμάμενο στὰ ὕγρά του λίγα πούπουλα νὰ τ' ἀποπαίρνει
 ὁ ἄνεμος ὅπως στεκότανε γυμνὰ τὰ ποδαράκια τὶς
 κοφτερὲς τὶς λίγδες πάνω τοῦ χειμῶνα.

καὶ τὸδα ὁλόρθο ν' ἀντιστέκεται,
 νὰ σκίξει τὸν ἀγέρα στὰ χεράκια τῆς κι' ἀπεγνωσμένα
 νὰ μοῦ γνέφει.

γιὰ τοῦτο, τὸ παπάκι πιά, σκυμμένος κι' ἔκλαψα·
 — ἄς κροκάτη μοίρα ἢ γύφτισσα φουστάνι πολύχρωμο
 ἄρμενίζει κοντά του.
 — ἄς πυγολαμπίδες ἄς εἶναι γιομάτος ὁ Ζέφυρος
 χέρι, χέρι στὸ χέρι τῆς.
 — κι ἄς τὰ χεῖλια σου — σὰν τὴ νύχτα ἐκείνη
 φλογίτσα ἀτίθασση εὐωδιά, κρυσταλλίτσες,
 κλωνιὰ δυὸ ἄρμπαρόρριζα
 τύχη, τύχη καλὴ νὰ σοῦ φέγγουν,

— κάποτε, τοῦ κόσμου ἐλπίδα τοῦ ἄσκημου, δικό μου
προσκύνημα στὸν πιδό τότε μουσκεμένο στὸν ἔρωτα,
ἄτρωτο — ὥς κι ἀπὸ σένανε — δρόμο.
— εὐχομαι τὸ σκαρί σου νὰ δῶ, κρουσταλλένια γολέτα
μ' ὅλα τὰ φῶτ' ἀναμμένα, νὰ περνάει σοφράνο
τὸν ἔρημο κάβο μου
νὰ φτάσει ἐκεῖ πού ὁ ἥλιος καταπίνει
τὰ ὀστᾶ τοῦ χειμῶνα.
κεῖ πού μαζί ξημερώναμε.

ΠΕΤΡΟΣ ΣΠΕΝΤΖΗΣ

ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΤΩΝ ΛΙΜΑΝΙΩΝ

Ἡ λευτεριά τοῦ ἀνθρώπου μετριέται μὲ τὶς ἐγνοίες του, πὲς καλύτερα μὲ τὶς ἀδυναμίες του, κι εἶναι σὲ μιὰν ἀντίστροφα ἀνάλογη σχέση μὲ τοῦ-τες. Κι ὅσο πιότεροι εἶναι οἱ καημοὶ τοῦ ἀνθρώπου, τόσο στερεμένη κι ἀνήμπορη ν' ἀποτινάξει τὰ δεσμά της, ἡ καρδιά. Κι ὅσο δεμένη ἡ καρδιά μὲ τὸ σήμερα καὶ τὸ αὔριο, μὲ τὸ καθημερινό, μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, τόσο λιγώτερη ἡ λευτεριά της.

— Παράτα τὰ ὑπάρχοντά σου, εἶπε ὁ Χριστὸς στὸν πλούσιο πού ἐνα-γώνια ρώτησε τί νὰ πράξει γιὰ νὰ κερδίσει τὴ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν.

Ἀλίμονο! Πόσο μεγάλη ἦταν ἡ προσταγή, πόσο ἀδυσώπητα σκληρὴ κι ἀνελέητη.

«Παράτα ὅ,τι ἔχεις». Ποῦ θὰ πεῖ: «Ἄσε ὅ,τι ἀγαπᾷς κι ὅ,τι μισεῖς. Γύρ-να τὴν πλάτη σου σ' ὅλες τὶς ἐγνοίες καὶ τὶς φροντίδες σου, σ' ὅ,τι ἀποσπᾷ τὸ νοῦ σου ἀπὸ μένα, δηλαδὴ ἀπ' τὴ συγκέντρωση τοῦ νοῦ στὸ ἕνα, τὸ μέγα ἔργο. Προχώρα λεύθερος στὸν ἀνηφορικὸ δρόμο. Γίνου γυμνὴ σα-γίτα καὶ σαγίτεψε τὸ στόχο σου.

— Ξεντύσου τὸν κόσμο. Φόρεσε ἐμένα.

— Ναί, Κύριε!

— Σκόρπισε τὸ ἔχει σου, γίνε σπουργίτι τ' οὐρανοῦ.

— Ναί, Κύριε!

— Ἄσε τοὺς χρεῶστες σου νὰ χαροῦν τ' ἀνεπίστροφο χρέος... Ἐσένα θὰ σοῦ δώσει ὁ Θεός.

— Ναί, ναί, Κύριε!

— Φύγε ἀπ' τ' ἀδέρφια, τοὺς φίλους, τοὺς γονιούς σου...

— Ναί. Ναί. Ναί, Κύριε!

— Ἐλα. Ἐτσι γυμνός, ἀκέραιος, δοσμένος σ' ἐμέ, ὑποταχτικὸς μ' ἐλεύ-θερη ἀπόφαση. Ἀξίζεις νὰ εἶσαι μαζί μου.

— Ἐχω μιὰ γλάστρα μὲ βασιλικό, Κύριε...

— Ἀφυσέ την. Ἀπόστρεψε τὴ ματιὰ σου ἀπ' τὴ σαγήνη της.

— ...Καὶ μιὰ γλυκειὰ ἀγαπημένη, μακροπλέξουδη, πού θὰ ἤθελε νὰ ῥθει κι ἐκείνη ξωπίσω σου, Κύριε, μαζί μὲ μένα.

— Ἄν θέλει στ' ἀλήθεια νὰ ῥθει, νὰ ῥθει μονάχη της. Ὅχι μαζί σου. Ὅχι γιὰ νὰ τὴν ἔχεις δίπλα σου. Ἀλλιῶς, παράτα την. Γκρέμισέ την ἀπ' τὸ βάθρο πού τὴν ἔστησε ἡ σκέψη σου.

— Νά πάρω μαζί μου τήν κιθάρα μου, Κύριε;

— Εἶναι βάρος ἀσήκωτο.

— Ἐνα κλωνι βασιλικό;

— Θα σοῦ θυμίζει ὀλάκερη τή γλάστρα».

«Θά 'χω μαζί μου, βαθιά στήν καρδιά, τή μοσκοβόλια τοῦ βασιλικοῦ, τή λάμψη ἀπό τά μάτια της, τόν ἦχο τῆς κιθάρας», σκέφτηκε ὄνειροπόλα ὁ υἱός κι ἔκανε ἓνα βῆμα μπροστά, κατὰ τόν Χριστό, νά τόν ἀκολουθήσει. Μά Ἐκεῖνος, πού ἔνωσε τή μύχια σκέψη τοῦ παλικάριοῦ, σήκωσε τὸ χέρι, τόν σταμάτησε.

— Δέ δύνασαι, τοῦ εἶπε, νά 'ρθεις μαζί μου. Δέν ἔκοψες ὅλες τίς ἄγκυρες. Παίρνεις μαζί σου τίς μνημες. Κακό αὐτό, πολὺ κακό, μπορεί τὸ χειρότερο.

Κι ἀπόμεινε ὁ υἱός, στενάζοντας πού δέν ἦταν ἄξιος ν' ἀκολουθήσει τὸ φῶς, τή λευτεριά, τὸ μέγα μήνυμα. Δέ δύνονταν νά ξεντυθεῖ τόν κόσμο, νά γδυθεῖ τίς μνημες, τόν ἑαυτό του. Δέ δύνονταν νά κόψει τίς ἄγκυρες.

* *

Ἡ μπόρεση νά δύνασαι ν' ἀποστρέψεις τή ματιὰ ἀπ' τὰ γύρω σου, νά κοιτάξεις μπροστά, νά παλαίψεις γιὰ ἰδέες, σχήματα, ἰνδάλματα, ἀλλαγές, ν' ἀνταμώσεις τή ζωὴ καὶ τὸ μέγα της μήνυμα, ἀνήκει μονάχα στοὺς δυνατοὺς. Σέ κείνους πού κόψαν τίς ἄγκυρες. Καλύτερα: σ' αὐτοὺς πού δέν πόντισαν ἄγκυρα ποτέ τους καὶ δέν πλεῦρισαν σὲ κανένα λιμάνι.

Μόνο σ' αὐτοὺς μποροῦν νά βροῦν κατοικιὰ αὐτὰ τ' ἀνεχόρταγα ὄρνια πού πεινοῦν καὶ κρώζουν νυχτοήμερα καὶ ζητοῦν χορτασμό κι ἄλλο καινούργιο, ἀνεχόρταγο χορτασμό. Θέλω νά πῶ, ἡ λευτεριά τῆς σκέψης κι ἡ λεβεντιά νά κάνεις τή λεύτερη σκέψη, ἀνεξάρτητη πράξη. Μόνο σ' αὐτοὺς τοὺς δυνατοὺς πού δέν ἀκοῦν ξωπίσω τους τίς κραυγές νά ὀλοῦζουν «πεινῶ», «φοβᾶμαι», δέν ἐπιτρέπουν σὲ κανένα νά τοὺς πεῖ «ντρέπομαι», «δειλιάζω», «λυπᾶμαι», δέ στρέφουν νά δοῦν τὸ ἀπλωμένο ζητιάνικο χέρι «πάρε με μαζί σου». Κι ἀκόμα πιότερο, αὐτοὺς πού δὲ τοὺς ἀγγίζει ἡ τρυφερότητα, δέν ἀντηχοῦν στήν καρδιά τους τὰ βήματα τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ οἴκτου γιὰ κανένα καὶ πιὸ πέρα: Οὔτε γιὰ τὸν ἑαυτό τους.

* *

Γιὰ σέ τὸν ἀδύναμο, τὸν καταπονεμένο ἄποικο τῶν λιμανιῶν πού οἱ ἄγκυρές σου βάρυναν ἀπ' τὰ κολλημένα πάνω τους ὄστρακα τῆς συμπονιας, τῆς μίζερης ἀγάπης, τῆς ἀπελπισμένης ὑπακοῆς σ' ὅλα τὰ «θέλω» τῶν ἄλλων, ἐσέ τὸν ὑπήκοο τοῦ «πρέπει», τὸν ἀλυσσοδεμένο ἀκόλουθο τῆς καλουπιασμένης ζωῆς μὲ τίς ἐντολές της, ἀπομένει ἡ σιγουριὰ τῆς παντοτινῆς σκλαβιάς, θέλω νά πῶ: ἡ ἀναζήτηση τῆς λευτεριάς, χωρὶς τὴν ἀπολαβὴ της.

Παρηγόρια για σέ, ν' αφήνεις συχνά να σταλάζει στην καρδιά σου τὸ φαρμάκι τοῦ φθόνου γιὰ τοὺς ἄλλους, τοῦ μίσους γιὰ τὸ φέρεσίμὸ τους, τῆς ζήλειας γιὰ τὴ λευτεριά τους. Ν' ἀπορρίχνεις φανερά — καὶ κρυφά νὰ θαυμάζεις — τὸ θάρρος καὶ τὴν ἀντοχή τους. Παρηγόρια σου, συχνότερα, τὸ μπάλσαμο τῆς συμπόνιας γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου, τὶς ἀδυναμίες, τὶς σκοτοῦρες, τοὺς περιπλεγμούς σου μέσα στοὺς κανόνες ποὺ δέχτηκες καὶ δέθηκες στὰ δεσμά τους. Παρηγόρια, τ' ἀθέλητό σου «ναί» ἐνάντια στὸ μεγάλο, θεληματικὸ τους «Ὁχι».

Μεῖνε δεμένος στὸ μουράγιο, ἄνθρωπε τοῦ λιμανιοῦ. Ἀγνάντευε τὰ μεγάλα καράβια νὰ περνοῦν μεσοπέλαγα καὶ ζήλευε. Φθόνισε τὸ θαρρετὸ ἁρμένισμά τους καὶ βολέψου στ' ἀκύμαντα νερά ποὺ ἀναδίνουν σάπια ἀνασαμιά ἀσάλευτης ζωῆς.

Πάτρα, 14.7.80

ΣΟΦΙΑ ΚΛΗΜΗ-ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ*

Σιωπή είναι, γενικά, ή απουσία του λόγου. Ξεκινώντας από το αξίωμα αυτό, θα ορίσουμε τί είναι σιωπή στο επίπεδο του έντεχνου λόγου, στο επίπεδο της λογοτεχνίας επίσης με ένα αξίωμα: σιωπή στην λογοτεχνία, είναι, γενικά, το κενό περιγραφής διάστημα από ένότητα σε ένότητα. Υπάρχουν και μερικές ειδικές περιπτώσεις σιωπής, που θα μās άπασχολήσουν αργότερα. Έδω σάν ένότητα έννοοϋμε μιá φραστική ή μιá νοηματική διάταξη μέσα από ένα όρισμένο σχήμα¹. Ένα ολοκληρωμένο κείμενο, άποτελείται από μιá σειρά ένότητων, που συνδέονται ποικιλοτρόπως μεταξύ τους. Λέμε φραστική ή νοηματική, για λόγους καθαρά οίκονομίας. Μιá φραστική είναι και μιá νοηματική ένότητα, αλλά δέν έχουν την ίδια έκταση και το ίδιο, έν πάση περιπτώσει, βάρος, όσον άφορā τόν χαρακτηρισμό.

Μιλάμε για την γλώσσα της σιωπής, γιατί όντως ύπάρχει μιá τέτοια γλώσσα, που μπορούμε, μερικώς, νά περιγράψουμε. Στόν τομέα της λογοτεχνίας ειδικότερα, ή γλώσσα αυτή είναι βαρύνουσα και, μάλιστα, στην ποίηση, όπου δέν είναι, άπλως, βαρύνουσα αλλά πρωτεύουσα. Γιατί το μεγαλύτερο μέρος της νεότερης ποίησης είναι μιá ποίηση της σιωπής και του ύπαινιγμοϋ.

Έχουμε, γενικά, τρείς περιπτώσεις σιωπής:

* Άναδημοσιεύεται από τό περιοδ. «Νέα Πορεία», τεϋχ. 287-289, Άννουαρίου—Μαρτίου 1979.

1. Η φραστική, είναι ένας όρος τρέχων, χωρίς νά σημαίνει ότι είναι και σύγχρονος. Τό αντίθετο θάλεγε κανείς για την νοηματική. Τό ζήτημα της ένότητας, άρα και της άυτοτέλειας και άυτονομίας, θέτει, για τό γραπτό κείμενο, ένα πρόβλημα μερικότητας. Η μερικότητα δημιουργεί έξειδικευτικά προβλήματα αλλά ή ίδια είναι πρόβλημα γενικό. Καταλαβαίνει κανείς πολύ εύκολα ότι με τέτοια δεδομένα τίθεται, στην λογοτεχνία, καιριο πρόβλημα όρισμών τών ειδών και τών περιοχών μέσα στις όποιες κινούνται. Παρεκβατικά, θα λέγαμε ότι οι τρέχοντες όροι, κληροδοτημένοι από την παραδοσιακή αισθητική που δέν άντικαταστάθηκε άπαρκώς από καμιά καινούργια, έκτός του ότι ούτε στατιστικά είναι άπαρκείς, δημιουργοϋν πολλές συγχύσεις. Π.χ. τί είναι ποίημα, ή διήγημα, ή μυθιστόρημα και τελικά, οι όροι αυτοί που άντικρίζουν; Δέν είναι μόνον πρόβλημα φόρμας ή, καλύτερα, δέν είναι φόρμα αυτό που τόσα χρόνια πιστεύεται ότι είναι. Έδω, έχουμε μιá εκ τών έσω άνατροπή, μιá λειτουργική άδυναμία τόσο στον όρισμό, όσο και στην κατανόηση του όριζόμενου. Γι' αυτό και οι όροι που ύπάρχουν περιέχουν από μόνον τους την επιφύλαξη της σχετικότητας. Πρός τό παρόν, μπορούμε νά κάνουμε προσβάσεις στο πεδίο, είναι άδύνατο νά τό «όρίσουμε» χωρίς νά τό στεγανοποιήσουμε.

- α. Σιωπή έξω από τόν λόγο.
- β. Σιωπή μέσα στον λόγο.
- γ. Σιωπή περιγραφόμενη δια του λόγου.

α. *Ἡ σιωπή έξω από τόν λόγο* μπορεί νά εἶναι ἐνεργητική ἢ παθητική, δραστική ἢ ἀδρανής. Γιὰ νά εἶναι μιὰ σιωπή ἐνεργητική καί δραστική, πρέπει καί τὸ κείμενο νά εἶναι ἐνεργητικό καί δραστικό, τὸ ἀποτέλεσμα, τοῦ λόγου, δηλαδή, νά δημιουργεῖ ἓνα κριτικό ἐπίπεδο ἐρμηνείας ἢ νά «πληρώνει» ἐπαρκῶς μιὰ αἰσθητική περιοχή. Ἐδῶ, ἡ σιωπή ἔπεται τοῦ λόγου.

β. *Ἡ σιωπή μέσα στό λόγο* ἔχει δύο μερικότερες περιπτώσεις:

- ι. Σιωπή μέσα στον ρυθμό τῆς γλώσσας.
- ιι. Σιωπή έξω από τόν ρυθμό τῆς γλώσσας.

ι. Πρέπει, πρῶτα, νά ὀρίσουμε τί ἐννοοῦμε ρυθμό τῆς γλώσσας. Ἡ ρυθμικότητα τῆς γλώσσας προσδιορίζεται ἀπό τήν συντακτική τῆς χρήση. Μιὰ φράση οἰκοδομεῖται μέ βάση ἓνα ἀφηρημένο μοντέλο οἰκοδόμησης, τὸ πρόβλημα τῆς οἰκοδόμησης ἐπιλύεται σύμφωνα μέ κάτι ἐκ τῶν προτέρων δεδομένο, μ' ἓνα λανθάνον, κατά βάση, ἀρχέτυπο, πολυσύνθετο ὅπωςδῆποτε ἀλλά ὄχι τυχαῖο. Ὅπως, περίπου, γιὰ νά ἐπιλύσουμε ἓνα σύνθετο πρόβλημα στὰ μαθηματικά κάνουμε χρήση πολλῶν τύπων, πού ἀξιωματικά τοὺς χρησιμοποιοῦμε, ἔτσι καί στήν γλώσσα. Ἡ διαφορὰ εἶναι πῶς στήν γλώσσα δέν ὑπάρχει τὸ ἴδιο ἐπίπεδο δέσμευσης, ὑπάρχουν πολὺ περισσότερες δυνατότητες στήν ἐπιλογή. Τὸ γεγονὸς ὅτι δέν ὑπάρχει στήν γλώσσα ἓνα ὄριο, ὅτι δηλαδή χρησιμοποιεῖται μέ βάση τήν ὑποκειμενικότητα τοῦ γράφοντος καί κάθε φορά μέ διαφορετικό ἀποτέλεσμα, ἀποδεικνύει καί τόν δημιουργικό χαρακτήρα τῆς λογοτεχνίας καί τίς ἀπεριόριστες δυνατότητες τῆς γλώσσας, αὐτὸ πού ὁ Τσόμσκυ ὀνομάζει δημιουργική ἀποψη καί πού, στήν περίπτωσή μας, ἀφορᾷ κυρίως τὸν ἀναγνώστη. Οἱ γλωσσολόγοι πού ἀσχολοῦνται μέ προβλήματα ὑφολογίας σήμερα, δέν κάνουν τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νά ἐρευνοῦν τοὺς διάφορους ρυθμικοὺς τύπους, μέ τοὺς ὁποίους ἐμφανίζεται ἡ γλώσσα κατὰ καιροὺς καί κατὰ συγγραφεῖς².

2. Ἀπὸ ἀποψη φιλοσοφική, ὅλες αὐτές οἱ τάσεις ἐξετάζουν, εἴτε περιφερειακά, εἴτε κεντρικά, τὸ ζήτημα τοῦ χρόνου. Ἀπὸ τὰ βασικότερα ζητήματα τῆς τέχνης ὁ χρόνος ἔχει ἄμεση συνάφεια μέ τήν σιωπή, μέ τόν ρυθμό, τήν ἁρμονία καί τήν ἐνότητα. Γιὰ τήν λογοτεχνία, πού ἡ διαδικασία (σὲ σχέση μέ τήν μουσική λ.χ.), εἶναι δευτερογενής, τὸ ζήτημα τοῦ χρόνου συνδέεται εὐθέως μέ τὸ πρόβλημα τῆς ἀκαταστασίας τοῦ ὕλικου. Καθαρὰ στατιστικά νά τὸ δεῖ κανεῖς, ἡ δυσχέρεια στίς μετρήσεις, πολὺ πῖο ἐντονη, πολὺ πῖο βασανιστική, μέσα στήν συσσώρευση τῶν ὀγκῶν δημιουργεῖ μύρια ὅσα προβλήματα σχετικότητας, μερικότητας, ἀτέλειας. «Ζωντανό» παράδειγμα ὁ Φλωμπέρ καί ἀντιστρόφως ὁ Ντοστογιέφσκυ.

Ἡ σιωπή, σάν στοιχείο τοῦ ρυθμοῦ, παίζει τὸν ρόλο τῆς ἀπόστασης, ποὺ προετοιμάζει τὸ ἐπόμενο ρυθμικὸ στοιχείο, ἀφοῦ ἔχει ὀλοκληρωθεῖ τὸ προηγούμενο. Ἀλλὰ ἡ σιωπὴ μπορεῖ καὶ νὰ ὀλοκληρώνει ἓνα ρυθμικὸ στοιχείο, ἢ νὰ εἶναι ἡ ἀφετηρία γιὰ τὸ ἐπόμενο. Ὁ λειτρισμὸς στὴν ποίηση εἶναι κάτι παρόμοιο καὶ εἶναι λάθος νὰ τὸν ἐρμηνεύουμε σχηματικά.

11. Ἡ σιωπὴ ἔξω ἀπὸ τὸν λόγο, λειτουργεῖ σάν ὑποκατάστατο τοῦ λόγου καὶ σάν ἐπίπεδο ἀνάπλασης τοῦ ρυθμοῦ ἢ καὶ σάν μιὰ πλήρης ἀπουσία του. Ὅταν, λ.χ., ἀλλάζουμε παράγραφο, ἔχουμε ἓνα στιγμιαῖο κενὸ μέσα στὸ ὁποῖο ὁ λόγος παίρνει μιὰ ἐντελῶς καινούργια διάσταση. Εἶναι λάθος νὰ πιστεύουμε ὅτι ἡ ἀλλαγὴ τῆς παραγράφου γίνεται γιὰ τυπικοὺς λόγους, γιὰ νὰ ξεχωρίζουν καθαρά οἱ ἐνότητες ἢ — μιὰ ἄποψη τελείως παιδαριώδης — γιὰ νὰ «ξεκουράζεται» ὁ ἀναγνώστης. Τὸ κενὸ τῆς παραγράφου, εἶναι ἓνα ρυθμικὸ στοιχείο ἀπόστασης καὶ λειτουργεῖ σὰν κενὸ ποὺ ἡ ὑπερπῆδησή του δραστηριοποιεῖ τὸν ἀναγνώστη κατὰ τὴν ὥρα τῆς ἀνάγνωσης. Εἶναι, ἀκόμη, καὶ στοιχείο χρονικοῦ καθορισμοῦ, ἀλλὰ αὐτὸ θὰ τὸ δοῦμε παρακάτω.

γ. Ἡ σιωπὴ περιγραφόμενη διὰ τοῦ λόγου, παύει πλέον νὰ εἶναι σιωπὴ, παύει νὰ εἶναι ἓνας χώρος καθαρὸς καὶ αὐτόνομος. Δὲν εἶναι κάτι τὸ αὐτὸ καθαυτό, εἶναι μιὰ περιοχὴ σαφῶς προσδιορισμένη, ἀφοῦ ὑπάρχει κάποιος ποὺ τὴν περιγράφει καὶ ποὺ τὸν δεχόμαστε. Σὲ τελευταία, δηλαδή, ἀνάλυση, εἶναι ἓνα ἐπίπεδο προβολῆς ἄλλων πραγμάτων, καὶ μπορεῖ κάθε φορὰ νὰ ἀλλάζει χαρακτῆρα καὶ βαρύτητα. Ἄλλο πράγμα εἶναι, ὡς ποῦμε, ἡ περιγραφή ἐνὸς δωματίου χωρὶς ἀνθρώπους κι ἄλλο ἡ περιγραφή τοῦ ἴδιου δωματίου μέσα στὸ ὁποῖο ὑπάρχει ἓνας νεκρὸς. Στὴν οὐσία, δὲν περιγράφεται, ἀπλῶς, τὸ δωμάτιο ἢ, μᾶλλον, σκοπὸς τοῦ συγγραφέα δὲν εἶναι νὰ περιγράψει τὸ δωμάτιο ἀλλὰ νὰ μιλήσει γιὰ τὴν σιωπὴ ποὺ βασιλεύει στὸ δωμάτιο αὐτὸ καὶ ποὺ ἐκφράζεται μὲ τὴν παρουσία τοῦ νεκροῦ. Ἀκόμα κι ἂν εἶναι μεσημέρι κι ἔχει φῶς, μέσα ἀπὸ τὴν περιγραφή τοῦ ἄξιου συγγραφέα, τὸ φῶς αὐτὸ προβάλλεται πάνω στὸ σκοτεινὸ φόντο τῆς σιωπῆς, ποὺ τὴν προσδιορίζει τόσο ἀπόλυτα καὶ καθοριστικὰ ὁ θάνατος.

Ἐδῶ ἔχουμε, σίγουρα, μιὰ περίπτωση περιγραφῆς τῆς σιωπῆς ἀλλὰ στὸ ἐπίπεδο τῆς παράστασης, ἔχουμε δηλαδή μιὰ σιωπὴ ποὺ παράγεται ἀπὸ τὴν σχέση τῆς γλώσσας μὲ τὰ πράγματα· ἡ γλώσσα δὲν κάνει τίποτα ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ ἐκθέτει τὰ πράγματα καὶ ἡ σιωπὴ εἶναι τὸ καθοριστικὸ στοιχείο ποὺ τὰ συνθέτει μεταξύ τους καὶ ποὺ τὰ διαθέτει στὸν χώρο. Ἀς δοῦμε ἓνα ἄλλο παράδειγμα: Ἐνας ἄνθρωπος ἐτοιμάζεται νὰ αὐτοκτονήσει γιὰ τὸν ἄλφα ἢ τὸν βῆτα λόγο. Ἀπὸ τὴν στιγμή ποὺ ἔχει πάρει αὐτὴν τὴν ἀπόφαση, ὡς τὴν στιγμή ποὺ τὴν ἐκτελεῖ, μεσολαβεῖ ἓνα διάστημα σιωπῆς,

(δὲν ἐννοῶ ἓνα κενὸ στῆν δράση, ἂν ὑπάρχει). Αὐτὸ τὸ διάστημα, λοιπὸν, περιγράφεται ἢ δὲν περιγράφεται. Μπορεῖ νὰ περιγράφεται, ὅμως, ἡ μνημονικὴ ἀλληλουχία τῶν παραστάσεων ποὺ κατέχουν τὸν ἥρωα καὶ ποὺ ἀναφέρονται σ' ἓνα κοντινὸ ἢ μακρινὸ παρελθόν, καὶ στὴν περίπτωσι αὐτὴ ἔχουμε ἓνα φλάς μπάκ, μιὰ μεταφορὰ³ τῆς ἀφήγησις πίσω στὸν χρόνο. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστροφή στὸ παρελθόν δὲν εἶναι παρὰ ἀποτέλεσμα τῆς σιωπῆς. Τί εἶδος σιωπῆς εἶναι αὐτή, ποῦ, σὲ τελευταία ἀνάλυσι, τὸ μόνο ποὺ κάνει εἶναι νὰ σχολιάζει τὸν θάνατο, ἄρα καὶ νὰ κάνει κριτικὴ στὴν ζωὴ, ἀναδεικνύοντας τὸ πεθαμμένο χθὲς δίπλα στὸ σήμερα ποὺ δὲν εἶναι νεκρὸ, ποῦ δὲν εἶναι οὔτε ζωντανὸ ἀλλὰ, ἀπλῶς, ἀνύπαρκτο; Ἄς ὑποθέσουμε πῶς ὁ συγγραφέας βάζει τὸν ἄνθρωπὸ μας νὰ ἀναιρεῖ τὴν ἀπόφασί του, γιατί ἡ μνήμη τοῦ φέρνει ἓνα παρελθόν εὐτυχισμένο ποῦ, ὅμως, ἔχει χαθεῖ. Ὁ ἥρωας ἀποφασίζει νὰ παλέψει, δηλαδὴ νὰ γίνῃ «ἥρωας στὴν κυριολεξία». Δὲν ἔχουν χαθεῖ τὰ πάντα, σκέπτεται, ὁ κόσμος μπορεῖ ν' ἀλλάξει καὶ νὰ βοηθήσω κι ἐγὼ στὴν ἀλλαγὴ ποὺ θὰ ἔλθῃ. Ἐδῶ ὁ συγγραφέας πέφτει στὸ σφάλμα τοῦ χάπυ ἐντὶ καὶ ἰσοπεδώνει τὸ θέμα. Ἐνας ἄνθρωπος ποὺ ἀποφασίζει νὰ αὐτοκτονήσει, σημαίνει ὅτι ἔχει ἐξαντλήσει τὸν διάλογο καὶ τὴν συνομιλία καὶ μὲ τὸν ἑαυτὸ του καὶ μὲ τοὺς ἄλλους. Εἶναι ἓνας ἄνθρωπος σιωπηλὸς κι ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμον, καὶ θὰ πρέπει νὰ μὴν μπορεῖ πιά τὴν γλῶσσα αὐτοῦ τοῦ κόσμου νὰ τὴν μιλήσῃ. Ἡ αὐτοκτονία δὲν εἶναι μιὰ λύσι, εἶναι μιὰ ἀπάντησι. Δὲν εἶναι οὔτε θέσι, οὔτε ἀντίθεσι, εἶναι μιὰ περίπτωσι σιωπῆς. Σημαίνει ὅτι τὰ πάντα πίσω της εἶναι ἤδη συντελεσμένα καὶ κατεστραμμένα, ἀνεστραμμένα, δηλαδὴ, στὴν ἄλλη τους πλευρά. Ὁ συγγραφέας, λοιπὸν, ποὺ κάνει αὐτὸ τὸ λάθος, πρέπει νὰ μὴν ἔχει συλλάβῃ οὔτε τὸν ἥρωα οὔτε τὸ σημεῖο ἀναφορᾶς του. Προσπαθώντας νὰ παραβιάσῃ τὴν σιωπὴ τοῦ ἥρωά του, γίνεται φλύαρος καὶ κουραστικός, ἀρχίζει νὰ λέει λόγια γιατί, ἀκριβῶς, δὲν ἔχει πιάσει τὰ πράγματα.

Σὲ μιὰ ἄλλη περίπτωσι, ὡς ποῦμε, ὁ ἄνθρωπὸς μας ἀποφασίζει νὰ αὐτοκτονήσει, ὁ συγγραφέας τὸ ἀνακοινώνει μὲ τρόπο στὸν ἀναγνώστη, ἀλλὰ δὲν λέει γιὰ ποῖο λόγο θέλει νὰ πεθάνῃ ὁ ἄνθρωπος αὐτός. Ἀρχίζει τότε νὰ παραθέτῃ ἓνα κείμενο ἀπὸ σπασμένες λέξεις ἢ φράσεις, ποὺ δὲν ἔχουν καμιὰ συνάφεια οὔτε στὸν χῶρον, οὔτε στὸν χρόνο καὶ ποὺ δὲν δημιουργοῦν στὸν ἀναγνώστη καμιὰ παράστασι. Ἐχουμε, κι ἐδῶ, μιὰ περίπτωσι σιωπῆς, ποὺ εἶναι ἡ καταστροφὴ τοῦ λόγου. Φυσικά, ἓνα τέτοιο

3. Ἡ μεταφορὰ, μὲ τὴν ἐννοια τῆς ἐπαναφορᾶς, τῆς ἐπιστροφῆς, ἀνακυκλώνει τὸν χρόνο, σπάει τὸ στατικὸ εὐθυγράμμισμα τῆς φυσικῆς ἀλληλουχίας στὰ ἐπὶ μέρους τοῦ χρόνου. Βασικὸ ρόλο παίξει, ἐδῶ, ἡ μνήμη σὰν στοιχεῖο ἀρμονικόν, μέσα ἀπὸ τὸ ὁποῖο τὰ περιστατικὰ συντονίζονται μὲ τὸν χρόνο στὴν γενικότητά του, ἀποκτοῦν δηλαδὴ κινητικότητα.

κείμενο ένοχλεί τόν αναγνώστη καί τόν κάνει νά δυσφορεί άφάνταστα. Δέν τοῦ λέει τίποτα ὁ συγγραφέας, ἀλλά αὐτή εἶναι καί τοῦ συγγραφέα ἡ πρόθεση: Νά μὴν τοῦ πεί τίποτα, νά σωπάσει. Ἐνα τέτοιο γεγονός εἶναι ἔξω ἀπό κάθε περιγραφή. Ἐκεῖ ποῦ σταματάει ἡ ζωή, παύει νά ὑφίσταται καί κάθε τι ποῦ ἔχει σχέση μέ τήν ζωή. Ἡ γλώσσα δέν ὑφίσταται, καταστρέφεται ὅταν καλεῖται νά περιγράψει τήν ἀνυπαρξία. Κι ἐπειδὴ γιά τήν ἀνυπαρξία δέν γνωρίζουμε ἀπολύτως τίποτα, καί ἡ περιγραφή τῆς ἀνυπαρξίας δέν εἶναι παρὰ μιὰ περιγραφή τοῦ τίποτα, γιατί ἡ γλώσσα ὁρίζει τὸ κάθε τι σέ σχέση μέ τήν ζωή, καί τόν θάνατο τόν βλέπει σέ σχέση μέ τήν ζωή. Τήν στιγμή ποῦ ἀνεξαρτητοποιεῖται ὁ θάνατος, τότε δέν μπορεῖ παρὰ νά ἔχουμε μιὰ περιγραφή τοῦ κενοῦ, τοῦ χωρὶς ἀναφορὰ καί χωρὶς σύστημα ἔνταξης. Τὸ κενὸ δέν ἀνήκει στήν περιοχή τῆς φαντασίας, ἀπλούστατα γιατί δέν ἀνήκει σέ καμιὰ περιοχή.

Ἡ γενική πεποίθηση ὅτι ἡ σιωπὴ ταυτίζεται μέ μιὰ ἠθική στάση, ποῦ ἰσοδυναμεῖ μέ τήν παραδοχή καί, συνακόλουθα, μέ μιὰ παθητικὴ ἀντιμετώπιση πάνω στοῦ φαινόμενο ἢ στοῦ γεγονός, δέν μπορεῖ νά ἔχει ἰσχὺ στὸν χῶρο τῆς λογοτεχνίας, ἢ, ἀκόμα περισσότερο, στήν περιοχή τῆς αἰσθητικῆς ποῦ, σέ καμιὰ περίπτωση, δέν εἶναι ἀποτέλεσμα ἑνὸς ἠθικοῦ μοντέλου συμπεριφορᾶς. Ἀκριβῶς ἡ αἰσθητικὴ διαδικασία, εἶναι ἓνα εἶδος ἀναίρεσης τοῦ «προϋπάρχοντος» στοῦ ἐπίπεδο τῆς δημιουργικῆς φαντασίας. Ὁ αἰσθητισμός, ὥς ποῦμε, δέν εἶναι μιὰ ἄλλη ἐκδοχὴ ἢ μιὰ ἄλλη ὀνομασία τοῦ φορμαλισμοῦ. Ἐμφανίζεται μόνον ὅταν ἡ αἰσθητικὴ ἀναγορεύεται σὰν μόνη καί ὑψιστὴ φιλοσοφικὴ κατηγορία.

Ὁ αἰσθητισμός⁴ εἶναι μιὰ περίπτωση σιωπῆς μέ πολὺ ιδιόζουσες ἀποχρώσεις. Βγαίνοντας ἔξω ἀπό κάθε περιγραφή, ἀρνούμενος ὅτι τὰ πράγματα μποροῦν νά ἔχουν πολὺ μεγαλύτερη ἀξία ἀπὸ τὸν χῶρο μέσα στὸν ὁποῖο μεταστοιχειώνονται, ἀποσπᾷ τήν γλώσσα ἀπὸ τὰ πράγματα καί τήν ἀφήνει μετέωρη νά ἀναπαράγεται μέσα σέ τεχνητὲς διαδικασίες. Ἡ ἀναπαραγωγὴ τῶν γλωσσικῶν ρυθμῶν σέ διαφορετικὲς, κατὰ περίπτωσιν, δομές, τοῦ εἶναι ἐπαρκῆς, καί γι' αὐτὸ δέν ὑπάρχει κανένας λόγος μερικοῦ

4. Ὁ αἰσθητισμός, ποῦ οἱ σχέσεις του μέ τὸν ρομαντισμό, στήν ποίηση τουλάχιστον, σήμερα πιά ἔχουν ἀρκετὰ ἐρευνηθεῖ, στήν πρωταρχή του δέν εἶταν ρεῖμα παρακμῆς. Ὁ Μπωντλαίρ εἶναι αἰσθητὴς, ὅπως κι ὁ Σουίνμπουρν, μόνον ποῦ οὔτε ὁ ἓνας οὔτε ὁ ἄλλος ἔχουν σχέση μέ τήν «φορμαλιστικὴ» παρακμὴ τῶν ἐπιγενομένων. Στὸν ἴδιο βαθμό, τὰ παραπάνω ἰσχύουν καί γιὰ τὸν Ὁσκαρ Οὐάιλντ. Αὐτοὶ οἱ «φθισικοὶ» δανδῆδες, ἔχουν ἓναν ριζοσπαστισμὸ πολὺ μεγαλύτερον ἀπὸ πολλοὺς σημερινούς. Στὸ μεταίχμιό τῆς κραιγῆς καί τοῦ ντιλεταντισμοῦ, ἡ ἀντίθεσή τους μέ τήν συμβατικὴ καί πουριτανικὴ κοινωνία τῆς ἐποχῆς τους, ἡ δραστηκότητα τοῦ ἔργου τους, εἶναι ἀναμφισβήτησιμη. Ἐδῶ, ὁ λόγος δέν εἶναι γι' αὐτοὺς τοὺς ἑστέτ.

ή σχετικού προσδιορισμού του χώρου. Ἡ γλώσσα λειτουργεῖ ἔξω ἀπὸ τὸν χώρο καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν χρόνο καὶ μπορεῖ νὰ ἀναπαράγει ποικιλοτρόπως καὶ διαφοροτρόπως τὶς δομές της χωρὶς νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ ἄλλες καταστάσεις. Μιὰ τέτοια σύλληψη, θὰ εἶταν ἀδύνατο νὰ ἐπεκταθεῖ, ἀκόμα καὶ νὰ ὑπάρξει, ἂν δὲν ὑπῆρχε ἓνα φιλοσοφικὸ ὑπόβαθρο πίσω της. Βασίζεται σὲ μιὰ καθολικὴ ἄρνηση τῆς ἠθικῆς καὶ στὴν ἀπόρριψη ὁποιουδήποτε δέοντος. Γενικά, ἡ ἀπόρριψη τούτη καθορίζει τὴν αὐτάρκεια τοῦ ἐφήμερου σὰν τμῆμα τῆς αἰωνιότητος, πού εἶναι ἓνα σταθερό, ἀφηρημένο ὥστόσο, σχῆμα. Ὁ χρόνος, λοιπόν, δὲν παράγει παρὰ τὴν αἰωνιότητα, ἀλλὰ «μιὰ» αἰωνιότητα πού βρίσκεται ἐπέκεινα τῆς διὰ τῶν πραγμάτων περιγραφῆς, καὶ πού μόνον στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἀφηρημένου εἶναι δυνατόν νὰ περιγραφεῖ. Ἡ αἰωνιότητα αὐτὴ δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὴν θεολογικὴ ἐκδοχὴ της, ἀφοῦ τοποθετεῖται ἔξω ἀπὸ τὴν ἀναμονή καὶ τὴν ἐλπίδα, σὰν ἓνα στατικὸ σημεῖο πού ἀναιρεῖ κάθε ἠθικὴ ἐπιταγὴ καὶ κάθε ἠθικὸ συμπέρασμα. Γιὰ τὸν αἰσθητισμὸ, ὁ χρόνος δὲν ἔχει διαστάσεις καὶ ὁ χώρος εἶναι μιὰ ἀτελὴς ἀντανάκλαση αὐτοῦ πού ὀνομάζει αἰωνιότητα. Τὸ ἀπατηλὸ «καθ' ἡμέραν», ἀναιρεῖται μέσα στὴν γλώσσα ἔπειτα ἀπὸ μιὰ διαδικασία ἀφαίρεσης, πού ἔχει τὶς πιὸ πολλές φορὲς τὴν ρίζα της καὶ σὲ σὲ μιὰ σκόπιμη ἀποστροφή γιὰ τὸ ἴδιο τὸ γεγονὸς, τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν λειτουργία του. Ἡ τέχνη καὶ ὁ λόγος δὲν εἶναι παρὰ ἓνα παιχνίδι, καὶ ἡ περιγραφή μέρος τοῦ παιχνιδιοῦ. Ἐφ' ὅσον τὸ περιγραφόμενο εἶναι σταθερό, οἱ μόνες δυνατότητες, πού ἔχει ὁ συγγραφέας, εἶναι νὰ παίξει μὲ τὴν γλώσσα καὶ ἡ μεγάλη ἐπιτυχία θὰ ὑπάρξει ὅταν φτάσει στὸ ἀδιέξοδο τῆς περιγραφῆς, στὸ πλήρες κενό. Αὐτὸ τὸ κενὸ εἶναι μιὰ τρῦπα σιωπῆς, μιὰ ὀλοκληρωτικὴ ἀπουσία πού καλύπτεται μὲ λέξεις, μέσα ἀπὸ τίς ὁποῖες τὰ πράγματα ἔχουν ἐξαφανιστεῖ. Ἡ σιωπὴ αὐτὴ, ὑποκαθιστᾷ, μὲ τὴν κενὴ περιγραφή, τὸ ἠθικὸ καὶ φιλοσοφικὸ ἀδιέξοδο τοῦ συγγραφέα. Ἡ ἄρνηση τοῦ «συνειδητοῦ» στὴν λογοτεχνία προσδιορίζει ὄχι ἀκριβῶς τὸ «ἀνύπαρκτο», μολονότι στὴν περιγραφή τοῦ ἀνύπαρκτου καταλήγει, ἀλλὰ τὴν ἀποσυσχέτιση τοῦ ἐγὼ ἀπὸ τὸ ἐμεῖς. Παράγωγο αὐτῆς τῆς ἀντίληψης, πού ὁδηγεῖ στὴν παραπάνω διαδικασία, εἶναι τὸ ξεκομμένο ἄτομο, πού ἀρνεῖται τὸ παρὸν καὶ πού δὲν πιστεύει στὸ μέλλον, δηλαδὴ πού ἀρνεῖται, τελικά, τὴν ἱστορία. Ἡ ἄρνηση τῆς συνάφειας καὶ τῶν συσχετισμῶν, ὁδηγεῖ στὴν σιωπὴ, πού καταλήγει νὰ γίνῃ ἓνας χώρος αὐτοβασανισμοῦ, μιὰ ὑπαρξιακὴ φενάκη. Σὲ περιπτώσεις μεγάλων συγγραφέων, ὅπως τοῦ Μαλλαρμέ⁵, ἡ πίεση τῶν πραγμάτων εἶναι τόσο βασανιστικὴ καὶ ἐπίμονη, πού

5. Ὁ βασανισμὸς τοῦ Μαλλαρμέ, πάνω στὴν γλώσσα, συνδέεται σχεδὸν πάντα μὲ τὸν φιλοσοφικὸ του ἰδεαλισμὸ. Ὡς ποῖο βαθμὸ, ἄραγε, αὐτὸ βαραίνει πάνω στὴν «ύλικότητα» μιᾶς τέτοιας ἐπεξεργασίας; Σ' αὐτὴν τὴν περίπτωσι, πρόκειται γιὰ ἓνα ἔργο

ξαφνικά διαπερνούν το σκληρό κέλυφος των λέξεων και φτάνουν ως τον αναγνώστη με μιὰ τυφλή λάμψη, που άγγίζει τὰ όρια τής αποκάλυψης.

Δέν είναι τυχαία ή επιλογή σκοτεινών χώρων και λέξεων, από τούς αντίστοιχους συγγραφείς. Το σκοτάδι, είναι ένας χώρος καθαρής σιωπής, ένα επίπεδο διάστημα που δέν «περισπά», και μέσα στον όποιο κάθε έννοια έλέγχου και συσχετισμών αναιρείται. 'Η χρωματική ίσοπέδωση του χώρου, που μεταβάλλεται σε τάφο των πραγμάτων, βοηθάει στην διαδικασία της όλικης αναιρέσης. Για την αναιρέση των συσχετισμών, χρειάζεται μιὰ κυρίαρχη ιδέα. Στην προκείμενη περίπτωση, είναι ένα κυρίαρχο χρώμα που μπορεί νά είναι και ένα κυρίαρχο σύμβολο, αλλά μόνον για τον αναγνώστη. Για τον συγγραφέα, δέν είναι παρά ένα πλαίσιο μεταφοράς. 'Η κυριαρχία του μονόσημου στοιχείου, του χρειάζεται για νά αποφορτίσει όλα τὰ υπόλοιπα στοιχεία από το καθημερινό τους βάρος, για νά μεταβάλει τούς πραγματικούς συσχετισμούς σε λεκτικό παιχνίδι.

Νομίζουμε ότι σιωπή, αυτή καθ' έαυτή, έχουμε μόνον στο θέατρο. 'Η άποψη αυτή, στηρίζεται στο γεγονός ότι ή τεχνητή αναπαράσταση μās προσφέρει το μοναδικό και πλήρες έκφραστικό πλαίσιο τής άπουσίας του λόγου. Στο θέατρο έχουμε τον λόγο, την κίνηση ή την άπουσία του λόγου. 'Η πλήρης σιωπή, ή σιωπή δηλαδή που δέν συνοδεύεται από στοιχεία κίνησης και που χρησιμοποιείται κατά κόρον τὰ τελευταία χρόνια, έρχεται σαν μιὰ κριτική τής γλώσσας. 'Όταν τὰ πρόσωπα δέν μπορούν νά επικοινωνήσουν, σιωπούν, δηλαδή στεκονται άντιμέτωπα. 'Εδώ, έχουμε την περιγραφή ενός βασανιστικού αισθήματος άπουσίας κι όχι ένα τεχνικό της ύποκατάστατο. 'Η έκφραση: «το τείχος τής σιωπής» κι όλες οί συναφείς του είδους, ξεκινούν από την διαπίστωση ότι ή διάσταση άνάμεσα στα πρόσωπα, είναι άποτέλεσμα τής άτελοϋς συνάφειάς τους και, έν πάση περιπτώσει, μιās μερικης ή όλικης διάστασης του προσώπου με τον χώρο και τὰ πράγματα, στα όποια όφείλει νά επισυνάπτεται ή συμπεριφορά του. Το ότι τὰ πρόσωπα δέν επικοινωνούν, είναι άποτέλεσμα του ότι ή γλώσσα ανακλāται και επιστρέφει στην άφετηρία της, του ότι δηλαδή ύπάρχει ένας λανθασμένος συντονισμός που καθιστά άτελέσφορη την επικοινωνία⁶.

τόσο «σκληρά» οίκοδομημένο, που επιβάλλει μιὰ το ίδιο «σκληρή» και έποικοδομητική ματιά. Για νά δημιουργηθεί αυτό το κλειστό σύμπαν των λέξεων, κάποιος ανάλωσε τον χρόνο του και την ζωή του μέσα στην σιωπή, και τοϋτο δέν μās επιτρέπεται νά το παραβλέπουμε.

6. 'Όπωςδήποτε, ή κοινωνική σημασία καθώς και ή προέλευση του φαινομένου, δέν είναι ανεξάρτητη από την κρίση αξιών του δυτικού πολιτισμού. Οί τέτοιες διαπιστώσεις στο έποικοδόμημα, γίνονται αϋτοτελώς μέν αλλά όχι ανεξάρτητα από άλλους παράγοντες.

Ἡ κίνηση σάν ὑποκατάστατο τοῦ λόγου δὲν ὑπονοεῖ παρά, ὅσον ἀφορᾷ τὸ θέμα μας, τὴν ἐπιστροφή τῆς γλώσσας στὴν πρώτη ρίζα της, τὴν χειρονομία. Ἡ παντομίμα, εἶναι ἓνα πλαίσιο ἀτελές, ἐπομένως ἀνοιχτὸ στὴν συνειδησιακὴ του μεταστοιχείωση, κι αὐτὸ ἐπειδὴ προηγεῖται τῆς γλώσσας. Ἡ ὑποκειμενικὴ μετάπλαση τῆς παντομίμας στὸ ἐπίπεδο τῶν ἀφηρημένων τύπων, ποὺ εἶναι οἱ λέξεις, δίνει καινούργια διάσταση στὸν λόγο, γιατί τὸν βγάζει ἀπὸ τὸ ὀριστικὸ, ἀπὸ τὴν ἀπόλυτὴ ἐπιλογὴ καὶ ἀπὸ τὰ «ρηματικά» του στεγανά, ποὺ περιορίζουν τὸ βεληνεκές τῆς ἐνέργειας, καὶ ποὺ πλουτίζουν τὴν πράξη στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐρμηνεύας. Αὐτά, ὅμως, τὰ ἔχουμε καὶ στὸ γραπτὸ κείμενο, στὴν πεζογραφία καί, κατ' ἐξοχὴν, στὴν ποίηση.

Τόσο στὶς κλιτές, ὅσο καὶ στὶς ἀκλιτες γλώσσες, ἡ στίξη παίζει ἓναν ἀφανὴ ἀλλὰ ἐξαιρετικὸ ρόλο. Ὅσο, μάλιστα, μιὰ γλώσσα γίνεται περισσότερο ἀκλιτὴ, τόσο καὶ ἡ σημασία τῆς στίξης εἶναι μεγαλύτερη. Ἄν, μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτά, παραδεχθοῦμε ὅτι ἡ σιωπὴ εἶναι ἀπαραίτητο συμπλήρωμα τοῦ λόγου, τότε καὶ ἡ στίξη θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους, ἴσως ὁ σημαντικότερος κώδικας σιωπῆς, τὸ κατὰ περίπτωσιν ὑποκατάστατο τοῦ λόγου, ἢ τῆς ἑλλειψῆς του, ἀλλὰ, πολλὲς φορές, καὶ ἓνα ἐπίπεδο αὐτόνομης ἐνέργειας τῆς γλώσσας μέσα ἀπὸ τὸν ρυθμὸ. Ἄν δοῦμε τὰ πράγματα ποσοτικά, ἡ στίξη δὲν ἀποτελεῖ μέρος τοῦ λόγου, ἔχει δηλαδὴ ἓναν χαρακτῆρα τεχνικὸ. Τὸ γιατί δὲν εἶναι ἔτσι, φαίνεται ἀπὸ τὸ πολὺ ἀπλὸ παράδειγμα ποὺ παίρνω ἀπὸ τὴν δική μας γλώσσα: Γιατί χρησιμοποιοῦμε τὸ κόμμα; Ἀπὸ πρώτη ἄποψη, γιὰ λόγους καθαρὰ ρυθμικοὺς. Δηλαδή, ἀφήνουμε ἓνα κενὸ ἀναπνοῆς στὴν ἀνάγνωσιν. Δὲν γίνεται, βέβαια, γι' αὐτὸ ὅλη τούτῃ ἡ φασαρία. Ἄν δὲν βάλουμε κάπου κόμμα, τότε μπορεῖ νὰ ἀπατηθεῖ ὁ ἀναγνώστης, γιατί στὴν γλώσσα ὑπάρχει πολλὲς φορές ἓνα διφορούμενο, μιὰ διπλὴ καὶ μὴ ἐμφανὴς ἐξάρτηση ἢ μιὰ διπολικὴ ἐξάρτηση, ποὺ βαραίνει, ὅμως, μόνον στὸν ἓνα πόλο καὶ δὲν χρειάζεται νὰ παραθέσω παράδειγμα. Εἶναι κάτι ποὺ ἀντιμετωπίζεται ἀπ' ὅλους καθημερινά. Τὸ κόμμα μπαίνει γιὰ λόγους ὀργανικοὺς, ἀναπόσπαστα δεμένους μὲ τὴν ἀπαίτηση τῆς σαφήνειας καὶ τοῦ ρυθμοῦ. Τὸ κόμμα εἶναι ἓνα κλειδὶ τοῦ ρυθμοῦ, γιατί μεσολαβεῖ ἀνάμεσα σὲ δύο διαφορετικὲς, ἢ ὅμοιες, ρυθμικὲς φραστικὲς κλίμακες καὶ τίς διαχωρίζει, παρεμβάλλοντας ἓνα ἐλάχιστο κενὸ, ἓνα διάστημα σιωπῆς. Γενικά, τὸ σημεῖο στίξης εἶναι ὅπως περίπου ὁ ἀριθμὸς. Εἶναι ἓνα ἀρχέτυπο. Ἐνῶ ὅλες οἱ λέξεις ἀναφέρονται στὴν παράσταση (ἀκόμα κι αὐτὲς ποὺ εἶναι ἀφηρημένες προήλθαν ἀπὸ συγκεκριμένες), τὸ σημεῖο στίξης ἀναφέρεται σ' ἓναν χῶρο μὴ παραστατό. Ἡ λέξη, στὰ χέρια τοῦ ἀξίου τεχνίτη, «προσδιορίζει» ἐπαρκῶς, ἐνῶ τὸ σημεῖο στίξης σχετικά.

Πολλὰ ἀπὸ τὰ «νεότερα» πεζογραφικὰ κείμενα, καταργοῦν τὴν στίξη

ἐπὶ μέρους ἢ καθ' ὅλοκληρία. Αὐτὴ ἡ θεληματικὴ ἀφαίρεση, ἔχει δύο πολὺ καθαροὺς σκοποὺς. Ἀπὸ τὴν μιά, τὴν δημιουργία ἐνὸς ρυθμοῦ σταθεροῦ, συνεχοῦς καὶ ἀμετάβλητου, τὶς πιὸ πολλές φορές, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη, σὰν συνέπεια τοῦ σταθεροῦ καὶ μονόχορδου ρυθμοῦ, τὴν δημιουργία ἐνὸς μόνιμου καὶ ἐπίμονου αἰσθήματος. Γιά παράδειγμα, ἕνας πολιτικὸς μιλάει ἀπὸ τὸ μπαλκόνι στὸ συγκεντρωμένο πλῆθος. Ἡ περιγραφή τοῦ χώρου, τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ μπαλκονιοῦ εἶναι κλασσικὴ καὶ γίνεται μ' ὅλους τοὺς κανόνες τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ. Ξαφνικά, ὁ πολιτικὸς ἀρχίζει νὰ μιλάει στὸ συγκεντρωμένο πλῆθος. Τὸ βομβαρδίζει μὲ μιὰ θάλασσα ἀπὸ λέξεις καὶ φράσεις ποὺ λέγονται καὶ γράφονται μὲ μιὰ καταπληκτικὴ ἄνεση καὶ χωρὶς στίξη. Μιά τεράστια κηλίδα σιωπῆς ἀπλώνεται μέσα στὸ κείμενο. Ὁ συγγραφέας ἀφαιρώντας ἀπὸ τὸν λόγο κάθε ἐνεργητικὴ ἢ παθητικὴ διάσταση, γεμίζει μὲ μπάζα μιὰ τεράστια τρύπα, ποὺ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ τρύπα σιωπῆς, ποὺ ἀποσπᾷ τὸν ἀναγνώστη ἀπὸ τὸ κείμενο καὶ τὸν μεταφέρει στὸν ἑαυτό του, ὅπου ἡ γλῶσσα καὶ τὰ πράγματα ἐνεργοῦν καὶ ὑφίστανται ἀκόμα, ἀφοῦ λειτουργεῖ τὸ ἐπίπεδο τῆς κριτικῆς, δηλαδὴ ἐφ' ὅσον ἡ συνείδηση βρίσκεται ἐν ἐγρηγόρει. Αὐτὴ ἡ σιωπὴ εἶναι ἐνεργητικὴ, γιατί δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἀντιδρᾷ ὁ ἀναγνώστης στὴν ἀνυπαρξία τοῦ λόγου. Ὁ συγγραφέας τὸν χτυπᾷ στὸ καίριο σημεῖο, στὸν τρόπο νὰ ὑπάρχει σὲ σχέση μὲ τοὺς ἄλλους.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ποίηση, τὰ πράγματα παρουσιάζουν μιὰ ἐκτυπῆ ἰδιαιτερότητα. Μιλάμε, φυσικά, γιὰ τὴν νεότερη, τὴν μὴ «περιγραφικὴ» ποίηση, στὸ μεγαλύτερο μέρος της. Ἡ σιωπὴ στὴν ποίηση εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικὴ, γιατί ἀποτελεῖ τὸ βασικὸ ἐπίπεδο πάνω στὸ ὁποῖο λειτουργεῖ ἡ ὑποβολή. Ἡ ὑποβολή, κατὰ τὸ θέμα μας, εἶναι ἡ ἀντικατάσταση τῆς ἔλλειψης μὲ τὴν σιωπὴ πού, στὴν περίπτωσή, εἶναι ἡ μερικὴ ἢ ἀτελὴς περιγραφή.

Ἡ ποίηση εἶναι ἕνας λόγος κατεξοχὴν μεταφορικός. Ὅταν ἀποδίδουμε σ' ἕνα οὐσιαστικὸ ἕνα μὴ «τυπικὸ» ἐπίθετο, ἀλλάζουμε τὴν τάξη τῶν ἐννοιῶν, ἀλλάζουμε τὴν τάξη τῶν λέξεων, ἐπὶ μέρους ἢ καθ' ὅλοκληρία δηλαδὴ ἀλλάζουμε τὴν τάξη τοῦ κόσμου. Αὐτὸ ἔχει ἄμεση σχέση μὲ ὅ,τι πολλοὶ ὀνομάζουν μῦθο καὶ μυθικὴ συνείδηση. Οἱ ἀλλεπάλληλες με-

7. Παρουσιάζεται, ἐδῶ, ἕνα πρόβλημα ἐπιλογῶν. Αὐτὸ ποὺ κυριαρχεῖ, ὁρίζει αὐτὸ ποὺ θὰ περιγραφεῖ, δηλαδὴ αὐτὸ ποὺ θὰ ἐπιλεχθεῖ. Ἔτσι, ἡ ποίηση δὲν βασίζεται στὴν ἀφήγηση ἢ στὶς συνέπειές της, ἀλλὰ σ' ἕναν ἄξονα ἐπιλογῶν, τόσο στὸ ὄλικο ὅσο καὶ στὴν γλῶσσα. Ἔτσι καὶ ἡ λειτουργία τοῦ συγκεκριμένου στὴν ποίηση, εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν πεζογραφία. Ἡ διαφορὰ στὸν ἄξονα ἐπιλογῆς, εἶναι ἐπίσης καθοριστικὴ. Τὸ θέμα τῆς ἀλληλοδιείσδυσης τῶν εἰδῶν, εἶναι πρόβλημα μερικὸ. Ζητήματα διαθέσεων, «ἱστορικότητος» ἢ «μύθου» μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς παντοῦ, κι ὄχι μόνον μέσα στὴν λογοτεχνία.

ταφορές βασίζονται σε μία διαδικασία χρονικών αναβαθμών, από την μία φράση στην άλλη, με αποτέλεσμα, ένα τεράστιο σε όγκο περιεχόμενο, να μπορεί να δοθεί με πολύ λίγα λόγια. Αυτά τα τεράστια πηδήματα των φράσεων, αφήνουν στο ποίημα τεράστιες ζώνες σιωπής, που κινούνται ανάμεσα στις φράσεις ανάλογα με τις αποστάσεις και τα μήκη τους, κι ανάλογα με τον θεματικό και κριτικό τους προσδιορισμό.

Άλλα για το σημείο στίξης, τα πράγματα είναι τελείως διαφορετικά. Γιατί, σε πολλές περιπτώσεις, το περιεχόμενο βγαίνει από μια οπτική απεικόνιση του σημείου στίξης. Βγάλτε ένα ερωτηματικό από μια φράση και μεγθύντε το. Δεν είναι πια ένα ερωτηματικό. Είναι ένας ερωτηματικός όγκος, που δεν ζητάει απάντηση, αλλά που πέφτει πάνω στο ποίημα καταλυτικά και το αναστρέφει ή το κάνει να βαραίνει περισσότερο. Το ίδιο, μία σειρά από τελείες, μπορεί να είναι ένας χώρος σιωπής, ένα σταμάτημα που συνεχίζεται, μπορεί, όμως, να είναι και τα σημάδια ενός πολυβόλου, που εγκαθιστά μέσα στο ποίημα μία άλλου είδους σιωπή.

Μετά από όλα αυτά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι, αν ο λόγος λειτουργεί μέσα στον χώρο, ή σιωπή αφίσταται του χώρου, λειτουργεί δηλαδή στο επίπεδο του χρόνου. Σαν ρυθμικό στοιχείο του λόγου, ή σιωπή μετράει διαστήματα, καθορίζει και προσδιορίζει τον βαθμό και την εξέλιξη της περιγραφής.

Με την λογοτεχνία, ο χρόνος παύει να είναι έννοια και καθίσταται μέγεθος, και, ακριβώς, τον βασικό ρόλο σ' αυτήν την τεχνητή μεταστοιχείωση, παίζει ή γλώσσα και, μάλιστα, ή γλώσσα της σιωπής, που αποτελεί το συμπληρωματικό και αντιθετικό σκέλος του λόγου. Κατά την υπόθεση αυτή, γλώσσα δεν είναι μόνον αυτό που υπάρχει, αλλά και ό,τι το συμπληρώνει· ακόμα, και ό,τι το αναιρεί. Αν ο νόμος της αλληλουχίας ισχύει και για την γλώσσα, και δεν μπορεί παρά να ισχύει, σε όλα τα στάδια και όλα τα επίπεδα της εξέλιξης, τότε και ή μεταφορά, όπως και ή παράσταση, δεν μπορούν παρά να υπακούουν σ' αυτόν τον νόμο, είτε με συνεχή, είτε με ασυνεχή ρυθμό. Η γλώσσα του ρυθμού, είναι ή γλώσσα της σιωπής αλλά, όπως έγινε νομίζω φανερό: ή ρυθμική αλληλουχία δεν είναι ανεξάρτητη από την νοηματική αλληλουχία. Είτε συνθετική, είτε αντιθετική είναι ή σχέση. το γεγονός που παραμένει σταθερό, είναι ότι ή γλώσσα, στο επίπεδο τουλάχιστον της έκφρασης, λειτουργεί σε δύο βασικές διαστάσεις: Σαν σιωπή και σαν λόγος.

XPONIKA

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΠΕΝΤΕ ΧΡΟΝΙΑ ΔΡΑΣΗΣ ΣΤΗ ΡΟΔΟΠΗ

Ἡ Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων Θράκης ιδρύθηκε στὰ 1962 καὶ συμπεριλάμβανε τοὺς Νομοὺς Ροδόπης καὶ Ἑβρου. Μέχρι τότε ἡ περιοχή υπαγόταν στὴν Καβάλα. Στὴν περίοδο αὐτὴ ἐνδιαφέρθηκαν γιὰ τὴν περιοχή ὁ ὁμότιμος καθηγητὴς κ. Γεώργιος Μπακαλάκης καὶ ὁ καθηγητὴς τῶρα τοῦ Πανεπιστημίου Κρήτης κ. Δ. Λαζαρίδης.

Ἡ ἱδρυση τῆς Ἐφορείας ἔδωσε μιὰ ὠθηση στὶς ἀρχαιολογικὲς ἐρευνες μὲ τὴ λειτουργία τοῦ Μικροῦ Μουσείου (τῶρα στεγάζεται τὸ Λαογραφικὸ) καὶ τὴν ἐναρξὴ ἀνασκαφῶν στὴν ἀρχαία Μεσημβρία ἀπὸ τὸν Ἐφορο τῆς περιοχῆς κ. Ἀνδρέα Βαβρίτσα. Στὰ 1968 τοποθετήθηκε στὴν περιοχή ὁ ὑπογραφόμενος καὶ ἄρχισαν οἱ ἀνασκαφές στὴ Μαρώνεια. Μετὰ τὸ 1970 τοποθετήθηκε ὁ κ. Διαμαντὴς Τριαντάφυλλος ποὺ ἔστρεψε τὴν προσοχή του στὴν ἐρευνα τῆς ὀρεινῆς Θράκης. Στὰ 1972 ἡ Ἐφορεία ἀπόκτησε καὶ τὸν ἔλεγχο τοῦ Νομοῦ Ξάνθης μὲ τὰ Ἀβδηρα καὶ ἓνα μοντέρνο Μουσεῖο στὴν Κομοτηνὴ καὶ γιὰ πρώτη φορὰ ἓνα δεῦτερο ἀρχαιολόγο τὸν κ. Πάντο Πάντο.

Ὅταν μὲ τὴν μεταπολίτευση ἐπανῆλθα στὴ Θράκη, ἡ δραστηριότητα τῆς Ἐφορείας πῆρε μιὰ νέα ὠθηση γιὰτὶ ἐκδηλώθηκε ἐντονο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καὶ τῆς Κεντρικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας καὶ γιὰτὶ μιὰ πλειάδα ἀρχαιολόγων προσφέρθηκε νὰ ἐργαστεῖ στὴν περιοχή. Καὶ τὰ δύο ἡ Ἐφορεία τὰ ἐκμεταλλεύτηκε μὲ ἀποτελέσματα λαμπρὰ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὀργάνωσή της καὶ τὴν ἐπέκταση τῶν ἐργασιῶν της, παρὰ τὸ ὅτι πολλὲς φορὲς ἀπὸ ἄγνοια κατηγοροῦν τὴν Ὑπηρεσία ὅτι ἀδρανεῖ καὶ δὲν προβάλλει τὴν περιοχή μὲ τὸ ἔργο της. Ἡ προβολὴ ὅμως τῆς περιοχῆς πιστεύουμε ὅτι πρέπει νὰ εἶναι ἔργο τῶν ντόπιων παραγόντων, ποὺ δυστυχῶς μέχρι τώρα δὲν ἐκδηλώθηκε.

Ἀπὸ ἀρχαιολογικῆς πλευρᾶς τὸ ἔργο τῆς Ἐφορείας εἶναι πολύμορφο καὶ ἀρκετὰ γνωστὸ στοὺς εἰδικούς καὶ στοὺς ξένους ποὺ ζητοῦν πολλὰς φορὲς συνεργασία καὶ συμμετοχὲς σὲ ἀνασκαφές, μελέτες κλπ. Ἡ περιοχή δὲν εἶναι ἐγκαταλειμμένη ὅπως νομίζουν μερικοί. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι καμιὰ ἀρχαιολογικὴ περιφέρεια δὲν ἔχει τρεῖς μεγάλες ἀνασκαφές (Μεσημβρία, Μαρώνεια, Ἀβδηρα) ποὺ νὰ χρηματοδοτοῦνται ἀπὸ τὸ ἀρχαιότερο ἐπιστημονικὸ ἴδρυμα τῆς Χώρας, τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία.

Ἡ ἐσωτερικὴ ὀργάνωση τῆς Ἑφορείας εἶναι σὲ τέτοιο ἐπίπεδο πού δύσκολα μπορεῖ νὰ βρεθεῖ σὲ ἄλλη Ὑπηρεσία. Ὅλα αὐτὰ ἐπιτεύχθηκαν γιὰ τοὺς παραπάνω λόγους ἀλλὰ καὶ γιατί ἡ φιλόξενη θρακικὴ γῆ κρύβει τοὺς θησαυροὺς τῆς σὲ περιοχὲς πού δὲν φτάνει καὶ οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ φτάσει ὁ θεὸς τῆς ἐποχῆς μας, τὸ τσιμέντο καὶ ἡ ἀλόγιστη οἰκοδόμησις. Ἔτσι οἱ ἀρχαιολόγοι ἔμειναν ἀπερίσπαστοι νὰ ἀφοσιωθοῦν στὸ ἔργο τους.

Εἰκ. 1. Μουσεῖο Κομοτηνῆς. Ἡ νότια αἴθουσα τῆς ἐκθέσεως.

Τώρα γιατί δὲν προωθεῖται καὶ δὲν φαίνεται αὐτὸ τὸ ἔργο παρὰ μόνο στοὺς εἰδικούς; Κατ' ἀρχὴν θὰ πρέπει νὰ ξέρεи κανεῖς ὅτι μιὰ περιορισμένη ἀνασκαφὴ ἐνὸς μηνὸς χρειάζεται ἐργασίες καὶ μελέτη τουλάχιστον ἐνὸς χρόνου. Ἄν σκεφτεῖ κανεῖς ὅτι ἡ Ἑφορεία ἔχει οὐσιαστικὴ δράση 15 ἐτῶν καὶ περισσότερο ἀπὸ ἓνα ἀρχαιολόγο 6-7 χρόνια μόνο, τότε μπορεῖ νὰ καταλάβει γιατί τὸ ἔργο τῆς θαυμάζεται ἀπὸ τοὺς εἰδικούς ἀλλὰ δὲν εἶναι γνωστὸ στὸν πολὺ κόσμο. Κανεῖς μέχρι τώρα δὲν σκέφτηκε νὰ προβάλλει τοὺς θησαυροὺς τῆς Θράκης. Ἐχουν μείνει μόνο οἱ δικές μας προσπάθειες. Σκέφτηκε κανεῖς ὅταν θαυμάζει τὸν ἐσκεμμένο θόρυβο πού ξεσηκώνει ἡ διαφήμιση μιᾶς ἀνασκαφῆς ὅτι εἶναι ἔργο 50-100 χρόνων; Μήπως θὰ πρέπει καὶ ἡ Θράκη νὰ πλησιάσει αὐτὸ τὸ ὄριο γιὰ νὰ προκαλέ-

σει τήν προσοχή; Ἄν ὅμως ἐνδιαφερθοῦν οἱ τοπικοὶ παράγοντες, πιστεύουμε ὅτι μπορεῖ νά ἀρχίσει ἀπὸ τῶρα ἡ προβολή τῆς Θράκης. Δὲν θά πρέπει νά τὰ περιμένουμε ὅλα ἀπὸ τὸ κέντρο.

Εἰκ. 2. Μουσεῖο Κομοτηνῆς. Ἡ στήλη Ἀθηνῶν-Κομοτηνῆς μετὰ τὴν ἐπανεκθέσὶ τῆς στὸ νέο Μουσεῖο.

Ἡ Ἐφορεία ὅμως ἀνέπτυξε πολύπλευρη δραστηριότητα γιὰ τὴν προβολή τῶν ἀρχαιολογικῶν θησαυρῶν καὶ γιὰ τὴν καταπολέμηση τῆς ἀρχαιοκαπηλείας στέλνοντας σχετικὰ κείμενα στὰ σχολεῖα, στὶς ἐκκλησίες, στὸ στρατὸ καὶ μὲ τὴ βοήθεια τῆς Νομαρχίας σ' ὅλους τοὺς ἀγροφύλακες, δασοφύλακες, χωροφύλακες, κατάλογο ἀρχαιολογικῶν θέσεων, ἀπόσπασμα ἀρχαιολογικοῦ Νόμου καὶ κατατοπιστικὸ κείμενο γιὰ τὴν ὑποβοήθηση τοῦ ἔργου τῆς.

Τώρα, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ὑπουργείου, ἀρχίσαμε μιὰ προσπάθεια γιὰ τὴ δημιουργία συλλόγων ἀρχαιοφίλων πού θά βοηθήσει στὴν προστασία καὶ προβολή τῶν ἀρχαιοτήτων. Σ' αὐτὴ τὴν προσπάθεια ἐντάσσονται καὶ οἱ ξεναγήσεις πού γίνονται στὸ Μουσεῖο Κομοτηνῆς ἀπὸ ἀρχαιολόγους, στὰ σχολεῖα πού τὸ ἐπισκέπτονται καὶ σὲ ὁργανωμένες ὁμάδες.

Εἰδικὰ γιὰ τὴν ἀξιοποίηση καὶ προβολή τῆς Μαρώνειας ἔχουν γίνει προσπάθειες πρὸς τοπικοὺς παράγοντες χωρὶς ὅμως ἀνταπόκριση ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον πού ἐκδήλωσε ὁ Νομάρχης κ. Φωτέας. Ἡ πρότασή

μας ήταν στο χώρο των παλαιών κατασκηνώσεων να οργανωθεί ένα camping και να απομακρυνθούν τα αυτοκίνητα από την παραλία του "Αγίου Χαράλαμπου αφού δημιουργηθούν σε κατάλληλη τοποθεσία δύο χώροι για τα αυτοκίνητα. Αυτό πιστεύουμε ότι θα βελτίωνε την αθλία εικόνα που παρουσιάζει κάθε καλοκαίρι ο Άγιος Χαράλαμπος. Γι' αυτό όμως θα πρέπει να εκδηλωθεί το ενδιαφέρον και άλλων Υπηρεσιών.

Είκ. 3. Σύμβολα. Η είσοδος του τάφου κατά τη διάρκεια της ανασκαφής.

Έκτός από τα παραπάνω η Έφορεία Αρχαιοτήτων μετά τη μεταπολίτευση πραγματοποίησε τις παρακάτω δραστηριότητες.

α) Έντοπίστηκαν παραπάνω από 40 νέες αρχαιολογικές θέσεις πλουτίζοντας έτσι σημαντικά τη γνώση μας για τους πολιτιστικούς θησαυρούς της περιοχής.

β) Καταγράφηκαν γύρω στα 1100 νέα ευρήματα από παραδόσεις και από ανασκαφές της Υπηρεσίας.

γ) Ανασκάφτηκε στην περιοχή των Συμβόλων σημαντικός ελληνιστικός τάφος (σχέδια και ζωγραφικές απεικονίσεις εκτίθενται στο Μουσείο).

δ) Με την τακτική που εφάρμοσε η Υπηρεσία, της άμεσης άμοιβής ιδιαίτερα στα νομίσματα, πλουτίστηκε η νομισματική συλλογή που έφτασε στον αριθμό των 5.000 περίπου νομισμάτων.

ε) Μαρώνεια. Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα στὰ τελευταῖα χρόνια περιορίστηκε στὴν ἀποκάλυψη ἑνὸς κτηρίου τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου π.Χ. αἰ. μὲ ψηφιδωτὸ δάπεδο. Ὅσο προχωροῦσε ἡ ἔρευνα καὶ νέοι χώροι ἔρχονταν στὸ φῶς, τὸ κτήριο μὲ τὴν πληθώρα τῶν δωματίων του, τὴν πλακόστρωτη αὐλὴ καὶ τὴν κιονοστοιχία ποὺ τὰ θεμέλιά της ἀποκαλύφθηκαν φέτος ἀποκτοῦσε ἓνα ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Ἡ ἔκτασή του καὶ ἡ διάταξη τῶν χώρων του ἴσως νὰ ἀποδείξουν ὅτι πρόκειται γιὰ κάποιο δημόσιο κτήριο, πιθανῶς Πρυτανεῖο, ἓνα ἀπὸ τὰ λίγα ποὺ σώζονται στὸν Ἑλλαδικὸ χώρο.

Εἰκ. 4. Μαρώνεια. Ψηφιδωτό.

στ) Τὸ μεγάλο ὅμως γεγονός γιὰ τὴν πόλη τῆς Κομοτηνῆς καὶ γιὰ ὁλόκληρη τὴ Θράκη ἦταν ἡ ἐπανεκθεση τῶν ἀρχαιοτήτων ἀπὸ διάφορες ἀνασκαφές (Ἀβδηρα, Μαρώνεια, Μεσημβρία κλπ.) καὶ ἀπὸ τυχαῖες ἀνακαλύψεις, στὸ νέο Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο. Ἡ προσπάθειά μας ἦταν νὰ δημιουργήσουμε ἓνα χώρο εὐχάριστο στὸν ἐπισκέπτη, μακριὰ ἀπὸ τὸ καθημερινὸ ἄγχος τῆς σύγχρονης ζωῆς, ὅπου νὰ τοῦ δίνουμε ταυτόχρονα τίς κύριες φάσεις τῆς πολιτιστικῆς ἱστορίας τῆς Θράκης. Πιστεύουμε ὅτι τὸ ἀνοιγμα ἑνὸς Μουσείου εἶναι πολιτικὴ πράξη καὶ ὑποχρέωση τῆς Πολιτείας γιατί καταξιώνονται οἱ πνευματικὲς δημιουργίες καὶ θεμελιώνεται στερεώτερα ἢ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου. Μ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα χρησιμοποιήσαμε,

για πρώτη ίσως φορά σὲ ἑλληνικὸ Μουσεῖο, τοπογραφικὰ διαγράμματα τῶν ἀρχαίων πόλεων, κατατοπιστικὰ κείμενα γι' αὐτὲς καὶ φωτογραφίες ὥστε νὰ ζωντανεύει τὸ παρελθὸν τῆς Θράκης. Παράλληλα χρησιμοποιώντας θερμὰ χρώματα στοὺς τοίχους προσπαθήσαμε νὰ δώσουμε μιὰ ζεστὴ καὶ οἰκεία ἀτμόσφαιρα σ' ἓνα εὐχάριστο περιβάλλον.

Εἰκ. 5. Μαρόνεια. Ψηφιδωτὸ (λεπτομέρεια).

Ἦδη μὲ τὴ πρόσφατη ἐκθεση τῶν βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων οἱ ἐργασίες ἔχουν ὁλοκληρωθεῖ καὶ πιστεύουμε ὅτι ἀξίζει τὸν κόπο νὰ τὸ ἐπισκεφτεῖ κανεὶς γιὰ νὰ δεῖ τὴν ἐπανεκθεση ὁλοκληρωμένη κι ὄχι ὅπως τὴν εἶδε στὰ ἐγκαίνια τοῦ Μουσείου.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΠΕΝΤΑΖΟΣ

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΜΙΑΣ ΕΤΗΣΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΣ

Με μοναδική πρόθεση νά βοηθήσω σέ μιὰ σφαιρικότερη γνωριμία καί ἄρα σέ μιὰ ὀρθότερη κριτική, ὅσον ἀφορᾷ τίς προσπάθειες τῶν φορέων τῆς πολιτιστικῆς κίνησης στὸν τόπο μας, θά παραθέσω μερικά στοιχεῖα ποὺ ἀναφέρονται, στίς ἐκδηλώσεις ποὺ κάλυψαν τὸ διάστημα Σεπτεμβρίου 1979 - Αὐγούστου 1980, καθὼς καί στὴν παρουσίαση τῶν πολιτιστικῶν φορέων, χωρὶς περιττολογίες καί περιστροφές.

Α. Βραχύτατη παρουσίαση τῶν πολιτιστικῶν φορέων.

Τὸ ἀρχαιότερο σωματεῖο στὴν Κομοτηνὴ εἶναι ἡ «Ἐνωσις Κομοτηναίων». Ἰδρύθηκε τὸ 1923. Δὲν θά μιλήσω γιὰ τὴν ἱστορία της, ποὺ εἶναι καί πλούσια καί ἐθνικά ἐνδιαφέρουσα. Σήμερα διατηρεῖ τὸ ὠραιότατο νεοκλασικοῦ ρυθμοῦ κτήριο της, τὴν Λέσχη Κομοτηναίων σὰν ἐντευκτήριο τῶν μελῶν τῆς καί ἔχει δημιουργήσει μιὰ αἴθουσα ἐκθέσεων ἢ ὁποία προσφέρει πολλὰ στὴν ἐξυπηρέτηση τῶν πολιτιστικῶν φορέων τῆς πόλης.

Τὸ «Θρακικὸ Πνευματικὸ Κέντρο - Θρακικὸ Ὁδεῖο» ἰδρύθηκε τὸ 1954, μὲ στόχους τὴν πραγματοποίηση ἐκδηλώσεων ποὺ θά βοηθήσουν τὸν τόπο (διαλέξεις, ἐκθέσεις ζωγραφικῆς, συναυλίες κ.ἄ.). Σήμερα προσφέρει τὴν εὐκαιρία σὲ 400 περίπου παιδιὰ τῆς Κομοτηνῆς νὰ παρακολουθήσουν μαθήματα πιάνου, κιθάρας καί ἄλλων μουσικῶν ὀργάνων.

Ὁ «Μορφωτικὸς Ὁμιλὸς Κομοτηνῆς» ξεκίνησε τὸ 1959. Στὰ εἴκοσι χρόνια ζωῆς του πραγματοποίησε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς στόχους του. Κατάφερε νὰ δημιουργήσει ἓνα ἐνδιαφέρον Λαογραφικὸ Μουσεῖο μὲ σπάνια ἐκθέματα τῆς Ἀνατολικῆς καί Δυτικῆς Θράκης. Σήμερα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Μουσεῖο διατηρεῖ ἓνα θαυμάσιο συγκρότημα παραδοσιακῶν χορῶν τῆς περιοχῆς ποὺ ἐκπροσωπεῖ συχνὰ τὴν πόλιν μας, τόσο στὴν Ἑλλάδα ὅσο καὶ στὸ ἐξωτερικόν, καί ἔχει τὴν εὐθύναν γιὰ τὴν ὀργάνωση τῶν ἐκδηλώσεων «Ἐλευθέρια Θράκης» ποὺ γίνονται ἀπὸ τὸ 1962 μὲ πρωτοβουλία τοῦ Μ.Ο.Κ., κάθε χρόνο τὸ πρῶτο δεκαπενθήμερο τοῦ Μαΐου.

Στὰ γραφεῖα τοῦ Ὁμίλου (τὸ παλιὸ Δημόσιο Ταμεῖο) ὑπάρχει πλούσια βιβλιοθήκη μὲ ἐνδιαφέροντα γιὰ τὴν περιοχὴ θέματα, ἱστοικοῦ καὶ λαογραφικοῦ περιεχομένου. Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Μ.Ο.Κ. ἔχει ξεπεράσει τοὺς 800 τόμους καὶ πλουτίζεται κάθε τόσο ἀπὸ εὐγενικὲς προσφορές.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς συχνὲς καὶ ἐπιμελημένες ἐκδηλώσεις του (διαλέξεις, δημόσιες συζητήσεις, ἐκθέσεις εἰκαστικῶν τεχνῶν, φωτογραφίας, συναυλίες κ.ἄ.) στοὺς προγραμματισμοὺς τοῦ Ὁμίλου εἶναι καὶ ἡ ἀναπαλαίωση ἐνὸς παλίου ἀρχοντικοῦ τῆς Κομοτηνῆς. Τὸ κτήριο εἶναι ἰδιοκτησία του καὶ προορίζεται γιὰ τὴ στέγαση τοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου.

Στὸ παλιὸ κτήριο τοῦ Δασαρχείου θὰ συναντήσουμε ἓνα ζωντανὸ γυναικεῖο σωματεῖο, ποὺ μέσα σ' ἓνα ζεστὸ περιβάλλον προσπαθεῖ νὰ δώσει στὶς γυναῖκες-μέλη του τὴν εὐκαιρία νὰ νοιώσουν χρήσιμες καὶ δημιουργικὲς γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους, τὴν οἰκογένεια καὶ τὴν κοινωνία. Εἶναι ἡ Χ.Ε.Ν., μὲ προγράμματα γύρω ἀπὸ τὸ παιδί, τὴ γυναῖκα καὶ τὰ προβλήματα μιᾶς σύγχρονης κοινωνίας, ποὺ ποικίλλουν κάθε φορὰ ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες. Τὴ χρονιά ποὺ πέρασε μιὰ ὁμάδα γυναικῶν, μὲ τὴ βοήθεια νομικῶν, ὀργάνωσε συζητήσεις γύρω ἀπὸ τὴν τροποποίηση τοῦ Οἰκογενειακοῦ Δικαίου καὶ τὶς προτάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς Γαζῆ κι ἔτσι ἔδωσε τὴν εὐκαιρία σ' ὅλες τὶς γυναῖκες νὰ γνωρίσουν τὴ νομοθεσία μας γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ καὶ νὰ ἐκφράσουν τὶς ἀπόψεις τους γιὰ τὶς προτεινόμενες τροποποιήσεις. Στὸ κέντρο τῆς Χ.Ε.Ν. λειτουργεῖ παιδικὸς Σταθμὸς γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν μελῶν της.

Ὁ «Σύλλογος Φίλων Βυζαντινῆς Μουσικῆς» ἰδρύθηκε τὸ 1972. Ἀπὸ τὴν ἴδια χρονιά λειτουργεῖ, σὰν τμῆμα τοῦ Συλλόγου, Σχολὴ Βυζαντινῆς Μουσικῆς μὲ προκαταρκτικὸ τμῆμα καὶ τέσσερες τάξεις, μὲ 30 μαθητὲς κατὰ μέσο ὄρο. Ὁ Σύλλογος ἔχει δημιουργήσει ἀκόμη χορωδία Βυζαντινῆς Μουσικῆς ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ 35 ἄτομα περίπου καὶ διατηρεῖ ἐντευκτήριο γιὰ τὰ μέλη του καθὼς καὶ βιβλιοθήκη.

Ὁ «Σύλλογος Νέων Ἐπιστημόνων Νομοῦ Ροδόπης» ἰδρύθηκε τὸ 1978. Δημιούργησε ἓνα ἀξιόλογο μουσικὸ συγκρότημα ἀπὸ νέους, ποὺ χάρισε εὐχάριστες ὥρες τόσο στὴ πόλη μας ὥς καὶ στὰ χωριὰ τοῦ νομοῦ. Καθιέρωσε ἀκόμη κινηματογραφικὲς βραδυὲς ἀνὰ δεκαπενθήμερο δίνοντάς μας τὴν εὐκαιρία νὰ παρακολουθήσουμε πολλὰς κινηματογραφικὲς ἐπιτυχίες, κλασικὲς καὶ σύγχρονες.

Ὁ «Σύλλογος Γυναικῶν Ν. Ροδόπης» ἰδρύθηκε τὸ 1979 καὶ ἔχει σὰν στόχο τὴν ὀργάνωση ἐκδηλώσεων ποὺ θὰ βοηθήσουν στὴ βελτίωση τοῦ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου τῆς γυναίκας.

Θὰ ἀναφέρω ἀκόμη ἓναν πολὺ ζωντανὸ πολιτιστικὸ φορέα. Τὸν Φ.Ο.Θ.Κ., «Φοιτητικὸ Ὁμιλο Θεάτρου καὶ Κινηματογράφου» τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης. Ἰδρύθηκε τὸ 1975. Στὸ ἐνεργητικὸ του, κινηματογραφικὲς προβολές, ἐκθέσεις βιβλίου, παιδικοῦ σχεδίου καὶ ζωγραφικῆς καὶ ἡ δημιουργία τῆς θεατρικῆς του σκηνῆς ποὺ μᾶς παρουσίασε ἔργα, ὅπως οἱ «Νταντᾶδες» τοῦ Σκούρτη, ἡ «Αὐλὴ τῶν θαυμάτων» τοῦ Καμπανέλλη κ.ἄ. Ἐχει δώσει ἐπιτυχεῖς παραστάσεις στὰ

Φεστιβάλ έρασιτεχνικών θεάτρων Θεσσαλονίκης και Ίθάκης. Καταστατικός στόχος του είναι ή τόνωση του πνευματικού επιπέδου των μελών του και της γενικώτερης πανεπιστημιακής κοινότητας και του λαού της Θράκης.

Ή Τοπική ομάδα της «Διεθνούς Άμνηστίας» οργανώθηκε στην πόλη μας τό 1978. Ή δράση της εντάσσεται στις γενικώτερες δραστηριότητες της Έλληνικής Έπιτροπής Διεθνούς Άμνηστίας γύρω από τό ιδεολογικό τρίπτυχο της διεθνούς οργανώσεως. Όπως είναι γνωστό ή Δ.Α αγωνίζεται για την άπελευθέρωση των κρατουμένων συνειδήσεως, την κατάργηση της θανατικής ποινής, την κατάργηση των βασανιστηρίων. Στα πλαίσια αυτά, ή Τοπική ομάδα Δ.Α διοργανώνει διαλέξεις, ενημερωτικές συζητήσεις, συμβάλλει στην ευαισθητοποίηση της θρακικής κοινής γνώμης για θέματα δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών του ανθρώπου· συμμετέχει στις έκστρατείες της Δ.Α για την υλοποίηση των στόχων της.

Ή Τοπική Έπιτροπή των «Μουσικών Νειάτων Έλλάδος» στην πόλη μας, συστήθηκε τό 1975. Στόχος της είναι νά δώσει την ευκαιρία στους νέους (ήλικίας 8-25 ετών) νά αποκτήσουν μιá σωστή μουσική παιδεία και νά τους βοηθήση νά αγαπήσουν την κλασική μουσική. Σ' αυτό τό πλαίσιο οργανώνει συναυλίες κλασικής μουσικής με μελετημένες εισηγήσεις σχετικές με τά μουσικά όργανα, τους συνθέτες και τά κομμάτια που ακούγονται, ώστε νά αποκτήσουν οι νέοι αυτό που τόσο πολύ λείπει από πολλούς από μās σήμερα.

Άξιοσημείωτη είναι ή προσπάθεια του «Μορφωτικού Όμίλου Ποντίων» και του «Συλλόγου Σαρακατσαναίων Ν. Ροδόπης» που διατηρούν χορευτικά συγκροτήματα των παραδοσιακών τους χορών, συμβάλλοντας έτσι στην διατήρηση της παραδόσεώς τους. Όλοι μας είχαμε την ευκαιρία, σε διάφορες έκδηλώσεις, νά καμαρώσουμε την προσπάθειά τους, που γίνεται αθόρυβα και δημιουργικά.

Στό γειτονικό μας Κόσμιο θά βρούμε μιá γόνιμη παρουσία πολιτιστικής αποκέντρωσης με βάση τό χωριό. Είναι ό «Μορφωτικός Όμιλος Κοσμίου». Στό σύντομο χρονικό διάστημα της λειτουργίας του, όργανωσε έκδρομές για τά μέλη του, βράβευσε άριστούχους μαθητές του χωριού, παρουσίασε προγράμματα ψυχαγωγίας για όλους τους κατοίκους και έφτιαξε 6 γυναικείες θρακιώτικες στολές του χωριού του.

Β. Ό άπολογισμός μιās χρονιάς.

13 Όκτωβρίου 1979. Διάλεξη-συζήτηση με θέμα: «Ή άκτινοβολία του Έλληνισμού στις χώρες της σημερινής Βουλγαρίας και Γιουγκοσλαβίας κατά τον 18ον και 19ον αιώνα» στην αίθουσα του Διοικητηρίου

Κομοτηνής, από τον κ. 'Ι. Παπαδριανό, με φορέα τον «Μορφωτικό Όμιλο Κομοτηνής».

20-31 Οκτωβρίου 1979. Έκθεση Ζωγραφικής με έργα του θρακιώτη καλλιτέχνη Κρυωνά Σεργκενλίδη, στην αίθουσα εκθέσεων της Λέσχης Κομοτηναίων με φορέα τον «Μορφωτικό Όμιλο Κομοτηνής».

3 Νοεμβρίου 1979. Συναυλία κλασικής μουσικής στην αίθουσα του Διοικητηρίου Κομοτηνής με φορέα την Τοπική Έπιτροπή «Μουσικά Νειάτα Ελλάδας».

17-18 Νοεμβρίου 1979. Έκδηλώσεις στην μνήμη του άρχιεπισκόπου Χρυσάνθου και διάλεξη με αναφορά στην ζωή και το έργο του από τον καθηγητή του Α.Π.Θ. κ. Αιμίλιο Ταχιάο, με φορέα τον «Μορφωτικό Όμιλο Κομοτηνής».

26 Νοεμβρίου 1979. Διάλεξη με θέμα: «Κοσμάς ο Αιτωλός» στην αίθουσα του Διοικητηρίου Κομοτηνής με όμιλητή τον Δημήτρη Σιατόπουλο και φορέα τον «Μορφωτικό Όμιλο Κομοτηνής».

1 Δεκεμβρίου 1979. Συναυλία κλασικής μουσικής στην αίθουσα του Διοικητηρίου Κομοτηνής με φορέα την Τοπική Έπιτροπή «Μουσικά Νειάτα Ελλάδος».

10-17 Δεκεμβρίου 1979. Έβδομάδα σύγχρονης ελληνικής μουσικής στην αίθουσα του Διοικητηρίου Κομοτηνής με συναυλίες και διαλέξεις από τους, Στέφανο Βασιλειάδη, Γιάννη Παπαϊωάννου, Μάρικα Χουρμουζίου-Παπαϊωάννου, Σπύρο Σακά, Γιώργο Κουρουπό, Νίκο Γκίνο, Χριστόδουλο Γεωργιάδη κ.ά. με φορέα τον Μ.Ο.Κ. σε συνεργασία με το Γ' πρόγραμμα της Ε.Ρ.Τ.

27 Δεκεμβρίου 1979. Ρεσιτάλ Πιάνου με τους Λευκή Κατάνου-Λίνταλ και Ούλφ Λίνταλ στην αίθουσα του Διοικητηρίου Κομοτηνής με φορέα τον «Μορφωτικό Όμιλο Κομοτηνής».

12 Ιανουαρίου 1980. Συναυλία κλασικής μουσικής στην αίθουσα του Διοικητηρίου με φορέα την Τοπική Έπιτροπή «Μουσικά Νειάτα Ελλάδος».

26 Ιανουαρίου 1980. Έορτασμός των είκοσι χρόνων λειτουργίας του «Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής» στην αίθουσα της Λέσχης αξιωματικών Φρουράς Κομοτηνής, με συγκέντρωση των μελών του και εμφάνιση του χορευτικού συγκροτήματος του Ομίλου.

30 Ιανουαρίου 1980. Διάλεξη με θέμα: «Ο Γρηγόριος ο Θεολόγος μέσα από τις δοκιμασίες» στην αίθουσα της Μητροπόλεως με όμιλητή τον θεολόγο Άθανάσιο Βίστα και παρουσίαση ύμνων από την

χορωδία Βυζαντινής Μουσικής με φορέα τόν «Σύλλογο Φίλων Βυζαντινής Μουσικής».

31 Ιανουαρίου 1980. Διάλεξη-συζήτηση με θέμα: «Τὰ δικαιώματα τοῦ παιδιοῦ, προϋπόθεση γιά τήν διάπλαση προσωπικότητας ἐλευθέρου ἀνθρώπου» στήν αἴθουσα τοῦ Ἐμπορικοῦ καί Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου μέ ὁμιλητή τόν καθηγητή τοῦ Δ.Π.Θ. Νικόλαο Φωτάκη καί φορέα τήν Τοπική ὁμάδα «Διεθνoῦς Ἀμνηστίας».

16 Φεβρουαρίου-3 Μαρτίου 1980. Ἐκθεση ἐνθυμμάτων Βαλαωρίτου στήν αἴθουσα τοῦ Διοικητηρίου μέ ὀργανωτή τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας. Στά πλαίσια τῆς ἐκθέσεως ὀργανώθηκαν ἀπό τὰ σχολεῖα ἐκδηλώσεις μέ μαθητὲς πάνω στή ζωὴ καί τὸ ἔργο τοῦ Βαλαωρίτου.

7-15 Μαρτίου 1980. Ἐκθεση φωτογραφίας καί χειροτεχνίας λαϊκῆς τέχνης, στήν αἴθουσα τοῦ Διοικητηρίου Κομοτηνῆς μέ φορέα τόν «Σύλλογο Γυναικῶν Νομοῦ Ροδόπης».

15 Μαρτίου 1980. Ἐκθεση Ζωγραφικῆς μέ ἔργα Ἑλλήνων τοπιογράφων στήν αἴθουσα τοῦ Διοικητηρίου μέ φορέα τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας.

8 Μαρτίου 1980. Διάλεξη-συζήτηση με θέμα: «Συνταγματικὴ κατοχύρωση τῶν δικαιωμάτων ἀνδρῶν καί γυναικῶν» στήν αἴθουσα τοῦ Διοικητηρίου μέ ὁμιλητὴ τόν καθηγητὴ τοῦ Δ.Π.Θ. Γεώργιο Παπαδημητρίου καί φορέα τόν «Σύλλογο Γυναικῶν Ν. Ροδόπης».

10 Μαρτίου 1980. Δημόσια συζήτηση στήν αἴθουσα τοῦ Διοικητηρίου μέ θέμα: «Ποιότητα ζωῆς. Τὸ περιβάλλον καί ὁ ἀνθρώπος», μέ εἰσηγητὰς τοὺς κ. Ἑρσελμαν-Νικηφοράκη, Ρ. Παπαδοπούλου, Γ. Μαρκαντωνάτο, Κ. Κασσιὸ καί Π. Παυλόπουλο καί φορέα τόν «Μορφωτικὸ Ὅμιλο Κομοτηνῆς» σὲ συνεργασία μέ τὸ Ἐθνικὸ Ἰδρυμα «Βασιλεὺς Παῦλος».

12 Μαρτίου 1980. Ρεσιτάλ κιθάρας μέ τόν Arnaud Dumond στήν αἴθουσα τοῦ Διοικητηρίου μέ φορέα τόν «Μορφωτικὸ Ὅμιλο Κομοτηνῆς» σὲ συνεργασία μέ τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο Θεσσαλονίκης

12 Μαρτίου 1980. Διάλεξη-συζήτηση με θέμα: «Τὸ πρόβλημα τῆς θανατικῆς ποινῆς» στήν αἴθουσα τοῦ Ἐμπορικοῦ καί Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου μέ ὁμιλητὴ τόν καθηγητὴ τοῦ Δ.Π.Θ. κ. Διονύσιο Σπινέλη καί φορέα τήν Τοπική ὁμάδα «Διεθνoῦς Ἀμνηστίας».

27 Μαρτίου 1980. Διάλεξη με θέμα: «Σύγχρονες πολιτικὲς προεκτάσεις στοῦ ἔργο τοῦ Ἀ. Παπαδιαμάντη» στήν αἴθουσα τοῦ Διοικητηρίου, μέ ὁμιλητὴ τόν Ἰ. Σακελλίωνα καί φορέα τόν «Μορφωτικὸ Ὅμιλο Κομοτηνῆς».

26 Ἀπριλίου 1980. Συναυλία ἀπὸ τῆ χορωδία τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στὴν αἴθουσα τοῦ Διοικητηρίου Κομοτηνῆς με φορέα τὴν Τοπικὴ Ἐπιτροπὴ «Μουσικὰ Νειῶτα Ἑλλάδος».

2-3-4 Μαΐου 1980. Παρουσίαση ἔργων στὸ πιάνο ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τοῦ Ὑδαίου στὴν αἴθουσα τοῦ Διοικητηρίου με φορέα τὸ «Θρακικὸ Πνευματικὸ Κέντρο» καὶ ὑπεύθυνη τὴν κ. Μ. Ζαχαροπούλου.

3 Μαΐου 1980. Ἐναρξὴ τῶν ἐκδηλώσεων «Ἐλευθέρια Θράκης» με τὴν διάλεξη τοῦ καθηγητῆ τοῦ Α.Π.Θ. Μανώλη Ἀνδρόνικο στὴν αἴθουσα τοῦ Διοικητηρίου με θέμα: «Οἱ Βασιλικοὶ τάφοι τῆς Βεργίνας» καὶ φορέα τὸν «Μορφωτικὸ Ὅμιλο Κομοτηνῆς».

4-20 Μαΐου 1980. Ἐκθεσὴ βορειοελλαδίτικου λογοτεχνικοῦ βιβλίου καὶ περιοδικοῦ καθὼς καὶ ἐκθεσὴ φωτογραφίας στὴν αἴθουσα ἐκθέσεων τῆς Λέσχης Κομοτηναίων με φορέα τὸν «Μορφωτικὸ Ὅμιλο Κομοτηνῆς».

4 Μαΐου 1980. Παράσταση τοῦ πειραματικοῦ μπαλέτου Ἀθηνῶν στὸ κινηματοθέατρο «ΑΣΤΕΡΙΑ» με φορέα τὸν «Μορφωτικὸ Ὅμιλο Κομοτηνῆς».

5 Μαΐου 1980. Συναυλία με τὸ Ἑλληνικὸ κουντέττο πνευστῶν ἀπὸ τοὺς καλλιτέχνες Οὐρς Ρύτιμαν, Κλώντ Σιελέ, Νίκο Γκίνο, Νίκο Κορατζίνο καὶ Σπύρο Ἀργυρόπουλο στὴν αἴθουσα τοῦ Διοικητηρίου με φορέα τὸν «Μορφωτικὸ Ὅμιλο Κομοτηνῆς».

6-20 Μαΐου 1980. Ἐκθεσὴ Ζωγραφικῆς με ἔργα Θρακῶν καλλιτεχνῶν στὴν αἴθουσα τοῦ Διοικητηρίου Κομοτηνῆς με φορέα τὸν «Μορφωτικὸ Ὅμιλο Κομοτηνῆς».

7 Μαΐου 1980. Παράσταση θεάτρου Σκιῶν στὴν αἴθουσα τοῦ κινηματοθέατρου «ΑΣΤΕΡΙΑ» με τὸν καλλιτέχνη Παναγιώτη Μιχόπουλο καὶ τὸ ἔργο: «Ὁ γέρο-Δῆμος» με φορέα τὸν «Μορφωτικὸ Ὅμιλο Κομοτηνῆς».

7 Μαΐου 1980. Συμφωνία βυζαντινῆς μουσικῆς ἀπὸ τὴν χορωδία τοῦ Συλλόγου Φίλων Βυζαντινῆς Μουσικῆς με φορέα τὸν «Σύλλογο Φίλων Βυζαντινῆς Μουσικῆς».

8 Μαΐου 1980. Δύο παραστάσεις τῆς παιδικῆς σκηνῆς τοῦ Κ.Θ.Β.Ε. με τὸ ἔργο: «Τὰ τρία ἀδελφία καὶ ἡ γοργόνα» στὴν αἴθουσα τοῦ κινηματοθέατρου «ΑΣΤΕΡΙΑ» με φορέα τὸν «Μορφωτικὸ Ὅμιλο Κομοτηνῆς».

10 Μαΐου 1980. Συναυλία τῆς χορωδίας τοῦ Καλλιτεχνικοῦ Ὁμίλου Ἀλεξανδρουπόλεως στὴν αἴθουσα τοῦ κινηματοθέατρου «ΑΣΤΕΡΙΑ» με φορέα τὸν «Μορφωτικὸ Ὅμιλο Κομοτηνῆς».

11 Μαΐου 1980. Ἐπίδειξη ἀερομοντελισμοῦ στὸ ἀεροδρόμιο Κομοτηνῆς με φορέα τὴν «Ἀερολέσχῃ Κομοτηνῆς».

11 Μαΐου 1980. Παράσταση λαϊκῶν χορῶν τῆς Τσεχοσλοβα-

κίας από το συγκρότημα «ΟΡΑΝΙΚΑ» στην αίθουσα του κινηματοθεάτρου «ΑΣΤΕΡΙΑ» και φορέα τον «Μορφωτικό Όμιλο Κομοτηνής».

12 Μαΐου 1980. Συναυλία του Θάνου Μικρούτσικου στην αίθουσα του κινηματοθεάτρου «ΑΣΤΕΡΙΑ» με φορέα τον «Μορφωτικό Όμιλο Κομοτηνής».

14 Μαΐου 1980. Θρακικό Πανηγύρι με χορούς από την Ελλάδα και το Έξωτερικό στην κεντρική πλατεία της πόλης με φορέα τον «Μορφωτικό Όμιλο Κομοτηνής».

Κατά την διάρκεια των Έλευθερίων (3-15 Μαΐου) κάθε βράδι στην κεντρική πλατεία υπήρχε πρόγραμμα είτε χορευτικό, από διάφορα συγκροτήματα παραδοσιακών χορών της γύρω περιοχής, είτε από την μπάντα του Δήμου και της ΧΧΙ Τεθωρακισμένης Ταξιαρχίας.

23 Μαΐου 1980. Συναυλία των μαθητών του Θρακικού Ωδείου με την καθηγήτρια Μ. Σουλακάκη στην αίθουσα του Διοικητηρίου και φορέα το «Θρακικό Πνευματικό Κέντρο».

28 Μαΐου 1980. Συναυλία των μαθητών του Θρακικού Ωδείου με τον καθηγητή Τ. Γιαννακίδη στην αίθουσα του Διοικητηρίου και φορέα το «Θρακικό Πνευματικό Κέντρο».

29 Μαΐου 1980. Διάλεξη με όμιλητή τον Άγγελο Γερμίδα και θέμα: «Η άλωση της Κωνσταντινουπόλεως» στην αίθουσα της Μητροπόλεως και φορέα τον «Σύλλογο Φίλων Βυζαντινής Μουσικής».

31 Μαΐου 1980. Συναυλία από την χορωδία του Πνευματικού Κέντρου του Δήμου Κομοτηνής στην αίθουσα του Διοικητηρίου και φορέα το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου.

2 Ιουνίου 1980. Έκθεση ζωγραφικής με έργα του ζωγράφου Σπύρου Βασιλείου στην αίθουσα του Διοικητηρίου και φορέα τον «Μορφωτικό Όμιλο Κομοτηνής».

13 Ιουνίου 1980. Συναυλία από τη χορωδία του Πνευματικού Κέντρου του Δήμου Κομοτηνής στην αίθουσα του κινηματοθεάτρου «ΑΣΤΕΡΙΑ» με φορέα το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου.

25 Ιουνίου 1980. Έκθεση ελληνικού αναγλύφου στην αίθουσα εκθέσεων της Λέσχης Κομοτηναίων με φορέα τον «Μορφωτικό Όμιλο Κομοτηνής» σε συνεργασία με το «Κέντρο Εικαστικών Τεχνών Ξάνθης».

Ό απολογισμός είναι πιστεύομε αρκετά πλούσιος ώστε να διαλύει τις άβασάνιστες περί πνευματικής έρημιδας και ανυδρίας κριτικές που συνήθως ακούγονται. Ό,τι αποτελεί έργο όλων μας είναι να τον κάνομε χρόνο με τον χρόνο πλουσιότερο.

ΕΛΕΝΗ Φ. ΤΕΦΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

Γεωργίου Μамέλη, 'Η προσφορά τῶν Θρακῶν εἰς τὴν 'Επανάστασιν τοῦ 1821, «'Αφιέρωμα εἰς τὰ 150 χρόνια ἀπὸ τῆς 'Επαναστάσεως τοῦ 1821», Θεσσαλονίκη 1971 (Ε.Μ.Σ., «'Εθνικὴ Βιβλιοθήκη» 31), σσ. 91-114.

Ὁ ὁμιλητὴς — πρόκειται περὶ δημοσιευθείσης διαλέξεως — κινεῖται μὲ ἐκπληκτικὴ δεξιότητι μετὰ τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος καὶ τοῦ ρομαντικοῦ λυρισμοῦ στὴν προσπάθειά του νὰ καθορίσῃ τὸν "Ἕλληνα, αὐτὸ τὸ αἰῶνιο, ἀναλλοίωτο καὶ πρωτοπόρο πολιτιστικὸ στοιχεῖο τοῦ κόσμου, ποῦ, παρὰ τίς πολλὰς ἀντίθετες ἀπόψεις, φέρει μαζί του στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων, σὰν κληρονομιά, τὴ δύναμι νὰ δημιουργῇ καὶ νὰ ὀνειρεύεται. Μὲ στίβαρὸ καὶ ἐμπειρὸ χέρι ὁ διακεκριμένος Θραξ διανοητὴς ἀδράχνει τὸν ἀκροατὴ καὶ τὸν συμπαρασύρει σὲ διαχρονικὸ πέταγμα μὲ σκοπὸ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ 'Επανάστασις τοῦ 1821 δὲν ἦταν ἀπόφασις στιγμῆς καὶ ἔργο συγκεκριμένης ἀνάγκης, ἀλλὰ καρπὸς προετοιμασίας αἰώνων· καὶ οἱ αἰῶνες αὐτοὶ χαλύβδωσαν τὸ δοῦλο φρόνημα καὶ ἔθρεψαν «τὸ ὄνειρον» τοῦ ραγιά γιὰ ἐλευθερία. Μόνον μετὰ ἀπὸ τέτοια προετοιμασία μπόρεσε ὁ δυστυχὴς "Ἕλληνας «ν' ἀτενίσῃ μέσα στὸ σκοτάδι τὴν πρώτη ἀχτίδα φωτός, τὴν ἀχτίδα τῆς ἐλπίδας, ποῦ θὰ γλύκαινε τὸν πόνο του καὶ θὰ ἔτρεφε μὲ τὸν καιρὸ τὴ λαχτάρα τῆς λευτεριᾶς του» (σ. 95).

Σ' ὅλη αὐτὴ τὴν προετοιμασία ὁ λαὸς μὲ τὸ βαθύ λυρισμὸ κάνει τραγούδι, τὸ μαρμαρωμένο Παλαιολόγο καὶ τὸ θρῆνον τῆς Παναγίας καὶ ζεῖ μὲ τὴν αἴσθησι τῆς σύντομης ἐκδιώξεως τῶν βαρβάρων κατακτητῶν καὶ τὴν πίστι τῆς ἀνακτήσεως τῶν πατρίδων ποῦ ἔχασε, ἐπειδὴ αὐτὰ προσωποποιοῦσαν τὰ ἰδανικά του· σημειώνει μάλιστα ὁ ὁ., ὅτι «τὰ ἰδανικά, ..., χθεσινὰ ἢ πανάρχαια, πρόσωπα ἢ σύμβολα δὲν πεθαίνουν, κοιμοῦνται, εἶναι πάντα ἐπιδεκτικὰ ἐνὸς ξυπνήματος» (σ. 96).

Ἡ Θράκη, τὸ τμήμα τῆς 'Ελλάδος ποῦ ἐξακολουθεῖ νὰ ζῇ ἐλεύθερο κατὰ τὸ ἥμισυ μέχρι σήμερα, ἐπλήρωσε στὸ ἔπακρο τὸ τίμημά της στὴν ἐθνεγερσία. Οἱ σσ. 96-100 ἀφιεροῦνται στὴ διακεκριμένη προσφορά τῶν Θρακῶν, Ἀρχιμ. Θεοκλήτου Πολυεῖδη, πατριάρχου Κ/Πόλεως Ἱερεμίου Β' τοῦ Τρανοῦ καὶ Μαξίμου τοῦ Καλλιπολίτη. Δὲν παραλείπεται ἡ σημείωσις τῶν τριῶν μεγάλων σχολῶν τῆς ἐποχῆς, τοῦ Γένους, τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τῆς Ἀγχιάλου, καθὼς καὶ ἡ οἰκονομικὴ καὶ ἄλλη συμβολή, στὸν ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς ἀφυπνίσεως ἀγῶνα, τῶν ἀσκήμων Θρακῶν, ποῦ εἰργάζοντο στίς συντεχνίες ἢ ἦσαν ἀπόδημοι τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία

εύρηκε πρόσφορον ἔδαφος στῇ Θράκῃ, ὥστε ὁ Θραῖξ Ἀντώνιος Κομιζόπουλος (Κουγιουμτζόγλου) ν' ἀριθμῆται τέταρτος μετὰ τοὺς ἰδρυτές της, ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκ Θράκης μελῶν της νὰ ὑπολογίζεται εἰς 2.000 περίπου.

Ὅμως τὸ πρελούδιο αὐτὸ ἀκολουθεῖ ἓνα συνταρακτικὸ κρεσέντο στὶς σσ. 101-106, ὅπου γλαφυρώτατα ὁ ὁ. διεκτραγωδεῖ τὶς σφαγές, τοὺς ἐξ-ανδραποδισμοὺς καὶ τὶς λεηλασίες τῶν Τούρκων στῇ Θράκῃ καὶ τὰ νησιὰ τοῦ Θρακικοῦ πελάγους, Λήμνο καὶ Σαμοθράκῃ, ὡς ἀντίποινα διὰ τὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα. Ὁ πόνος ὅμως, τὸ δάκρυ, ἡ ταπείνωσις καὶ οἱ στερήσεις δὲν κατέβαλαν τοὺς ὑπερήφανους ἄνδρες τῆς Θρακικῆς γῆς, ποὺ σύντομα ἐξεγέρθησαν καὶ ἀνέπτυξαν θαυμαστὴ δραστηριότητα καὶ ἀνέδειξαν ἐξαιρετοὺς ὀπλαρχηγούς, καθὼς διαβάζομε στὶς σσ. 106-113. Ὁ Ἀντώνης καὶ ἡ Δόμνα Βιζβίζη, ὁ Μαργαρίτης Κούταβος, ὁ Κάρπος Παπαδόπουλος «γέννημα καὶ θρέμμα καὶ οἱ τέσσαρες τῆς ξακουσμένης Λίνου» (σ. 108), ἀλλὰ καὶ ὁ Μαρωνεῖας Κωνστάντιος, ὁ Ἀδριανουπολίτης Δημητρίου, ὁ Σουφλιώτης Θανάσης Μπελιάς καὶ πλῆθος ἄλλοι, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ ὁ. διερωτᾶται «τὶ πρῶτον καὶ τί ὑστάτιον καταλέξω» (σ. 113) δίνουν μὲ σθένος καὶ ὑπερηφάνεια ἀπάντησι στὸ ἐρώτημα «τὶ προσέφερεν ἡ Θράκη στὸ θαυμαστὸ ἔργο τοῦ Ν. Ἑλληνισμοῦ» (σ. 114).

Ἡ διάλεξις κατακλείεται μὲ τὸ πικρὸ παράπονο τοῦ ξεριζωμένου πρόσφυγα, ποὺ κλαίει «παρὰ θῖν' ἄλδος» ἀναλογιζόμενος τὶς «Χαμένες Πατρίδες» του. Ξέρει πῶς χιλιάδες ἀδελφοί του πέθαναν «γιά τὴν κοινὴν Ἑλευθερίαν, ἐνῶ ἤξεραν, ὅτι ἡ ἰδιαίτερη πατρίδα τους δὲν θὰ ἀποκτοῦσε τὸ μεγάλο ἀγαθὸ καὶ πρῶτο μὲ τοὺς ἀγῶνες των, τὸ αἷμα τῶν ἡρώων ποὺ ἔπεσαν στὰ πεδία τῆς τιμῆς, τὸν πλοῦτο τῶν τέκνων της, τὸν πόνο τῶν γενεῶν, ποὺ ἔσβυσαν χωρὶς νὰ ἰδοῦν τὴν Ἀνάστασι ποὺ πρόσμεναν» (σ. 114).

ΒΑΣ. Θ. ΚΟΝΤΟΒΑΣ

Ἀθανασίου Γρ. Γερομιχαλοῦ, Αἰ ἐπὶ Τουρκοκρατίας Δημογερονταί. Ἡ Δημογεροντία Ξάνθης, ἐν «Ἐπιστημονικῇ Ἐπετηρίδι Θεολογικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης», παράρτημα ἀρ. 12 τοῦ ΙΖ' τόμου, Θεσσαλονίκη 1973, σσ. 177.

Ἡ ἐνασχόλησις ἐνὸς ἐρευνητοῦ μετὰ τινος θέματος καὶ ἡ συλλογὴ σχετικοῦ ὕλικου, δημιουργεῖ προϋποθέσεις διὰ νέας ἐνασχολήσεις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁλονὲν νέων στοιχείων, τὰ ὅποια ἔρχονται εἰς φῶς. Οὕτω ἡ περὶ τὸν μητροπολίτην Ξάνθης καὶ μετέπειτα Θεσσαλονίκης Ἰωακείμ Σγουρόν ἐρευνα παρέσχεν εἰς τὸν σ. τὰ στοιχεῖα τῆς ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἐκπονηθείσης ἐργασίας, διὰ τῆς ὁποίας ἀποσαφηνίζεται ὁ τοσοῦτον σημαντικὸς καὶ ἐπὶ 4 αἰῶνας λειτουργήσας θεσμός. Ἀπλετον φῶς ρίπτεται δι' αὐτῆς τῆς αὐτοτελοῦς καὶ συστηματικῆς περὶ Δημογερόντων ἐργασίας, εἰδικώτερον μά-

λιστα άφορώσης είς τούς έν Ξάνθη δράσαντας κατά τά έτη 1890-1912 (σ. 5), αλλά και δέλεαρ πρὸς τούς έπιθυμοῦντας νά άσχοληθοῦν μετά τοῦ «έν πολλοῖς παρθένου είσέτι ὕλικοῦ».

Ο σ. άκολουθεῖ λίαν έπιτυχῶς τριμερῇ διαίρεσιν τοῦ ὕλικοῦ είς τās σσ. 5-26, 27-44 και 45-177. Οὔτω είς τὸ πρῶτον μέρος έξετάζει γενικῶς τήν προέλευσιν τοῦ θεσμοῦ και τήν δημογεροντικὴν καθηκοντολογία, άναφερόμενος είς τὰ κατά περιοχάς συστήματα έκλογῆς και συμπεραίνων, ότι ή θεσμοθέτησις αὕτη «εἶναι λείψανον τῶν άρχαίων αὐτοτελῶν πολιτειῶν» (σ. 24).

Είς τὸ δεύτερον μέρος συγκεκριμενοποιοῦνται αἱ δραστηριότητες τῆς Δημογεροντίας Ξάνθης είς άντιμετώπισιν άλλοεθνῶν — τοσοῦτον έπικινδύνων δια τήν αἱμάσσουσαν Ἑλλάδα τῆς έποχῆς — προπαγανδιστικῶν έπιβουλῶν, είς έκτέλεσιν κοινωφελῶν έργων, είς έπιτυχῇ επίλυσιν τοπικῶν ζητημάτων (δημιουργία κτηματολογίου, αντίδρασις είς βιαίους έξισλαμισμούς, άναθεώρησις βαρέων τουρκικῶν φόρων, περιορισμός μωαμεθανικῶν αὐθαιρεσιῶν κλπ.) και είς συγκρότησιν, έν τέλει, πνευματικῶν και μικτῶν δικαστηρίων.

Τὸ τρίτον μέρος, τὸ και έκτενέστερον, άφιερῶται ὑπὸ τοῦ σ. είς τήν μετά θρησκευτικῆς εὐλαβείας άποθησαύρισιν τῶν άποφάσεων τῆς Δημογεροντίας Ξάνθης, τῶν ληφθεισῶν είς τās συνεδριάσεις κατά τήν προαναγραφείσαν είκοσιδιετῇ περίοδον. Συνολικῶς άποθησαυρίζονται 113 Συνεδριάσεις, Ἀποφάσεις και Πρακτικά.

ΒΑΣ. Θ. ΚΟΝΤΟΒΑΣ

Καλλιόπης Παπαθανάση - Μουσιοπούλου, Ἑλληνικά Προξενεία στη Θράκη, τ. Α', Ἀθήνα 1976, σσ. 260· τ. Β', (Δ. Θράκη), Ἀθήνα 1977, σσ. 172.

Ἐνα μεγάλο κενὸ στη νεώτερη πολιτικὴ ιστορία τῆς Ἑλλάδος έρχεται νά καλύψει ή σ. με τήν πολύτιμη δίτομη προσφορά, τήν άναφερόμενη στη Θράκη τῶν χρόνων τοῦ Ὁθωνος (1834-1862). Ἡ άναδίφησις στὰ κρατικά άρχεῖα και ή έπαναφορά άπὸ τήν άφάνεια στὸ φῶς πολύτιμων πληροφοριῶν σχετικὰ με τὰ προξενεία, πού ή Ἑλλάς σάν νεοσύστατο Κράτος ίδρυσε σὲ τουρκοκρατούμενες τήν έποχή εκείνη, αλλά πέρα ὡς πέρα έλληνικές, περιοχές, άποτελεῖ δι' αὐτὴν έργο ζωῆς. Τὸ έργο της αὐτὸ καταξιώνεται άπὸ τήν ὑποδοχὴ πού τοῦ επιφύλαξε τὸ άναγνωστικὸ κοινὸ και άπὸ τήν ὕψηλὴ θέση στην ὁποία τὸ κατέταξε.

Ο α' τόμος άποτελεῖ μιὰ ιστορικὴ έκθεσι τῆς δράσεως τῶν πρώτων προξενείων (Ἀδριανουπόλεως και Ἑλλησπόντου), ὑποπροξενείων (Αἴνου και Φιλιππουπόλεως) και προξενικῶν άρχῶν (λιμένων Προποντίδος και Εὐξείνου Πόντου) έξαχόμενη μέσα άπὸ έκθέσεις πού κατά καιροὺς έστειλαν πρὸς τούς προϊσταμένους των τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου. Με τὰ ὕπηρεσιακὰ αὐτὰ έγ-

γραφα αναβιώνουν οί δύσκολες μέχρι φρικτές καταστάσεις που αντιμετώπιζε το ελληνικό στοιχείο, στην προσπάθειά του να επιβιώσει και διατηρήσει το φρόνημά του ύψηλò μέχρι την ποθεινή ημέρα της ενώσεώς του με τούς ελεύθερους Έλληνες. Ο τουρκικός ζυγός, ο σλαβικός επεκτατισμός, τὰ διεθνή συμφέροντα με τò αναζωπυρωμένο «Ανατολικò Ζήτημα» κατά την εποχή εκείνη, ή αχαλίνωτη προπαγάνδα όλων τών κυβερνήσεων άνεξαιρέτως βρήκαν στην πολύπαθη Θράκη τò έδαφος που θά ήταν κατάλληλο, ώστε να στήσουν εκεί θέατρα αγώνων. Τis βλέψεις των βοήθησαν ή κακή οικονομική κατάστασις της 'Οθωμανικής αυτοκρατορίας και ή χαλαρή έως συχνά άνύπαρκτη λειτουργία της τουρκικής δικαιοσύνης, όπως τις εκθέτει ή σ. (σσ. 139-215) από τις αναφορές της ελληνικής διπλωματίας. Είναι να θαυμάζει κανείς την στάσι τών 'Ελλήνων διπλωματών που αγωνίζονται με πενιχρά και συχνά άνύπαρκτα οικονομικά μέσα να φέρουν την αποστολή τους σέ πέρας, αλλά και τή γενναϊόφρονη στάσι τών Θρακών κατοίκων να βοηθήσουν τούς απεσταλμένους της ελεύθερης Ελλάδος, ώστε ν' αντιμετωπίσουν τὰ συνεχώς και από παντοῦ αναφυόμενα προβλήματα (σσ. 221-228).

Ο β' τόμος έχει πάλι τò αυτό αντικείμενο, περιοριζόμενο όμως στή δράσι τών ελληνικών προξενικών αρχών στή Δυτική Θράκη και τοῦτο προήλθε από την σημασία που απέκτησε ο χώρος μετά την συνθήκη τοῦ 'Αγίου Στεφάνου, τή δημιουργία της ήμιαυτόνομης επαρχίας 'Ανατολικής Ρωμυλίας και τή βίαιη προσάρτησί της από την 'Ηγεμονία της Βουλγαρίας, τόν 'Ιταλοτουρκικό και, τέλος, τόν Α' Παγκόσμιο πόλεμο, που «υπερθέρμαναν τόν Θρακικό Χῶρο, ύποκίνησαν ανταγωνισμούς, δημιούργησαν άνυπέρβλητα δημογραφικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα» (σ. 10). 'Η σ. με άνυπέρβλητη δεξιοτεχνία οίκοδομεῖ ψηφίδα την ψηφίδα — με τις αναφορές, τις ιδιωτικές επιστολές και τὰ τηλεγραφήματα που συγκέντρωσε και παραθέτει — τò έργο της μερίζοντας τοῦτο κατά περιοχές, ώστε να υπάρχει πληρότητα θεωρήσεως τών γεγονότων.

Χωρίς κανένα ένδοιασμό μπορούμε να ποῦμε ότι πέτυχε απόλυτα στό σκοπό της, που δέν ήταν απλῶς μιὰ παράθεσις διπλωματικών εκθέσεων, αλλά μιὰ γλαφυρή ιστοριογραφία, απ' όπου ξεπήδησε ή αναλλοίωτη και άμείωτη από κάθε άποψι ελληνικότητα της Θράκης.

ΒΑΣ. Θ. ΚΟΝΤΟΒΑΣ

Θεολόγου Χρ. 'Αλιμπράντη, 'Ανασκαφή εις "Άγιον Χαράλαμπον Μαρωνείας Κομοτηνής, «Έπετηρίς Έταιρείας Βυζαντινών Σπουδών», τ. ΜΒ', 'Αθήναι 1975-6, σσ. 223-229, εικ. 1-9.

Με άφορμή την έναρξη τών ανασκαφικών δραστηριοτήτων στον "Άγιο Χαράλαμπο της Μαρώνειας ο Θ. Χ. 'Αλιμπράντης θέτει στή διάθεσή του

εύρύτερου επιστημονικού κοινού τις πρώτες ξεγυρες πληροφορίες για το μνημείο, που συνοδεύονται από έννέα αρκετά κατατοπιστικές εικόνες των αρχαιολογικών εύρημάτων.

Ο συγγραφέας, αφού αναφερθεί αρχικά στο ιστορικό του προγραμματισμού και της πρώτης σκαφικής έρευνας του χώρου, επιχειρεί στη συνέχεια να δώσει μια σύντομη έκθεση των εργασιών που έγιναν υπό την επίβλεψή του κατά τη διάρκεια της δοκιμαστικής ανασκαφής (Οκτώβριος—Νοέμβριος 1974) και απεικονίζει τα εύρηματα, υπολείμματα κυρίως αρχιτεκτονικού διακόσμου που χρησιμοποιήθηκε στο ναό.

Η ανακάλυψη ενός τμήματος από τη βάση παλαιοχριστιανικού ίσως άμβωνα είναι σημαντική, γιατί, εκτός από το κείμενο μιας αρχαίας επιγραφής που μάς χαρίζει, προϋποθέτει ότι στο χώρο του ίδιου του ναού (ή κάπου γύρω) προϋπήρχε ίσως παλαιοχριστιανική εκκλησία από την οποία προέρχονται όρισμένα γλυπτά ή αρχιτεκτονικά μέλη που ξαναχρησιμοποιήθηκαν στο μεταγενέστερο κτήριο.

Σημαντική είναι (έτσι χαρακτηρίζεται άλλωστε και από τον ίδιο το συγγραφέα) η ανακάλυψη γραπτού διακόσμου στην άψίδα ενός ναού που βρίσκεται σε χαμηλότερη στάθμη (3.50 μ.) από το έδαφος. Η παράσταση — διάλιθος φυλλοφόρος σταυρός με μῆλα στην απόληξη των κεραιών — οδήγησε το συγγραφέα στη σκέψη μήπως πρόκειται για έργο της εποχής της Εικονομαχίας κατά την οποία, όπως είναι γνωστό, εύνοούνται τα άνεικονικά προγράμματα στη διακόσμηση των εκκλησιών. Σύμφωνα όμως με τις τελευταίες τοποθετήσεις άπέναντι στο πρόβλημα τέτοιες άνεικονικές διακοσμήσεις μπορεί να θεωρηθούν και ως έπιβιώσεις ενός θεματολογίου που κυριάρχησε σε μια προγενέστερη περίοδο, με τα σύμφυτα προβλήματα που δημιουργούνται και πρωταρχικά το θέμα της χρονολόγησης τους [βλ. D. I. Pallas, Eine anikonische lineare Wanddekoration auf der Insel Ikaria..., «Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik», τ. 23(1974), σσ. 271-314. βλ. και Ann Wharton Epstein, The «Iconoclast» churches of Cappadocia, Iconoclasm (edited by Antony Bryer and Judith Herrin), Birmigham 1977, σσ. 103-111]. Η παρουσία έξάλλου των μονογραφημάτων στην παράσταση του σταυρού [IC XC N K], που συνηθίζονται ως συνοδευτικές επιγραφές του συμβόλου του σταυρού από τον 10ο αιώνα κ.έ. [βλ. A. Frolov, IC XC NIKA, «Byzantinoslavica», τ. 17(1956), σσ. 98-113] αλλά και η εξέταση του φαινομένου της εξάπλωσης του μοτίβου του φυλλοφόρου σταυρού, συχνού και στην άμέσως μεταεικονική περίοδο [D. T. Rice, The leaved Cross, «Byzantinoslavica», τ. 11(1950), σ. 80], συνηγορούν για μια θέση πιο έπιφυλακτική στην έξαγωγή των επιστημονικών συμπερασμάτων που άφορούν και στη χρονολόγηση του μνημείου

και στη συνεισφορά του στη γνώση τῶν μετρημένων ἀνεικονικῶν διακοσμῆσεων τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου.

Ἀλλὰ στὸ δημοσίευμα τοῦ Θ. Χ. Ἀλιμπράντη εὐκολα διαπιστώνει κανεῖς ὅτι τὸ περιεχόμενο ἔχει τὸ χαρακτήρα τοῦ σύντομου χρονικοῦ καὶ ὅτι ἡ παρουσία του ὀφείλεται κατὰ κύριο λόγο στὴν ἐπιθυμία τοῦ συγγραφέα νὰ καταστήσει — ὅσο γίνεται γρηγορότερα — γνωστὰ τὰ νέα καὶ ἀξιοπρόσεχτα στοιχεῖα ποὺ προέκυψαν ἀπὸ τὴν ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τοῦ ναοῦ τῆς Μαρώνειας. Τὸ ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον ποὺ παρουσιάζει ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ χώρου καὶ σὲ μιὰ τελευταία ἀνάλυση τὰ ἴδια τὰ εὐρήματα αἰτιολογοῦν τὴν καλὴ πρόθεση τοῦ συγγραφέα γιὰ τὴν ἄμεση παρουσιάσῃ τους. Ὁ ἴδιος δηλώνει ἄλλωστε (σ. 229) ὅτι θὰ ἐπανεέλθει στὴ συστηματικὴ ἐξέταση τῶν προβλημάτων τὰ ὁποῖα θέτει ἡ παρουσία καὶ ἡ κατάσταση τοῦ μνημείου.

Β. Κ. ΚΑΤΣΑΡΟΣ

Πρακτικὰ τοῦ Α' Συμποσίου Λαογραφίας (Ἡπειρος-Μακεδονία-Θράκη), 18-20 Ἀπριλίου 1974, Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, Θεσσαλονίκη 1975.

Τὸ Συμπόσιο ἔγινε στὴ Θεσσαλονίκη ἀπὸ 18-20 Ἀπριλίου 1974. Τὰ Πρακτικὰ τοῦ Συμποσίου ἐκδόθηκαν σὲ 267 σέλιδο καλαίσθητο τόμο ἀπὸ τὸ Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Περιλαμβάνονται σ' αὐτὸν δέκα ὀκτὼ ἀνακοινώσεις γνωστῶν Ἑλλήνων ἐπιστημόνων, δηλαδὴ περίπου οἱ μισὲς ἀπὸ ὅσες ἀκούστηκαν. Οἱ περισσότερες ἀπὸ αὐτὲς συνοδεύονται στὸν τόμο ἀπὸ ἀσπρόμαυρες εἰκόνες, πίνακες καὶ σχέδια. Οἱ ἀνακοινώσεις μὲ ἀλφαβητικὴ σειρά, ὅπως ἐξάλλου δημοσιεύονται καὶ στὰ Πρακτικὰ, γιὰ ὅσους δὲν παρακολούθησαν τὸ Συμπόσιο καὶ δὲν ἔχουν στὰ χέρια τους τὸν τόμο αὐτὸ τῶν Πρακτικῶν, εἶναι οἱ ἐξῆς:

Γεωργίου Ν. Αἰκατερινίδου, Ἑαρινὰ ἔθιμα λαϊκῆς λατρείας ἀπὸ τὴν περιοχὴν Σερρών, σ. 11-20, εἰκ. 1-7, Γρηγορίου Γκιζέλη, Ἡπειρωτικαὶ θρησκευτικαὶ πανηγύρεις, σ. 21-33, Δημητρίου Γ. Θέμελη, Τὸ «Κανονάκι», ἓνα λαϊκὸ μουσικὸ ὄργανο. Ἐρευνα γιὰ τὴν προέλευσή του, σ. 35-54, εἰκ. 1-7 καὶ διάγραμμα, Παντελῆ Καβακόπουλου, Τέσσερα βασικὰ ποιοτικὰ ρεύματα στὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς Θράκης, σ. 55-70, Κατερίνας Ἰ. Κακούρη, Θρακομακεδονικὰ δρώμενα (στὴ Λαογραφικὴ, Ἐθνολογικὴ καὶ Θεατρολογικὴ ἔρευνα), σ. 71-77, Κώστα Καραπατάκη, Ὁ «Δράκος», παλιὸ ἀγροτικὸ ἔθιμο Δυτικῆς Μακεδονίας, σ. 79-124, εἰκ. 1-6 καὶ Λεξιλόγιο, Ἐλένης Καρασταμάτη, Ἐθνικὲς φορεσιὲς στὸ βορειοελλαδικὸν ὄριον, σ. 125-131, Κωνσταντίνου Κεφαλά, Γεώργιος Παπούλιας: Πηγὴ στοι-

χειών Λαογραφίας και τοπικοῦ ιδιώματος τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν 19ο αἰώνα, σ. 133-146, εἰκ. 1-2, Νίκου Ε. Κουφουδάκη, Μεθοδολογία διατηρήσεως τῶν οἰκισμῶν τῆς Χαλκιδικῆς. Τὸ παράδειγμα τῶν Πυργαδικίων, σ. 147-160, εἰκ. 1-37, Θανάση Π. Κωστάκη, Θρακικὲς ἐπιδράσεις στὰ Τσακωνοχώρια τῆς Προποντίδας, σ. 161-170, Δέσποινας Β. Μαζαράκη, Ἡ Τζαμάρα (Μιά ἡπειρώτικη φλογέρα), σ. 171-175, Κίτσου Α. Μακρή, Οἱ φεγγίτες τῶν ἀρχοντικῶν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο στὸ Μπαρόκ, σ. 177-182, εἰκ. 1-3, Γεωργίου Α. Μέγα, Οἱ Ἀδωνίδος κῆποι τῶν Σερρῶν, σ. 183-189, Νικολάου Κ. Μουτσοπούλου, Μελέτη καταγραφῆς καὶ ἀναβιώσεως τῶν παραδοσιακῶν οἰκισμῶν τῆς χώρας (Προβληματισμὸς καὶ Μεθοδολογία), σ. 191-208, πίν. 1-7, Ἀλεξάνδρας Παραφεντίδου, Ἑρμηνεῖα ὀνείρου ποῦ συμπίπτει μὲ ἀρχαιοελληνικὲς μυθολογικὲς παραδόσεις, σ. 209-217, Θωμᾶ Μ. Προβατάκη, Τέχνη καὶ παράδοσις τῶν προσφορικῶν σφραγίδων τοῦ βορειοελλαδικοῦ χώρου, σ. 219-234, πίν. Α'-ΚΓ', Γεωργίου Κ. Σπυριδάκη, Ἐπιβιώσεις λαϊκῆς πίστεως, λατρείας καὶ τέχνης ἐκ τῆς βυζαντινῆς περιόδου εἰς τὴν βόρειον Ἑλλάδα, σ. 235-262, Ἐλένης Γ. Φιλίππιδου, Ἡ λατρευτικὴ ἀφετηρία τῆς θρακιώτικης Σαρακατσάνικης ποδιᾶς, σ. 263-267.

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν παραπάνω παράθεση, οἱ ἀνακοινώσεις ἀναφέρονται ἄλλοτε σὲ συγκεκριμένα λαογραφικὰ θέματα τῶν περιοχῶν Ἡπείρου, Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ ἄλλοτε εἶναι γενικότερες θεωρήσεις λαογραφικῶν ζητημάτων τῶν περιοχῶν αὐτῶν.

KATERINA KALAMARTZI-KATSAPOY

Fol Alexander - Venedikov Ivan - Marazov Ivan - Popov Dimitar, Thracian Legends, (Sofia Press), Sofia 1976.

Πρόκειται γιὰ συλλογικὴ δουλιὰ τεσσάρων βουλγάρων ἐπιστημόνων μὲ τὸν γενικὸ τίτλο «Θρακικοὶ μῦθοι», σὲ ἀγγλικὴ μετάφραση. Τὸ βιβλίο εἶναι 144 σέλιδο, μικροῦ σχήματος. Προηγοῦνται τὰ περιεχόμενα, ἀκολουθεῖ σύντομο προλογικὸ σημείωμα τῶν συγγραφέων, τὸ κυρίως κείμενο ἀπὸ 130 περίπου σελίδες μὲ ἐνυπόγραφη τὴν κάθε μελέτη, ἐπιλεγμένη διεθνὴς βιβλιογραφία, βιβλιογραφία γιὰ ἐργασίες μὲ κυριλλικοὺς χαρακτῆρες, συντομογραφίες καὶ τέλος παρουσιάζονται ἐξήντα ἀσπρόμαυροι πίνακες μὲ λεζάντες στὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα. Ἐνδιχέρεαι, νομίζω, νὰ παρθέσουμε ἐδῶ ἀναλυτικὰ τὰ ἐπιμέρους κεφάλαια τοῦ κυρίως κειμένου μὲ τὴ σειρά ποῦ δίνονται στὸ βιβλίο: I. Venedikov, Ὁ Θράξ Ἴππεύς, σ. 9-37, I. Marazov, Ἀπόλλων, Διόνυσος καὶ Ὀρφεύς, σ. 39-68, D. Popov, Ἡ

Θράκη τῶν βασιλέων-ιερέων καὶ θεοί-βασιλεῖς, σ. 69-103, D. Ρορον, 'Ἡ μεγάλη μητέρα θεὰ Βενδίς, σ. 105-126, A. Fol, Αἰώνια Θράκη ἀπὸ τὴν πίστη στὴν ἀθανασία, σ. 127-138.

KATERINA KALAMARTZI-KATSAPOY

Α' Συμπόσιο Γλωσσολογίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ Χώρου ('Ἡπειρος-Μακεδονία-Θράκη), 28-30 Ἀπριλίου 1976. Πρακτικά ('Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου 179), Θεσσαλονίκη 1977, σσ. 294.

Ἐνα περίπου χρόνο μετὰ τὴ σύγκληση τοῦ «Α' Συμποσίου Γλωσσολογίας Βορειοελλαδικοῦ χώρου ('Ἡπειρος-Μακεδονία-Θράκη) 28-30 Ἀπριλίου 1976» ἐκδόθηκαν καὶ τὰ πρακτικά του, ποὺ περιλαμβάνουν 18 ἀνακοινώσεις τοῦ Συμποσίου.

Ὡς πρώτη θὰ πρέπει νὰ ἀναφερθεῖ ἡ ἀνακοίνωση τοῦ Μ. Σετάτου (σσ. 23-29) ποῦ, σὰν εἰσαγωγή στὸ θέμα τοῦ Συμποσίου, παρουσίασε μιὰ εἰκόνα τῶν προβλημάτων καὶ τῶν μεθόδων τῆς διαλεκτολογίας μὲ βάση τὴς ἀπόψεις τοῦ J. Goossens. Ἐπίσης γενικῆς ὕφους ἦταν καὶ ἡ ἀνακοίνωση τοῦ Ε. Παναγόπουλου σχετικὰ μὲ τὴς μεθόδους καὶ τὰ ἐπιτεύγματα τῆς «Σύγχρονης φωνητικῆς ἐρευνας» (σσ. 59-62). Ταξινομήση τῶν τύπων τῶν φωνολογικῶν νόμων τῶν βορείων ιδιωμάτων (σσ. 37-50) ἔκαναν οἱ Α. Μαλικούτη - Drachman — G. Drachman, ἐνῶ ὁ Γ. Μπαμπινιώτης ἐπανεξέτασε τὸ πρόβλημα τῆς χρονολόγησής τῶν κωφώσεων τῶν β.ι. (σσ. 13-21). Ὁ Γ. Γ. Μαγουλάς ἐξέτασε, ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τῆς Linguistique fonctionnelle, τὰ αἷτια τῆς δημιουργίας τοῦ συγκεκριμένου φωνηεντισμοῦ τῶν β.ι. (σσ. 31-36), θέμα πάνω στὸ ὁποῖο ἔκανε παρατηρήσεις καὶ ὁ Χ. Π. Συμεωνίδης (σσ. 63-71). Παρατηρήσεις σχετικὰ μὲ τὴν ἀποβολὴ τῶν ἀτόνων ι καὶ υ στὸ ἰδιῶμα τῆς Σιάτιστας μὲ γενικώτερες προεκτάσεις πάνω στὰ β.ι. ἔκανε ἡ Μ. Μαργαρίτη (σσ. 51-58). Μὲ εἰδικότερα θέματα τῶν β.ι. ἀσχολεῖται ὁ Α. Θαβώρης, ποῦ ἐξετάζει μορφολογικὰ προβλήματα ιδιωμάτων τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας (σσ. 75-95), ὁ Σ. Γ. Κατσουλέας, «Τὸ προθετικὸ α εἰς τὰ παρακαμβούνια ιδιώματα» (σσ. 139-208), ὁ Ν. Κοντοσόπουλος, ποῦ θίγει τὸ θέμα τῶν λεξιλογικῶν ἀρχαϊσμῶν σὲ σημερινὰ ιδιώματα τῆς Μακεδονίας (σσ. 209-213) καὶ ὁ Ν. Α. Κατσάνης ποῦ καταπιάνεται μὲ τὸ πρόβλημα τῆς προέλευσης καὶ χρονολόγησής τῆς κατάληξης -εάμ τῆς Κουτσοβλαχικῆς (σσ. 179-192). Στὸ πρόβλημα τοῦ ιδιώματος μιᾶς συγκεκριμένης περιοχῆς, τῆς Ἀρέθουσας Θεσσαλονίκης, ἀφιερώνει τὴν δουλειά του ὁ Ν. Χ. Λιάλιας (σσ. 237-256), ἐνῶ ὁ Γ. Ντελόπουλος ἐρευνᾷ τὴν γλωσσογεωγραφικὴ κατανομὴ τῶν διαλέκτων ποῦ μιλοῦνται στὸν νομὸ Φλωρίνης (σσ. 257-264). Μὲ τὸ μεγάλο πρόβλημα τῶν τοπωνυμίων καταπιάνονται τρεῖς μελετητές: Δ. Α. Κρεκούκας ποῦ ἐξετάζει διάφορα ἀρχαιπινῇ τοπωνύμια τῆς Κερκύ-

ρας και της Ήπειρου (σσ. 215-223), ο Γ. Δ. Δελόπουλος που προσπαθεί να ανιχνεύσει την προέλευση του προβληματικού τοπωνυμίου της Άρτας (σσ. 163-177) και ο Α. Λαζάρου με θέμα: «Τρία ελληνικά τοπωνύμια στο γλωσσικό ιδίωμα των Βλαχοφώνων Έλλήνων» (σσ. 225-235). Στην ιδιαίτερης σημασίας αυτή μελέτη ο Λαζάρου επανεξετάζει τα τοπωνύμια Săritina (Σαλονίκη) Bărbăna (Βοϊούσα) και Iăsiu (Έλασσόνα) της Κουτσοβλαχικής, με άπωτερο σκοπό να αποδείξει την έντοπιότητα των βλαχοφώνων. Ο Δ. Β. Βαγιακάκος παρουσιάζει το γλωσσικό ιδιωματικό υλικό του Κέντρου Συντάξεως του «Ιστορικού Λεξικού» της Ακαδημίας Αθηνών. Στα γενικότερα πλαίσια της Κοινωνιογλωσσολογίας εντάσσεται ή συνοπτική παρουσίαση του προβλήματος των συνθηματικών γλωσσών και των εθνολογικών και κοινωνικών τους επιπτώσεων από την Κ. Παπαθανάση-Μουσιοπούλου (σσ. 265-283). Το πρόβλημα είναι σημαντικό και είναι ευχάριστο ότι η εισήγηση αυτή δίνει μια συνολική του θεώρηση. Και είναι χαρακτηριστικό, πράγμα που διαπιστώνεται και σε άλλους κλάδους της έρευνας και που όφείλεται κυρίως στις κοινωνικοιστορικές συνθήκες του τόπου, ότι συγκεντρωμένο υλικό από μεγάλα άστικά κέντρα σχεδόν δεν υπάρχει. το δε υλικό που έχει συλλεγεί από άλλους χώρους δεν έχει υποστεί επεξεργασία βάσει των συγχρόνων κατευθύνσεως της Linguistique.

Δεν χρειάζεται να τονίσουμε κλείνοντας ότι το Συμπόσιο αυτό καθ' αυτό και κυρίως τα ήδη εκδομένα πρακτικά, τα όποια παρουσιάσαμε παραπάνω, συμβάλλουν θετικά στην πρόοδο των παραπέρα γλωσσικών έρευνών και ιδίως των διαλέκτων του Βορειοελλαδικού χώρου.

ΕΥΘ. Κ. ΑΙΤΣΑΣ

Catherine Asdracha, La région des Rhodopes aux XIIIe et XIVe siècles, Αθήνα 1976, σσ. 294 + 2 πίν. + 2 χάρτες.

Μετά τις Βυζαντινές Μελέτες του Στ. Κυριακίδη ή Κ. Άσδραχά μας έδωσε το πολυτιμότερο βιβλίο για την Ιστορία της περιοχής της Θράκης με την έννοια που απόδιδαν στον όρο οι βυζαντινοί. Η συγγραφέας με τη συστηματική χρήση των βυζαντινών πηγών εξαντλεί κάθε τομέα ανθρώπινης δραστηριότητας στο χώρο αυτό κατά το διάστημα του 13ου και 14ου αί.

Στο πρώτο μέρος του βιβλίου της και στο πρώτο κεφάλαιο ασχολείται με το γεωγραφικό χώρο, ενώ στο δεύτερο με τους δρόμους της στεριάς, θάλασσας και ποταμών. Στο τρίτο κεφάλαιο πραγματεύεται το εξαιρετικά ενδιαφέρον θέμα της πληθυσμιακής σύνθεσης του χώρου στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. (Έλληνες, Βούλγαροι, Βλάχοι, Αρμένιοι, Ιβήρες, Τούρκοι, Κουμάνοι, Πετσενέγοι, Λατίνοι, Γύφτοι).

Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου (Οικονομία και Κοινωνία) και στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζει την ιστορία της κάθε πόλης χωριστά με βάση τις πηγές. (Ξάνθη, Πολύστυλον, Περιθεώριον, Μοσυνούπολις, Κουμουτζηνά, Γρατιανού, Μαρώνειας, Μάκρη, Τραϊανούπολις, Αίνος, Βήρα, Διδυμότειχον, Ἀδριανούπολις, Ἀχριδῶς-Μόρρα, Φιλιππούπολις, Στενίμαχος και ἡ περιοχή της, Τζέπαινα). Στο πέμπτο κεφάλαιο ασχολεῖται με τὴν ἀγροτική οἰκονομία, κτησία, τὶς κοινωνικὲς κατηγορίες τοῦ πληθυσμοῦ, τὸ ἐμπόριο καὶ τὴν κυκλοφορία τοῦ νομίσματος. Στο ἕκτο καὶ τελευταῖο κεφάλαιο ἐκθέτει τὰ πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ γεγονότα χωρίζοντάς τα σὲ τέσσερις περιόδους.

1) 1185-1204. Ἡ ἐξουσία ἀσκεῖται ἀπὸ τὸ Βυζάντιο, ἂν καὶ διάφοροι Βούλγαροι ἀρχηγοὶ προσπαθοῦν νὰ ἐδραιώσουν τὴν κυριαρχία τους στὴν περιοχή.

2) 1204-1241. Τὸ Βυζάντιο παύει νὰ ἀσκεῖ ἐξουσία μετὰ τὴν κατάληψή της περιοχῆς ἀπὸ τοὺς Λατίνους. Ἡ Θράκη δέχεται πολλὰ καταλήψεις παράλληλα μετὰ τὴ δημιουργία αὐτόνομων τοπικῶν ἐνοτήτων (φέουδα Λατίνων, Σλάβοι, Δεσποτᾶτο Ἡπείρου, Ἰβάν Asen II).

3) 1241-1321. Τὸ Βυζάντιο πετυχαίνει τὴν ἀνακατάληψή της περιοχῆς, ἀπωθώντας τοὺς Βουλγάρους.

4) 1321-1354. Ἡ περίοδος εἶναι τελείως ταραγμένη μετὰ τοὺς ἐμφυλίου πολέμους πού διαδραματίζονται σὲ μεγάλη ἔκταση καὶ στὴν περιοχή. Ὁ Μομτσίλος δημιουργεῖ αὐτόνομο κράτος. Οἱ βουλγαρικὲς καὶ τουρκικὲς ἐπιδρομὲς ἐπιταχύνουν τὴ διάλυση τοῦ κράτους προετοιμάζοντας τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν ὀριστικὴν κατάκτηση τῶν Τούρκων.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΖΩΤΟΣ

Ἀθανασίου Ἀγγελοπούλου, Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἔναντι τῶν ἐμπεριστάτων ἐπαρχιῶν του κατὰ τὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα. «Μακεδονικά», τ. 19(1976), σσ. 24-38.

Διὰ τοῦ παρόντος ὁ συγγραφεὺς συμβάλλει τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἔρευναν περὶ τῶν θυσιῶν καὶ τῶν ἀγωνιῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως πρὸς διαφύλαξιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀκεραιότητος τοῦ ποιμνίου τῶν μητροπόλεων Θράκης-Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου, κατὰ τὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν περίοδος διεισδύσεως τῶν ξένων ἀνθελληνικῶν καὶ ἀντιπατριαρχικῶν προπαγανδῶν.

Ὁ σ. διαγράφει ἐν γενικαῖς συνοπτικαῖς γραμμαῖς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ Πατριαρχείου ἔναντι τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, τῶν διπλωματικῶν ἐκπροσώπων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ τῶν ἐνδιαφερομένων χωρῶν, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ πολιτικὴν ἔναντι τῶν ἀναφυομένων ἀδου-

ναμιών και προβλημάτων, τὰ ὅποια ἐχρηζον ἀμέσου ἀντιμετώπισεως πρὸς ἐσωτερικὴν ἀνασύνταξιν καὶ ἀνασυγκρότησιν τῶν περιφερειακῶν δυνάμεων τοῦ Θρόνου.

ΑΝΤ. Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Κωνσταντίνου Ἀ. Βακαλοπούλου, Οἰκονομικὴ λειτουργία τοῦ Μακεδονικοῦ καὶ Θρακικοῦ χώρου στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα στὰ πλαίσια τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου, Θεσσαλονίκη, 1980 (Ε. Μ. Σ., «Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη» 54), σσ. 215-(1).

Ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ εὐρωπαϊκὸν κεφάλαιον ἐνεργεῖ καὶ στρέφεται πρὸς τὰς ὑπαναπτύκτους περιοχὰς τοῦ παγκοσμίου χώρου καὶ ἐν προκειμένῳ περιπτώσει πρὸς τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν, ἣ ὁποία ἀναγκάζεται ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν νὰ εἰσαγάγῃ μεταρρυθμίσεις. Αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται δὲν εἶχον μόνον πολιτικόν, ἀλλὰ καὶ οἰκονομικὸν ἀντίκτυπον εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς χώρας καὶ εἰς τὴν διαβίωσιν τῶν κατοίκων αὐτῆς.

Διὰ τῆς παρουσίας ἐργασίας, βάσει τοῦ ποικίλου ἀνακδότου ὕλικου ἐκ τῶν γαλλικῶν, ἀγγλικῶν, αὐστριακῶν καὶ ἐλληνικῶν ἀρχείων τῶν ὑπουργείων ἐξωτερικῶν, ὁ σ. ἐξετάζει τὴν οἰκονομικὴν δομὴν τοῦ βορειοελλαδικoῦ χώρου κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας περὶ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος. Διὰ μιᾶς εἰσαγωγῆς καὶ πέντε κεφαλαίων προσπαθεῖ νὰ ἐντάξῃ τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν λειτουργίαν τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης ἐντὸς τοῦ διεθνoῦς πλαισίου τῆς ἀνωτέρω ἐποχῆς καὶ παραλλήλως νὰ διαπιστώσῃ καὶ τεκμηριώσῃ ὀρισμένα γενικὰ συμπεράσματα. Ἐν τέλει, εἰς παράρτημα, παρουσιάζει τέσσαρας ἐκθέσεις προξένων, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ μίαν τοῦ Ἑλληνος προξένου εἰς Ἀδριανούπολιν Κ. Π. Φοῖβον τοῦ ἔτους 1858. Ἐντὸς τῆς ἐκθέσεως ταύτης προσφέρονται πλούσια καὶ ποικίλα δημογραφικά, οἰκονομικά καὶ πολιτιστικὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια ἀφοροῦν τὴν Θράκην καὶ διαγράφουν τὴν ἐντονὸν παρουσίαν τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου εἰς τὸν χώρον αὐτῆς.

Διὰ τῆς παρουσίας μονογραφίας ὁ σ. συμβάλλει θετικώτατα εἰς τὴν ἔρευναν τῆς δημογραφικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἱστορίας τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, καὶ ὅτι, δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι ὁ τομεὺς οὗτος τῆς ἀνωτέρω ἱστορίας ὑστεροῦσεν ἕως τὴν σήμερον κατὰ πολὺ ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλους τομεῖς, ὡς τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἱστορίας.

ΑΝΤ. Χ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Φώτη Τριάρχη, (Ὁ Νομὸς Ροδόπης χθὲς καὶ σήμερα, Θεσσαλονίκη 1974 («Μακεδονικὰ Θέματα», ἀρ. 4), σσ. 31.

Ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν ἀκριτικὸν νομὸ τῆς Ροδόπης κίνησε τὸ σ. νὰ γράψῃ,

συνοπτικά και με εκλαϊκευτικό τρόπο, λίγα λόγια για την ιστορία και τη σημερινή ζωή του τόπου.

Το τευχίδιο αυτό χωρίζεται σε τέσσερα βασικά κεφάλαια:

Α'. 'Από την αρχαιότητα έως την Τουρκοκρατία.

Β'. 'Από την Τουρκοκρατία έως σήμερα.

Γ'. 'Η Μητρόπολις Μαρωνείας και

Δ'. 'Ο Νομός Ροδόπης σήμερα.

Στο α' κεφάλαιο γράφει περιληπτικά ό σ. για τους Θράκες, για το μύθο των αλόγων του Διομήδη, βασιλιά της θρακικής φυλής των Βιστώνων, για τις ελληνικές αποικίες στα παράλια της Θράκης ('Αβδηρα, Δίκαια, Στρώμη, Μαρώνεια, Μεσημβρία κλπ.). Γράφει ακόμη έδώ για την ιστορία της περιοχής στα χρόνια των βυζαντινών, για την ιστορία της Κομοτηνής, της Μοσυνουπόλεως και του Περιθεωρίου.

'Η τουρκική σκλαβιά, ή ελληνική αναγέννηση καθώς και οι τρεις κατοχές των Βουλγάρων στη Ωράκη απασχολούν το σ. στο β' κεφάλαιο.

Στο γ' κεφάλαιο παρουσιάζεται ή ιστορία της Μητροπόλεως Μαρωνείας, ό ρόλος που έπαιξε στην Τουρκοκρατία και στα νεώτερα χρόνια καθώς κι ένας κατάλογος με 59 όνόματα επισκόπων που διαποίμαναν τη Μητρόπολη από την ίδρυσή της μέχρι το έτος έκδόσεως του βιβλίου.

Στο τελευταίο μέρος της εργασίας αυτής δίνονται ενδιαφέρουσες πληροφορίες για την Κομοτηνή, τις Σάπες, για άλλες κωμοπόλεις και χωριά του νομού και αναφέρονται τα αξιοθέατα της Κομοτηνής.

Χρήσιμο το τευχίδιο αυτό για πολλούς λόγους (καλός όδηγός της ιστορίας και της σημερινής πραγματικότητας του νομού), θά ήταν πιο χρήσιμο αν είχε τις αντίστοιχες βιβλιογραφικές παραπομπές των πολλών ιστορικών στοιχείων που προσφέρει.

Ν. ΕΦΡΑΙΜΙΔΗΣ

Θεοδώρου Ν. Ζήση, 'Η άγία Παρασκευή ή 'Επιβατηγή και άγνωστος κανών του Μελετίου Συρίγου εις αυτήν, «Κληρονομία», τ. 11 (1979), σσ. 317-339 (και άνάτυπο).

Στην ενδιαφέρουσα αυτή μελέτη ό σ. ασχολείται αρχικά με την τύχη των λειψάνων της άγίας Παρασκευής, που καταγόταν από τους 'Επιβάτες της Θράκης κοντά στην Καλλικράτεια. 'Η άγία Παρασκευή ή όποία σε αντιδιαστολή με την παλιά όσιομάρτυρα, τη Ρωμαία, όνομάζεται Νέα, έζησε στο 2ο μισό του 10ου αιώνα και στις αρχές του 11ου και είναι άδελφή του άγιου Εύθυμίου Μαδύτων. Το λείψανό της, όπως γράφει ό σ., «άφοῦ παρέμεινεν επί δύο αιώνας εκεί όπου έγεννήθη και απέθανεν ή άγία, ήκολούθησεν

εἰς τὴν συνέχειαν μίαν πορείαν ἀνὰ τὴν Βαλκανικὴν, ἐνδεικτικὴν τῆς ἐνότητος τῶν ὀρθοδόξων λαῶν της» (σ. 317).

Τὸ 1231 ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Ἰωάννης Ἀσέν ὁ Β' μετέφερε τὸ ἱερὸ λείψανο στὸ Τύρνοβο. Μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Τυρνόβου ἀπὸ τοὺς Τούρκους μετακομίσθηκε στὸ Βελιγράδι (1398) καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Θράκην, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (1521). Τὸ 1642 ὁ Ρουμᾶνος ἡγεμόνας τῆς Μολδαβίας Βασίλειος Λούπου ζήτησε καὶ παρέλαβε τὰ λείψανα ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τὰ τοποθέτησε εἰς τὴν Μονὴν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν στὸ Ἰάσιο, ὅπου βρίσκονται μέχρι σήμερον.

Στὴ συνέχεια, ἀφοῦ διαλύσει ὁ κ. Ζήσης τὴ σύγχυσιν ἀνάμεσα εἰς πολλὰς ἁγίας Παρασκευάς, καταδείχνει τὴν ἐλληνικότητα τῆς ἁγίας μετὰ βάσιν τεκμηριωμένα στοιχεῖα, ἀπὸ τίς πηγές, καὶ ἐπικρίνει τὴν τάσιν Βουλγάρων ἱστορικῶν νὰ μετατρέβουν τὴν ἁγίαν εἰς ἐθνικὴν ἁγίαν τῶν Βουλγάρων. Γράφει σχετικὰ ὁ συγγραφεὺς: «Εἰς τμήμα τῆς νεωτέρας περὶ Ἀγίας Παρασκευῆς γραμματείας παρατηρεῖται ὅτι καὶ εἰς τὴν ἀντίστοιχον γραμματείαν περὶ τῶν θεσσαλονικέων ἀδελφῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου. Καταβάλλεται δηλαδὴ προσπάθεια ὑπὸ μερικῶν ἐπιστημόνων νὰ ἀλλοιωθῇ ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν ἐθνικότητα τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς τῆς Νέας» (σ. 322).

Στὸ τέλος ἐκδίδεται ἄγνωστος παρακλητικὸς κανόνας εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ἐνῶ τὸ χειρόγραφο ἀποδίδει τὸν κανόνα στὸν Μελέτιον Ἀθηναίων τὸ Γεωγράφο, ὁ σ., μετὰ ὀρθὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἀκροστιχίδας τοῦ κανόνα, τὸν ἀποδίδει στὸν Μελέτιον Συρίγον.

Ν. ΕΦΡΑΙΜΙΔΗΣ

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

Γιάννη Σακελλίωνα, Σύγχρονες πολιτικές διαστάσεις στο έργο του 'Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, Θεσσαλονίκη 1978, σσ. 104.

Π. Β. Πάσχου, 'Ο Ματθαῖος Βλάστηρης καὶ τὸ ὕμνογραφικὸν ἔργον του, Θεσσαλονίκη 1978, σσ. 298 + πίν. (8), ἐκδ. Ι.Μ.Χ.Α.

N. Petsalis - Diomidis, Greece. At the Paris Peace Conference (1919), Θεσσαλονίκη 1978, σσ. 399 + χάρτες (3), ἐκδ. Ι.Μ.Χ.Α.

Μητροπολίτου 'Αθανασίου Παπᾶ, Μία προσωπογραφία τῆς 'Ι. Μητροπόλεως Χαλκηδόνος, Θεσσαλονίκη 1978 [ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν «Κληρονομία» 10(1978)], σσ. 43-51.

Θράκη. Κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ δομὴ, δυνατότητες ἐπενδύσεων, Κομοτηνὴ 1978, σσ. 219, ἐκδ. 'Υπηρεσίας Περιφ. 'Αναπτύξεως Θράκης (πολυγραφημένο).

Δημητρίου Μεν. Δημητριάδη, Διηγήματα καὶ θεατρικὰ ἔργα, Ξάνθη 1979, σσ. 128.

Μάνου Δάνου, 'Η τεχνικὴ τῆς κεραμικῆς, γ' ἐκδ., 'Αθήνα 1979, σσ. 168, ἐκδ. Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ.

Χαρίκλειας - Δημήτρη Μυταρά, 'Η τεχνικὴ τῶν σταμπωτῶν καὶ τοῦ μπατίκ, β' ἐκδ., 'Αθήνα 1979, σσ. 103, ἐκδ. Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ.

Νομὸς Ροδόπης. 'Υφισταμένη κατάσταση, περιοριστικοὶ παράγοντες ἀναπτύξεως, Κομοτηνὴ 1979, σσ. 157, ἐκδ. 'Υπηρεσίας Περιφ. 'Αναπτύξεως Θράκης (πολυγρ.).

Νομὸς 'Εβρου. 'Υφισταμένη κατάσταση, περιοριστικοὶ παράγοντες ἀναπτύξεως, Κομοτηνὴ 1979, σσ. 230, ἐκδ. 'Υπηρεσίας Περιφ. 'Αναπτύξεως Θράκης (πολυγρ.).

Νομὸς Ξάνθης. 'Υφισταμένη κατάσταση, περιοριστικοὶ παράγοντες ἀναπτύξεως, Κομοτηνὴ 1979, σσ. 190, ἐκδ. 'Υπηρεσίας Περιφ. 'Αναπτύξεως Θράκης (πολυγρ.).

'Αφιέρωμα στὰ εἰκοσάχρονα τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Μαρωνείας καὶ Κομοτηνῆς κ.κ. Δαμασκηνοῦ, Κομοτηνὴ 1979, σσ. 48 + πίν. (27), ἐκδ. 'Ιεράς Μητροπόλεως Μαρωνείας καὶ Κομοτηνῆς.

Καλλιόπης Παπαθανάση - Μουσιοπούλου, Λαογραφικὰ Θράκης, τόμ. Α', 'Αθήνα 1979, σσ. 262.

Συνεργασία 'Ελλήνων καὶ Σέρβων κατὰ τοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες

1804-1830, I Έλληνοσερβικό Συμπόσιο, Πρακτικά, Θεσσαλονίκη 1979, σσ. 290 + πίν. 16, έκδ. I.M.X.A.

A. Mazarakis-Ainian, Mémoires, Thessaloniki 1979, σσ. 448, έκδ. I.M.X.A.

Γ' Συμπόσιο Λαογραφίας του βορειοελλαδικού χώρου, Πρακτικά, Θεσσαλονίκη 1979, σσ. 691, έκδ. I.M.X.A.

A. I. Κοραντή, Διπλωματική Ιστορία της Ευρώπης (1919-1956), τόμ. Γ', 'Ο δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, Μέρος πρώτον (1939-1943), Θεσσαλονίκη 1979, σσ. 873, έκδ. I.M.X.A.

'Ο Μακεδονικός Άγών και τὰ εἰς Θράκην γεγονότα, 'Αθήναι 1979, σσ. 400 + πίν. (27), έκδ. Δ/σεως Ιστορίας Στρατού.

Δ. Κόκκινου-Δ. Β. Σιωμόπουλου-Γιάννη Σακελλίωνα-Δ. Κ. Άγραφιώτη-Α. Α. Τατσιοπούλου, 'Ελληνική Παράδοση, 'Ιωάννινα 1979, σσ. 55 (ανάτυπο από την «'Ηπειρωτική 'Εστία»).

Βασίλη Κατσαρού, "Ενα χρονικό τῆς μονῆς Βαρνάκοβας (χφ 1 μονῆς Βαρνάκοβας), Θεσσαλονίκη 1979 [ανάτυπο από την «Κληρονομία» 11 (1979)], σσ. 347-390 + πίν. 11.

Κωνσταντίνου Κ. Παπουλίδη, Τρία ανέκδοτα γράμματα του Κωνσταντίνου Οικονόμου του ἐξ Οἰκονόμων στή Ρωζάνδρα καὶ στὸν 'Αλέξανδρο Στούρτζα, Θεσσαλονίκη 1979 [ανάτυπο από την «Κληρονομία» 11 (1979)], σσ. 451-457 + πίν. (8).

'Υφαντά από την 'Αρκαδία, 1980, σσ. 40, έκδ. E.O.M.M.E.X.

Σοφίας Κλήμη - Πανταγιωτοπούλου, Στὸ δένδρο τοῦ ἐρημίτη, Πάτρα 1980, σσ. 180.

Θανάση Μουσόπουλου, Προσεγγίσεις, 2, Ξάνθη 1980, σσ. 89, έκδ. «Θρακικά Χρονικά».

Γ. Μ. Βιζυνοῦ, Νεοελληνικά διηγήματα. 'Επιμέλεια Παν. Μουλλᾶ, 'Αθήνα 1980, σσ. ρλς' + 278, έκδ. «'Ερμῆς» (Νέα 'Ελληνική Βιβλιοθήκη).

'Αριστέιδη Μπορνάκα, 'Η ἀπελευθέρωση τῶν 'Ιωαννίνων καὶ ἡ προσφορά τῆς 'Ηπείρου στὸ ἔθνος, Κομοτηνὴ 1980, σσ. 21, έκδ. 'Ηπειρωτικῆς 'Αδελφότητος Ν. Ροδόπης.

Στέργιου 'Αλεξιάδη, 'Αναστάσιος Πολυζωίδης, Κομοτηνὴ 1980, σσ. 81, έκδ. Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης.

Θεοδώρου Βουτσικάκη, Φωτεινὲς Μνῆμες, Θεσσαλονίκη 1980, σσ. 61.

Γυναῖκες Καρπάθου. Σκίτσα καὶ ἐντυπώσεις τῆς Jill Bonnet, 'Αθήνα 1980, σσ. 37, έκδ. 'Εθνικοῦ Συμβουλίου 'Ελληνίδων.

Κατίνας Βέικου - Σεραμέτη, "Όταν ή σιωπή (έλεγείο), Ξάνθη 1980, σσ. 16.

Παύλου Χιδίρογλου, Τουρκική Έλληνογραφία, Θεσσαλονίκη 1980, σσ. 201, έκδ. Ι.Μ.Χ.Α.

Γ' Συμπόσιο Λαογραφίας του βορειοελλαδικού χώρου, Πρακτικά (συμπλήρωμα), Θεσσαλονίκη 1980, σσ. 140, έκδ. Ι.Μ.Χ.Α.

Άγγέλου Γερμίδα, Τò Γυμνάσιον Άρρένων και τò Ζάππειον Παρθεναγωγείον Άδριανουπόλεως, σσ. 69, έκδ. Θρακικής Έστίας Θεσσαλονίκης.

28 Όκτωβρίου 1940 (συλλογικό), σσ. 259, έκδ. «Εύθύνη» (κείμενα Μεθόριου, 5).

«Θρακικά», (σειρά δευτέρα), τόμ. 2ος, Άθηναι 1979, σσ. 311, έκδ. Θρακικού Κέντρου και Έταιρίας Θρακικών Μελετών.

«Βορειοελλαδικά», τριμηνιαίο περιοδικό, δ/ντης Φώτης Τριάρχης, χρόνος Α', τεύχ. 3, καλοκαίρι 1980.

«Έπιστημονική Έπετηρίς Σχολής Νομικών και Οικονομικών Έπιστημών» (Χάρισμα εις Δημήτριον Ι. Δελιβάνην), τόμ. ΙΖ', Θεσσαλονίκη 1980, σσ. κδ' + 609, έκδ. Άριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ

Ἀναγνωστίδης Μανόλης. Γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1941. Τελείωσε τὸ Πειραματικὸ Σχολεῖο Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Σπούδασε Ἀρχιτεκτονικὴ στὴν Πολυτεχνικὴ Σχολὴ τοῦ Α.Π.Θ. καὶ συνέχισε τὶς σπουδές του στὴν Ἀρχαιολογία. Δούλεψε ἰδιαίτερα πάνω στὴ λαϊκὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχιτεκτονικὴ, στὴν Καστοριά, στὴ Βέροια, στὰ Ζαγόρια, στὰ Μετέωρα καθὼς καὶ πάνω στὰ νεοκλασικὰ τῆς Ἀθήνας, τῆς Σύρου καὶ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐγκατεστημένος μέχρι τὸ 1978 στὴν Θεσσαλονικὴ σὰν ἐπαγγελματίας συνέχισε τὴν θεωρητικὴ του δουλειὰ γράφοντας καὶ ἐκπονώντας εἰδικές μελέτες. Ἀνῆκε στὴν συντακτικὴ ἐπιτροπὴ λογοτεχνικῶν περιοδικῶν καλύπτοντας τοὺς τομείς τῆς αἰσθητικῆς, τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης καὶ ἀρχιτεκτονικῆς, κριτικῆς βιβλίου, κριτικῆς ποίησης καὶ μουσικῆς. Ἀσχολεῖται μὲ τὴν ζωγραφικὴ καὶ τὴν ποίηση. Ποιήματά του δημοσιεύτηκαν στὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπάρχουν μεταφρασμένα σὲ γαλλικὲς καὶ ἀγγλικὲς ἀνθολογίες σύγχρονης ποίησης. Ἀπὸ τὸ 1978 ἐγκαταστάθηκε στὴν Κομοτηνὴ ὅπου συνεχίζοντας τὴν ἐπαγγελματικὴ του δραστηριότητα ἀσχολεῖται συγχρόνως μὲ τὴν πολιτιστικὴ ζωὴ τοῦ τόπου.

Βέικου-Σερραμέτη Κατίνα. Γεννήθηκε τὸ 1912, στὴν παράλια κωμόπολη Ἐπιβάτες τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Τελείωσε τὸ Ἐξατάξιο Διδασκαλεῖο τῆς Θεσ/νίκης (1932) κι ἔτυχε στὴν «Ἱερὴ τριετία» τοῦ πρωτοπόρου παιδαγωγοῦ Μίλτου Κουντουρά. Ἐπίσης τελείωσε τὸ Ἰνστιτοῦτο «Γκαῖτε» (1970). Ἐπάγγελμα δὲν ἄσκησε. Ἐγραφε ἀπὸ μαθήτρια (1929) καὶ δημοσίευε σὲ παιδικὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς. Ἀσχολεῖται συνέχεια μὲ τὰ Γράμματα, ἀπὸ τὸ 1948. Ἐμφανίστηκε ἀπὸ λογοτεχνικὸ περιοδικὸ στὴν «Πνευματικὴ Ζωὴ» τοῦ Μελῆ Νικολαΐδη καὶ στὸ τεῦχος του, τὸ ἀφιερωμένο στοὺς «Νέους» (1953). Ἐχει πάρει πρῶτο βραβεῖο στὸ ἔργο της: «Ἐπιβάτες. Εἰκόνες, ποὺ δὲ σβήνουν» (1952), ἱστοριολαογραφικὴ μελέτη, ἀπὸ τὴ «Γλωσσικὴ ἐν Ἀθήναις Ἑταιρεία» τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Στὴ συλλογὴ της «Ὀδοιπόροι», διηγήματα, πῆρε «εὐφημο μνεία» (1957) ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Προεδρίας Κυβερνήσεως. Καὶ στὸν «Πανθρακικὸ Λογοτεχνικὸ Διαγωνισμό», ποὺ προκηρῶξε τὰ συνεργαζόμενα σωματεῖα τῆς Θράκης, πῆρε γιὰ τὴ συλλογὴ της «Δεσμοί», ποιήματα, πρῶτο βραβεῖο (1963). Ἐχει κι ἄλλες διακρίσεις. Ἐχει ἐκδώσει ὡς τώρα δεκαεπτὰ ἔργα. Ἐχει πολλὴ καὶ διάφορη δημοσιευμένη ἐργασία σ' ἐφημερίδες, περιοδικὰ, ἀνθολογίες, λευκώματα, ἡμερολόγια, καθὼς καὶ πολλὴ ἀνέκδοτη. Ἐργάστηκε σὲ διάφορα σωματεῖα καὶ ὀργανώσεις τῆς Ξάνθης, ὅπου μένει ἀπὸ τὸ 1934. Εἶναι ἰδρύτρια καὶ

επίτιμη πρόεδρος στο «Σοροπτιμιστικό Όμιλο Ξάνθης». Είναι μέλος στην «Έταιρία Λογοτεχνών Θεσσαλονίκης» από το 1967, όπου εκλέχτηκε «παμψηφεί». Επίσης, μέλος στο «Σύλλογο Ελλήνων Λογοτεχνών» Αθηνών. Αν σκύψουμε στο έργο της, γενικά, θα δούμε νοσταλγία για τη «Χαμένη Πατρίδα», έλληνολατρεία και ανθρωπισμό.

Βιστωνίτης Αναστάσης. Γεννήθηκε το 1952 στην Κομοτηνή όπου τελείωσε το Γυμνάσιο. Από το 1970 ζει στη Θεσσαλονίκη. Σπούδασε Οικονομία και Πολιτικές Επιστήμες στην Αθήνα. Ποιητικά βιβλία: «Μετοικεσία», «Ανιχνευτές», «ΑΙονε», «Τέφρες». Συνεργάζεται με ποιήματα και δοκίμια σε εφημερίδες και λογοτεχνικά περιοδικά. Είναι Γεν. Γραμματέας της Έταιρίας Λογοτεχνών Θεσσαλονίκης.

Γκώγκος Αναστάσιος (Κτηνίατρος-Υγιεινολόγος). Γεννήθηκε το 1931 στο Φλάμπουρο Φλωρίνης. Σπούδασε στην Κτηνιατρική Σχολή του Α.Π.Θ. με υποτροφία του Ι.Κ.Υ. απ' όπου αποφοίτησε το 1958 με άριστα. Διορίστηκε στο Υπουργείο Γεωργίας το 1959 και υπηρέτησε ως Νομ/τρος Φλωρίνης (1960-1968), Βοιωτίας (1969-1971), Τμηματάρχης Υπ. Γεωργίας (1971-73) και Νομ/τρος Ροδόπης (1973-1980). Με πρόσφατη απόφαση του Υπ. Γεωργίας τοποθετείται Επιθεωρητής Κτηνιατρικών Υπηρεσιών Θράκης-Ανατ. Μακεδονίας. Παρακολούθησε μεταπτυχιακά μαθήματα, σε Ίνστιτούτα Έρευνας υγιεινής και τεχνολογίας τροφίμων, στην Δανία, Αγγλία και Γερμανία. Εκπροσώπησε την Ελλάδα σε διεθνή συνέδρια του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας. Πήρε μέρος σε επιστημονικές αποστολές στη Σουηδία, Γαλλία και Γερμανία, για ενημέρωση σε θέματα υγειονομικού και ποιοτικού ελέγχου τροφίμων. Έχει γράψει πολλά επιστημονικά άρθρα και μελέτες, σε περιοδικά και εφημερίδες και ανακοινώσεις έρευνητικές, εργασίες, σε πανελλήνια συμπόσια Ιατρών-Μικροβιολόγων, πάνω σε θέματα Επιδημιολογίας ανθρωποζωνόσων και μικροβιολογίας τροφίμων. Είναι μέλος της Βρετανικής Έταιρίας προαγωγής της Δημόσιας Υγείας και της Ελληνικής Έταιρίας Υγιεινολόγων και Τεχνολόγων τροφίμων. Διατέλεσε πρόεδρος του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Φλωρίνης «Αριστοτέλης» και είναι μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Μορφωτικού Όμιλου Κομοτηνής.

Δελιβάνης Ι. Δημήτριος. Γεννήθηκε το 1909. Σπούδασε στην Αθήνα, το Παρίσι, το Βερολίνο και το Λονδίνο. Το 1948 εκλέχτηκε τακτικός καθηγητής στην Έδρα της Πολιτικής Οικονομίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και το ακαδ. έτος 1965-66 χρημάτησε Πρύτανης του ίδιου Πανε-

πιστημίου. Διατέλεσε για πολλά χρόνια Πρόεδρος του 'Ιδρύματος Μελετών Χερσονήσου του Αίμου. Προσκλήθηκε ως επισκέπτης καθηγητής σε πολλά Πανεπιστήμια του εξωτερικού και εκπροσώπησε την χώρα μας σε διάφορα διεθνή επιστημονικά συνέδρια. Δημοσιεύθηκαν 14 βιβλία του, απ' τα όποια τρία σε πολλές εκδόσεις, πολλά άρθρα και μελέτες που έγραψε στα ελληνικά και σε ξένες γλώσσες. Από το 1974 είναι όμότιμος καθηγητής του Παν/μίου Θεσσαλονίκης.

Έφραιμίδης Νικόλαος (ψευδών.). Γεννήθηκε στην Κομοτηνή το 1960 όπου τελείωσε το Γυμνάσιο. Είναι φοιτητής της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Παράλληλα με τις σπουδές του εργάζεται στο Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών της ίδιας πόλης.

Θωμόπουλος Δ. Θεόδωρος. Γεννήθηκε στο Άγρίνιο. Σπούδασε πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές Έπιστήμες, καθώς και Νομικά. Παράλληλα με την 30ετή δημοσιοϋπαλληλική του απασχόληση (είναι Διευθυντής του Έλεγκτικού Συνεδρίου) ασχολείται με συγγραφή νομικών και οικονομικών έργων. Οι εργασίες αυτές, έννέα αυτότελες πολυσέλιδες και σωρεία άρθρων σε νομικά, οικονομικά και διοικητικά περιοδικά, τον τοποθετούν στη πρώτη σειρά, των ασχολουμένων με τα θέματα αυτά στην Έλλάδα. Διετέλεσε μέλος της συντακτικής επιτροπής ή αρχισυντάκτης σε διάφορα λαογραφικά και ιστορικά περιοδικά. Είναι μέλος πολλών επιστημονικών και πολιτιστικών σωματείων.

Ίωαννίδης Στέφανος. Γεννήθηκε το 1923 στην Ξάνθη όπου και διαμένει μόνιμα μέχρι σήμερα, μετέχοντας ενεργά στην πολιτιστική ζωή του τόπου. Έμφανίστηκε στα γράμματα με μια (άνεκδοτη) συλλογή διηγημάτων που τιμήθηκε με το α' κρατικό βραβείο επαρχιακής λογοτεχνίας. Δημοσίευσε τις ποιητικές συλλογές «Πυρωμένη άμμος» (1974), «Ποιήματα 1958-1973» (1974), τις συλλογές διηγημάτων «Οί πρώτες φλόγες» (1959), «Ντεγκτσήδες» (1979) και τα μυθιστορήματα «Τα παιδιά των Πελαργών» (1965), «Το παιγνίδι με τον μαγνήτη» (1973), «Η Άποχήρυξη». Παρουσίασε σε μετάφραση από τα γαλλικά ανθολόγηση του έργου δεκατριών νοτιοαφρικανών συγγραφέων με κριτική (1976). Έγραψε το θεατρικό έργο «Στη Γέφυρα του Λουλέ-Μπουργκάζ» που κυκλοφόρησε φέτος και παίχθηκε από το Θέατρο Θράκης. Παράλληλα ασχολείται με την ιστορική έρευνα της ιδιαιτέρας πατρίδας του και έχει εκδώσει μέχρι σήμερα τρεις ιστορικές μονογραφίες. Από το 1960 εκδίδει την αξιόλογη επιθεώρηση «Θρακικά Χρονικά» με θέματα αρχαιολογίας, ιστορίας, λαογραφίας, έρευνας και λογοτεχνίας. Διευθύνει την Στέγη Γραμμάτων και Καλών Τεχνών του Δή-

μου Ξάνθης. Ὑπῆρξε ἰδρυτικὸ μέλος καὶ βασικὸ στέλεχος (σύμβουλος, γραμματέας καὶ Πρόεδρος) τῆς «Φιλοπρόοδης Ἐνώσης Ξάνθης» καὶ πρωτοπόρος σὲ ὅλες τὶς πολιτιστικὲς προσπάθειες τοῦ τόπου του. Τιμῆθηκε μὲ ἔπαινο ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν (1977) καὶ μὲ πολλὰς ἄλλες διακρίσεις.

Ἰωάννου Κ. Δημήτριος (ψευδών.). Γεννήθηκε στὴν Ἀστρίτσα τῆς Καρδίτσας τὸ 1945. Μεγάλωσε στὴν Καρδίτσα. Παρακολούθησε μαθήματα δημοσιογραφίας καὶ ἐργάσθηκε γιὰ ἓνα διάστημα ὡς δημοσιογράφος. Σπούδασε φιλολογία στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐργάζεται ὡς φιλόλογος στὴν Κομοτηνὴ. Ἀσχολεῖται μὲ τὴ νεοελληνικὴ ἱστορία.

Κλήμη - Παναγιωτοπούλου Σοφία. Γεννήθηκε στὴν Ἀλεξανδρούπολη ὅπου καὶ διέμενε μέχρι τὸ 1974. Τώρα μένει στὴν Πάτρα. Ἡ πρώτη ἐπίσημη ἐμφάνισή στὸν πνευματικὸ στίβο ἔγινε στὰ 1958 μὲ τὴ βράβεισή της ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν καὶ τὴν Ἑταιρίαν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν σὲ Κρατικὸ λογοτεχνικὸ διαγωνισμό. Βιβλία της εἶναι «Τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ» (μυθιστόρημα), «Φονιάδες» (διηγήματα), «Στὸ δέντρο τοῦ ἐρημίτη» (μυθιστόρημα). Τὸ ἔργο της βρῆκε ἰδιαίτερη ἀπήχηση στὴν κριτικὴ καὶ τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ καὶ τῆς ἀναγνωρίσθηκε ἓνα πηγαῖο λογοτεχνικὸ ταλέντο μὲ συγκλίνουσες τὶς γνώμες ὅλων τῶν κορυφαίων λογοτεχνῶν γιὰ τὸ «ρωμαλαῖο γράψιμο καὶ τὴ σθεναρὴ θεώρηση καυτῶν κοινωνικῶν θεμάτων». Ἐργασίες της — διηγήματα, ποιήματα, λαογραφικά καὶ κριτικὰ σημειώματα — δημοσιεύονται συχνὰ σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικά. ἔχει πραγματοποιήσει μὲ πολλὴν ἐπιτυχία ὁμιλίες στὴ Θεσσαλονίκη, ὅλες τὶς πόλεις τῆς Βορ. Ἑλλάδος καθὼς καὶ τὴν Πάτρα. Ὅμιλίες της ἔχουν ἐπίσης μεταδοθεῖ ἀπὸ τοὺς Ραδιοσταθμοὺς Θράκης, Ἀθηνῶν καὶ Πατρῶν. Εἶναι μέλος τοῦ Συνδέσμου Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, τῆς Ἑταιρίας Θρακικῶν Μελετῶν καὶ τῆς Ἑταιρίας Λογοτεχνῶν Ν.Δ. Ἑλλάδος. Ἐλαβε μέρος σὲ Πανελλήνια Λογοτεχνικά συνέδρια καὶ τοπικὲς πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις, καλεσμένη τιμητικά. Συνεργάτης τῆς 10τομης Ἐγκυκλ. Κοντέου.

Κοῦκος Μόσχος. Ἐπιθεωρητὴς στὴ Δημοτικὴ Ἐκπαίδευση. Γεννήθηκε στὸ Σουφλὶ τὸ 1930. Ἀποφοίτησε ἀπὸ τὸ Γυμνάσιο Σουφλίου καὶ τὴν Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία Ἀλεξ/πολης καὶ μετεκπαιδεύτηκε σὲ θέματα Ἀγωγῆς στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Ὑπηρέτησε ὡς δάσκαλος σὲ χωριὰ τῆς Ροδόπης καὶ σὲ σχολεῖα τῆς Κομοτηνῆς. Ἐπιθεωρητὴς ἀπὸ τὸ 1971. Συνεργάστηκε μὲ τὸ Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ Θράκης κάνοντας ὁμιλίες σχετικὲς μὲ τὴν ἱστορία καὶ λαογραφία τοῦ θρακικοῦ χώρου καὶ δημοσίευσε σχετικὲς ἐργασίες σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικά.

Κυριακίδης Στίλπων. Γεννήθηκε τὸ 1887 στὴν Κομοτηνὴ ὅπου διδάχθηκε τὰ πρῶτα γράμματα. Φοίτησε στὸ Γυμνάσιο Σερρῶν καὶ μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ὑπηρέτησε σὰν διδάσκαλος. Σπούδασε φιλολογία στὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν. Ὑπηρέτησε σὰν καθηγητὴς τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς Ἰωαννίνων καὶ Γυμνασιάρχης τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου Λευκωσίας. Διετέλεσε συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας, ὀργανωτῆς καὶ διευθυντῆς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, καθὼς καὶ τοῦ Περιδικοῦ «Λαογραφία». Τὸ 1926 ἐξελέγη τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στὸ ὁποῖο ἐργάσθηκε μέχρι τὸ 1954. Διετέλεσε τρεῖς φορές κοσμητορὸς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς καὶ δύο φορές πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου. Παράλληλα ὑπῆρξε ἀπὸ τὴν ἰδρυση τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν (1940) μέχρι τὸ θάνατό του πρόεδρος τῆς, ἐπόπτης τῶν ἐπιστημονικῶν ἐκδόσεων καὶ διευθυντῆς τῶν ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν τῆς. Παρουσίασε κολοσιαῖο ἐπιστημονικὸ ἔργο ποὺ ἐκτείνεται σὲ εὐρύτατο ἐπιστημονικὸ τομέα καὶ τὸν καθιέρωσε σὰν διεθνoῦς κύρους ἐπιστήμονα. Τὸ σύνολο τῶν δημοσιευμάτων του στὰ ἑλληνικά, γερμανικά καὶ γαλλικά ἀνέρχεται σὲ 750 περίπου. Μὲ αὐτὸ καταξιώθηκε σὰν θρησκευολόγος, ἐθνολόγος, λαογράφος, τοπωνυμιολόγος, φιλόλογος καὶ ἱστορικός. Σπουδαία ὑπῆρξε ἡ μέσω τῶν μελετῶν του ἐθνικὴ προσφορὰ τοῦ ἀνδρός. Ἀπὸ τὸ 1947 ἐξελέγη ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ὑπῆρξε μέλος πολλῶν ἐπιστημονικῶν ἐταιρειῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ. Τιμήθηκε μὲ τὸν Ταξιάρχη τοῦ Φοίνικος καὶ τὸ γαλλικὸ παράσημο τῆς Λεγεῶνος τῆς Τιμῆς. Ἀπεβίωσε τὸ 1964 στὴν Θεσσαλονίκη.

Μαμέλης Γεώργιος. Γεννήθηκε στὴν Καλλίπολη τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης τὸ 1898. Φοίτησε στὴν Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, στὴν Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ συμπλήρωσε τὶς σπουδές του στὴν Γερμανία. Ὑπηρέτησε σὰν καθηγητὴς καὶ γυμνασιάρχης σὲ πολλὰ σχολεῖα τῆς Β. Ἑλλάδος καὶ τερμάτισε τὴν ἐκπαιδευτικὴ του σταδιοδρομία σὰν Γεν. Ἐπιθεωρητῆς Μέσης Ἐκπαίδευσεως τῆς ΙΑ΄ Περιφερείας (Κομοτηνῆς). Τιμητικὰ τοῦ ἀπενεμήθη ὁ τίτλος τοῦ Ἐπιτίμου Γεν. Ἐπιθεωρητοῦ Μ. Ἐκπαίδευσεως. Παράλληλα μὲ τὸ ἐκπαιδευτικὸ του ἔργο προσέφερε πολλὰ στὴν πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ κίνηση ἑλῶν τῶν πόλεων ποὺ ὑπηρέτησε καὶ εἰδικώτερα τῆς Κομοτηνῆς ὅπου διετέλεσε Πρόεδρος τοῦ Μορφωτικοῦ Ὀμίλου. Μετὰ τὴν ἀποχώρησή του ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευση ἐγκαταστάθηκε στὴν Θεσσαλονίκη ὅπου ἀνέπτυξε δραστηριότητα σὰν ἐπιστημονικὸς συνεργάτης τῆς Ε.Μ.Σ. καὶ τοῦ Ι.Μ.Χ.Α. καὶ σὰν Πρόεδρος τῆς Θρακικῆς Ἑστίας Θεσσαλονίκης. Πραγματοποίησε πολλὰς ραδιοφωνικὰς ὁμιλίας, διαλέξεις καὶ δημοσίευσε πολλὰ ἄρθρα ἱστορικοῦ καὶ λαογραφικοῦ περιεχομένου. Ἀξιόλογο εἶναι τὸ ἱστορικὸ ἔργο «Αἱ ἐπιδρομαὶ βαρβάρων εἰς Θράκην κατὰ τοὺς Βυ-

ζαντινούς χρόνους». Για την προσφορά του στα γράμματα και την εκπαίδευση τιμήθηκε με άργυρο μετάλλιο από την Société d'Education et d'Encouragement των Παρισίων που τελεί υπό την αιγίδα της Γαλλικής 'Ακαδημίας. 'Απεβίωσε το 1977 στην Θεσσαλονίκη.

Μανούδης Γ. 'Αρης. Γεννήθηκε στην πρωτεύουσα της Θράκης όπου και τελείωσε το Γυμνάσιο το 1958. Σπούδασε στην 'Ανωτάτη 'Εμπορική 'Αθηνών (1958-63) και συνέχισε τις σπουδές του στην Οικονομική Σχολή του Λονδίνου (1964-65). Πρωτοεργάστηκε ως έπιστήμονας ειδικών προσόντων στη Δ/ση 'Ιδιωτικών 'Επενδύσεων του 'Υπ. Συντονισμού (1966-68) από όπου και παραιτήθηκε για να εργασθεί στην Θεσσαλονίκη, σε μεγάλη χημική εξαγωγική βιομηχανία όπου σήμερα είναι Διευθυντής Δημοσίων Σχέσεων και Διοικητικού. Είναι έπιστημονικός συνεργάτης του ΕΛ-ΚΕ-ΠΑ και έχει συγγράψει σειρά άρθρων και μελετών. Ταξίδεψε κατ' επανάληψη στην 'Αμερική και την Εύρώπη για δουλειές. 'Υπήρξε από τα ιδρυτικά μέλη της 'Αδελφότητας Κομοτηναίων Θεσσαλονίκης, κατ' επανάληψη Πρόεδρος της, μέλος του Δ.Σ. της Θρακικής 'Εστίας και άλλων έπιστημονικών συλλόγων.

Μουσόπουλος Θανάσης. Γεννήθηκε (το 1949) και ζει στην Ξάνθη μόνιμα. 'Εχει πτυχίο της φιλοσοφικής Σχολής Θεσσαλονίκης. Συνεργάτης και φιλολογικός έπιμελητής του περιοδικού «Θρακικά Χρονικά». Μέλος πολλών πολιτιστικών Σωματείων, έδωσε διαλέξεις σε πολλές πόλεις της Β. 'Ελλάδας. Συνεργάζεται με έφημερίδες και περιοδικά, δημοσιεύοντας ποιηση, διηγήματα, μελέτες, έπιφυλλίδες. 'Εχει εκδώσει αξιόλογες μελέτες και ποιητικές συλλογές.

Μπουλάκη-Ζήση Χριστίνα. Πτυχιούχος της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, όπου εργάζεται τώρα ως έπιστημονική συνεργάτις στην έδρα της «'Ιστορίας των Σλαβικών και λοιπών 'Ορθόδοξων 'Εκκλησιών». Μετεκπαιδεύθηκε στη Σόφια της Βουλγαρίας στον τομέα της ιστορίας της Βουλγαρικής 'Εκκλησίας. 'Ασχολείται ειδικώς με θέματα σχέσεων της Βουλγαρικής 'Εκκλησίας προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Παπαδριανός 'Ιωάννης. Πτυχιούχος με «άριστα» της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. 'Εργάζεται ως έπιστημονικός συνεργάτης στο 'Ιδρυμα Μελετών της Χερσονήσου του Αίμου. Μεταπτυχιακές σπουδές στα Πανεπιστήμια Μονάχου και Γιουγκοσλαβίας.

Είναι μέλος πολλῶν ἐπιστημονικῶν συλλόγων, Ἑλληνικῶν καὶ Ξένων. Ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀκτινοβολία τοῦ ἑλληνισμοῦ στοὺς Σλάβους τῆς Βαλκανικῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας.

Παπαζωτός Θανάσης. Γεννήθηκε στὴ Δράμα τὸ 1951. Σπούδασε Ἀρχαιολογία στὸ Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ἔλαβε μέρος σὲ ἀνασκαφές στοὺς Φιλίππους, τῇ Θεσσαλονικῇ καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἐργάστηκε γιὰ τὴν καταγραφή τῶν εἰκόνων τῶν μονῶν Χελανδαρίου, Κουτλουμουσίου καὶ ὄλων τῶν νῶων τῆς Βέροιας. Τώρα ἐργάζεται ὡς ἐπιστημονικὸς συνεργάτης στὴν Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης. Δημοσίευσε ἀξιόλογες ἐπιστημονικὲς ἐργασίες στὰ περιοδικὰ «Μακεδονικά» καὶ «Κληρονομία» τῆς Θεσσαλονίκης.

Παπαθανάση - Μουσιοπούλου Καλλιόπη. Κατάγεται ἀπὸ τὴν Θράκη. Πτυχιούχος ΑΣΟΕΕ καὶ Ἀγγλικῆς Φιλολογίας. Μεταπτυχιακὲς σπουδὲς (ἐθνολογία-κοινωνιολογία-ἱστορία) στὴν Ἀγγλία καὶ Γερμανία. Ἔχει συγγράψει οἰκονομικοκοινωνικὲς, ἱστορικὲς καὶ λαογραφικὲς μελέτες. Ἔργα τῆς ἔτυχαν τιμητικῶν διακρίσεων. Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἐπαίνεσε τὴν μελέτη τῆς «Οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Θράκης κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν» («Θρακικά»). Ἡ Ἑστία Ν. Σμύρνης βράβευσε τὰ «Ἑλληνικὰ προξενεῖα στὴν Θράκη Α'» καὶ «Λαογραφικὰ Θράκης Α'». Μετέχει σὲ ἐπιστημονικὰ συνέδρια, συνεργάζεται μὲ τὴν Χ.Α.Ν., περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες. Ὁ Δῆμος Ἀλεξανδρουπόλεως τῆς ἀπένειμε γιὰ τὸ συγγραφικὸ τῆς ἔργο, ἀργυρὸ μετάλλιο τῆς πόλεως. Πρόσφατα κυκλοφόρησε τὰ «Λαογραφικὰ Θράκης Β'».

Πεντάζος Εὐάγγελος. Γεννήθηκε στὸν Πειραιᾶ τὸ 1933. Τελείωσε τὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Στὰ 1960-64 ἔλαβε μέρος στὶς ἀνασκαφές τῆς ὁμηρικῆς πόλης Ἀρνης (Γκλᾶ Κωπαΐδος) καὶ τῆς περιοχῆς τοῦ Ὀλυμπίου Ἀθηνῶν. Τὸ 1965 ἐργάστηκε στὴ Μυτιλήνη σὰν ἐπιμελητὴς ἀρχαιοτήτων καὶ ἀπὸ τὸ 1968 στὴ Θράκη. Τὸ 1969 ἀπολύθηκε ἀπὸ τὴ χούντα καὶ στὴ συνέχεια ἀπασχολήθηκε στὸ ἐρευνητικὸ πρόγραμμα τοῦ Τεχνολογικοῦ Ὁργανισμοῦ Δοξιάδη «Ἀρχαῖες Ἑλληνικὲς Πόλεις». Τὸ 1974 ἐπανῆλθε στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία. Τὸ 1977 ἔκανε ἐξάμηνο ἐκπαιδευτικὸ ταξίδι στὴν Ἀγγλία καὶ τὸ Παρίσι. Τὸ 1978 προήχθη σὲ ἑφορο Ἀρχαιοτήτων. Μὲ τὸ πρόγραμμα τῶν μορφωτικῶν ἀνταλλαγῶν πῆγε γιὰ τρεῖς μῆνες στὴν Οὐγγαρία τὸ 1979. Ἀπὸ τὸ 1969 κάνει συστηματικὲς ἀνασκαφές σὲ προϊστορικὲς θέσεις τοῦ νομοῦ Ροδόπης καὶ στὴν κλασικὴ πόλη τῆς Μαρώνιας. Ἀπὸ τὸ 1975-1977 ἐπέβλεπε τὶς ἀνασκαφές τῶν Ἀβδήρων. Ἐκανε τὴν ἐπανεκθέση τοῦ Μουσείου Κομοτηνῆς καὶ τῆς ἀρχαιολογικῆς συλ-

λογής 'Αλεξανδρουπόλεως. Έργα του: «'Αθήνα, οίκιστικά στοιχεία» (1972), «'Αττική, οίκιστικά στοιχεία» (1973) (και τὰ δύο με τὴ συνεργασία ἄλλων), ἄρθρα στὴν «'Αρχαιολ. Έφημερίδα», «'Αρχαιολ. Δελτίο», «Πρακτικά 'Αρχαιολ. Έταιρείας» καὶ σὲ ἐγκυκλοπαίδειες, ἀρχαιολ. ὁδηγοί.

Ρωσσίδης Ν. Ἀντώνιος. Γεννήθηκε τὸ 1920 στὴ Ραιδεστὸ τῆς Προποντίδας ἀπὸ γονεῖς Καλλιπολίτες ἐκτοπισμένους ἐκεῖ ἀπὸ τὸ 1915. Μετὰ τὴν μικρασιατικὴ καταστροφὴ ἡ οἰκογένειά του ἐγκαταστάθηκε στὴν Κομοτηνὴ ὅπου ἔζησε τὰ παιδικὰ καὶ ἐφηβικά του χρόνια. Σπούδασε Νομικά στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης. Τὸ 1944 διορίσθηκε δικηγόρος στὸ Πρωτοδικεῖο Βεροίας ἀπ' ὅπου μετὰ τὴν ἐπελευθέρωση μετατέθηκε στὸ Πρωτοδικεῖο Ροδόπης. Ἀπὸ τὸ 1952 ἀσκεῖ τὰ καθήκοντα τοῦ ἡμισθοῦ Ὑποθηκοφύλακα Κομοτηνῆς. Ἀσχολήθηκε μετὰ τὴ δημοσιογραφία πρὶν καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου καὶ ἀπὸ τὸ 1959 ἀφοσιώθηκε στὴν μορφωτικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἐξύψωση τοῦ Νομοῦ Ροδόπης ὡς ἰδρυτικὸ μέλος καὶ πρόεδρος τοῦ «Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς» μετὸν ὅποιον ταυτίσθηκε ἐπὶ πολλὰ χρόνια. Δημοσίευσε ἄρθρα καὶ πολλὰς ἱστορικὰς μελέτες σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικά.

Σπεντζῆς Πέτρος (Πέτρος Σπεντζόπουλος). Γεννήθηκε στὴν Καλαμάτα τῆς Μεσσηνίας τὸ 1931. Μεγάλωσε καὶ τέλειωσε τὸ Γυμνάσιο στὴν Κομοτηνὴ. Σπούδασε νομικά στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας. Δικηγόρος σιτὸν Ἀρειὸ Πάγο καὶ στὸ Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας. Διετέλεσε μέλος στὰ Διοικητικὰ Συμβούλια: τοῦ Ἑλληνικοῦ Συνδέσμου Σύγχρονης Μουσικῆς (ΕΣΣΥΜ), τοῦ Δικηγορικοῦ Συλλόγου τῆς Ἀθήνας, τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν στὴν ὁποία ἦταν καὶ γενικὸς Ἐφορος. Εἶναι μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς Συνταγματικῶν Δικαιωμάτων καὶ ἀτομικῶν Ἐλευθεριῶν τοῦ Δικηγορικοῦ Συλλόγου τῆς Ἀθήνας. Ἐχει δημοσιεύσει μελέτες νομικὰς, σὲ εἰδικὰ περιοδικά, καὶ δοκίμια γιὰ τὸ Μάρκο Αὐγέρη, τὴν Ἑλλήν Ἀλεξίου, τὸ Γιάννη Σκαρίμπα καὶ γιὰ τὸ ζωγράφο Γιώργο Σικελιώτη. Ἐχουν ἐκδοθεῖ οἱ ποιητικὲς του συλλογές: «Περιγράμματα», «Στορίσματα γιὰ τὴν ἡμέρα μετὰ τὴν προσδοκίαν», «Λειτουργικὸ γιὰ τὸν ἀτίθασο οὐρανόν», «Παραλλαγὴ ἀπὸ τὴν ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη», «Ἀκολουθία σὲ μικρὴ ἀστροφεγγιά», «Μέρας τῆς μιᾶς ἐωθινῶν» καὶ «Ἱστορία πάντα μεσάνυχτα».

Τέφου Ἑλένη. Γεννήθηκε σιτὸν Ἰασμο Ν. Ροδόπης. Σπούδασε νομικά στὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Εἶναι Δικηγόρος στὴν Κομοτηνὴ καὶ ἐπιστημονικὸς συνεργάτης τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης. Μετέχει ἐνεργὰ στὴν πολιτιστικὴ κίνησι τῆς Κομοτηνῆς σὰν στέλεχος πολλῶν πολιτιστικῶν σωματείων. Εἶναι Γεν. Γραμματεὺς τοῦ

Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς καὶ μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Σωματείου «Μουσική τοῦ παιδιοῦ-Μουσικά Νειᾶτα Ἑλλάδος» καὶ τοπικὴ ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ στὴν Κομοτηνή.

Φωτέας Παναγιώτης. Γεννήθηκε στὴν Καρδαμύλη Μεσσηνίας στὶς 20/12/1939. Σπούδασε Νομικὰ καὶ Πολιτικὲς-Οἰκονομικὲς Ἐπιστῆμες στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Δικηγόρος Ἀθηνῶν. Μετεκπαιδεύτηκε στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Παρισιοῦ ὅπου πῆρε πτυχίον τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς καὶ Πτυχίον Ἀνωτάτων Σπουδῶν στὸ Κοινωνικὸ Δίκαιο, καθὼς καὶ στὸ Ἐργατικὸ καὶ τὶς Πολιτικὲς Ἐπιστῆμες. Εἶναι ἀριστοῦχος διδάκτορας τῶν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν (ΠΑΣΠΕ). Ἀπὸ τὸ 1974 εἶναι Νομάρχης Ροδόπης. Ἔχει γράψει σὲ βιβλία: «Ὁ Γκωλλισμός καὶ ἡ 5ῃ Γαλλικὴ Δημοκρατία — Συμβολὴ στὴν Συνταγματικὴ Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Γαλλίας καὶ Εὐρώπης», «Τὰ Μηναιᾶ» (δοκίμια), «Ἡ Ἑλληνικὴ ἀπελπισία» (δοκίμιο). Ἔχει δημοσιεύσει περὶ τὰ 150 ἄρθρα καὶ μελέτες σὲ περιοδικὰ καὶ ἡμερησίους (Καθημερινή, Βραδυνή, Ἐπιθεώρηση Ἐργατικοῦ Δικαίου, Ἱστορία, Ἐξπρές, Ζυγός, Οἰκονομικὸς Ταχυδρόμος, Εὐθύνη ὅπου εἶναι καὶ τακτικὸς συνεργάτης). Ἔχει ταξιδεύσει σὲ πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ πρόσφατα στὴν Ἀμερικὴ προσκεκλημένος τῆς Ἀμερικανικῆς Κυβερνήσεως.

Ο πρώτος τόμος της «Θρακικής Έπετηρίδας»
τυπώθηκε τον Δεκέμβριο του 1980 σε 1000 αντί-
τυπα για λογαριασμό του Μορφωτικού Όμι-
λου Κομοτηνής στο τυπογραφείο του Άθην.
Άλτιντζή, οδός Βασιλ. Σοφίας 38, τηλ. 221529,
Θεσσαλονίκη. Το εξώφυλλο φιλοτέχνησε ο
Μανόλης Αναγνωστίδης, αρχιτέκτ. μηχανικός.

ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΤΙΤΥΠΟΥ

